

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI (YENİ TÜRK EDEBİYATI) BİLİM DALI

SERMET MUHTAR ALUS'UN

ROMANLARINDA VE ÖYKÜLERİNDE ESKİ İSTANBUL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Neslihan SEVEN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Alâattin KARACA

VAN-2006

T.C.

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATI (YENİ TÜRK EDEBİYATI) BİLİM DALI

SERMET MUHTAR ALUS'UN

ROMANLARINDA VE ÖYKÜLERİNDE ESKİ İSTANBUL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Neslihan SEVEN

VAN-2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	IV
1. GİRİŞ.....	1
2. SERMET MUHTAR ALUS'UN HAYATI VE ESERLERİ.....	10
2. 1. SERMET MUHTAR ALUS'UN HAYATI.....	11
2. 1. 1. Ailesi ve Çocukluğu.....	11
2. 1. 2. Öğrenim Hayatı.....	16
2. 1. 3. Evlilik Yılları ve Memuriyet Hayatı.....	18
2. 1. 4. Gazetecilik ve Yazarlık Hayatı.....	19
2. 1. 5. Ölümü.....	26
2. 2. SERMET MUHTAR ALUS'UN ESERLERİ.....	27
2. 2. 1. ROMANLARI.....	27
2. 2. 2. HİKÂYELERİ.....	65
2. 2. 3. TİYATROLARI.....	97
2. 2. 4. ANI KİTAPLARI.....	98
2. 2. 5. İNCELEME ESERLERİ.....	100
3. SERMET MUHTAR ALUS'UN ROMANLARINDA VE ÖYKÜLERİNDE ESKİ İSTANBUL.....	102
3. 1. ESKİ İSTANBUL'UN İNSANLARI.....	103
3. 1. 1. TULUMBACILAR.....	103
3. 1. 2. MUHABBET TELLALLARI VE BOHÇACI KADINLAR.....	114
3. 1. 3. BÜYÜCÜLER VE HOCALAR.....	125
3. 1. 4. MİRASYEDİLER.....	131
3. 1. 5. DALKAVUKLAR.....	136
3. 1. 6. HANENDELER VE SAZENDELER.....	138
3. 1. 7. ÇENGİLER.....	148
3. 1. 8. KANTOCULAR.....	151

3. 1. 9. KABADAYILAR.....	156
3. 1. 10. YOSMALAR.....	166
3. 2. ESKİ İSTANBUL'UN MEKÂNLARI.....	182
3. 2. 1. SEMTLER	182
3. 2. 1.1. Galata.....	182
3. 2. 1. 2. Beyoğlu.....	188
3. 2. 1. 3. Kâğıthane.....	190
3. 2. 1. 4. Beyazıt.....	191
3. 2. 1. 5. Sarıyer.....	193
3. 2. 1. 6. Küçükçekmece.....	195
3. 2. 1. 7. Eminönü.....	196
3. 2. 1. 8. Aksaray.....	198
3. 2. 1. 9. Suadiye.....	199
3. 2. 1. 10. Bakırköy.....	201
3. 2. 1. 11. Boğaziçi.....	202
3. 2. 1. 12. Göztepe.....	203
3. 2. 1. 13. Sulukule.....	203
3. 2. 1. 14. Diğer Semtler.....	204
3. 2. 2. HAMAMLAR.....	205
3. 2. 3. KÖŞKLER, KONAKLAR.....	211
3. 2. 4. KARAKOLLAR VE HAPİSHANELER.....	220
3. 2. 5. MAĞAZALAR, DÜKKÂNLAR.....	222
3. 2. 5. 1. Gözlükçü Verdu'dunun Dükkânı.....	223
Oyuncakçılar.....	223
3. 2. 5. 3. İpekçi Kâni'nin Dükkânı.....	224
3. 2. 5. 4. Ahmet Faruki'nin Dükkânı.....	225
3. 2. 5. 5. Basmacı Yeprem.....	225
3. 2. 5. 6. İbrahim Efendi'nin Dükkânı.....	226
3. 2. 5. 7. Kuyumcu Şehbaz.....	226
3. 2. 5. 8. Fesçiler.....	227
3. 2. 5. 9. Eşyayı Ayniye Gümrüğü.....	227
3. 2. 5. 10. Çukurcuma.....	229
3. 2. 5. 11. Gıda Üzerine Çalışan Dükkânlar.....	230
3. 2. 5. 12. Raşide Hanım'ın Dükkânı.....	231
3. 2. 5. 13. Diğer Mağaza veya Dükkânlar.....	231

3. 2. 6. MESİRE YERLERİ.....233

3. 2. 6. 1. Çamlıca, Kayışdağı ve Alemdağı.....	234
3. 2. 6. 2. Kuşdili Çayırı.....	234
3. 2. 6. 3. Bayrampaşa ve Çırpıcı Çayırı.....	235
3. 2. 6. 4. Göksu Panayırı.....	239
3. 2. 6. 5. Beykoz Çayırı.....	242
3. 2. 6. 6. Hünkâr Suyu ve Çırçır Suyu.....	243
3. 2. 6. 7. Kalender.....	244
3. 2. 6. 8. Kavasın Bağı.....	245

3. 2. 7. UMUMHÂNELER.....247**3. 2. 8. DİĞER MEKÂNLAR (İSKELELER, HASTANELER VE TÜRBELELER).....250****3. 3. ESKİ İSTANBUL'DA TAŞITLAR.....252**

3. 3. 1. Kira Arabaları.....	254
3. 3. 2. Konak Arabaları.....	257
3. 3. 3. Otomobiller.....	260
3. 3. 4. Vapurlar.....	261

3. 4. ESKİ İSTANBUL'DA GELENEK, GÖRENEK VE İNANÇLAR.....266**3. 4. 1. ESKİ DÜĞÜNLER.....267**

3. 4. 1. 1. Görücü Gitme.....	268
3. 4. 1. 2. Nişan Takma.....	271
3. 4. 1. 3. Çeyiz.....	273
3. 4. 1. 4. Düğün Kartı.....	273
3. 4. 1. 5. Nikâh.....	274
3. 4. 1. 6. Kına Gecesi.....	275
3. 4. 1. 7. Gelinlik.....	276
3. 4. 1. 8. Davetliler, Soyunlar.....	277
3. 4. 1. 9. Düğün Müziği.....	279
3. 4. 1. 10. Yüz Yazısı Günü ve Koltuk Merasimi.....	281
3. 4. 1. 11. Düğün Yemeği.....	283
3. 4. 1. 12. Gelinle Damada Hazırlanan Daire.....	284
3. 4. 1. 13. Gerdek Gecesi.....	287

3. 4. 1. 14. Paça Günü.....	289
3. 4. 1. 15. Hülle ve Boşanmak Âdeti.....	291
3. 4. 2. ÇOCUKLARLA İLGİLİ GELENEKLER.....	293
3. 4. 2. 1. Evlatlık Alma.....	293
3. 4. 2. 2. Kız Çocuklarının Vaziyeti.....	293
3. 4. 2. 3. Sünnet Töreni.....	294
3. 4. 2. 4. Okula Başlama.....	296
3. 4. 3. EVLİLİK DIŞI KADIN- ERKEK İLİŞKİLERİ.....	299
3. 4. 3. 1. Sevgililerin Buluşma Yerleri.....	299
3. 4. 3. 2. Eve Erkek Almanın Yolları.....	301
3. 4. 3. 3. Mahalle Baskınları.....	303
3. 4. 4. RESMÎ TÖREN VE GELENEKLER.....	308
3. 4. 4. 1. Eski Donanmalar.....	308
3. 4. 4. 2. Eski Bayram Alayları.....	312
3. 4. 5. ESKİ RAMAZANLAR.....	316
3. 4. 6. HAREMLİK- SELAMLIK.....	318
3. 4. 7. MİSAFİRLİK.....	321
3. 4. 8. KADINLARLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ GELENEKLER.....	322
3. 4. 9. İSTANBUL TÜRKÇESİNE ÖZGÜ DEYİMLER VE ATASÖZLERİ.....	327
3. 5. ESKİ İSTANBUL'DA EĞLENCELER.....	339
3. 5. 1. SEYİRLİK EĞLENCELER.....	340
3. 5. 1. 1. Karagöz ve Ortaoyunu.....	340
3. 5. 1. 2. Tiyatrolar.....	345
3. 5. 1. 2. 1. Naum'un Tiyatrosu.....	348
3. 5. 1. 2. 2. Osmanlı Tiyatrosu.....	349
3. 5. 1. 2. 3. Amerika Tiyatrosu.....	355
3. 5. 1. 2. 4. Avrupa Tiyatrosu.....	356
3. 5. 1. 2. 5. Eğlencehane-i Osmanî Kumpanyası.....	356
3. 5. 1. 2. 6. Hayalhâne-i Osmanî Kumpanyası.....	358
3. 5. 1. 2. 7. Osmanlı Dram Tiyatrosu.....	361
3. 5. 1. 2. 8. Konkordiya Tiyatrosu.....	362
3. 5. 1. 2. 9. Odeon Tiyatrosu.....	363

3. 5. 2. GAZİNOLAR.....	365
3. 5. 2. 1. Pirinççi'nin Gazinosu.....	365
3. 5. 2. 2. İsplandid Gazinosu.....	366
3. 5. 2. 3. Filip'in Gazinosu.....	366
3. 5. 2. 4. İstasyon Birahanesi.....	367
3. 5. 2. 5. Kılburnu Gazinosu.....	367
3. 5. 2. 6. Manol'un ve Palabıyık'ın Gazinosu.....	367
3. 5. 2. 7. Büyük Aynalı ve Küçük Aynalı Birahaneleri	368
3. 5. 2. 8. Şerbethane Balozu.....	369
3. 5. 2. 9. Hovardanın Meyhanesi.....	370
3. 5. 2. 10. Yüksek Baloz.....	370
3. 5. 2. 11. Madam Bella Oteli Gazinosu.....	371
3. 5. 2. 12. Alafranga Baloz.....	371
3. 5. 2. 13. Şekerci Sofı'nın Gazinosu.....	372
3. 5. 2. 14. Zorba'nın Balozu.....	373
3. 5. 2. 15. Arkadi Gazinosu.....	373
3. 5. 2. 16. Küplü'nün Meyhanesi.....	373
3. 5. 2. 17. Eftalipos Gazinosu.....	374
3. 5. 2. 18. Vasil'in Gazinosu.....	374
3. 5. 2. 19. Diğer Meyhaneler.....	375
3. 5. 3. EV İÇİ EĞLENCELERİ.....	377
3. 6. ESKİ İSTANBUL'DA SOSYAL HAYATIN DİĞER UNSURLARI.....	380
3. 6. 1. ALAFRANGALIK.....	380
3. 6. 2. HOVARDALIK.....	386
3. 6. 1. 1. Hovardalık Raconu.....	386
3. 6. 1. 2. Hovardaların Kıyafetleri.....	387
3. 6. 1. 3. Meşhur Hovardalar.....	390
3. 6. 1. 4. Hovardaların Meşhur İşaretleri.....	390
3. 6. 3. SPOR.....	395
3. 6. 3. 1. Yarışlar.....	396
3. 6. 3. 1. 1. Kayık Yarışları.....	396
3. 6. 3. 1. 2. At Yarışları.....	397

3. 6. 3. 1. 3. Horoz ve Koç Dövüşleri.....	398
3. 6. 3. 2. Avcılık.....	399
3. 6. 3. 3. Jimnastik.....	402
3. 6. 4. MESLEKLER.....	404
3. 6. 4. 1. Terziler.....	404
3. 6. 4. 2. Doktorlar.....	407
3. 6. 4. 3. Kuaförler ve Berberler.....	408
3. 6. 4. 4. Kâğıt Kavaflığı.....	409
3. 6. 1. 5. Diğer Meslekler.....	410
4. SONUÇ.....	412
5. BİBLİYOGRAFYA.....	420
6. ÖZET.....	454
7. SUMMARY.....	455

BİBLİYOGRAFYA

SERMET MUHTAR ALUS'UN ESERLERİ

1. Kitap Olarak Basılan Romanları

ALUS, Sermet Muhtar, *Kıvırcık Paşa*, Akşam Kütüphanesi (Akşam Matbaası), İstanbul, 1933 (*Akşam*'da, 1 Teşrinievvel 1931-20 Kanunusani 1932 tarihleri arasında tefrika edilir.)

_____, *Pembe Maşlahlı Hanım*, Akşam Matbaası, İstanbul, 1933 (*Akşam*'da, 2 Mayıs 1933-17 Ağustos 1933'te tefrika edilmiştir.)

_____, *Harp Zenginin Gelini*, Ahmet Sait Matbaası (Kanaat Kütüphanesi), İstanbul, 1934 (*Akşam*'da 18 Ağustos 1932- 20 Kânunuevvel 1932 tarihlerinde tefrika edilmiştir.)

_____, *Eski Çapkın Anlatıyor*, Tasvir Neşriyat, İstanbul, 1944 (*Cumhuriyet*'te 3 Birincikanun 1935-22 İkincikanun 1936 tarihleri arasında tefrika edilmiştir.)

_____, *Onikiler*, Haz: E. Tutel- F. İlkan, İletişim, İstanbul, 1999(*Cumhuriyet*'te 9 Haziran 1935- 27 Ağustos 1935 tarihleri arasında tefrika edilmiştir.)

2. Tefrika Edilip Kitaplaşmamış Romanları

ALUS, Sermet Muhtar, “Sülün Bey'in Hatıraları”, *Akşam*, 30 Ağustos 1933-28 Kanunuevvel 1933.

_____, “Rüküş Hanımlar”, *Akşam*, 4 Kanunusani 1934- 11 Nisan 1934.

_____, “Tombul Mirasyedi”, *Son Posta*, 16 Ağustos 1934-24 İkinci Kanun 1935 tarihleri arasında tefrika edilmiştir.

_____, “İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur”, *Son Posta*'da 24 İkinci Kanun 1935- 14 Nisan 1935 tarihleri arasında tefrika edilmiştir.

_____, “Kırkından Sonra”, *Vakit*, 1936.

_____, “Anasını Gör Kızını Al”, *Kurun*, 29 İlkteşrin 1936-13 Şubat 1937.

_____, “Nanemolla”, *Akşam*, 12 Mart 1938- 6 Ağustos 1938.

_____, “Bebek Emine”, *Vatan*'da 2 Mayıs- 4 Temmuz 1943 tarihleri arasında tefrika edilmiştir.

3. Tefrika Edilip Kitaplaşmamış Hikâyeleri

ALUS, Sermet Muhtar, “Eski Hikâyeler: İmamın Havalanması”, *Akşam*, 23 Şubat- 8 Mart 1933, s. 7.

_____, “Eski Hikâyeler: Kuyumcunun Havalanması”, *Akşam*, 9 Mart- 22 Mart 1933, s. 7.

_____, “Eski Hikâyeler: Hanımefendinin Havalanması”, *Akşam*, 23 Mart- 8 Nisan 1933, s. 7.

_____, “Eski Hikâyeler: Hacıbabanın Havalanması”, *Akşam*, 13 Nisan- 28 Nisan 1933, s. 7.

_____, “Nezir Bey'in Karısı”, *Aydabir*, S.6, 1 Şubat 1936.

_____, “34 Yıl Evvel Bir Donanma Gecesi”, *Akbaba*, S.122, 9 Mayıs 1936- S.124, 23 Mayıs 1936.

_____, “Pembe Mektup”, *Aydabir*, S.13, 1 Teşrin-i Evvel 1937.

_____, “Şahende Hala”, *Amcabey*'de 27 Şubat -26 Haziran 1943 tarihleri arasında yayımlanmıştır.

_____, “Banker Arif”, *Amcabey* dergisinde 10 Temmuz 1943(S. 32)-22 Son Kanun 1944(S. 60) tarihleri arasında yayımlanmıştır.

_____, “Dönek Adam”, *Amcabey*, C.3, S. 62, 5 Şubat 1944.

_____, “Bir Evlenmenin Hikâyesi”, *Amcabey*, C.3, S.63, 12 Şubat 1944.

_____, “Sofu Adam”, *Amcabey*, C.3, S.64, 19 Şubat 1944.

_____, “Onbeş Yılın Azizliği ”, *Amcabey*, C.3, S.66, 4 Mart 1944 (Hikâye).

_____, “Boşuna Nefes”, *Amcabey*, C.3, S.67, 11 Mart 1944 (Komedi).

_____, “Rönar Arjante”, *Amcabey*, C.3, S.68, 18 Mart 1944.

_____, “İsim Gününe Hazırlık”, *Amcabey*, C.3, S.69, 25 Mart 1944.

_____, “Molla Bey'in Baldızı”, *Aydade*'de 15 Ocak-16 Temmuz 1949 tarihlerinde tefrika edilmiştir.

_____, “47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi”, *Aydade*, 23 Temmuz 1949-1 Ekim 1949.

_____, “E. Z. M. V: Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?”, *Akşam*, 29 Ocak 1951-1 Şubat 1951, s.7.

_____, “E. Z. M. V: İstanbul'un Kabadayı Çapkınlarından İstinyeli Salim”, *Akşam*, 14 Şubat 1951-16 Şubat 1951, s. 7.

_____, “E. Z. M. V: Bostan Kuyusundaki Ceset”, *Akşam*, 21 Şubat 1951- 27 Şubat 1951, s.7.

_____, “E. Z. M. V: Müthiş Bir Kaza Yüzünden Açılan Kısmet”, *Akşam*, 14 Mart 1951-19 Mart 1951, s. 7.

_____, “E. Z. M. V: Kara Leman'ın Alyanak Ali Bey'le Evlenmesi ve Akıbeti”, *Akşam*, 24 Mart-6 Nisan 1951, s.7.

_____, “E. Z. M. V: Mehmet Paşa'nın Oğlu ile Mahmut Paşa'nın Gelini”, *Akşam*, 11 Nisan 1951-19 Nisan 1951, s. 7.

- _____, “E. Z. M. V: Şen Dul”, *Akşam*, 3 Kasım 1951-12 Kasım 1951, s. 3
- _____, “E. Z. M. V: Bir Boşanma”, *Akşam*, 8 Aralık 1951-16 Aralık 1951, s.3.
- _____, “E. Z. M. V: Gazanfer Paşa”, *Akşam*, 13 Kasım 1951 -4 Aralık 1951, s.3.
- _____, “E. Z. M. V: Erkeğe Güven Olmaz”, *Akşam*, 22 Aralık 1951 -31 Aralık, s.3.
- _____, “E. Z. M. V: Pembe Mektup, *Akşam*, 1 Ocak 1952 –24 Şubat 1952, s. 3.
- _____, “E. Z. M. V: İnanma Dostuna, *Akşam*, 25 Şubat 1952- 6 Mayıs 1952, s. 3.
- _____, “E. Z. M. V: Anika”, *Akşam*, 17 Mayıs 1952- 27 Mayıs 1952, s. 3.
- _____, “E. Z. M. V: İdmancı Fehim Bey, 7 Haziran 1952- 16 Haziran 1952, s. 3.

4. Tarihî İncelemeleri

ALUS, Sermet Muhtar, *Yeniçeriler ve Eski Türk Ordusu*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1933.

_____, *Askerî Müze Rehberi* (Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1936–1938).

5. Sözlük

ALUS, Sermet Muhtar, *Türkçe-Fransızca Lügat*, Kanaat Kütüphanesi, 1931.

6. Anı Kitapları

ALUS, Sermet Muhtar, *İstanbul Yazıları*, Haz: E. Ş. Erdinç- F. İlkan, İstanbul Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Yayınları, 1994.

_____, *İstanbul Kazan Ben Kepçe*, Haz: N. Sakaoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

_____, *Masal Olanlar*, Haz: N. Akboyar, İletişim, İstanbul, 1997.

_____, *Eski Günlerde*, Haz: Faruk İlkan, İletişim, İstanbul, 2001.

_____, *30 Sene Evvel İstanbul 1900'lü Yılların Başında Şehir Hayatı*, Haz: Faruk İlkan, İletişim Yayınları, Haziran 2005.

7. Tiyatroları

ALUS, Sermet Muhtar, At Martini.

_____, Ev İlacı.

_____, Gemi Arslanı(Duvar Aslanı).

_____, Helal Mal.

_____, Dert.

_____, Zincirleme.

_____, Kof Ramiz Yahut Kurusıkı.

_____, Yıldızlar Barıştı.

_____, Mazi ve Atı.

_____, İnci Sultan.

_____, Kalem Efendileri.

_____, Sevk-i Tabî.

8. Süreli Yayınlarıdaki Yazıları

Akşam

_____, “30 Sene Evvel İstanbul”, *Akşam*, 12 Mart 1931- 27 Eylül 1931.

_____, “Masal Olanlar ”, *Akşam*, 28 Nisan 1932-18 Ağustos 1932.

_____, “Eski Defterdekiler”, *Akşam*, 3 Mart 1932- 26 Nisan 1932.

_____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Haliç'teki Köprüler”, *Akşam*, 11 Kanunuevvel 1938.

_____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Yüksekaldırım, Tekke, Kuledibi”, *Akşam*, 13 Kânunuevvel 1938.

_____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Nişantaşı, Teşvikiye”, *Akşam*, 25 Kânunuevvel 1938.

_____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Beyazıd'dan Saraçhanebaşı'na”, *Akşam*, 1 Kânunusani 1939, s. 7.

_____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Beyazıd'dan Aksaray'a”, *Akşam*, 3 Kânunusani 1939, s. 11.

_____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Ayasofya ve Sultanahmet Civarları”, *Akşam*, 8 Kânunusani 1939, s. 8, 14.

_____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Aksaray'dan Topkapı'ya”, *Akşam*, 10 Kânunusani 1939, s. 11.

_____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Aksaray'dan Silivrikapısı'na”, *Akşam*, 15 Kânunusani 1939, s. 8.

_____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Aksaray'dan Yedikule'ye”, *Akşam*, 17 Kânunusani 1939, s. 11.

- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Haliç”, *Akşam*, 22 Kânunusani 1939, s. 8.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Bakırköy”, *Akşam*, 24 Kânunusani 1939, s. 8.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Boğaziçi (Köprü'den Rumelihisarı'na)”, *Akşam*, 29 Kânunusani 1939, s. 8.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Boğaziçi (Baltalimanı'ndan Yenimahalle'ye)”, *Akşam*, 7 Şubat 1939, s. 10.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Beykoz'dan Kanlıca'ya”, *Akşam*, 9 Şubat 1939, s. 6, 11.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Anadoluhisarı'ndan Kuzguncuk'a”, *Akşam*, 12 Şubat 1939, s. 8.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Üsküdar”, *Akşam*, 14 Şubat 1939, s. 11.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Selimiye'den Çamlıcalara”, *Akşam*, 19 Şubat 1939, s. 11.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Kadıköy”, *Akşam*, 22 Şubat 1939, s. 8.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Yoğutçu'dan Bağdat Caddesi Boyu”, *Akşam*, 26 Şubat 1939, s. 8.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Haydarpaşa ve Hat Boyu”, *Akşam*, 28 Şubat 1939, s. 9.
- _____, “İstanbul Kazan Ben Kepçe: Köprü'den Adalar'a”, *Akşam*, 5 Mart 1939.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: Piyasadaki Kemaniler, Kemençeciler”, *Akşam*, 26 Mart 1939, s. 8.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: Piyasadaki Udiler”, *Akşam*, 28 Mart 1939, s. 8.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: Piyasadaki Hanendeler”, *Akşam*, 2 Nisan 1939, s. 8.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: Hususî Hanendeler”, *Akşam*, 4 Nisan 1939, s. 8.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: Yıldız Sarayındaki Operetçiler”, *Akşam*, 4 Mayıs 1939, s. 8.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: Hafızlar”, *Akşam*, 14 Mayıs 1939, s. 8.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: Beyoğlu'nun Bazı Marifet Simaları”, *Akşam*, 16 Mayıs 1939.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: Tulumba Reisleri ve Omuzdaşlar”, *Akşam*, 25 Mayıs 1939.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: Kaldırım Kabadayıları”, *Akşam*, 1 Haziran 1939, s. 8.
- _____, “Kırk Yıl Evvelkiler: At, Araba Meraklıları...”, *Akşam*, 13 Haziran 1939, s. 13.
- _____, “Eski Günlerde: Ramazanda Camiler”, *Akşam*, 4 Teşrinisani 1939, s. 6.
- _____, “Eski Günlerde: Ramazan Gecelerinde Ev Oyunları”, *Akşam*, 6 Teşrinisani 1939, s. 5.
- _____, “Eski Günlerde: Ev Toplantılarında Dil, Yazma, Okuma Marifetleri”, *Akşam*, 15 Teşrinisani 1939, s. 5.
- _____, “Eski Günlerde: Gece Toplantılarında El ve Beden Marifetleri”, *Akşam*, 25 Teşrinisani 1939, s. 5.
- _____, “Eski Günlerde: Sinema”, *Akşam*, 4 Kânunuevvel 1939, s. 4.

- _____, “Eski Günlerde: Sinemalar; Meşhur Filmleri, Yıldızları”, *Akşam*, 9 Kânunuevvel 1939, s. 4.
- _____, “Eski Günlerde: Eyüp Oyuncakçıları”, *Akşam*, 16 Kânunuevvel 1939, s. 4.
- _____, “Eski Günlerde: Mahalle Çocuklarının Oyunu”, *Akşam*, 25 Kânunuevvel 1939, s. 6.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Sandıkburnu”, *Akşam*, 8 Temmuz 1942.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Altmış Altı Sene Evvel Galata Köprüsü”, *Akşam*, 30 Mayıs 1943, s. 5.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Boşuna Bir Azap”, *Akşam*, 15 Temmuz 1942, s. 2.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Langa Bostanları”, *Akşam*, 20 Temmuz 1942, s. 5-6.
- _____, “Gördüklerim Duyduğlarım: Bıyığa Dair”, *Akşam*, 27 Temmuz 1944, s. 5-6.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Eski Telefonların Cilveleri”, *Akşam*, 3 Ağustos 1942, s. 5-6.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: İstanbul Semasında İlk Tayyareler”, *Akşam*, 10 Ağustos 1942, s. 5-6.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Küçük Ali Bey’in Bahtıyarlığı”, *Akşam*, 19 Ağustos 1942, s. 5-6.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Unutulmaz Bir Yılbaşı Gecesi”, *Akşam*, 9 Kânunusani 1943, s. 5.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Yeni Seyrettiğim Bazı Salon Oyunları”, *Akşam*, 14 Kânunusani 1943, s. 4.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Şubat Ayı”, *Akşam*, 6 Şubat 1943, s. 4.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Sabık Devirdeki Netameli Kelimeler, Yazı Yazmanın Güçlülüğü, Buluttan Nem Kapış”, *Akşam*, 8 Mart 1943, s. 5.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Bir Darbı Mesel Kitabını Karıştırırken”, *Akşam*, 7 Nisan 1943, s. 5.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: 36 Yıl Evvelki Mektebi Hukukun Doktora İmtihanları”, *Akşam*, 11 Temmuz 1944, s. 2.
- _____, “Gördüklerim ve Duyduğlarım: Sakala Dair”, *Akşam*, 16 Temmuz 1944, s. 3.
- _____, “Dünden, Bugünden: Buzdolabı”, *Akşam*, 7 Temmuz 1945, s. 4.
- _____, “Dünden, Bugünden: Termos Şişeleri”, *Akşam*, 11 Temmuz 1945, s. 4.
- _____, “Dünden, Bugünden: Kibrit”, *Akşam*, 18 Temmuz 1945, s. 5.
- _____, “Dünden, Bugünden: Kurbağalıdere”, *Akşam*, 24 Temmuz 1945, s. 4.
- _____, “Dünden, Bugünden: Nargile”, *Akşam*, 4 Ağustos 1945, s. 5.
- _____, “Dünden, Bugünden: Enfiye”, *Akşam*, 8 Ağustos 1945, s. 5.
- _____, “Dünden, Bugünden: Kürk”, *Akşam*, 22 Ağustos 1945, s. 5.
- _____, “Dünden, Bugünden: Nargile”, *Akşam*, 4 Ağustos 1945, s. 5.

- _____, “Bugünden Dünden: Geçen Sene Yılbaşını Nasıl Geçirmiştim”, *Akşam*, 4 Ocak 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Güzel Zehra Hanımın Hikâyesi”, *Akşam*, 10 Ocak 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Mustafa Bey’in Kızı”, *Akşam*, 16 Şubat 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Çinekop Bolluğu”, *Akşam*, 22 Şubat 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Bohçacı Kadınlar”, *Akşam*, 1 Mart 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Eski Kadın Hekimleri, Lavtalar”, *Akşam*, 7 Mart 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden, Dünden: Mart Ayı Tarihe Neler Geçirdi”, *Akşam*, 15 Mart 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Eski Ricale Dair Bazı Menkıbeler”, *Akşam*, 27 Mart 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Çerkeşli İkbâl”, *Akşam*, 29 Mart 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Nisan”, *Akşam*, 2 Nisan 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: (Küçük Sahne)de Balıkçı Rakım Bey”, *Akşam*, 5 Nisan 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Fikri Sabite Kapılarında Birkaç Örnek”, *Akşam*, 21 Nisan 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden, Dünden: (Sen- Ben) Hakları ve Ağız Kokusu”, *Akşam*, 25 Nisan 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: İstanbul'da Seyyahlar”, *Akşam*, 28 Nisan 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Mınakyanın Tiyatrosunda La Dam o Kamelya”, *Akşam*, 30 Nisan 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Beyoğlunda Kadın Pehlivanlar”, *Akşam*, 4 Mayıs 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden, Dünden: Ruzu Hızır”, *Akşam*, 7 Mayıs 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden, Dünden: Kâğıthane Bülbüleri”, *Akşam*, 11 Mayıs 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Langanın Hıyarı”, *Akşam*, 22 Mayıs 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Dondurma”, *Akşam*, 24 Mayıs 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden, Dünden: Dört Çamlar”, *Akşam*, 28 Mayıs 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Marmelat Reçel”, *Akşam*, 4 Haziran 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Kilosu Seksene Çiğ Bal”, *Akşam*, 10 Haziran 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Mevsmin Nazlı Meyvesi, Çilek”, *Akşam*, 13 Haziran 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Sivrisinek”, *Akşam*, 24 Haziran 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Pire, Tahtakurusu”, *Akşam*, 1 Temmuz 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Kız Kulesi”, *Akşam*, 10 Temmuz 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden Dünden: Poyraz”, *Akşam*, 16 Temmuz 1951, s. 4.
- _____, “Bugünden, Dünden: Nesibe Teyzenin Komşusu”, *Akşam*, 20 Temmuz 1951, s. 4.

4.

_____, “Bugünden Dünden: Yumurtaların Hikâyesi”, *Akşam*, 26 Temmuz 1951, s. 4.

_____, “Bugünden Dünden: Ayak Ayak Üstüne Atmak”, *Akşam*, 29 Temmuz 1951, s.

4.

_____, “Bugünden Dünden: Domates”, *Akşam*, 31 Temmuz 1951, s.4.

_____, “Bugünden, Dünden: Bir Gezintiden İlhamlar”, *Akşam*, 1951, s. 4.

_____, “Bugünden, Dünden: Mart İçinde”, *Akşam*, 1951, s. 4.

_____, “Bugünden, Dünden: Et Bahsı”, *Akşam*, 1951, s. 4.

_____, “Bugünden, Dünden: İstanbul'da Su Derdi ”, *Akşam*, 1951, s.4.

_____, “Bugünden, Dünden: Jules Verne'in Romanları”, *Akşam*, 1951, s. 4.

_____, “Bugünden, Dünden: Gece Sohbetlerinde Açılan Mevzular”, *Akşam*, 1951, s. 4.

_____, “Bugünden, Dünden: Kalorifer”, *Akşam*, 1951, s. 4.

_____, “Bugünden, Dünden: Çiftelhavuzlar”, *Akşam*, 1951, s. 4.

Yedi Gün

_____, “Bir Varmış Bir Yokmuş: Kantocuların Kadınesi Peruz”, *Yedi Gün*, S. 70, 11

Temmuz 1934, s.10-11, 17.

_____, “Bir Varmış Bir Yokmuş: Kel Hasan”, *Yedi Gün*, S. 71, 18 Temmuz 1934,

s.10-11, 22.

_____, “Bir Varmış Bir Yokmuş: Eski Kibar Konaklarında Saz Ustaları ”, *Yedi Gün*, S.

72, 25 Temmuz 1934, s.10-11, 18.

_____, “Bir Varmış Bir Yokmuş: Bir Paşazadenin 24 Saati”, *Yedi Gün*, S. 73, 1 Ağustos

1934, s.9-11.

_____, “Bir Varmış Bir Yokmuş: Konak Kâhyaları”, *Yedi Gün*, S. 76, 22 Ağustos 1934,

s.10, 22.

_____, “Bir Varmış Bir Yokmuş: İstanbul'un Eski Greta Garbo'su ve Ramon Novaro'su

Kimlerdi?”, *Yedi Gün*, S. 78, 5 Eylül 1934, s.12, 22.

_____, “Bir Varmış Bir Yokmuş: Eski Deniz Hamamları”, *Yedi Gün*, S. 80, 19 Eylül

1934, s.12-13, 23.

_____, “Bir Varmış Bir Yokmuş: Bir Alemdeki Âlemi”, *Yedi Gün*, S. 82, 3 Birinci Teşrin

1934, s.12-13, 25.

Aydabir

_____, “Eski Zamparalar”, *Aydabir*, S.2, 1 Teşrin-i Evvel 1935, s.45-47, 74.

_____, “Eski Yalılar”, *Aydabir*, S.3, 1 Teşrin-i Sâni 1935.

_____, “Kâğıthane”, *Aydabir*, S. 8, 1 Nisan 1936, s. 18, 22.

Aydede

_____, “Bugünden, Dünden: “'Adalar Sahilinde Türküsü”, *Aydede*, 31 Temmuz 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Eski Bayramlara Dair Üç Fıkra”, *Aydede*, 4 Ağustos 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Fıkırdak Ayşanım”, *Aydede*, 11 Ağustos 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Cadde Bostanı”, *Aydede*, 14 Ağustos 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Bolbedros”, *Aydede*, 18 Ağustos 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Komik-i Şehir Hasan”, *Aydede*, 21 Ağustos 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Sigara”, *Aydede*, 25 Ağustos 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Komşunun Tavuğu”, *Aydede*, 28 Ağustos 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Gazi Osman Paşa Marşı”, *Aydede*, 1 Eylül 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Kavuklu Hamdi ve Orta Oyunu”, *Aydede*, 4 Eylül 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Ut Ustası Surur Efendi”, *Aydede*, 8 Eylül 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Haydarpaşa Deniz Hamamları”, *Aydede*, 11 Eylül 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Dört Çamlar”, *Aydede*, 15 Eylül 1948, s.2.

_____, “Bugünden, Dünden: Sevip de Dostunu Alma, Boşanıp da Kocana Varma”, *Aydede*, 18 Eylül 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Pembe Gül”, *Aydede*, 22 Eylül 1948, s.2.

_____, “Bugünden, Dünden: Mecidiyeli Manyo”, *Aydede*, 25 Eylül 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Otel Belvü”, *Aydede*, 29 Eylül 1948, s.2.

_____, “Bugünden, Dünden: Udhuke Perdaz-ı Şehir Abdürrezak”, *Aydede*, 2 Ekim 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Eski Kantolar ve Kantocular-I”, *Aydede*, 6 Ekim 1948, s.

_____, “Bugünden, Dünden: Eski Kantolar ve Kantocular-II”, *Aydede*, 9 Ekim 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Ali Efendi Lokantası”, *Aydede*, 13 Ekim 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Hep Aşağı”, *Aydede*, 16 Ekim 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Bir Vaktin Güzel Erkekleri- I”, *Aydede*, 20 Ekim 1948, s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Bir Vaktin Güzel Erkekleri- II”, *Aydede*, 23 Ekim 1948, s.

_____, “Bugünden, Dünden: Eski Romanlardan Hatıralar- I”, *Aydede*, 27 Ekim 1948, s.

2.

_____, “Bugünden, Dünden: Eski Romanlardan Hatıralar- II”, *Aydede*, 30 Ekim 1948, s.

2.

_____, “Bugünden, Dünden: Arif'in Kıraathanesi”, *Aydede*, 3 Kasım 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Göztepedeki Taş Mektepten Hatıralar”, *Aydede*, 6 Kasım 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Bozdoğan Kemer”, *Aydede*, 10 Kasım 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: (Evkaf Müdüriyeti) Binasından Hatıralar”, *Aydede*, 13 Kasım 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Grip”, *Aydede*, 17 Kasım 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Palabıyık”, *Aydede*, 20 Kasım 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Kışın Sayılı Günlerinden: Berdalacuz- Hamsin”, *Aydede*, 22 Kasım 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Muharremde Aşure Pişirşimiz”, *Aydede*, 24 Kasım 1948, s.

2.

_____, “Bugünden, Dünden: Merak Getiren Doktor Bey”, *Aydede*, 27 Kasım 1948, s.

2.

_____, “Bugünden, Dünden: Kalender Köşkü ve Gazinosu”, *Aydede*, 1 Aralık 1948, s.

2.

_____, “Bugünden, Dünden: Tandır- Mangal- Soba- Kalorifer”, *Aydede*, 8 Aralık 1948,

s. 2.

_____, “Bugünden, Dünden: Şişman Melek Hanım”, *Aydede*, 11 Aralık 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Vefa Senti Hakkında”, *Aydede*, 15 Aralık 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Şebi Yelda”, *Aydede*, 18 Aralık 1948, s.2._____, “Bugünden, Dünden: Noel”, *Aydede*, 25 Aralık 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Eski Yılbaşılara Dair”, *Aydede*, 29 Aralık 1948, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Çiçek Aşısına, Çiçek Bozukluğuna Dair”, *Aydede*, 1 Ocak 1949, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Kapalı Çarşı”, *Aydede*, 5 Ocak 1949, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Küçük Çamlıca Sırtlarında Bir Yılbaşı Gecesi”, *Aydede*, 8 Ocak 1949, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Mahmutpaşa Yokuşu”, *Aydede*, 12 Ocak 1949, s. 2._____, “Bugünden, Dünden: Hürmüz Hanım”, *Aydede*, 15 Ocak 1949, s. 2._____, “Bugünden, Dünden.”, *Aydede*, Ocak 1949, s. 2.**Tan**_____, “Eski Konaklar Bize Neler Anlatıyor: Mabeyinci Faik Bey'in Bebek'teki Meşhur Yalısı”, *Tan*, 1 İlkteşrin (Kasım) 1936, s. 9.

- _____, “Eski Konaklar Neler Anlatıyor: Bahriye Nazırı Hasan Paşa Yalısı ”, *Tan*, 8 İlkteşrin (Kasım) 1936, s. 9.
- _____, “Eski Konaklar: Tarabya'daki Kalender Köşkü”, *Tan*, 16 İlkteşrin (Kasım) 1936, s. 9.
- _____, “Eski Konaklar Neler Anlatıyor: Abraham Paşa'nın Yalısı ve Konağı ”, *Tan*, 21 İlkteşrin (Kasım) 1936, s. 7.
- _____, “Eski Konaklar Neler Anlatıyor: Saip Paşa'nın Ortaköy'deki Yalısı ve Konağı ”, *Tan*, 24 İlkteşrin (Kasım) 1936, s. 7.
- _____, “Eski Konaklar Neler Anlatıyor: Rumeli Hisarı'nda Müşür Zeki Paşa Yalısı ”, *Tan*, 31 İlkteşrin (Kasım) 1936, s. 7.

Yeni Mecmua

- _____, “Eski Konakların Selamlık Daireleri ve Kahve Ocakları”, *Yeni Mecmua*, S.2, 12 Mayıs 1939.
- _____, “Apukurya”, *Yeni Mecmua*, S.4, 26 Mayıs 1939, s.24-25.
- _____, “Dönmedolap Cilveleri”, *Yeni Mecmua*, S. 5, 2 Haziran 1939, s. 26-27.
- _____, “Kocakarı İlaçları”, *Yeni Mecmua*, S.6, 9 Haziran 1939, s.13, 24.
- _____, “Büyü ve Nazarlıklar”, *Yeni Mecmua*, S. 7, 16 Haziran 1939, s. 24- 25.
- _____, “Rüfai Dergâhında”, *Yeni Mecmua*, S.8, 21 Haziran 1939, s. 27- 28.
- _____, “Niyet Kuyuları”, *Yeni Mecmua*, S.10, 7 Temmuz 1939, s. 25- 26.
- _____, “İlahilerle Mektebe Başlanış”, *Yeni Mecmua*, S.11, 14 Temmuz 1939, s. 22-23,32.
- _____, “Semai Kahveleri”, *Yeni Mecmua*, S.12, 21 Temmuz 1939, s. 11-12, 34.
- _____, “Eski Tulumbacılar”, *Yeni Mecmua*, S.13, 28 Temmuz 1939, s. 27- 28.
- _____, “Eski Deniz Safaları”, *Yeni Mecmua*, S.14, 4 Ağustos 1939, s. 13-14.
- _____, “Sulara Gidiş”, *Yeni Mecmua*, S.15, 11 Ağustos 1939, s. 26- 25.
- _____, “Eski Yangınlar”, *Yeni Mecmua*, S.17, 25 Ağustos 1939, s. 13, 17.
- _____, “Pazar Yerleri”, *Yeni Mecmua*, S.18, 1 Eylül 1939, s. 28-29.
- _____, “Cuma Selamlığı”, *Yeni Mecmua*, S.19, 8 Eylül 1939, s.19-20.
- _____, “Eski Donanma Geceleri”, *Yeni Mecmua*, S. 26, 27 Birinci Teşrin 1939, s. 14,

Tasvîr-i Efkâr

_____, “İstanbul’u Dolaşırken: Rıza Paşa Yokuşu, Yedikule”, *Tasvîr-i Efkâr*, 25
İlkanun 1942, s. 2.

Son Posta

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Yağ Lambasından Elektriğe”, *Son Posta*, 13 Ocak
1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Atlı Tramvaydan Elektrikli Tramvaya”, *Son Posta*, 27
Ocak 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Öküz Arabasından Otomobile...”, *Son Posta*, 3 Şubat
1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski İstanbul’da Ahçı İskambilinden Bugünkü Briçe”,
Son Posta, 20 Ocak 1945, s. 5-6.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Kınalı Saçtan Platin Saça”, *Son Posta*, 10 Şubat 1945,
s. 5

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski İstanbul’da Eski Barlar”, *Son Posta*, 17 Şubat
1945, s. 5, 7.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Gül Yağından Kapalı Şişe Lavantaya Geçiş”, *Son Posta*,
3 Mart 1945, s. 5

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Tarak Kıtlığında”, *Son Posta*, 10 Mart 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski İstanbul’da Börekçi Dükkânları”, *Son Posta*, 17
Mart 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Serkomiseri Fareyle Korkutan Muhsin”, *Son Posta*, 24
Mart 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Kocakarı İlaçları”, *Son Posta*, 31 Mart 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Anıkanın Hikâyesi”, *Son Posta*, 7 Temmuz 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski Şarkılarda Adları Geçenler”, *Son Posta*, 14
Temmuz 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski İstanbul’da Kadın Hanendeler”, *Son Posta*, 21
Temmuz 1945, s. 5, 6.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Beşiktaşlı Sofi”, *Son Posta*, 28 Temmuz 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Sarıyer Sularına Cuma Gezintileri”, *Son Posta*, 4
Ağustos 1945, s. 4.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Yuşa Tepesinde Bir Gezinti”, *Son Posta*, 11 Ağustos
1945, s. 5

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski Ramazanlardan Birkaç Hatıra”, *Son Posta*, 18

Ağustos 1945, s. 5

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski Ramazanlarda”, *Son Posta*, 25 Ağustos 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski İstanbul'da Eski Çalgılar”, *Son Posta*, 1 Eylül 1945, s. 5, 8.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Eski İstanbul'da Bayram Alayları”, *Son Posta*, 8 Eylül 1945, s. 5.

_____, “Geçmiş Zaman Olur ki: Rical Konaklarına Musallet Riacıları”, *Son Posta*, 15 Eylül 1945, s. 5.

Saka

_____, “Dünden Hatıralar: Fehim Paşa'nın Margitri”, *Şaka*, S. 390, 20 Nisan 1948 s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Nemseli Anna!..”, *Şaka*, S. 391, 27 Nisan 1948 s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Necibe ve Gemile Hemşireler”, *Şaka*, S. 392, 4 Mayıs 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Göztepe Perisi”, *Şaka*, S. 393, 11 Mayıs 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Çankırlı Ayşe”, *Şaka*, S. 394, 18 Mayıs 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Nigar'ın Büyük Marifeti”, *Şaka*, S. 395, 25 Mayıs 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Bodur Aktar'ın Kızı”, *Şaka*, S. 396, 1 Haziran 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Nergis Bacının Kızı”, *Şaka*, S. 397, 8 Haziran 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Yoğurtlu Kebapla Karı Boşayan”, *Şaka*, S. 398, 15 Haziran 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Edimeli Harikliya”, *Şaka*, S. 399, 22 Haziran 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Mümeyyiz Ömer Bey'in Başına Gelenler”, *Şaka*, S. 400, 29 Haziran 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Çeşneci Molla”, *Şaka*, S. 401, 6 Temmuz 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Sacide Yengenin Oğlu Yusufçukla Sarıyere Gidişimiz”, *Şaka*, S. 402, 13 Temmuz 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Kayyumun Oğlu”, *Şaka*, S. 403, 20 Temmuz 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Aziz Dostun Cilvesi”, *Şaka*, S. 404, 27 Temmuz 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Hevesi Kursağında Kalan Paşa”, *Şaka*, S. 405, 3 Ağustos 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Hasenanımın İlk Kocası”, *Şaka*, S. 406, 10 Ağustos 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Maviş”, *Şaka*, S. 407, 17 Ağustos 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Damat Rifatlı Mahmut Bey”, *Şaka*, S. 408, 24 Ağustos 1948, s. 4.

_____, “Dünden Hatıralar: Büyükdere'de bir Kuyruk Acısı”, *Şaka*, S. 409, 31 Ağustos 1948, s. 4.

- _____, “Dünden Hatıralar: Taze, Görücüye Nasıl Çıkmış?”, *Şaka*, S. 410, 7 Eylül 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Kumral Sakallı Kibarın Hikâyesi”, *Şaka*, S. 411, 14 Eylül 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Telefondaki Sevgili”, *Şaka*, S. 412, 21 Eylül 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Gıpta Edilecek Bahtiyar Adam”, *Şaka*, S. 413, 28 Eylül 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Büyük Lokma Yemeli Büyük Söylememeli”, *Şaka*, S. 414, 5 Ekim 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Eşekten İnip Ata Binen”, *Şaka*, S. 415, 12 Ekim 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: On Yıl Sonra”, *Şaka*, S. 416, 19 Ekim 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Çantadaki Keklik Yüzünden”, *Şaka*, S. 417, 26 Ekim 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Karı Sarrafi”, *Şaka*, S. 418, 2 Kasım 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Benli İbrahim Beyle Penbe Binnaz”, *Şaka*, S. 419, 9 Kasım 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Recep Ağanın Bacısı”, *Şaka*, S. 420, 16 Kasım 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Nadireciğin Talih”, *Şaka*, S. 421, 23 Kasım 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Nadire Hanımın Akibeti”, *Şaka*, S. 422, 30 Kasım 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Madam Despina”, *Şaka*, S. 423, 7 Aralık 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Muhzırzade Avni Beyefendi”, *Şaka*, S. 424, 14 Aralık 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: On Parmağında On Marifetli Delikanlı”, *Şaka*, S. 425, 21 Aralık 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Dil Ebesi Zehranımın Kızı”, *Şaka*, S. 426, 28 Aralık 1948, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Mümeyyiz Efendilerin Sütünesi”, *Şaka*, S. 427, 4 Ocak 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Hayalî Şehir Molla Beyefendi”, *Şaka*, S. 428, 11 Ocak 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Adada Geçen Bir Aşk Macerasının Akıbeti”, *Şaka*, S. 429, 18 Ocak 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Uygunsuz Takımının Mahalleden Dehlenişi”, *Şaka*, S. 430, 25 Ocak 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Bir Sünnet Düğününde Gördüklerim”, *Şaka*, S. 431, 1 Şubat 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Yedibela Âlay Beyi”, *Şaka*, S. 432, 8 Şubat 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Mehtapta Deniz Safamız”, *Şaka*, S. 436, 15 Şubat 1949, s.

4.

_____, “Dünden Hatıralar: Çorapçı Güzeli”, *Şaka*, S. 437, 22 Şubat 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: İyiliğe Kemlik”, *Şaka*, S. 435, 1 Mart 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Kara Sait Ağamız”, *Şaka*, S. 436, 8 Mart 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Postnişin Efendi Kıvamını Nasıl Bulmuştu?”, *Şaka*, S. 437, 15 Mart 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Halepli Mansur Efendi”, *Şaka*, S. 438, 22 Mart 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Mavi Mektup”, *Şaka*, S. 439, 29 Mart 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Hediye Hanımla Behiye Hanım”, *Şaka*, S. 440, 5 Nisan 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Piç Kuru ile Yavruları”, *Şaka*, S. 441, 12 Nisan 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Jöntürk değil Hafiye İmiş Meğerse”, *Şaka*, S. 442, 19 Nisan 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Habazan Şükrü”, *Şaka*, S. 443, 26 Nisan 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Etyemezli Eniştenin Bir Dersi”, *Şaka*, S. 444, 3 Mayıs 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Halisüddem Arap Atından Başımıza Gelenler”, *Şaka*, S. 445, 10 Mayıs 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Bir Sünnet Düğünü Gecesinde Neler Gördüm?”, *Şaka*, S. 446, 17 Mayıs 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Baron Revigonun Hikâyesi”, *Şaka*, S. 447, 24 Mayıs 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Her Deli Tımarhanede Olmaz”, *Şaka*, S. 449, 7 Haziran 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Komşumuz Gencin Pavrikatörlüğü”, *Şaka*, S. 450, 14 Haziran 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Bir Alemdağı Alemi”, *Şaka*, S. 451, 21 Haziran 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Bir Boğmaca Hikâyesi”, *Şaka*, S. 452, 28 Haziran 1949, s. 4.

4.

_____, “Dünden Hatıralar: Emin Amcanın Doğruluğu”, *Şaka*, S. 453, 5 Temmuz 1949, s. 4.

4.

_____, “Dünden Hatıralar: Kalantor Tüccarının Yumurcakları”, *Şaka*, S. 454, 12 Temmuz 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Caddebostan'daki Köşkün Hikâyesi”, *Şaka*, S. 455, 19 Temmuz 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Akrabamız Gencin Mercedes Otomobili”, *Şaka*, S. 456, 26 Temmuz 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: İstinyeli Vehbi Bey”, *Şaka*, S. 457, 2 Ağustos 1949, s. 4._____, “Dünden Hatıralar: Zır Deli Mor Kerakiler”, *Şaka*, S. 458, 9 Ağustos 1949, s. 4.

- _____, “Dünden Hatıralar: Bir Donjuana Azizlik”, *Şaka*, S. 459, 16 Ağustos 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Üzüm Mevsiminde Bir Kayışdağı Alemi”, *Şaka*, S. 460, 23 Ağustos 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Eski Komşumuz Fatma Hanım”, *Şaka*, S. 461, 30 Ağustos 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Rüstem Bey'in Haremi”, *Şaka*, S. 462, 6 Eylül 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Çubuklu Yalı ve Hanfendisi”, *Şaka*, S. 463, 13 Eylül 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Halepli Ebu Sait Efendi”, *Şaka*, S. 464, 20 Eylül 1949, s. 4.
- _____, “Dünden Hatıralar: Hersekli Mehmet Nuri Efendi”, *Şaka*, S. 465, 27 Eylül 1949, s. 4.

Resimli Tarih Mecmuası

- _____, “Margrit Paşa”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 2, Şubat 1950, s. 50-52.
- _____, “Minakyan'ın Osmanlı Tiyatrosu”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 3, Mart 1950, s. 104-106.
- _____, “Kel Hasan'ın Hayalhaneyi Osmanî Kumpanyası”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 5, Mayıs 1950, s.186- 189.
- _____, “Eski Milli Tiyatromuz: Orta Oyunu”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 7, Temmuz 1950, s. 266-268, 280.
- _____, “Karagöz”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.8, Ağustos 1950, s. 298-300.
- _____, “Yarım Asır Evvelki İstanbul'da Yangın”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.10, Ekim 1950, s. 386-389.
- _____, “II. Abdülhamit Devrinde Erkek Kıyafetleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 12, Ağustos 1950, s.487- 490.
- _____, “II. Abdülhamit Devrinde Kadın Kıyafetleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.13, Ocak 1951, s. 544-547.
- _____, “Eski Kuşdülü, Yoğurtçu, Kurbağalıdere”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.14, Şubat 1951, s. 592-594.
- _____, “Eski Galata'nın Eğlence Yerleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.15, Mart 1951, s. 640-642.
- _____, “Eski Beyoğlu Âdet ve Âlemleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.16, Nisan 1951, s. 688-690.
- _____, “II. Abdülhamit'in Cuma Selamlıkları”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.20, Ağustos 1951, s. 912-915.
- _____, “II. Abdülhamit'in Muayedeleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.21, Eylül 1951, s.

968-970.

_____, “Göksu ve Âlemleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 22, Ekim 1951, s. 1032-1036.

_____, “Yarım Asır Evvelki Tarihlerde Kâğıthane Mekteplilere Kuzu Ziyafetleri”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.28, Nisan 1952, s. 1416-1419.

_____, “II. Abdülhamit'in Cülus Donanmaları”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.30, Haziran 1952, s. 1544-1547.

_____, “Askerî Müzemiz”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.31, Temmuz 1952, s. 1608-1612.

_____, “Eski Rütbelere, Elkaplar, Nişan ve Madalyalar”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S.33, Eylül 1952, s. 1736- 1738.

Tarih Hazinesi

_____, “Osmanlı Tiyatrosu'nun Birinci Aktristi Yeranuhi Karakaşyan”, *Tarih Hazinesi*, S. 1, 15 Kasım 1950, s. 44-45.

_____, “Eski Beyoğlu'nda Sedyeler”, *Tarih Hazinesi*, S. 2, 1 Aralık 1950, s. 64-66.

_____, “Esir Pazarından Beşiktaş Sarayına”, *Tarih Hazinesi*, S. 5, 15 Ocak 1951, s. 232-233.

_____, “Kadıköy'ünde İlk Futbol”, *Tarih Hazinesi*, S. 6, 31 Ocak 1951, s. 274-275, 305.

_____, “Şirketi Hayriye”, *Tarih Hazinesi*, S. 7, 15-28 Şubat 1951, s. 358-359, 362.

_____, “Hacca Sefer Hazırlığı, Hacı Tehniyesi”, *Tarih Hazinesi*, S. 9, 1 Nisan 1951, s. 426-427.

_____, “II. Abdülhamit Devrinin Son Yıllarında Kâğıthane”, *Tarih Hazinesi*, S. 10, Mayıs 1951, s. 484-486.

_____, “Eski İstanbul'da Çingeneler”, *Tarih Hazinesi*, S. 11, Haziran 1951, s. 527- 529.

_____, “II. Abdülhamit Devrinin Son Yıllarında Kâğıthane”, *Tarih Hazinesi*, S. 12, Temmuz 1951, s. 595-597, 621.

_____, “İstanbul'da İlk Otomobiller”, *Tarih Hazinesi*, S. 13, Ağustos 1951, s. 533-535.

_____, “Galata Rıhtımı”, *Tarih Hazinesi*, S. 13, Kasım 1951, s. 635-637.

_____, “Eyüp Oyuncakçıları”, *Tarih Hazinesi*, S. 14, Aralık 1951, s. 701-702.

_____, “Yıldız Sarayında Opera ve Operetçiler”, *Tarih Hazinesi*, S. 15, Nisan 1952, s. 785-787.

9. Ansiklopedilerdeki Yazıları

- ALUS, Sermet Muhtar, “Abdullah (Arap)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 24.
- _____, “Abdullah Biraderler”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 29.
- _____, “Abid Paşa”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 121-122.
- _____, “Adile Sultan”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 142-143.
- _____, “Afıtab Kırtasiye Mağazası”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 149.
- _____, “Agop Paşa”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 170.
- _____, “Ağya (Kemani)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 170.
- _____, “Ahmed (Arap)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 194.
- _____, “Ahmed (Arap, Yalancı borazan)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 194.
- _____, “Ahmed (Dönme)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 199.
- _____, “Ahmed Bey (Domates)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1944, s. 212.
- _____, “Ahmed Bey (Mirasyedi)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1944, s. 213.
- _____, “Ahmed Bey (Tombalak)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1944, s. 214.
- _____, “Ahmed Celaleddin Paşa (Çerkez, Serhafiye)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1944, s. 214-215.
- _____, “Ahmed Faruki (İtiryatçı) ve Ahmet Faruki Mağazası”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1944, s. 231.
- _____, “Ahmed Necib Efendi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1944, s. 250.
- _____, “Ahmed Numan”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1944, s. 250.
- _____, “Akkamlar”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1944, s. 332.
- _____, “Alafranga Baloz”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.I, s. 360-361.
- _____, “Aleko”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1944, s. 366.
- _____, “Ali Bey (Çolak)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 388.
- _____, “Aliefendi Lokantası”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 406.
- _____, “Ali Paşa (Horoz)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 428.
- _____, “Ali Rıza (Sepetçi)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 432.
- _____, “Ali Şamil Paşa”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 439.
- _____, “Anadolu Birahanesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 486.
- _____, “Ananyadi, Şişman Yanko ”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 511.
- _____, “Ananyan (Dr. Miralay Civani Bey)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 511.
- _____, “Anastaş (Ferace Terzisi)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 511.
- _____, “Anastaş (Oyuncu Kız)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 511.
- _____, “Anbarlı Çiftliği”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 512.
- _____, “Anber Dudu”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 512.
- _____, “Angurya Çiftliği”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1950, s. 522.
- _____, “Anika”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, İstanbul Yayınevi, 1950, s. 523.

- _____, “Antika Talyan”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 530-531.
- _____, “Antoine (Andre)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 531.
- _____, “Antranik (Hakkak)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 531.
- _____, “Arabis”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 564.
- _____, “Arif (Komik)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 575.
- _____, “Arif Bey (Çerkes)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 579.
- _____, “Arifi Bey”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 591.
- _____, “Arifin Kahvesi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 592.
- _____, “Arşak (Ûdi)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 624.
- _____, “Asador (Kumaşçı, Manifaturacı)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 635-636.
- _____, “Asaf (Bülbül)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 636.
- _____, “Asaf Bey”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 636.
- _____, “Askerî Müze”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 648-650.
- _____, “Astikzade Boğos”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 657.
- _____, “Âşir Efendi (Hafız)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 673.
- _____, “Aşki (Kemanî)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 684.
- _____, “Atanaşyan (Madam)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 697.
- _____, “Atanik”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 697.
- _____, “Atina (Pansiyoncu Madam)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1950, s. 767.
- _____, “Balaban(Nikoli)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1960, s. 1945-1946.
- _____, “Balabanı”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1960, s. 1949.
- _____, “Berggren”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1961, s. 2540.
- _____, “Beyoğlu Mutasarrıflığının Eski Binası”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1961, s. 2715-2716.
- _____, “Beyoğlunda Sedyeler (XIX. asırda)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1961, s. 2717-2720.
- _____, “Blanche (Madam)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1961, s. 2836.
- _____, “Blanchong”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1961, s.

2836-2837.

_____, “Blum Paşa”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 1961, s. 2839.

HAKKINDA YAZILANLAR

a) Ansiklopediler

Cumhuriyet Ansiklopedisi (1941- 1960), C. II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Mayıs 2002, s. 220.

- Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatro Bibliyografyası*, Haz: Ahmet Borcaklı, Gülter Koçer, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.
- ÇAVAŞ, Raşit, “Agop(Güllü)”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1993, s. 90-91.
- ÇEVİKER, Turgut, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Türk Karikatürü”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1101-1108.
- ÇORUHOĞLU, Tülin, “Ahmet Muhtar Paşa, Ferik”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. II, Diyanet Vakfı Matbaası, İstanbul, 1989, s. 106-108.
- GÖKTAŞ, Uğur, “Tulumbacılık”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 301- 303.
- GÖVSA, İbrahim Alaattin, “Sermet Muhtar Alus”, *Meşhur Adamlar, Hayatları, Eserleri*, C. IV, İstanbul, 1933-1936, s. 1442.
- KEPECİOĞLU, Kamil, “Tulumbacı Ocağı”, *Tarih Lûgatı*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, T. Y., s. 330.
- KOÇU, Reşat Ekrem, “Alus, Sermet Muhtar”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.II, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1959, s. 755-756.
- _____, “Bohçacı Kadınlar”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul, 1961, s. 2938-2942.
- NECATİGİL, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998, s. 42-43.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmail, “Muhtar Paşa, Ahmet Maddesi”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XXIV, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1976, s. 398.
- Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, “Alus, Sermet Muhtar Maddesi”, C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 98.
- Tarih Deyimler ve Terimler Sözlüğü*, C. III, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983, s. 532-534.
- Türkçe Sözlük*, C. II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 1651.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. I, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997.
- ZAT, Vefa, “Gazinolar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. III, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 379-380.

b) Kitaplar

- AKYÜZ, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri(1860–1923)*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 56.
- ÇELEBİ, Asaf Hâlet, “İstanbul’dan Bahseden En Eski Türk Şairleri (Fetihten 16. Asra Kadar)”, *Bütün Yazıları*, Haz: Hakan Sazyek, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ağustos 1998, s. 201-206.
- GÜRGENCİ Gözüdik Pembe, *Reşat Ekrem Koçu, Hayatı ve Eserleri* (Master Tezi), Ankara, 2003.
- KABAKLI, Ahmet, *İstanbul Güldestesi*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.
- KARACA, Alâattin, *Ercüment Ekrem Talu’nun Edebiyat ve Basın Dünyasındaki Yeri* (Doktora Tezi), Ankara, 1993.
- KUDRET, Cevdet, *Türk Edebiyatı’nda Hikâye ve Roman*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1987.

KURDAKUL, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, C. II, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ocak 1994.

MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış- I*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

NESİN, Aziz, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*, Adam Yayınları, İstanbul, Ekim 2001.

ORTAÇ, Yusuf Ziya, *Bizim Yokuş*, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1966.

ÖNERTOY, Olcay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.

ÜNGÖR, Etem, *Türk Marşları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1965.

YALÇIN, Alemdar, *II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

c) Makaleler

Akşam, “Basının Acı Kaybı: Sermet Muhtar Alus Dün Vefat Etti”, 21 Mayıs 1952, Çarşamba, s. 1-2.

Akşam, “Sermet Muhtar'ın Cenaze Töreni”, 22 Mayıs 1952, s. 2.

BATUR, Figen, “Kaç Erkek Sattığı Evin Parasıyla Karısına Mücevher Almıştır?”, *Hürriyet*, 15 Kasım 2003.

BİLDİK, Cemalettin, “Paşazade Muharrir Sermet Muhtar'la Bir Konuşma”, *Akşam*, 4 Mayıs 1952, s. 8.

BİLDİK, Cemalettin, “Meslektaşla Mülâkat”, *Akşam*, 5 Mayıs, 1952, s. 7.

Cumhuriyet, “Sermet Muhtar Alus Vefat Etti”, 21 Mayıs 1952, s. 5.

Milliyet, “Sermet Muhtar Vefat Etti”, 21 Mayıs 1952 (Çarşamba).

RADO, Şevket, “Sermet Muhtar Alus”, *Akşam*, 22 Mayıs 1952, s. 2.

Vâlâ Nurettin, “Sermet Muhtar'ın Kelime, Tabir ve Cümleleri”, *Akşam*, 23 Mayıs 1952, s. 3.

TALU, Ercüment Ekrem, “Sermet Muhtar Merhum”, *Son Posta*, 22 Mayıs 1952, s. 2.

TOROS, Taha, “Sermet Muhtar Alus”, *Tarih ve Toplum*, C.22, S. 122, Şubat 1994, s. 35-42.

Vakit (Yeni Gazete), “Sermet Muhtar Vefat Etti”, 21 Mayıs 1952 (Çarşamba), s. 2.

ÖZET

Eski İstanbul üzerine birçok araştırma yapılmasına rağmen Sermet Muhtar Alus'un eserlerinden hareketle İstanbul'u tasvir eden, şehrin geçmişini gün yüzüne çıkaran bir araştırma yapılmamış olması bizim araştırmamızın

orijinalliğini artırır.

Çalışmamız, “Giriş” ile üç ana bölümden oluşturulmuştur. **Giriş** bölümünde Türk Edebiyatı'nda İstanbul'u eserlerinde konu edinen yazarlar ve şairler dile getirilmiştir. Sermet Muhtar Alus'un bu edebiyatçılar içindeki yeri belirtilmiştir.

Birinci bölümde, Alus'un hayatı, yazarlık faaliyeti ve eserleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde, yazarın eserlerindeki İstanbul; şahısları, mekânları, gelenek ve görenekleri, eğlence hayatı, taşıtları, meslekleri bakımından incelenmiştir.

Üçüncü bölüm de, **Sonuç**'tur. Sermet Muhtar Alus'un eserlerinden hareketle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bibliyografya bölümünde ise yazarın gazete ve dergilerdeki yazılarının, romanlarının ve öykülerinin künyeleri verilmiştir.

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinden yola çıkılarak eski İstanbul'un anlatıldığı bu çalışmanın İstanbul'u sosyal, kültürel veya tarihî açıdan ele alan araştırmacılara bir başvuru kaynağı olabileceği ümit edilmiştir.

SUMMARY

Although a lots of studies have been mode about İstanbul. Being used to Work of Sermet Muhtar Alus, that a investigation, describing İstanbul and finding out the post of city hasn't been made, risse originality our study.

This study have been form from three moin unite with entry in the port of enrty. Authors and piets expressed İstanbul in the their Works in Turkish Literature have been depicted. Importance in this outhors of Sermet Muhtar Alus, have been the fined.

In the part of second, the life of Sermet Muhtar Alus, his outhorship activity and his works have been investigated.

In the part of third, İstanbul took up in works of auther have been exemined in terms of its people, its places, its customs, its lifes of amusement, its vehicles and its professions.

In the part of fourth which is result have been made a common evaloution being here fited works of Sermet Muhtar Alus.

In the part of bibliogrophy, the writings of outhor in the newswweek and magazines, identification of his novels and his stories have been given.

Being used works of Sermet Muhtar Alus, that this working exploined of forner İstanbul will be able to refarance documante to researchers deading with interms of social, cultural and historical the İatanbul have been concluded.

ÖNSÖZ

İstanbul, gerek Cumhuriyet öncesi, gerekse Cumhuriyet sonrası konumu, kültürü, kendine has mimari yapıları ve ananeleri ile önemli yerleşim yerlerinden biridir. Bu özelliğini bir döneme kadar koruyan İstanbul, zaman içerisinde büyük bir değişime uğramış, şehrin tarihsel ve kültürel değerleri unutulmaya başlamıştır.

Sermet Muhtar Alus (1887-1952), romanlarında, öykülerinde ve çeşitli yayın organlarındaki yazılarında bu şehrin değişen özelliklerini ve unutulmuş değerlerini aktarır. Alus, İstanbul'u her yönü ile ele alan özgün bir yazardır. Onun özgünlüğü, dönemindeki Millî Edebiyat ve ardından gelen Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı cereyanlarından uzak kalmasındandır. Alus, eserlerinde hiçbir akıma veya topluluğa bağlı kalmadan eski İstanbul'u anlatır.

Böylesine yazıları çok olan, romandan hikâyeye, tiyatrodan karikatüre değin edebiyata çeşitli örnekler sunan Sermet Muhtar hakkında bugüne kadar yeterli çalışma yapılamaması, bizim bu tezi hazırlamamıza vesile olmuştur. Bu çalışma ile yazarın büyük bir bölümü gazete ve dergilerde unutulup kalmış olan yazıları ve tefrika romanları da gün ışığına çıkmış olacak.

Sermet Muhtar Alus, çeşitli dergi ve gazetelerde İstanbul'un yarım asırlık panoramasını renkli kalemle canlandıran bir yazardır. Söz konusu bu yazılar, İstanbul'un sosyal açıdan yakın tarihini ve yaşantısını kapsamaktadır.

Edebiyat eserleri; tarih, toplum bilimi, psikoloji ve felsefe için de veri olabilir. Sermet Muhtar Alus'un romanlarının ve yazılarının en önemli özelliği, eski İstanbul'u semtleri, meyhaneleri, kahvehaneleri, tulumacıları, eğlence yerleri, gelenekleri, görenekleri bakımından yansıtmasıdır. Dolayısıyla onun eser ve yazıları, eski İstanbul yaşayışını yansıtan toplumsal ve tarihsel bir veri niteliği taşır. Bu bakımdan çalışmamızda, Sermet Muhtar Alus'un romanlarından ve öykülerinden hareketle eski İstanbul'a ait toplumsal ve tarihsel verileri bugüne taşımaya çalıştık. Amacımız, tezde Alus'un dergi ve gazetelerindeki romanlarından, öykülerinden ve çeşitli yazılarından yola çıkılarak, İstanbul her yönü ile ele alınmıştır.

Bu yüksek lisans çalışmasında, İstanbul'un fotoğrafçısı, ressamı, tarihçisi, folklorcusu ve karikatürcüsü Sermet Muhtar Alus'un yazılarındaki eski İstanbul anlatılacaktır.

Çalışmamız, dört bölümden ve **Bibliyografya**'dan oluşmaktadır.

Birinci bölümde **Giriş** başlığı altında İstanbul'un Türk Edebiyatı'ndaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, eserlerinde İstanbul'u ele alan şair ve yazarlar belirlenmiş ve Sermet Muhtar Alus'un bu konudaki önemi anlatılmıştır.

Sermet Muhtar Alus'un Hayatı ve Eserleri başlıklı ikinci bölümde yazarın ailesi ve çocukluğu, öğrenim hayatı, evlilik yılları, memuriyet hayatı, gazetecilik ile yazarlık yılları anlatılmıştır. Ayrıca Alus'un basılı eserleri kronolojik sıraya uygun bir biçimde liste olarak verilmiştir.

Yazarın romanları ve hikâyeleri hakkında kısa bilgiler verilerek, özetleri yapılmıştır. Tiyatrolarına dair bilgiler aktararak, oyunlarının telif ve adapte olanları ayırt edilmiş, yayımlanmış veya oynanmış oyunları da saptanmıştır. Alus'un anı kitapları ile inceleme eserlerinin ise, konuları belirlenmeye çalışılmış ve bu eserler hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Üçüncü Bölüm, **Sermet Muhtar Alus'un Romanlarında ve Öykülerinde Eski İstanbul** başlığını taşır.

Bu bölümde yazarın eserlerinde söz konusu eski İstanbul'a ait bulunan tüm bilgiler, aşağıda alt başlıklarda ele alınmıştır.

Eski İstanbul'daki Şahıslar başlığı altında tulumbacılar, muhabbet tellalları ve bohçacı kadınlar, büyücüler ve hocalar, mirasyediler, dalkavuklar, hanendeler ve sazandeler, çengiler, kantocular, kabadayılar ve yosmalar incelenmiştir.

Eski İstanbul'un Mekânları'nda; yazarın eserlerinde zikredilen İstanbul'un semtleri, hamamları, köşkleri, konakları, karakolları ve hapisaneleri, mağazaları, dükkânları, mesire yerleri, umumhaneleri ve iskeleler, hastaneler ve türbeler gibi diğer mekânları anlatılmıştır.

Eski İstanbul'da Taşıtlar başlığında da o zamanların İstanbul'unda kullanılan araçlar ve bunların geçmişi aktarılmıştır.

Eski İstanbul'da Gelenek, Görenek ve İnançlar başlığı altında İstanbul'da bir zamanlar uygulanan; ama zamanla unutilan gelenek ve görenekler belirlenmeye çalışılmıştır. Alus'un romanlarında ve öykülerinde eski düğünler, çocuklarla ilgili gelenekler, evlilik dışı kadın-erkek münasebetleri, resmî törenler, eski ramazanlar, misafirlikler ve ananeler içinde yer alan şehirle ilgili çeşitlemeler yer almaktadır. Çalışmamızda bu gelenek ve göreneklerin, İstanbul'daki uygulanışı hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışma bu açıdan halk bilimi için de önemli bir malzeme içermektedir.

Eski İstanbul'da Eğlenceler'de, İstanbulluların eğlence hayatı dile getirilerek, bu hayat içinde önemli bir yere sahip olan seyirlik eğlenceler, gazinolar ve ev içi eğlenceleri anlatılmıştır.

Eski İstanbul'da Sosyal Hayatın Diğer Unsurları başlığı altında, yazarın eserlerinde dile getirilen eski İstanbul'daki sosyal hayatın alafrangalık, hovardalık, spor ve meslekler gibi unsurları aktarılmıştır.

Dördüncü bölüm, **Sonuç** başlığı altında şimdiye kadar yaptığımız incelemelerin bir değerlendirmesini içerir. Bu bölümde, Sermet Muhtar'ın eserlerinde anlatılan İstanbul'un önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

Bibliyografya'da ise, çalışmamız boyunca faydalandığımız kaynakların bir listesi verilmiştir. **Sermet Muhtar Alus'un Eserleri** başlığı altında Alus'un basılmış kitapları, gazetelerde tefrika halinde kalmış romanları ve öyküleri, tarihi incelemeleri, anı kitapları, tiyatroları ve daha sonra süreli yayınlardaki yazıları kronolojik sıraya göre verilmiştir. **Hakkında Yazılanlar** başlığında da, yazar hakkında yazılmış eserler ve makaleler yer almaktadır.

Bu yüksek lisans çalışmasında, Alus'un hayatı ve sanatı hakkında elimizdeki bilgilerin sınırlı olması, eserleri içinde sadece romanların-dört tanesi basılmıştır- kitap olarak basılması ve mevcut yazılarının ulaşabildiğimiz kütüphanelerde bulunamaması ya da aile yakınlarına ulaşamamamızdan ötürü eksikliklerimiz olabilir. Bu sebepten ötürü hoşgörünüze sığınırım.

Çalışmalarım boyunca her türlü desteği ile bana yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Alâattin KARACA'ya, kaynak konusunda yardımcı olan Prof. Dr. Muhsin MACİT'e teşekkür ederim.

Van, 2006

KISALTMALAR

Genel Kısaltmalar

A.g. e.....	Adı geçen eser
A. g. m.....	Adı geçen makale
Bkz.....	Bakınız
C.....	Cilt
Çev.....	Çeviren
Dpn.....	Dipnot
Haz.....	Hazırlayan
S.....	Sayı
s.....	sayfa
t. y.....	Tarih Yok

Dergiler ve Gazeteler

AKŞAM	AKŞ.
AMCABEY.....	AMC.
AYDABİR.....	AYB.
AYDEDE.....	AYD.
CUMHURİYET.....	CUM.
KURUN.....	KRN.
RESİMLİ TARİH MECMUASI.....	RTM.
SON POSTA.....	S. P.
ŞAKA.....	Ş.
TARİH HAZİNESİ.....	T. H.
VATAN.....	VTN.
YEDİ GÜN.....	YG.
YENİ MECMUA.....	YM.

Eser Adları

Anasını Gör Kızını Al.....	A. G. K. A.
Banker Arif.....	B. A.
Bebek Emine.....	B. E.
Dünün Genci Anlatıyor.....	D. G. A.
Eski Hikâyeler: Hacıbabanın Havalanması.....	E. H: Hacıbabanın Havalanması
Eski Hikâyeler: Hanımefendinin Havalanması.....	E.H:Hanımefendinin havalanması
Eski Hikâyeler: İmamın Havalanması.....	E. H: İmamın havalanması
Eski Hikâyeler: Kuyumcunun Havalanması.....	E. H: Kuyumcunun havalanması
Eski Zamanın Meraklı Vakaları.....	E. Z. M. V.
Harp Zengininin Gelini.....	H. Z. G.
İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur	İki Gönül Bir Olunca...
47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi	47 Sene Evvel...
Kıvrıkcık Paşa	K. P.
Molla Bey'in Baldızı.....	M. B. B.
Nanemolla.....	Nanemolla
Onikiler.....	Onikiler
Pembe Maşlahlı Hanım.....	P. M. H.
Pembe Mektup.....	P. M.
Rüküş Hanımlar.....	R. H.
Sülün Bey'in Hatıraları.....	S. B. H.
Şahende Hala.....	Ş. H.
Tombul Mirasyedi.....	T. M.

SERMET MUHTAR ALUS'UN

ROMANLARINDA VE ÖYKÜLERİNDE ESKİ İSTANBUL

3. 1. ESKİ İSTANBUL'UN İNSANLARI

3. 1. 1. TULUMBACILAR

Sermet Muhtar Alus, Eski İstanbul'un sosyal hayatını anlattığı romanlarında, öykülerinde ve yazılarında o zamanların meşhur yangınlarından, bu yangınları söndürmekle gönüllü tulumbacılarından bahseder. Yazarın, İstanbul'un tulumbacılarını konu aldığı eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

Kıvırcık Paşa (1933), *Tombul Mirasyedi* (*Son Posta*, 1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Ohur* (*Son Posta*, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (*Kurun*, 1936), *Nanemolla* (*Akşam*, 1938), *Bebek Emine* (*Vatan*, 1943) ve *Onikiler* (1999) romanlarıyla; *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?* (*Akşam*, 1951) adlı kısa öyküsü.

Bunların yanında yazarın, çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan, İstanbul'daki yangınların, tulumbacıların etrafıca anlatıldığı yazıları da mevcuttur. Bu gazete ve dergiler, “Kırk Yıl Evvelkiler: Tulumba Reisleri ve Omuzdaşlar”, *Akşam*, 25 Mayıs 1939, s. 2; “Eski Tulumbacılar”, *Yeni Mecmua*, S. 13, 28 Temmuz 1939, s. 27-28, “Eski Yangınlar”, *Yeni Mecmua*, S. 17, 25 Ağustos 1939, s.13, 25; “Yarım Asır Evvelki İstanbul'da Yangın”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 10, Ekim 1950, s. 386-389 dur.

Alus'un eserlerinde yer alan tulumbacılar, genellikle kabadayılıklarıyla gündeme gelirler. *Onikiler* adlı romanın başkahramanı olan Arap Abdullah, tulumbacıdır. Ancak kahramanın tulumbacılık mesleği sadece birkaç yerde (s.57, s.105) anlatılır. İşlenen konu, daha çok Arap Abdullah'ın İstanbul'un sokaklarında gösterdiği kabadayılıklar ve düşkün kadınlarla olan ilişkisidir. Yine *Tombul Mirasyedi*'de tulumbacılar olarak Arap Abdullah'ın adı geçer. Romanın kahramanı, mirasyedi Vehbi Bey'dir. Romanın başlarında bir ana kuzusu olan Vehbi Bey, kendisine musallat olan dalkavuklar yüzünden Beyoğlu ve Galata'daki içkili âlemlerden eksik olmaz. Her hafta gezintiye çıkan Vehbi Bey ve yanındakiler, bir gün yine Çamlıca'ya eğlenmeye giderler. Mirasyedi, gittiği yerde Küçük Alı adında bir düşkün kadına tutulur. Küçük Alı, Vehbi Bey'i evine davet eder. Ancak Vehbi Bey, yosmanın evindeyken eve baskın düzenlenir. Baskını yapan, İstanbul'un meşhur kabadayılarından, *Onikiler*'in reisi Arap Abdullah'tır. Küçük Alı, Arap Abdullah'ın kapatmasıdır. Kapatmasının başka erkeklerle buluştuğunu gören Arap Abdullah, ortalığı cehenneme çevirir.

Tulumbacı Arap Abdullah ile romanın başkahramanı arasındaki ilişkiyi kısaca anlattık. Görülüyor ki bu romanda da, tulumba reisi olan Arap Abdullah'ın, düşkün kadınlarla ilişkisi dile getirilir. Yazar, eserde Arap Abdullah adının geçtiği bölümde, vaka akışını bir ara keserek, adı geçen kabadayının İstanbul'daki ününe ve tulumbacılığına dair kısa bilgiler verse de, diyebiliriz ki, *Onikiler* ve *Tombul Mirasyedi* romanlarında, daha çok o zamanların tulumbacılarında görülen kötü özellikler anlatılır.

Alus'un, “Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?” (*Akşam*, 1951) öyküsünde ise, bir tulumbacının hazine sonu anlatılır. Öyküde olay, tulumbacılar arasında işlenir. Olay, tulumbacılar etrafında şekillendiği için yazar, bu tulumbacıların adlarını satırlarının arasında okuyucularına aktarır.

Sermet Muhtar'ın romanlarında, sadece tulumbacıların ve tulumba sandıklarının isimleri verilir. Adı geçen tulumbacıların isimleri de, eserin başkahramanı etrafında şekillenir. Yani, ya kabadayılık rolüyle ya da yosmalarla

ilişkileriyle ele alınırlar. Bu nedenle, romanlarında veya öykülerinde, bu şahısların mesleklerine dair bilgiler bulmak zordur. Ancak, tulumbacıların sosyal hayattaki rollerini, kabadayılıklarını ve düşkün kadınlarla diyaloglarını eserlerinde dile getiren Alus, bu şahıslara dair meslekî bilgileri de gazete ve dergilerdeki yazılarında detaylı bir şekilde okuyucularına aktarır.

Yazarın romanlarında ve öykülerinde yer alan Eski İstanbul'daki tulumbacıları, tulumba sandıklarını ve bu gruba dair meslekî bilgileri, tespit ettiğimiz kadarıyla, vermeye çalışacağız.

Bilindiği gibi, Eski İstanbul'da yangın, büyük felaketlerdendir. Burada, 1509'da meydana gelen ve “Küçük Kıyamet” diye anılan depremde sonra halk, evini ahşap olarak yapmaya başlar

. Depremden dolayı tedbirini alan İstanbullular, bu sefer de başka bir felakete zemin hazırlamış olurlar: yangın felaketine.

Her tarafı ahşap olan İstanbul'da, küçük bir dikkatsizlik, hemen hemen bir semtin kül olmasına sebep olur. İstanbul'un meşhur yangınlarının ne kadar önemli bir sorun olduğunu, Sermet Muhtar Alus'un şu satırlarını okuyarak öğrenebiliriz:

“Bir kenarından alevi alınca kav gibi evler, mahalleler silinip süpürülüyor, ateş ta nerelerden başlayıp ta nerelere kadar dayanıyor...”

Koca kallavili Sadrazam paşası, Ases başısı, Böcek başısı, önde olmak üzere herkes ayakta...Cineviz vaktinden kalma sarnıçlara, suyu çekilmiş kuyulara, musluğu akmaz çeşmelere koşan koşana; kazanlarla, kovalarla, güğümlemlerle su taşıyan taşıyana...

Deri kırbalı sakalar, kargaşalık arasında fırsat bulmuş çapulcular...

Ateş rüfai dervişi de dinlemiyor. Hele karayel veya keşişleme de esiyorsa artık hayrını gör...”

İstanbul'da yangın çıktığında, gönüllü olan herkes bedestende duran yangın söndürme araçlarını alıp yangını söndürmeye gider. Ancak bu usûl, birçok kargaşalıklara sebep olduğu için Yavuz Sultan Selim tarafından, Yeniçeri Ocağına verilir. Yeniçeri Ocağı da, 1826'da kaldırılınca yangın söndürme işi, gönüllülere kalır. Aynı usulsüzlükler yine baş gösterince II. Abdülhamit, İmparator Fransua Jozef'in tavsiyesiyle Macarlı Kont Zichini'yi

"

", 1874'te Osmanlı hizmetine alır'. Taksim'de bir itfaiye teşkilatı kurulur ve Zichini Paşa buraya kumandan tayin edilir ("B. E.", VTN., s. 2).

"Tulumba", yangın söndürme âletinin adıdır. Bu işi yapanlara da "Tulumbacı" denilir. Taksim'deki İtfaiye Teşkilatı'nın yanında, Zaptiye ve Gümrük gibi bazı nezaretlerle, mahallelerin tulumba sandıkları vardır. Sermet Muhtar'ın eserlerinde yer alan bazı sandıkların isimleri şöyledir: *"Kadirga Sandığı"* ("A.G.K.A.", KRN., 4 İlk Teşrin 1936, s. 5), *"Çınar Tulumbası"* ("A.G.K.A.", KRN., 5 İlk Teşrin 1936, s. 5; Onikiler, s.63), *Fıstıklar Tulumbası*, *Odabaşılar Tulumbası* ("A.G.K.A.", KRN., 5 İlk Teşrin 1936, s. 5), *"Cerrahpaşa Tulumba Sandığı"* ("A.G.K.A.", KRN., 19 İlk Teşrin 1936, s. 5; Onikiler, s.63), *"Hobyar Tulumbası"* ("İki Gönül Bir Olunca...", S. P., 2 Mart 1935, s. 8), *"Avratpazarı Sandığı"* ("Nanemolla", AKŞ., 29 Mart 1938, s. 7) ve *Haseki Tulumbası* ("Nanemolla", AKŞ., 4 Temmuz 1938, s.7; Onikiler, s.63), *"Hekimoğlu Alipaşa, Kocamustafapaşa, Hacıkadın, Davutpaşa Mahkemesi, Etyetmez, Merhaba tulumbaları(...), Atpazarı, Devehanı, Hırka-i Şerif, Draman tulumbaları"* (Onikiler, s.63-64), *"Üsküdar, Kuzguncuk, Kadıköy Tulumbaları"* ("E.Z.M.V. Sandıkçı

Mustafa'yı...”, *AKŞ.*, 22 Ocak 1951, s. 7).

Bunların yanında İstanbul'da “*Beyoğlu tarafında Çeşme meydanı, Firuzağa, Boğazkesen, Piri Paşa; İstanbul yakasında da Aksaray, Fethiye, Mevlana kapısı sandıkları...*” ile “*...Cihangir, Kılıçali, Fındıklı, Tophane tulumbaları...*” da meşhurdur.

Bu tulumba sandıklarının atlı, eli kırbaçlı bir ağası, bir reisi, fenercisi, hortumcusu, borucusu, naracısı mevcuttur. Eski İstanbul'da tulumbacılar bahsinde “*Köşlü*” adındaki şahısları da zikretmek gerekir. Şehrin herhangi bir yerinde zuhur eden yangını tulumbacılar ilk haber veren bu köşlülerdir. Yazarın eserlerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla eski İstanbul'daki köşlüler, yangın çıktığında kendilerine verilmiş olan bölgenin hududuna kadar seğirtip yangın çıktığını konaklara ve bekçilere haber vermek; nöbetçi oldukları zamanlarda da kulelerinde dolaşarak yangını gözetlemek ve yangın çıktığında da kule ağasını uyandırmakla vazifelendirilmişlerdir.

Eski İstanbul'daki tulumbacıların, kıyafetleri hep bir örnektedir. Yazarın bir yazısında dile getirilen tulumbacıların kıyafetleri şu şekildedir:

“*Başta sıfır numara, dar Beyoğlu, vapur dumanı fesle dobril püsül. Sırtta camadan vari, kavuşturma yelek ve sallandırma köstek; üstünde kollarının yenleri mor kadife, iki önlü ceket; koltuk altında saldırma veya gaddari. Belde yün yahut Trablus kuşak; arasında söğüt yaprağı, sustalı çekecek...Pantolon köprülü veya kapaklı; paçaları bol, topuk etrafına gelen kısmı yine kadife ve kıvrık... Kundura, şıpıdık sivri burunlu, yumurta ökçeli...*”.

Tulumba reisi ve omuzdaşlarının muayyen meslekleri yangın söndürmek değildir. Reisler, genellikle ya İstanbul'un sayılı fırtınalarından ya da kaldırım kabadayılarından olur. Omuzdaşlar ise; çarşı pazarda esnaflık eden, hamallık yapan, boyacılık, suculuk ile geçimlerini sağlayan mahalleliden meydana gelir. Bunlar, semtlerinde yangın olduğunda da bütün işlerini bırakıp sandıklarının başına koşarlar. Bu tulumba reisi ve omuzdaşlardan bazıları, ya mesleklerindeki maharetlerinden ya da kabadayılıklarından dolayı ün salmışlardır.

Alus'un eserlerinde yer alan tulumbacılar, genellikle kabadayı olarak karşımıza çıkar. Hem mesleklerinde iyi olan, hem de kabadayılıkları ile meşhur olan tulumbacılar, yazarın romanlarında ve öykülerinde, Eski İstanbul'un mahalle hayatına renk katan bir zümreyi teşkil ederler.

Sermet Muhtar'ın bütünüyle tulumbacılar bahsettiği eseri, *Onikiler* adlı romanıdır. Roman bir tulumbacı reisinin hayatından hareketle, İstanbul'da ün salmış tulumbacıları konu edinmiştir. Eserin başkahramanı, İstanbul'da kabadayılıkları ile meşhur Onikiler'in ve aynı zamanda Aksaray tulumbasının reisi olan Arap Abdullah'tır. *Onikiler* romanında Arap Abdullah ile arkadaşlarının kabadayılıkları ve yosmalarla olan muhabbetleri dile getirilir.

Romanın bir bölümünde (s.53-74 arası), Arap Abdullah'ın ve diğer çevre tulumbacılarının Ortaköy'de çıkan bir yangını söndürmeleri anlatılır. Zaptiye'nin tulumbasında tulumbacı olarak görev alan, daha sonraları ise tulumba reisi olup çıkan Arap Abdullah (“T. M.”, *S. P.*, 10 Kasım 1934, s. 8)'ın bu meslekteki mahareti, yazarın *Onikiler* romanında şöyle dile getirilir:

“*Arap Abdullah, öyle gelişi güzel yangınlara aldırış etmezdi Mevlanakapısı, Silivrikapısı, Şehremini gibi kenar yerler, Yedikule, Samatya, Kumkapı, Kuledibi gibi mahalleler baştan aşağı yanıp kül olsun umursamaz da, Beşiktaş, Ortaköy gibi vükela yataklarında, bir de Zaptiye Nazırı'nın oturduğu Şehzadebaşı ile*

yosma evlerinin bulunduğu Aksaray civarlarında olduğunu duyunca saniye geçirmez, işgüzarlık diye hemen yangın yerinde soluğu alırdı. Maiyetindeki Onikiler de etrafında pervane. Konakların damlarına çıkmalar; kiremitlerin üstüne halılar yaymalar; çatıya kova kova su taşımalar... O kadar canla başla çalışma, didinme ki, Serasker Kapısının, Şişhane Karakolu'nun, Tersanenin itfaiyesi solda sıfır kalır. ” (Onikiler, s.57)

Ortaköy'deki yangını söndürmek için İstanbul'un diğer meşhur tulumbaları da harekete geçerler. Bir yandan bu tulumbacılar hazırlık yaparken, diğer taraftan da halk tulumbacıları seyretmek için kendine güzel bir yer arar. Çünkü o zamanlarda, yangın söndürmede işi olmayanların ve ahalinin tek zevki, yangına giden tulumbacıları seyretmek olarak gösterilir.

“Eve kös kös dönüp, ağzı burnu Çarşamba'da karısının horultusunu yahut makine gibi çenesini dinleyerek Hürmüz'dekileri kura kura sabahı sabahlamaktansa beş on tulumba görüp avunmak bin kat müreccah.” (Onikiler, s.63) cümlesinden de anlaşılacağı üzere, tulumbacıları işleri başında seyretmek, izleyenlere büyük bir haz verir.

Romanda tulumbacıları işleri başında izlemek isteyen, Nazır Paşa ile Müdür'dür. Bu şahıslar, İstanbul'da her tulumba takımının, güzergâhı ayrı olduğundan, sayılı tulumba takımlarını ne taraftan izleyecekleri konusunda kısa bir münakaşa yaparlar. Nazır Paşa ile Müdür'ün bulunduğu semt, Aksaray'dır. Ortaköy'deki yangına Aksaray'dan geçen tulumba takımları ile diğer semtlerden geçenler ayrı ayrıdır. Aksaray'dan Ortaköy'e geçen tulumbacıları, Paşa'nın konuşmalarından şöyle öğreniyoruz:

“-Haseki, Hekimoğlu Alipaşa, Kocamustafapaşa, Hacıkadın, Çınar, Davutpaşa Mahkemesi, Etyemez, Merhaba tulumbalarının yolu orası.”(Onikiler, s.64).

Ortaköy'e farklı semtlerden giden tulumba takımlarını ise Müdür, şöyle anlatır:

“-Atpazarı, Devehanı, Hırka-i Şerif, Draman tulumbalarını kaçıracağız demek. Onlar Şehzade'den, Direklerarası'ndan geçecekler.” (Onikiler, s.64).

Şehzadebaşı ve Direklerarası semtlerinden geçen tulumba takımlarının genel özelliklerini ise, romanda Paşa ile Müdür'ün münakaşası esnasında öğreniyoruz. Bu tulumba takımlarının İstanbul'daki ünlerini ve yangın söndürmedeki maharetlerini Paşa, şöyle anlatır:

“-Ne sayıklıyorsun be kardeşim? Saydıklarının içinde nam vermiş göster, ben de paso diyeyim. Atpazarlılar, kuvvetlice bir geçersen bombardıman mı oluyor diyecek çoluk çocuklardır. Reislerinin bir tokatlık canı yok. Ortaköy'ü geçtim, şişmeden Galata'yı bulsunlar, öpüp de başına koy...Devehanlılara da kulak verme, pestenkerani şeyler. Üç buçuk takımla tulumba mı kaldırılırmış? Reisi, fenercisi, borucusu 10-12 kişinin içinde... Hırka-i Şeriflilere gelince, Onikiler'den Sakızlı Yusuf ara sıra giriyor diyorlarsa da işit de inanma...Daha hangisini saydın. Draman mı? Birader, Dramanın turşucusunun meşhurluğunu işitmişliğim var. Kaç kere de oraya düştük, bardak bardak turşu suyu içtik. Draman dedin mi o kadardır. Omuzdaşları bir paradır... Ha bak, Fethiyelilere canım kurban. Herifçioğulları, geçen Kılıçali yangınında, Galata'daki börekçinin önünden bir vermişler. Zorba'nın balozunun kapısında, Kadırgalılar'ı... Ama işitiyor musun dikkat künet, Kadırgalılar'ı yakalamışlar. Paçavraya çevirip, eskiler alayım diye ortalığa dökmüşler. ” (Onikiler, s.64).

Görüldüğü gibi, Aksaray semtinin dışından geçen tulumba takımları, İstanbul'da pek itibarı olmayan takımlar olarak verilir. Bu takımlardaki tulumbacılar da, yangın söndürmede pek başarılı olamayan ve bu yüzden ünleri duyulmayan şahıslar olarak bilinir. Ancak Alus, bu takımlar içinde Fethiyeliler olarak bilinen tulumbacıların, diğerlerine

nazaran mesleklerinde daha iyi olduklarını, tulumbacılaşa dair bir yazısında dile getirir ve Fethiyeliler takımının reisi, Sami Reis hakkında da şu bilgileri verir:

“Fethiyelilerin Sami reisi yalnız raconu, takım açtırması, kıyak nara atmasıyla değil; Fatih minarelerindeki mahyacılığı ile de meşhur. (Ya Ramazan), (Safa Geldin) gibi şeyler yazmak, (Çifte kayık), (Top arabası) resimleri yapmak ona göre solda sıfır. Beyazıd kulesini, Kız kulesini aynı aynına konduruvermede...”

Romanda, Aksaray'dan geçen tulumbacılar ise, İstanbul'un meşhur tulumbacıları arasında gösterilir. Bu semtten Ortaköy'deki yangına giden tulumba takımları ise, *“Guguluk Süleyman'ın Muratpaşa takımı, Reis Kör Fehmi'nin Davutpaşa Mahkemesi takımı, Haydar Ağa'nın” Aksaray takımı(...), Kadırgahılar, Akbıyıklılar, Zaptiyeliler”* olarak verilir (Onikiler, s.65).

Onikiler'in en ilerilerinden Kadayıfçı Ali'nin kardeşi Guguluk Süleyman, İstanbul'un en kalabalık, kadrosu en geniş takımı olan Muratpaşalılar'ın reisidir. Sermet Muhtar Alus, romanda olayın akışını bir ara keserek Muratpaşalılar takımı hakkında bilgi verir. Alus, bu grubu şöyle anlatır:

“Muratpaşalılar 70-80 kişiyi aşkın, İstanbul'un en kalabalık, en kadrosu dolgun takımlarından biriydi. İçlerinde öyle şabıemretler, çoluk çocuk makulesi yavaşmalar falan yok. Fenercileri, borucuları bile pırasa bıyıklı...İri yarı, güçlü kuvvetli, çakı gibi omuzdaşlar.

Hepsi bir örnek kıyafetteler: Başlarında, ortasına mor ipekle hercai menekşesi işlenmiş keçe külâhlar; sırtlarında eflatun renkte ten fanilaları; bacaklarında kar gibi dizlikler.

Ya reisleri Guguluk Süleyman'ın fiyakası”... Altında mavi boncuklar, içinde yağız bir beygir; elinde gümüş saplı fil kuyruğu kırbaç; ayaklarında rugani Napolyon çizmeler...

Tulumbaları pırıl pırıl yanıyor.; sandığın şemsesi güneş gibi, dört yanı ayna gibi parlıyor.

Reis uşaklarına; “Al Muşlu!.. Geç Kepenci!.. Kap Ortanca!.. Yakala Delibaş!..” diye kumandayı geçti mi takımlar yarım adım aksamadan, sanki makineliymiş gibi değişiyor; sandıktakiler hemen süzülüp yerlerine yandakiler kayıveriyor. O derece hokkabazcasına ki tulumbanın üstüne tıpatıp dolu bir fincan kahve koy, yangın yerinde, damlası dökülmemiş halde kahveyi iç.

Gidişlerindeki düzgünlüğü de sorma. Tulumbayı omuzlayan dört baş, sandığın kolları üstüne eğik ve santimi santimine bir zaviyede. Ayaklar, cambazhane atları gibi bilek kırarak dışarı doğru yampiri yampiri açılmada. Eller, kasap havasında aşka gelmiş gibi hep birlikte ve şappadak baldırlara inmede...”(Onikiler, s.66).

Sermet Muhtar, *Onikiler* romanında adı geçen tulumbacılar hakkında geniş bilgiler vermeye devam eder. Eserde Ortaköy yangınına giden takımlar arasında Davudpaşa Mahkemesi takımı da gösterilir. Alus, bu takımın İstanbul'daki şöhretini şu satırlarla dile getirir:

“Kör Fehmi'nin Davutpaşa Mahkemesi takımı da İstanbul'un en cemiyetli, en kaçak, en acar takımlarındandı. Bunların da cakasına diyecek yoktu.// keçe külâhlarında, ok saplanmış yürek resimleri; arkalarında ateş rengine, kırmızı fanilalar. Tulumbaları kanarya sarısına boyanmış; üstünde yaldızdan çiçekler. Sandık Şah İsmail'in altın tahtı gibi gözler kamaştırmada.” (Onikiler, s.68-69).

Yazar, *Akşam* gazetesinde yayımlanan yazısında Davutpaşa Mahkemesi takımının reisi, Kör Fehmi'nin

tulumbacılığından bahseder. Bu yazıda, K r Fehmi'nin ikinci bir lakabı da olduğunu belirten Alus, şöyle ilave eder:

“Davudpaşa mahkemelerinin reisi K r Fehmi'nin ikinci lakabı da Horoz. O derece atik, çevik ki, marize kayacağı sıralar havaya sıçrar sıçramaz horoz gibi tepeye biniveriyor. D ğ şken horozların gagalanmaktan ekseriya bir gözleri k r olur. Onunki de böylesi.”

Sermet Muhtar eserinde, İstanbul'da Gayri Müslimlerin oluşturduğu tulumbacıları da zikreder. Romanda:

“...Samatya, Langa, Kumkapı gibi Ermeni takımlarının; Tatavla, Sinemk y , Yenişehir'deki Rumların; Balat ve Hasköy Yahudilerinin” (Onikiler, s.68-69) de adlarını vererek İstanbul'daki tulumbacıların hemen hemen tamamına yakını okuyucularına aktarmış olur.

Yazar, bu takımlar hakkında detaylı bilgiyi de, tulumbacılar konusunda kaleme aldığı bir yazısında vermeye çalışır. Bu bilgiler şöyledir:

Rum ve Ermeni takımları arasında da Tepebaşlılar'ın Aleks'i'si, Tatavlılar'ın Demirci Lefter'i, Samatyalılar'ın Deli Agop'u gibi sayılı reisleri vardır. Balat, Hasköy, Kuzguncuk gibi Yahudi yataklarının sandıkları bulunduğuna göre David, İzak, Salamon adlı omuzdaş başlıları da elbette mevcut.”

Sermet Muhtar Alus'un *Onikiler* romanında, tulumbacıların hayatları, İstanbul sokaklarında geçirdikleri maceraları anlatılır. Eserde tulumbacılağa dair meslekî bilgiler sınırlı olarak verilse de, o zamanların İstanbul'unda yaşayan tulumbacıların isimleri, bağlı bulundukları sandıkları ve şahsiyetleri hakkında geniş bilgiler yer alır.

Yazarın bu romanından başka, diğer eserlerinde de tulumbacılarından bahseder. *Anasını G r Kızını Al*, *Nanemolla* gibi romanlarında ve “Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Sandıkçı Mustafa'yı Kim  ld rd ?” (*Akşam*) adlı kısa öyküsünde tulumbacılarla dair bilgiler bulunur. Ancak bu bilgiler, tulumbacıların ve bağlı bulundukları sandıkların adlarından öteye geçmez.

Örneğin, *Anasını G r Kızını Al* romanında, İstanbul tulumbacılarından sadece birkaçının adı geçer. Bunlar:

“Fıstıkilerin reisi  engel Rüstem” ve “ ınar Tulumbası” (“A.G. K. A.”, KRN., 5 İlk Teşrin 1936, s. 5) dır. Bu romanda Fıstıkiler ve  ınar Tulumbası'nın adları yer almasına rağmen, bu tulumbalar hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Sadece iki tulumbacının adları verilir. Bunlardan biri Akrep Muharrem'dir. Akrep Muharrem, romanın başkahramanı Piç Eda'nın sevgilisidir. Alus, Piç Eda'nın sevgilisinden bahsederken, onun tulumbacı olduğunu satırların arasına şöyle yerleştirmiş:

“Akrep Muharrem  ınar Tulumbasının borucusu. ” (“A.G.K.A.”, KRN., 5 İlk Teşrin 1936, s. 5).

Yine, Sermet Muhtar'ın *Nanemolla* adlı romanında da birkaç tulumbacının adı verilir. Bu tulumbacılar, “*Hidayet, Avr tpazarı Sandığının borucusu* (“Nanemolla”, *AKş.*, 29 Mart 1938, s. 7) ve “*Haseki tulumba reisi ise, Zekeriya Reis* ” (“Nanemolla”, *AKş.*, 4 Temmuz 1938, s. 7) olarak verilir.

Sermet Muhtar Alus'un *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Sandıkçı Mustafa'yı Kim öldürdü?* başlıklı kısa öyküsünde ise, bir tulumbacının ölümlü biten macerası anlatılır. Kadıköy tulumbasının sandık ısı olan Mustafa ve arkadaşları, yangın söndürmeden döndükten sonra bir meyhanede eğlenmeye giderler. Orada Sandıkçı Mustafa, faili meçhul şahislar tarafından öldürülür. Hikâyede, bir taraftan bu cinayetin zanlısının bulunması anlatılırken, diğer taraftan da okuyuculara İstanbul'un meşhur tulumbacıları, bunların bağlı bulunduğu sandıklar hakkında kısa bilgiler aktarılır. Fazla detaylı olmasa da, Eski İstanbul'daki tulumbacılar konusunda okuyuculara aktarılan bilgiler ş nlardır:

*“Kadıköy Sandığının reisi, Pepe Sami; hortumcusu, Poh Poh Mustafa; n racısı, Mirasyedi Emin Bey” (“E.Z.M.V: Sandıkçı Mustafa'yı....”, *AKş.*, 22 Ocak 1951, s. 7).*

İlk zamanlar aldıkları görevleri itinayla yerine getiren ve yangın söndürme hususunda büyük bir ciddiyete sahip olan tulumbacılar, zamanla bu özelliklerinden ayrılırlar. Tulumbacılıktan ziyade külhanbeylikleriyle, çevirdikleri çirkin işlerle gündeme gelirler. Sermet Muhtar Alus, eserlerinde bu grubun kendi içinde yaşadığı değişimleri konu eder. Bu nedenle, eski İstanbul'daki tulumbacılar, genellikle kabadayı veya külhanbeyi rolleriyle karşımıza çıkarlar. Yazar, bu tulumbacıların mesleklerine dair bilgiler aktarsa da, çoğunlukla onların yangın dışında geçen zamanlarını dile getirir. Hem yangınlardaki maharetleri, hem de İstanbul sokaklarında yaşadıkları çeşitli entrikaları anlatılan bu şahıslar, Eski İstanbul'un sosyal ve kültürel dokusuna renklilik kazandırır. Kısacası diyebiliriz ki, hal ve hareketleriyle o dönemlere damgasını vuran bir zümreyi teşkil ederler.

3. 1. 2. MUHABBET TELLALLARI VE BOHÇACI KADINLAR

Eski İstanbul'da paşaların odalık alma arzusunu yerine getiren, gönül eğlendirmek isteyen mirasyedi veya hovardaların yosma ihtiyacını karşılayan ya da beylere, yetim kalmış çocuklarına annelik yapacak dul kadınları tavsiye eden, bu hususta ustalaşmış muhabbet tellalları vardır.

Muhabbet tellallarını herkes tanır. Kimileri, bu işi meslek haline getirse de; çoğunluğu, el altından yürütür. Asıl işi muhabbet tellallığı olan bu kişilerden bazıları bohçacıdır; konak konak dolaşp entarilik kumaşlar, oyali yemenler satmak bahanesiyle yeni tazelere ya da evde kalmış kızlara kısmet bulurlar. Bazıları da kağıt kavaflığı yapıyor gözüktüp ya mahalle kahvesinde ya da kuytu köşe başlarında hovarda mirasyedilere yosma ayarlarlar. Ancak bu işi daha geliştirmiş olanlar, yani fazla kâr edenler sırf bunun için bir ev açarlar. Bunlar da, muhabbet tellallığını meslek haline getirmişlerdir. Bu konuda başı sıkışan artık nereye gideceğini bilir.

Sermet Muhtar Alus, eski İstanbul'un örf ve âdetlerinden, gelenek ve göreneklerinden bahsederken, buranın muhabbet tellallarından da sıkça söz eder. Çünkü muhabbet tellallının müşterisiyle konuşması, ona istediği tarzda bir kadın veya kız bulması, ayarladığı iki kişiyi baş göz edişi... gibi işlerin de yürütülmesi bir âdettendir. Bu gelenek, İstanbul'da uzun süre devam ettiğinden ve büyük rağbet gördüğünden, Alus'un romanlarında ve öykülerinde muhabbet tellallarına rastlamak mümkündür. Yazarın muhabbet tellallarından bahsettiği eserlerini, *Kıvırcık Paşa (1933)*, *Harp Zengininin Gelini (1934)*, *Rüküş Hanımlar(Akşam, 1934)*, *Anasını Gör Kızını Al (Kurun, 1936)*, *Nanemolla (Akşam, 1938)*, *Onikiler (1999)* romanları ile *Şahende Hala (Amcabey, 1943)* ve *Molla Bey'in Baldızı (Aydede, 1949)* adlı öyküleri olarak sıralayabiliriz. Bu eserlerde adı geçen şahıslar, çoğunlukla kahramanların evlenmesini veya gönül eğlenmesini sağlayan bir işleve sahiptir. Bu nedenle muhabbet tellallarının Sermet Muhtar'ın romanlarında ve öykülerinde kadınla erkek arasında aracı olmaktan başka bir işlevleri yoktur.

Yazar, *Kıvırcık Paşa* adlı romanında eski İstanbul'da yaşayan muhabbet tellallarından birkaçının adını zikreder. Eserde, romanın başkahramanı Kıvırcık Paşa'ya odalık bulmak konusunda yardımları olacak düşüncesiyle gündeme gelirler.

Kıvırcık Paşa, eriştiği paşalık rütbesine rağmen, mevkisinin haysiyetini düşünmeden başka kadınlarla ilişki kurmak ister. Bu düşüncesini ancak araçlar vasıtasıyla gerçekleştirebilen Paşa, durumunu içki ve sohbet arkadaşı Şehri Efendi'ye açar. Şehri Efendi ise, güzel bir kadın bulmak için İstanbul'daki tanıdığı bütün muhabbet tellallarını düşünmeye başlar. Romanda, Şehri'nin aklından geçen muhabbet tellalları şöyle sıralanır: “*Fatih'te Kör İbrahim*” (s. 41),

“Sofular” (s. 41), “Aksaray'da Kamile Hanım” (s. 41), “Divanyolu'nda Mehmet” (s. 41). Ancak, akla gelen bu araçlardan ziyâde; yine İstanbul'da meşhur olmuş muhabbet tellallarından Kör İbrahim'e başvurulur.

Arabuluculuk konusunda ustalaşmış, muhabbet tellallığında saç sakal ağartmış, yaşı altmışı bulmuş Kör İbrahim, romanda şöyle tanıtılır:

“Lokma çıkacak adamı daha karşıda görmeye görsün, derhal nenin nesi olduğunu çakar, tilki gibi içini okur, para sızdırma usûllerinin envainı tatbik ederdi.

Gelişi güzel kimselere kavuk sallamaz, sokak kapısından geri çevirmezdi.

Büyükler içinde müteaddit ahbabları vardı, çoğuyla senli benli görüşür, bu laubaliliği hoş da giderdi” (s. 50).

Kıvırcık Paşa ile Şehri Efendi, Kör İbrahim'in yanına giderler. Kıvırcık Paşa'nın odalık alma ihtiyacı, bu muhabbet tellallı tarafından halledilir. Şöyle ki, evinde birbirinden güzel, alımlı ve genç esirleri bulunan Kör İbrahim, Paşa'ya Çeşmicellat adında bir bayanı para karşılığı verir.

Romanda, bu alış verişi tamamlandıktan sonra, Kör İbrahim'in adına bir daha rastlanmaz. Görüldüğü gibi, Kıvırcık Paşa'ya odalık temin eden Kör İbrahim, aracı rolüyle okuyuculara aktarılır.

Rüküş Hanımlar romanında Kamer Hanım adında bir kılavuza rastlamaktayız. Cavidan'ı evlendirmek isteyen Şehlevent Hanım, kızının istediği tarzda bir damat bulamayacağını anlayınca bir kılavuza başvurur. Bu kılavuz, Şehlevent'in arkadaşı Zeynep Hanım'ın tanıdıklarından olan Kamer Hanım'dır. Kamer Hanım, birçok kibar aileye kılavuzluk yaparak, onlara isteklerine göre gelin veya damat bulmuş bir kadındır. Alus'un adı geçen eserinde Kamer Hanım şöyle tarif edilir:

“Kamer Hanım, Zeynebin eski ahbablarından. 50, 55 yaşlarında, gayet çenebaz, pek kurnaz bir kadındı. Kaç senedir kılavuzluğu ve çöp çatanlığı meslek edinmişti (...) Öyle vurdum duymaz olmadığı gibi hal ve tavırca nazik nazenin, söz ve sohbetçe zarif, zürefa idi. Velhasıl eski kurtlardandı.

Büyük konakların hepsine girer, çıkar, günlerce, haftalarca postu serer, paşalarla, hanımefendilerle senli benli görüşür, gençler tarafından da başta taşınırdı.” (“R. H.”, AKŞ., 14 Şubat 1934, s. 5)

Şehlevent Hanım da Kamer Hanım'dan kızı Cavidan için uygun bir damat bulmasını ister. Bu kılavuz, her gittiği evde talepliler için çantasında birer fotoğraf da taşır. Çantasından çıkardığı fotoğrafı gören Cavidan, fotoğrafını gördüğü adama aşık olur. Bir an önce onunla tanışmak ister. Böylece Kamer Hanım, Şehlevent Hanım'ı ve ailesini büyük bir yükten kurtarmış olur.

Alus'un *Onikiler* ve *Nanemolla* adlı romanlarında da, evlenmek konusunun geçtiği yerlerde muhabbet tellallarının adları zikredilir. Bu romanlardan tespit ettiğimiz, o dönemlerin en meşhur muhabbet tellallarını şöyle sıralayabiliriz:

“Mumcu Ahmetler, Kör Abdurrahmanlar, Çiroz Nafizler, Tüysüz Haçikler, Asalı Mollallar” (“Nanemolla”, AKŞ., 3 Ağustos 1938; *Onikiler*, s.38) ve *“Leylek Nazifler ”* (“Nanemolla”, AKŞ., 3 Ağustos 1938, s.7).

Sermet Muhtar Alus, *Onikiler* romanında yer alan Asalı Molla'yı, vaka akışını bir ara keserek şöyle tarif eder:

“Başında kallavi sarık; göbeğine kadar ak sakal, kelle kulak; pırıl pırıl sof cübbe; üstünde samur kürk. Rumeli kazaskerleriyle omuz öpüşen kelli felli bir kıyafette.

Karşıdan baktın mı sofı süleha, eli öpülecek, duası alınacak bir Allahlık...Aslını astarını bilmeyenler seğırtip iki eline varırlar, üç kere öpüp başlarına korlar.

Halbuki o, ne malın gözüydü. En kaşarlanmış muhabbet tellalları(...) eline su dökemez, yanında sandal olamaz.

İşin öyle bir kurdu ki, okkalıca bir dünyalık koparacağını sezer sezmez hemen kolları sıvayıp cüppesinin eteklerini uçura uçura folisbiti alır, istenilenin alasını, daha piyasaya düşmemişleri bulur buluşturur, cebi yüklü zamparaların günlerin gün ederdi.(...)

'Müşkülün olursa Molla'ya git!' sözü o vakitler bütün ağızlarda gezen bir nakarat olmuştu. Saray kodamanlarının hususi bendesi, Onikiler'in de adamı, eli ayağıydı.” (Onikler, s.38).

Yazara göre, “o vaktin ve ondan sonraki Abdülhamit devrinin en meşhur muhabbet tellallarından” (“Nanemolla”, AKŞ., 15 Mart 1938, s.7) olan Asalı Molla, adı geçen eserlerde hep aracı rollerinde karşımıza çıkar. Asalı Molla, eski İstanbul'da muhabbet tellallı olarak bilinen bir kesimin bütün özelliklerini yansıttığından, onu bir tip olarak niteleyebiliriz.

Eski İstanbul'da, bir mesleği olup aynı zamanda muhabbet tellallığı yapanlar da vardır. Bunlar mesleklerini icra ederlerken, gizli gizli de asıl işlerini yürütürler; yani beyefendilere, mirasyedilere istedikleri tazeyi ayarlarlar. Bunun için İstanbul'u semt semt gezer, muhallebicilere girer, mirasyedi beylerin, kesesi bol hovardaların uğradığı mekânları dolaşırlar.

Bu çeşit muhabbet tellalına yazarın *Anasını Gör Kızının Al* adlı eserinde rastlıyoruz. Romanda adı geçen şahıs, Hafızanım'dır. Romanın başkahramanı Piç Eda'nın mahallesinde oturan ve Eda'ya yol göstericilik yapan Hafızanım, yaşı kırk beşi geçmiş bir muhabbet tellalıdır. Piç Eda, babası Hacı Hüsmen Ağa'nın çok yaşlı, annesi Çakır Ayşe'nin ise sorumsuz olmaları yüzünden, Hafızanım'ın elinde büyür. Hafızanım'ın Eda'ya bakmasının sebebi de, Piç Eda'nın annesinin yakın dostu olmasıdır. Hatta, Eda'nın annesiyle babasını evlendiren bu muhabbet tellalıdır; yani Hafızanım'dır. Yazar eserinde Hafızanım'ın özelliklerini ve mesleğine dair bilgileri şöyle aktarır:

“Hafızanım, dilinde mütemadiyen Allah, peygamber, devletli isimleri, her an abdestinden, namazından, orucundan dem vuran fakat iç yüzü bunun tamamıyla tersi, sındırlıyı sıyırtmış, eski oturaklardan bir hinoğlu hin.

Güya kâğıt kavaflığı yaparak, helalinden ve alnının teriyle geçinmede. Kâğıt kavaflığı yapmıyor değil, yapıyor fakat asıl aksatası başka.

Sokak sokak dolaşmak. Aksaray, Yeşiltulumba, Koska kahvelerinin, Şehzadebaşı, Beyazıt, Divanyolu kıraathanelerinin, Kalpakçılarbaşındaki ve Kuyumcu çarşısındaki muhallebicilerin önlerinde mekik dokumak...

Çeriye usulcacık bir işaret. Zaten ona bile hacet yok. Beylerden, efendilerden onu dört gözle bekleyen bekleyene; hemen dışarı fırlayıp kenarı çeken çekene...

Yani mis gibi muhabbet tellallı... ”(“A.G. K. A.”, KRN., s.5.).

Roman, Piç Eda ile Hafızanım arasında şekillenir. Eda, bu muhabbet tellalının yönlendirmesiyle çok kötü işler çevirir. Diyebiliriz ki, *Anasını Gör Kızının Al* romanında bütünüyle muhabbet tellalının eline düşen zavallı bir kızın, kötü

yola sürüklenmesi anlatılır. Bu romanda Piç Eda, İstanbul'daki kötü yollara düşürülmüş diğer kadınların temsilidir. Çünkü Alus, Eda'nın kimliğiyle o dönemlerde yaşanan çirkin olaylara göndermeler yapar. Yazarın verdiği bu örneklerle şu yargıya varabiliriz: Genç ve güzel kızlara, bolca para, pahalı mücevherler, yalılar vaat ederek, onların hayatlarını karartan bu şahıslar, yaptıkları gayri resmi işlerle toplumun ahlakını bozup örf ve âdetlerini yozlaştırırlar.

Muhabbet tellalları, kendilerine müşteri bulabilmek için, İstanbul'un en kalabalık, en gözde gazinolarından çıkmazlar. Bu gazinolarda, eğlenmeye gelen mirasyedilere, parası bol hovardalara, ellerinde güzel yosmaları olduğunu bildirmek için çeşitli işmarlarda bulunurlar. Örneğin; Alus'un *Nanemolla* adlı eserinde “*Pembeten Eşref*” (“Nanemolla”, AKŞ., 6 Ağustos 1938, s.7) olarak bilinen bir muhabbet tellallının, gazinoda kendisine müşteri bulmak için yaptığı bir hareket şöyle anlatılır:

“*Yarım saattir bize işaretleri kesmiyor. Yakasındaki gülü gösterip durarak (benim böyle gül gibi yosmalarım var) demek istiyor*” (“Nanemolla”, AKŞ., 6 Ağustos 1938, s.7).

Bu satırlarda da anlaşılabileceği üzere, muhabbet tellalı sırf para kazanmak için elinden gelen her şeyi yapar. Karı kız ayaklarında gözü olmayanların bile aklını çecek hareketlerde bulunurlar.

Muhabbet tellalı, bu hareketlerden sonra bir müşteri bulabilmişse; bu sefer de onunla arasını iyi etmek için kollarını sıvar. Sermet Muhtar, *Anasını Gör Kızının Al* romanında yer alan, Kör İbrahim adındaki meşhur muhabbet tellallının, eline zengin bir mirasyedi düşünce, onunla arasında geçebilecek muhabbetini, ondan para koparmanın planlarını şöyle aktarır:

“*Gökte ararken yerde bulduğu bu yağlı kuyruğun nenin nesi olduğunu anlayınca, selamünaleyküm der demez, o yağlı kuyruğun da anası babası, canı ciğeri, gözbebeği oluvermişti.*

Çilingir sofrasının başına her geçişte, sohbetin neye dair olacağı malum: Nazeninler, şivekârlar, İstanbul koltuklarındaki haspalar, yosmalar(...)

Kör Abdurrahmanın, Fitnat, Kaymak, Hürmüz gibilerin güllerini yerin dibine batırması numara idi. Onun başlıca aksatası oralardan çıkmadaydı, fakat böyle cebi dolu bir kalantarla veya bir mirasyediyle ilk tanışıp (şeref-yab!) oluşunda, karşısındakinin Macunculardan, Şekerci Sokaklardan artık gına getirmiş olacağına hükmederek ağız açıp göz yumar, kendi gradosunu yükseltir, bir kat daha mahububu kulüp olurdu.

Bu manevra bunca yıllık tecrübesinin, bu yollarda saç sakal ağartmışlığının neticesi... Kör, şeytana külahı öyle ters giydirenlerdendir ki, kandırdığı zendostlara, ekseriyetle yine o mahut koltuk yosmalarından birini, teller, pullar ve dayardı.

Başka isim takıp, (taze duldur veya pinpon bir kocası vardır. Yeni yeni fîngirdemeye başladı!) diyerek mataı kendi eliyle getiriverirdi. ” (“A. G. K. A.”, KRN., 5 İlk Kanun 1937, s.5).

Kör İbrahim'in müşterisi, mirasyedi Ekmel Bey'dir. Ekmel Bey'e satacağı yosma da, Piç Eda'dır. Ekmel Bey'i istediği yola getirince, ona ayarlayacağı yosmanın huyundan, suyundan abartarak anlatmaya başlayan muhabbet tellalı, işi öyle bir raddeye getirir ki, mirasyedi daha yosmayı görmeden ona aşık olur ve bir an önce kendisinden bahsedilen dilberle görüşmek ister. Nihayet iki gencin buluşma vakti gelir. Yazar bu kısımda Kör İbrahim'in müşterisine çevirdiği dolapları şöyle özetler:

“*Malum koltuklardan birine yahut Salkımsöğüt'teki Karakaş dudunun evine değil ha... Önceden bir muhallebicide veya bohçacıda, kafesin arkasında tanıştırır, sonra kırk dereden su getirirdi(...)*

-'Sizi meşrife muvafık buldu; gönlü çekti(...) Bakalım bir fırsat elversin, muafık bir mahalle, ya halasının ya da çırak çıkmış kalfalarından birinin hanesine düşüveriniz.'

Halasının veya çırak çıkmış kalfalarından birinin hanesi dediği de Hobyar'daki kendi evi, kız kardeşinin Etyetmez'deki evi. Bununla beraber herifin ev tavuklarını ve piliçlerini baştan çıkarışı, bu yollara sevk edişi de vaki.” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 6 İlk Kanun 1937, s.5).

Kör İbrahim, kafes arkasından buluşturduğu Ekmel Bey ile Eda'yı, artık baş göz etmek için kolları sıvar. Maksudı, eline geçirdiği mirasyediden fazlaca para koparmak olduğu için başvurmadığı yol kalmaz. Daha gözü açılmamış gençle, her gün meyhanelerde, gazinolarda yiyip içerek, bütün masrafı mirasyedi beye ödetir, birkaç kuruş da cebine atarak evinin yolunu tutar. Müşterisinden para koparmalar, ikisini baş göz edene kadar devam eder.

Kör İbrahim'in tek geçim kaynağı, muhabbet tellallığı olduğu için, bu mirasyedi beyle işi bitince, arası fazla geçmeden kendisine başka bir müşteri arar. Ancak yeni bir müşteri arama işini yalnız başına yapmaz; karısıyla birlikte hallederler. Alus, Kör İbrahim'in karısını şöyle tanıtır :

“Karısı da kocasına tam tamamına uygunlardan. O da zanaat ehli; çekirdekten yetişme... yirmi, yirmi beş yıl evvelinin meşhurelerinden, adlı, sanlı Arap Ziba...

Arap denilmesi, aslen Arap oluşundan değil; fazla esmerliğinden. Otuz, otuz beşine kadar geçirmedeği macera kalmamış, sürünmüş, yuvarlanmış, cıvalı düzgünden dişleri kapkara kesilip suratı buruştuktan sonra Kör'ün üstüne yıkılmış. Hımhımla burunsuz, birbirlerini bulmuşlar; nikahlı karı koca olmuşlar ve aynı zanaati tutmuşlardı.” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 6 İlk Kanun 1937, s.5).

Sermet Muhtar Alus'un diğer eserlerinde olduğu gibi bu romanında da aracı şahıs, işini halledene kadar vardır. Görüldüğü üzere romanda Kör İbrahim'in rolü, iki genci baş göz edene kadardır. Bundan sonra devreden çıkar. Ayrıca yazarın bu eserinde yer alan muhabbet tellallarını, paragöz ve kurnaz olarak nitelendirebiliriz. Çünkü işini para karşılığı yapan bu şahıslar, ne kadar çok para koparabileceklerinin hesabını yapan kurnaz insanlardır.

Sermet Muhtar Alus, *Onikiler* romanında ve *Şahande Hala* ile *Molla Bey'in Baldızı* öykülerinde, evde kalmış kızlara, taze dullara veya yosmalara koca bulan, onlara kılavuzluk eden kocakarılarından bahseder. Alus adı geçen romanında, meşhur kocakarılarından birkaçının adını şöyle sıralar: “*Kambur Esma*” (*Onikiler*, s. 217)”, “*Kalfanım*” (*Onikiler*, s. 218)‘.

Yazarın *Şahande Hala* öyküsünde bahsettiği kocakarı ise; “*Esmanım*” (“Ş. H.”, *AMC.*, s. 15, 13 Mart 1943, s.9)dır. Esmanım, öykünün kahramanı Şahande Hala'yı evlendiren bir kocakarıdır. Öyküde Şahande Hala'nın komşusu olarak verilen Esmanım, huysuz ve çirkin olan Şahande Hala'yı evlendireceğine dair söz verir. Gittiği her yerde, oturduğu her mecliste kızı över ve nihayet ona bir talipli bulur. Esmanım, evlilik işlerinde usta olduğu için de, düğün onun yardımlarıyla yapılır. İki genç, baş göz edilmiş olur.

Öyküde kocakarı rolüyle verilen Esmanım, eski İstanbul'daki bu tip şahısların bir örneğidir. Sermet Muhtar, öyküsünde Esmanım'a yüklediği misyonla, diğer kocakarıların genel bir tarifini yapar.

Bu çeşit arabulucular, genellikle yaşını aşmış, oturaklı, sözü geçen insanlardan olur. Sürekli girip çıktığı konaklardaki, köşklerdeki beyzâdelere, mirasyedi beylere, kırkını aşmış hovardalara, ailesine yaraşır bir gelin bulmakta onların üstüne yoktur. Bunların da maksatları, evleneceklerle kılavuzluk etmek, nişan ve düğün gibi törenlerde kız ve oğlan tarafına kâhyalık etmektir. Eğer erkek tarafı zengin ise, biraz da kendisine para koparmak âdettendir.

Kocakarlardan kimisi, iyi bir aile dostudur; sürekli girip çıktığı evdeki ya evde kalmış kızlarını ya da evlenme çağı geçtiği halde hâlâ evlilikte gözü olmayan hovarda beylerini evlendirirler. Kimisi de İstanbul'un meşhur umumhanelerinin kocakarılarıdır; bütün yosmaları tanır, zamparalara bu yolda kılavuzluk eder.

Eski İstanbul'da muhabbet tellallığının diğer bir şeklini de, bohçacı kadınlar yapar. Bohçacı kadınlar, elbiselik, çamaşırlık kumaş, başörtüsü, çeşitli kadın eşyası, yastık yorgan yüzleri gibi şeyleri, bohça halinde sırtlanıp taşıyabilecek küçük denklerle ev ev gezdirip satan kadınlara denilir.

Sermet Muhtar'a göre, bohçacı kadınlar iki çeşittir: Bohçacı kadın ve bohçacı madama.

“Bohçacı kadın müslümandı. Başında omuzlarından aşağı sarkmış patlaka veya amerikan olan başörtüsü sırtında koyu renk yeldirme, koltuğunun altında tıkız bir çıkın, ayaklarında el örgüsü beyaz yün çorapla, yemeniyi andıran ökçesiz pabuç, geçkin yaşta idiler. Sesleri tok, gevrekti. Ekseriya ikisi, üçü birlikte gezerler; İstanbul mahallelerinin dar sokaklarında, Anadolu yakası, Boğaziçi sayfiyelerinin güzergâhında bağıra bağıra dolaşırlardı(...)

Bunların muayyen müşterileri vardı. Semte her yol düşüşte, tak tak kapının tokmağını çalar, kanadı açılınca içeri dalar, hemen taşlığın bir kenarına bağdaş kurarlar. Taban tepmekten nefes nefese haldeler, yüzleri pancar. Ölmüşlerin canı için maşrapa ile su isterler; avucu tepeye bastırıp lıkır lıkır içerler, biraz soluk alır almaz çıkın açılır. İçinde yukarıda saydıklarımızdan başka şunlar vardır; Bursa'nın hamam takımı, sileceği, havlusu; yazma, yorgan; kılaptanlı, simit çevre, hesap işlemeli uçkurlar, taharet bezleri, mendiller...

Ev halkı üşüşür, bohçadan çıkartılanlar sıra ile birer birer elden ele uzanır, aydınlığa tutularak gözden geçirilir. Alış veriş hemen hemen nadirdir. Çenelerin işlemesine, kuru gürültüye rağmen 60 paraya bir bardak altı bile alınmaz, zavallı satıcılar, kös kös, somurta somurta caddeyi tutardı.”

Bohçacı kadınlar, sadece birkaç parça eşya satmak için ev ev dolaşırlar. Maksatları, günlük nafakalarını çıkarmak olduğundan başka işlere girmezler. Sırtlarında büyük büyük bohçalar ile sabahtan akşama kadar İstanbul'u semt semt, sokak sokak dolaşan bu kadınlar, muhabbet tellallığından uzaktırlar. Bohçacı madamalar ise, bohçacı kadınlardan ziyade kılavuzluk yaparak kâr ederler. Bu nedenle Alus, bohçacı kadın ile bohçacı madamayı birbirinden ayırır' ve bohçacı madamayı da şöyle tarif eder:

Bohçacı madamlar başlı başına bir tipti. Alayı Avusturya Yahudisi, gaga dilli, iri kıyım, şişman, 40-50 yaş arasındaydılar. Kafada siyah hasırdan şapka, altında gerdana kadar siyah vual, ensede küçücük topuz, sırtta giyile giyile neftiye dönmüş siyah tayyör, ellerinde gene siyah tireden yarım eldiven, ayaklarında 45 numara iskarpin, hepsi ablak suratlı, çillerle pıtrak, sarıya boyalı saçlı, güneşten yanmamak için pudralı, serçe parmakları karga kagası gibi upuzun tırnaklı idi.

İstanbul'un ücra taraflarına hiç uğramazlar; Nişantaşı, Şişli, Cağaloğlu gibi kibar semtlerde, sayfiyeler civarında dolaşırlardı. Modanın yüksek zevat, ailelerinden tanımadığı senli benli ahbap olmadığı yoktu. Konakları, köşkleri, yalıları boylar, sallemühüüsselâm harem bölüğüne dalar, yükleri içeri taşınılır, hamalı ağaların odasında bekletirler(...)

Konağın hanımefendisi, kızları, gelinleri etrafa toplanmış, denkler açılmış en büyüğünde yünlü kumaşlar, şayak eteklikler, kaşmir hırkalıklar, yarı mevsimlik kışlık şeyler ötekinde; ipeklikler,

fularlar, krepdişön çarşafliklar, yeldirmelikler. Valizde tuvalet levazimatı: Kolonya, çeşit çeşit lâvanta krem; düzgün, pudra, allık, diş tozu, kozmetik, saç bombinesinin altına konan tel ponpon, topuza takılan taşlı tarak, mercandan kolye, küpe, yüzük, iğne...”

Bohçacı madamalar, müsait bir zaman bulunca asıl işlerini; yani muhabbet tellallığını veya muhabere memurluğunu yapmaya başlarlar. Bu konuda ellerinden her şey gelirdi:

“Gelinlik kerimelere koca; ergen mahdumlara hanım, karısı merhumlara duvak düşkünü taze sağlık verme; zayıf nahiflere eski şarap, yazlık ev arayanlara Büyükada'da köşk, Yeniköy'de yalı bulma; kesesi yufkalara okazyan broş, fistan, bot...”

Birkaçının başka marifetleri de vardı: zemin ve zamanı, karşısındakini müsait görürse usulcacık yanına yanaşır, hemen kolunu boynuna atıp koynunda çıkardığı kokulu, çiçekli pembe zarfı gizlice verir, yavaşça: (Cevabını çabuk yaz, adam bekliyoğ!) deyip ötekilere belli etmeden gene bohçalarının başına geçerdi.”

Alus'un romanlarında ve öykülerinde daha çok yer alan, bohçacı madamalardır. Çünkü eserlerinde, İstanbul'da yoğun yaşanan kadın erkek ilişkilerinden, gizli gizli buluşmalardan, kaçamaklardan sık sık bahseden Sermet Muhtar, muhabbet tellallarına da yer verir.

Yazar, *Harp Zengininin Gelini* romanında Madam Viyolet adında bir bohçacı madamadan söz eder. Alus, Madam Viyolet'i şöyle tanımlar:

“Bu madam, o zamanlar İstanbul'un dört bucağını dört dönen, konaktan konağa baş vuran, Avusturya yahudisi madamlardan biriydi.” (H. Z. G., s. 44).

Madam Viyolet'in romandaki rolü, bohçacılık mesleği altında konaklardaki paşazadelere gelin; paşa kızlarına da koca bulan aracı kadındır. Bu aracı kadın, Romanın kahramanlarından Cevdet Bey'in oğlu Lütfi Bey'e Suat Hanım adında genç ve güzel bayanı tavsiye eder. Aile, Madam Viyolet'in tavsiyesiyle Suat Hanım'la Lütfi Bey'i evlendirirler.

Sermet Muhtar Alus, Madam Viyolet'in Cevdet Bey ailesine gelin ayarlamasını anlatırken, olayın akışını keserek, İstanbul'daki diğer bohçacı madamalar hakkında okuyuculara ayrıntılı bilgiler verir:

“O vakit, bu nevi madamlar müteaddit. Elllerinde bir valiz, arkalarında bir hamal, kapı kapı dolaşırlar. Gayet hinoğlu hin ve kurnazdırlar.

Hangi hanımların kandırılıp mal satılacağını, hangi evden para sızdırılacağını kurt gibi bilirler; tanımadıklarını sorup sual ederler; hatta sokaktan geçerken, evin dışından anırlar” (H. Z. G., s. 44).

İstanbul'da tanınmış bohçacılar olan Madam Viyolet de diğer bohçacı madamalar gibi, *“alışverişten ziyade her çeşit kılavuzluklardan, muhtelif delaletlerden kârları olduğu ” (H. Z. G., s. 47)* için, muhabbet tellallığını sürekli yaparlar.

Alus, İstanbul'u genellikle kadın erkek ilişkilerinden yola çıkarak anlatır. Bu ilişkilerde kadın, ya alafranga bir gelin, ya dul bir kadın ya da bir yosmadır. Erkek ise, kabadayı, mirasyedi veya hovardadır. Bu tiplerin derdi de, koca bulmak, küçük bir kaçamak yapmak olduğundan yazarın romanlarında ve öykülerinde muhakkak bir kocakarı veya muhabbet tellalının da adı geçer. Çünkü Alus'un yazılarından öğrendiğimiz kadarıyla, o zamanların İstanbul'unda kadınla erkeğin her yerde serbestçe gezmesi, beraber görünmesi yasaktır. Bu yasaktan dolayı, iki aşığı gizli gizli buluşturan, evde kalmış kızlara koca bulan, kaçamak yapmak isteyen hovardalara bir dilber bulan bu muhabbet tellallarına çok iş düşer. Bu

nedenle, her ilişkinin neticelenmesinde ya muhabbet tellallının, ya kocakarının ya da bohçacı kadının rolü büyük olur.

3. 1. 3. BÜYÜCÜLER VE HOCALAR

“İnsanlar” başlığı altında inceleyeceğimiz diğer bir grup da büyücüler ve hocalardır.

Eski İstanbul'u bütün yönleriyle anlatma çabası içinde olan Alus, bu konuda İstanbul'daki hemen hemen hiçbir ayrıntıyı kaçırmaz. O zamanların İstanbul'unda yaşanan her olay, gelenekler ve görenekler, batıl inançlar bütün bir canlılığıyla yazarın kaleminden süzülür. Halkın büyük rağbet gösterdiği, bu rağbetten dolayı da dergâhları İstanbul'un her köşe bucağına yayılan büyücüler ve hocalar da Alus'un değindiği konulardandır.

Sermet Muhtar Alus'un eski İstanbul'daki batıl inançlardan ve üfürükçüler olarak bilinen büyücülerle hocalardan bahsettiği eserlerini; *Kıvırcık Paşa* (1933), *Harp Zengininin Gelini* (1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936) romanları ile *Banker Arif* (Amcabey, 1943), *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (Aydede, 1949) ve *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Gazanfer Paşa* (Akşam, 1951) olarak sıralayabiliriz.

Bu eserlerde anlatıldığı üzere, İstanbul halkının bilimden çok üfürükçülere itimadı fazladır. Bu nedenle, yanlarına gelen hastaların dertlerine şifa dağıtmaları ile meşhur olmuş büyücüler ve hocalar, kentin hemen hemen bütün semtlerine yayılmışlardır.

O devirlerin insanı, büyücülerin ve hocaların olağanüstü güçlerinin olduğuna inanır. Çünkü onlara göre hocalar, ya dededen babadan kalma bir marifeti devam ettirdiğinden, ya da cinleri perileri olduğundan keramet sahibi olurlar. Bu yüzden sinirleri, evhamları çıkmış genç kız veya erkeklerin, mutsuz ve nazarlara gelmiş yeni gelin veya güveylerin, çocuğu olmayanların, kadınla erkeği birbirinden soğutmak isteyen arabozucuların, büyü ve nazarlıkları bozmak isteyen hanımefendilerin gittikleri tek yer, büyücüler ve hocalardır.

Eski İstanbul'da her türlü rahatsızlığın okunmayla tedavi edilebileceği inancı çok yaygındır. Her hoca, bir veya birkaç rahatsızlığı giderebildiğinden, şifa ettikleri hastalıkların çeşidi bakımından birbirinden ayrılır.

Yazarın, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında büyücüler ve hocalar olarak adı geçen şahıslar şunlardır:

“*Tezveren Dede, Selamet Dede, Elekli Dede, Zuhurat Baba*” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 3 Nisan 1935, s. 8).

Bu üfürükçülere, evlenmek veya gelinle damadın mutluluğu ve ömür boyu ayrılmamaları için gidilir. Bunlar içinde, İstanbul'da gerçekten yaşayan büyücüler ve hocalar arasında Elekli Dede'yi gösterebiliriz. Çünkü Alus'un İstanbul'daki hocalardan bahsettiği bir yazısında Elekli Dede'den söz edilmektedir. Yazıdan öğrendiğimiz kadarıyla Elekli Dede'nin mekânı, Silivrikapısı yakınlarındadır. Bu mekân şöyle anlatılır:

“*Buranın tavanında yetmiş, seksen elek asılı ve her biri niyet ve murat alameti.*

Denemesi şolveçhile:

-Muradım olacaksa sağdan üçüncü elek dönsün!..”.

Alus'un, *Anasını Gör Kızını Al* adlı eserinde de birkaç büyücü ve hocanın adı geçer. Bunlar:

“*Sümbül Efendi, Merkezefendi, Toklu Dede, Baba Cafer*” (“A. G. K. A.”, KRN., 9 İlk Kanun 1937, s. 5

)dir. Romanda bu hocalara, kısmetin açılıp açılmayacağını, kaybolan bir eşyanın nerede ve kimde olduğunu, herhangi bir işin hayırlı mı, hayırsız mı olduğunu öğrenmek için baş vurulur.

Yine yazarın *Yeni Mecmua* dergisinde çıkan bu yazısından öğrendiğimiz kadarıyla, Sümbül Efendi de, İstanbul'da yaşayan hocalardandır. Dergahı Kocamustafapaşa'dadır ve İstanbul'un belli başlı niyet kuyularından biridir. Sümbül Efendi'nin dergahı şöyle aktarılır:

“Sümbül Sinan hazretleri Merzifonlu. Meşayih ve Sofiyundan; Sümbülî tarikatını kuran; himmeti hazır olsun ehli kerametlerden; tasavvufa dair şiirler; risaleler yazmış.

Kuyu merkadin civarında. Dervişler ve zakirler senede bir defa etrafına toplanıyorlar. Sabaha kadar evrat ve ezkâr...

Pek hulûsu kalple ve gönülden coşarak edilen zikirlerde kuyunun suyu, âlârivayetin, dışarıya taşarmış”.

Sermet Muhtar Alus'un *Kıvırcık Paşa* romanında ise, yaptıkları işi meslek olarak görmeyip; girip çıktığı evlerde birtakım eşyalarla (tütsüler, tespihler,...gibi) şifalar dağıtan kadınlardan bahsedilir.

Eserde, Üsküdar'da oturan ve İstanbul'un meşhur simalarından olan Zariye Hanım'ı bu kadınlara örnek olarak veren Alus, Zariye Hanım'ı bütün özellikleriyle şöyle anlatır:

“Zariye Hanımın tanımadığı kimse, girip çıkmadığı konak yok gibiydi.

Hocalığı meslek edinmiş tavrını takınmazdı. Kandilde, ramazanda, bayramda ahabplarına gider, evin kapısından içeri girer girmez izzet ve ikram ile karşılanır. Dereden tepeden derken bir sırası getirilip, sinirden rahatsız kerime, kulunç yerlerinden muzdarip büyük hanım, imtilâya uğramış ortanca hanım, romatizmadan yürüyemeyen elti hanımlar ona nefes ettirilir, arada da, bir münasebet bulunup tütsü ile bir iki hususa bakması da yalvarılırdı.

Yanında daima tespihi ile küçük bir tütsü torbası vardı. Sinire, evhama, namizaçlığa okuyup üflemek hususunda müşkülpesentlik göstermediği halde, bakıcılık meselesi ortaya girdi mi hemen etrafa göz gezdirir, teklif edenler eski tanıdıkları ise, kimseye sezdirmeden, bir odaya gidilir, öne mangal alınır, kapılar kapanırdı.

Tespihini çekip bir şeyler okuya okuya, mangala tütsü serpe serpe, Rüküş geliyor, Rüküş geldi! Diyerek ve gözlerini duvarın bir noktasına dikerek, bütün olanı biteni görür, gördüğünü de bir bir anlatırdı.

Neleri görmez, neleri bilmezdi? Nelere âgah değildi? Onun gözünden bir şeyin kaçması ihtimali var mıydı?// Torbanın ağzını açıp bir tutam tütsüyü ateşe atmayı, eline tespihi almayı görsün!

Her şey ona ayan beyandı. Bakılacak kimsenin ismi ile babasının adını söyle, sonra kulaklarını aç, o artık anlatsın!” . (K. P., s.135-136)

Romanda Zariye Hanım, Kıvırcık Paşa konağına sürekli girip çıkanlar arasında gösterilir. Yine konağa geldiği bir gün, Kıvırcık Paşa'nın eşi Hanımefendi ile evdeki diğer hanımlar Zariye Hanım'ı, okuyup üflemesi için ısrar ederler. Evdeki sorun, Kıvırcık Paşa'nın başka kadınlarla kaçamak yapmasıdır. Zariye Hanım da, güya konakta bütün olan bitene muvafıkmiş gibi, her şeyi döker ortaya. Durum böyle olunca, konaktaki herkes Zariye Hanım'ın çok iyi hoca olduğuna kanaat getirirler ve başlarlar ona izzet-i ikrâmlarda bulunmaya. Zariye Hanım da, bu itibardan hoşlanınca işini daha çok sevmeye başlar.

Alus'un verdiği bu örneklerden de anlaşıldığı üzere, eski İstanbul'da hocalara büyük bir saygı gösterilir. Onların ağızlarından çıkan her söze itimat edilir ve verdikleri nasihatler can kulağıyla dinlenilir. Zariye Hanım da, konaktaki bu sıkıntının ancak bir büyücünün yanında yapılan büyülerle yok olabileceğini söyler ve İstanbul'daki meşhur

büyücüleri saymaya başlar:

“Kocamustafapaşalı yatalak hoca, Mahmutpaşa mahkemesinin bitişiğindeki küpeli arap, Kasımpaşalı Hacıbaba, Beşiktaştaki akarap, Davudpaşadaki kahveli bakıcı (K. P., s.143) ve Etyetmezli Aynalı Bakıcı (K. P., s.145) nın adları zikredilir.

Eserde, Hanımefendi ile yanındakiler Kıvırcık Paşa'yı, musallat olduğu yosmadan uzaklaştırmak için Etyetmezli Aynalı Bakıcı'nın yanına giderler. Çünkü konaktakilere göre Kıvırcık Paşa'yı bu halinden ancak büyücüler ve hocalar vazgeçtirebilirler. Hanımefendi ve arkadaşları Etyetmezli Aynalı Bakıcı'nın evine giderler. Romanda olay böyle devam ederken, Alus bir ara devreye girerek Etyetmezli Aynalı Bakıcı'nın evi ve bakıcılığı hakkında bilgiler aktarır:

“Evin İçi düğün evinden farksız, odalar mahşer. Kimler yok? Kelli felli hatunlar, temiz pak hanımlar, sürü sürü kadınlar...

O bir karış boyundaki aynayı karşısına koyup, tespahi de eline alıp mangala tütsüyü atar atmaz neler görmüyor, neler haber vermiyordu? ”. (K. P., s.145).

Kıvırcık Paşa romanında İstanbul halkı ile büyücüler arasında geçen diyaloglardan da anlaşılacağı üzere, halkın üfürükçülere büyük bir eğilimi vardır. Başlı sıkışan herkes, soluğu büyücü ve hocaların yanında alır. Bilimden çok, okuyup üflemlere itimat gösteren halkın bu talebi de, eski İstanbul'da üfürükçülerin çoğalmasına sebep olur.

Sermet Muhtar'ın *Harp Zengininin Gelini* adlı eserinde geçen büyücü ise; “Şamışerifteki Pamuk Dede” (H. Z. G., s.30)dir. Romanda Cevdet Efendi ile hanımı Huriye Hanım bu hocaya giderler. Maksatları bir çocuk sahibi olmaktır. Pamuk Dede'den getirtilen pamuk ipliği, hanımın eline bağlanır ve güya artık çocuk doğurabilir. Bundan başka, evliyalara adaklar adarlar, hacılara hocalara başvururlar. Ancak bir türlü çocuk sahibi olamazlar. Yazar, halkın bu yollarla dertlerine çare aramalarını hiç tasvip etmez. Romanda geçen bir cümle bu yargımızı kanıtlar niteliktedir:

“Bunların hepsine yegân yegân başvuruluyor; olur şey değil, çocuk yok ta yok.” (H. Z. G., s.30).

Eski İstanbul'da kurşun dökücülük de büyük rağbet gördüğünden, Sermet Muhtar'ın *Banker Arif* adlı öyküsüne konu olmuştur. Öyküde bahsedilen kurşun dökücü, Kadriye Hanım'dır (“B. A.”, AMC., S. 37, 14 Ağustos 1943, s.9).

Öyküde verilen bilgilere göre, bu iş için kurşun döktürmeye eli yatkın olanlar; işi, üslubu ile yerine getirenler ve karşısındakinin derdini söylemeden anlayanlar tercih edilir.

Nazarlara, ağırlara, sarası olanlara, çarpıntısı tutup evhamlara düşenlere, karasevdalılara, hatta bronşitten öksürüğe, yüksek ateşten diş ağrısına kadar herkese kurşun döktürmenin iyi geldiğine inanıldığı için, bu zanaatın de müşterisi çok olur.

İstanbul'da her semtin, her mahallenin bir kurşuncusu varsa da, Kadriye Hanım'ın ününün duyulduğunu söyleyen anlatıcı, şöyle devam eder.

“Kadriye Hanım, İstanbul'un dört bucağınca tanınmış, mücerrepliği denenmiş. Biizni Hüda, elinde yevm var, getirten şıppadak gözünü açıyor. Herkes memnun” (“B. A.”, AMC., S. 37, 14 Ağustos 1943, s.9).

Öyküde, Kadriye Hanım'ın kurşun döktürme işi şöyle nakledilir:

“Çağrılır çağrılmaz başına başörtüsünü örter, koltuğuna küçücük bohçasını alır, ayaklanırdı. Bohçasındakiler: Kurşun eritmeye mahsus bakır kepçe, yeşil sırlı toprak çanak, bir miktar kurşun, tütsülük çöroğtu, üzerlik, yel yeperek yelken kürek haber gelen eve damlar.

Hastanın yanına çıkar. Hastalık ne kadar ağır olursa olsun, ehemmiyet verir gibi görünmemek, ortalığı korkutmamak, telaşa vermemek âdeti... Gayet güler yüzle odaya girer ve levlini hiç bozmaz:

-Geçmiş olsun! Horozlar mı gagalandı? Raftan sünger mi düştü yoksa? kılıklı birkaç söz ve biraz da dereden tepeden sonra sıvanır.

Besmeleyle bohçasını açıp yine Besmeleyle kurşunu kepçeye kor; mangalın üstüne uzanır. Kurşun eriyince kaş gözle bir işaret. Derhal iki üç kimse tarafından hastanın üzerine bir büyükçe örtü, battaniye, yorgan mitili tutulur. Molla:

-Tazeler, çocuklar yüzünüzü, gözünüzü gözetin; başınızı arkaya çevirin! diyerek evvela kafa istikametinde, erimiş kurşunu cazzadak su dolu çanağa boca eder(...)

Kurşunu sudan çıkarıp bakar; evirir, çevirir. Artık ne ötüş:

-Tanrım esirgesin aman ne göz, ne nazar. Bak şu incecik yerin ortası tostoparlak kabarık. Bu, zavallılığın boğazındaki merak güllesinin alameti. Ne de düğümlemiş hınzır; biraz daha geciktim, kazık kakacakmış!

Kurşun yine kepçeye konur, eritilir. İkinci defa olarak gövdenin ortası hizasında dökülür(...)

Yine maval:

-Bakındı hele, işte yürekçiği. Bin şükür edin, pürtük pürtüklüğü az; gümüş gibi parıl parıl parlıyor. Pek yakında tamamiyle ferahlayacak.

Kurşun üçüncü defa ayaklara doğru dökülür. Muayenedeki Mollada yine nağmeler:

-Şu uzun uzun ayırık ayırık parçaları görüyorsunuz ya! İşte onlar iki bacak. Tabanı yağlamış, koşuyorlar ve hatta gitti gider, dahi gider!

Bundan sonra çanağa elini batırıp batırıp ıslak parmaklarını hastanın alnına, şakaklarına, burun deliklerine, göğsüne, el ve ayak bileklerine sürer. Avucunun daldırıp daldırıp, gül suyu misali, üste başa, yatağın etrafına, tükrük hokkasına, odanın dört köşesine sürer.

Bir okka ekmek de hazır. Baştan üç kere çevirip çanaktaki suya doğradıktan sonra kapı önündeki hoşhoşlara verilir.

Avaidi gönülden ne koparsa. Küçük evlerde beş kuruş, konaklarda meci diye, pek varlıklı iseler iki meci diye, yarım lira”. (“B. A.”, AMC., S. 37, 14 Ağustos 1943, s.9).

Aynı öyküde geçen İstanbul'daki diğer büyücü ve hocalar ise; “Çukurçeşme'deki Yedi Emirler, Yemiş İskelesi'ndeki Hamal Hoca, Kasımpaşa'daki Yatalak Derviş” (“B.A.”, AMC., 11 Eylül 1943, s.41)tir.

Yazarın diğer öykülerinde yer alan üfürükçüler ise, “Kasımpaşa'daki Küpeli Hoca” (“47 Sene Evvel...”, AYD., 17 Eylül 1949, s.5) ve “Davutpaşa'daki Gergefli Hoca”. (“E. Z. M. V.G. P.”, AKŞ., 30 Kasım 1951, s.3) olarak aktarılır.

Sermet Muhtar'ın romanlarından ve öykülerinden tespit ettiğimiz bu büyücüler ve hocalar, eski İstanbul'daki halkın yaşayışına, inancına ve ilgisine ışık tutacak önemli ayrıntılardır. O zamanlarda bu hocalara büyük rağbet edilmesi, halkın batıl inançlara ne kadar çok eğilimi olduğunu gösterir.

3. 1. 4. MİRASYEDİLER

Siyasî, tarihî ve kültürel karışıklıkların yaşandığı bir dönemin İstanbul'unu anlatan Sermet Muhtar Alus, bu yıllarda gelişen siyasî hiçbir olayı teferruatıyla değerlendirmez. Onun için önemli olan, bu siyasî, tarihî ve kültürel

karışıklıkların sosyal çevreye olan yansımasıdır. Alus, bu sosyal yapı içindeki değişime ve düzensizliğe zemin hazırlayan sebeplerden biri olarak; aşırılıklarıyla, hayat tarzlarındaki farklılıklarıyla gündeme gelmiş, İstanbul'da yaşayan ve mirasyedi olarak bilinen şahısları gösterir.

Tombul Mirasyedi (Son Posta, 1934), Dünün Genci Anlatıyor (Cumhuriyet, 1935), Nanemolla (Akşam, 1938) romanları ile *Molla Bey'in Baldızı (Aydede, 1949)* öyküsünde mirasyedileri konu edinen Alus, bu şahısların hayatlarına dair tüm bilinmeyenleri gözler önüne serer.

Yazar, *Dünün Genci Anlatıyor* adlı eserinde mirasyedinin genel bir tarifini şöyle yapar:

“O zamanlar, miras yiyip çapkınlığa ve hovardalığa vuran delikanlılar, yanlarındaki dalkavuklar arasında ipsiz sapsız, baldırı çıplak, kabadayı geçinen güruhtan muhafızlar da alırlar, onlara dayanarak ötede beride külhanbeylik ederlerdi.” (“D. G. A.”, CUM., 31 Birincikanun 1935, s. 2).

Sermet Muhtar Alus, eserlerinde bir vezirin, değişik vilayetlerde valilik yapmış bir paşanın veya kadılıklarda bulunmuş beylerin vefatıyla büyük servetlere konan oğullarının baba parasıyla sefa sürme geleneğinden, hovardalılarından sürekli örnekler verir. Yazar, İstanbul'un sosyal dokusunun yozlaşan bu yönünü verdiği örneklerle gündeme getirir.

Alus'un *Tombul Mirasyedi* adlı romanı, bir mirasyedinin hayatını anlatır. Bu mirasyedinin hayatı anlatılırken, İstanbul'un çeşitli halleri de yazarın satırlarından süzülür: Paşazâdelerin eğlenmek için gittikleri gazinolar, külhanbeylik takınmak için uğradıkları kahvehaneler, kapatma olarak tuttukları yosmalarla ilişkileri çevresinde İstanbul'un sosyal yaşamı da tasvir edilir.

Bir mirasyedinin etrafında şekillenen *Tombul Mirasyedi*'de adı geçen şahıs; Vehbi Bey'dir. Babası Zinnun Efendi'nin vefatıyla yalılara, konaklara, akarlara konan Vehbi Bey'i romanda dış görünüşüyle şöyle tanıyoruz:

“On yedisini doldurmada ve daha on sekizine basmamış. Boylu poslu, genç irisi. Hani bazı küberayı zamanın Çerkez veya Gürcü odalıklarından, Bosna'da veya Arnavutluk'ta alınan cariyelerden doğma, gürbüz, yalabık tekne kazıntıları olur. Hazâ onlardan...”

Ense kelle, kalıp kıyafet, et but yerinde... Dura beyaz ten, atkılı kumral kaşlar, güvela gözler... Yahni yanaklar, gopgaplı gerdan, tombul tombul memeler...

O yaştaki balık etini çoktan geçmiş, şişman olup çıkmış... ” (“T. M.”, S. P., 16 Ağustos 1934, s.12).

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde sıkça yer alan mirasyediler, İstanbul'daki insan çeşitliliği bakımından renkli bir kişiliği oluştururlar. Kentin kültürüne, sosyal yapısına canlılık katan bu şahıslar, isimlerinden ziyade, genellikle lakaplarıyla tanınırlar. Mesela “*Tombul Mirasyedi*”nin asıl adı, Vehbi Bey'dir. Şişmanlığına istinaden ona bu lakap verilmiştir.

Bir mirasyedi olarak tasvir edilen Vehbi Bey; at, araba meraklısı ve daha gözü açılmamış bir delikanlıdır. Ancak, her mirasyedide olduğu gibi Vehbi Bey'e de dalkavuklar musallat olunca, artık hovardalığın sınırı, para harcamanın da haddi hesabı kalmaz. Para koparmak için peşinde pervane gibi dolaşan dalkavuklar Vehbi Bey'i, gazinolara, tiyatrolara, mesirelere götürerek sabahlara kadar eğlenirler. Bu hal, mirasyedinin parası bitene kadar devam eder ve diğer mirasyediler gibi Vehbi Bey'in de sonu hazinle biter.

Alus'un *Tombul Mirasyedi* romanı bütünüyle bir mirasyedinin ailesini, arkadaş çevresini ve hayatını anlatır. Yazar, eserinin konusundan hareketle İstanbul'un bu kesimine ait okuyucularına ayrıntılı bilgiler sunar.

Yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* romanında da birkaç mirasyedinin adı geçer. Ancak bu eserde yer alan mirasyediler, sadece isim olarak verilirler. Romanda daha çok, başkahramanın ya arkadaşları ya da huzursuzluk

çıkartan bir kesimin yoldaşları olarak rol alırlar. Bu yüzden hayatlarına ait teferruatlı bir bilgiye rastlanmaz.

Romanın kahramanı, gittiği mesire yerinde birkaç mirasyediye rastlar. Anlatıcı, orada onların kim olduklarına dair küçük bilgiler aktardıktan sonra romanın konusuna tekrar geri döner.

Eserde adı geçen mirasyedilerden ilki, Pamuk Cemil Bey'dir. Bu mirasyedi şöyle tanıtılır:

“Pamuk Cemil, yeni vefat etmiş, bilmem hangi vilayet valisinin oğluydu. Pamuk denilmesi, teninin beyazlığından kinaye. Beyoğlu zevk ve sefa alemlerine Horhor Çeşmesi gibi para akıttırdı.” (“D. G. A.”, CUM., 31 Birincikanun 1935, s.2).

Diğer bir mirasyedi ise Alyanak Raşid'dir. Ancak romanda taşra kadılıklarında çalışarak zengin olmuş ve vefatıyla torba dolusu altın bırakmış bir mollanın torunu olan bu mirasyedi hakkında başka hiçbir bilgi verilmez. Sadece lakabının sebebi olarak:

“Alyanak Raşid'e Alyanak denilmesinin sebebi de yanaklarının kırmızılığından ” (“D. G. A.”, CUM., 31 Birincikanun 1935, s. 2) bilgisi okuyucularla paylaşılır.

Dünün Genci Anlatıyor romanında verilen diğer mirasyedi de Cambaz Ekrem'dir. Romanda;

“Cambazlığa merakı olduğundan ve sarayın Cambazbaşısı Çerkez Rıza Bey'e çıraklık ettiğinden ötürü cambaz ismini almıştı.” (“D. G. A.”, CUM., 31 Birincikanun 1935, s. 2) şeklinde tanıtılır.

Cambaz Ekrem'in mirasçısı olarak da, şu ayrıntı verilir:

“Altmış, yetmiş akarın tapu senedini cebine yerleştirdiği, Enez küplerini küflülerle doldurduğu rivayet edilen bir Mısırçarşılı'dan miras yemişti. Mısırçarşılı'nın kızının oğluydu”. (“D. G. A.”, CUM., 31 Birincikanun 1935, s.2).

Sermet Muhtar'ın adı geçen eserinde, hovardalıkları, su gibi para harcaması, etrafına kum gibi liralara serpmesiyle meşhur bir mirasyedinin de Badi Necmi olduğunu görmekteyiz. Romanda bu mirasyedinin diğerlerinden farklı olduğu belirtilir ve şöyle ilave edilir:

“Badi, sair mirasyediler gibi zengin bir paşazâde veya bir kirli çıkı Hayriye tüccarının oğlu moğlu değil, bir malmüdürlüğün torunudur. Büyük babası, senelerce Arabistan gibi vilayetlerde çalıp çırpmış; küplere küflüleri doldurmuş. Bir iki ay evvel ölünce paralar bu oğlana kaldı. O da hepsinin altından giriyor üstünden çıkıyor”(“D. G. A.”, CUM., 16 İkincikanun 1935, s.2).

Görüldüğü üzere, Alus'un *Dünün Genci Anlatıyor* adlı eserinde yer alan mirasyediler, sadece isim olarak karşımıza çıkarlar.

Sermet Muhtar Alus'un *Nanemolla* romanı da, *Tombul Mirasyedi* eseri gibi tamamıyla bir mirasyedinin hayatını anlatır. Ancak romanda geçen bu mirasyedi, eski İstanbul'da yaşayan mirasyedilerden farklıdır. Diğerleri gibi baba parasını har vurup harman savurmayan, düşkün kadınlarla gezip tozmayan bir paşazâdedir.

Nanemolla lakaplı İrfan Bey, “Vüzerayı saltanatı saniyeden merhum Abdülmennan Paşa'nın ” (“Nanemolla”, AKŞ., 31 Mart 1938, s.7) oğludur. Çocukluğunda pek cılız ve hastalıklı olan İrfan, büyüüp gelişince delikanlı, yiğit bir genç olur. Romanın başlarında İrfan Bey'e dalkavuklar musallat olur. Onun da parasından sahiplenmek için İstanbul'un meyhanelerine, umumhanelerine girip çıkarlar. Yine yanındaki dalkavuklarla Güllü Agop'un Tiyatrosu'na giden İrfan Bey, orada Küçük Karakaşyan adında bir kantocuya sevdalanır. Kantocu, mirasyedi beye fazla yüz vermeyince, İrfan Bey bir daha Küçük Karakaşyan'ı görmek istemez. Dalkavukların da başına ördükleri dolapları öğrenince hepsine sırtını çeviren İrfan Bey, günlerce evinden dışarı çıkmaz. Bu arada, çok uysallaşan ve olgunlaşan mirasyedi, cephede düşmanla savaşmak için isimlerini yazdıran gençleri görünce, kendisi de isim yazdırmak

ister. Günlerden sonra cepheye alınan Nanemolla, orada üstün başarılar gösterir. Küçük yaralar olsa da, gösterdiği örnek davranışlarla komutanı ve doktoru başta olmak üzere herkes tarafından sevilen bir asker olur. Çeşitli cephelerde gösterdiği yiğitlikler ve kazandığı başarılarla nişânlara layık görülür. Sonunda da doktorun kızı ile evlendirilir.

Nanemolla romanında tanıdığımız mirasyedi İrfan Bey, diğer mirasyedilerden çok farklıdır. Diğerleri, hovardalıkları ve çapkınlıklarıyla ün salmışken; İrfan, bu yollardan çok uzak, kendini cephede düşmanla savaşımaya adan.

Sermet Muhtar Alus'un *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde, Mehveş lakaplı Hulki Bey mirasyedi olarak gösterilir. Bu mirasyedi, öykünün kahramanlarından Molla Bey'in Baldızı Huriye Hanım'ın sevgilisidir. Hulki Bey, Huriye Hanım'ı bir sünnet düğününe çağırır. Ancak bu sünnet düğününden sonra, Huriye Hanım ile yanındaki arkadaşının başına türlü belalar gelir. Öyküde ilk olay zinciri, sünnet düğünü ile başladığından, Hulki Bey'in öyküdeki rolü önemlidir.

Molla Bey'in Baldızı'nda, Hulki Bey şöyle tanıtılır:

“Sultan Aziz vezirlerinden olan, Karunlara taş çıkartan babası üç yıl evvel vefat etmiş; hanlar, hamamlar, akarlar, Süleymaniye'de bir konak, Anadolu Hisarı'nda bir yalı, Büyük Çamlıca'da bir köşk bırakmıştı.

Mahdum bey, lakabı üstünde, ay yüzlü, ancak otuzunda ve evliydi. Fındık kurdu gibi karısı, nur topu gibi bir oğlu vardı ama bunlar gözünde mi? Çok zendost, gezici, tozucu, konkordiyadan, kristalden, Osman Bey gazinosundan eksik olmuyor, şantözler, dansözler, Suriyeli rakkaseler, yüksek gradolu kokotlarla düşüp kalkıyor. Göksu, Kalender, Sarıyer'in suları, hasılı bütün Boğaziçi mesirelerinin de gediklisi. Babasından kalan küflüleri harcayıp durarak boyuna zevk sürmede”. (“M. B. B.”, *AYD.*, 9 Mart 1949, s.5).

Öyküdeki rolünden de anlaşılacağı üzere Hulki Bey, kendisine miras kalan parayı düşkün kadınlarla, gazinolarda, meyhanelerde eğlenmekle bitiren, karısını ve oğlunu hiç düşünmeyen sorumsuz bir mirasyedidir.

Eski İstanbul'da yaşayan paşazadeler, iyi yetiştirilmiş, gösterişe meraklı ve eğlenceyi seven bir zümreyi teşkil ederler. Baba parasını sınırsızca; eğlenceye, pahalı giyim ve kuşama veya delice tutuldukları yosmalara harcayan mirasyediler o günlerin unutulmaz bir tipi olarak anılırlar.

Kısacası, eski İstanbul'da yaşayan bu mirasyediler, bütün bir genelini kapsamamakla beraber, genellikle paraya karşı kayıtsızlıklarıyla, kadınlara olan düşkünlükleriyle, gösteriş meraklısı ve “züppe” olarak nitelendirilen bir tipi oluşturlar.

3. 1. 5. DALKAVUKLAR

Dalkavuklar, tezimizin geçen sayfalarında bahsettiğimiz mirasyedilerin ya da zengin dul kadınların etrafında

koşan, onlardan para koparmak için türlü maskaralıklarda bulunan ve “miras eritici” olarak da bilinen şahıslardır.

Sermet Muhtar Alus, eserlerinde mirasyedilerden bahsettiği vakit, dalkavukların da adlarını zikreder. Bu nedenle diyebiliriz ki, yazarın mirasyedileri konu aldığı bütün eserlerinde dalkavuklara da yer verilir. Ancak, bu şahısların isimlerine ve birkaç özelliklerine sadece *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934) romanında rastlamak mümkündür.

Alus'un bu romanında tespit ettiğimiz dalkavukları şöyle sıralayabiliriz:

“*Dübaracı Apik*” (“T. M.”, S. P., 30 Ağustos 1934, s.12), İstanbul'da yaşayan meşhur dalkavuklardandır. Bu dalkavuğa “dübaracı” denilmesinin sebepleri şöyle sıralanır:

“*Mükemmel tavla oynar, en ustaları, mahirleri, hiç oyun vermeden yener, hepsini dübara ile alt ederdi. Dübara denilmesinin ilk sebebi bu.*

İkinci sebebi aksata ve hovardalık alemlerindeki dübaracılığı...” (“T. M.”, S. P., 30 Ağustos 1934, s.8).

Romanda anlatıldığı üzere, Dübaracı Apik'in asıl işi, berberliktir. O zamanlarda Kumkapı'da berber dükkânı olan Apik, alaycı, hoş sohbetli, tatlı dilli olduğundan çevresince çok sevilir. Ancak, berberlikle yetinmeyen Apik, dalkavukluğa soyunur. Eserde, Dübaracı Apik'in dalkavukluğu şöyle verilir:

“*Bu meşrepte bir adam kutu kadar dükkânın içine kapanıp çile çıkarır mı?*

Bile bile, sermayeyi kediye yükletmiş: işi, paşazâdelerle, mirasyedi beylerle düşüp kalkmaya vermiş; Beyoğlu'larında, eğlence âlemlerinde yaşamaya başlamış.” (“T. M.”, S. P., 30 Ağustos 1934, s.12).

Aynı eserde, Bolses adındaki bir dalkavuk ise şöyle tarif edilir:

“*Bolses, aşırı kadın tiryakisi, fakat çabucak cıvıyanlardan, değme hanıma yumuşayanlardan, yüz verenlerden değil... Kibar ve kalantorcular, kendi tabiriyle değeceklerle de mültefit mi mültefit, şaklaban mı şaklaban...*

Matlubuna muvafık, değecek biri oldu mu yaşa başa da bakmak mutadı değil. Üst tabakadan ve kesesi dolulardan olsun da genç, kart onca müsavi...

Açıkçası o zamanın halis muhlis bir (jigolo) tipi idi. Öteden beri baş emeli, torba torba küflüler, bap bap akarlar bırakarak göçmüş olan bir paşa veya bey karısını elde etmek, nikahlayıp kurulu düzen, aşçılı, ayvazlı, arabacılı bir konağa beyefendi olmak, yan gelip keyfine bakmaktı.” (“T. M.”, S. P., 28 Kasım 1934, s.8).

Bolses gibi dalkavukların maksatları, zengin kadınlarla aşk yaşamak değildir; onlarla aşk yaşıyormuş gibi gösterip kadınların paralarına el koymaktır. Bu çeşit insanlar, ya işi gücü olmayanlardan ya da türlü mesleklerde çalışıp yaşını aşanlar arasında dalkavukluğa merak saranlardan olur. 88 Kadri de, başvurmadığı sanat kalmamış, ipsiz sapsızlarla dolaşmış, omuzdaşlar arasına girip tulumba takımına katılmış, bir vakitler tiyatroculuk da yapmış, nihayet otuzunu geçtikten sonra paşazadelere ve mirasyedi beylere dalkavuk olmuş bir şahıstır. *Tombul Mirasyedi*'de fizikî özellikleriyle 88 Kadri şöyle tanıtılır:

“*Pabuc kaşlı cici burun, zamanın meşhur nekrelerinden ve dalkavuklarından, 40'lık kadardı. Kaşlarının sekiz rakamına benzemesinden ötürü 88 lakabı verilmişti.*” (“T. M.”, S. P., 24 Aralık 1934, s.8).

Onun da dalkavukluğu konusunda geniş bilgiler verilir:

“*Yaradılışı girgin, sokulgan, Beşiktaş ve Nişantaşı tarafındaki kalantor paşaların hünkâr yaveri mahdumlarına ve damatlarına, babaları yeni ölmüş, küflülere yeni konmuş olan mirasyedi beylere çatmaya başlamış.*

Maskaralık onda, taklit onda, hokkabazlık onda; başlı başına bir kumpanya... Sonra sözünü sohbetini

biliyor; halden, meşrepten anlıyor, karşısındakinin meramını şıp diye çıkıp nabzına göre şerbet dayıyor. Böyle bir adam yayan kalır mı? O da kalmamış. Beylerin koltuğunda faytondan faytona, kupadan kupaya gelsin seyir yerleri, Beyoğlu alemleri; içkiler, ahenkler, eğlentiler...

Gittikçe gradoyu yükseltmiş. Sadrazamların, seraskerlerin, kaptan paşaların oğulları ile enseye tokat... Dalkavukların lord cinsinden olmuş. 88 Kadri dedin mi üstüne yok. İstanbul'da ne kadar genç ve apiko ve vükelazâde varsa, harman savurur gibi para serpen ne kadar miras eritici varsa hepsinin gözbebeği...” (“T. M.”, S. P., 24 Aralık 1934, s.8).

Sermet Muhtar Alus'un romanlarından ve öykülerinden tespit ettiğimiz dalkavukların yanı sıra, bir de yazılarında bu şahısların isimlerine rastladık. Bunları:

“Üsküdarlı Gazelhan Kanarya Ahmet, Aksaraylı Mukallit Mehmet Bey, Samatyalı Topikçi Agop Ağa, Galatalı Pantomimacı Andon Efendi...” olarak sıralayabiliriz.

Yazarın eserlerinde hep yardımcı karakter olarak karşımıza çıkan dalkavukları, eski İstanbul'un gazino, meyhane ve alem gecelerinin müdavimleri olarak görürüz. Alus, dalkavukların eğlence mekânlarını anlatırken, İstanbul'a dair önemli bilgileri de sunmuş olur. Bu nedenle dalkavuklar, İstanbul'daki insan çeşitliliği bakımından önemli bir yere sahiptirler.

3. 1. 6. HANENDELER VE SAZENDELER

O zamanların İstanbul'unda musiki, eğlencelerin ve olmazsa olmaz zevklerin başında yer alır. Önemli gün ve gecelerin kutlamalarında, kışın soğuk gecelerinde veya kadınlı erkekli toplantılarda musiki fasılları büyük rağbet görür. Bu fasılların içinde, herkesin tanıdığı sazendeler ve sesi güzel hanendeler mevcuttur.

Hiçbir eğlence de, musikisiz geçmez. Hanende ve sazendeler, düğün veya donanma gecelerine, gazinolara, mesirelere çağrılarak, para karşılığı mesleklerini icra ederler ve geceye renk katarlar. İstanbul'da halkın zevkine düşkün olması, bu sınıfın itibar kazanmasına ve daha da gelişerek çoğalmasına sebep olur. En birinci sınıf hanende ve sazendeler, anadan doğma bir yetenekle veya iyi bir ustanın elinde büyümüş olmakla meşhur olurlar.

Sermet Muhtar Alus, ya bizzat kendisinin gördüğü ya da ailesinden, eşinden dostundan dinlediği kadarıyla eski İstanbul'da meşhur olmuş bütün hanende ve sazendeler hakkında okuyuculara önemli bilgiler aktarır. Alus'un İstanbul'daki hanende ve sazendelerden bahsettiği eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

Harp Zengininin Gelini (1934), Rüküş Hanımlar(Akşam, 1934), Tombul Mirasyedi (Son Posta, 1934), Anasını Gör Kızını Al (Kurun, 1936), Onikiler (1999), romanları ile *Molla Bey'in Baldızı (Aydede, 1949)* adlı öyküsü.

Alus, romanlarında ve öykülerinde sadece isim olarak veren bu hanende ve sazendeleri, gazete ve dergilerde çıkan çeşitli yazılarında ayrıntılı olarak anlatır.

İstanbul'daki ses ve saz sanatçılarını hanendeler ve sazendeler olarak ayrı başlıklar altında inceleyecek olursak; yazarın romanlarında ve öykülerinde adı geçen hanendeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

“Hafız Yaşar, Kesik Kerem, Arap Mehmed ” (H. Z. G., s.270), *“Hanende Balatlı Kemal ”* (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 17 Birincikanun 1936, s.5), *“...Hanende Karakaşlar, Ahmet Beyler, Astikzade Boğoslar ”* (“M. B. B.”, *AYD.*, 30 Mart 1949, s.5), *“Hanende Zampara Galip”* (“M. B. B.”, *AYD.*, 30 Mart 1949, s.5) ve *“Beşiktaşlı Sofî”* (*Onikiler*, s.171).

Karakaş'ı, “*Adına bakıp da Ermeni sanmayın, halis muhlis Ben-i İsrail'dendi. Kulaklarını içine alan büyük bir fesi, allık sürmüşçesine kırmızı kırmızı yanakları, gıranetenin bilmem ne perdesi üzere gayet gevrek, luabsız, pürüzsüz sesi vardı*” diyerek tanımlayan Alus'a göre Karakaş, bütün şarkıları usulü ile okur, hepsinin hakkını vererek söyler. Bu yüzden, musikiden anlayan herkes onun sesine hayrandır.

Hanende Ahmet Bey ise, “bey” lakabı ile meşhur olmuş sanatçıdır. Yazar, Ahmet Bey'i:

“*Bey'liği efendiden bir zatın oğlu oluşundan ve okuryazar takımından bulunmasındandı*” diye açıklar ve maharetini şöyle dile getirir:

“*Ustalığı mevcuttu, hem de arabasiyle. Bilmem neden, mütevacızlığından mı, yalnız araya karışır, gazele mazele pek nadiren yanaşır, orkestralarda tempo tutan ikinci kemanları andırırdı*”.

Yazarın aktardığına göre, Nezaret kalemlerinden birinde katip olan Ahmet Bey, geçim sıkıntısı çekince memurluğu bırakarak sazendeliğe başlar.

Yazar, hep sesi güzel olanlardan bahsetmez. Sesinin büyüyle meşhur olmuş hanendelerin yanında; fazla ünlenmemiş, sadece ağız oynatan olarak bilinen şarkıcılara da eserlerinde yer verir. Mesela *Molla Bey'in Baldızı*'nda adı geçen Astikzade Boğos, Alus'un bir yazısında şöyle tanıtılır:

“*..fasılda figüran misali; yalnız ağız oynatsın dursun. Burunilerden ve cart curtçulardandı*”.

Yine sesinden ziyade, başka özellikleriyle tanınan hanendeler arasında Zampara Galip de vardır. Hanende Galip, yakışıklılığı ile bayanların gönlünde taht kurmuş, zamparalığıyla meşhur olmuş bir ses sanatçıdır. Bu hanende Sermet Muhtar'ın eserinde:

“*30 luk, yakışıklı, güzel kaşlı gözlü, çok usulünde gazel okurdu. Gel gelelim üzerinde şeytan tüyü, şirinlik muskası varmış gibi bütün kadınların gözü onda; civanından kocakarisına kadar hepsi, velime cemiyetlerinde, sünnet düşünlerinde, donanma gecelerinde...peşinden ayrılmazlar*” (“M. B. B.”, *AYD.*, 30 Mart 1949, s.5) şeklinde tanımlanır.

Bayan hanendelerden olan Beşiktaşlı Sofi ise, Sultan Abdülaziz zamanının meşhur ses sanatçılarındandır. Paşazadeleri ve mirasyedileri hem sesinin, hem de yüzünün güzelliğine hayran bıraktığını söyleyen yazar, bu hanendenin hayatını şöyle anlatır:

“*Çehre, endam, ses, cilve karıda tamammış. O derece de edalı ve nazlıymış ki, küçük dağları yaratan sanki o...*

Bu Beşiktaşlı Sofi, Akıbetzâde lakaplı bir Mısırçarşılı'ya yıkılmış, çatır çatır nikahla varmış. Az zamanda dükkanını, tezgahını harman yerine döndürüp adamcağızı bakıcılık ve büyücülüğe kadar düşürmüş. Ahır ömürlerini, Silivrikapısı dışında, Seyidnizam civarındaki bir bağın kulübesinde geçirmişler” (Onikiler, s.171).

Yazılarında, sosyal durumlarından, seslerinin maharetlerinden ve çeşitli özelliklerinden bahsettiği hanendeleri şöyle sıralayabiliriz:

“*Hanende Hırsto, Gazelhan Arap İbrahim, Yahudi Ester, Roza*”, “*... Hanende Aslan, Hanende İbrahim, Edirneli Hayım, Nasib Hanım, Topal Sıdika Hanım, Hatice Hanım*”.

Nasib Hanım, Eski İstanbul'un ilk profesyonel kadın hanendelerindendir. Büyük konakların harem bölüklerine çağrılan ve tercih edilen pek şöhretli bir hanendedir. Nasib Hanım, dış görünüşüyle şöyledir:

“*Sülük gibi iki kara kaş, tespih tanesi gibi de iki kara göz. Esmer, ellicene, kısarak; hayda hayda 45, 50 lik.*”.

Topal Sıdika Hanım ise Habeşlidir. Sıdika Hanım'ın mizacına ve sesine dair şu cümleler aktarılır:

“Kısa boylu, şişman, geçkin ve lakin gençlere taş çıkartanlardan. Girgin, sözlü, sohbetli, neşeli, alaycı, âdeta bir kul çengilerden. Fenerbahçe'nin Cuma ve Pazar piyasalarında bulunduğu arabadakileri gıdıklanmış haline getirir; تنها günlerde ağaç altında gazeli tutturur, hemencecik ekşiyen kırık udlu, çatur çitir mızraplı Zenoba uyararak etrafı kahkahadan kırardı.” Topal Sıdika Hanım da Tophane müşiri Ali Saip Paşa, oğlu Sadi Paşa gibi ekabir konaklarının gediklisidir.

Soygun Hatice Hanım'ı ise;

“Tazeliğinde buğdaysı, koyu yeşil gözlü, uzun kirpikli, eteği belinde, girgin, çok hamarat, apikolardanmış” cümlesiyle tanıyoruz. Gençken hanendeliği beğenilen Hatice Hanım, düğünlerde soygunculuk; yani davetlilere teşrifatçılık yaptığından lakabı, Soygun olarak kalır.

“Elmas, Küçük Şöhret, Ceylan, Gülistan, Safinaz, Hasköylü Ester ve Kuzguncuklu Şarika ” ise küçük evlerin düğünlerinde, çeşitli mesire yerlerinde ayak takımının dinlediği bayan hanendelerdir.

Hafız Osman, *“sarığı, cübbesi, şalvarı ile mum gibi hoca efendi kıyafetli. Gözleri şehla, kara sakallı, selamı, kelamı, oturmuş kalkışı da oldukça vakarlı...”* bir hanendedir.

Hafız Sami ise, *“Ramazanların meşhur mukabelecisiydi”* olarak verilir.

İstanbul'un asıl baş tacı ise, Nedim Bey'dir. Alus'a göre bu derece ses, ne kimselerde görülmüş, ne işitilmiştir. Yazar, meşhur hanende Nedim Bey'in fizikî özelliklerini;

“...alını fazlasına geniş, kaşları kara ve seyrek, elmacık kemikleri biraz çıkık, yanakları apal, çene kısmı dar, boyu orta; arkasında daima redingot ve altında çizgili pantolon ” cümlesiyle anlatır.

Yine yazarın yazısından okuduğumuz kadarıyla Üsküdarlı Domates Ahmed Bey, kalem memurlarından ve oldukça namlı hanendelerdendir. Fazla kanlılığı, yüzünün pancar gibi oluşundan ve vücudunun yusyuvarlaklığından dolayı “domates” lakabını alan Ahmed Bey, *“...sesinde, bambaşka bir çekicilik, az buçuk kısıklığına rağmen son derece bir tatlılık bulurlardı. Satışlılık, kendini devaynasında görüşlük etmez; az, fakat temiz okur, badeye yanaşmadığı için, herkesin ağzı burnu çarşambadayken, o, ödülü almağı tasarlamış, tıknaz bir başaltı pehlivanı gibi, dimdik dururdu.”* ifadeleriyle tarif edilir.

Bülbül Asaf, yakışıklı hanendeler arasındadır. İstanbul'un bütün mesirelerinde dolaşır, hanımları etrafına toplar. *“Sesinin derecesi, adının bülbüllüğe çıkışından belli”* olan Bülbül Asaf, konaklara, köşklere gitmez, kutlamalarda bulunmaz. Sadece, akranları arasında okur ve söyler.

Üsküdarlı Etem ise, genç yaşta vefat eden hanendelerdendir. Musikisî kadar, orta oyunculuğu ile de maharetlenmiş bir ses sanatçısıdır.

Sermet Muhtar Alus, yukarıda verdiğimiz ses sanatçılarından yanında, saz sanatçılarından da varlığına değinir. Eski İstanbul'da sazı, başta ut olmak üzere, kanun, keman, kemençe, piyano ve mandolin teşkil eder. Piyano ve mandolin pek tercih edilmese de, ut, kanun ve keman fazla rağbet görür. Piyano ve diğer Avrupaî çalgılar, alafrangalığa özenmiş genç bayanların ilgisini çeker. Ut, kanun, keman ve kemençe ise, rical konaklarında, paşa yalılarında, büyük donanma veya kutlamalarda tercih edilen baş çalgılardandır.

Eski İstanbul'da yaşayan saz sanatçıları içinde en çok udîlerden bahseden Alus, o zamanların en dillerde gezen, en harc-ı âlem udîsi olarak meşhur Afet'i görür. Çünkü yazara göre, sazına bu kadar hakimane birine hiçbir yerde rastlanılmamıştır. Afet'i, *“...kara kaş, kara göz, kemer burun, viran ağız, orta boy ve kavruk yapı idi. Dinince dinensin, iyi kalpli, sokulgan, candan bir mahlukcağız...”* diye tanımlar.

Afet'in sanatındaki marifetini Sermet Muhtar'ın şu satırlarından öğreniyoruz:

“Çalışında âdeta ne sihirdir, ne keramet, el çabukluğu marifeti vardı. Hele biraz pohpohladın mı, daha aşka gelir, udu kapıp kendi tabiriyle enksede yani ensesinde, sırtında, bacaklarının arasında çalardı. ”

Anasını Gör Kızını Al romanında geçen *“Tekirsaraylı David”* (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 17 Birincikanun 1936, s. 5) de, meşhur udîlerdendir. Hanende Balatlı Kemal'in saz takımındandır. Yahudi'dir. Piyasanın hemen hemen birinci saz takımlarındandır. Romanda verilen bilgiye göre;

“Takımıyla birlikte velime cemiyetlerine, yüz yazısı veya paça gününe beş liradan aşağı...” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 17 Birincikanun 1936, s. 5) gelmeyen Sazende David, işi karşılığı para da alır.

Tombul Mirasyedi romanında, pek ehli keyif, aynı zamanda çok yakışıklı bir erkek olarak da tarif edilen Bolses Tahsin de, udîler içinde ün salmıştır. Eserde,

“Bolses Tahsin, 35, 36 yaşlarında, gayet gür sesli, usule ve makama aşına, udu mükemmel ” (“T. M.”, *S. P.*, 16 Ekim 1934, s.8) biri olarak tanıtılır.

Yazarın *Molla Bey'in Baldızı* adlı öyküsünde yer alan, *“Udî Selim”* (“M.B.B.”, *AYD.*, 6 Nisan 1949, s.5) de meşhur udîlerdendir. Yazara göre;

“Suriyeli, belki de Mısırlı yahut da oralarda çok bulunmuşlardan” olan Udî Selim İstanbullu değildir. Bu nedenle, oralarda çok bulunduğu için dolayı, *“Şam'da, Beyrut'ta, Suriye şehirlerinde memuriyetle bulunmuşlardan kimler mevcutsa”*, hepsi Udî Selim'in hayranıdır.

Alus, devrin meşhur udîleri arasında yer alan, *“Cemil Bey”* (“T. M.”, *S. P.*, 27 Eylül 1934, s.12)'i de unutmaz. Akide, lokum gibi şekerler satan bir dükkânı olmasından dolayı Şekerci Hafız Cemil olarak da bilinen Cemil Bey, yazarın *Akşam* gazetesinde yayınlanan *“Kırk Yıl Evvelkiler”* başlıklı yazı dizisinde, şöyle anlatılır:

“Velûd ve yaman bestekârlardandı. Şarkıları çok beğenilirdi. Muzıkayı Humayun'a dahil, yani mülazım veya yüzbaşı rütbeliydi. Arzu edenlere meşke de giderdi. Kara sakallı, kısaca boylu, sakın, temiz bir adamcağızdı.”(9 Nisan 1939, s.8).

İstanbul dışında, Suriye'de, Mısır'da da tanınan ve *“Rabbül Ud”* olarak bilinen, sanatıyla meşhur olmuş diğer bir ud ustası, Udî Ali Rıfat Bey'dir. Alus, bu sazendeyi, *“...uda kimselerin erişemediği bir çığır ve âhenk vermişlerden, eşi gelmemiş sanatkarlardan...”* biri olarak görür.

Kışları Beyoğlu'nun eğlence mekânlarından, yazları ise mesirelerden eksik olmayan Udî Nevres Bey ise, *“fesinin arkasından ensesine inen bol saçları, esmer ve zayıf siması, yeşlimtrak gözleri, incecik boynundaki gayet dik aleretur yakası, pelerinli makferlanı, dapdaracık pantolonu, kanarya sarısı iskarpinleriyle devrin şiir ve edebiyat meraklılarını ”* andıran bir tiptir.

Yine İstanbul'un sayılı ut ustalarından biri de, Sürur Efendi'dir. *“Kuzgunî siyah ten; leylek gibi boy, rüyana girse uçuk çıkarırsın. Ne dedikodu celbetmesi imkanı var, ne de kimseye rümlü rümlü dudak büküvermesi ihtimali.*

Aynı zamanda edepli mi edepli; terbiyeli mi terbiyeli... Her an önünü kavuşturmada, boyna yerle beraber temennah sallamada; durmadan: (evet efendimiz!.. Baş üstüne sultanımız!..) yollu ağızlar savurmada.” diye tanımlanan Sürur Efendi, o zamanların şayanı dikkat simalarındandır.

Sermet Muhtar, adı geçen udînin hayatını şöyle anlatır: *“Sadrazam Kıbrıslı Kamil Paşa'nın biraderi Udi Şakir Paşa'nın hadım ağalığından yetişmesiydi. Ona da, istidadını sezen efendisi bizzat meşk vermiş, udu iyice ilerlettikten sonra Muzıkayı Humayun'a yazdırmıştı.*

Mülazımı sâni rütbesindeydi. Bayramlarda, seyranlarda sırmalı üniformayı giyer, sair vakitler redingotla gezerdi.

Kibar konaklarındaki kerime hanımefendilerin, torun hanımların baş ut ustası oydu.”. Sürur Efendi, Çerkez bir hanımla evlidir ve eşini çok sevdiğinden, adı her an dilindedir. Ancak içkiye düşkün olduğu için erken yaşta vereme yakalanarak vefat eder.

“Mısırlı İbrahim ve Arşak” da Sermet Muhtar'ın yazılarında geçen diğer udîlerdendir.

İstanbul'da Kemanîler, Kemençeciler ve Kanunîler arasında da, meşhur olmuş sazendeler vardır. Keman ustaları arasında, Hadi Bey'in adı çok sık anılır. Daha çok, konaklara, köşklere keman öğretmek için çağılır. Doğuştan âmâ olan Hadi Bey, *“fındık kurdu gibi tazelerin, bal ayı içindeki yeni gelinlerin ezeli ustası”* olarak tanınır.

İstanbul'un sazendelerinden kıdemli olanlar da vardır. Bunlar arasında o devirlerin en ünlüsü, Kemanî Ağa'dır. *“Kır bıyıklı, yumruk gırtlaklı, sıska iri kemikli, yağız bir adamdı. Adı ustaya çıkmışlardan; aynı zamanda da kart ve çehre züğürdü...”* olduğundan taze gelinlere, küçük hanımefendilere keman öğretmeye çağılır. Aynı zamanda, İstanbul'un alaturka ahenk olarak ilk işitilen sabahî, yegâh ve segâh taksimleri Kemanî Ağa'ya aittir.

Kemanî Tatyos, keman hocalarının üstatlarındandır. Tatyos, şöyle tanıtılır:

“Eski İstanbul'da 'Denizde kum, bunda usûl' meseli Tatyos için kullanılır. Gür ve çatık kaşlı, pos ve düşük bıyıklı, orta boylu, tıknaz, kılık kıyafeti kalender ve alabarda, yakası bir tarafta, paçası bir tarafta, her dem de ağzı eğri, gözü şaşlı...” Bu sazende, İstanbul'un içkili meyhanelerinden eksik olmaz.

“Kına gecelerinde çengi kolbaşılarını, sünnet düğünlerinde hokkabazları ve yordaklarını...” gölgede bırakan Kirkor ise, kemancılığıyla beraber nisfıyeciliğiyle de ün salmıştır.

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde genellikle donanma gecelerinin, kutlamaların, düğün veya sünnetlerin musiki kısmı anlatılırken ya da paşa kızlarına, mirasyedi beylerin eşlerine saz öğretmekten bahsedilirken kemanîlerin, kanunîlerin adları zikredilir.

Yazarın romanlarında adı geçen kemanîleri ve kanunîleri şöyle sıralayabiliriz:

“Kemanî Serçe” (“T. M.”, S. P., 17 Ekim 1934, s.8). Romanda şöyle tanıtılır:

“Kemanî Serçe Tevfik... meşhur Kör Sebuhan'ın çıraklarındandı. Serçe kadar ufacık tefecik, çiçek bozuğu çehre züğürdü bir kimse idi.” (“T. M.”, S. P., 17 Ekim 1934, s. 8).

“Kemanî Zafiraki” (“R. H.”, AKŞ., 20 Şubat 1934, s. 5 ; “T. M.”, S. P., 27 Eylül 1934, s.12) ise, sonradan şöhret bulmuşlardır. Parmaklarındaki marifeti, nota bilmedeki vukufu, terbiyesi ve sohbetiyle herkesi kendisine hayran bırakır. *Tombul Mirasyedi* eserinde Zafiraki'nin adının açıklaması da yapılır:

“Asıl ismi, Nikoli mi, Kastaki mi ne imiş; zarıflığından ötürü bu adı koymuşlar... Rum kısmı Türkçeyi ne kadar becerecek, Zarıfaki deyecek yerde Zafiraki kalmış.” (“T. M.”, S. P., 27 Eylül 1934, s.12).

Alus'un adı geçen romanında Zafiraki'nin dış görünüşü şöyle anlatılır:

“Parlak kumral saçlar, tahrirli lacivert gözler, ipek gibi bıyıklar, armudî sima...” (“T. M.”, S. P., 27 Eylül 1934, s.12).

Diğer bir sazende ise, *“Kemanî Memduh”* (“T. M.”, S. P., 27 Eylül 1934, s.12; “M. B. B.”, AYD., 6 Nisan 1949, s.5) tur. Sermet Muhtar, Kemanî Memduh'u tanıdığını, gördüğünü yazılarında anlatır:

“Hazreti, ilk görüşümle son görüşüm arasında, bila mübaleğa 30 sene geçmiştir. Hal ve etvarında kıl kadar bir değişiklik görmedim...30 sene burma bıyıklı, yosma şekli muhafaza ederek yerinde saymak her kula müyesser olmayan bir mazhariyet olsa gerektir.” Bu yazıda aktarıldığına göre; usta sanatkârlardan olan Kemanî

Memduh, loncadan yetişmedir. O da diğer sazendeler gibi, temiz giyimli, edebi ve erkanı yerinde bir ustadır. Divanyolu'ndaki kıraathanelerde, Beyoğlu'ndaki gazinolarda ve diğer eğlenceli mekânlarda, takımıyla musikî fasılları yapar. Bu takımındakiler ise;

“...udîsi önceleri Selim, sonra Mısırlı İbrahim; kanunîsi Şemsi; hanendeleri de namı Karakaş, Ahmed Bey, Astikzâde Boğos” olarak verilir.

“Kemanî Tahsin” (“T. M.”, S. P., 27 Eylül 1934, s.12), emsalleri arasında en delikanlısıdır. Romanda Kemanî Tahsin, “...kıvrır kıvrır zülüfler, sünbül gibi bıyıklar” (“T. M.”, S. P., 27 Eylül 1934, s.12) şeklinde tarif edilir.

“Loncalı Raşit ise, o seneler piyasaya çıkmış, kemanının oynaklığı ve kıvraklığıyla” (“A. G. K. A.”, KRN., 17 Birincikanun 1936, s.5.) meşhur olmuş bir kemanisttir. Sanatındaki maharetiyle, genç yaşında bu piyasada adını duyurmuştur.

Yazarın yazılarında adı geçen diğer sazendeler ise şunlardır:

“Kemanî Aşkî ve takımı, komik Hasan'ın gerek Direklerarasında, gerekse yazlık tiyatrolarında, perde aralarındaki ahenkçisi... Bülbül Sami, kemanını bülbül gibi öttürmesiyle, İhsan da kantocubaşı Peruz Hanım'ın gözbebekliliği ile meşhurdu...”.

Eski İstanbul'daki sazendeler içinde, kanunîlerden de isimlerini duyuranlar vardır. Kanun denildi mi ilk akla gelen, Âmâ Ali Bey'dir.

Yazarın eserlerinde adı geçen kanunîlerden “Kanunî Şemsi” (“T. M.”, S. P., 27 Eylül 1934, s.12) ise şöhreti ve mahareti unutulmayanlardandır. Ancak yazara göre;

“Birçokları tarafından da: (bıyıkları ne sinir şey yarabbi!.. Sanki ağzına fare almış!) iltifatı bideriğ edilmezdi.”.

Sermet Muhtar Alus, eserlerinde anlattığı hanende ve sazendelerle, İstanbul'un musikî tarihine ve kültürüne dair kıymetli bilgiler sunar. Yazar, sanatçıların isimlerinden yola çıkarak, bu konudaki maharetlerini, hayran kitlesini ve katıldıkları gün ve geceleri zikrederek, İstanbul'un ses ve saz sanatçılarının potansiyelini, halkın musikîye olan ilgisini gözler önüne serer.

3. 1. 7. ÇENGİLER

Sermet Muhtar'ın Eski İstanbul'daki çengilerden bahsettiği eseri, *Kıvırcık Paşa* (1933) adlı romanıdır. Bu romanda birkaç çenginin adı verilse de yazar, çeşitli gazetelerde yayınlanan yazılarında çengileri detaylıca anlatır. Bu yazılarından edindiğimiz bilgilere göre, Eski İstanbul'da, gelin hamamlarında, büyük konakların misafir kabullerinde ve çoğunlukla bayan meclislerinde eğlence, çengiler ile olur. Çağrılan çengiler, oyunlarını oynar ve ortamdaki herkesi

eğlendirirler. Oyunları bittikten sonra da, paralarını toplarlar. Çengilerin parsa toplamaları, âdettendir. Alus, bu âdeti şu satırlarla dile getirir:

“Çalgıcılardan biri tefi eline alıp herkesin önüne gelerek parsa toplar; fakat bazı kibar düğün sahiplerinin bunu menettiği de olurdu.”.

Çengiler, “biri baş olmak üzere iki veya daha ziyade çengi, bir keman, bir ud ve tefli(sıracılar)den...” meydana gelirler. Bu çengi grubunun bütün üyeleri, kadınlardan oluşur.

Sermet Muhtar Alus, “Çengiler” başlıklı bir yazısında çengilerin numaralarını “Köçekçeler, ardından çoban, zeybek, arabis, acem, koç bilezik, gemici, hora...” olarak sıralar ve bu numaralar hakkında şu bilgileri aktarır:

“İlk parti köçekçelerdi. Sırtlarında sırmalı kadife camadan, içinde ipek kadife eteklik. Raks esnasında çehreler gayet ciddi tebessümü bile arama.

(İlkbahar olunca şen olur dağlar), (Bülbül olsam konabilsen dallara), (Selânik kahbe Selânik), Aydın havalarından (Ağlatırlar güldürürler, çeşmim yaşın sildirirler), dağillerden (Ne geçersin kömür gözlü yolumdan) gibilerin sıraları savurduktan sonra (Çoban) da biri erkek, öbürü kız olur.

(Zeybek) de hakeza. Erkeğin başında, yazma dolanmış yıkık fes; gene kadifeden veya atlastan sırmalı cepkenle şalvarlı.

Arabis de başta agel, sırtta Şam kutnisinden entari. Maval ağzı ile yaleller ve Arap oyunu...

Nuh nebilik (Koç bilezik) faslında da;

Koç bilezik, koç yüzük kolda Naziko

Koç yarimden ayrıldım, bana da yaziko

Gemicide Tersaneli yaka, salta marka ceket, kısa pantolon. En nihayet de, ensede püsküller, belden aşığı katmer katmer fistanlarla kasa havasıyla hora...

Bütün bu oyunlar parti parti oynanırdı.”.

Sermet Muhtar Alus'un Kıvırcık Paşa romanında yer alan çengiler şunlardır:

“Kursaklı Leyla, ...Mahbup, ...Şakırşukurun Fatma, ...Nişancalı Çengi Binnaz”(K. P., s. 47.)

Adı geçen çengilerden Kursaklı Leyla, Abdülaziz devrinin baş çengisidir. Kursaklı Leyla'nın bu lakabı almasının sebebi olarak; “boynunda koskocaman bir ur bulunması; tülbentle sarılı amma oynarken hop hop göğsüne doğru sarkması...” gösterilir.

Kursaklı'dan sonra İstanbul'un gözbebeği çengisi, Mahbup'tur. Alus'un yazılarından öğrendiğimiz kadarıyla, “...dalyan gibi boy, balık eti vücut, kar beyaz ten; kaşları kalkık kalkık; sarı elâ gözleri çekik çekik, kumral kirpikleri kıvrık kıvrık. Edalı, ince halli, kibar, ağır...” olan Mahbup, Kursaklı Leyla'nın yetiştirdiği öğrencilerdendir. Mahbup'un şöhreti, türkülere de geçmiştir. Meşhur türkü şöyledir:

“Vanlıyı aldı

Hanımlar kaldı

Düğününde bile

Çengi Mahbup çaldı.”.

Şakırşukurun Fatma da, ünlü çengilerdendir. Oyununda gayet kıvrak, güler yüzlü ve neşeli olduğu için ona bu lakap verilmiştir. Alus'un aktardığına göre, Şakırşukurun Fatma'nın “zeybekteki diz büküşlerine, gemicideki ayak çabukluklarına, horadaki zıplamalarına, hülâsa cıva misallğine...” herkes hayrandır.

Yazar, adı geçen çenginin fazla alingan olduğunu belirtir ve devam eder: “Buluttan nem kapar, gözünün

üstünde kaşın vardan manâ çıkarır, her lafı bir kinayeye, rumuza hamleder, derhal suratı asıp küsermiş.

Bununla beraber inatçı değil. Yalvarmalar, yakarmalar, pohpohlar üstüne gevşer, gene eski şevkli halini alıverirmiş. Vüzeradan ve vükelâdan Kani Paşa konağının harem bölümü gediklisi, hanımefendinin de nedimesi” dir.

Sermet Muhtar Alus'un komşularından olduğunu öğrendiğimiz Nişancı Çengi Binnaz, çengiliğe çocukluğundan başlamış, bir süre devam etmiş; ancak yaşı ilerleyince bu mesleği bırakmak zorunda kalmıştır. Alus'un yazılarında Binnaz Hanım'ın hayatı şöyle anlatılır:

“Daha küçükken gerdan kıra kıra, göğüs titrete titrete oynar, görenleri şaşırtır, soyuna sopuna da 'Bu bacaksız çengi mi olacak, nedir?' dedirtirmiş.

Zengin, kart, gudubet bir adama vermişler; on dördünde köşeye oturmuş. Yapamaz tabî, ayrılmış. Dedikleri de yerine gelmiş, çengiliğe sulûk etmiş.

Yaşlılık hali gözümün önündedir: Kuru yüzlü, mavi gözlü, zerdeçala boyalı saçlı ve gayet zayıf, nahifti. Edebi, erkânı, terbiyesi haddinden fazla; hak hukuk güder, ahbablarına cidden dost ve yar bir hatuncağızdı.

Çengiliği bırakalı seneler geçmiş, torununu bile evlendirmişti. Velimelerde davetlilere soygunluk, yani teşrifatçılık yapar, sigaralar, kahveler, tatlılar verilmesine nezaret ederdi. Daimî aramgâhı da esbak sadrazamlardan Mahmut Nedim Paşa hafideleri, yani maarif nâzırı Haşim Paşa'nın, Rüsûmat Müsteşarı Mehmet Ali Bey'in yalıları...”.

Eski İstanbul'da paşa konaklarının, büyük yalıların sahiplerinden başka; kenar mahalleliler ve esnaf takımı da çengiye, çalgıya meraklıdır. Ancak bu kesimin çağırabileceği, eğlenebileceği çengiler, zenginlerin davetlerine gidenlerden farklı olur. Daha çok loncalılardan, kıptilerden oldukları için, diğer meşhur çengiler gibi adları fazla bilinmez. Sermet Muhtar'a göre, bunların en üstünleri Ceylân'dır. Yazar, Ceylan'ı fizikî özellikleriyle şöyle tanıtır:

“Ne göz, ne de biçim itibariyle Ceylâna benzerliği yok. Direk gibi upuzun, göğsü kagırğa, esmer; badanalarla yoğurtlu patlıcan.

En güvendiği tarafı, topuklara kadar bir kucak, simsiyah saçları. Döker dağıtır, boyuna arkaya eğilir, kollarını yerlere değdirirdi.

Eski usûldekilerin sonuna kalanlardan!. 25, 30 sene evvelkilerden. Kâr-ı kadîm oyunların arasına Peruz'un, Şamram'ın, Küçük Virjin'in kantolarını katıştırır, (Nice feryat edeyim) leri, (Nale-i cangâh) ları, (Küçücükken bir yar sevdim) leri araya sokardı. ”.

İstanbul'un eğlence hayatının ayrılmaz bir halkası olan çengiler, önemli gün ve gecelerde birlikte geçirilen saatlerin hoşça yaşanmasına katkıda bulunurlar. Çengiler, İstanbul'un örf ve adetlerine uygun yaşanan eğlence hayatının renkli şahıslarıdır.

3. 1. 8. KANTOCULAR

Sermet Muhtar Alus, *Onikiler* (1999) romanı ile *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (Aydede, 1949) öyküsünde, Eski İstanbul'da meşhur olan kantoculardan bahseder. Yazarın romanlarında ve öykülerinde isim olarak verilen bu şahısların, hayatlarına ve mesleklerine dair ayrıntılı bilgiler, yazılarında anlatılır. Bu yazılarında, İstanbul'daki kantoculara ve kanto mesleğine ait pek çok bilgi yer alır. Alus'un okuyucuları ile paylaştığı bu bilgilere göre; Eski İstanbul'da tuluat kumpanyalarında, gazinolarda, bahçelerde millî oyun diye, saz fasılları arasında oyunlar oynayıp, şarkılar söyleyen kantocular vardır. Kanto kelimesi, *“İtalyanca nâğme manasına gelen (Canto) dan...”* dilimize girmiş ve klişeleşmiştir.

Sermet Muhtar'ın yazılarından öğrendiğimiz kadarıyla, o zamanların tuluat tiyatrolarında, asıl oyun başlamadan önce, evvela bir perdelik komedi oynanılır. Yazara göre, her kantocunun söyleyeceği kantoların ciltli notaları perde altından çalgıcılara uzatılır ve çingirak çalarak perde açılır. Kantocu oyununu oynar, sırayı baş oyun ve oyunculara verir. Bir kantocunun oyunun, diğerlerinkinden farklı olmadığını söyleyen Alus, bu düşüncesini şu ifadelerle dile getirir:

“Şişkoların sahneye çıkışları, ayak atışları, kemanın solosuyla omuz titrete titrete gerdan kırışları, eğilip eğilip arkaya saç döküşleri, birden doğrulup çarh çevirişleri, seyircilere buseler yolluya yolluya kulise girişleri hep birbirlerinin aynı idi.”

İstanbul'un eğlence hayatında önemli yerleri olan kantocular; oyunları, şarkıları ve kıyafetleri ile de dikkat çekerler. Sermet Muhtar, bir kantocunun kılık kıyafetinin ayrıntılı şekilde tasvirini şöyle aktarır:

“Fistanları tos pembesi, nar çiçeği, kanarya sarısı, çayır yeşili, menekşe moru parlak atlastan olur; renk renk pullar boncuklar şeritlerle süslendiğinden yanar döner gibi dururdu. Pufla göğüs dekolte, asma kabakları meydanda, gövde ve karınla bir endeki belde pırıl pırıl kemer, etek diz kapaklardan uzunca, kenarında ipek saçaklar. Saçaklar ipek maşa ile kıvrılıp kabartılmış, gerisine bir koçan iğretisi eklenmiş; tepede fistanın kumaşından küçücük hotoz; çoraplar açık galibarda; ponponlu terlikler yine atlas...”

Kantoda, en önce *“acemi çaylaklar ve pek köhneler”* denilen kantocular sahneye çıkar, izleyicileri biraz ısındırırlar. Onlardan sonra sıra, gözde kantoculara gelir. Görüldüğü üzere Alus, kantocuları acemiler ve gözdeleler olarak sınıflandırır. Acemiler dediği grupta yer alanlar arasında Viktor'u gösterir. Yazar bu kantocunun hayatına dair şu bilgiyi verir:

“Keman kaşlı lakaplı Viktor, kişizade bir mirasyediye vararak ortalıktan çekilmiş.”

Yine, acemiler arasında, Bildircına benzetilen Teraza'yı zikreder. Teraza da; *“Kaba sakal Çerkez Mehmet (Paşanın!) ortanca oğluyla ...”* dost olmuş ve gözlerden kaybolmuştur.

Eftimya da, acemilerdendir. Eftimya, Galata'daki balozlarda çalışır.

Sermet Muhtar'ın *Aydede* dergisinde, *“47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi”* başlıklı kısa öyküsünde adı geçen *“Donyağı Büyük Amelya”* (13 Temmuz 1949, s.5) da köhneler olarak nitelendirdiği kantoculardandır. Yazar, Büyük Amelya'nın sanatını şöyle anlatır:

“Sultan Aziz devrinden kalma, Galata'daki Amerika Tiyatrosundan ıskarta, donyağı Büyük Amelya, hantal vücudundan raksa maksa kalkışmaz, gel gelelim hâlâ muhafaza ettiği billur sesiyle (kuzumu kaybettim dağda) yı, (gökyüzünün yıldızları)nı yanık yanık söylerdi.”

Yazarın yine aynı öyküsünde verilen, *“Karanlık Ağızlı Küçük Virjini, Karayağız Minyon Virjini, Çetrefil*

dilli *Küçük Amelya*”(13 Temmuz 1949, s.5) ile “*kantocuların kadınnesi Peruz, teyzesadesi Şamram*”(6 Ağustos 1949, s.5) da, gözde kantoculardandır.

Sermet Muhtar Alus, bu kantocuları şöyle anlatır:

“*Küçük Virjini, çıtı pıtı ve kibar tavırlıydı. Kadınlar meclisinde hatır için şöyle oyuna kalkıveren bir ev hanımı halliydi. Elinde canlı bir güvercinle çıkar, nevaillie andıran çatlak sesiyle (Güvercin) kantosuna ne nazlı nazlı girişirdi. Şab-ı emretliğinde Kemancı Yorgi'nin gönlünü kapıverdi ve evlendiler.*

Karayağız Minyon Virjininin, edası, işvesi dillere destan. (Ateşi hicrinle yaktın ben gibi biçare)yi söylerken firaklı firaklı göz süzüşlerine, inleyişlerine bütün seyirci erkekler meftun, şuh kıvrışlarına da hayrandılar. Kürt kızı kıyafetine girip (Varanenni)yi tutturunca da coşan coşana. Paşazadelerden âşıkları tümen tümend.”

“*Küçük Amelya, tatarımsı, göz kapakları şişçe, bermutat şişman, bastı bacak, yumuk yumuk; gayet çetrefil, çeçepeçe dilli, Çince konuşuyor gibiydi. Uzun boyunlu ve bacaklı, leylek kılıklı, pandomimacılıktan yetişme, tuluatçılığı da yaman kocası Todorile (Çifte Kanburlar) düettosuna çıkınca seyret kahkahadan katılanları.*

Şamram, mahut Peruz'un galiba teyzesinin kızı, tiyatrocu Şevki'nin de karısıydı. Şanoda dürüst konuşur, ders dikte ettirir gibi kelimelerin hakkını verir; gözlerini kırpıştıra kırpıştıra (Küçücükten bir yar sevdim şiveli, cilveli)yi kekelemeden öyle bir söylerdi ki...Güftekâr ve bestekâr da (Yandan yırtmaç fistanlar)gibi bir çok kantolar, (Bozacı), (Turşucu) kabilinden komik düettolar onundur.”

Yazar yazılarında geçen diğer kantocuları ise isimleri, maharetleri ve dış görünüşleriyle teker teker sıralar. İlk sırayı Küçük Eleni alır. Alus, bu kantocuyu şöyle ifade eder:

“*Küçük Eleni, önce Abdurrazzak'ın (Handehane-i Osmani)sinde, Abdi saraya alındıktan sonra Küçük İsmail'le Şeyh Hakkı'nın kumpanyasında tek başına kantoculuk ederdi.*

Ablak yüzlü, kısa kısa kaşlı, akça pakça, bodur ve yusyuvarlaklı. Tepesinde beyaz tüyden sorguçla, kovalanan bir keklik gibi zıplaya zıplaya sahneye adımını atar, etekleri tutuşmuşçasına ha bire çırpınır, telaşından mosmor kesilir, söyledikleri hiç anlaşılmazdı.”

Yıllarca Suriye'lerde dolaşmış, gençliğini oralarda geçirmiş Tatavlahı Fotini ise, yazarın satırlarında şöyle geçer:

“*...yaşlanınca İstanbul'a dönüp Gemela ismiyle yalnız Minakyan'ın tiyatrosunda oynamaya başlamıştı. Haspanın sesi ne derece berbatsa, güya boğazı sıkılıyor da haykırır gibiyse arapkâri rakısları, alafranga (Maçiç)leri, (Kekvok) ları o derece mükemmel.*

...Onun da gönlü orkestranın viyolonisti, Mandil adındaki Yahudi gencindeydi.”

Eski İstanbul'un en meşhur kantocusu ise, Peruz'dur. Alus, Peruz'u o zamanlarda kantocuların kraliçesi olarak tanıdığını söyler. Gerek güzelliği, gerek sözü sohbeti ve gerekse sanatındaki ustalığı ile herkesin dilindedir.

Peruz'un bir gösterisine katılan ve meşhur kantocuyu yakından görme fırsatını bulan yazar, yazılarında ve romanlarında kanto bahsi açıldı mı, ilk zikrettiği şahıs, Peruz'dur. Peruz'un hayatı, Alus'un *Onikiler* romanında okuyuculara şöyle aktarılır:

“*Peruz, Şerbethane Sokağı umumhanecilerinden Kalıfarya'nın kızı, babalığı da meşhur Tavukçu Mihal.*

Peruz o zamanlar on sekiz, on dokuzunda. Kaş, göz kara; eda, nağme yerinde, vücut billik billik ve şişkolaşmamış, davudî ses yanık mı yanık.

'Mısırimi kavururken, dumanını savururken' kantosuna çıktı mı tiyatronun içi tımarhaneden farksız. Şanoya ipekli mendiller mi istersin? Feslerini havaya fırlatanlar mı? Çılgın gibi ter ter tepinenler mi?"(Onikiler, s.166).

İstanbul'un Hünkâr yaverlerinden saray hafiyelerine, kalem katiplerinden mirasyedi beylerine, omuzdaşlarından külhanbeylerine kadar herkes, Peruz'un tutkunudur. Sermet Muhtar'ın romanında yer alan, “Aktör büyük İsmail, Kemancı Kırmızı kafalı Toni Grok, Kıraneteci Aksaç Salih ” (Onikiler, s.166) Peruz'a yanıp tutuşanlar arasındadırlar.

Yazar, Peruz'un kantosunu;

“Evvela aranâğme; sonra güfte; daha sonra kemanın solosuyla omuz titretme, mihveri etrafında dönme; cafcacflı yerde gerdan kırıp göbek atma; en nihayette de harekete gelip tangonun birkaç sene evvelki figürü vari ayak dolayışlarla, ortada keklik gibi sekme...” şeklinde tarif eder.

Peruz, sadece kanto yapmakla kalmaz; çeşitli piyeslerde de oynar. 'Pembe Kız', 'Lezaizi Aşk', 'Çifte Köy Düğünü' gibi şarkılı, rakslı oyunlarda oynayan Peruz, bu oyunlarda ya evin kızı ya da şatonun matmazeli rollerinde bulunur.

Tuluat tiyatrolarının vazgeçilmez kantocusu olan Peruz, gençliğinde güzelliği ile ortalığı yakıp kavurur. Ancak herkes gibi o da yaşlanınca, hem güzelliğinin, hem de sanatının ihtişamı söner. Peruz, yaşı ilerlemesine rağmen bu meslekten kopmaz. Alus, bu sebepten dolayı Kel Hasan'ın Peruz'u Heybeli Ada'ya benzettiğini söyler.

Peruz, “Dağ gibi gövdesine rağmen, hususî hayatında gam kuyusu imiş. Daima eski günlerini hatırlar, vefa görmediğinden, kadrinin bilinmediğinden...”

yakınır. Yazarın anlattığına göre Peruz'un bu hallere girmesine sebep, Telgrafhâne katiplerinden Üsküdarlı Şevki'dir. Tiyatroculuğa Peruz'un sayesinde giren Şevki, orada Peruz'un teyzesi Şamram'a sevdalanınca, biçare Peruz perişan olur. Peruz'un şanı, şöhreti bu sevdıyla günden güne söner.

Sermet Muhtar'ın iki eserinden yola çıkarak ele aldığımız ve yazılarıyla da teferruatıyla dile getirdiğimiz kantocular, Eski İstanbul'daki tuluat tiyatrolarının vazgeçilmez isimleridirler. Bunlardan kimisinin güzelliği, kimisinin de kantosundaki marifeti dillere destan olmuştur. Alus, İstanbul'a ait bir gelenekten, yani kantodan bahsederek o devir insanların eğlence anlayışlarına ve hayatlarına dair bilgiler sunar.

3. 1. 9. KABADAYILAR

İstanbul'un sokaklarında, mahallelerinde soğuk rüzgarlar estiren, içkiyi ve içki muhabbetlerini çok seven ve kabadayı olarak bilinen şahıslar, Eski İstanbul'un silinmeyen hatıralarındandır. Alus, şehrin bu hatıralarını eserlerinde okuyucularıyla paylaşır.

Sermet Muhtar Alus, *Kıvırcık Paşa* (1933), *Pembe Maşlahlı Hanım* (1933), *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933), *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934), *Dünün Genci Anlatıyor* (Cumhuriyet, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Onikiler* (1999) romanlarında ve *Şahande Hala* (Amcabey, 1943), *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (Aydede, 1949), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?* (Akşam, 1951) öykülerinde Eski İstanbul'un kabadayılardan oldukça sık bahseder. Çünkü kabadayılar, İstanbul'un her çeşit insanıyla muhatap olan; gazinosundan, meyhanesine, mahallesinden tulumba evlerine, randevu evlerinden, mesirelerine kadar İstanbul'un her karışında görülen bir kalabalıktır. Alus'un romanlarında da insan çeşitliliği fazla olduğundan, her seferinde bir veya birkaç kabadayıyı zikretmesi onun için kaçınılmazdır.

Alus, *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında, Eski İstanbul'daki kabadayılardan usul ve erkânını şöyle anlatır:

“O zamanlar hovardalık, tosunluk raconları var. Bunlara riayet etmeyen beş paralık kadri, sıfır kadar itibarı yok.

Su katılmamış racon iktizasınca, her şeyden evvel mertlik şart. Yalancılık, kancıklık merdut. Dobra dobra olacaksın. Adın kalleşe çıktı mı, dokuzu boyladı mı, artık inmez sekize.

Kaşkarıko, hırsızlık, el çabukluğu marifet de yasak. Önünde bir torba altın, bir çuval mecidiye görüp de başını çevirirsen, vedalaş ihvanlara; git kilefteciler kahvesine.

Sonra cesaret ve gözü peklik.

Höt deyince ödün kopmayacak; karşına iki mislin çıksa kaçmıyacaksın; domuz topu itseler, pes demiyeceksin.

Kurt bile komşusunu yemez.. Mahallenin ırzı, namusu sana emanet. Yaşlılar annen, tazeler ablan, dört kaşlılar kardeşim.

Biri yan baktı mı, senin ar damarların ayaklanacak, senin hiddetin topuğa çıkacak.

Sonra arkadaş gacosu da, dünya ve ahret hemşiren... Yüzüne bakmak ne gezer; gözünün pınarını bile ondan tarafa çevirmeyeceksin. Hemşireye kem nazar olur mu hiç? Kendin bakmadığın gibi başka gözlerden de koruyacaksın. Onu muhafaza için araya girecek, dövecek, dövülecek, başını belaya sokacaksın.” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 21 Teşrinievvel 1933, s. 5).

Kabadayılar, kendi içlerinde çok çeşitli gruplara ayrılırlar. Kimileri, yukarıda anlatıldığı gibi, mahallelinin sorunlarına çare bulmak, gelinlerin, genç kızların namusunu korumak veya bulundukları mahallin güvenliğini sağlamak gibi kendilerinin koydukları kanunlarından dolayı etrafça sevilir, sayılırlar; kimileri de, ilkinin tam tersine kendi muhitinin huzurunu kaçıır, mahalleliye rahat bir gün göstermez, etrafını yıkıp döker ve hiç sevilmezler.

Yazarın İstanbul'un kabadayılardan detaylı olarak bahsettiği eseri, *Onikiler* adlı romanıdır. Bu romanda, hemen hemen bütün kahramanlar, kabadayılardır. Bundan dolayı, romanın konusu da, kabadayılardan maceraları olarak verilir. Ancak bu romanın dışında, diğer bütün eserlerinde de, kabadayılardan isimlerine, maharetlerine rastlamak mümkündür.

Eski İstanbul'un köşe bucağı kabadayılardan geçilmez. Galata'nın, Beyoğlu'nun yedi belalıları, her semtin kendine mahsus sayılı fırtınaları vardır. Bunların içinde en namlıları “Onikiler” dir. *Onikiler* romanındaki kahramanlar, İstanbul'un meşhur bu Onikiler grubudur. Onikiler, bir zamanların diller kekeleye kekeleye, yürekler gümbürdeye gümbürdeye, ağızdan ağıza fısıldanılan kabadayı grubudur. Alus'un bu eserinde grubun isminin anlamı, şöyle açıklanır:

“Onikiler, üçler, yediler, kırklar gibi klişe olmuş bir kelimedir.” (*Onikiler*, s.79).

Romanda Onikiler'in nerde ve ne zaman ortaya çıktıkları da anlatılır:

“İlk türemeleri herhalde Abdülaziz'in son devirlerinde veya Abdülhamit'in ilk zamanlarında olacak ki bunlar, (...)1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda varmışlar.” (*Onikiler*, s.79)

Aksaray'ın Onikiler'i olarak bilinen bu grubun Eski İstanbul'daki ününü, yazarın şu satırlarından öğreniyoruz;

“Komşunun oğluna kafes aralığında gözüken gelinlik kız, sokağa vardakostaca gitmek isteyen evli taze, çıkan kısmetine bin kulp bulan dul, akşamüstü sini başına geciken dörtdaşlı, hatta eldeki çocuk, kucaktaki tosuncuk bile “Onikiler geliyor!” diye korkutulurmuş.

Semtlerin en ele avuca sığmaz, en azılı, en sakar külhanbeyi, omuzdaşları, tulumba reisleri bile Onikiler'i duyunca fare deliği bir paraya.

Hele bezleri başka tarakta olanlar, yani gizliden gizliye alışveriş eden ev tavukları, İstanbul koltuklarındaki yosmalar, Beyoğlu umumhanelerindeki kokonalar, teyzeler, mamalar, bunların elinden dâd bir, feryat iki.” (Onikiler, s.78).

Sermet Muhtar'ın *Onikiler* romanından başka, diğer eserlerinde de bu kabadayılardan adları geçer. Yazarın bütün eserlerinden elde ettiğimiz bilgilere göre, Onikiler grubunun üyelerini şöyle sıralayabiliriz:

“*Onikiler'in reisi, sayılı fırtınalarının başı ve İstanbul kabadayılarının şahı Arap Abdullah*” (P. M. H., s.57; “A.G. K. A.”, *KRN.*, 2 Birinci Kanun 1936, s.5; *Onikiler*, s.30), “*Kavanoz Mehmet*” (“A.G. K. A.”, *KRN.*, 4 İlk Teşrin 1936, s.5; “D. G. A.”, *CUM.*, 18 İkinci Kanun 1936, s.2; “Ş. H.”, *AMC.*, S. 27, 5 Haziran 1943, s. 9), “*Kadayıfçı Ali*” (P. M. H., s.57; *Onikiler*, s.81; “Ş. H.”, *AMC.*, S. 27, 5 Haziran 1943, s. 9), “*Dökmeci Dağıstanlı Hayrullah veya Kolkıran Hayrullah*” (*Onikiler*, s.81; “A.G. K. A.”, *KRN.*, 4 İlk Teşrin 1936, s.5), “*Çerkez Mehmet*” (*Onikiler*, s.81), “*Gümrüklü Şahab*” (P. M. H., s.57; *Onikiler*, s.82), “*Kazasker Ahmet*” (P. M. H., s.57; *Onikiler*, s.82), “*Tütüncü Tevfik, Sakızlı Yusuf*” (*Onikiler*, s.82), “*Enderunlu Mehmet*” (*Onikiler*, s.82; “T. M.”, S. P., 23 Kasım 1934, s.8), “*Sarı Şemseddin*” (*Onikiler*, s.82), “*Dragon Ahmet*” (*Onikiler*, s.82; “T. M.”, S. P., 23 Kasım 1934, s.8; “A.G. K. A.”, *KRN.*, 4 İlk Teşrin 1936, s.5; “Ş. H.”, *AMC.*, S. 27, 5 Haziran 1943, s. 9), “*Karakulağın Lütfi*” (“Ş. H.”, *AMC.*, S. 27, 5 Haziran 1943, s. 9).

Alus, yukarıda isimlerini verdiğimiz bu şahısların hayatlarını ayrıntılı olarak okuyuculara aktarır. Onikiler grubunun hayatlarının anlatıldığı bu bölümleri teker teker incelemek gerekirse; ilk sırayı Onikiler'in reisi Arap Abdullah alır.

Onikiler'in ilk reisi, Tıflıbozzâde Kahraman Bey'dir. Ancak Tıflıbozzâde Kahraman Bey vefat edince, Arap Abdullah onun yerine Onikiler'in reisi olur. Aslen Kürt olan Arap Abdullah, Süleymaniyeli'dir. İstanbul'a on altı, on yedi yaşlarında iken gelir. Lakabı, “*Habeşimsi, yani koyu esmer...*” (*Onikiler*, s.33) olduğundan, Arap olarak kalır.

Yazar, Arap Abdullah'ın fizikî yapısını romanında şu ifadelerle verir:

“*Kafası tıraş; elmacık kemikleri çıkık; bıyıkları seyrek... Boyca sırik, vücutça da etsiz, yani kalasvari amma, kalın kemikli, sırim gibi ve domuzuna da kuvvetli.*

Gel gelelim, iki kulağı duvar. Bağıra bağıra boğazını yırt, meramını anlat.

Kıyafetine gelince; Boynunda üç köşeli pehlivan muskası; sırtında devetüyü rengine, kukuleteli sako, ceketinin yakasında alacalı bulacalı br kefiye, camadana benzer yeleğinde altın saat köstek; belinde Trablus kuşağı, ayaklarında çizme.” (Onikiler, s.33).

İstanbul'a gelince, ilk zamanlar yapı ırgatlığı, gümrük hamallığı yapar (*Onikiler*, s.34). Daha sonraları, burada pehlivanlığa soyunan Arap Abdullah, Sultan Abdülaziz zamanında güreşmeye başlar. Bir aralar da Zaptiye'nin tulumbasında tulumbacılıkla da uğraşır (“T. M.”, S. P., 10 Kasım 1934, s.8). Ancak, Arap'ın damarı uçar olduğundan; haşarılığa, ele avuca sığmamaya başlar. Her gün bir vukuat işlemekten, adam vurmaktan, dövmekten karakollara düşer. Onun bu kabadayılıkları herkesten baskın çıkınca, Onikiler'e reis olur. Romanda, onun reisliği şöyle anlatılır:

“*Arap, dağdan gelme ama tilki gibi de kurnaz; nabza göre şerbet vermenin ustası. Saraya tutkun dişlilerden arka peyda etmiş; Onikiler'in de hepsinden baskın çıkıp reisleri olmuş.” (Onikiler, s.34)*

Galata ve Beyoğlu umumhanelerini, balozlarını, meyhanelerini âdeta haraca bağlayan Arap Abdullah, ev sahiplerinin, yosmaların baş belasıdır. Başta Macuncu'daki ev olmak üzere, diğer bütün umumhanelerin en güzelini, en nadidesini kendisine peyler, bu evlere her gün başvurarak, onlarla gönlünce eğlenir.

Sermet Muhtar Alus, Arap Abdullah'ın İstanbul'un meşhur yosmalarıyla geçen muhabbetini *Tombul*

Mirasyedi romanından şöyle aktarır:

“Kapiya asılıp kendine mahsus tarzı ile, tokmak varsa tokmağı yoksa, kuşağındaki çekeceği, usturpanın sapının, tabancanın kabzasını, iki kere değil, yalnız bir kere sıkı bir vuruşla vurur.

Derhal evin içi birbirine girer. Hep, paldır küldür seğirtirler; kapıdan karşılarlar. Koltuklarına girerler, yukarı alırlar.

Derhal içki sofraları kurulur. En fingirdek yosmalar kadeh dolaştırır. Sazlar çalınır, şarkılar okunur; rakslar edilir.

Yalnız kendisi olsa öpüp başlarına koysunlar... Yanında birkaç ihvanı da var.

Hep birlikte yerler, içerler; yan gelip eğlenirler; cepten beş para çıkarmadan sabaha kadar keyif sürerler...

Arap geldi mi, değil ufak tefek iş, iki eli kanda olsa dakikasında koşacak. Mecliste bulunanları, engel olanları; ne yapıp ne edip mutlaka atlatacak.

Haddi m bunu yapmasın? O anda evin içi allak bullak. Ne kadar cam çerçeve, ayna konsol, sandalye masa, tabak çanak varsa hepsi alt üst. ” (“T. M.”, S. P., 11 Kasım 1934, s.8).

Bir kaldırım kabadayısı olan Arap Abdullah, son zamanlarında ise Kilercibaşı Osman Bey'in delaletiyle mirmiranlık pâyesine yükselir ve Arap Abdullah Paşa olur.

Arap Abdullah'tan sonra Onikiler'in diğer üyelerinden biri de, Kazasker Ahmet'tir. Şeyhülislam kapısında memur olan Kazasker Ahmet

, Onikiler'in en gözü peklerindendir. Onikiler eserinde Kazasker Ahmet'in marifetleri şu ifadelerle anlatılır:

“Binliklerle rakı devirir, bir yumrukta koca mermerleri tuz buz eder, çeki taşıni bohça gibi havalar, Yakacık, Ömerli, Dudullu köy düğünlerinde yağlanıp başa güreşirdi. ” (Onikiler, s.72).

Dragon Ahmet ise, Onikiler'in en çetinlerindendir. Yine Onikiler'den Tütüncü Tevfik'le tütün kaçakçılığı yapar.

Hazine-i Hassa'dan aylık alan Enderunlu Mehmet, grubunun en azılılarındandır.

Edirne kapısında kuşbaz olan Kavanoz Mehmet de, Onikiler'in bir üyesidir. Bu kabadayıyı, yazarın *Düniün Genci Anlatıyor* eserinde;

“Karamürsel sepeti gibi bir adamdı. Gel gelelim, gözü kızsın da bir seyret. Minare kırığı gibileri pabuçsuz kaçirtır, yakalayınca da şıppadak haklardı.” (“D. G. A.”, CUM., 18 İkinci Kanun 1936, s.2) cümlesiyle tanırız.

Sermet Muhtar Alus, “Kaldırım Kabadayıları” yazısında Onikiler'in mesleklerine dair şu bilgileri verir:

“Karakulağın Lütü, Bozdoğan kemerinde su yolcu; Dökmeci Hayrullah Mısırçarşısı'nda aktar ve pamukçu; Kadayıfçı Ali, Aksaray'daki dükkânında; Şehab Gümrükte katip; ...Sarı Şemseddin Beyazid yangın kulesinde köşlü. ”.

Onikiler, İstanbul'da kaldırım kabadayılığı ile ün salmış bir gruptur. Elebaşlarıyla birlikte etrafta rüzgâr estiren, herkesin korkulu rüyası olan Onikiler, meşhur kahvehanelerinde buluşur, orada maharetlerini karşılıklı anlatır ya da planlarını ortaya koyarlar. *Anasını Gör Kızını Al* romanında bu kahvehanenin, Aksaray'da, Muratpaşa Camisi'nin karşısında olduğunu belirten yazar şöyle devam eder:

“Bu kahve, (...) İstanbul'un Onikileri'ne toplanma yeri olan Arap Abdullah'ların, Kahraman Beylerin ve maiyetlerinin karargah kumuş oldukları, türlü kaldırım kabadayılıklarının planlarını tasarladıkları, koltuk yosması, Galata sermayesi, sokak kekliği gibilere bin bir tertibat hazırladıkları, kırıp döküp, vurup vurulup, yaralı bereli postu serdikleri, adlı sanlı kahvedir. ” (“A. G. K. A.”, KRN., 7 İlk Teşrin 1936, s.5).

Sermet Muhtar, İstanbul'da bir döneme damgasını vuran ve kabadayılardan en meşhurlarından olan Onikiler'in sonunu;

“*Abdülhamit, etraf şiddet ve ceberudunu arttırmağa başlayınca, paşaların ve beylerin de eskisi gibi korumağa cesaretleri kesilince, Onikiler'in çanlarına ot tıkanıyor*” diyerek Sultan Abdülhamit'in istibdatlı yönetimine bağlar. Bu dönemden sonra Onikiler teker teker dağılmaya başlar. Eski şan ve şöhretlerini zamanla kaybederek, yerlerini yeni türeyen kabadayılara bırakırlar.

Eski İstanbul'da Onikiler'den büsbütün ayrı olan, tek başlarına İstanbul'un tozunu dumanına katan kabadayılar da vardır. Kesesine güvenen, mertliğiyle övünen veya fiyakasıyla çalım satan, kabadayı olup çıkar.

Alus eserlerinde, İstanbul'un sayılı fırtınalarından zikrederken, kimisinin sadece ismini vermekle yetinir; kimisini de şöhretiyle birlikte aktarır. *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında, sadece isim olarak zikrettiği kabadayılar şunlardır:

“*O zaman erkeklik ve yiğitlikte en hatırı sayılanlar: Demirkıran Hayrullah, Efe Niyazi, Aksaraylı Ata, Acem Şevki, Karagöz Mehmet, Salih Reis, Gümüş İhsan...*” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 21 Teşrinievvel 1933, s. 5).

Onikiler romanında da, bir gruba dâhil olmadan meşhur olan kaldırım kabadayıları arasında;

“*Babahaydarlı Kel Eşref, (...), Çeşmemeydanlı Arap Reyhan, Kasımpaşalı Arap Bilal, Taksim su yolcusu Tahsin...*” (*Onikiler*, s.82)'lerin adları geçer.

Tahsin, Firuzağalı'dır. Yalnız Firuzağa'nın değil; “*Boğazkesen, Cihangir, Kılıçali, Fındıklı, Tophane tulumbalarındaki bütün reislerin ve omuzdaşların hepsi ona kul köle, emrine amade...*” dir.. Alus'un aktardığına göre çok yakışıklı olan Tahsin'in, “*yeleğinde altın saat köstek, belinde pırıl pırıl Trablus kuşağı, ceplerinde liralara, mecidiyeler...*” olduğundan bu külhanbeyi, parasız kalanların dertlerine derman olur.

“*Besmeyleyle oturuyor, Kelime-i Şahadetle kalkıyor.*” diye tanımladığı Babahaydarlı Kel Eşref, haksızlığa ve zorbalığa karşı gelen, âcizlerin kurtarıcısı, mahallelisinin de akıl hocası olarak bilinir. Elinden tespih düşmeyen, daima aptesli olan Kel Eşref, birisine yapılan bir haksızlığı gördü mü, mahallesindeki genç kızların namusunu kirleten biri oldu mu, ortalığı yıkıp döker.

Galata kabadayılardan olan Çeşmemeydanlı Arap Nuri de tek başına etrafta estirdiği kabadayılığı ile meşhur olmuştur. Sermet Muhtar bu kabadayının ününü şöyle anlatır:

“*Külhan tabiriyle Galata'yı uyutmuşlardandı. Kurşun, bıçak yarısından vücudunun her yarası delik deşik. Yirmi saldırganın altına sok, bir silkinişte kurtulsun; fesi avuca alıp saldırmaların hepsini birer birer çekip alsın, ikiye bölüp atıversin.*” (*Onikiler*, s.159).

Çeşmemeydanlı Sulu Galip ise, romanda:

“*Sulu, sırnaşık, başağrısı, edepsizliği ve kalleşliğiyle nam vermiş...*” (*Onikiler*, s.159) bir kabadayı olarak geçer.

İstanbul'un meşhur kabadayılardan biri de Etyetmezli Veysel'dir. Yazar, adı geçen kabadayının ününü, romanında şöyle dile getirir: “*Etyetmezli Veysel, başı kızdı mı her şeyi göze alır, kimseden çekinmez, yapacağını yapar.*”

Nasihat, ihtar, rica para etmemiş, kaç kere tevkifhaneye girmiş çıkmış, otuzunu geçtikten sonra bir iki senedir biraz kendini biraz toplamıştı.” (*K. P.*, s.67).

Tüfekçi Murtaza da, yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* adlı eserinde kabadayı namıyla karşımıza çıkar. Eserde, Tüfekçi Murtaza'nın fizikî özelliği şöyle verilir:

“...sıfır numara makine vurulmuş dana kadar bir kafa, piruhi piruhi kulaklar; sütlaç gibi buruşuk, sarı kara, arşın boyunda bir surat; çökük avurtlar, mısır püsküllü bıyıklar, yumruk bir gırtlak, kalas kadar da bir boy; ayak makamına da iki adet salapurya. Sırtında rengi soluk, buruşuk, fındıkî bir elbise giymiş, 45lik bir Uzun Yorgi. Hani Maydoslu dülgeler vardı, tıpkı onların eşi.” (“D. G. A.”, CUM., 30 Birinci Kanun 1935, s.2)

Aynı romanda;

“Fesleğen demeti saçlı, Habeş denecek kadar karayağız, kısa boylu, tıknaz, siyah elbiseli, beli kuşaklı, yumurta ökçeli kunduralı, 35, 38 lik bir omuzdaş...” (“D. G. A.”, CUM., 31 Birinci Kanun 1935, s.2) olarak tarif edilen Selimiye Şükrü, İstanbul'un babayiğitlerindendir.

Yine İstanbul'un kabadayılarında biri de, “Aksaraylı Balkıran Yakup” (“A. G. K. A.”, KRN., 7 İlk Teşrin 1936, s. 5)'tur.

Eski İstanbul'da, İstinye'de doğup büyüdüğü için “İstinye” lakabını alan kabadayılar da vardı. Bunlar içinde, “İstinyeli Salih” (“S. B. H.”, AKŞ., 21 Teşrinievvel 1933, s. 5; Onikiler, s.82; “E. Z. M. V. s.M. K. Ö.”, AKŞ., 14 Şubat 1951, s.7), “İstinyeli Suphi, İstinyeli Salan Rıza” (Onikiler, s.82) en meşhurlarıdır.

Sermet Muhtar Alus, İstinyeli Salih'i, bu kabadayıyı konu edindiği bir öyküsünde şöyle anlatır:

“1309 (1893) senesi, İstinye'de doğup büyüdüğü için İstinyeli lakabıyla anılan yorgancı Salim
, on beş, yirmi yıl evveline kadar İstanbul'da borusunu öttüren Onikiler gibi sayılı fırtınalardan, çapkınlık yolunda vurduğu vurduk, kırdığı kırdıklardan, namılı sabıkalılardandı. Orta boylu, yakışıklı, dev kılıklı, kolalı gömlek üstüne ısmarlama elbise giyer, altın saat, köstek takar, gümüş baston veya şemsiye taşırdı.” (“E. Z. M. V: İ. K. Ç. İ. S.”, AKŞ., 14 Şubat 1951, s.7).

İstinyeli Salih'in kabadayılığı da, öyküde şu cümlelerle verilir:

“Orta boylu, efendi kılıklı, temiz giyinen cinsinden olduğu için kibar muhitler de girerek beylerin, paşaların sofrasında keyif ediyor. Başından bir sürü de macera geçmiştir tabi. Bunları anlatarak ak sakallı ihtiyarların bile ağızlarını sulandırıyor. Bir kadına göz koydu mu, onu muhakkak tuzağına düşürecek, bir adama kızdı mı onu muhakkak dövecek, şişleyecek, öldürecek...” (“E. Z. M. V: İ. K. Ç. İ. S.”, AKŞ., 15 Şubat 1951, s.7).

Öykünün adından anlaşılacağı üzere İstinyeli Salih, kabadayılığının yanında çapkınlığı ile de adını duyurmuştur. Öykü, onun çapkınlığını konu edinmiştir. Çapkınlığı;

“Salim'in Balatın Yahudi kadınları ile de dostluğu ileridir. Evlerine gider, eğlenir... Kocaları kapıya gelince pencereden küfürü, nağrayı bastı mı, hepsi kaçacak delik arardı.” (“E. Z. M. V: İ. K. Ç. İ. S.”, AKŞ., 15 Şubat 1951, s.7) ifadesiyle anlatılır.

“47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi” başlıklı öyküsünde de, Eski İstanbul'daki diğer kabadayılardan adı geçer. Bu kabadayılar:

“... Aksaraylı Ata, Çerkes Hurşit...” (“47 Sene Evvel...”, AYD., 23 Temmuz 1949, s.5) olarak gösterilirler.

Galata semti, İstanbul'da kirli işlerin çevrildiği, cinayetlerin işlendiği, içkili gecelerin yaşandığı ve özellikle de türlü türlü insanların barındığı bir yerdir. Burada, yosmasından muhabbet tellallına, kantocusundan işportacısına, çapkınından kabadayısına kadar herkes birlikte yaşar. Eski İstanbul'da, bu semtin başlı başına kabadayılıları ile meşhur olmuş şahısları mevcuttur. Bu şahıslar arasında, gayrimüslim toplumunun kabadayıları da ün yapmışlardır.

İstanbul'daki gayrimüslim kabadayılardan, yazarın Onikiler romanında rastlamak mümkündür. Eserde yer alan bu külhanbeyleri şunlardır:

“Kiliseli Tabako”(s.159), “Uskumru Yani”(s.165), “Bıçakçı Petri”(s. 170).

Alus, romanında kiliseli Tabako'nun hayatına ve kabadayılığına dair şu bilgileri aktarır:

“Tabako, Panaiya Kilisesi tulumbacılarından ve Galata Rumlarının en azıllarından. Kamçıya gelince, o da fil kuyruğu gibi indiği yeri cayır cayır yakanlardan” (Onikiler, s.159).

Sermet Muhtar'ın adını verdiği Uskumru Yani ise, kabadayılığının yanında soygunculuğu ile de bilinir. Ancak soygunluğu, kaba kuvveti ile zorbalıkla yapar. Yazar, onun bu haydutluğunu şöyle dile getirir:

“Uskumru, en azılı, en kanlı haydutlardan. İşi gücü, hava karadı mı, limanda, Boğaz'da, Marmara açıklarında rastladığı yelkenlilere baskın etmek, içindekileri doğrayıp ne var ne yok soymak.” (Onikiler, s.165).

Bıçakçı Petri'nin kabadayılığı ise;

“Galata'nın en azgınlarından Bıçakçı Petri, Peruz'a çiçek atan birinin başına sandalye vurmuş; kafatasını dört bölük etmiş. Kaçarken bir adamın da burnunu kesmiş. Üstelik caka olarak, kapı önünde altı el tabanca atmış.” (Onikiler, s.170) şeklinde anlatılır.

Sonuç olarak, Sermet Muhtar Alus'un, külhanbeylerin, kabadayılardan maceralarını konu edindiği eserlerinde, Eski İstanbul'daki kabadayılardan hayatlarına ait pek çok bilgiyi de aktardığını söyleyebiliriz.

Yazar, romanlarında ve öykülerinde kabadayılardan yaşayış şekillerinden giyimlerine, konuşmalarından hal ve hareketlerine kadar her ayrıntıyı başarıyla işlemiştir.

3. 1. 10. YOSMALAR

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinin şahıs kadrosunu oluşturan diğer bir grup da, yosmalardır. Yazarın romanlarında ve öykülerinde, “sermayeler” olarak nitelendirilen ve Eski İstanbul'un Beyoğlu gazinolarında, Galata'nın arka sokaklarında, Aksaray'da, Yüksekaldırım'da yaşayan düşkün kadınlara sıkça rastlamaktayız. Bu eserleri, *Kıvırcık Paşa* (1933), *Pembe Maşlahlı Hanım* (1933), *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933), *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934), *Dünün Genci Anlatıyor* (Cumhuriyet, 1935), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Onikiler* (1999), romanlarıyla; *Eski Hikâyeler: Hacıbabanın Havalanması* (Akşam, 1933), *Bebek Emine* (Vatan, 1943), *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Mehmet Paşa'nın Oğlu ile Mahmut Paşa'nın Gelini* (Akşam, 1951), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Anika* (Akşam, 1952), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bostan Kuyusundaki Ceset* (Akşam, 1951) öyküleri olarak sıralayabiliriz.

Alus eserlerinde bu şahıslardan bahsederek, Eski İstanbul'da ilkin Beyoğlu, Galata ve Aksaray gibi semtlerde ortaya çıkan, gittikçe daha çok yayılan kötü ortamı gözler önüne serer.

Yazarın *Kıvırcık Paşa* romanında adı geçen düşkün kadınlar, Andelip ve Tirifelek'tir (K. P., s.52). Bu kadınlar, romanın kahramanı Kıvırcık Paşa'yla ilişkilerinden ötürü romanda yer alırlar. Eserde, Tirifelek'in dış görünüşü şöyle tasvir edilir:

“Tirifelek levant endamlı, sırma saçlı, samur kaşlı, ela gözlü, ince belli, geniş kalçalı, hakkıyla güzel bir kızdı. Hem öyle pek genç, toy da değil. Yaşı yirmi ile yirmi beş arasında. Halinde, tavırlarında bir kibarlık

seziliyor. ” (K. P., s.52).

Pembe Maşlahlı Hanım'daki düşkün kadın ise, romanın başkahramanı olan Pembe Maşlahlı Hanım'dır. Pembe Maşlahlı Hanım'ı kendi ağzıyla şöyle tanıyoruz:

“Beni kim görse şaşırır, (aman ne güzel, ne fındık kurdu, ne şen kızcağız; insanın canına sokacağı geliyor!) diye ağız açık kalırdı” (P. M. H., s.23).

Pembe Maşlahlı Hanım, daha küçük yaşta zorla evlendirilir. Ancak, eşi tarafından aldatılınca boşanmak zorunda kalır. Boşanmış olarak bir akrabasının yanına sığınan Pembe Maşlahlı Hanım, o günden sonra zengin erkeklerle ilişkiye girer. Böylece hem gününü gün edecektir, hem de parasal yönden her ihtiyacını karşılayacaktır. Ne faydaki, bu ilişkilerden ne kendisi, ne de diğerleri kârlı çıkar. Çünkü bu düşkün kadın yüzünden kavgalar, huzursuzluklar yaşanır. Diyebiliriz ki, eser, güzel bir olayla bitse de, bütünüyle bu düşkün kadının başından geçenleri ve musallat olduğu erkeklerin kötü sonlarını anlatır.

Romanın konusundan da hareketle Eski İstanbul'daki yosmaların, paralı ve çoğu evli olan çapkınları cilveleri ve yalancı âşık rolleriyle kandırıp, onlardan para kopardıklarını söyleyebiliriz.

Romanda, adı geçen diğer bir düşkün kadın ise, Erenköy güzeli Vedia Hanım'dır (P. M. H., s.184). Pembe Maşlahlı Hanım ve yanındakiler tiyatroya gittikleri bir gün, Vedia Hanım'a rastlarlar. Tiyatroda bir rastlantı sonucu görülen Vedia Hanım üzerine romanda şu yorumlar yapılır:

“Erenköy güzeli Vedia Hanım, // bizden iki loca beride. Yakından dikkatli baktım; bu kadın hakikaten Erenköy güzeli dedikleri kadar var.

Deniz mavisini gözler, pembe beyaz ten, sülün gibi endam... Allah için kusursuz güzel; fakat ben erkek olsam, bu hanımı istemem. Sade güzellik kâfi mi, kadın dediğin biraz da civelek olmalı.” (P. M. H., s.184-185).

Vedia Hanım'ın romanda hiçbir rolü yoktur. Sadece, tiyatrodaki kendisine rastlanınca adının geçtiği yerde, hakkında okuyuculara bilgi verilir.

Alus'un *Anasını Gör Kızını Al* romanında yer alan Küçük Kumru, bir düşkün kadındır. Bu şahısa, yazarın *Tombul Mirasyedi* ile *Onikiler* adlı eserlerinde de rastlamak mümkündür. Yazar, bu yosmayı kendi yorumuyla şöyle tanıtır:

“İstanbul'da Küçük Kumru'nun bir eşi daha var mıydı acaba?... Selâtin şehzadelerin, padişah damatlarının, vekil vükela, vezir vüzeraların başta taşıdıkları bir hanım sultandı o... Onun uğruna malını mülkünü harman eden, kaç yıllık karılarını boşayan, odalıklarının çatır çatır satan, tatlı canlarına bile kıyan mabeyincileri, hünk3ar yaverlerini, mirasyedi beyleri saymıyorum bile...

Küçük Kumru'nun mücevherlerinin, altın saat kösteklerinin, dizi dizi beşibiradalarının sayısı da bir ona, bir de Allah'a ayan...(..)

Rengi kara mı kara, marsık mı marsık... Kokorozlu fala bakan Sulukuleli Naillerin, Zarifelerin aynı aynına örneği... Gözleri şaşı mı şaşı; yaradana bile yan bakıyor... Ağzı çağanoz bacağı vari, bir tarafa çarpık, taş ölçerim selamümkavlen uğramış gibi... Böyle bir mendeburu ne diye başlara taç etmişler dersen artık orasını o midesizlere sor... Yalnız bir cüvhatlice, endamı kıvrakça, cilvesi aşırıcanaydı... ” (A. G. K. A., 25 İlk Teşrin 1936, s.5).

Küçük Kumru, Eski İstanbul'daki meşhur yosmalardandır. Önceleri, “... Şekerci sokağındaki Kaymaktabağının en rağbet gören, en başta taşınan sermayelerinden...” (T. M., 23 Kasım 1934, s.8) olan Küçük Kumru, daha sonraları Benli Hüzmüz'ün en namlı yosmalarından olur. Adına şarkı bile yazılmıştır. Alus'un

eserlerinden tespit ettiğimiz şarkı şöyledir:

“Yüzünü görmeyeli hayli zamandır,

Acep ol Kumru civan kande cihandır. ” (T. M., 23 Kasım 1934, s.8; *Onikiler*, s.52).

Eski İstanbul içinde, düşkün kadınları yetiştiren, onları gizli gizli zamparalarla, kabadayılarla ve parası bol mirasyedilerle buluşturan sayılı evler vardır. Bu evler sayesinde hem sermayedarlar yani genelev işleten kadınlar, hem de sermayeler olarak bilinen yosmalar bolca para kazanırlar. Sermet Muhtar, yazılarında bu evleri şöyle sıralar:

“Çapa çeşmesinde Acem'in dostu Fitnat'ın, Aksaray'ın Şekerci sokağında Kaymaktabağı'nın, Benli Hürmüz'ün, Acıçeşme'de Bahri'nin, Karagümrük'te Mumcu Ahmet'in, Sena yokuşunda Altıparmak İfakat'in, Langa'da Paçası b...lu Fatmanınkiler vesaire... ”.

Alus Macuncu'daki meşhur umumhanenin düşkün kadınlarını;

“...en elde bir deste gülü meşhur Ladenli Saadet...” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 8 Eylül 1933, s. 5), “Büyük Cenab, Küçük Cenab, Büyük Allı, Küçük Allı, Pamuk, Tarandil...” (“T. M.”, *S. P.*, 15 Ekim 1934, s.8; “A.G. K. A.”, *KRN.*, 5 İlk Kanun 1937, s.5) ile “Büyük İnci, Küçük İnci, Hoşur Pesend, Cihanyandı Hayriye, Gonca” (“T. M.”, *S. P.*, 15 Ekim 1934, s.8) olarak sıralar.

Benli Hürmüz olarak tanınan büyük sermayedarın kadınları da;

“...Sidikli Emine, Şaşı İfakat...” (“T. M.”, *S. P.*, 15 Ekim 1934, s.8), “...Sarı Müjgan, Vefalı Sadiye, Paçası düşük Seniye, Sidikli Zehra...” (“A.G. K. A.”, *KRN.*, 5 İlk Kanun 1937, s.5)dir.

Acıçeşme'de ev işleten Bahri'nin yosmaları da şunlardır:

“...Pepe Halime, Bacaksız İncitab, Hımhım Şehnaz...” (“T. M.”, *S. P.*, 15 Ekim 1934, s.8).

Karagümrük'teki Mumcu Ahmet'in düşkün kadınları:

“Papağan Ayşe, Bodur Leman, İskotu Zehra ” (“T. M.”, *S.P.*, 15 Ekim 1934, s.8)dir.

Kaymaktabağı'ndaki umumhanenin meşhur yosmaları da:

“...Büyük Kanarya, Küçük Kanarya, Zariife, Tombul Asiye...” (“A.G. K. A.”, *KRN.*, 5 İlk Kanun 1937, s.5) ve “...Camigelini Seher...” (“M. B. B.”, *AYD.*, 12 Mart 1949, s.5) dir.

Sermet Muhtar Alus, bu yosmalardan Camigelini Seher'in hayat öyküsünü şöyle anlatır:

“Vaktiyle Aksaray'da, Şekerci sokağında, Kaymaktabağı'nın sermayelerindenmiş, Cami gelini Seher diye namlıymış. Sonra Meşhur Acem İbrahim'le aftos Fitnat'ın yanına kavança olmuş. Çapa Çeşmesindeki umumhane zabıtaca kapatılıp işletenler Çanakkale'ye sürülünce, Çarşamba'daki Mumcu Ahmed'in, Edirnekapısı'ndaki Bahri'nin koltuklarında yosmalık ve senelerce çaçalık etmiş. Bir gözüne perde inerek, kulakları da duvar olduktan sonra dehlemişler. ” (“M. B. B.”, *AYD.*, 12 Mart 1949, s.5).

Camigelini Seher'in öyküdeki rolünden hareketle Alus'un eserlerinde yer alan bu kadınlar hakkında şu değerlendirmeyi yapabiliriz: Yazarın romanlarında ve öykülerinde adı geçen bu düşkün kadınların, Eski İstanbul'daki yosmaların yaşantısını yansıtmalarının dışında başka işlevleri yoktur.

Alus'un *Dünün Genci Anlatıyor* adlı romanında, düşkün kadınlara sıkça rastlamak mümkündür. Çünkü bu eser, bir çapkının başından geçen maceraları anlatır. Eski İstanbul'daki çapkınların tek meşguliyetleri de yosma peşinde dolaşmak olduğundan, bu eserde ya meyhanede ya da bir mesire yerinde bu kadınların adı oldukça sık geçer.

Bu düşkün kadınlardan ilki, İstanbul'un meşhur yosmalarından olan Mecidiyeli Manyo'dur. Romanın başkahramanı olan Beybaba ve arkadaşları bir gün iş çıkışı Göksu Panayırı'na gitmeye karar verirler (26 Birinci Kanun 1936, s.2). Beybaba ve yanındakiler orada Mecidiyeli Manyo'yla karşılaşır (30 Birinci Kanun 1936, s.2). Manyo,

Beybaba'yı görür görmez ona aşık olur. Gözlerini bir dakika ondan ayırmaz. Nihayet Beybaba'yı evine davet eden Manyo, o sıralarda da Tüfekçi Murtaza'nın metresidir. Davete icabet eden Beybaba'nın başına türlü belalar gelir. Eve, Manyo'nun sevgilisi baskın eder. Beybaba oraya gittiğine pişman olur.

Bütün bu olaylar anlatılırken yazar araya girerek Mecidiyeli Manyo'nun hayat hikayesini ve kötü yollara düşüşünü aktarır:

“Tatavlalı imiş; Tatavlalı değil, Papasköprülü. Anasının babasının bir evladiymiş. Babasının Kalyoncu kulluğunda büyük bir bakkal dükkânı varmış. Adamcağız günün birinde iflas etmiş. İflas edince kederinden zavallıya damla indirmiş, ölüvermiş. Bu, o vakitler 9, 10 yaşlarındaymış.

Tünel başında, Tekke sırasındaki şapkacı dükkanlarından birine çırak gidip gelmeye başlamış. Sonra, Doğrüyoldaki terzhanelerden birine girmiş. On beşini bitirip on altısını bulduğu sıralarda bir Rum genci peşine düşmüş.

Sevişmişler. Basmakalıp malum. Delikanlı (vadi izdivaç)la bunu kandırmış, üç dört ay oyaladıktan sonra Yunanistan'a kaçmış. O zamanlar Beyoğlunun büyük modistralarından birine devam eder, aldığı beş on kuruşla ev geçindirirmiş. Başına gelen felaketten o kadar korkmuş, ürkmüş ki, işine gidip gelirken تنها sokakların hiçbirine sapmaz, Doğrüyolda kalabalığın arasına katılıp, etrafına bakmayarak, acele acele, evinden modistraya, modistradan evine koşar, gene peşine biri mi katılacak, beni biri mi baştan çıkaracak diye helecanlar geçirirmiş(...)

Bunu ilk kapatan gazeteci Tahir Bey(...) olmuş.(...) Tam üç buçuk sene beraber yaşamışlar(...)Baba Tahir bunu ne severmiş ne severmiş... Baba Tahir, padişaha yazıp bir şevkat nişanı istemişmiş. Fakat verilmesi gecikmiş mi gecikmiş.

Manyo, (nişanım da nişanım... Ne zaman takacağım ...) diye tutturmuş(...) Manyo, ona o kadar sadıkmış ki hiçbir erkeğin yüzüne bakmazmış, peşine düşenlerin birine metelik vermezmiş.

Tahir olacak herif bu sadakatin kadir ve kıymetini bilmeyip ona ihanet etmiş(...)

Manyo, bu haberi duyduğu gece, kendisini deli gibi sokağa atıp, bir arabaya atlayıp doğru Taksim'deki Eftalaposu gitmiş. Kazino fevkalade kalabalıkmış. Memduhun incesazı çalıyormuş. Efkârlı ya, gelsin rakı. Bilmem kaçınıcı karafaki önüne konduğu sıra karşıdan bir sayha:

-Ulan garsooon, o masadan hesap istersen senin ananı avradını...

Ardından havaya üç el silah... Bakmış, meşhur Tüfekçi Murtaza Bey....

Tahirden intikam almak için hemen Tüfekçi ile anlaşmış; masasına çağırmış(...) Bu Arnavuda evvela nişan derdini açmış. Deli herif, göğsündeki mecidiye nişanını çıkarır çıkarmaz bunun göğsüne takmaz mı?//

İşte o günden sonra göğsüne o mecidiye nişanını taktığı için, Mecidiyeli Manyo demişler. ” (“D. G. A.”, CUM.,1 İkinci Kanun 1936, 3 İkinci Kanun 1936, s.2).

Esere düşkün kadın rolüyle giren Mecidiyeli Manyo'nun, gerçekte de yaşadığını söyleyebiliriz. Çünkü Eski İstanbul'un bu meşhur yosması hakkında Sermet Muhtar Alus'un *Aydede* dergisinde bir yazısı mevcuttur. Alus, özellikle yazılarında yaşayan İstanbul'u anlatır. Bu yazıda da İstanbul'un meşhur kadınlarından Mecidiyeli Manyo'nun hayatına, ününe ve güzelliğine dair bilgiler verir. Söz konusu bu yazıda onun güzelliği şöyle tasvir edilir:

“Kalemle çekilmiş gibi; şakaklara kadar uzun kara kaşlı; kıvrır kıvrır kirpikli, mahmur mahmur bakan kara gözleri; yanağının ortasında, bir de çenesinde iki beni; kışmirî teni varmış. Boylu, vücutça toplu,

gayet endamlı bir Rum dilberiymiş.”.

Romadaki bu düşkün kadının başka bir erkekle sözü olmasına rağmen Beybaba'yı evine çağırması dikkat çekicidir. Eski İstanbul'daki yosmalar, gazino, lokanta veya mesirelere giderek oralarda kendilerine müşteri ararlar. Buldukları paralı müşterileri, cıvelleri ve işleriyle kandırarak evlerine çekerler. Bu nedenle gazino, lokanta veya mesireler, o zamanların İstanbul'unda yosmaların bolca bulunduğu mekânlardır. Alus, romanda bir mesire yerinde tanışmayla başlayan ve sonu trajikomik biten bir olayı anlatarak, İstanbul yosmalarının çevirdikleri dolapları gözler önüne serer. Diyebiliriz ki Alus, eserlerinde yosmalardan ve ilişkide bulundukları şahısların diyaloglarından bahsederek, İstanbul'da çevrilen kötü işleri okuyucularına aktarmaya çalışır.

Yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* romanında yer alan yosmalardan bir diğeri de Kara Sofiça'dır. Romanın kahramanı Beybaba bu düşkün kadına, Mecidiyeli Manyo'nun evinde rastlar. Kara Sofiça'yla karşılaşan Beybaba, şaşkına döner. Bu şaşkınlığını ve Kara Sofiça'nın şöhretini Beybaba'nın ağzından şöyle öğreniyoruz:

“*Vay anasını, bu şişko da meşhur Kara Sofiça değil miymiş? İsmi eski çapkınlardan çok duymuştum. Sultan Aziz devrinde, delikanlı mabeyincileri, şabnemred hünkâr yaverlerini yakıp yakıp kavuran, mirasyedi beyleri ipipullah sivri külâh eden meşhure buymuş meğerse.*” (‘D. G. A.’, CUM., 3 İkinci Kanun 1936, s.2).

Dünün Genci Anlatıyor'da, diğer düşkün kadınların da adları geçer. Romanda Beybaba, Kalitarya Köyü'ndeki Muhtar Niko'nun meyhanesine girer. Bu meyhanede, o zamanların İstanbul'undaki her meyhanede olduğu gibi, birkaç yosma vardır. Bu yosmalar, Marika ve Anika kardeşler, Çetrefil Angeliki, Aksırıklı Sarika ve Deli Virgin'dir. Beybaba, bu yosmaların kimliklerini açıklarken, şu bilgileri verir:

“*Marika ve Anika kardeşler, Halep çarşısındaki at cambazhanesi ile karşı karşıya; tam köşedeki evde oturlardı. İkisi de kara kaşlı, kara gözlü, kışmirî ve tombul, ikisi de Beyoğlu'nun en nadide ve rağbette dilberleriydi. Birkaç sene sonraki gibi hoşurlaşıp kartalozlaşmamışlardı. Birbirinden körpe ve güzeldiler.*

O zamanlar Çetrefil Angelikin de çiçeği burnunda. Yaşı 18, 19. kaymaklar gibi beyaz. Bir türlü dilini düzeltmemesinden ve Türkçe iki kelimeyi doğru dürüst söyleyememesinden çetrefil lakabını almıştı. Meşrutiyetin ilanından sonra Beyoğlu Balık pazarı arkasındaki Çeşme sokağında 18 numaralı evi açmıştı. İşittiğime nazaran hâlâ da sağlamış ve İstanbul'daymış.

Aksırıklı Sarikanın aksırması boldu. Dakikada bir hapşü! Yanakları biraz çilliceydi ama sarışın güzelin Allah için yektalarındandı. Mobilyacı Psaltinin önünden tünele çıkan yolun köşesinde, yani Karanfil sokağının alt başındaki 75 numaralı Hasköylü Esterin evindeydi.

Deli Virgin, Yeniçarşıda, İcadiyeli meşhur Ebrukun baş mostrasıydı. Gayet afacan bir hınzırdı. Deli denilmesinin sebebi, bir kıskançlık yüzünden kapı yoldaşlarından birinin üstüne ispirotoyı döküp kibriti çakıvermesi. Dostu bir dava vekili, deli kulpunu takıp mahkemede kurtarmıştı.” (‘D. G. A.’, CUM., 15 İkinci Kanun 1936, s.2).

Yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* romanında bahsedilen Adalı Marika'ya, *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Mehmet Paşa'nın Oğlu ile Mahmut Paşa'nın Gelini* öyküsünde de rastlıyoruz. Burada, öykünün kahramanlarından Mahmut Paşa'nın oğlu Tayyar Bey'in sevgilisi olarak karşımıza çıkar(‘E. Z. M. V: Mahmut Paşa'nın Oğlu ile...’, AKŞ., 12 Nisan 1951, s.7).

Tayyar Bey, ailesi tarafından zorla evlendirilir. Ancak bu evlilik hiç ona göre değildir. Çünkü gözü sürekli dışarıdadır. Böyle bir mizaca sahip Tayyar Bey, İstanbul yosmalarından Marika'ya abayı yakar. Evli olmasına rağmen,

onunla gizli gizli buluşur. Tayyar Bey'in bu halini eşi fark eder; fakat sesini çıkaramaz. Evde bir huzursuzluk başlar, sonu ayrılıkla biter.

Bu öyküde yer alan yosmanın rolü de, bir yuvayı yıkan kadın şeklindedir.

Dünün Genci Anlatıyor romanında son olarak bahsedilen yosma, Mızıkâlı'nın Şöhret'tir. Yine bu düşkün kadına meyhanedeyken rastlanılır. Romanda, Mızıkâlı'nın Şöhret hakkında şu bilgiler verilir:

“Ona, Mızıkâlı'nın Şöhret denilmesi, kocasının Mızıkayı Hümayun kadrosuna bağlı saray aktörlerinden bulunması imiş. Hünkârın tiyatrosunda komikliğe mi, palyaço luğa mı ne çıkarmış. Kaymakam rütbesinde, gaga burunlu, gayet çirkin, ellisini aşkın bir adammış.

Kaç yıllık karısı, kocada kızları, torunları varmış. Beş altı sene evvel, bir münasebetle Adapazar'ı taraflarına gitmiş. Bir Çerkez köyünde bu Şöhret'i görmüş. Öksüz, üvey baba yanında hor hakir, zavalılık bir kızcağız. 14, 15 yaşlarında ; ayın on dördü gibi güzel; yüzüne bak, ömrün artsın.

Mızıkâlı, ayın on dördünü üvey babasından istemiş. Adam razı olmuş(...)Pek toy, daha çocuk denilecek yaşta olan Şöhret, iki üç sene, ne kocasının emrinden, ne de kapıdan dışarı çıkmamış.(...) Fakat İstanbul bu... Nelerin gözünü açmamış, neleri çileden çıkarmamış(...) Koca, böyle yaşlı, kazulet, papuldak, karı da civan , huri ve fingirdek olursa, encamın neye varacağı malum(...)

Şöhret, pek gizliden marifetlerini çevirmeğe başlamış. Rütbeli ve mevkili, genç ve yakışıklı paşalarla ve beylerle, paşa oğulları ile ve damatları ile, mercimeği fırına vermek yolunu tutmuş.

Mızıkâlı'nın bir şeyden haberi yok... İhtimal uzaktan yakından, işi çıtlatanlar da olmuş; fakat adam hiç orali değil. Ayıp değil a, mezhebi geniş.

İşte Şöhret'e, Mızıkâlı'nın diye lâkâb verilmesinin sebebi.” (“D. G. A.”, CUM., 15 İkinci Kanun 1936, s.2).

Romanda bu düşkün kadınlar, kahramanın ya metresi ya da göz koyduğu kadın tipindedirler. Bu düşkün kadınlar, olayların içinde yer alırlarken çoğunlukla musallat oldukları erkeklerin kötün sonunu hazırlayan kadın rolündedirler. Diyebiliriz ki, Sermet Muhtar Eski İstanbul'daki yosmaları ve onların çevrelerini vermek, bulundukları kötü ortamı sergilemek amacıyla bu tipleri romanına almıştır.

Alus'un *Onikiler* romanında da Eski İstanbul'un meşhur yosmalarının adları geçer. Bunlar:

“Sidikli Perver, Uzunküpe Firdevs, Şaşı Zarife, Hoşurpesend, Büyük İnce, Küçük Cenab, Bacaksız İncitab, Camigelini Seher ” (*Onikiler*, s. 42)dir. Bu düşkün kadınlar, evlerine gelen meşhur Onikiler grubunu eğlendiren yosmalardır. Yazar bu şahıslar hakkında şu ayrıntıyı da verir:

“Bu saydığım isimdekilerin hepsi yaşamıştır. İstanbul'un nice keyif ehlilerine senelerce kapılarını açmış, nice mirasyediyi soyup sovana çevirerek ipipullah sivri külâh bırakmış olan Macuncu'daki mahud bata Khanenin adlı sanlı yosmalarındandı.” (*Onikiler*, s. 42, dpn:***).

Yukarıdaki alıntıya dayanarak, Alus'un eserinde yer alan bu yosmaların gerçek şahıslar olduğunu söyleyebiliriz. Yine yazarın yazılarından öğrendiğimiz kadarıyla Eski İstanbul'da yaşamış yosmalardan olan Yahudi Mari de *Onikiler* romanındaki düşkün kadınlardan biridir. Romanda, İstanbul'un meşhur kabadayılarından Onikiler grubunun peşine takıldığı ve öçlerini almak istedikleri İspir İzzet'in dostu olarak geçer (*Onikiler*, s.169).

Sermet Muhtar Alus bu yosma hakkında şu bilgileri aktarır:

“Bu Yahudi Mari, o vakitler Galata yan sokaklarının en güzeli, en endamlı, en üstün bir sermayesi. Ötekileri gibi palyaço kadar buyalı suratlı, dağların gelin ablası kılıklı, 20 yerinde bıçak yarası taşıyan , çatlak

sesli gudubetlerden değil. Pembe beyaz, balık etinde, eni konu güzel, deve diken tarlasında yetiştirilmiş hüdayi nabit (Allah'ın büyüüttüğü) bir zambak. Dediğimiz tarihten altı yedi sene sonra Kasımpaşalı meşhur Deli Midyeci Ahmed'in dostu olan, herifi tımarhanelik eden yosma.” (Onikiler, s.169, dpn: *).

Romanda, Onikiler'in belalısı İspir İzzet'in diğer bir dostu da, “...Şekerlemeci Sofi...” (Onikiler, s.169)dir.

Onikiler'in reisi Arap Abdullah, kabadayılığının yanında düşkün kadınlarla olan ilişkileri ile de ün salmıştır. Arap Abdullah Onikiler romanında, İstanbul'un bütün umumhanelerini bilen, buralardaki yosmaları tanıyan bir zampara olarak anlatılır. Eser, hem onun ve arkadaşlarının kabadayılıklarını, hem de düşkün kadınlarla muhabbetini konu almıştır.

Romanda Arap Abdullah'ın, Bursalı Sürpik adındaki bir umumhanecinin evine gitmesini ve oradaki yosmalara musallat olmasını anlatınca (s. 186-195), bu umumhanedeki kadınların da adları verilir:

“Yahudi Roza ”(s. 189), “Bodur Maryanti”(s. 190), “Kürt Şahin, Samatyalı Uskuk, Deli Despina ” (s. 192), “Şişman Agavni” (s. 193) bu umumhanenin meşhur yosmalaradırlar.

Yazar, Yahudi Roza'nın hayatı hakkında kısaca şu bilgileri de aktarır:

“Roza, daha evvel Konkordiya Tiyatrosu'nda şamalı(fitilli) kibrit satar, seyirciler arasında fındırdemiş. Sonra Sürpik'in evine düşmüş, daha sonra yan sokaklardaki en belli başlı umumhaneciler arasına katılmıştır. ” (Onikiler, s.189, dpn: *)

Alus, Bodur Maryanti'nin dış görünüşünü de şöyle tasvir eder:

“Maryanti tombalak, civelek, bodur bir kızdı. O zaman henüz piyasaya çıkmış, oraya da yeni düşmüştü. Bu evde senelerce sermayelik etmiş, sonra fıçı lakabını alan meşhuredir.” (Onikiler, s.190, dpn: *).

Yukarıda sayılan bu yosmalardan bazıları da, uzun yıllar sermayecilik yaptıktan sonra eski güzelliklerini de kaybedince, birer umumhane açarlar. Artık o evlerin sermayedarları olurlar. Bunlar arasında, Bursalı Sürpik'in evinde çalışan yosmalar da vardır. Alus, bu kadınları şöyle sıralar:

“(Kürt Şahin), kaşının, gözünün ve sesinin güzelliği ile meşhurdur. Kırkıktan sonra Çiçekçi Sokağı'nda ev açmıştır.” (Onikiler, s.192, dpn: *).

“(Samatyalı Uskuk), kolundan vurulduğu için sonradan çolak lakabını alan ve Çiçekçi'de umumhane açmış olan Çolak Uskuhi'dir. ” (Onikiler, s.192, dpn: **).

“(Deli Despina), çağını geçirdikten sonra bu da Çiçekçi'de umumhane işletmiş emektarlardandır. Evindeki başsermaye Yahudi Viktorya, semtinin en parlak, en fıkırdak yosmalarındandır.” (Onikiler, s.192, dpn: ***).

Arap Abdullah'ın yosmalarla olan muhabbeti, romanda sık sık bahsi geçen konulardandır. Arap, Bursalı Sürpik'in evinde istediği gibi bir kadın bulamayınca, diğer evlerdeki yosmaları bir bir gözünün önüne getirir (s. 194). Bunlar, o zamanların İstanbul'unun umumhaneleriyle meşhur sokağı olan Çiçekçi'deki evlerin yosmalarıdır. Bu evler:

“Topal Verjin, Çopur Olga, Kel Peruz, Pepron. ” (Onikiler, s.194)'un evleridir. Sermet Muhtar, adı geçen umumhanelerin en gözde yosmalarını da şöyle sıralar:

“(Çopur Olga'nın) en baş ve gözde sermayesi meşhur Balık Eftelya idi. Bu lakabı koyan Boğazkesenli bir tersane zabitiymiş. Bir eğlenti gecesi oynarken, Eftelya öyle coşmuş, öyle maharetler göstermiş ki Boğazkesenli; “Vücudunun her tarafı pır pır oynuyor. Balık mısın be mübarek!” demiş. Ondan sonra karının lâkabı Balık kalmış. ” (Onikiler, s.194, dpn: *).

Kel Peruz'un en meşhur sermayesi ise, Kordonlu Eftelya'dır. Yazar, bu yosmayı şöyle anlatır:

“Meşrutiyetin ilanından pek önce ölmüş olan Kordonlu Eftelya bu evden yetişmedir. Bu lâkabi, boynuna daima altın kordon takmasından almıştır. Fehim Paşa bendesi ve Hasan Kaptan'ın oğlu meşhur Çerkez Arif'in dostuydu. Arif, cenazesinin çok şatafatla kaldırmıştı.” (Onikiler, s.194, dpn: **).

Pepron'un evindeki yosmalar ise şunlardır:

“315-316 senelerinde, bu Pepron'un evinde Eleni ve İrini isminde ikiz varmış. Birbirlerinin o kadar aynı imişler ki bir elmanın yarısı biri, yarısı öteki. İkisinden biri odaya girmeden Eleni mi, İrini mi diye bahsi tutuşulur, âlâ-rivayeten bazan kendi dostlarının bile yanıldığı ve bahsi kaybettiği olurmuş.” (Onikiler, s.194, dpn: ***).

Onikiler romanı, Eski İstanbul'daki düşkün kadınlarının davranışlarının, konuşmalarının ve hayat tarzlarının bütün canlılığıyla sergilendiği bir eserdir. Bu romanda, onların dünyalarına dair-psikolojik tahliller dışında- her ayrıntıyı bulmak mümkündür. Bu sebeple eserdeki yosmalar, vakanın içinde pek işlevleri olmasa da, İstanbul'daki sosyal hayatı yansıtmaları bakımından önemlidirler.

Sermet Muhtar, çoğu eserinde İstanbul'un eğlence hayatını konu edinmiştir. Bu hayatın içinde yer alan yosmalar da, eserlerinde istisnasız anlatılır. Bunların giyimlerine kuşamlarına, mekânlarına, ahabplarına ve dostlarla olan ilişkilerine dair her türlü bilgiyi, yazarın eserlerinde rastlamak mümkündür.

Sermet Muhtar Alus, öykülerinde de, Eski İstanbul'un düşkün kadınlarından bahseder. Özellikle yazarın, 1933 yılında *Akşam* gazetesinde yayımlanan *Eski Hikâyeler: Hacıbabâ'nın Havalanması* başlıklı kısa hikâyesinde, Beyoğlu yosmalarının dürüst ve dindar erkekleri yoldan çıkarmaları konu edilmiştir. Öykünün kahramanı, Hacıbabâ lakaplı Ebulatif Efendi'dir. Ebulatif Efendi, dini bütün bir şahsiyettir. O, değil yosmalarla diyalogu olan; haremiyle bile samimi olamayan mutaassıp bir hacıdır. Ancak, mirasyedi Samim Bey ve onun dalkavuk arkadaşları, Hacıbabâ'yı oyuna getirerek Beyoğlu umumhanelerinden birine götürürler. Önceleri nereye geldiğini pek kestiremeyen Hacıbabâ, birkaç baldırı çıplak, gerdanı açık bayan görünce randevu evinde olduğunu anlar. Oradan bir an önce ayrılmayı düşünse de, başına tahmin etmediği şeyler gelir. Gittikleri evin sermayelerinden olan Çakır Eftelya'ya vurulur. O günden sonra Hacıbabâ, çok değişir. Eskiden dindar olan ve bu yüzden kadın erkek ilişkilerini tasvip etmeyen, günah kabul eden Hacıbabâ, Çakır Eftelya'yı gördükten sonra onsuz yaşayamayacağını anlar. Artık onunla gezmek, onunla eğlenmek için bütün saatlerini; hattâ servetini bile vermeye hazırdır. Ancak diğer yosmalar gibi, Çakır Eftelya da kötü niyetlidir. Zengin olduğunu bildiği Hacıbabâ'yı parası için sever. Ondan istediği kadarını kopardıktan sonra, Hacıbabâ'yı bir daha görmez.

Görüldüğü üzere, Alus'un yapıtlarında yer alan bütün düşkün kadınlar, kötü niyetlidirler. Erkekleri cilveleriyle, güzellikleriyle kandırarak emellerine ulaşmaya çalışırlar. Onların tek amaçları, paradır. Halbuki yosmalara musallat olan erkekler ise, çoğunlukla onları gönülden severler. Ancak kötü niyetli bu kadınlar, planlarını gerçekleştirerek müşterilerini hem maddi hem de manevi çökertirler.

Hacıbabâ ve yanındakilerin gittikleri ev, Beyoğlu'ndadır. Öyküde, Sürpik Teyze adında birine ait olan bu ev hakkında fazla bilgi verilmese de, içindeki yosmaları tanıtan cümlelere rastlamak mümkündür. Hacıbabâ'yı kandıran, perişan eden yosma Çakır Eftelya, öyküde şöyle tanıtılır:

“Çakır Eftelya, 35 kırkılık, güngörmüş, bir aralık Beyrutta, Şamda pala çalarak çatra patra arapçayı da öğrenmişti. Şen şakrak, enine boyuna bir kodamandı. Neşelikte, eğlencede öteki kızlar onun yanında sandal olamazdı.” (“E. H: Hacıbabâ'nın Havalanması”, *AKŞ.*, 21 Nisan 1933, s. 7).

Sürpik Teyze'nin evindeki diğer sermayedarlar ise, Pangaltılı Ebruk, Kara Vergin, Sarı Rebeka, Arnavutköylü Anastasya'dır (“E. H: Hacıbabâ'nın Havalanması”, *AKŞ.*, 21 Nisan 1933, s. 7).

Pangaltılı Ebruk, şöyle tasvir edilir:

“Ebruk, 28- 30 luk, esmer mi esmer, zayıf mı zayıf... Üstelik Allah bir boy vermiş ki sanki sırık. Göğdesi sabit, yalnız kafası müteharrik bir vücut. Boyundan aşağısının kılı bile kıpırdamıyor, başı ise mütemadiyen gerdan kırıyor.

Rastık çekilmiş de yıkanmamış gibi iki kaş, şakaklara kadar dayanmış kuyruklu sürmeler, esmerden ziyade habeşiye yaklaşan tene, yani çeneye, göğse, kollara, çalmış badanayı, vurmuş pudrayı, olmuş yoğurtlu patlıcan.”(“E. H: Hacıbaba'nın Havalanması”, AKŞ., 21 Nisan 1933, s. 7).

Anastasya ise; *“pembe beyaz, mütenasip endamlı, gözleri biraz şehlence...”* bir bayandır(“E. H: Hacıbaba'nın Havalanması”, AKŞ., 21 Nisan 1933, s. 7).

Alus'un yosmalardan bahsettiği bir diğer eseri ise, *Bebek Emine*'dir. Bu öyküde adı geçen yosmalar, Beyoğlu'nun meşhur kadınlarıdır:

“Beyoğlunun sarışın, buğdaysı, esmer dilberi(...): Lehli Olga; Namseli Anna, Yeniköylü İcmare, Büyük Katina, Küçük Katina, Karakaş Uskuhi, Simsarın Eliza...

İstanbul yakalı yosmalar(...): Kaymaktabağı; Paşa kızı Saniye, Cihanyandı Latife; Pesend; Saniye ve Samiye hemşireler... ”(“B. E.”, VTN., 26 Mayıs 1943, s.2).

Alus'un, yukarıda adları geçen yosmalardan Namseli Anna üzerine kısa bir yazısı da mevcuttur. *Şaka* dergisinde çıkan bu yazısında, Namseli Anna'nın bir dostuyla başından geçen bir macerası anlatılır. Yazıda, Namseli Anna'nın İstanbul'daki ünü şöyle ifade edilir:

“Sultan Hamit devrinin son yıllarında Beyoğlunun dilber, yüksek, nazlı kokotlarındandı; Avusturyalı ve Hırvatlı. Gezici, tozucu paşalarla beyler, oğulları, damatları etrafında pervaneydiler. Faytona atlayıp gelen akşamları gezmeye çıkar, etraftan iltifatlar yağar, kendini dirhem dirhem satar; hava kararırken, peşinde kafile, kafenin bahçesine damlar, civardaki masalar hıncahınca dolardı.”

Alus'un *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde adı geçen düşkün kadınları, konumuzun başında sıralamıştık. Aynı öyküde yer alan diğer yosmalar ise şunlardır:

“...Moskof Olga, Lehli Roza, Namseli İda”(“M. B. B.”, AYD., 15 Ocak 1949, s.5) ile *“...Kordonlu Eftelya, Benli Marika, Sarı Malama...”*(“M. B. B.”, AYD., 9 Nisan 1949, s.5).

Eski İstanbul'un meşhur yosmalarından biri de, Anika'dır. Karadeniz'in Rumlarından olan bu yosma, Alus'un birçok yazısına konu olmuştur.

Sermet Muhtar Alus'un *Akşam* gazetesinde yayınlanan “Eski Zamanın Meraklı Vakaları” başlıklı öykülerinden birinde, Anika'nın hikâyesi anlatılır. Bu hikâyenin konusu, Anika'nın dilberliğinin, sesinin güzelliğinin ve aşüfteliğinin başına ördüğü belalardır. Yazar, Anika'yı anlattığı kısa öyküsünde, onun dış görünüşünü ve marifetlerini şöyle tasvir eder:

“Hasba, Giresun'un Ünye kasabasından doğma büyüme. Fıkırdak mı fıkırdak, alımlı mı alımlı... Daracak bir bel, yusuvarlak kalçalar. Hele gözleri... Bir bakan, dönüp bir daha bakmaktan kendini alamıyor. Bir sürü de macerası var. Bu yüzden dillere destan olmuş. Meşhur bir Rum dilberi.

Neşesine, sıcakkanlılığına, şakrak ve sürekli kahkahalarına diyecek yok... Vücudu ile yüzünün güzelliği insanı şaşırtacak, sersemletecek kadar kusursuz. Saçlar koyu kumral, kara kaşlar, kirpikler gür mü gür. Gözler yeşile çalan ela cinsinden. Boy uzunca, beden narin. Yaşı, on dördü, on beşi bulunduğundan beri pek hoppa. Son derece oynak. Ele avuca sığmadığı yetmiyormuş gibi, hazin bir sese de malik. Musikîye ve saza

karşı son derece istidatlı.”(“E. Z. M. V: Anika”, AKŞ., 18 Mayıs 1952, s.3).

Adı geçen öykünün kahramanı olan Anika, İstanbul'da gerçekte de yaşayan yosmalar arasındadır. Yazarın yazılarından öğrendiğimiz kadarıyla, bu düşkün kadın adına türküler de yazılmıştır:

“Karadeniz kıyısındaki şehirlerde, Trabzonda, Samsunda, Sinopta, hatta Ereğli kasabasında, onun üzerine çıkarılmış şu türkü, 1900-1901 yılları arasında halkın ağzından düşmezdi:

Anikam al udunu çal bakalım

Bir taraftan da keyfle çakalım

Çalgı bitsin Anikam yan yatalım.”.

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde yer alan Eski İstanbul'daki yosmaların isimlerini tespit edebildiğimiz kadarıyla vermeye çalıştık. Bu eserlerde anlatılan düşkün kadınlar, çoğunlukla çıkarıcı, paragöz, işveli, cilveli ve kötü kadınlardır. Paralı birisini gördüklerinde, şehvetli halleriyle onu baştan çıkarmaya ve ondan para koparmaya çalışırlar. Böylelikle, ellerine geçen müşterilerinin kötü sonunu hazırlarlar. Bu nedenle, yazarın eserlerinde yer alan yosmalar, gayri ahlâki ilişkilerde bulunan ve toplumu da bu yönde kötü etkileyen, ahlak bozucu şahıslar olarak karşımıza çıkarlar.

Sonuç olarak Alus'un, eserlerinde anlattığı bu yosmalar ile, Eski İstanbul'daki düşkün kadınların hayatlarını başarıyla dile getirdiğini söyleyebiliriz.

3. 2. ESKİ İSTANBUL'UN MEKÂNLARI

Eski İstanbul'a dair önemli olan konulardan biri de, bu şehre ait mekânlardır. Mekânlar, İstanbul'u bütünleyen önemli halkalardan biridir. Bu nedenle Alus, romanlarında ve öykülerinde İstanbul'u anlatırken, buranın mekânları ile dile getirmeye çalışır. Yazarın eserlerinde yer alan mekânlar; semtler, hamamlar, köşkler, mesireler, mağazalar ve dükkânlar, umumhâneler, karakollar ve hapishaneler, iskeleler, türbeler, tiyatrolar ve gazinolardır. Her biri ayrı bir öneme sahip olan bu yerlerin, Alus'un yapıtlarında eserin konusuna göre farklı işlevleri vardır. Bu bakımdan adları geçen mekânlar, alt başlıklar halinde teker teker inceleneceklerdir.

3. 2. 1. SEMTLER

Eski İstanbul'u anlatan Sermet Muhtar Alus, romanlarında ve öykülerinde bu hayatın bütün yönlerini canlandırmaya çalışır. Bu bakımdan eserlerinde yer alan mekânlar, İstanbul'u tanımak noktasında ayrı bir öneme sahiptirler. “Eski İstanbul'un Mekânları” başlığı altında inceleyeceğimiz İstanbul'un semtleri de, bu şehrin hayat tarzını, kültürünü ve insanların yaşamını yansıttığından ayrı ayrı ele alınacaktır.

3. 2. 1. 1. Galata

Galata semti, Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde oldukça sık bahsedilir. Galata, meyhanelerin ve umumhanelerin bulunduğu, gayri meşru ilişkilerin yaşandığı ve geleneksel değerlerden yoksun insanların barındığı bir yer olarak gösterilir. Bu nedenle Galata semti, Eski İstanbul'un sosyo-kültürel hayatının öğrenilmesi bakımından önemli bir mekândır.

Bu semtin anlatıldığı romanlar ve öyküler şunlardır:

Kıvırcık Paşa (1933), *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933), *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Onikiler* (1999) romanları ile *Bebek Emine* (Vatan, 1943), *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949) öyküleri.

Kıvırcık Paşa romanında Galata semti, Kıvırcık Paşa'nın gençliğindeki hovardalıklar anlatılırken zikredilir. Romanda, Paşa'nın gençliğinin Galata'nın meyhanelerinde geçtiği verilirken, bu semtin meyhanelerine dair şu bilgiler aktarılır:

“Yirmi adım ilerideki meyhanenin önünde aynı tevakkuf; otuz, kır adım daha ötekinde aynı hal. Galata bu; Karaköy'den Tophane'ye doğru, yalnız bir kolda, ben diyeyim yirmi beş, siz diyiniz otuz meyhane.” (K. P., s.10.)

Romanda Galata semti, hovardaların eğlence yeri olarak gösterilir. Buradaki meyhaneler, külhanbeylerinin, sayılı belalıların çok sık uğradıkları mekânlardır.

Sülün Bey'in Hatıraları romanında, İstanbul'un nam salmış meyhanelerinin, meşhur gazinolarının ve en harciâlem hovardalarının mekânı, Galata semti olarak gösterilir. Eserde, bu semtin en işlek caddesinin; “Beşiktaş'a gidip gelen iki katlı ve Beyoğluna inip çıkan tek katlı tramvayların hareket noktası olan Karaköyden Tophaneye uzanan cadde” (“S. B. H.”, AKŞ., 18 Teşrinievvel 1933, s. 5) olduğu belirtilir.

Yine aynı romanda, Galata'nın arka sokaklarını tarif eden cümlelere rastlamaktayız. Romanda verilen açıklamaya göre bu semtin yan sokakları şunlardır:

“Büyük Millet hanını geçip, köşedeki meyhaneden sapıp birinci sokağa gel: Kemeraltı.

Bu Kemeraltının şöhreti, işlekliği, vukuatı, ötekilerin hepsini bastırmıştı. İki çeyreği cebe koyan buraya damlardı.

Bundan sonraki sokak, öteden beri dillere destan olan, teşbihlere giren, küfürlere karışan meşhur Kömürcü Sokağı (...) Bu sokağa güya abdesthane basamağı manasına olan (başına) derlerdi. On kuruşa lüzum

yok, çeyreği cebe at, kolunu sallıya sallıya içeri dal.

Üçüncü sokağın adı (Beyzade).

Burası, bir kademe daha mütevazıydı. Gene küçücük hücreler. İçinde, iki otuzunda nesneler (...)

Antr parantez söylemek lazımsa, taponluk hususunda, bu sokakları da solda sıfır bırakan bir semt vardı: Bokludere.

Kasımpaşa üstünde, Tatavla eteklerinde, panayır kurulan yerin aşağısında idi.”(“S. B. H.”, AKŞ., 19 Teşrinievvel 1933, s. 5).

Galata'nın, özellikle Kemeraltı, Kömürcü Sokağı, Beyzade ve Bokludere gibi sokaklarında kötü işler çevrilir. Yazarın üç otuzunda dediği, yaşını başını almış, tabiri caizse “kartlaşmış” düşkün kadınlardır. Adı geçen sokaklar, bu yosmaların mekânları olarak verilir.

Tombul Mirasyedi romanında da bu semt; mirasyedilerin, dalkavukların, zamparaların eğlenmek için tercih ettikleri mekânlar arasındadır. Romanda, “Tombul Mirasyedi” lakaplı Vehbi Bey'in yanındaki dalkavuklarla Galata'nın Foskolo Birahanesine eğlenmeye gittikleri anlatılır (“T. M.”, *S. P.*, 3 Birincikanun 1934, s.8).

Galata semti, Alus'un *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* adlı eserinde yeni evli erkekleri gayri meşru ilişkilere sürükleyen, eğlenenin ve içkinin sınırı olmayan bir mekan olarak gösterilir.

Romanın kahramanlarından Yaver Bey, yeni evli olmasına rağmen bir gece bile evine uğramaz. Her gece, Galata'nın meyhanelerinde dost tuttuğu düşkün kadınlarla içip eğlenir. Onun gittiği meyhaneler:

“Zorbanın balozu... Şerbethane balozu, Moskof balozu...” (“İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 3 Mart 1935, s.8)'dur. Galata'da bulunan bu meyhanelere takılan Yaver Bey'in, eşini başka kadınlarla aldattığı anlatılır. Görülüyor ki, Galata semti ahlâk bozucu bir yerdir. Yazarın diğer eserlerindeki gibi, bu romanında da İstanbul'un Galata semti, insanları kötü yola sürükleyen sosyo-kültürel bir çevre olarak karşımıza çıkar.

Anasını Gör Kızını Al romanının vakası çoğunlukla Galata semtinde geçer. Yaşanan aşklar, çevrilen dolaplar ve içkili âlemler hep bu semtte geçer. Galata, meyhaneleri ve insan çeşitliliği bakımından İstanbul'un önemli bir semti olarak karşımıza çıkar. Romanın başında daha gözü açılmamış bir delikanlı olan Ekmel Bey, lalası Ramazan Bey'le birkaç gezintiye birlikte çıkınca yoldan çıkar. *“Bir hanım kız gibi hanımlar arasında, etek dibinde oturmuş olan nane molla...”*(3 İkincikanun 1937, s. 5) Ekmel Bey, Ramazan Bey'le Beyoğlu'ndaki, Galata'daki meyhanelerde eğlenmeye gider. Galata'da ilk gittikleri yer, Büyük Aynalı'nın birahanesidir. Romanda, bu meyhane hakkında fazla bilgi verilmez. Sadece;

“Büyük Aynalı, o vaktin sayılı birahanesi.” (3 İkincikanun 1937, s.5) cümlesi yer alır. Ekmel Bey, hayatındaki ilk içkiyi bu meyhanede içer. Burada biraz sarhoş olunca, hayatı tozpembe görmeye başlar. Halinden çok memnun olan Ekmel Bey, artık her gece eğlenmeye çıkmak, içkileri devirmek ve sarhoş olmak ister. Ekmel Bey'in bu isteği, Ramazan Bey'in de işine gelir. Ramazan Bey mirasyediden para sızdırmak için, ona Galata'nın her yerini öğretir. Evinden bir gün bile yalnız başına dışarı çıkamayan Ekmel Bey, artık Galata ve Beyoğlu meyhanelerinin müdavimi olur.

Galata, teferruatıyla anlatılmasa da, Ekmel Bey'in vaziyetinden hareketle diyebiliriz ki, daha gözü açılmamış delikanlıları kötü yola sürükleyen zevk ve sefa yerinin merkezi konumunda bir semttir. Görüldüğü üzere, Galata semti, bir paşazadeyi ahlâkî bakımdan yozlaştıran, maddî ve manevî açıdan sömüren bir çevredir.

Adı geçen eserde, Galata semti anlatılırken, meşhur Galata Köprüsü'ne dair bilgiler de aktarılır. Romanın başkahramanı olan Piç Eda, Galata Köprüsü'nde satıcılık yapar. Romanda Piç Eda'nın işi anlatılırken, Galata Köprüsü üzerine önemli bilgiler de verilir. Alus, Galata Köprüsü'nün üstündeki insan kalabalığını şöyle tasvir eder:

“Galata Köprüsünün üstü mahşer gibiydi. Sayfiyelerinden işlerine inen, Kadıköy, Haydarpaşa, Üsküdar, Boğaziçi vapurlarından henüz çıkmış, etrafa sinek kovma kabilinden selamlar savuran Paşalar, Beyefendiler... Bu hazerata, fes düzeltip, göğüs kavuşturup, yerle beraber kandilli temennahlar verıştiren kalem müdürleri, başkâtipleri, ser mümeyyizleri... Mavefiklere görünmeden kalabalığın arasına sıvışı verip (cinsi latif)lerin peşlerine takılmış, harf ata ata yola revan, Aynagöz, Zünbülbiyık, pardösüleri kollarında, bastonları ellerinde genç katipler; kalemlere mülazemeten devam eden şabiemret ketebeler...

Bunların iki adım önünde, makineli topuzlu, papazı yaşmaklı, canfes feraceli tazeler... Tazelerin ensesinde, mütemadiyen cimleri başında, arkaya çemkire çemkire şemsiye kaldıran kadinneler... Kuşlu şapkalı, renk renk fular fistanlı, göğüsleri kolları fora kokonalar, ak saçlı rum kadınlar, bıyıklı ermeni dudular; kula yahudi poliçaları...

Köprünün üstündeki bütün halk, hep İstanbul tarafına akın ediyordu. Galataya geçenler devede kulak... Onlar da Balıkpazarında, Asmaaltında zahire simsarlığı eden rumlar; Taşçılardan, Kerestecilerden Perşembe pazarındaki mağazalara taşınana ermeniler; Demirkapıda, Ebusuut caddesinde mukim olup miadi geldiği için Karaköydeki Bursa hanının yolunu tutmuş yahudiler...

O zamanın (Darülaceze)si köprünün üstü. Yaya kaldırımları boydan boya yatalaklar, yamru yumrular, sakatlar, iğrençler meşheri...//

Yaya kaldırımlarında, aceze ve dilenci güruhundan başkaları da çok.

(Çekiliyor, bu hafta çekiliyor; kazanan altı yüz bin frank kazanıyor!) diye şimendifer piyangosu satan lotaryacı lahudiler... Kursak düdükle çiftetelli çalan, aranağme olarak kocakarı zırlıtısı zırlatan Eyüp oyuncakçıları... Boloncular; haciyatmazcılar; çıkartmacılar; destan, şarkı, satan geveze, çatlak ses herifler...

demir parmaklıklara dayanmış yahut hamalların yük koydukları tahta kerevetlere yaslanmış ve hemşerileriyle yarenliğe girmişler de tümen tümen...

Dalağa dönmüş, sarıklı, yırtık cübbeli, (Emsile) den birbirlerini imtihana çeken medrese yobazları... Boşta gezen, (bundan kelli, dört mecitten bir mangır aşağı kapılanmam!) diye üst perdeden atan Sivash, Refahiyeli uşaklar...(Ayda on beyaz da verseler o konak bana yetmez. Arpa saman kilit üstünde!) derken küfürü basan Şebinkarahisarlı arabacılar...(Sadrazamın gile hamur istediler emme sahallı unu kendi elile tartup veriyormuş. Ben orada yapaman!) deyip yine kalayı basan Bolulu, Mengenli aşçılar...

Köprünün ortası da bin bir ayak; bir galgaladır gidiyor:

Gıldır gıldır geçen konak arabaları, faytonları; çakul çukul kira arabaları, tangur tungur yük arabaları; takatak takatak, rahvanı tutmuş sürücü beygirleri...

(Savulun varda!) avaziyle gacır da gacır, gucur da gucur, denk taşıyan sırık hamalları...(32 dişe trampete çaldırıyor!) diye bas bas çağırın sucular...(Buz musun, Keşiş dağından mı geldin ey mübarek?) diye gırtlak paralayan limonatacılar, şerbetçiler... A'ma dilencilerin çeşit çeşit kasideleri; mekkeli hacı babaların ayınları çatlata çatlata naitleri; ak arap karıların (Kerbela), (Şam) ilahıları verdi mi (leçço) türküsünü tutturan destancının güvercin tersi yemiş sesile yaygarası... ” (A. G. K. A., 29-30 İlkteşrin 1936, s. 5).

Galata Köprüsü, üstündeki insan kalabalığı, satıcılarının çokluğu, esnaflarının çeşitliliği bakımından renkli bir çevre özelliğindedir. Bu nedenle Galata Köprüsü için, Eski İstanbul'daki sokak hayatının yansıtıldığı önemli yerlerden biridir diyebiliriz.

Sermet Muhtar Alus'un *Onikiler* adlı eserinde Galata'nın adı sık sık geçer. Çünkü romandaki olaylar,

çoğunlukla Galata semtinde yaşanır. Romanın kahramanları olan Onikiler'in kabadayılıkları, yosmalarla muhabbetleri hep bu semtte meydana gelir.

Eserde, İstanbul'daki Amerika ve Avrupa Tiyatrosu'nun Galata semtinde olduğunu öğreniyoruz(s. 18). Yine bu semtte bulunan birkaç meyhanenin ve gazinonun adları, romanda sık sık okuyucuyla paylaşılır". Bunlar: “*Büyükaynalı, Küçükaynalı, Filipin Gazinosu*”(s. 49) dur.

Romanda “Onikiler Şimdi de İspir İzzet'in Peşinde” başlığıyla yer alan bölümde, Onikiler'in İspir İzzet'i arama maceraları anlatılır. Onikiler, İspir İzzet'i, Galata'nın meyhanelerinde aramakla işe başlarlar. Büyükaynalı ve Küçükaynalı Birahaneleri'nden sonra diğer meyhanelere giren Onikiler'in bu arama serüveni anlatılırken, yazar da bu arada Galata'daki meyhanelerin isimlerini sıralar.

Yazarın eserlerinde yer alan Galata semti, meyhaneleriyle hep gündeme gelir. İçki, zevk ve sefa mekânı olarak bütünleşen Galata semtini, Alus'un romanlarında veya öykülerinde bütünüyle tasvir eden cümlelere rastlanmaz. Ancak Alus, buradaki meyhaneleri, meyhanelere gelen insanları ve eğlenceleri anlatarak, bu semtin genel bir resmini çizmiş olur.

Yazar, buradaki Arap Todorî'nin Balozu'nu tasvir edince, aslında Galata'nın bütününe tarif etmiş olur. Mesela romanda geçen şu ifadeler, bu semte gelen insan çeşidini veya buradaki muhabbetleri açıklayıcı özelliktedir:

“Kart, kazulet beş, altı düzgün kuklası, fistanlarının üstüne pembe, mavi, yeşil renkte, parlak atlastan bluzlar giymişler. İçeri “selamünaleyküm” diyenin ensesine ekşiyorlar; “bana bir kahve ısmarlar mısın?” diye yanaşıyorlar.

Siftah, kuruşa olan kahveden başlamada, hemen bardağı 100 paraya olan biraya veya karafakisi çeyreğe olan rakıya dayanmada.

Müşteriler, balıkçı, mavnacı, salapuryacı, hamal camal makulesi... ” (Onikiler, s.158).

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla Galata, meyhanelerinin çokluğundan dolayı İstanbul'daki içkili eğlence hayatının merkezi olmuştur. Batakhaneler olarak da bilinen meyhaneler, gelenlerin çoğunlukla kötü sonunu hazırlayan bir çevredir. Buralarda yaşanan ilişkiler, toplumun değer yargılarından uzak, soyutlanmış ve korkutucudur. Meyhanelerin böyle özellikleri, Galata semtinin geneline yayılınca bu semtin Eski İstanbul'daki görüntüsü; hovardaların, kabadayılardan ve kirli işlerden para kazanan şahısların çevresi olmaktan öteye geçmez.

3. 2. 1. 2. Beyoğlu

Yazarın eserlerinde yer alan Beyoğlu, tıpkı Galata semti gibi zamparalarının, kabadayılarının ve yosmalarının uğradığı, meyhaneleriyle ünlü bir mekân olarak gösterilir. Alus'un Beyoğlu semtinden bahsettiği eserleri şunlardır:

Pembe Maşlahlı Hanım (1933), Sülün Bey'in Hatıraları (Akşam, 1933), Tombul Mirasyedi (Son Posta, 1934), İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur (Son Posta, 1935), Anasını Gör Kızını Al (Kurun, 1936), Onikiler (1999) romanları ile Bebek Emine (Vatan, 1943), 47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi (Aydede, 1949), Molla Bey'in Baldızı (Aydede, 1949), Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Gazefer Paşa (Akşam, 1951) öyküleri.

Eski İstanbul'da Beyoğlu; gazinoları, meyhaneleri ve tiyatroları ile ün salmıştır. Bu bakımdan Sermet Muhtar'ın

yapıtlarında da Beyoğlu, ya meyhaneleriyle ya da tiyatrolarıyla gündeme gelir. Alus'un eserlerinde, Beyoğlu'nun tiyatroları, meyhaneleri ve gazinoları teferruatlı anlatılarak, o zamanlardaki görünümü gözler önüne serilir. Ancak, Beyoğlu'ndaki bu mekânlar, çalışmamızın ilerleyen sayfalarında anlatılacağı için, bu başlık altında sadece Beyoğlu'nun yan sokakları aktararak, bu semti bir nebze de olsun tasvir etmeye çalışacağız. Sermet Muhtar Alus, *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında, Beyoğlu'nun arka sokaklarını şöyle tarif eder:

“Yüksekkaldırımdan dil bir karış çıkıp, Kule geçilip, Tekkenin önüne gelindi mi, Beyoğluna ayak basılır; zevk ve safa muhitleri de kademe kademe yükselmeğe, derece derece değişmeye başlardı.

Altıncı dairei belediyenin karşısında dönen ve mobilyacı Psaltinin önünden geçen sokak, bir kıvrım yaptıktan sonra Tünel meydanına çıkar. Elhaletü hazihi olduğu gibi.

Tünelden Caddeikebir boyunca tabanı yağla... Solda Timoni, yanında Derviş sokakları. İkisi de, anha minha bir kulaç eninde, güneş girmez, ı ışık görmez sokaklar... Karşılıklı, eflake, ser çekmiş, iki Seddi Çin.

Buradaki (İsviçre Otel) gece gündüz küşade bap ve mergupu şebap, alt baştaki (Otel Modern) ise, Konkordiya, Kristal artistlerine hem beytutet, hem de ticarethane mahalli id (...)

Devrin meşhur alem Çiçekçi sokağı, Bonmorşenin karşısına tesadüf ederdi(...) o zamanlar, Çiçekçi Sokağı, ne civcili, ne curcunalı bir sokaktı (...) Dar, ıslak, uçurum gibi bir sokak. Evlerin kapılarında, çalgıcı kıptiler laternacı palikaryalar...

Geçelim karşı tarafa; vuralım Hamalbaşına. Balıkpazarından dola dönen Çeşme Sokağı; ileride Silago Sokağı... Kalyoncukulluğundan aşağıya sapan Çukur, Sağsol, Kaydırak Sokakları...

Neride, Yeşil, Bayram, Lâle, daha aşağıda Ziba, Karaca, Cehennem en nihayetinde Feridiye Sokakları... (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 19- 20 Teşrinievvel 1933, s. 5).

Beyoğlu'nun hemen hemen bütün sokakları, meyhanelerine, tiyatrolarına gelen insan kalabalığına barındırır. Buralar, çoğunlukla külhanbeylerin, hovardaların uğradığı yerlerdir. Çünkü bu sokaklarda, meşhur düşkün kadınlarına rastlamak olağan durumlardandır.

3. 2. 1. 3. Kâğıthane

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde mekân olarak anlatılan semtlerden biri de Kâğıthane'dir. Yazarın *Pembe Maşlahlı Hanım* (1933), *Tombul Mirasyedi* (*Son Posta*, 1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (*Son Posta*, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (*Kurun*, 1936) romanları ile *Bebek Emine* (*Vatan*, 1943), *Molla Bey'in Baldızı* (*Aydede*, 1949) öykülerinde bu semtin adı geçer.

“İstanbulun seyir yerlerinin en başa geleni Kâğıthane...” diyen yazarın eserlerinde bu semt, mesire yeri olarak gösterilir. Alus'un Kâğıthane üzerine çeşitli dergilerde yazıları yayımlanmıştır. Bu yazılardan öğrendiğimiz kadarıyla, Kâğıthane (Mesirei Dilara)'nin en güzel ve en kalabalık zamanı, Hıdrellez günüdür. Yazar, bu mesire yerinin

mevsimi hakkında şu bilgileri verir:

“Kâğıthane'nin mevsimi pek kısa ömürlü idi. Mart dokuzu fırtınası savulduktan sonra hava mülayimce devam ediyor, mart kapıdan baktırıp kazma kürek yaktırmıyorsa mesire yavaş yavaş kalabalıklaşmaya başlar. Rumi nisan girince civcivlenir. Hidrellezde mahşer kesilir, çayırlar biçilince tavsar, artık oraya ayak atanlar azalırdı.”.

Alus'un *Bebek Emine* romanında da Kâğıthane semtine rastlamaktayız:

“...baharda Kâğıthane, yazın Fenerbahçe, Göksu, Kalender, kışın Beyoğlu caddei kebirî gezintileri...” (“B. E.”, *VTN.*, 13 Mayıs 1943, s.2) diye verilen bu bilgiye göre, Kâğıthane bahar mevsiminde İstanbul'un en rağbet edilen yerlerinden biridir diyebiliriz.

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde mesire yeri olarak geçen Kâğıthane semti, ayrıca sevgililerin buluştukları, kocakarıların müşteri buldukları ve özellikle düşkün kadınların dost aradıkları bir yer olarak da bilinir. Romanlarında, düşkün kadınlardan ve hovardalardan sıkça bahseden Alus, adı geçen bu mesire yerinde ya hovardaların zamparalıklarını ya da yosmaların müşteri aramalarını konu edinir.

Bu mesire, yazarın *Pembe Maşlahlı Hanım* adlı romanında Kanarya Ayşe ile dostu Çerkez Ömer Bey'in birlikte eğlenmek için gittikleri yer olarak gösterilir. Sermet Muhtar, buradaki eğlenceleri ve özellikle buluşmaları dile getirirken, Kâğıthane'ye giden insan kalabalığını da şöyle tasvir eder:

“Eyibin fulya tarlaları bin bir ayak; daha, Silahtarağaya gelmeden, deniz kenarları, iki keçeli insanla kaynıyor. Dereyi gireceksen, giremezsin ki. Ben deyim beş bin, sen de on bin kayık. Kayıkçılarda (pembezar) gömlekler, bol kollar, katmerli şalvarlar.

Erkek kayıklarında, kilpranga beyler, temiz pâk efendiler; kadınlarınkinde süslü süslü hanımlar, billur yaşmaklı tazeler... Sonra, sandıkçı esnafları, yorgancılar, uzunçarşılılar... Sazlar, zilli maşalar, rakıslar... Çayırlarda rengarenk basma şalvarlarla göbek atan, kıpti kızları... Dere kenarında şalları yayıp, rüzgar uçuymasın diye, gümüş güğümleri koyup, yayılanlar... Kuzu sövüşleri, yalancı dolmalar, bademli helvalar yiyenler...

Arabalar tarafı da başka âlem.

Konak arabalarında kibarlar, faytonlarda beyler, kupalarda hanımlar...” (P. M. H., s.58).

Görülüyor ki, yazarın eserlerinde yer alan Kâğıthane, Eski İstanbul'un önemli mesire yerlerindendir. Yazar, bu mekânı anlatırken, buralara gelen insanları, hovardaların yaptıkları zamparalıklarını ve yosmaların dostlarıyla muhabbetlerini de dile getirir. Kısacası Kâğıthane'nin, İstanbul'un seyir yerlerindeki hayatı yansıtmaları bakımından önemli bir semt olduğunu söyleyebiliriz.

3. 2. 1. 4. Beyazıt

Sermet Muhtar Alus, *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933) romanında İstanbul'un önemli semtlerinden biri olan Beyazıt'ın o zamanlardaki halini gözler önüne serer. Romanda konu edilen Beyazıt, kahramanın gezdiği, eğlenmek için arkadaşlarıyla dolaştığı bir mekân olarak verilir.

Eserde, Sülün Bey'in hatıralarının da geçtiği bu semt şöyle tasvir edilir:

“O zaman Beyazıt Meydanı, gene böyle geniş fakat şimdikinden büsbütün başka.

Ortası yamru yumru; kimi yerinde kaldırım, kimi yerinde çukur veya tümsek; sıra sıra demir

parmaklıklar... Beyazıt Camii, harekette hasara uğradığı için yeni tamir edilmiş.

Meydan, kışın balçık çamur, yazın toz toprak deryası...

Sabahleyin simitçiler, fodlacılar, kuskusçular, öğleden sonra aşureciler, helvacılar, şekerciler tablalarını dizerler.

Burası, bayramlarda çocuk arabalarının ve beygirlerinin durak yeri, kurbanlarda, koyunların alış veriş pazarı, sair günlerde de, köpeklerin makarrı ve meşheri idi.

Civar sokaklarda, seyyar satıcıların karakteristik yaygarası: (Halis çayır peyniri ile, erbabi bilir!) diye zurna gibi öten meşhur peynirli pideci... Kırnete ile (Karga da seni tutarım) türküsünü çın çın çınlatan köse macuncu... Kursak düdükle çifte telli taksimi yapan Eyüplü oyuncakçı... (Dibidan, dibidan...)diye nağme ile sakız leblebisi satan meczup Rum genci...

İstanbul'un en meşhur nalbandı, Nişantaşındaki konak beygirlerinin bile nallama yeri, Beyazıt Parmakkapısında...

Çarşıdan gelirken balmumcuların ve leblebicilerin önünden yürünür, fırına bitişik Nikolaki Andrionemo fotoğrafhanesinden geçilir, meydana çıkılırdı.

Seraskerkapısı hizasından, Veznecilere doğru ilerleyince, sağda Maliye... Kemerlerin altı kapalı değil boş; anaforun halis muhlisi orada..."(“S. B. H.”, AKŞ., 18 Teşrinievvel 1933, s. 5).

Görüldüğü üzere yazar, Beyazıt semtinin eski halini büyük bir canlılıkla aktarır. Buradaki yapılanmayı, seyyar satıcıları ve dükkânları zikrederek semtin yıllar önceki görünümünü canlandırmaya çalışır.

3. 2. 1. 5. Sarıyer

Sermet Muhtar'ın eserlerinde yer alan semtlerden biri de Sarıyer'dir. Sarıyer, Alus'un *Pembe Maşlahlı Hanım* (1933) romanında geçer. Seyir yerleriyle meşhur olan bu semt, yazarın eserinde de önemli bir mesire yeri olarak anlatılır. Pembe Maşlahlı Hanım, Molla Bey'in teklifini kabul edince, yeni bir semte taşınırlar. Bu semt, Sarıyer'dir. Sermet Muhtar, romanda Sarıyer'in mesirelerini şöyle tasvir eder:

“Boğaziçinin kibarlığı, lâtifliği, cennet misalligi... Sarıyer sularının civcivliliği, neşeliliği, kalabalıklığı... Cuma ve pazarları, bayram yerlerinden farksızlığı; bayağı günlerde bile insanla kaynadığı... Hünkâr suyundaki Memduhun sazı ve Küçük İsmailin kumpanyası... Çırçır suyundaki Tatyoz'un takımı ve Hokkabaz Yasefin oğlu... Sultan Suyundaki davul zurna ve Hamdinin ortaoyunu... Paraşol arabalarda, beylerle yarış ede ede, seyre gidip gelmenin keyfi... Eşeklerde hoplaya zıplaya, dağlara çıkmanın// zevki...

Büyükderede mösyöler, madamalar arasında, piyasa etmenin alafrangalığı... ” (P. M. H., s.190-191).

Hünkâr Suyu, Çırçır Suyu, Sultan Suyu gibi önemli gezinti yerleri olan Sarıyer, Alus'un gazete ve dergilerdeki yazılarına da konu olmuştur. Eski İstanbul'daki seyir yerlerini anlattığı bu yazılarında, Sarıyer'in mevsiminin çayırılar biçilen zaman olduğunu belirten yazar, buraya gitmenin usûl ve erkanını şöyle anlatır:

“Behemehal, sardalya balığı, kaşar peyniri, alafranga turşu gibi hararet hasıl edecek tuzlu şeyler beraberde getirilecek veyahut ora çarşısından mutlaka tedarik edilecek; onu mü/teakip sulara gidilip bardak bardak su içilecek.”.

Sermet Muhtar Alus, önemli bir mesire yeri olan Sarıyer'deki Çırçır Suyu'nun özelliğini şöyle dile getirir:

“Burada da kadınlar ciheti kafesli. İçinde çeşit çeşit kıyafetli, tuvaletli ve ziynetli, sıcağın göğüslerini aralamış, yelpaze ile serinlemeye uğraşan hanımlar...

Erkekler tarafında da temiz pâk giyinmiş kuşanmış, süslü süslü, tığ gibi beyler...

Gene karşıdan karşıya nazarlar teati edilir, bakışlarla, tavırlarla, mendillerle işaretlerde bulunulur, arada çok eğlenceli manzaralarda hadis olurdu.”.

Pembe Maşlahlı Hanım romanından öğrendiğimiz kadarıyla, bu mesire yerindeki gazinolarda sazandelerden Tatyoz'un takımının ve oyuncularından da Hokkabaz Yasefin oğlunun gösterileri ile buraya gelenler eğlendirilir.

Sarıyer'deki diğer bir mesire yeri de Hünkâr Suyu'dur. Bu seyir yerine, eşeklerle çıkıldığını belirten Alus, buraya gitmenin keyfini şöyle ifade eder:

“Hünkârsuyu'na, herhalde merkepsüvar olarak çıkmak âdetti. Bu da hayli neşeli ve gülünç idi.

Yarış mı, düşüp kalkmak mı istersin, eşeklerin inadı tutup da dönüm dönüm dönme, çifte atıp anırma mı beklersin, maskaralıkların envaı.”.

Alus'un *Akşam* gazetesinde yayınlanan “Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma” (*Akşam*, 1951) başlıklı öyküsü, Sarıyer'de yaşanan küçük bir maceranın nelere mal olduğunu anlatır. Bu hikâyeye, evli olan bir kadının kocasını başka bir erkekle aldatmasını konu edinmiştir. Karayağız Ahmet Efendi karısına çok güvenir. Hanımı, teyzesine gidiyor bahanesiyle kocasından izin alır. Ancak, teyzesi yerine Sarıyer'deki mesirelere gider ve orada başka bir erkekle buluşup eğlenir. Kocasını Ahmet Efendi de hiçbir şeyden habersiz karısını karşılamak için evden çıkar. Vapurda karısı ile sevgilisini birlikte görünce bu evliliği bitirme kararı alır ve boşanırlar(“E. Z. M. V: Bir Boşanma”, *AKŞ.*, 8-18 Aralık 1951, s.2).

Adı geçen öyküde Sarıyer veya buranın seyir yerleri hakkında hiçbir bilgi verilmez. Ancak öyküde verilen örnekten yola çıkarak diyebiliriz ki, İstanbul'un diğer seyir yerlerindeki gibi burada da düşkün kadınlara, zamparalara rastlamak mümkündür. Mesireler, çapkınların çok sık uğradıkları mekânlardandır. Buralara takılan zamparalar, eğlenmek için gözlerine kestirdikleriyle dost olurlar. Buralarda yaşanan bu günübirlik ilişkiler kimisinin evini barkını yıkar, kimisini de parasız pulsuz bırakır.

Kısacası Sarıyer semti de, çapkınların mekânı, düşkün kadınlarının müşteri buldukları bir piyasa veya ev hanımlarının kaçamak yeri olarak verilir.

3. 2. 1. 6. Küçükçekmece

Alus'un *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (*Son Posta*, 1935) ile *Dünün Genci Anlatıyor* (*Cumhuriyet*, 1935) romanlarında yer alan Küçükçekmece, İstanbul'daki bildircin avcılarının avlanmak için tercih

ettikleri semtlerden biridir. Bu semt, Kalitarya Köyü'nden dolayı meşhur olmuştur. Kalitarya Köyü ise, avcılarının tercih ettikleri mekânlardandır.

Sermet Muhtar Alus, bildircin zamanı canlanan bu köyün manzarasını şöyle tasvir eder:

“Bir defa mübarek hayvanların akımı başladı mı, şimdi Yeniköy dediğimiz o zamanki Ayestefanos'un az ötesindeki Kalitarya köyünün halini görmeyin.

İğne atsan yere düşmeyecek. İstanbul'un ne kadar avcısı, av meraklısı varsa hepsi orada... Kahveler, evler tıklım tıklım... ” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 11 Mart 1935, s.8).

Kalitarya Köyü'nde, meyhanelerin ve otellerin sayısı fazladır. Avcılar, bu köye gelip hem avlanırlar, hem de buradaki meyhanelerde eğlenirler. Bildircin avı için gelenler, çoğunlukla burada birkaç günü gözden çıkarırlar. Özellikle cumartesi ve pazar günleri, av için tercih edilen günler arasındadır. Bu günlerde Kalitarya Köyü, âdeta mahşer alanı gibidir.

Yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* romanında, Beybaba da ava meraklı biri olarak karşımıza çıkar. Eski İstanbul'un zamparalarından olan Beybaba, bildircin zamanı ava giden meraklı avcılardandır. Romanda Beybaba'nın ava gidişi anlatılırken, Kalitarya Köyü hakkında da önemli bilgiler aktarılır:

“Şimdi o zamanki Kalitaryayı bir tarif edeyim.

Köy, baştanaşağı bir Rum köyü. İçinde bir müslüman evi yok. Ayastefanostan gelirken sağda, eski Rum abidesine giden yolun köşesinde, damı beşik örtüsü, iki katlı, önü taraçalı, köşkümsü ahşap bir bina gelir.

Burası, alt katı kazino ve birahane olan bir oteldi. (...)bahçesinde gayet güzel karanfiller, sardunyalar, kasımpatlar.

Kalitaryanın en birinci oteli orasıydı. Köyün bundan başka 7, 8 oteli daha vardı. Ötekilerde gecelik ücret mecidiye, baştakinde 30 kuruştı.

Dediğim birinci sınıf otelin önünden itibaren binalar ve meyhaneler başlardı. En başta köyün muhtarı Nikonun çardaklı meyhanesi. Kalitaryanın en kibar meyhanesi de orası(...)

Nikonun meyhanesini geçip akar sulu çeşmenin önüne geldin mi, yanyana dört meyhane daha...

Aşağı doğru yürü; gene sağlı sollu, aynı tertibde çardaklı birkaç meyhane daha... Aralarında üç, dört veya beş , altı odalı oteller.

Sonbahar gelip Küçükçekmece civarlarında bildircin avları başlayınca, Kalitarya kalabalıklaşır, şenlikleşirdi. Hele cumartesi akşamları, Pazar günleri, Pazar akşamları köyün içi mahaşerallah... Panayır yeri, bayram yeri kaç para eder?” (“D. G. A.”, CUM., 13 İkincikanun 1936, s. 2.)

Kalitarya Köyü'nün bütün sakinleri Rum'dur. Buradaki müslümanlar, çoğunlukla oraya av için gelenlerdir.

İstanbul'un semtlerinden olan Küçükçekmece, Alus'un eserlerinde çoğunlukla Kalitarya Köyü'nden dolayı bahsedilir. Küçükçekmece'de yer alan bu köy, bildircin avına meraklıların, buraya gelip hem eğlendikleri hem de avlarını yaptıkları bir mekândır. Bu nedenle, Alus'un eserlerinde av veya avcılık konusu anlatıldığı zaman Küçükçekmece'nin adı zikredilir.

3. 2. 1. 7. Eminönü

Sermet Muhtar Alus'un, eserlerinde anlatılan semtlerden biri de Eminönü'dür. Bu semt yazarın;

Harp Zengininin Gelini (1934), *Tombul Mirasyedi* (*Son Posta*, 1934), *Anasını Gör Kızını Al* (*Kurun*, 1936) romanları ile *Bebek Emine* (*Vatan*, 1943), *Molla Bey'in Baldızı* (*Aydede*, 1949), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Gazenfer Paşa* (*Akşam*, 1951) öykülerinde yer alır.

Yazar, *Anasını Gör Kızını Al* romanında Eminönü semti hakkında bilgiler verir. Romanın kahramanı Piç Eda, Galata Köprüsü üstünde bıçaklanır. Eda'yı, oraya en yakın Eminönü Karakolu'na götürürler. Romanda, karakola gelen Piç Eda ile yanındakilerin durumu anlatılırken, Eminönü semtine dair verilen ayrıntılar önemlidir. Alus, eserde Eminönü'nün eski halini şöyle tasvir eder:

“Eminönü Meydanı o zamanlar bambaşka. Köprü nihayetlenir nihayetlenmez sol taraf, İstanbul tramvaylarının son durak noktası ve makas yeri; yanında da boydan boya salaşlar, çerden çöpten barakalar...

Zerzevatçılar, yemişçiler, karpuz kavun sergileri, kabzımal ardiyeleri, kira arabaları, sürücü beygirleri... Hele sabahları, bütün İstanbul'un sebze hali orası...

O tarihte, yani 1299 senesinde, Sirkeci'de rıhtım mıhtım arama... Gümrük binalarının köşesi bir çıkıntı yapmada, deniz içeri doğru girmedi...

Koyda Vezir iskelesi; Vezir iskelesinin gerisinde Hidayet camisi; sağında ve az ötesinde Meyvahoş...

Meydandaki salaşların yanı ile gümrük dairelerinin arasından denize müvazi yürü; yukarı kıvrılıp sola dön; Hidayet camisine giden dar sokağa sapma ve dur...

Baştaki sıvaları çatlak, tuğlaları meydanda, çatısı çarpık, bir buçuk katlı kâgir, köhne bina, o zamanki Eminönü merkezi... ” (“A. G. K. A.”, *KRN*, 2 İkinciteşrin 1936, s.5).

Bu bilgiler, Eski İstanbul'un hayatını yansıtmaları bakımından ayrı bir öneme sahiptirler.

Kısacası, Eminönü Meydanı İstanbul'un sebze meyve hali konumunda, dolayısıyla bir pazaryeri görünümündedir diyebiliriz. Romanda satıcıları, alış veriş yapmak için buraya gelen insanları, arabaları ile renkli bir manzaraya sahip olan Eminönü, insan kalabalığı bakımından en fazla yoğunluğa sahip olan semtlerden biri olarak gösterilir.

3. 2. 1. 8. Aksaray

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde adı geçen semtlerden biri de Aksaray'dır. Bu semtin anlatıldığı eserler şunlardır:

Tombul Mirasyedi (*Son Posta*, 1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (*Son Posta*, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (*Kurun*, 1936), *Nanemolla Akşam*, 1938), *Onikiler*(1999) romanları ile *Bebek Emine* (*Vatan*, 1943), *Molla Bey'in Baldızı* (*Aydede*, 1949) öyküleri.

Yukarıda sayılan eserlerde, Aksaray semtinin sadece adı geçer. Bu semte dair açıklayıcı bir bilgiyi *Onikiler*

romanının dışında, diğer eserlerinde rastlamak imkânsızdır.

Onikiler eserinde de Aksaray şöyle tasvir edilir:

“Şehzadebaşı ve Direklerarası parlamadan evvel, İstanbul'un en civcivli yeri Aksaray; bilhassa Yeşiltulumba meydanı.”

Sonraları Beyazıd'la Şehzadebaşı Karakolu arasında yapılan ramazan piyasaları o zamanlar Aksaray Caddesi'nde. Lönbön baba gibi adım adım, firdolayı dolaşan araba katarları arka arkaya zincir...

Landolarda, billur yaşmaklı, grün feraceli, firuze kahküllü, tüy yelpazeli saraylılar... Konak arabalarında gene yaşmak feraceli, takmış takıştırmış, iki dirhem bir çekirdek kadınlar... Kira kupalarında civa düzgünlü, kazan kulpu rastıklı, püskürme benli nazeninler, şivekârlar...

Faytonlarda güvey tıraşlı, yakası çiçekli bol lavantalı vav bıyıklılar.

Yaya kaldırımları da omuz omuza. Saf saf olmuş, iki keçeli erkekler. Kolları pardesülü, elleri bastonlu, ayakları potin kunduralı kalem mümeyyizleri, kâtipleri. “Eli işte, gözü oynışta” kabilinden, boyuna kadın arabalarına büyük burmalar; göz kırpmalar...

Bu safların arkasında, önlerine kızlarını, gelinlerini, torunlarını katmış kocakarılar. Söz atanlara, çimdik basanlara, iğne batıranlara ifrit kesilmişler. “Utanmaz, arlanmaz herifler!... Acaba sizi ispir diye yanıma alır mıyım?... Hoşt köçek kılıklı maymun!...” diye basıyorlar yaygarayı; “Şimdi kafanıza indireyim mi?” diyerek sarılıyorlar değneğe, şemsiyeye...” (*Onikiler*, s.38-39).

Eserlerinde bir mekân olarak anlatılan Aksaray'ın önemli bir özelliği, Eski İstanbul'un geleneklerinden olan Ramazan piyasalarının burada yapılmasıdır. Alus'un *Bebek Emine* adlı öyküsünde Ramazan piyasalarının bu semtte yapıldığını şöyle öğreniyoruz:

“1310 tarihinde on beş, on altı sene evveline kadar Kuşdili, Ramazan piyasaları Sultanahmet meydanındaki Millet bahçesi ile Aksaray karakolu arasında, Divanyolunda Parmakkapı, Koska, Laleli ve Aksaray caddesinde olurmuş.” (“B. E.”, *VTN.*, 16 Mayıs 1943, s.2).

Aksaray semti, bu şenliklerin olduğu günlerde çok kalabalık olur. Yazar Aksaray'ın bu şenlik gününü detaylı anlatmasa da, yaptığı bir benzetmeyle şöyle dile getirir:

“Eski Divanyolu- Aksaray piyasalarında olduğu gibi yaya kaldırımları, çaycılar, kahveler yine omuz omuza seyircilerle doluydu.” (“B. E.”, *VTN.*, 16 Mayıs 1943, s.2).

Eserlerinde İstanbul'un gelenek ve göreneklerinden her fırsatta bahseden Alus, Ramazan piyasalarını anlattığı yerde Aksaray semtini zikreder. Bu noktada semt, Eski İstanbul'da şenliklerin yapıldığı bir merkez olarak karşımıza çıkar. Piyasaları, şenlikleri ve insan kalabalığı ile renkli bir görünüm arz eden Aksaray semti, o zamanların İstanbul'unu tanımak bakımından büyük öneme sahiptir.

3. 2. 1. 9. Suadiye

Alus'un *Banker Arif* (Amcabey, 1943) başlıklı öyküsünde olayların geçtiği mekân, Suadiye'dir. *Banker Arif* öyküsünün konusu, çocukluğunda yetim kalan Banker Arif'in, doğumundan ölümüne değin başından geçen maceralarıdır. Okumayı beceremeyen, bu nedenle eğitim hayatı sönük geçen Banker Arif, yetişkinliğinde de iltimasla zengin olur. Evli ve çocuk sahibi olan Banker Arif, İstanbul'da zenginlerin tercih ettiği Suadiye semtinde bir ev satın alır. Bu evde, yaptığı bir çapkınlık konu edilir. Öyküde, Banker Arif'in Suadiye'deki maceraları dile getirince, semt hakkında

da önemli bilgiler aktarılır.

Alus, bu semti şöyle anlatır:

“Suadiyenin yeni yeni civcivlenmeye başladığı günler. Deniz kıyısındaki gazino oraları şenlendirmiş. Kübik kübik köşkler yaptıran yaptıran.

Nuh yılından kalma, bozuk, berbat, yazın toz yuvası, kışın çamur deryası Bağdat Caddesine asfalt döşenmiş. Otobüsler, otomobiller, bisikletler vızır vızır işliyor. Bir taraftan da yolun iki kenarına harıl harıl tramvay rayları döşeniyor.

Herkesin ağzında Suadiye de Suadiye. İşli mühendisliğe, müteahhitliğe, kalantör ticarete dökmüş; binlikleri, beş yüzlükleri destlenmiş olanlar hep oraya akında; arsa alıp yazlığı kurmada.

Kızıltoprak, Feneryolu, Göztepe, Erenköyünde babadan kalma koca köşkleri, bahçeleri satıp savurup orada bakla sofa, nohut odalar edinmeye seğirten seğırtene.

Etraf doldukça doluyor. 30 yıl evvel dönümü 20 lira etmeyen, arşının 60 parayı bulmıyan tarlaların metres avuç dolusu paraya alınıyor. Civara öyle bir rağbet ki yalnız mülk yapmağa, içine kapağı atmağa kolları sıvamışlar da değil.

Tünel başından, Kule dibinden, Toz koparandan hiç ayrılmamış, yaz sezonu sayfiyelerde geçirmeyi aklına getirmemiş cebi yüklü bezirganlar; komisyoncu, toptancı zengin Ermeniler, Rumlar, tatlı su Frenkleri; bar işletmekten, tombala oynatmaktan, karafatma yarıştırmaktan kesesini güldürmüş beyaz Ruslar da kiralık ev bulacağız diye hep o taraflarda soluğu almada; boş yer bulamayıp eskiden kalan büyük köşkların bölüklerine taşınmada.

Ya kenarın dilberlerindeki dilli düdüklüğü neyleyim...//

İşte böyle İstanbul halkından zengin, sonradan görme, üç beş kuruşu bir kenara saklamış, o parayı da edinemediği halde borç harç ederek cakaya yeltenen, berikilerle yarışa çıkan kimselerin Suadiyeyi başta taşıdıkları bu senelerdeyiz.” (“B. A.”, AMC., S. 43, 27 Eylül 1943- S. 44, 2 İlk Teşrin 1943, s.10).

Sermet Muhtar'ın eserinde yer alan bu bilgiler, denize kıyısı olan ve sahil boyu gazinolarla kurulu olan Suadiye'nin, Eski İstanbul halkından zengin kesimin, sonradan görmelerin tercih ettiği semtler arasında olduğunu gösterir.

Bunların dışında söz konusu bu semt hakkında bilgi verilmez. Ancak Suadiye'nin, Banker Arif'in zengin olduktan sonraki yıllarını yaşadığı ve daha çok zengin halkın oturduğu bir semt olduğunu söyleyebiliriz.

3. 2. 1. 10. Bakırköy

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde mekân olarak geçen semtlerinden biri de Bakırköy'dür. Bu semt, yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* (Cumhuriyet, 1935) romanında meyhaneleri, incesazları ve eğlenceleri ile konu edilir.

Alus, *Dünün Genci Anlatıyor* romanında Eski İstanbul'un zamparalarından olan Beybaba'nın çapkınlık maceralarını konu edinmiştir. Beybaba'nın başından geçen bu maceralardan biri de, Bakırköy'de yaşanır. Olay kısaca şöyledir: Beybaba'nın Bakırköy'de çok eski bir ahabası vardır. Bu arkadaşı, içkiye düşkün ve aynı zamanda zamparadır. Beybaba, bu dostunu ayda bir kere ziyaret eder ve buradaki meyhanelerde içip içip eğlenirler. Yine böyle bir gün Beybaba arkadaşıyla Millet Bahçesi'nde eğlenirken Bakırköylü adında bir bayanı görür ve ona aşık olur. Beybaba,

onunla tanıştıktan sonra evlenmeye karar verir. Ancak giydiği ipek elbiseler yüzünden bu evlilik gerçekleşmez.

Romanda olaylar böyle gelişirken, yazar Bakırköy hakkında da şu bilgileri verir:

“Nerede bugünkü Bakırköyü, nerede bundan 30, 40 yıl evvelki Bakırköyü? Eski Bakırköyü şimdikinden bin kat daha rağbette, kibar yatağı, eğlenceli, civcivli, bilhassa hurisi ve perisi bol bir yerdi.

Şimdiki Bakırköyü'nün artık köylüğü, sayfiyeliği kalmış mı Allah aşkına? Kumkapı'dan, Yenikapı'dan, Samatya'dan farkı varsa göster. Omuz omuza evler, mahalleler, girintili çıkıntılı sokaklar... Ne kır görebilirsin, ne deniz, ne de temiz bir hava.

Eski Kumkapı'nın, Samatya'nın ne kadar Ermeni, Rum çarşı esnafı varsa hepsi oraya kapağı atmış. Sabah, akşam trenlerine, otobüslerine bin de gör. Ahbardan , zoda, megadan geçilmiyor. Sanki kuyumcu çarşısındasın.

O zamanlar böyle miydi ya?.. Trenlerdekinin hepsi seçme, beyden, efendiden kişiler. Kibar kibar hanımefendiler, kalantor kalantor madamlar, matmazeller. İstasyonda şimendiferden inince (oh dünya varmış, cennette miyim neyim?) derdin.

Her taraf yeşillik, bağlık bahçelik. Zümrüt gibi çayırıların, çimenlerin arasında kuş kafesi gibi köşkler. Gerek mal sahipleri, gerekse kiracılar, bütün paşa, bey; lord, banker.

Hele akşam oldu mu, zevkine, keyfine doyulmazdı. Sakızağacındaki Miltiyadinin kazinosunda incesaz. Çardaklı kahvelerde incesaz, hat boyunun beri tarafındaki Millet bahçesinde incesaz. İstasyon birahanesinde incesaz... İkindiden sonraları, bhusus mehtaplarda hepsinin önü ve içleri hanımlarla ve madamlarla dolu.

Tiyatroda cumartesileri Şevkinin kumpanyası. Ortaoyunu da oynar, Manakyan bile gelir... ” (“D. G. A.”, CUM., 7 Birincikanun 1935, s.2)

Kahvehanelerindeki, meyhanelerindeki incesazı ile meşhur olan Bakırköy, o zamanların hovardalarının uğradıkları semtlerdendir. Eski İstanbul'un çapkınları, bu semtin birahanelerine gelerek, hem eğlenirler hem de buradaki güzellerden gözlerine kestirdikleri ile dost olurlar. Yazara göre, Bakırköy o yıllarda zenginlerin yaşadığı semtlerden biridir. Gerek ev sahiplerinin ve gerekse kiracılarının hep yüksek tabakadan olduğu bu semtin meyhanelerine de paşa kızları, hanımefendiler gibi seçme kişiler gelir. Bu nedenle Bakırköy, o zamanların çapkınlarının tercih ettiği mekânlar arasında yer alır.

Dünün Genci Anlatıyor eserinde de çapkınların mekânı olarak gösterilen Bakırköy, Eski İstanbul'da hovardaların hayatını yansıtan bir mekân özelliğindedir.

3. 2. 1. 11. Boğaziçi

Bu semtin yer aldığı romanlar ve öyküler şunlardır:

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Banker Arif* (Amcabey, 1943), *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma* (Akşam, 1951).

Boğaziçi, yazarın eserlerinde mesire yeri olarak geçer. Burasının en gözde seyir yerleri, Göksu ve Kalender'dir. Yazarın eserlerine de, mesirelerinden dolayı konu edilen Boğaziçi, seyir yerleriyle ün salmıştır diyebiliriz. Bu bakımdan buradaki mesirelerin tasviri, aslında Boğaziçi semtinin tasviridir. Ancak Göksu ve Kalender mesireleri, çalışmamızın “Mesire Yerleri” başlığı altında inceleneceği için, burada tekrar edilmeyecektir.

3. 2. 1. 12. Göztepe

Alus'un eserlerinde mekân olarak verilen bir diğer semtte, Göztepe'dir. Bu semt, gazinolarıyla ünlüdür. Yazarın eserlerinde de, çoğunlukla Göztepe'deki gazinolar konu edilmiştir. “Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Şen Dul” (Akşam, 1951) adlı öyküde Göztepe'deki Bakkalköylü Yani'nin Gazinosu şöyle anlatılır:

“Binanın yanında Bakkalköylü Yani'nin bahçeli gazinosu var. Akşamcı beyler, kerli ferli zatlar daire dönüşü damlarlar, ağaçların altında bir iki tek patlatırlar.

Gazinonun bahçesinde cuma ve pazar akşamları gece yarısına kadar Kemani Tatyoz'un ince saz takımı çalar, konak arabaları beyleri istasyonda bekler, içki müptelelaları sindire sindire kafaları tütsüler, köşklerine dağılırlardı.” (“E. Z. M. V: Şen Dul”, AKŞ., 3 Kasım 1951, s.3).

Göztepe, bu cümlelerden başka hiçbir eserde tasvir edilmemiştir. Ancak, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanı ile *Banker Arif, 47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* öykülerinde de Göztepe'nin adı geçer. Bu eserlerde, semtin gazinoları dile getirilir. Gazinolar da, çalışmamızın ilerleyen sayfalarında detaylıca anlatılacaktır.

3. 2. 1. 13. Sulukule

İstanbul'un Sulukule semti de, yazarın *Tombul Mirasyedi* romanında, çingenelerin çalgılı, türkülü eğlenceler düzenlediği bir semt olarak verilir (“T. M.”, *S. P.*, 15 Eylül 1934, s.8). Ayrıca *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında da bu semtin adına rastlamaktayız (3 Mart 1935, s.8).

3. 2. 1. 14. Diğer Semtler

Bu başlık altında inceleyeceğimiz semtler ise, Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde adı geçen, ancak detaylı verilmeyen İstanbul'un diğer semtleridir.

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde adı geçen Eski İstanbul'un diğer semtleri tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

Adalar, Ambari, Arnavutköy, Asmaaltı, Ayvansaray; Bağlarbaşı, Bahçekapısı, Bakırköy, Balat, Balıkpazarı, Bayrampaşa, Bebek, Beşiktaş, Beykoz, Beylerbeyi, Boğazkesen, Bostaniçi, Büyükkada, Büyük Çamlıca, Büyükdere; Cadde-i Kebir, Çakalburnu, Çamlıca, Çapa, Çarşamba, Çemberlitaş, Çengelköy, Cerrahpaşa, Çeşmemeydanı, Cibali, Cihangir, Çubuklu, Çukurçeşme; Divanyolu, Direklerarası, Doğruyol, Dolmabahçe, Davutpaşa, Dudullu; Etyetmez, Eyüp, Eyüpsultan, Emirgan, Erenköy; Fener, Fenerbahçe, Fındıklı, Feneryolu, Fatih, Fethiye, Firuzağa; Gedikpaşa, Galatasaray; Haydarpaşa, Heybeliada; İcadi, İstinye; Kabataş, Kadıköy, Kanlıca, Karaköy, Karakulak, Kasımpaşa, Kızıltoprak, Kocamustapaşa, Koska, Kozyatağı, Köprübaşı, Kumkapı, Kuruçeşme, Kuşdili, Kuzguncuk, Küçükçekmece; Laleli, Langa; Maçka, Mahmutpaşa, Maltepe, Mevlanakapısı, Moda; Nişantaşı; Ortaköy; Oksaray; Pangaltı, Parmakkapı, Paşabahçe, Pendik, Rami; Salacak, Salkımsöğüt, Samatya, Sarayburnu, Sandıkburnu, Selimiye, Silivrikapısı, Sirkeci, Sultanahmet, Süleymaniye, Şehremini, Şehzadebaşı, Şişli; Taksim, Tarabya, Taşkasap, Teşvikiye,

Tophane; Umuryeri, Unkapanı, Uzunyusuf, Üsküdar; Vefa, Vezneciler, Voyvoda;Yedikule, Yenikapı, Yeniköy, Yerebatan, Yeşiltulumba, Yıldız, Yoğurtçu.

3. 2. 2. HAMAMLAR

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde mekân olarak inceleyeceğimiz yerlerden biri de hamamlardır. Hamamlar, Eski İstanbul'daki köklü bir geleneğin âdeta simgesi konumundadırlar. Özellikle hamamlarda kadınların düzenledikleri âlemler, İstanbul geleneklerinin önemli bir halkasını teşkil eder.

Alus'un eserlerinde adı geçen hamamların kimisinde eğlenceler düzenlenir, kimisinde gelin başı yıkanır veya kimisinde de gelinlik kız aranır. Bazı hamamlar ise, zamparaların yolunu gözlediği yosmaların aklanıp paklandığı yerlerdir. Bu noktada hamamlar, İstanbul'un geleneklerini yansıtmaları bakımından ayrı bir öneme sahiptirler.

Yazarın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Nanemolla* (1938), *Onikiler* (1999) romanlarında ve *Şahende Hala* (Amcabey, 1934), *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma* (Akşam, 1951) öykülerinde Eski İstanbul'daki hamamların adlarına rastlamak mümkündür.

Sermet Muhtar Alus'un romanlarından ve öykülerinden başka, deniz hamamlarını anlattığı yazıları da mevcuttur. Bu yazılarında, Eski İstanbul'daki hamamlara, bu hamamların şekillerine, ücretlerine ve mevsimine dair bilgiler verir.

Alus'un aktardığına göre, İstanbul'da hamam mevsimi, “...karpuz kabuğu denize düşünce...”, yani yaz mevsiminin başlarında başlar.

“Kazıklar üzerine çakılmış, çam tahtalarından, dört köşe, ortası havuzlu, üstü açık, derunlarında çepeçevre tek kişilik kabineler; önlerinde balkon, bir yanlarında da art arda loca...” şeklinde kurulu olan hamamlar, İstanbul'un değişik semtlerinde yer alırlar. Galata'da, Kumkapı'da, Samatya'da, Bebek'te, Büyükdere'de, Yenimahalle'de, Haydarpaşa'da, Moda'da, Fenerbahçe'de, Caddebostanı'nda, Bostancı'da ve Maltepe'de belli başlı deniz hamamları mevcuttur. Bu hamamların çoğu, kadınlı erkekli olarak bölümlere ayrılan çifte hamamlar özelliğindedirler. Erkeklerinki, çatılarında asılan peştamallardan ayırt edilir. Kadınlarinki de, erkeklerin 90-100 adım ilerisinde, aynı salaşın daha küçüğü, dört tarafı sıkı sıkı örtülü olanıdır.

Hamamlar, erkeklere yalnız cumartesi günleri akşam ezanından yatsıya kadar; kadınlara ise, gündüzleri sabahdan akşama kadar açıılır.

Bu hamamların ücretleri, genel olarak şöyle fiyatlandırılır:

“Antre, yani kabinlerin bedeli 60 para; kapalı ve suya ayrıca merdivenleri bulunan localar üç kuruş...

Marmaraya karşı olan, tül perdeli pencereleri bulunan iki sonuncusu lükstü.”.

Eski İstanbul'daki hamamların yanı başlarında bekleyen güvenlik memurları da vardır. Alus, bu memurları şöyle tasvir eder:

“Ağaçlığın altında iki korkuluk uyuklar. Biri, fesinin kenarı iki parmak yağlı, nerede ise sakal duası ettirecek, siyah setresinin rengi yeşil zırhlarla bir örnek olmuş, 65 lik bir polis. Öteki, kirpiklerine üşüşen sinekleri kovmağa mecali kalmamış, çipil gözlü, kambur sırtlı, beyaz kayışlı belediye çavuşu... Güya inzibat ve asayiş memurları.”.

Sermet Muhtar'ın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* adlı romanında, Caddebostanı'ndaki ve Fenerbahçede'ki deniz hamamlarının adı geçer. Romanın kahramanı Yekta Hanım, deniz hamamlarının tutkunudur. Romanda, onun bu tutkunluğu şöyle anlatılır:

“Yekta deniz banyosunu pek severdi. Yüzmenin, sandal çekmenin pek delisi idi. Bebekliğinden beri denize girerdi. (...)

O zamanlar Caddebostanındaki veya Fenerbahçedeki deniz hamamına giderler, mini mini Yekta, öyle bir şevk ve neşe ile suya gider, çıpı çıpı yapardı ki...

Biraz daha büyüklük çağlarında madamı Blanşla beraber banyo edişleri ömürdü.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 18 Şubat 1935, s.8).

Romanda Yekta'nın babası olan Ata Paşa, kendisine ve özellikle kızına hususî bir hamam yaptırır. Bu hamam, bütün yönleriyle şöyle tasvir edilir:

“Bu hamam, hususî deniz hamamlarının birine benzemezdi. Boğaziçi'dekiler, Adadakiler padavra tahtalarından kurulmuş, hâşâ minhuzur, hela bozuntusu şeylerdi.

İçlerinde dört kişi banyo edemez. Girecek olsalar balık istifine dönerler. Hepsi de zindan gibi karanlıktır; zira yalılardan görülmesin diye üstleri kapalıdır; pencereleri yoktur; önlerinde taraçaları da bulunmaz.

Hâlbuki Ata Paşa'nın hamamı sanki bir köşk, bir kameriye idi.

Tahtaları düzgün, rendeli, birbirine geçme; çatısının etrafında oymalı saçaklar; üstünde açılır kapanır tante.

Önünde üç tarafa nazır taraça. Taraçada tahta sedirler, kanepeler, masalar. Hamamın içinde bölmeli hücreler; oturacak, yaslanacak, şekerleme kesilecek minderler.

Kaç tane dolap, tel dolap. Dolaplarda deniz levazımatı: lastik serpuşlar, deniz elbiseleri, peştamallar; yüzme bilmeyenler için kabaklar, mantarlar.

En baştaki dolapta hanımefendiye, kızına, ablasına mahsus banyo takımları. Yanındakinde misafirlere tahsis edilmiş olanlar. Karşiki dolapta kahvaltı teferruatı: tabak çanak, çatal bıçak, örtü peçete...

Kocaman yüklük kadar tel dolabın üst gözünde çerezin envai: şişelerde tereyağlar; kavanozlarda reçeller; balyalarda peynirlerin, zeytinlerin çeşidi; teneke kutularda büskülerin, gevreklerin, galetelerin türlü...

Dolabın alt gözlerinde cins cins mevsim yemişleri. Köşedeki rafların üstü boylu boyunca kavun karpuz...

Hamamın iskelesine üç sandal bağlı.

Biri beyaz boyalı, narin, pırıl pırıl bir kutu. Yektanın binmesine, kürek çekmesine mahsus. Öbürü

geniş, karınlı, ferah ferah on kişilik; misafirler, şu bu gelirse onları gezdirmek için... Üçüncüsü de kayık; balığa çıkmak için. Ağları, çaparları hep tamam.

Yeniköylü bir Rum hamamda bekçilik eder, kayıklara bakar, kürek çeker, bazan da küçük hanımla ve matmazelle beraber balığa çıkardı.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 19 Şubat 1935, s.8).

Ata Paşa'nın yaptırdığı bu hamam, Eski İstanbul'daki diğer hususî hamamların bir örneğini teşkil eder. Alus romanında bu hamamı anlatarak, diğer hususî hamamların tarifini yapmış olur.

Romanda Ata Paşa ve ailesinin hamama girme mevsimi hakkında da bilgiler verilir:

“Haziran haftası oldu mu köşkteki sundurmadan hamamın takımı taklavatı arabalara yükletilip kurulacağı yere taşınır, dülgerler gelip hepsini yerli yerine kurar, Eylöl girince, parçalar sökülür, yine Çamlıcaya nakledilirdi.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 19 Şubat 1935, s.8). görüldüğü üzere yaz başlangıcı hamam mevsimi başlar, eylöl ayında da hamam keyfi sona erer.

Sermet Muhtar'ın eserinin bu bölümünde, Ata Paşa ve ailesinin hamam âlemleri uzun uzadıya anlatılır. Romanda hamamlara gidişlere, orası için yapılan hazırlıklara, hamamdaki eğlencelere değinen Alus, İstanbul'a ait bir geleneği gözler önüne serer. Bu bakımdan eserde anlatılan hamamlar ve hamamlara dair bilgiler, İstanbul'un hamamlarda yapılan geleneklerine örnek teşkil etmesi sebebiyle önemlidir.

Yazarın adı geçen bu romanında yer alan diğer hamam ise, Tevekkül Hamamı'dır Bu hamam hakkında detaylı bir bilgi verilmez. Sadece, hamamcısının Nefsanım olduğu aktarılır (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 25 Mart 1935, s.8).

Yazarın yazılarından öğrendiğimiz kadarıyla, Tevekkül Hamamı İstanbul'da gerçekten varolan hamamlardandır. Bu hamam, Aksaray'ın Taşkasap semtindedir. Ancak, romanda Tevekkül Hamamı'nın hamamcısı olarak verilen Nefsanım, Alus'un zihninde yarattığı bir kahramandır. Çünkü, bu hamamın gerçek hamamcısı, Zibâ Hanım'dır. Sermet Muhtar, bir yazısında Zibâ Hanım'ı şöyle tanıtır:

“Tevekkül Hamamı meşhursa da hamamcısı Zibâ Hanım daha meşhurdu. Habeş denilecek kadar esmer, kupkuru, orta yaşlı; gelgelelim şirin mi şirin, çevik mi çevik, neşeli mi neşeli. Civanlara zort çikaranlardan, çengilere peştamal kuşatanlardandı.”

Tevekkül Hamamı, Alus'un *Anasını Gör Kızını Al* romanında da yer alır (“A. G. K. A.”, *KRN*, 6 Birinci Kanun 1936, s.5). Yine bu eserde verilen hamamlardan bir diğeri de Yedikule'deki İmrahor Hamamı'dır (“A. G. K. A.”, *KRN*, 30 Birinci Kanun 1936, s.5). Ancak eserde adları verilen bu hamamlara dair bir bilgiye rastlamak güçtür. Çünkü hamamlar, bir adres tarif edilirken, adreslerin daha kolay bulunması için bu hamamlara yakınlığı veya uzaklığı söylenince dile getirilirler. Bu nedenle romanda adı geçen bu hamamların adres bulmak konusundan başka hiçbir işlevleri yoktur.

Nanemolla adlı eserde sadece isim olarak, “*Pangaltı Hamamı*” (“Nanemolla”, *AKŞ.*, 16 Temmuz 1938, s. 7)'nin adı verilir. Bu hamamın nerede olduğu veya herhangi bir özelliği hakkında ayrıntı verilmemiştir.

Onikiler romanında da Karaköy Hamamı'nın adına rastlamaktayız (*Onikiler*, s.157). Bu hamam da, İstanbul'da, Galata'nın Hamam Sokağı'ndadır.

Yazarın *Şahende Hala* öyküsünde, Haseki Hamamı (“Ş. H.”, *AMC.*, S.13, 27 Şubat 1943, s. 9) ile Hacıkadın Hamamı'nın (“Ş. H.”, *AMC.*, S.16, 20 Mart 1943, s.9) adları geçer. Bu hamamların, romanda pek bir işlevleri yoktur.

Molla Bey'in Baldızı öyküsünde ise, İstanbul'un büyük hamamlarından olan Çinili Hamamı'nın adı yer alır. Öykünün kahramanlarından Camigeline Seher'in Çinili Hamamı'nın kapısında susam satması anlatılır.

Sermet Muhtar'ın yazılarından, Çinili Hamamı'nın da İstanbul'da bir zamanlar mevcut olduğunu öğreniyoruz. Alus, bu yazılarında İstanbul'un Çinili Hamamı'ndan başka diğer büyük hamamlarını şöyle sıralar:

“Kazasker, Horhor, Ayasofya”.

Çinili Hamamı'nın adına, yazarın *Akşam* gazetesinde yayımlanan bir öyküsünde de rastlıyoruz. Öyküde bu hamam şöyle geçer:

“Nihayet hatunlar Çinili hamamında yıkanırken bir kıza rastlıyorlar. Kurna başında anasıyla ahbap oluyorlar, tazeyi gözlerine kestiriyorlar. Bundan âlâsı sağlık, hiçbir kusuru yok.” (“E. Z. M. V: Bir Boşanma”, *AKŞ.*, 8 Aralık 1951, s.3).

Alus'un bu öyküsünde yer alan Çinili Hamamı, oğullarını evlendirmek isteyen kaynanaların, gelinlik kız bulabilecekleri bir yer olarak gösterilir. Bu bakımdan hamamların, İstanbul'da güzel kız aramak isteyen kaynanalar veya arabalucular için vazgeçilmez bir yer olduğunu da söyleyebiliriz.

Aynı öyküde Beykoz Hamamı'nın da adı geçer. Bu hamam, öyküde şöyle anlatılır:

“Pazar veya sair günler kaynanalar taze ile yine sandala binip Kandilliden Beykoza vururlar. Beykoz hamamında arınır, taranırlar, güzelce yıkandıktan sonra paçacı dükkânında karın doyurup avdette Küçüküsu çayırında mısırları gövdeye atarlar...” (“E. Z. M. V: Bir Boşanma”, *AKŞ.*, 11 Aralık 1951, s.3).

Görüldüğü üzere hamamlar, süsüne düşkün ve gezmeyi seven kadınların gezmeye çıkacakları günün öncesinde yıkanıp temizlendikleri bir yerler olarak da gösterilir. Kadınlar, hamamlarda temizlendikten ve süslendikten sonra, gidecekleri yere giderler.

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde konu edilen hamamlar, Eski İstanbul'un gelenek ve göreneklerini yansıtmaları bakımından önemlidirler. Bu mekânlarda, İstanbul halkının zevkini, eğlence anlayışını, giyim ve kuşamlarındaki titizliğini ve daha birçok değişik geleneklerini bulabiliriz. Bu noktada hamamların, İstanbul'un geleneklerinin sergilendiği önemli mekânlardır diyebiliriz.

3. 2. 3. KÖŞKLER, KONAKLAR

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde anlatılan Eski İstanbul'a ait bilgiler,

çalışmamızın konusunu teşkil ederler. Eserlerinde yer alan her bilgi, İstanbul'u yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu bilgiler içinde aktarılan en küçük ayrıntı bile, konu edilir. Bu bakımdan yazarın romanlarında ve öykülerinde mekân olarak geçen; ancak fazla ayrıntılı anlatılmayan köşkler, konaklar ve yalılar da İstanbul hayatını yansıttıklarından ayrı bir öneme sahiptirler. Sermet Muhtar'ın İstanbul köşklerinden bahsettiği eserleri şunlardır:

Kıvırcık Paşa (1933), *Tombul Mirasyedi* (*Son Posta*, 1934), *Harp Zengininin Gelini* (1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (*Son Posta*, 1935), *Onikiler* (1999) romanları ile *Banker Arif* (1943), *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (*Aydede*, 1949) *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Müthiş Bir Kaza Yüzünden Açılan Kısmet* (*Akşam*, 1951) öyküleri. Bununla birlikte Alus'un gazete ve dergilerde İstanbul'daki meşhur köşklere anlattığı yazıları da mevcuttur¹

. Bu yazılarında, köşkler, konaklar ve yalılar hakkında geniş bilgilere rastlamak mümkündür.

Eserlerinde yer alan bu mekânlar, kahramanların içinde yaşadıkları yerlerdir. Köşkler, eserin konusuna göre, hovardanın babasından kalma, büyük ve ihtişamlı bir miras olarak, çapkınların dost tuttıkları düşkün kadınlara hediye aldıkları lüks bir ev olarak veya paşa ikâmetgahı olarak karşımıza çıkarlar.

Kıvırcık Paşa romanında adı geçen köşk, Çit köşküdür (s. 114). Eserde bu köşk hakkında şu bilgi verilir:

“*Hünkâr, bayram, cûlus, veladet gibi günlerde vükelâyı, süferâyı bu köşkte kabul ederdi.*” (K. P., s. 114).

Romanın başkahramanı olan Kıvırcık Paşa, padişah Sultan Abdülhamit tarafından sevilen paşalardandır. Eserde padişahın, Kıvırcık Paşa'yı yanına çağırdığı ve ondan seferler için talimat almak istediği anlatılır (s. 115-116). Bu buluşma Çit Köşkü'nde olur. Görülüyor ki Sultan Hamit'in Paşa'yı huzuruna kabul ettiği bu köşk, padişah mekânı olarak karşımıza çıkar.

Mekân olarak geçen köşklere birine de *Harp Zengininin Gelini* eserinde rastlamaktayız. Romanda adı geçen mekân, Mahmut Paşa'nın konağıdır (s. 141). Vezneciler'de olduğu belirtilen bu konak, şöyle tasvir edilir:

“*Konak, (...) koca kaşaneydi. Yirmiden fazla oda; at koşturacak sofalar; harem bölüğü, selamlık bölüğü, her tarafı yağlı boya. Yüksek yüksek tavanlar; içinde havagazı, terkos suyu; üç kurnalı hamamı; dört tarafı taflanlar, yaseminler içinde bahçe; çamlar, fıstıklar, kestane ağaçları; bir tarafta limonluk; öbür tarafta boydan boya havuz; geride ahır, arabalık...*” (H. Z. G., s. 148).

Romanda Mahmut Paşa'nın konağı, Cevdet Efendi ve ailesinin taşındıkları yeni evleri olarak karşımıza çıkar. Cevdet Efendi zengin olunca ve bir de Madam Viyolet ile gizli gizli buluşmaya başlayınca yeni bir eve taşınmak ister. Cevdet Bey bu evin, dost tuttuğu Madam Viyolet'in evinden uzak bir yerde olmasını ve ayrıca evdeki hanımının da gözünü boyayacak kadar ihtişamlı olmasını ister. Bu şartlara da Mahmut Paşa'nın konağı uyduğu için, Cevdet Paşa'lar bu konağa taşınırlar.

Yazarın köşklere bahsettiği bir diğer romanı da, *Tombul Mirasyedi*'dir. Bu eserde adı geçen köşkler, Nabi Efendi'nin gençlik yıllarının yaşandığı mekânlar olarak verilir. Nabi Efendi, Vehbi Bey ve arkadaşlarına gençliğini anlatırken, İstanbul'daki köşklere adlarını da zikreder. Bu köşkler, şunlardır:

“*Merhum ve mağfur Konya valil esbaki Abdülrauf Paşanın Vaniköyündeki sahilhanesinde, böyle bir ağustos günü, buzlu suları, dış kamaştırıcı limonataları içtiğimiz hengâmda...*” (“T. M.”, S. P., 28 Ağustos 1934, s.8).

Diğer köşk ise,

“*Babı fetva meclisi mesalib talebe azayı binamından kazasker rahmetli Eşref molların Büyük Çamlıcadaki köşkünde, bahçede cemaatle yatıyı badelede, kuyuya sarkıtılan Tomrukağarı sularını bardak bardak şürbettikten sonra...*” (“T. M.”, S. P., 28 Ağustos 1934, s.8).

Tombul Mirasyedi romanında isimleri verilen köşkerin, Abdülrauf Paşa'nın Vaniköy'ndeki sahilhanesi ve Kazasker Eşref Molla'nın Büyük Çamlıca'daki köşkü olduğunu söyleyebiliriz. Bu köşkerler, geçmiş yâd edilince akla gelen ve o zamanların İstanbul'unda meşhur olan köşkerlerdir.

Yazarın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında mekân olarak geçen konaklardan ilki Ata Paşa konağıdır. Roman bütünüyle bu konakta geçtiği için konak hakkında detaylı bilgiler bulmak mümkündür. Romanın başlarında, ilkin Ata Paşa'nın Şeker Bayramının üçüncü günü, vüzeradan ve padişahın göz bebeklerinden birçok kişiyi konağının salonunda kabul etmesi anlatılır. Ata Paşa'nın kabul ettiği misafirlikler anlatılırken, bu konağın salonu da şöyle tasvir edilir:

“*Salon, taş merdivenle çıkılan ikinci kattaki antrenin tam karşısında idi. Orta kapısı antreye açılıyor, yandakiler de sağdaki soldaki koridorlara çıkıyordu. İçeride, iç odalara giren karşılıklı iki kapı daha vardı.*

Bu salonun süsü, zîneti, şatafatı dillere destandı:

-Bir eşi olsa olsa yıldızın merasim dairesinde vardır; tarası Çırağan sarayının tavanlarından; duvarları Beylerbeyi sarayının duvarlarından, kapıları Göksu kasrının kapılarından örnek alınmış ta yaptırılmış. Denilmekte idi.

Tavanın göbeğinde, beş kişinin el ele verip te kuşatamayacağı, pırıl pırıl avizesi, dört tarafta, duvar boyunda som yıldız aynaları, sommaki taşlı konsolları, nakışlı ve çiçekli camlı dolapları, Japonkâri çeşit çeşit vazoları, tunç ayaklı, sehpa kılıklı kolza lambaları, gümüş şamdanları, bronz bibloları Beşiktaş sarayındakilere benzemekte, yekpare keçesi, ipek seccadeleri Şale köşkündekilerin aynı tutulmakta idi.

Bu kıratta, bu saltanat ve ihtişamda bir salonun, o da tamamiyle aynı değil a benzeri, üç veya dört konakta var yoktur; yoktur a, haydi yakındır diyelim deniliyordu.

Serasker Rıza Paşanın, Yıldızdaki konağında bir; Bozcandalı kaptan paşanın Kuzuçeşmesindeki sahilhanesi iki; Levazım reisi Ahmet Atıf Paşa'nın İstinye'deki yalısında üç...

Merak bu ya, salonun bir renkli fotoğrafını çekelim:

Kubbemsi fakat cami kubbesi vari değil, kenarları tatlı bir beynilikle başlayan bir tavan... Aman efendim Aman, ne kartonpiyer ne kartonpiyer... Ortada 20 kişilik devrim yemek masa, ortadan büyük bir göbek; üstü 24 ayar altından yekpare yaldız...

Göbeğin etrafında baklava şeklinde, yine altın yaldızlı kalemkâr nakışları; çiçekler, yapraklar, menevişler... Aralarında, müstavi çerçeveler içinde, Civanyanın fırçasından çıkmış; yağlı boya, dört manzara: Kâğıthanedeki İmrahor Köşkü, Beykoz kasrı, Üsküdarla Kızkulesi, Fenerbahçesi...

Tavanın duvarla birleşen alt kısımlarında yine bol yaldızlı kabartmalar, kitabeler; esma yaprakları, üzüm salkımları, zarif tırtıllar...

Ortadaki göz kamaştıran göbeğin çengelinde, ben diyeyim yüz, siz deyin iki yüz mumluk, pembe

fanoslarla bezenmiş, billur saçakları pırlanta gibi parlıyan saray harcı bir avize; avizenin bir kenarcığında, nazarlık iki buğday başağıle bir kaplumbağa yavrusu ve mavi boncuk.

Duvarlarda, sütun sütun yine yaldızlı kartonpiyerler; üstü armai osmanili; altta (A) markalı, iki karış eninde çerçevelerde, yağlı boya tablolar; Ressam Üsküdarlı Ali Rızanın

pembe bulutlu mor dağlı, çınar ağaçlı, bol kayalı peyzajı... Seyid Beyin belediye bahçesini, dikili taşı, Sultanahmed camiini gösteren bir manzarası... Teşrifatçı Şeker Ahmet Paşanın kavun, karpuz, üzüm, şeftali ve birçok yemiştan mürekkep bir mortu notür... Ressam şehriyari Zonaronun Boğaziçinde inip çeken balıkçıları musavver bir deniz resmi...

Kapılar beyaz ve mat boya; göğüs tahtaları, karton piyerden ve zikzakvari, yeşil yaldızlı Sisam çiçeklerle süslenmiş, tokmaklar billur...

Salonda işin yoksa pencere say: bir, iki, üç, dört, beş... Bahçeye nazır yan cephe, iki karış ara ile boyuna çifte camlı pencere. Tabii değil mi ya, kış evi.

Pencerelerde kat kat, katmer katmer , Molokof etekleri andıran istorlar.//

Fındıklı ve Ortaköydeki Şehzade ve sultan saraylarının önünden geçerken, dışardan gögörülen toz yuvası istorlardan... Bilmem hatırlar mısınız?Ayasofyadaki eski Adliye veya Efkafe girerken, kimseye sezdirmeden orta kata göz kaydırılınca ve eski Meclisi Meb'usan salonu dikiz edilince bunların eşleri görölürdü.

İstorların üstünde, ayrıca tül perdeler, yine armal hamanili, altın yaldızlı kornişler kornişlerde farbalaları vişne çürüğü kadifeden, kendilerini krem zemin üzerine al, mavi yeşil çiçekli Hereke kumaşından etekleri gelin eteği gibi yerlere serilmiş perdeler...

Orta kapının tam karşısına gelen baş sedir(...).

Bunun sağında, solunda, karşılarında, ben de kanepeyim diyen , içine ferah ferah üç kişi sığacak olan koltukları; bu koltukların yanında yine kanepeler yine koltuklar... Yavruağzı, camgöbeği, deniz mavisı, kanarya sarısı renginde kadife kaplı dayanacak yerleri ve bacakları yaldızlanmış alçıdan ve altın gibi duran sandalyalar... Bunların arasına bayram dolayısıyla gelen gidenin çok olduğundan, gelişi güzel sıkıştırılmış, hezaren iskemleler... Burası sanki mobleci Psalil nin ardiyesi...

Lul Kenz, Lul Saz, Ampir stilinde, abanoz, pelesenk, gül ağaçlarından, kanatları çiçekli, gözleri mücevher kutuları gibi kadife veya atlas kaplı, camlı dolaplar... Raflarında; bronzdan saltanat kayığı, şadırvan, top arabası, Eyfel kulesi, gümüş çekmeceler, mineli kutular, rengârenk taşlı cicilibiciler... Önlerine yığılan koltuk ve sandalye bolluğundan bunların hepsi görünmez olmuş.

Ortada yekpare, çepeçevre (u) cihetli, üstünden sun'i çiçekler, yapraklar, yeşillikler fışkırmış bir devrim sedir(...)

Ya aynalar? Onların da sayısını Allah bilir.

Dur bakayım sayabilecek miyim? Kapıdan girince bir tane sağda, bir tane solda; eder iki... Ortaya gelince yine iki tane karşılıklı; etti dört... Bir adım ötede yine bir çift; etti mi altı... Daha da var, nihayetlere de sıkıştırılmış...

Hepsi yerden tavana kadar. Zürafayı önüne koy, tepeden tırnağa kendin seyretsin.

Aynalar da muhtelif stillerde; Luisez, Lulkenz, Rejans, Ampir... bazıları konsollu, Somaki veya balgam taşlı...

Bunların önünde sanki bin bir çeşidin dükkânı. Cam mahfaza içinde, bir arşın yükseklikte bir piring saat. Altı, üstü, dört tarafı hep silah resimleri: Top tüfenk, tabanca; kılınç, mızrak, kalkan; top arabası, yuvarlak gülle, at haşası...

Cam mahfazanın bir tarafında, sırtında varil gibi bir şey taşıyan, varilin içinde barometre bulunan bir bronz beygir; öbür tarafında yine bronzdan harpa çalan bir peri kızı; harpanın kenarı termometre; yanlarında on ikişer mumluk; arabesk tarzında iki gümüş şamdan.

Dost başa, düşman ayağa bakar derler. Ayakların başlığı keçeye, seccadeye gelemim.

Yerdeki halı, yalan atmanın lüzumu yok; İsfahan, Şiraz, Buhara halısı değil; ya Uşak, ya Görden, ya da Isparta. Zira o at koşturacak salonu hangi Acem veya Türkistan halısına kapatacaksın?

Keçenin zemini krem desem değil bej desem değil; kaz tersinin nohudiye çaları, fakat zemini o kadar az ki, üstünde, her biri helvahane kapağı genişliğinde, Aziziye köşeleri aşureci tablası büyüklüğünde, açık penbe üzerine yine koyu güvez güllü daireler; kenarlarında çividi turuncu, sarı çizgiler; aralarında çağla renginde yapraklar...

Ortakı göbek devrim sedirden bile taşmış. İçine on, on iki kişi bağdaş kurub halka olabilir; balık kaçtı oynıyabilir. İşte Ata paşa konağının harem bölümündeki kabul salonu bu kırıta bir salondur. ” (İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 25-26 İkinci Kanun 1935, s. 8).

Görülüyor ki, eserde, Ata Paşa konağının salonu dışında diğer yerler hakkında bilgi verilmez. Ancak kabul salonu olarak bilinen yer üzerine de teferruatıyla açıklama yapılır.

Ata Paşa konağının salon kısmı tasvir edilirken, bu konak diğer meşhur köşklarle, yalılarla kıyas edilir. Böylece, İstanbul'daki diğer köşkların, yalıların da adları verilmiş olur. Bu malikâneler şunlardır:

“Serasker Rıza Paşanın, Yıldızdaki konağı(...) Bozcandalı kaptan paşanın Kuzuçeşmesindeki sahilhanesi (...) Levazım reisi Ahmet Atıf Paşa'nın İstinye'deki yalısı (...) ” (İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 25-26 İkinci Kanun 1935, s. 8).

Olaylarının çoğu, İstanbul'un içkili âlemleri ve kabadayıları ile ünlü Galata semtinde geçen *Onikiler* romanında da konak adına rastlamaktayız. Bu konak, “*Abraham Paşa Konağı*” dır (*Onikiler*, s. 174). Romanda Abraham Paşa Konağı, ne bir ikametgâh olarak, ne de vakanın yaşandığı bir mekân olarak verilir. Sadece, anlatıcı Galata semtinden geçerken bu konağı görür ve zikreder. Eserde, “*Abraham Paşa Konağı'nın pencereleri kapkaranlıktı.*” (*Onikiler*, s. 174) cümlesinden başka bu konak hakkında herhangi bir bilgi verilmez.

Alus'un *Banker Arif* adlı öyküsünde ise, mekân olarak geçen yerlerden biri de köşktür. Bu köşk, öykünün kahramanı olan Banker Arif'in Suadiye'deki köşküdür. Öyküde, Banker Arif'in zengin olunca, diğer zenginler gibi kendisine Suadiye semtinde bir köşk satın alması anlatılır. Bu köşke ailece taşındıktan sonra, olaylar artık burada geçmeye başlar. Öyküde bu köşkün tasviri şöyle yapılır:

“Köşkün yazlama merdiveninden yukarı çıkalım. Antre, tıpkı vapurlardaki gibi daras; gerisinde boydan boya bir camekân, sağa sola bir koridor uzanıyor. Camekânın camları buzlu ve çoğu koyu renkli olduğundan ortalı loş.

Beş altı adım sağa yürüyoruz. Kapıları ardına kadar açık bir oda. O kattaki sesler bahçeye hep oradan taşıyor. İçeri girelim:

Burası hol nev'inden misafir salonuydu. Yanında (Salanje) vardı. Her ikisinde döşeme, dayama, möblelerle lüks mü lüks: Pencere tülleri açık eflatun ve mor Sisam çiçekleri, işlemeli, nikel çubuklara halkalarla takılı perdelerin XV. Lui stilindeki kanepeler, koltuklar (bordo) renginde, kabuk gibi, en ağır ipekli kumaştan, kabartma kadifelerle nakışlı. Pencerelerin önünde pufla gibi bir sedir; kenarında sırmalı, kılapdanlı canfes üzere geçirilmiş uzun yastıklar; üstünde Hint şalından örtü. Parkenin şurasına burasına yayılmış Buhara, Şiraz seccadelerinin kiminin zemini çividi mavisi, kimininki bir vakitlerin modası tango, kimininki de çayır yeşili renginde.

Geri tarafın bir köşesinde fildişi kakmalarla pıtrak, arabesk bir konsol; üzerinde telefon. Öbür köşesinde, kârıkadim yatak ambarlarına benzer, dört köşe, dümdüz, masif ceviz ağacından bir alamet, kapağı aralık olduğundan ne idiği seziliyor: Gramofonlu, herhalde bir düzüne lambalı, İstanbul'da bir eşi daha görülmemiş radyolardan.

Lombaz vari pençerelerin tarafında, karşılıklı köşelerde, hemen hemen adam boyunda iki japon vazosu; içinde kâğıttan envai çiçek: güller, leleler, sümbüller, kasımpatları; altlarında palmiye taklidi, muşambadan yapraklar, yanlarında, yine arabesk, fildişilerle süslü, kısa maslar; küpik, yayvan puflar. Aralarına, yağlı boya yarı çıplak kadın resimleri bulunan, kapalıçarşı zanaatkârlarının eseri yastıklar, geliş güzel atılmış.

Duvarlar tablolarla, fotoğraflarla o kadar dopdolu ki, sanki resim sergisi. Som yaldızlı koca koca çerçevelerde, Yüksekaldırım başındaki dükkânlarda satılan taş basması da, orman, çağlayan manzaraları. Sinema yıldızlarına ait ağırandisman portreler: Billie Dove, Rodolphe Valentino, Clera Bow, Brigitte Helm, Willi Fritsch, Ramon Novarro vesaire... Tavan hizalarında, kimlerin olduğunu kestirmek keramet sahipliğine bağlı, 6*9 boyunda, küçücük küçücük enstantaneler.//

Yemek salonunun kapısı yok ya: tam oracığa bir buzdolabı konmuş. Ama ne derece kallavi biliyor musunuz? Beyoğlu'nun büyük pastacı, muhallebici, kasap dükkânındakiler kadar battal. Karşısında, (Arnuvo) modelinde, menevişli menevişli, bizate camlarla kuşatılı bir büfe. Raflarında (A. T.) markalı; gümüş, elmastraş, kristalden pırıl pırıl kâseler, çanaklar, fincanlar; şampanya bardakları, likor kadehleri. Üstündeki mavun çekmecenin kapağı açık. Onda da Kristofl çatal kaşık, bıçak takımları...

Ortada, üstüne boncuklar, pullarla Kızkulesinin resmi işlemeli örtü örtülmüş masa; nefti maroken kaplı sandalyeler. Nihayette iki kontr büfe. Vitrinde türlü türlü tefarik: porselenden mini mini kuşlar, ördekler, horozlar; zuraferler, develer, uşaklar; çıplak zenci çocukları, nargilesini içen keyfiyeli akarap, tepesinde su güğümü taşıyan fellah kadın, ta uzakta giden çinli...

Biraz yana göz kaydıracak olursak yeşil çuha laphı, beş köşeli, kışları mahsus beş çukurlu poker masasını da görüyoruz. ” (“B. A.”, AMC., C. 2, S. 46, 16 İlkteşrin 1943, s. 9 - S. 47, 23 İlkteşrin 1943, s. 9).

Sermet Muhtar Alus'un Aydede dergisinde yayımlanan 47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi başlıklı öyküsünde asıl mekân, Divanı Muhasebat azasından Uzun Zühtü Bey'in Erenköy'deki köşküdür. Öykünün kahramanı

olan Tosun ve arkadaşları, maksatları hem eğlenmek, hem de güzel kadın ayarlayıp onunla dost edinmek isteyen çapkınlar olarak karşımıza çıkarlar. Bu çapkınlar, o gece Sultan Hamit'in tahta çıkış yıldönümü olan 19 Ağustos gecesi, İstanbul'da yapılan bütün donanmaları gezmeye niyetlenirler. Nihayet, Zühtü Bey'in köşkünde düzenlenen cülus donanmasına katılmaya karar verirler. Olay böyle devam ederken, öyküde donanmaların yapıldığı İstanbul'daki meşhur köşkerin de adı geçer. Bunlar: Fuat Paşanın Kalamış yolundaki köşkü, Bostancıda Nafia Muhasebecisi Sadi Beyin köşkü(...), Kozyatağındaki Maliye Nazırı Reşat Paşanın, Feshane Nazırı Muhittin Paşanın köşkeridir("47 Sene Evvel..." *AYD.*, 30 Temmuz 1949, s. 5).

Öyküde geçen mekân, köşkerlerdir. İstanbul'da cülus ve veladet donanmaları her yıl belirli gün ve gecelerde düzenlenen kutlama amaçlı eğlencelerdir. Bu donanmalar, çoğunlukla büyük ve ihtişamlı köşkerlerde yapılır. Öyküde de, köşker bu amaçla kullanılan mekânlar olarak gösterilir.

Sermet Muhtar'ın eserlerinde yer alan bu köşkerler, alafranga tarzlı, çağın son modası eşyalarla döşenmiş ve zengin tabakadan insanların sahip olduğu mekânlar olarak karşımıza çıkarlar. Sonuç olarak diyebiliriz ki; o zamanların ev içi dekorasyonu en iyi şekilde sergileyen köşkerler, Eski İstanbul'un tarihî ve bir o kadar da Avrupai görünümlü özel mekânlarıdır.

3. 2. 4. KARAKOLLAR VE HAPİSHANELER

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde Eski İstanbul'daki karakolların ve hapishanelerin adlarını görmek mümkündür. Ancak yazarın eserlerinde yer alan bu mekânlar, vakanın yaşandığı yerler olarak geçmez. Karakolların ve hapishanelerin adlarına, eserde bir semt tasvir edilirken veya bir adres verilirken rastlamaktayız. Bu bakımdan, karakolların veya hapishanelerin romanın veya öykünün vaka akışına hiçbir katkıları yoktur. Alus'un eserlerinde daha çok, önemli ve sabit mekânlar olarak karşımıza çıkarlar. Bu nedenle Sermet Muhtar, eserlerinde bu mekânlardan fazla bahsetmez. Yazarın yalnızca birkaç romanında ve öyküsünde karakolların ve hapishanelerin isimleri aktarılır. Bu eserleri şöyle sıralayabiliriz:

Sülün Bey'in Hatıraları (Akşam, 1933), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Nanemolla* (1938), *Onikiler* (1999) romanları ve *Eski Hikâyeler: Kuyumcunun Havalanması* (Akşam, 1933), *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949) ve *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?* (Akşam, 1951) öyküleri. Adı geçen bu eserlerde de, karakolların ve hapishanelerin isimleri sırasıyla şöyledir:

Karaköy'deki Aziziye Karakolu (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 28 Eylül 1933, s. 5; “A.G.K.A.”, *KRN.*, 31 İlk Teşrin 1936, s. 5; *Onikiler*, s. 129). Aziziye Karakolu'na, Alus'un *Onikiler* romanında da rastlamaktayız. Romanda bu karakol hakkında şu kısa ayrıntı verilir:

“Aziziye Karakolu: Beşiktaş civarında Sultan Aziz'in yaptırdığı karakol” (*Onikiler*, s. 129, dpn: 263).

Diğer karakollar; Eminönü Karakolu (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 1 İlk Teşrin 1936, s. 5), Hasanpaşa Karakolu (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 2 İkinci Kanun 1937, s. 5)'dur. Hasanpaşa Karakolu'nun Aksaray semtinde olduğunu öğreniyoruz.

Alus'un *Sülün Bey'in Hatıraları* ile *Nanemolla* romanlarında ise adı geçen karakol, “*Kalyoncukulluğu Karakolu*” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 8 Eylül 1933, s. 5; “N. M.”, *AKŞ.*, 15 Temmuz 1938, s. 7)'dur. Bu karakol da, Beyoğlu'ndadır.

Nizamiye Karakolu(“S. B. H.”, *AKŞ.*, 18 Eylül 1933, s. 5), Şehzadebaşı'ndadır. Vefa Karakolu ise, Süleymaniye Camii yanındadır(“S. B. H.”, *AKŞ.*, 14 Teşrinievvel 1933, s. 5).

Onikiler romanında rastladığımız diğer bir karakol ise, Süvari Karakolu'dur. Bu karakolun Şişli semtinde olduğu verilmektedir(*Onikiler*, s. 174).

Sermet Muhtar'ın *Eski Hikâyeler: Kuyumcunun Havalanması* adlı hikâyesinde de, Aksaray Karakolu'nun adı geçer(“E. H: Kuyumcunun Havalanması”, *AKŞ.*, 21 Mart 1933, s. 7). Öyküden öğrendiğimiz kadarıyla bu karakol, Beyoğlu'ndadır.

Yazarın *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde ise, Çakalburnu Karakolu'nun adı zikredilir. Öyküde bu karakolun, Kanlıca ile Çubuklu semtleri arasında olduğu aktarılır (“M. B. B.”, *AYD.*, 9 Mart 1949, s.5).

İstanbul'daki hapishanelerden sadece birinin adına, yazarın *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?* öyküsünde rastlamaktayız. Bu hapishane ise, Sultanahmet'teki Umumi Hapishane'dir (“E.Z.M.V. Sandıkçı Mustafa'yı...”, *AKŞ.*, 31 Ocak 1951, s. 7). Sultanahmet'teki bu hapishane hakkında hiçbir bilgi

verilmemektedir.

Yukarıda adı geçen bu karakolların ve hapishanelerin isimleri dışında, buralardaki memurlar veya buraların düzeni hakkında herhangi bir bilgi verilmez. Bu mekânların, Alus'un eserlerinde isim olarak zikredilmekten başka hiçbir işlevleri yoktur. Bu nedenle Sermet Muhtar'ın eserlerinde yer alan söz konusu mekânların, ne vakayla, ne mekânla ve ne de kahramanlarla bir bağlantısı yoktur. Ancak, İstanbul'un semtlerini tanımak noktasında, ayrı bir öneme sahiptirler.

3. 2. 5. MAĞAZALAR, DÜKKÂNLAR

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde tespit ettiğimiz bir diğer mekân ise, Eski İstanbul'daki alışveriş yerleridir. Bu mekânlar, yazarın eserlerinde geniş yer tutarlar.

Alus'un İstanbul'daki bu yerleri konu edindiği romanlarını ve öykülerini şöyle sıralayabiliriz:

Sülün Bey'in Hatıraları (Akşam, 1933), *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934), *Dünün Genci Anlatıyor* (Cumhuriyet, 1935), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Bebek Emine* (Vatan, 1943) ve *Onikiler* (1999); *Banker Arif* (Amcabey, 1943), *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Gazanfer Paşa* (Akşam, 1951), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Müthiş Bir Kaza Yüzünden Açılan Kismet* (Akşam, 1951).

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında, öykülerinde mağazalar ve dükkânlar olarak isimlendirilen bu yerlerin sayısı oldukça fazladır. Eserlerinde tespit ettiğimiz kadarıyla; Caddeikebir'deki mağazalar, Bonmorşe, Pazar Alman, Binbirçeşit Mağazası, Ömer Efendi Mağazası, Mahmut Paşa, Şehzade Camiî karşındaki sıra dükkânlar, Beyazıt Meydanı, Koska Caddesi, Aksaray Çarşısı, Leblebici Hanı, Vezneciler o zamanların meşhur alışveriş yerleridirler. Bu yerlerdeki satıcılar da türlü türldür. Bu satıcıları kalpakçılar, kavukçular, sorguççular, tuğcılar, fesçiler, püskülcüler, şubaracılar, ressam veya basmacılar, kazazlar, zenneciler, yağlıkçılar, yorgancılar, hallaçlar, çuhacılar, parçacılar, kürkçüler, örücüler, kavaflar, gözlükçüler, terlikçiler, sahtiyancılar, aynacılar, kuyumcular, mahfazacılar, kaşıkçılar, tarakçılar, makasçılar, çadircılar, sırıkçılar, balmumcular, sahafçılar, hakkaklar olarak sıralayabiliriz.

Alus'un yapıtlarında adları geçen mağazalar ve dükkânlar başlıklar altında incelenecektir.

3. 2. 5. 1. Gözlükçü Verdu'dunun Dükkânı

Sermet Muhtar, bu satıcıların dükkânlarını eserlerinde konu olarak ele alır. Bu yerlerden ilki olarak, *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında adı geçen, Gözlükçü Verdu'dunun dükkânını verebiliriz. ("S. B. H.", *AKŞ.*, 13 Eylül 1933, s. 5). Bu dükkânın, "Tünel başında..." ("S. B. H.", *AKŞ.*, 13 Eylül 1933, s. 5) olduğu aktarılır. Alus'un eserinde yer alan Gözlükçü Verdu hakkında fazla bir ayrıntı verilmez. Verdu'nun Dükkânı'nın ne mekân olarak ne de şahıs olarak esere bir katkısı yoktur.

3. 2. 5. 2. Oyuncakçılar

Sülün Bey'in Hatıraları romanında, İstanbul'daki oyuncakçılar konu edilir. Romanda konu edilen sünnet töreninde, satın alınan oyuncaklar da tasvir edilir. Oyuncaklar, sünnet törenlerinin vazgeçilmez eşyaları ve çocukların da en büyük eğlenceleri olduklarından, bunlar için İstanbul'da sayılı mağazalar ün salmışlardır. Romanda, İstanbul'daki en meşhur oyuncak mağazaları; Binbirçeşit Mağazası, Ömer Efendi Mağazası, Mahmut Paşa Mağazası, Eyüp Oyuncakçıları, Bonmorşe, Pazar Alman ve Japon Mağazası olarak aktarılır (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 19-20 Eylül 1933, s. 5).

Eserde, Binbirçeşit ve Ömer Efendi Mağazası hakkında şu bilgiler verilir:

“Binbirçeşit kolay yerde ve ayak altında olduğu için çok işler; Ömer Efendiye ise pek az kişi giderdi. Oyuncaklar binanın bilmem kaçınıcı katında olduğu, yüz ayak merdiven çıkılacağı, malı alınca bilet kestirileceği, daire daire dolaşılacağı, bilmem hangi vezneye para verileceği, pakethaneden pakethaneye başvurulacağı için bu müşkülli kimse gözüne yediremezdi.” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 19 Eylül 1933, s. 5).

Halk, Ömer Efendi Mağazası'nın yoğunluğundan ve zorluklarından ötürü, Binbirçeşit Mağazasını tercih eder.

Bonmorşe ve Pazar Alman ise Beyoğlu'nun meşhur oyuncakçılarıdır. Bonmorşe'ye göre Pazar Alman daha kibar insanların tercih ettiği bir mağazadır. Romanda Pazar Alman'daki oyuncakların daha nadide ve pahalı olduğu belirtilir. Bonmorşe'de satılan oyuncakların çeşitleri ise şöyle sıralanır:

“Bonmorşede, vezneden şekerleme ve çanak çömlek dairesine kadar olan yer, oyuncak dairesi idi. Veznenin bitişiğindeki camekânda ruletler, satrançlar, damalar, iskambiller, fişler, zarlar... Ondan sonraki camekânda, kurşun askerler, çiftlik takımları, mutfak takımları, vapurlar, gemiler, kayıklar... En üst raflarda mama, papa diyen, gözünü açıp kapayan pahalı bebekler; alt rafta orta fiatta bebekler, palyaçolar, hayvanlar... Sonra mini mini dikiş kutuları, bebek karyolaları, oda mobleleri...

Ortadaki camekânsız kısım, ucuz oyuncaklar mahsus... Lastik toplar, çangıraklı çemberler, şakşaklı kuklalar, taş bebekler, mukavva kutular, teneke borular... Kurşun askerlerin, çiftlik takımlarının adileri, talaşlı kutulardakileri...” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 20 Eylül 1933, s. 5).

Görüldüğü üzere eski İstanbul'da özellikle Bonmorşe, Pazar Alman ve Ömer Efendi Mağazaları oyuncakları ile meşhur olmuşlardır.

3. 2. 5. 3. İpekçi Kâni'nin Dükkânı

Tombul Mirasyedi adlı eserinde de vakanın bir bölümü, birkaç mağazada geçer. Bu eserde başkahraman olan Vehbi Bey'i, yanındaki dalkavuklar, güzel giyindirip içkili gece âlemlerine götürürler. Vehbi Bey'e yeni kıyafetler almak için, İstanbul'da ünlü olan bütün mağazaları dolaşırlar ve oralardan ipekli kumaşlar, lavantalar, hoş kokular ve biraz da takı satın alırlar. Böylece Tombul Mirasyedi, bir mirasyediye yarasır şekilde baştan aşağıya değişmiş olur. Romanda, sırf Vehbi Bey için alışveriş yapılmaz. Vehbi Bey'in sevgilisi olan Küçük Allı için de mağazalar, dükkânlar dolaşılır. Küçük Allı, düşkün kadındır. Vehbi Bey, bütün servetini bu düşkün kadına harcar. Onun gönlünü hoş tutmak için ipekli kumaşlar, rengârenk feraceler, bohça bohça parfümeri ve pahalı gerdanlıklar, tek taş yüzükler satın alır.

Romanda dalkavukların ve Vehbi Bey'in alışveriş yaptıkları mekânlar arasında İpekçi Kani'nin Dükkânı vardır. Eserde İpekçi Kâni ve onun dükkânı hakkında şu bilgiler verilir:

“O zamanki ticareti tuhafiyecilik. Dükkânında çorap, mendil, pudra, lâvanta ve saireden maada

rengârenk Avrupa bonbonları, rehavi çalgılı saatler ve albümleri yaldızlı kafesler, cıvıl cıvıl öten makineli kuşlar, cicili bicili vazolar ve biblolar da bulunur.” (“T. M.”, S. P., 24 Eylül 1934, s.8). İpekçi Kâni, yazarın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında da yer alır (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 24 Mart 1935, s. 8).

İpekçi Kani'nin dükkânında daha çok Avrupa malı satıldığını ve alafrangaya özgü eşyalar bulunduğunu söyleyebiliriz.

3. 2. 5. 4. Ahmet Faruki'nin Dükkânı

Yine *Tombul Mirasyedi*'de yer alan mağazalardan biri de Ahmet Faruki'nin Dükkânı'dır. Eserde buranın adresi şöyle tarif edilir:

“*Ahmet Faruki'nin dükkânı, Çarşı içine girip çeşmeden saparak Yağlıkçılara doğru yürürken, sol kolda.*” (“T. M.”, S. P., 24 Eylül 1934, s.8). Ahmet Faruki'nin dükkânı, yazarın *Onikiler* eserinde de geçer. Bu mağaza hakkında, romanda şu bilgiler aktarılır:

“*Yağlıkçı Ahmet Faruki: Sultanhamam'da dönemin ilk Türk tuhafıye, itriyat türü satan mağazalarından.*”(Onikiler, s. 88, dpn: *). Yazarın dipnotundaki okuyucusunu bilgilendirmek için verdiği bu açıklayıcı bilgiye göre, Ahmet Faruki'nin dükkânının, İstanbul'da bir vakit var olan mağazalardan olduğunu söyleyebiliriz.

3. 2. 5. 5. Basmacı Yeprem

Basmacı Yeprem ise, Kapalıçarşı'da yer alan esnaflardandır. Bu mağaza da o zamanların İstanbul'unda mevcut olan önemli alışveriş mekânlarından. Alus, Basmacı Yeprem'i şöyle tasvir eder:

“*Herif küçük dağları yaratmış halde. Fingirnoz kadınlardan yüz bula bula ne oldum delisi olmuş. 'Çarşıda bir taneyim, benden yakışıklı yok' diye İngiliz tabancası gibi kurulmada...*” (Onikiler, s. 87).

Kendini beğenen bir mizaca sahip olan Yeprem, özellikle kadınların ilgisini alan bir mağazacıdır.

3. 2. 5. 6. İbrahim Efendi'nin Dükkânı

Tombul Mirasyedi romanında, Vehbi Bey'in ve arkadaşlarının alışveriş için gittikleri dükkânlardan biri de, İbrahim Efendi'nin Dükkânıdır. Tombul Mirasyedi'ye taze ve pahalı ayakkabı almak için buraya girilir. Romanda İbrahim Efendi'nin dükkânı için şu bilgiler aktarılır:

“*İbrahim Efendi'nin dükkânı çarşının içinde bir tane. Ondaki Vidala, keçi derisi, rugan ayakkabılarının üstüne yok; hele böcekkabuğu iskarpinlerinin eşini başka hiçbir yerde bulamazsın. Çok pahacadır, şıp şıp terliğe bile babasının nikâhını ister amma Allah için sağlam ve temiz mal satar. Çarnaçar oraya gideceksin.*” (“T. M.”, S. P., 25 Eylül 1934, s.8).

Ayakkabıları pahalı olsa da, kaliteli satan İbrahim Efendi, semtinde bu konuda bir tanedir.

3. 2. 5. 7. Kuyumcu Şehbaz

Tombul Mirasyedi'de, alışveriş yapılan bir diğer mekân ise, Kuyumcu Şehbaz'ın dükkânıdır. Burası, Kuyumcular Çarşısı'nda yer alır. Eserde, Şehbaz ve onun dükkânı şöyle tasvir edilir:

“Koca çarşının hem Şehbazı, hem şahı...

27, 28 yaşlarında çok yakışıklı, etli canlı, pembe beyaz bir genç... İnan olsun, bu delikanlı da, ermeni değildir. Soyu değilse mutlaka sütü, Almanla veya İngilizle karışıktır.

Ya müşteri karşılayışı, ağırlayışı; terbiyesi, muamelesi... Ya elinin açıklığı, cömertliği...

Dükkânına biri gelir gelmez ne ikramlar, ne izzetler...

Dakika geçmeden kahveler, limonatalar, gazozlar ısmarlamalar...

Kapının önünden geçen şerbetçileri, dondurmaları, yemişçileri çağırırlar...” (“T. M.”, S. P., 25 Eylül 1934, s.8).

Sermet Muhtar Alus'un *Tombul Mirasyedi* adlı eserinde yer alan bu mekânlar, Eski İstanbul'un meşhur alışveriş yerleridirler. Romanda, kahramanların alıveriş yaptıkları mekânlar olarak gösterilen bu mağazalar ve dükkânlar, İstanbul halkının alışveriş kültürünü yansıtmaları bakımından önemlidirler.

3. 2. 5. 8. Fesçiler

Yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* romanında birkaç mağazanın adı geçer. Bunlardan ilki, İstanbul'daki fesçilerdir. Romanın kahramanı Beybaba, dost edindiği bir paşa kızı ile buluşacakları bir gün temizlenir, aklanır paklanır. Yeni yeni kıyafetler satın alır. O devir gençlerinin önemli geleneklerinden biri de şık fesler kullanmak olduğundan, Beybaba da kaliteli bir fes satın alır. Eserde Beybaba fes alırken, o zamanların meşhur fesçilerini de şöyle sıralar:

“Fesi, önüme gelen fesçiden almazdım. O zaman İstanbul fesçilerinin en namıslısı, Eminönünde, Valide Hanım altındaki Nasib. Şimdi Bebek tramvayları nerede duruyor, tam oracıkta. Nasibden bir basamak sonra, Bahçekapısında, saatçi pelukanın karşısında Karakaş. Şekerci Hacı Mustafanın bugünkü dükkânını yerinde. Karakaştan sonra, Tophanede, Sebinin karşı köşesindeki Tatar Yahya; bir de, Koska'da, Muhallebici Hakkı'nın üç dükkân ötesindeki Vidinli Raşid.” (“D. G. A.”, CUM., 5 Birincikanun 1935, s.2).

Eminönü'nde mekânı olan Nasib'den başka; Bahçekapısı'ndaki Karakaş, Tophane'deki Tatar Yahya ve Koska'daki Vidinli Raşid fes yapan veya satan meşhur şahıslardır.

3. 2. 5. 9. Eşyayı Ayniye Gümrüğü

Dünün Genci Anlatıyor eserinde mekân olarak geçen mağazalardan biri de Eşyayı Ayniye Gümrüğü'dür. Bu dükkân, Beybaba'nın bir arkadaşının yeri olarak gösterilir. Romanın bir bölümünde, Beybaba'nın, Eşyayı Ayniye Gümrüğü'nde bir kadına aşık olması anlatılır. Olay şöyledir: Beybaba'nın Gümrükte katip, Adil isminde bir ahababı vardır. Bu arkadaşı, günün birinde katipliği bırakıp Eşyayı Ayniye Gümrüğü'nde tezgahtar olarak görev yapmaya başlar.

Bir gün, Beybaba'yla yolda karşılaşan Adil, Beybaba'yı dükkânına davet eder. Beybaba gibi çapkın olan Adil'in, Eşyayı Ayniye Gümrüğü'ne arkadaşını çağırmasının sebebi, Beybaba'nın bu dükkânda güzel bir kadınla tanışmasını ve dost edinmesini istemesidir. Çünkü romanda bu mekân, güzel kadınların, düşkün kadınlarının çok sık

uğradıkları bir alışveriş yeri olarak gösterilir. Eserde, Eşyayı Ayniye Gümrüğü'nün bu özelliğini şu cümlelerden çıkarabiliriz:

“- Birader, dedi, keyfim keyif, yaşıyorum. Bütün gün sabahtan akşama kadar yer melaikelerinin çeşidile haşır neşirim. Ne bir içim sular, ne gülü ranalar... Yutkuna yutkuna hal oluyorum (...)

-Bak gelsene be birader. Yanımda oturursun. Bir kahve içeriz, nargile de tokurduturuz. Bol keyif etrafi seyredersin. Sen tiryakisindir; tam sana göre, sana biçilmiş bir kaftan, bir seyir yeri. Hele Perşembe günleri iğne atsan yere düşmüyor. ” (“D. G. A.”, CUM., 12 Birincikanun 1935, s.2).

Beybaba, canı sıkıldığı bir gün, davet edildiği yere gider. Arkadaşı Adil'in yanına geçerek alışveriş yapan kadınları seyreder. Fazla zaman geçmeden bir bayanla karşılıklı bakışmaya başlarlar. Beybaba, bu bayana aşık olur. Artık her gün, arkadaşının çalıştığı yere gelerek, bayanla bakışırlar. Nihayet görüşüp konuşurlar. Dost olurlar.

Eserde, bu mekânda geçen olaylar anlatılırken, Eşyayı Ayniye Gümrüğü hakkında da ayrıntılı bilgiler verilir. Eşyayı Ayniye Gümrüğü şöyle tarif edilir:

“O zamanlar bir usul çıkarmışlardı. Gümrüğü verilmeyen veyahut aynen verilmek istenen tüccar eşyasından icabı kadarını rüsum yerine aynen alırlar, deppoy gibi bir yere yığarlar, sonra bunları fatura fiatına, sair mağazalardan yüzde 20, yüzde 30 eksigiine satarlardı. Tezgahtarlar, veznedarlar hep gümrük katipleri, hep efendiden adamlar... Üşüşen müşterilerin de haddi hesabı yok.

Eşyayı ayniye gümrüğü denilen bu deppoyvari mahallin bulunduğu noktayı da söyleyim. Şimdi Topkapı tramvaylarının son durak noktası, yani sondurmali salaş. Onun karşı tarafındaki büyük kargir binanın altında, karanlık, kühî, rutubetli, toz toprak içinde, ardiye bozuntusu bir yer. ” (“D. G. A.”, CUM., 12 Birincikanun 1935, s.2).

Bu dükkânın içi ve burada satılan eşyalar da şöyle bahsedilir:

“Duvarlara, raflara tınaslar gibi eşya yığılmış. Bunların önlerinde, tezgahvari tahtadan sedler; sedlerin arkasında tezgahtarlık eden gümrük katipleri. Pazaryerlerindeki barakalarda olduğu gibi, mallar kısım kısım bölmelere ayrılmış. Her bölmede bir katip ve bir neviden eşya.

Kiminde ipekli, yünlü kumaşlar; yani kumaşçı dükkânı eşyası. Kiminde basmalar, patikalar, amerikanlar; yani basmacı dükkânı malları. Kiminde kavafiye: potinler, iskarpinler, terlikler. Kiminde tuhafiye: fanila, çorap, gömlek, mendil. Hazır elbiseler, paltolar, pantolonlar. Tabak, çanak, bardak. Çocuk oyuncaklarına kadar var.

Malların parası üstlerinde yazılı. Pazarlık mazarlık yok. Ömer Efendi mağazasında, Bonmarşede, Pazar Almada olduğu gibi fiat maktu. ” (“D. G. A.”, CUM., 13 Birincikanun 1935, s.2).

Eşyayı Ayniye Gümrüğü, romanda Beybaba'nın kendisine dost bulduğu bir yer olarak gösterilir. Buradaki tek maksat, alışverişin daha ucuza en kalitelisini yapmak değildir. Romanda da anlatıldığı üzere, buraya başka niyetlerle gelenler de vardır. Çünkü bu mağaza, güzel ve alımlı kadın müşterileriyle ünlü bir mekândır. Bu nedenle, Eşyayı Ayniye Gümrüğü'nde müşterilerle satıcılar arasında gizli bir yakınlaşmanın olması da kaçınılmazdır. Buradaki satıcılarla müşterilerinin bilinen diyaloglarının dışında; birbirlerine bakışmaları, çeşitli işmarlarda bulunmaları ve sonunda dost edinmeleri dikkate değer bir ayrıntıdır. Bu bakımdan Eşyayı Ayniye Gümrüğü, alışveriş yerlerinin değişik bir özelliğini gözler önüne serdiğinden ayrı bir öneme sahiptirler.

Eski İstanbul'daki dükkânlardan bir diğeri ise, Çukurcuma'dır. Burası ikinci el eşya satan bir iş yeridir. *Bebek Emine* adlı romanda, bu dükkân şöyle tasvir edilir:

“*Tramvay caddesinden Tophaneye, nezaret binasının yanından Boğazkesen yokuşuna vuruyorlar.*

Ortası meydanımsı bir dört yol ağzı. Kargir, kemerli, köşede beş altı dükkân; beş altı tane de tahtaları çürümüş, delik deşiklerine gaz tenekesi, parçalara mihlanmış, çarpık çurpuk kulübe.

Önlerinde patlak kanepeler, minderler, kırıklar, bacakları eğri büğrü masalar, sandalyeler, koltuklar. Dükkânların içinde kaplamaları çatlamış, cilaları gitmiş dolaplar, kanepeler, paslı demir karyolalar(...)

İşte Çukurcuma denilen yer burası. Galata'dan Beyoğluna, Beşiktaşa kadar bu yakanın bütün kullanılmış döşemeci dayaması burada satılır, burada atılır (...)

Dilleri değişik, kimi Araba, kimi aceme, kimi kürde çalar üç dört kişi lahzada... ” (“B. E.”, VTN., 10 Haziran 1943, s. 2).

Çukurcuma, eski İstanbul'da ikinci el döşemelerin, sandalyelerin veya diğer nevi eşyaları satıldığı bir dükkândır. Buradaki eşyalar özellikle Beyoğlu, Galata veya Beşiktaş gibi zengin tabakadan insanları kullandıkları eşyalardır.

3. 2. 5. 11. Gıda Üzerine Çalışan Dükkânlar

Sermet Muhtar Alus'un *Banker Arif* eserinde ise, sadece gıda üzerine çalışan mekânların adı geçer. Bunların kimisi ya aktardır, ya poğaçacıdır ya da işkembecidir. Bu dükkânların isimleri şöyledir:

“*Topal Artin*” (“B. A.”, AMC., S. 32, 10 Temmuz 1943, s.9) aktardır. Romanda burasının, Topkapı, Kemikliburun mahallesinde olduğundan başka bir ayrıntı yoktur.

Eski İstanbul'un kış mevsimine özgü, geleneksel içeceği olan bozanın da satıldığı birkaç yerin adı verilir. Bunlar arasında meşhur olan, “*Vefa, Nuruosmaniye bozacıları...*” (“B. A.”, AMC., S. 39, 28 Ağustos 1943, s.9)'dır.

Alus'un *Banker Arif* öyküsünde, İstanbul'daki ünlü birkaç poğaçacının adlarına rastlamaktayız. İstanbul'un renkli bir görünümüne sahip mekânlarından biri olan poğaçacılar, “*Sultan Beyazıd yosmalarından, zanaat ehli ev tavuklarından, kağıt kavaflı kadınlardan tut; rütbeli ve mevkili hazeratın kerli ferli hanımefendilerinin, gelinlerinin, kızlarının(...), çapkın güruhunun, zendost beylerinin*” en uğrak yerleridirler. Yazar, bu mekânlara eserlerinde yer vermiş olsa da, buralar hakkında detaylı bir bilgi aktarmamıştır. Öyküde geçen poğaçacılar ise şunlardır:

“*Karaköy, Bahçekapısı, Mahmutpaşa yokuşu...*” (“B. A.”, AMC., S. 39, 28 Ağustos 1943, s.9)'ndaki poğaçacılar.

İşkembeciler olarak da, “*Saraçhanebaşı, Ayasofya, Koskadaki...*” (“B. A.”, AMC., S. 39, 28 Ağustos 1943, s.9) işkembecilerin dükkânlarının adları verilir.

Görüldüğü üzere, Alus'un *Banker Arif* öyküsünde, sadece poğaçacıların, işkembecilerin, bozacıların isimlerine rastlamaktayız. Adı geçen bu yerlerin, öyküde fazla bir işlevleri yoktur.

3. 2. 5. 12. Raşide Hanım'ın Dükkânı

Yazarın *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde mekân olarak inceleyeceğimiz mağaza ise, kira ile çeyizlik eşya satan bir dükkân olarak karşımıza çıkar. Burası, “*Tavşantaşındaki Raşide hanımın*” (“M. B. B.”, *AYD.*, 23 Mart 1949, s.5) dükkânıdır. Öyküde bu mekân; “*Yatak takımları, velime cemiyeti yapanlara kira ile ceyiz, çemen, tel duvak, başlık veren...*” (“M. B. B.”, *AYD.*, 23 Mart 1949, s.5) bir mağaza olarak tarif edilir. Öykünün kahramanlarından Hulki Bey, Huriye'yi evine davet edince, evin eşyalarının yeni görünmesini ister. Ancak eşyaları yenileyecek parası olmayınca, kirayla eşyalarını tazeler. Adı geçen mağaza, Hulki Bey'in mobilyalarını kiraladığı yer olarak gösterilir.

3. 2. 5. 13. Diğer Mağaza veya Dükkânlar

Yazarın *Anasını Gör Kızını Al* adlı eserinde de, Piç Eda'nın düğünü sebebiyle birkaç mağazanın adına rastlamaktayız. Romanda yer alan mağazalar şunlardır:

“*Bakırcılar, Leblebiciler, Çadırcılar, Yoğurtçular...*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 5 Birinci Kanun 1936, s. 5), “*Yorgancılar, Çarşıyıkebir, Bitbazarı*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 6 Birinci Kanun 1936, s. 5), “*Artaki, Bedros, Mihran...*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 9 Birinci Kanun 1936, s. 5), “*Çukurmuhallebicine karşındaki kuyumcu Avadis...*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 18 Birinci Kanun 1936, s. 5), “*Kalpakçılar, Yağlıkçılar, Zenneciler*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 23 Birinci Kanun 1936, s. 5), “*Kantarcılar, Taşçılar, Çarşıkapısı, Makasçılar, Balmumcular, Leblebiciler...*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 19 İkinci Kanun 1937, s. 5).

Bunların dışında, önemli mağazalardan da alışveriş yapılır. Bu yerler şunlardır:

“*Çarşı içindeki Kürkçü hanından yazlık, kışlık, elma, vaşak, beyyun kürkleri... Yağlıkçı Ahmet Farukiden hamam takımları, silecekler, havlular, peştemaller... Muhittin Efendiden top top tülbentler, patiskalar, amerikanlar... Şişman Yanko'dan kat kat iç çamaşırları; fildirkos fanilalar, çoraplar, frenk gömlekleri... Nişan'dan arşın arşın feracelik iplikler; kürke kaplanacak geziler; entarilik, zıbınlık yünlüler; eteklilik şayaklar...*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 21 İkinci Kanun 1937, s. 5).

Bebek Emine adlı eserde de mekân olarak mağazaların da yer aldığını görmekteyiz. Buraları alışverişin çeşidine göre şöyle sıralayabiliriz:

Birkaç çeşit kumaş ve elbiselikler almak için, “*Emin Yahya biraderlerin mağazasına...*” (“B. E.”, *VTN.*, 10 Mayıs 1943, s. 2) gidilir. Eserde, bu mağazanın Bahçekapısı'nda olduğuna dair bir bilgi aktarılmıştır.

Piyano satın almak için de, “*Beyoğlu'ndaki Kemendinger'in mağazası...*” (“B. E.”, *VTN.*, 1 Haziran 1943, s. 2) tercih edilir. Bu mağazanın dışında, İstanbul'da piyano satan başka bir yerin olup olmadığı veya varsa bu mağazanın hangisi olduğu hakkında herhangi bir açıklama yapılmaz.

Akşam gazetesinde “*Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Müthiş Bir Kaza Yüzünden Açılan Kısme*” başlığıyla çıkan öyküde de, Avrupa mecmualarının satıldığı dükkânın adı geçmektedir. Bu mekân, “*Kitapçı Wels(...)*” (“E.Z.M.V: Müthiş Bir Kaza...” , *AKŞ.*, 15 Mart 1951, s. 7) tir.

Sonuç olarak mağazaların ve dükkânların, İstanbul halkının alışveriş kültürünü ve esnafının özelliklerini yansıtan önemli mekânlar olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın romanlarında ve öykülerinde yer alan bu mekânlar, çoğunlukla bayanların müdavim oldukları yerler olarak gösterilir. Alışveriş yerlerinin müşterileri, genellikle bayanlardır. Bu bakımdan yazarın eserlerinde geçen mağazalar ve dükkânlar, çoğunlukla bayanlara hitap eden mekânlar olarak

karşımıza çıkar. Belirtilmesi gereken diğer bir husus ise, bu yerlerin Alus'un eserlerinde fazla bir işlevleri olmadığıdır.

3. 2. 6. MESİRE YERLERİ

Sermet Muhtar Alus'un romanlarında ve öykülerinde ele aldığı temlerden biri de, Eski İstanbul'daki sosyal hayattır. Bu hayat içinde önemli bir yer teşkil eden mesireler de, İstanbulluların yaz mevsiminde vazgeçemedikleri mekânlar arasındadır. Bu bakımdan Alus, eserlerinde yaz mevsiminde İstanbul halkının seyir yerlerine gidişlerini ve oralandaki eğlencelerini uzun uzun anlatırken, yer yer araya girerek mesireler hakkında da geniş bilgiler verir.

Sermet Muhtar'ın İstanbul'un mesirelerinden bahsettiği eserleri şunlardır:

Kıvırcık Paşa (1933), *Pembe Maşlahlı Hanım* (1933), *Sülü'n Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933), *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934), *Düni'n Genci Anlatıyor* (Cumhuriyet, 1935), *İki Gönül Bir Olunca Samanlı* *Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936) romanları ile *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bostan Kuyusundaki Ceset* (Akşam, 1951), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma* (Akşam, 1951) öyküleri.

Yazarın bu eserlerinde verdiği bilgilere göre, İstanbul'da mesirelere, pikniklere veya sulara genellikle cuma ve pazar günleri gidilir. Öncelikle, bu günlerde hangi mesireye gidileceği karar verilir. Buralara gidilmeden bir gün evvel de, pazarlara gidilir, hamallar dolusu alışveriş yapılır. Alınan nevale, düzenli bir şekilde sepetlere konur. Ertesi günü, sabahın erken saatlerinde kadınlar çarşaflarını giymiş, kucaklarında çocuklarıyla yola koyulurlar. En yakın iskeleden vapurlara dolarak, sözbirliği edilen yere doğru akın ederler. Mesireye varır varmaz cümbüş başlar. Artık eğlencenin haddi hesabı olmaz. Kimi grup, sazlar, zurnalar eşliğinde söyledikleri türkülerle, kimileri Komik Hasan'nın, Şevki'nin oyunlarıyla, kimileri de etraftaki gazinolarda düzenlenen gösterilerle eğlenirler. Bu arada, kadınlar da yemek yapmakla meşgul olurlar. Mesirelerdeki en gözde yemek, güveçtir. Ocaklar yakılır, malzemeleri doğranan güveç ateşe konur. Salatalar, cacıklar ve buz gibi sular hazırlanır.

Mesirelerdeki satıcılar da çeşit çeşittir: Sucular, şerbetçiler, kâğıt helvacılar, dondurmacılar, muhallebiciler, macuncular, baloncular, oyuncakçılar ...

Sazlarla, gazellerle, oyunlarla, yemeklerle ve satıcılarının gürültüleriyle bir günü tamamlayan topluluk, dönüş için yavaş yavaş toplanır. Çünkü, ezan saatiyle eve dönme vakti gelmiştir artık. Mesireye gidenler, son vapuru kaçırmamak için telaşla hazırlanıp piknikten artan eşyalarını tekrar çıkınlarına doldururlar. İskelenin yolu tutulur ve evlere geri gidilir.

Sermet Muhtar'ın eserlerinden hareketle, Eski İstanbul'daki mesirelere düzenlenen seferler ve oralandaki âlemler hakkında aktardığımız bu bilgilerden sonra, yazarın romanlarında ve öykülerinde geçen mesireleri sıralayabiliriz.

3. 2. 6. 1. Çamlıca, Kayışdağı ve Alemdağı

Alus'un *Kıvırcık Paşa* romanında, İstanbul'daki mesireler olarak Çamlıca, Kayışdağı ve Alemdağı gibi yerlerin adları verilir. Bu mesireler, romanda şöyle geçer:

“Çamlıca, Kayışdağı, Alemdağı gibi yemekle gidilecek yerlere gidilmeden bir gün evvel Sürpik dudu kolları sıvardı.” (K. P., s. 32). Sürpik Dudu romanda evin hizmetçisi olarak karşımıza çıkar. Sürpik Dudu'nun maharetleri anlatılırken, yukarıdaki mesirelerin de adları geçer. İsimlerinin dışında başka bir bilgiye rastlayamadığımız bu mesireler, İstanbul halkının yemekli eğlendikleri, piknik mahiyetli yerler olarak verilir.

3. 2. 6. 2. Kuşdili Çayırı

Pembe Maşlahlı Hanım eserinde anlatılan mesire yeri ise, Kuşdili Çayırı'dır. Bu seyir yerinin adı romanda şöyle geçer: Pembe Maşlahlı Hanım, sevgilisi Tayfur Şani Bey'i çoktandır görememiştir. Onun nerede olduğunu veya kimlerin onu gördüğünü araştırmak için faytona atlayıp aramaya koyulur. Tayfur Şani Bey'in Kuşdili Çayırı'na gidebileceği veya onu orada görenlerin olabileceği akla gelir. Bunun üzerine bu mesire yerine gider. Ancak Pembe Maşlahlı Hanım, burada sevgilisi hakkında hiçbir bilgi bulamaz.

Kuşdili Çayırı'na giden ve orada sevgilisini arayan Pembe Maşlahlı Hanım'ın ağzından, oranın müdavimlerinin kimler olduğunu öğreniyoruz. Bunlar:

“Kart zampara dedikleri Veli paşa, adliyesi Kilise mumu Rifat bey, Beyazgül hikmet Bey, şaşı avukat, eczacı Seza, Paskal Samih, Bülbül Vassaf, pembe konaklı Rehyan, Ayı Kâmil, kardeşi Sabri” (P. M. H., s. 39).

Pembe Maşlahlı Hanım romanında bu mesire yeri hakkında fazla bilgi verilmez. Ancak yazar, Kuşdili Çayırı'nı *Resimli Tarih Mecmuası*'nda yayımlanan bir yazısında ayrıntılı olarak anlatır. Bu yazıda verdiği bilgilere göre; Kuşdili Çayırı, Kadıköylülerin başlıca mesirelerindendir. Burası, ilkbaharda, yaz aylarında, sonbaharda ikindiden sonra, mehtaplı gecelerde kadınlı erkekli halkla tıklım tıklım olan bir yerdir. Yeşilliklerin, ağaçlıkların bol olduğu bu çayıra, cuma ve pazar günleri kaşpuyerli, yeldirmeli, maşlahlı tazeler ile alpaka ceketli, beli kemerli, dapdaracık pantolonlu, burma bıyıklılar akın ederler. Bu mesire yeri, beylerle hanımların, karşılıklı tebessümler, işaretlerle birbirlerini süzmeleri için bulunmaz bir mekândır. Yani buralar kadınla erkeğin buluşma ve tanışma mekânlarıdır.

Yine buradaki salaş tiyatrodaki Kel Hasan oyunlar oynar. Galatalı Hamdi Reis'in çalgılı gazinosunda da, haftada iki gün ikindiden gece yarısına kadar kemanî Bülbülî Salih'in, kanunî Âmâ Ali'nin, gazelhan Sıtkı'nın, hanende Aksaraylı Yaşar'ın ahenkleri ile gelenler eğlendirilir.

Alus'un *Pembe Maşlahlı Hanım* romanında yer alan Kuşdili Çayırı, kadınlı erkekli gezmelerin olduğu ve çoğunlukla çapkınların mekânı olan bir mesire yeri olarak gösterilir.

3. 2. 6. 3. Bayrampaşa ve Çırpıcı Çayırı

Tombul Mirasyedi romanında Eski İstanbul'daki mesirelerden yalnız Bayrampaşa ve Çırpıcı Çayırı'nın adları geçer. Romanda Bayrampaşa Çayırı (“T. M.”, S. P., 23 Birinci Teşrin 1934, s.8) hakkında hiçbir bilgi verilmez. Ancak eserde Çırpıcı Çayırı'nın detaylı anlatıldığını görmekteyiz. Burası, Vehbi Bey ve arkadaşlarının eğlenmek için gittikleri mesire olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Vehbi Bey, Çırpıcı Çayırı'nda Küçük Allı adında bir düşkün kadına da âşık olur.

Eserde Çırpıcı Çayırı şöyle tasvir edilir:

“Şakur şukur konak ve kira kupaları, faytonları; tangur tungur öküz arabaları, sırık arabaları,

şaklıyan kırbaçlar, kişneyen atlar, anıran eşekler...

Türlü türlü satıcı sesleri: sucular, şerbetçiler, dondurmacılar, helvacılar, şekerçiler, muhallebiciler, fındıkçılar; fındıkçılar, cevizciler... Susamcı ve dolmacı bacılar... Misvak ve kulak hilali, Kalemis yağı satan hacı babalar; arkalarına koca balyaları sırtlamış, (fes var fes) derken istim veriliyor zannedilen koca püsküllü Tunuslular; tespih satan çıpıl gözlü, bol sakallı, uzun yenli Buharalılar...

Kollarından yedile yedile, nait ve mersiye okuyan âma dilenciler; Mekke Medine ilahilerini yayık ağızla durmadan tekrarlayan, kucakları çift çift çocuklu ak arap karılar...

Boyalı sakallı sırnaşık Hafız; omuzlarından dört beş çömlek sarkıtmış deli Salih; başında limon kabuğu kadar fes, elinde boş testi ile maşrapa, önüne gelene yılışan Küçük Hüseyin; binbir yamalı hırkasını eteklerine kadar iğne ile doldurmuş İğneli Baba; parça parça bir çuvalla yalnız avret yerini örtmüş Çıplak Mehmet...

Keyif çıkarmaya gelmiş, bu harrangürraya karışmış erkekli kadınlı erbabı zevki hiç sormayın. Küberadan ve yüksek tabakadan tut ta orta tabaka, aşağı tabaka, haşerat lâyiyluhun hepsi mevcut.

Kerli ferli beyler ve kibar hanımefendiler, akıllı uslu efendiler ve hanım hanımcık hatunlar; ele avuca sığmaz omuzdaşlar, külhaniler, düzgünlü, alıklı sürtükler, şıfıntılar..."(T. M., S. P., 13 Birinci Teşrin 1934, s. 8).

Görüldüğü üzere kibar kibar hanımefendilerin, omuzdaşların, zamparaların ve külhanbeylerinin yanında; satıcılar, dilenciler, meczuplar da bu mesirenin müdavimleridirler.

Alus, bu tipleri şöyle tasvir eder:

"Tiplerin envai:

Sinekkaydı tıraşlı, sümbül bıyıklı, vapurdumanı veya mavi gözlüklü, kolalı yakalıklı, yanardöner kıravatlı, beyaz frenk gömlekli, son moda kostümlü, kolundan atlas içli pardösüsüyle penbe astarlı sadakor şemsiyesi sarkan şık beyler...

Saten lüks veya saten dö liyon çarşafı, kafes peçeli, bellerinin arkası turnürlü, böcekkabuğu iskarpinli, eller eldivenli, çantalı, şemsiyeli, göğüsleri ok, papatya, menekşe şeklinde pırlanta iğneli süslü hanımefendiler...

Alpaka ceketli, siyah redingotlu, pike yelekli, altın saat köstekli, babayani tavurlu, temiz, pak beyler, efendiler... Bağdat, Şam, Trabzon çarşafı, ağır başlı, kamil halı hanımlar...

Hacı yağları sürünmüş, yeşil veya beyaz sarıklı, parmakları tespihli, dudakları (lahavle) li hocaefendiler...Grun mantin feraceli, kehve rengi, koyu gümüşü, lacivert yeldirmeli hanım nineler...

Başları namaz bezli genç kızlar, elde, kucakta, memede çocuklar... Erkekler arasında en göze çarpan, genç zabitler ve mekteplilerdi.

Zabit üniformasının henüz giymiş, kur'a çektiği kıt'asına henüz yollanmamış, fesli, beyaz sırma şeritli genç mülazimsaniler... Harbiyeye o günlerde geçmiş, yeni kılıncı kuşanmış, kılınıcı şıkırdan şıkırdan dolaşan Harbiyeliler...

Lacivert çuhadan, boybos harçlı, üç sıra düğmeli, setreler giymiş topçu mektepliler... Ayn elbisenin mavisinin taşıyan baytarlılar... güvez kadife yakalarında yılan işaretli, kolları omuzlarına kadar şeritli tıbbiyeliler... Arkalarında siyah renkte, sarı düğmeli, iki önlü ceketler, bacaklarında beyaz pantolonlar bulunan bahriyeliler... Pantolon siyah olmak üzere aynı elbisenin kaba çuhadan olanını taşıyan Haddehaneliler...

Yepyemiş üniformalı, rengi bozuk, kara kuru Aşiret mektepliler... En kalın ve kaba cins abalar içinde pişen Tophaneliler, Zeytinburunlular...

Arada esnaf, taşralı, alaylı zabıt, nefer, tersaneli, uşak, ahçı, arabacı, kırşıl saçlı, ağabani sarıklı, abas suratlı, sırtı sakolu, altı şalvarlı dükkân, tezgah sahibi esnaf... Bıçkın tavırlı kabzımallar; her hali afile Uzunçarşılılar, boyuna racon kesen yorgancılar...

Deniz mavisini çuhadan salta ve şalvarı geçirmiş; parmak kalınlığında gümüş kordonunu sarkıtmış, peştamalını beline dolamış konak ahçıları, soluk setreli, yırtık kunduralı, boşta gezer uşaklar, arabacılar... Fesine yemeni, keyfiye ipekli mendil sarmış, camadanlı, poturlu taşralılar...

İğreti giymişe benzeyen elbiseleri ya bombol ya da dapdar, tıraş uzun, gırtlakçı, saç dört renk, kobat dilli, alaylı zabıtlar... Sol kolları, eski (8) rakamlı şeklinde, sıra sıra kırmızı veya yeşil şeritli, başları soba borusu kadar kıpkırmızı fesli, itfaiye ve Nişancı taburu bölük emirleri, çavuşları, baş çavuşları... Beyaz rubalı, kırmızı kuşaklı, acem ensesi tıraşlı tersaneliler...

Dar Beyoğlu ve sıfır kalıp mosmor festen kâhkülleri ve perçemleri taşmış, omuzdan ilikli mintan üzerine kukuleteli kısa ceket giymiş, yün veya Trablus uşağı bele dayayıp çekeceği kenara sıkıştırmış, kol yellerinin kenarları mor kadife pantolonu bol paça, şıptıkları yumurta ökçe, süzük ve bitik bakışlı, bir yana eğri boyunlu, biri kalkık, öbürü inik omuzlu omuzdaşlar, külhan beyler...

Alı, mavili, sarılı entarileri dalgalandıran, oradan oraya koşup türkü çağıran, göbek kıvıran çingene karıları...

Önüne gelenin eteğine yapışan, sırnaşa sırnaşa hampur çeken, kofsan defolmıyan, marsık gibi çingene çocukları... ”(“T. M.”, S. P., 14 Birinci Teşrin 1934, s. 8).

Yazarın Tombul Mirasyedi romanında anlatılan Çırpıcı Çayırı, Eski İstanbul'da üzüm zamanı şenlenen mesirelerdendir. Burası, Litros Köyü ve meyhaneleriyle ünlü bir yerdir.

Bu mesire, romanda mirasyedi Vehbi Bey ve arkadaşlarının eğlenmek için gittikleri bir mekân olarak geçer. Vehbi Bey'den ve yanındaki dalkavuklardan dolayı bu mesire yerinin, daha çok hovardaların gittikleri bir mesire olduğunu söyleyebiliriz. Vehbi Bey'in, burada düşkün kadın olan Küçük Alı'ya aşık olması da, mesirelerdeki gönül işlerinin bir örneğini teşkil eder. Mesireler, sadece eğlenmek amacının dışında; çapkınların ve yosmaların kendilerine dost buldukları mekânlar olarak da bilinir.

Anasını Gör Kızını Al romanında da bu mesire yeri ve oradaki insan kalabalığı şöyle tasvir edilir:

“Çırpıcı Çayırı inin inin inlemede. Söğüt ağaçlarının altı insanla malamat. Hayvanlar arabalardan çıkarılmış, çayırılara salınmış... Kibarcılar kahveci iskemlelerinde; orta tabaka, kilimler üstüne yayılmışlar; alt tabaka, hasırlara, çayırılara serilmişler...

Kalabalığın ekseriyeti, Silivrikapısı, Mevlanakapısı, Yedikule semtlerinden tabanvayla gelenler, zadi zahireyi sırtlarındaki, ellerindeki torbalara, sepetlere, paketlere doldurup getirmiş olanlar...

İstanbul halkının her nümunesi orada! Kimler yok kimler? En kibarından en aşağı takımına kadar adam... Paşa, beyefendi, bey, efendi aileleri... Baş katipler, mümeyyizler, kalem ketebeleri... Mektepliler, Harbiyeliler, Tıbbiyeliler, Bahriyeliler, Haddehaneliler, Demirhaneliler, Feshaneliler...

Esnafın çeşidi: Yorgancılar, sandıkçılar, Uzunçarşılılar, saraçlar, kavaflar, takunyacılar...

Kemanlar, utlar, kanunlar taksiminde, türküde... Zurnalar, çift nareler, zili maşalar çift tellide; kıpti kızları göbek atmada... Bir tarafta direğin üstüne çıkmış olan ip cambazı, barbar bağılıyor; öbür tarafta

nargileli köçek, tepesinde nargile, marpucu havalandırarak fırıl fırıl dönmede;

Daha öbür tarafta, ayaklı bando, âma Rum, armoniğin önüne oturmuş, büğülüüyü, kraneteyi, flütü, çığırtmayı göğsüne sıralamış; hepsini ağız kaydırmada...”(“A. G. K. A.”, *KRN.*, 8 Şubat 1937, s. 5).

Görüldüğü üzere, Çırpıcı Çayırı'nda her çeşitten insan bulunur. Öğrencisinden, esnafına; yosmasından külhanbeyine kadar herkes bu mesireye gidip eğlenir.

3. 2. 6. 4. Göksu Panayırı

Göksu Panayırı, yazarın *Sülün Bey'in Hatıraları*, *Dünün Genci Anlatıyor* romanlarında konu edilir.

O zamanların İstanbul'unda bazı meşhur panayırlar vardır. Bunlar; Kartal, Arnavutköy, Kuzguncuk, Darıca ve Göksu panayırlarıdır(“S. B. H.”, *AKŞ.*, 19 Teşrinisâni 1933, s. 5). Alus'un eserlerinde, İstanbul'daki panayırlar içinde en meşhuru ve en eğlencelisi Göksu Panayırı olarak gösterilir. Çünkü, yazarın mesireleri konu edildiği bütün eserlerinde sadece Göksu Panayırı'nın adı geçer. *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında da bu mesireye yer verilir. Göksu Panayırı, Sülün Bey ve arkadaşlarının eğlenmek için gittikleri bir mesire yeri olarak karşımıza çıkar. Sülün Bey, orada bir düşkün kadına âşık olur. Romanda, Sülün Bey'in burada geçen hatırası anlatılırken, Göksu Panayırı'na ait bilgiler de aktarılır. Eserde verilen bu bilgilerle, panayırın dört gün sürdüğünü ve perşembeden başlayıp pazara kadar devam ettiğini öğreniyoruz. “*Perşembe günü Boğaziçililer, cuma günü beyler ve hanımlar, cumartesi Museviler, pazar da Hristiyanlar ekseriyeti teşkil ederler.*” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 19 Teşrinisâni 1933, s. 5).

Sermet Muhtar'ın *Dünün Genci Anlatıyor* adlı eserinde de, mekânın bir kısmı mesirelerde geçer. Bu bakımdan, romanda İstanbul'da meşhur olan bazı seyir yerlerinin adlarına rastlamak mümkündür. Bu yerler, romanın kahramanı olan Beybaba'nın zamparalığı dolayısıyla konu edilirler. Beybaba ve arkadaşları, yaz bitmeden bir mesire yerinde eğlenip kendilerine bir dost bulmak isterler. Çünkü o sıralar vakit, yazın son günleridir ve mesirelerin de mevsiminin kapanacağı günlerdir. Romanda bu vakitler şöyle dile getirilir:

“*Mevsim yaz nihayeti idi; güz girmek üzere... Mesireler, yani Boğaziçinin Suları, Göksu, Kalenderi, Sultanıye ve Beykoz Çayırları, Üsküdar ve Kadıköy semtinin Bağlarbaşı, Çamlıca, Libade, Kuşdili, Fenerbahçesi, İstanbul yakasının da Silahtarağa, Bayrampaşa, Çırpıcı, Veliefendi gibi seyir yerleri akşama sabaha boyunlarını bükme üzere.*” (“D. G. A.”, *CUM.*, 26 Birincikanun 1935, s.2).

Beybaba mesirelerin zamanı geçmeden, buralarda âlem yapmak ister. Tam da o vakitler, Göksu Panayırı'nın mevsimidir. Beybaba bu panayırı şöyle aktarır:

“*Göksu panayırının son günü imiş. Göksu, Küçükü öyle bir civcivli olur, öyle bir cümbüşlü olurmuş ki, dağlar, bayırlar insandan yıkılmış. Çayırların üstü, müslüman, hristiyan kadınlarıyla birlikte papatya tarlasına dönermiş. Şunu kaçırmayalım, görelim yahu...*

Göksu panayırı hakikaten çok meşhurdur. Panayırın son günü yazın nihayetine tesadüf etmek mutad; yani panayır ertesi; sonbaharın başlangıcı. Perşembeden başlayıp pazara kadar dört gün devam ederdi.” (“D. G. A.”, *CUM.*, 26 Birincikanun 1935, s.2).

Bunun üzerine Zampara Beybaba ve arkadaşları Göksu panayırının yolunu tutarlar. Beybaba, Göksu panayırını ve oradaki kalabalığı şöyle tasvir eder:

“*İskeleye çıkınca biz de yayan olarak kalabalığa karıştık; yolu tuttuk. Dereye gelip Anadoluhisari'ndeki köprüyü geçer geçmez, bütün çayırlar, çimenler mahaşerallah. Hey Allahım hey, ortalık*

kalabalıktan inim inim iniyor.

Derenin içi futsalara, sandallarla, piyade kayıklarıyla, hatta lâz takalarıyla pıtrak... Kimler yok ki?...

Pırıl pırıl, yaldız nakışlı, kadife minderli futsalarda fevkalade süslü, gayet şık delikanlılar ve tazeler: yani hatırlı ve kodaman paşaların mahdumları ve damatları, kerimleri ve gelinleri... Üstleri salkımiaçak tenteneli, etrafları şallar, ehramlarla donanmış, penbezar gömlekli hamlacılar tarafından çekilen kibar sandallarında yüksek familyadan beyefendiler ve hanımefendiler... Boy boy kira sandallarında Boğaziçinin orta halli sınıfı... Söğüşleriyle, dolmalarıyla, helvalarına, içkileri ve sazlarla ta İstanbuldan gelmiş hovarda takımı ve yosmalar, Karaköyün, Unkapanının piyade kayıklarında. Tenha günlerde, sevdalıların altında buluştukları o meşhur Eğri ağaç yok mu, onun üstüne bile boylu boyunca 30, 40 kişi oturmuş.

Çayırılar iğne atsan yere düşmeyecek halde. Çalgı, ahenk, curcuna ayyuka çıkıyor. Bir tarafta ince sazlar; udlar, kemanlar, kanunlar; bir tarafta zurnalar, kıraneteler, çiftenareler; bir tarafta laternalar, laterna tepleri; mandolinli, gitareli Rum çalgıları.

Ud ve kemen taksimleri arasında gazeli tutturup mededi basanlar, zurnanın, kıranetenin kabadan çiftetellilerle elele kaldırıp göbek kıvıranlar. Laternaların kasap havasıyla hora tepenler. Rum çalgısının zımbırtısı ile polkaya, kadrile kalkanlar. Kemanilerin gıyığı ile Laz oyunu oynayan Karadeniz uşakları.

Hele Ayazmanın etrafı görülecek şey. Bütün hırısıyanlar, yedisinden yetmişine kadar hep oraya üşüşmüş. Birbirlerini ite kalka, altalta, üstüste atılıyorlar... Avaz avaz bağırarak kocakarılar, ciyak ciyak haykıran çocuklar...

Satıcıların da sayısını Allah bilir. Pazar yerlerinde olduğu gibi bir sürü çadır, baraka, şalaş kurulmuş. Kiminde yemişçiler, kiminde köfteciler, kiminde bakkaliye; tereyağı, peynir, bal, pekmez, bulama... Tinaslar gibi yığılmış karpuz, kavun sergileri. Civar bostanların küfe küfe zerzevatları, son turfanda hıyarları, mısırları. Küp, kavanoz, testi satan çanak çömlekçiler, içlerinde ta Çanakkale'den gelenleri bile var.

Ayak satıcıları arasında kâğıt helvacılar, muhallebiciler, şekerçiler, fıstık, fındıkçılar, baloncular, Eyüp oyuncakçıları... Seyyar varyetecilerden kabakçı Arap, ayaklıbando denilen Âma Rum, kuklacı, nargilelik öçek, ayıcı, maymuncu, keçici.

Kaside okuyan kör dilenciler, Kerbela ilahisi okuyan akarap karılar, kıpti falcılar, hampur çeken çingene çocukları.” (“D. G. A.”, CUM., 27 Birincikanun 1935, s.2).

Romanda, çapkınların mekânı olarak verilen Göksu mesiresi, buralardaki kadın erkek ilişkilerini yansıtmaları bakımından önemlidir. Eserde, bu mesirenin her yıl belirli vakitlerde düzenlenen panayırından ve bu panayıra gelen insan kalabalığından bahsedilmiştir. Alus'un, *Resimli Tarih Mecmuası*'nda Göksu mesiresini konu edindiği bir yazısı mevcuttur. Bu yazısında Göksu hakkında detaylı bilgiler bulmak mümkündür.

Bu yazıdan aktarılan bilgilere göre Göksu, İstanbul'un en rağbet gören ve en kibar mesiresidir. Vaktiyle padişahlar saltanat kayıklarına binip oraya tenezzühe giderlermiş. Padişahın yanı sıra, şehzadelerin, sultanların ve diğer devlet ricalinin gittiği resmî nitelikli bir gezinti yeriymiş. Ancak, Abdülaziz zamanında burası umuma açılır ve Sultan Hamit zamanına kadar şatafatını devam ettirir.

Burasının mevsimi ise, yazın sıcak aylarından itibaren havalar serinleninceye kadardır. Özellikle cuma ve pazar günleri en kalabalık olduğu günlerdir.

Göksu; mısırı, patlıcanı, testisi ve panayırı ile nam salmıştır.

Çayırın gerisindeki salaş tiyatrodaki Komik Şevki'nin, Küçük İsmail'in, Şeyh Hakkı'nın tulûat kumpanyaları

oynar. Dörtkardeşler kahvesi de, gizli gizli içki satan bir meyhane özelliğindedir.

Buradaki şenlik, curcuna, türküler, maniler, oyunlar ve panayır Sultan Hamit zamanına kadar devam eder. Ancak Sultan Hamit'in istibdadı yüzünden burası eski canlılığını, rağbetini kaybeder.

3. 2. 6. 5. Beykoz Çayırı

Yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* romanında adı geçen bir diğer mesire de, Beykoz Çayırı'dır. Roman, Beybaba'nın başından geçen maceralarını anlatır. Beybaba'nın en son macerası, Beykoz Çayırı'na gittiği bir gün yaşanır. Burada, bir zamanlar annesinin ve teyzesinin kendisine evlenmesi için buldukları sıksa, cılız ve çirkin kızla karşılaşır. Bu kız, İdris Molla'nın torunudur. Ancak aradan geçen yıllar içinde İdris Molla'nın torunu serpilip güzelleşmiştir. Beybaba, onu güzel, alımlı ve yanında erkek kalabalığı ile görünce şaşkına döner. Beybaba, Beykoz Çayırı'nda gördüğü manzarayı şöyle anlatır:

“Bir de baktık ki az ilerimizde erkekli kadınlı bir küme. Hasırları yaymışlar, bir çakıntıdır gidiyor.

O zamanlar böyle kırılık yerlerde, ayak altından uzakça taraflarda, erkek, kadın bir arada oturabilir. Ailece gelinir; evden söğüş, dolma, helva filan getirilir, beraber yemek yenebilir.

Bazıları da yanlarına bir iki yosma alıp bir kenara çekilirler, içerler, yerler, muhabbet ederler.” (“D. G. A.”, CUM., 29 İkinci Kanun 1936, s.2).

Romanda adı geçen Beykoz Çayırı, kadınlı erkekli gidilen ve birlikte eğlenilen bir mesire yeri olarak karşımıza çıkar. Beykoz Çayırı, bu muhabbetlerin dışında yosmalarla zamparaların gizli kaçamak yaptıkları mekânlar olarak da anlatılır.

3. 2. 6. 6. Hünkâr Suyu ve Çırçır Suyu

Yazarın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında da bazı mesirelerin adlarına rastlamaktayız. Bunlar, “Çırçır Suyu ve Hünkâr Suyu” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 5 Şubat 1935, s. 4) mesireleridir. Romanda, bu mesire yerleri hakkında hiçbir bilgi verilmez. Ancak Hünkâr Suyu ve Çırçır Suyu mesirelerinin özelliklerini yine yazarın yazılarında bulmak mümkündür.

Sermet Muhtar'ın, *Son Posta* gazetesinde yayımlanan bir yazısında Hünkâr Suyu ve Çırçır Suyu hakkında şu bilgiler aktarılır;

Hünkâr Suyu ve Çırçır Suyu, Sarıyer sularının belli başlı sularından biridir. Diğer suları ise, Şifa, Fındık ve Kestane Suları'dır.

Hünkâr Suyu, tepededir. Buraya, dağın eteğine kadar arabalarla gidilir; buradan sonra tepeye, eşiği olanlar eşekleriyle; olmayanlar da yayan çıkarlar. Bu mesirenin meydanı erkeklere mahsustur. Ortasında bir havuzu, yanında kahvesi ve gerisinde de salaş tiyatrosu vardır. Tiyatronun gerisinde de, kafeslerle örülü bayanlara mahsus kısım yer alır.

Çırçır Suyu ise, çoğunlukla geçkin yaşta olanların, bıyığını ağartmışların mekânıdır. Burada cuma veya pazarları incesaz ve hokkabaz bulunur.

3. 2. 6. 7. Kalender

Sermet Muhtar Alus, *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933) romanı ile *Molla Bey'in Baldızı ve Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma* adlı öykülerinde Kalender mesiresinden bahseder.

Molla Bey'in Baldızı ile *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma* öykülerinde bu mesire yerinin sadece adı zikredilir("M. B. B.", *AYD.*, 9 Şubat 1949, s. 5; "E. Z. M. V: Bir Boşanma", *AKŞ.*, 10 Aralık 1951, s. 3).

Kalender mesiresi, araba piyasalarından ötürü ün salmıştır. Bu mesire yerinde, faytonlar, paraşöller veya diğer araba çeşitleri âdeta birbirleriyle yarış halindedirler. Arabalardaki de, çoğunlukla zengin tabakaya mensup insanlardan oluşur. Bunlar, ya paşazade, ya paşa gelini, kızı ya da paralı düşkün kadınlardır. Bu bakımdan Kalender'in, daha çok üst tabakadan insanların uğradığı bir mesire olduğunu söyleyebiliriz. *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında Sülün Bey'in Kalender mesiresine gidişi anlatılınca, yazar araya girerek, bu mesirenin özelliği hakkında bilgiler aktarır. Alus'un ifadesine göre bu mesire, şu özelliklere sahiptir:

"Kalendere devam edenler arasında pek yüksek ve zarif hanımlar vardı. Dar göğüslü yeldirmeler, loş etekli kaşpuyerler, önü sırmalı maşlahlar içinde, asil ve vekarlı olanları çoktu.

Esasen Kalenderdekiler, diğer mesire ziyaretçilerine benzemezdi. Öbürlerinde her tabakadan adam bulunur; kenar mahalleden gelenler fazla olur. Halk aşağı yukarı mahlûttur.

Hâlbuki burası, hiç böyle değildir. Bütün simaları güzide ve seçmedir."("S. B. H.", *AKŞ.*, 27 Teşrinisânî 1933, s. 5).

Diyebiliriz ki, yazarın eserlerinde konu edilen Kalender mesiresi, İstanbul'un zengin kesimine hitap eden mekânlardandır.

3. 2. 6. 8. Kavasın Bağı

Alus'un *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bostan Kuyusundaki Ceset* adlı öyküsü mesire yerinde yaşanan cinayeti ve bu cinayeti işleyen suçlunun aranmasını anlatır. Cinayetin işlendiği yer, Kavasın Bağı'dır. Öyküde bu mesire hakkında, şu bilgiler verilir:

"Kavasın bağı etrafı çalı çırpı ile kuşatılı vaktiyle üzümüyle meşhur bir bağ iken kütükleri filokseradan kurumuş, üç beş yıl evveline kadar orta oyuncusu Kavuklu Hamdi tarafından yazları kiralanmış, sonra büsbütün viranlaşmıştı. İstanbul yakasının mesirelerinden sayılırdı; külüstür bir kır kahvesi vardı, cuma, pazar günleri civarlılarla dolar, Çırpıcı, Veliefendi çayırlarına gidemeyen halk oraya gelirdi. Efendiden halli erkekler kahvede oturur, kadınlar çocuklarına salıncaklar kurup ezan vakitleri evlerine dönerler, külhanbey takımı içip, yiyip geç vakitlere kadar eğlenirdi." ("E. Z. M. V: Bostan...", *AKŞ.*, 21 Şubat 1951, s. 7).

Öyküde yaşanan olaylar, mesirelerdeki çirkin işleri gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Mesirelerdeki kabadayı kesiminin, çok içip sarhoş olunca kötü işler çevirdikleri anlatılır.

"Eski İstanbul'da Mekânlar" başlığında incelediğimiz mesireler, İstanbul'da bir zamanlar mevcut olan mesirelerdir. Çünkü Alus'un bu mesire yerleri hakkında gazete ve dergilerde yazıları yayımlanmıştır. Bu yazıların isimleri şöyledir:

Kuşdili Çayırı'nı, Yoğurtçu'yu, Kubağalıdere'yi konu edindiği yazısı, "Eski Kuşdili, Yoğurtçu, Kurbağalıdere", *R. T. M.*, S. 14, Şubat 1951, s. 592-594; Göksu'yu, Küçüküsu'yu anlattığı yazısı, "Göksu ve alemleri", *R. T. M.*, S. 22, Ekim 1951, s. 1032-1036; Sarıyer Suları'ndan, Hünkâr Suyu'ndan, Çırpıcı Suyu'ndan, Fındık, Fıstık, Kestane Suları'ndan, Sultaniye Suları'ndan bahsettiği yazısı, "Geçmiş Zaman Olur ki: Sarıyer Sularına Cuma Gezintileri", *S. P.*, 4 Ağustos 1945, s. 4- s. 6; Çamlıca, Beylerbeyi, Veliefendi, Çırpıcı Çayırı, Libade, Fenerbahçe

mesirelerini anlattığı, “Bazı Eski Seyir Yerleri” başlığı ile *Masal Olanlar* kitabı (s.124-128). Yine aynı kitapta, “Gene Bazı Eski Seyir Yerleri”i başlıklı yazısında da Beykoz mesiresini konu olarak ele almıştır (s.129- 132).

Künyeleri verilen bu yazılardan hareketle diyebiliriz ki, yazarın romanlarında ve öykülerinde bahsedilen mesire yerleri, İstanbul'un meşhur mesireleridirler.

Sonuç olarak; mesireler, İstanbulluların özellikle cuma ve pazar günleri âlemler düzenlediği mekânlardır. Buralar, paşa kızları ve gelinlerinden mahalle kadınlarına, yosmasından çapkınına, esnafından meczubuna kadar herkesin aynı ortamda eğlendiği yerlerdir. Mesirelerdeki insanlar, bunların birbirleriyle ilişkileri, satıcılar, gösteriler ve âlemler, İstanbul'un sosyal hayatını yansıtan önemli unsurlardır.

2. 7. UMUMHANELER

Sermet Muhtar Alus, eserlerinde Eski İstanbul'u bütün yönleriyle okuyucusuna aktarmak istediğinden, bu şehrin gizli saklı her şeyini gözler önüne serer. Bu nedenle Alus, eserlerinde İstanbul'da kötü işlerle uğraşanları da konu olarak ele almıştır. Bu kişiler, ya randevu evi işletenler ya da onların sermayeleri olan düşkün kadınlardır. Yazar, eserlerinde bu şahıslara yer vererek, o çevrenin hayatına da ışık tutmuş olur.

Sermet Muhtar, İstanbul'un arka sokaklarında çevrilen dolapları, yaşanan yasak ilişkileri anlatırken, bu yerlerin mekânlarını da dile getirir. Bu mekânlar, çoğunlukla umumhanelerdir. Bu bakımdan, çalışmamızın bu başlığı altında da, mekân olarak yazarın eserlerindeki umumhaneleri inceleyeceğiz.

Alus'un İstanbul'daki umumhaneleri konu edindiği eserleri şunlardır:

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Onikiler*(1999) romanları ve *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949) öyküsü.

Yazarın eserlerinde adları geçen bu mekânları ise, şöyle sıralayabiliriz:

"*Macuncu'daki Fitnat'ın evi*" ("İki Gönül Bir Olunca...", S. P., 24 Şubat 1935, s. 8; "A. G. K. A.", KRN., 22 Birinci Kanun 1936, s. 5; *Onikiler*, s. 49).

"*Şekerci sokağındaki Kaymaktabağı'nın evi*" ("İki Gönül Bir Olunca...", S. P., 24 Şubat 1935, s. 8; "A. G. K. A.", KRN., 22 Birinci Kanun 1936, s. 5; *Onikiler*, s. 49).

"*Karagömrük'teki Benli Hürmüz'ün mekânı*" ("İki Gönül Bir Olunca...", S. P., 24 Şubat 1935, s. 8; "A. G. K. A.", KRN., 4 İkinci Kanun 1937, s. 5).

"*Fatih'teki Mumcu Ahmet'in evi*" ("İki Gönül Bir Olunca...", S. P., 24 Şubat 1935, s. 8; "A. G. K. A.", KRN., 22 Birinci Kanun 1936, s. 5; *Onikiler*, s. 49).

"*Sena yokuşundaki Altıparmak İfakat'in evi*" ("İki Gönül Bir Olunca...", S. P., 24 Şubat 1935, s. 8; *Onikiler*, s. 49).

"*Karakaş'ın umumhânesi*" ("A. G. K. A.", KRN., 22 Birinci Kanun 1936, s. 5).

"*Edirnekapısı'ndaki Şaziye'nin evi*" ("A. G. K. A.", KRN., 22 Birinci Kanun 1936, s. 5).

"*Tekirsaray'ındaki Sırım Safinaz'ın evi*" ("A. G. K. A.", KRN., 4 İkinci Kanun 1937, s. 5).

"*Salkımsöğütteki Karakaş Dudu'nun evi*" ("A. G. K. A.", KRN., 6 İkinci Kanun 1937, s. 5).

"*Bursalı Sürpik'in evi*" (*Onikiler*, s. 186).

"*Çiçekçi Sokağı'ndaki Kürt Şahin'in, Samatyalı Uskuk'un, Deli Despina'nın, Çopur Olga'nın, Kel Peruz'un ve Pepron'un umumhâneleri*" (*Onikiler*, s. 192-194).

"*Çiçekçi Sokağı'ndaki Kara Amber evi*" ("M. B. B.", AYD., 13 Nisan 1949, s. 5).

"*Langa'da Paçası b...lu Fatmanınkiler...*".

Sermet Muhtar Alus, yukarıda saydığımız bu umumhanelerden bir kaçı hakkında bilgi vermiştir. Mesela yazar, Galata semtinde, iki katlı eski bir binada ev işleten Sürpik Dudu'yu şöyle tasvir eder:

"*Sermaye olarak artık piyasada geçmemek yüzünden birkaç yıl evvel ev açmak mecburiyetinde kalmış olan Sürpik, Oduncu İsmail'in dostuydu. Daha 30-40'lık olduğu, bu işte saç ağartmamış bulunduğu halde çok görmüş geçirmişlerden, yaman usta çıkmışlardandı.*

O ne kurnaz bir hımhım, o ne tilki bir çehre züğürdüydü o... Karşısındakinin nasıl bir adam, paralı mı, belalı mı, kurt mu, hımbıl mı, olduğunu şıpınışı sezer, mükemmel idare-i maslahat ederci. Mirasyedi takımına karşı ne kadar nazik, kabadayı güruhuna da ne kadar hınzır ve domuzdu. ” (Onikiler, s. 188).

Sürpik Dudu, *Onikiler* romanında randevu evi işleten bir sermayedar olarak verilir. Sürpik Dudu'nun evi, Galata'da, eski bir evdir. Romanın kahramanları olan Onikiler, İspir İzzet'in peşine düşerler. İspir İzzet'in gidebileceği bütün mekânları ararlar. Bu mekânlar arasında, Sürpik Dudu'nun da evi vardır. Ancak oraya giden Onikiler, İspir'i bulamazlar.

Romanda da verildiği üzere, İstanbul'daki erkeklerin, özellikle kabadayıların, bu mekânlara girip çıkması serbesttir". Hatta bazıları randevu evlerinden hiç çıkmazlar. Eserde, meşhur kabadayılardan olan Onikiler de, umumhanelerle sıkı ilişkileri olan zamparalar olarak gösterilir. Bu nedenle romanda, sürekli umumhanelerden bahsedilir.

Kürt Şahin için, *“kaşının, gözünün ve sesinin güzelliğiyle meşhurdu.”* (Onikiler, s.192) diyen Alus, bu sermayedarın kırkıdan sonra umumhane açtığını belirtir.

Samatyalı Uskuk hakkında da şu bilgileri aktarır:

“Kolundan vurulduğu için sonradan çolak lakabını alan ve Çiçekçi'de umumhâne açmış olan Çolak Uskuhi!dir.” (Onikiler, s. 192).

Onikiler romanında yer alan her randevu evi, Onikiler grubu ile bağlantılı olarak aktarılır. Romandaki bu evler, kabadayıların gönüllerini eğlendiren mekânlardır. Buralardaki yosmalar, alımlı, güzel ve kurnazdırlar. Bu özellikleriyle, dâhil oldukları umumhaneye bolca müşteri toplarlar. Bu bakımdan, umumhanelerdeki yosmalar, kendilerine musallat olan erkeklerin sonlarını hazırlayan kötü şahıslar olarak karşımıza çıkarlar.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Eski İstanbul'da, yosmaları yetiştiren, onları zamparalarla, kabadayılarla ve parası bol mirasyedilerle buluşturan sayılı evler vardır. Bu evler sayesinde kabadayılar veya kaçamak yapan evli erkekler gönüllerince eğlenirler. Her evin gediklisi bellidir. O evdeki dost tutulan bir yosma, başka birinin yüzüne çıkamaz. Çıksa bile, bunu gizli gizli halleder. Yine bu evlerin, müşteri kabul edişleri ayrı ayrıdır. Ancak, buralarda, gelen müşterileri memnun etmek için içkili, çalgılı âlemler düzenlenmesi her evin ortak özelliğidir.

Âlemleriyle, kadın erkek ilişkileriyle farklı bir görünüme sahip olan umumhâneler; Eski İstanbul'daki sosyal hayatın farklı bir yönünü yansıtan önemli mekânlardır diyebiliriz.

2. 8. DİĞER MEKÂNLAR (İSKELELER, HASTANELER VE TÜRBELER)

Sermet Muhtar'ın yapıtlarında adları geçen; ancak haklarında fazla ayrıntı verilmeyen mekânlar da vardır. Bu mekânlar, iskeleler, türbeler ve hastanelerdir.

Yazarın romanlarında ve öykülerinde adları geçen iskeleler şunlardır:

“*Hayreddin iskelesi...*” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 3 İlk Teşrin 1936, s. 5).

“*Kadıköy, Haydarpaşa, Üsküdar ve...*” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 29 İlk Teşrin 1936, s. 5; “M. B. B.”, *AYD.*, 26 Şubat 1949, s. 5).

“*Boğaziçi iskelesi, Eyüp iskelesi...*” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 30 İlk Teşrin 1936, s. 5).

“*Samatya, Narlıkapı, Davutpaşa iskelesi...*” (“Nanemolla”, *AKŞ.*, 25 Mart 1938, s. 7).

“*Hünkâr iskelesi...*” (“M. B. B.”, *AYD.*, 2 Temmuz 1949, s. 5).

Yazarın eserlerinde iskeleler; tenezzühe çıkanlar, hamamlara gidenler anlatıldığı zaman zikredilirler. Çünkü bu yerlere, İstanbul'daki belli başlı iskelelerden kalkan vapurlarla gidilir. Alus, bu mesirelere, gezintilere gidişleri anlatırken, iskelelerde toplanan kalabalığı ve buralardaki cümbüşü de aktarır. Ancak bu konu, “Eski İstanbul'da Taşıtlar” başlığında işleneceği için, şimdilik İstanbul'daki iskelelerin adlarını vermekle yetindik.

Alus'un eserlerinde isimleri verilen mekânlardan biri de, türbelerdir. Yazar, buralar hakkında da hiçbir bilgi vermez. Sadece isimlerini zikretmekle yetinir. Çünkü türbelerin, Alus'un eserlerinde hiçbir işlevleri yoktur.

Sermet Muhtar'ın aktardığı türbeleri şöyle sıralayabiliriz:

“*Şehzadebaşındaki Osmanbaba türbesi*” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 5 Birinci Kanun 1936, s. 5).

“*Sultanahmet türbesi*” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 18 Birinci Kanun 1936, s. 5).

“*Mahmut Baba türbesi*” (“47 Sene Evvel...”, *AYD.*, 10 Eylül 1949, s. 5). Yazar, öyküsünde bu türbenin, Üsküdar'da olduğunu belirtir.

Sermet Muhtar'ın *Banker Arif* öyküsünden de, “*Topkapı caddesinde Valide hastanesinin...*” (“B. A.”, *AMC.*, 10 Temmuz 1943, S. 32, s. 9) olduğunu öğreniyoruz. Bu mekânın da, öyküde bir fonksiyonu olduğu söylenemez.

Yazarın eserlerinde geçen gazinolar, tiyatrolar İstanbul'daki önemli mekânlardır. Ancak bu yerler, tezimizin “Eski İstanbul'da Eğlenceler” başlığı altında işlenecektir. Bu bakımdan tekrara sebep olmaması için, gazinolar ve tiyatrolar burada anlatılmayacaktır.

3. 3. ESKİ İSTANBUL'DA TAŞITLAR

Sermet Muhtar Alus'un yapıtlarında Eski İstanbul'a dair anlatılan konulardan biri de taşıtlardır. Alus'un eserlerinde yer alan taşıtlar, İstanbul'daki değişimi yansıtan önemli unsurlardan biridir. Yazarın eserlerinden öğrendiğimiz kadarıyla bu değişim, her alanda olduğu gibi taşıtlarda da olmuştur. İlk zamanlar öküz arabasıyla sağlanan ulaşım, sonraları değişe değişe otomobile kadar varmıştır. Sermet Muhtar, bu değişimi eserlerinde de göstermiştir.

Alus'un taşıtlardan bahsettiği eserleri şunlardır:

Sülün Bey'in Hatıraları (Akşam, 1933), *Harp Zengininin Gelini* (1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Bebek Emine* (Vatan, 1943) romanları ve *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949) öyküsü.

Eserlerinde aktarılan bilgilere göre, Eski İstanbul'da şehir içi ulaşımı, dönem dönem farklı özelliklere sahip taşıtlar aracılığıyla sağlanır. Bu araçlar, öküz arabalarından kira arabalarına, konak arabalarından otomobile kadar türlü türldür. Bunların yanında vapurlar da, İstanbul'daki önemli toplu taşıma araçlarındandır.

Yazar, *Son Posta* gazetesinde, “Geçmiş Zaman Olur ki: Öküz Arabasından Otomobile...” başlıklı yazısında Eski İstanbul'da ilk taşıttan son kullanılan taşıta kadar, bütün araçların tarihçesini vermiştir. Bu yazıdan aktarılan bilgiye göre ilk taşıt, sırık arabalarıdır.

Sermet Muhtar, çocukluğunda büyüklerinden masal gibi dinlediği öküz arabalarının geçmişini şöyle dile getirir:

“Onların gençlik zamanlarında, İstanbulda kupa, fayton; hattâ talika, paraşol, tenteli kabilinden bile araçlar yokmuş... Tek veya çift beygirli sırık arabaları var, fakat yük taşımak için.

Baharın veya yazın seyir, seyran niyetinde olanlar, bilhassa kadın ve çoluk çocuk takımı, öküz arabalarına dolar, kararlaştırılan yere giderlermiş.(...)

Böyle bir (teferrüçe) çıkılmadan iki üç gün önce öküz arabası araştırılır; sağlamlığı, öküzlerin takati, arabacının eminliği gözden geçirildikten sonra peylenir, adam cayıp gelmemezlik etmesin diye kendisinden hiç değilse iki sultan Mahmut altınlığı alınmıştır.(...)

Seyre gidilecek günün arifesinde, etekler belde, kollar sıvanık, akşama kadar hazırlık.(...) Sabah horozları öterken, sokağın köşesinden, gacırtı gucurtular, çingır çingır zil sesleri. Dört gözle bekleyen tazelerde, sübyanlarda sevinç, çılgılık:

-Müjde! Araba geldi!.. Hazır olun!(...)

Arabanın çözmeden tentesi varsa âlâ; eğer yoksa, yukarısına örtüler gerildi, üstüne şifteler serildi, kılık yastıklar da dizildi mi, on, on iki kişi haydi içine; ayaklar uzatılmış, yanayana, hepsi istif. Arka sırtlara da nevale, kapkacak bağlanır, yol tutulmuş...”.

İstanbul'da öküz arabalarının yerini, bir zaman sonra atla çekilen binek arabaları alır. Bunlar, şimdiki hususî otomobillerin yerindeki konak arabaları ve taksilerden önce kullanılan kira arabalarıdır. Konak arabaları ile kira arabaları da, kendi aralarında çeşit çeşittirler. Alus, bu arabaların çeşitlerini aşağıdan yukarıya doğru şu şekilde sıralar:

“Külüştür kira arabası, hallice kira arabası, numarasız Beyoğlu arabası, mütevazı konak arabası, lüks konak arabası, saltanat arabası.”.

Sermet Muhtar bu arabaları şöyle tarif eder: Külüştür kira arabaları; hayvanları, tramvayın yıllarca emektarı, makasları kırk yerinden bağlı, tek feneri yamru yumru, oturacak yeri çökük, alt tahtaları kafes gibi aralık, pencerelerinin

camları kırık türdendir. Hallice kira arabası; diğerine göre binişi daha rahat, hayvanları daha canlı, arabacısı da daha efendicedir. Numarasız arabalar ise, konak arabaları ile aynıdır. Beyoğlu'nda, Pera Palas civarında ve hususî ahırlarda bulunur. Mütevazı konak arabaları da, orta halli kira arabasından pek farklı değildir. Beygirleri çift veya tek olur. Orta gelirli ailenin kullandığı araba, bu çeşittendir. Gerek yazlık fayton, gerekse kışlık kupa, lüks konak arabalarına örnektir. Körükleri pırl pırl, içleri temiz, fenerleri sağlam olur ve döşemelerinin renkleri de çoğunlukla koyu lacivert veya siyahtır. Atları ise, Rus kadanası veya Macar kırması seçilir. Saltanat arabaları ise, sayılı fırtınalarda mevcuttur.

Yazarın, özelliklerini verdiği bu taşıtlar içinde belli bir tarifeye dahil olanlar, kira arabalarıdır. Bu tarifeler, taksimetre yerine dakika hesabı ile konulur. Ancak İstanbul Belediyesi tarafından ortaya konan tarifeye kimse uymaz. Alus, kira arabalarının tarifeleri hakkında şu bilgileri aktarır:

“Bir aralık belediye, sözüm yabana bir tarife ortaya çıkarmıştı. 20 dakika sürecek yola 5- 7,5; saatle tutulacaksa saati 15; güneş battıktan sonra gece yarısına kadar 20; ondan sonra 25 kuruş; sabahtan akşama kadar toplam ücret, Köprü muririyesi hariç olmak üzere, 4 mecidiye. Tek atlılar üç kişiden, çift atlılar dört kişiden fazla adam almayacak. Bu levha bütün arabalara asılmış, yabancı dilde neşredilen seyyah rehberlerine de aynen konmuşken tatbik eden kim?”

Çalışmamızın bu başlığı altında, İstanbul'daki taşıtlar içinde, kira arabaları, konak arabaları, otomobiller ve vapurlar incelenecektir.

3. 3. 1. Kira Arabaları

Yazarın yazılarından hareketle, Eski İstanbul'daki kira arabalarının geçmişini ve genel bir tarifini yaptıktan sonra, eserlerinde anlatılan bu taşıtlara geçebiliriz.

Alus'un kira arabalarından bahsettiği eserleri şunlardır:

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Bebek Emine* (Vatan, 1943) romanları ve *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949) öyküsü.

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde anlatılan kira arabaları, İstanbulluların bir yerden bir yere giderken tercih ettikleri önemli taşıtlardandır.

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur romanında, paraşol çeşidi kira arabalarının özelliklerine rastlamaktayız. Romanda verilen;

“Üsküdardan bir paraşola binersem ehven düşecek... Parasını da geçtim, ben bu arabaları pek severim. Kelle götürür gibi uçmazlar. İnsan etrafını da görür, hava da alır.”(“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 22 Mart 1935, s. 8) cümlelerinden anlaşıldığı üzere, paraşollar, ağır ağır giden, yolcusunu rahatsız etmeyen arabalardandır. Bugünkü taksilerin bir çeşit modeli olan paraşollar, etrafi rahat seyretmek isteyenlerin seçtikleri arabalar olarak aktarılır.

Kira arabaları, İstanbul'un belirli yerlerinde durur ve müşteri bekler. Yazarın eserlerinde bu yerlerin nereler olduğunu görmek mümkündür. Sermet Muhtar'ın *Anasını Gör Kızını Al* eserinde, kira arabalarının lükslerinin müşteri beklediği mekânlar aktarılır. Lüks kira arabalarının bulunduğu mekânlar şöyle anlatılır:

“O zamanlar kira arabalarının lüksleri, Beyoğlu cihetinde Ağacami sokağında, İstanbul tarafında da Sultanahmet türbesinin köşesinde bulunurdu.”(“A.G.K.A.”, KRN., 18 Birinci Kanun 1936, s. 5).

Bebek Emine romanında da, lüks kira arabalarının bulunduğu yerler verilmiştir. Buralar:

“*Beyoğlu,(...) Perapalas önü(...), Ağacami(...), Fransız birahanesinin yanı(...)*” (“B. E.”, *VTN.*, 2 Mayıs 1943, s.2)dırlar.

Aynı romanda, diğer kira arabalarının mekânları hakkında da bilgiler verilir.

“*Beyazıdda, Aksarayda, Eminönünde müşteri bekliyen, camları kırık, dingilleri çarpık makasları basık(...)* kira arabaları” (“B. E.”, *VTN.*, 2 Mayıs 1943, s.2) ise, normal kira arabaları olarak gösterilirler.

Bebek Emine'de ayrıca, bu arabaların her yere girip çıkmalarının serbest olmadığı da dile getirilmiştir. Eserde, kira arabalarına bazı yerlerin yasak oluşu ve bunun sebepleri şöyle anlatılır:

“*Kira arabalarını ramazan piyasalarına, hele on beş alayinkine sokmamak birkaç yıldan beri moda olmuştu. Kalabalık etmesinler, saray takımları, vekil vükela mensupları rahatsız olmasınlar diye.*” (“B. E.”, *VTN.*, 12 Mayıs 1943, s.2).

Görüldüğü üzere, İstanbul'da her yere rahatça giremeyen kira arabaları, bu kısıtlamaya rağmen İstanbulluların şehir içi ulaşımında tercih ettikleri araçlardır.

Kira arabalarını kullanan şahıslar arasında meşhur olanları da vardır. *Bebek Emine* romanında adı geçen ve kira arabacısı olan Çapan Ömer, İstanbul arabacılarının en tanınmışları olarak anlatılır. Eserde, Çapan Ömer ve onun arabası şöyle tasvir edilir:

“*...Çapan Ömer İstanbul içinde tanınmışlardandır. Dobrucalı, kendisi Tatar, lakin kaşı gözü Tatardan ziyade Japonu andırdığı için ona capon derler(...)*

Kira arabacılarının en tanınmışları, rabitalısı, temizliğe meraklı ve titizi. Kupasının cilası, camları, fenerleri ayna gibi, dingillerle makasları sağlam, döşemesi yerinde, yağız beygirleri ise genç, bakımlı, canlı.

Boş zamanlarında İbrahim Paşa sebilinin karşısında durur. Unkapanı, Bahçekpısı, Aksaray filan gibi çeyreğe gidilen semtlere yerinden kılmıdamaz. Müşterim var yahut aylıkçıyım deyip yanaşını savar. Kârının en tıklarında oluşu baharda Kâğıthane mevsimi, ramazan ve kandil günleri piyasaları.” (“B. E.”, *VTN.*, 2 Mayıs 1943, s.2).

Çapan Ömer, aklının estiği her yere gitmez, mesireler veya ramazan, kandil piyasaları oldu mu da geri durmaz. Romanda anlatıldığı üzere, Çapan Ömer'i herkes tanır.

Sermet Muhtar Alus'un taşıtlardan bahsettiği eserlerinden bir diğeri de, *Molla Bey'in Baldızı* adlı öyküsüdür. Bu öyküde, kira faytonlarının müşteri bekledikleri yerlerden birinin adı geçer. Burası, Hamidiye Camii'nin önüdür (“M. B. B.”, *AYD.*, 9 Şubat 1949, s. 5). Yazarın eserinde, bu camiinin tam olarak nerede olduğu hakkında bilgi verilmez. Öykünün kahramanı Huriye'nin, buradan bir faytona atlayıp, gezmeye çıktığı anlatılınca, adı zikredilir.

Alus'un eserlerinden elde ettiğimiz bilgilere göre, Eski İstanbul'da kira arabalarının müşteri için bekledikleri yerlerin, Beyoğlu, Sultanahmet, Perapalas, Taksim, İmam Sokağı, Galatasaray, Tünel Meydanı, Eminönü, Türbe, Ayasofya, Beyazıt, Aksaray, Şehzadebaşı'nda İbrahimpaşa Sebili olduğunu söyleyebiliriz.

Yazarın yukarıda incelediğimiz yapıtları içinde, taşıtlar olarak İstanbul'daki kira arabaları anlatılmıştır. Şimdiki taksilerin bir çeşidi olan bu arabalar, belirli bir ücretle müşterisini istediği yere götürür, oradan da evine getirir. Kira arabalarındaki ücret, dakika hesabı ile yapılır. Bu arabaların bazıları eski, bazıları da gayet lüktür. Lüks olanlarını, yüksek tabakadan insanlar kullanırlar.

Kira arabaları, İstanbul'daki şehir içi ulaşımında kullanılan önemli araçlar olarak karşımıza çıkar.

3. 3. 2. Konak Arabaları

Sermet Muhtar, *Tombul Mirasyedi* (*Son Posta*, 1934) romanında, konak arabalarından bahsetmiştir.

Romanın kahramanı olan Vehbi Bey, babası ölünce zengin bir zampara olur. O da, meydan ona kalınca, babasından miras kalan bütün parayı gezmelerde tozmalarda bitirir. İlk, kendisine paşazadelere, mirasyedilere yaraşır bir araba almak ister. Bunun için, İstanbul'da araba satılan yerlere girilip çıkar. Arabaların kalitesi, şıklığı, fiyatı ölçülüp biçilir. Nihayet Tombul Mirasyedi'ye bir fayton satın alınır. Tombul Mirasyedi, bu faytonla İstanbul'un her yerini dolaşır. Mesirelere, gazinolara, tiyatrolara bu arabayla gider.

Eserde, Vehbi Bey'e araba alınacağı zaman, İstanbul'daki konak arabalarının çeşitleri, bunları kimlerin sattığı veya arabaların nerelerde kullanıldığı hakkında da bilgiler verilir. Alus, Vehbi Bey vasıtasıyla, bu konuda ayrıntılı açıklamalarda bulunur. Mesela, konak arabalarının bir çeşidi olarak anlatılan cambaz arabalarını şöyle tasvir eder:

“O zamanın cambaz arabaları malum.

(Brik) dedikleri şekilde, önü iki kişilik, arkası tramvayvari ve altı kişilik.

Bunlara talim arabası deniliyordu. Cambaz Ahmedinki de bu nevidendi.

At cambazları, beygirlerini arabalarına koşarlar, Ramazanda Divanyolu, Beyazıt, Aksaraydan Direklerarası piyasasına vururlar, Kandil günlerinde, Cülûs ve Veladet donanmalarında, bütün İstanbul içini çarh çevirirler, bahar gelince de Beyoğlunu, Şişliyi, Tepeyi üç beş kere devrettikten sonra, en civcivli miadında, Kâğıthanenin tozuna, toprağına dalarlardı.

Cambaz efendide, arkasındaki maiyetinde ne caka, ne fiyaka...

Rus yahut Macar çift, gelin gibi süslenmiş. Yeleleri evvala kıvrılmış, sonra kabartılmış; aralarına mavi boncuklar takılmış. Öyle bir tımar edilmişler ki tüyleri ayna; yüzünü yaklaştır kendini seyret. Tırnaklar, yağlı ocak isile rugan gibi ışıltıyor.

Koşumlar vernikli boya ile boyanmış, nikelleri Moskof toprağıle parlatılmış okis hamutların arasında, yine Moskof toprağıle gümüşe döndürülmüş, şungırtılı zincirler...

Terbiyeleri ele alan ve araba kullanan cambaz efendiye gelince:

Kışsa kürk yakalı gocuğunu, yazsa, kaz tersi rengi, yardan ayrıldım biçimde yeleğini, kol ve bacalarının içi mor kadife, aç seygar kahveciyi görünce hemen oturup kahvesini höpürdeten bir tiryaki gri ceketini giymiş; sıra sıra parmak kalınlığındaki gümüş kösteği sallandırmış. Trablus kuşağının püskülleri sarkınada, ayaklarında çizme; elinde ipek uçlu hezeran kamçı; ha babam şaklatıyor, hayvanlar şahin gibi uçuyor.

Arabanın arkasındaki, üç, dört, hatta beş ve altı yordak ta mostralık.

Başlarında vişne renginin siyaha yakını, dar Beyoğlu kalıpta fes. Hepsinde zülüf, kahkül, perçem. Yanaklar sinekkaydı traş.

Galata, Köprü üstü, Eminönü gibi kalabalık bir yere gelindi mi hemen paket açılıyor; cigaralar dudaklara sıkıştırılıyor; hep bir arada, milimetresi milimetresine içiliyor.

Tenha sokaklarda jimnastik adım yürüyüş; bir bir ayağa karışınca tırız ve marş marş.” (“T. M.”, S. P., 26 Ağustos 1934, s. 8).

Romanda, yüksek tabakadan olanlara at satan Cambaz Ahmet şöyle tanıtılır:

“*Cambaz Ahmet, namı diğerle Duba cambaz, İstanbul'un at satıcıları içinde en sayılılardandı. Şehzadelere, sultanlara, vekil vükelâya, vezir vüzeraya en nadide ve lüks beygirleri tedarik eden ve getirten, çifte sakallı frenkle yalnız oydu.*”(“T. M.”, S. P., 26 Ağustos 1934, s. 8).

Vehbi Bey'e araba almak için, İstanbul'daki araba satıcılarının çoğuna başvururlar. Ancak, Topkapı'daki satıcıda karar kılarlar. Romanda, bu olay ve araba satıcıların kimler olduğu şöyle anlatılır:

“*Esasen alınacak fayton peylenmişti. Bir hafta evvel, İstanbul içindeki maruf araba satıcılarının hepsini gezmişler, Fatihteki Hacı Mestanın, Binbirdirekteki Lehinin Pangaltıda, Hamam sokağındaki Maksudun mağazalarını gözden geçirmişler, Tophanedekinde karar kılmışlardı.*”(“T. M.”, S. P., 1 Eylül 1934, s. 8).

Satıcıya kadar giden Vehbi Bey ve takımı, bu sefer de, ne çeşit araba alacaklarına karar veremezler. Birinin beğendiğini diğeri beğenmez, her ağızdan bir ses çıkar. Ancak ağırlık, landoya verilir. Landonun özelliklerini saymaya başlarlar.

Romanda bu araba, konak arabalarının diğeri bir çeşidi olarak gösterilir. Landoların, daha çok üst tabakadan insanların kullanıldığı belirtilir ve şöyle devam edilir:

“*Taşrada, birinci sınıf valiliklere, salâhiyeti vasıtalı fevkalade kumandanlıklar nasp ve tayin buyrulan bütûn vüzerâ ve maşiranı saltanat seniye merakıby sairenin birine rağbet etmezler. Etrafi erbealarında yaverler, zaptiyeler, etba, huddam, ağavat bulunduğu halde, lando süvar olarak dolaşırlar... Beyoğlunun en lort frenkleri ve bangerleri, seyir seyran ve düğün dernek gibi mahallere, hatta cenazelere işbu landolarla gitmiyorlar mı?(...)*

Lando, aynı zamanda hem fayton, hem kupa sayılır. Arzu ettin mi körükleri açarsın, olur fayton; istedin mi kaparsın, olur kupa... Saniyen, mevsimi şitada Erbain Berdalacuz ve Sitteisevir soğuklarındaki mahfuziyet cihetlerini de unutmayalım...”(“T. M.”, S. P., 2 Eylül 1934, s. 8).

İstenirse fayton, istenirse kupa olarak kullanılabilen landoyu alırlar. Tombul Mirasyedi, yollarda tur atarak, sokaklarda gezen kadınlara hava atmak için aldığı bu arabayla, İstanbul'un en kalabalık yerlerine girip çıkar. Eserde, onun arabasıyla turlarını yapabileceği yerler şöyle aktarılır:

“*Galata, Beyoğlu, Şişli boylanacak, Caddekebir beş on kerre Taksimden Tünele, Tünelden Taksime tur edildikten sonra, en kalabalık yerlerdeki tütüncünün önünde durulacak...*”(“T. M.”, S. P., 3 Eylül 1934, s. 8).

Vehbi Bey'in gezdiği bu yerlerin, İstanbul'daki gençlerin ve parası bol hovardaların arabalarıyla dolaştığı mekânlar olduğunu söyleyebiliriz. O zamanların İstanbul'unda zamparaların, Galata, Beyoğlu ve Taksim civarlarında faytondan faytona işaretlerde bulunmaları, alımlı kadınlarla bakışmaları, yaptıkları çapkınlıklarının en meşhurlarıdır. Bu bakımdan faytonlar veya diğeri çeşit arabalar, çapkınlar için vazgeçilmez araçlardır.

Sonunda arabasına kavuşan Vehbi Bey'de ve arkadaşlarında, bu sefer de arabacı derdi başlar. Onlara göre konak arabalarının şoförü şöyle olmalıydı:

“*Konak arabacısı denilen mahlukun çuha setresi kavuşuk, parlak düğmeleri ilikli, oturuşu edepli, efendisinin hitabına karşı cevap veriş nezaketli olacak. Dur dedin mi, derhal terbiyeleri sol ele alıp sağile*

temannahı basacak. Çek dedin mi hakeza... Bir yerde mola mı vereceksin, hemen atlıyacak; beygirlerin baş ucunda, kolları göğse kavuşturacak... Kavuşturacak ama efendim nerede, ben nerede kabilinden duruş değil. Kulağı kırışte gözü de teftişte...”(“T. M.”, S. P., 7 Eylül 1934, s. 8).

Yazarın *Tombul Mirasyedi* eserinde anlatılan bu arabalar, İstanbul'daki konak arabalarını yansıtmaları bakımından önemlidirler. Romanda da görüldüğü üzere, konak arabalarını, daha çok zengin kesim kullanır. Paşaların, paşazadelerin, mirasyedilerin veya paşa gelinleri ve kızlarının hususî arabaları olarak karşımıza çıkarlar.

3. 3. 3. Otomobiller

İstanbul'da, atlı binek arabalarından sonra otomobiller kullanılmaya başlanır. Yazar, İstanbul'da otomobillerin piyasaya çıktığı zamanların, II. Meşrutiyet (1908)'ten sonraki yıllar olduğunu söyler.

Otomobilin, Avrupa'da ve Amerika'da daha önceleri kullanılmasına rağmen, Türkiye'ye 1908'den sonra girmesinin sebebini Sermet Muhtar şöyle açıklar:

“... II. Abdülhamidin arttıkça artan, kılı kırk yaran vehmi yüzünden Türkiye hudutlarından içeri sokulamamıştı.

Hünkârın kanaatine gayet tehlikeli bir vasıta idi. Erbabı fesadın gizli bir maksatla kullanması, saltanat aleyhine tertibat alması, hatta zat-i hümayuna süikasdde bulunması ihtimali mümkündü. 21 Temmuz 1905 Cuma günü Yıldızdaki Hamidiye Camiinde Selamlık resmi yapıldığı sıra ansızın patlayan, asker ve başıbozuk ahaliden birçok bigünahı kurban eden bomba hadisesinden sonra her taraf bir kat daha kollarlanmış, ortalık büsbütün kasılıp kavrulmuştu. Otomobilin tedariki şöyle dursun, adını ağza almak kimin haddine?”.

Ancak hürriyet ilan edilince, otomobilin önündeki engeller ortadan kalkar ve bu araç, İstanbul şehrinin yollarında görülmeye başlanır.

Sermet Muhtar'ın sadece *Sülün Bey'in Hatıraları* ve *Harp Zengininin Gelini* eserlerinde otomobillere yer verilmiştir.

Alus'un *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında Eski İstanbul'daki otomobillerden şöyle bahsedilir:

“O zamanlar lastik tekerlek, İstanbul'da ya beş, ya altı tane. Bir Fehmi Paşada, bir mabeyinci Faik Beyde, bir Başkâtiplerde, iki tane de, Perapalasın yanındaki lüks kiralarda.” (“S. B. H.”, AKŞ., 26 Teşrin Evvel 1933, s. 5).

Harp Zengininin Gelini eserinde ise;

“Meydanda, hiçbir otomobil göze çarpmıyor. Esasen, taksi otomobilleri o zaman o kadar az ki, sokakta dolaşanlar, hep askerî veya hususî...” (H. Z. G., s. 156.) şeklinde anlatılır.

Sermet Muhtar Alus, bu romanlarında “Lastik Tekerlek” olarak isimlendirdiği otomobillerin nadirliğini dile getirmiştir. Yazarın bu eserleri, 1933 veya 1934 baskılı kitaplardır. Alus'un aynı tarihlerde bu eserlerini kaleme aldığı hesap edilirse, eserlerinde İstanbul'da o sıralar henüz otomobillerin yaygınlaşmamış olmasını anlatması olağandır. Çünkü Sermet Muhtar, İstanbul'un 40, 50 yıl öncesini anlattığı için, bu zaman yaklaşık, 1890'lara, 1910'lara rastlıyor. Bu tarihlerde de otomobil, şehirde yeni yeni kullanılmaya başlamıştır. Bu nedenle, İstanbul sokaklarına fazla yayılmamıştır.

Eserlerinde İstanbul'un sosyal alandaki batıllaşmasını dile getiren Sermet Muhtar, otomobillerin kullanılmasını

da, Avrupalılaşıma olarak değerlendirir. Çünkü bu araç, Avrupa'dan Türkiye'ye girmiştir. Bu bakımdan otomobiller, İstanbulluların Avrupalılaştığını gösteren önemli unsurlardan biridir.

3. 3. 4. Vapurlar

Sermet Muhtar'ın eserlerinde bahsettiği taşıtlardan bir diğeri de vapurlardır. Alus;

Sülün Bey'in Hatıraları (Akşam, 1933), *Düniün Genci Anlatıyor* (Cumhuriyet, 1935), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936) romanlarında ve *Eski Hikâyeler: Kuyumcunun Havalanması* (Akşam, 1933), *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949) öykülerinde İstanbul'daki vapurlar hakkında bilgiler aktarmıştır. Ayrıca, *Tarih Hazinesi* dergisindeki “Şirketi Hayriye” (S. 7, 15–28 Şubat 1951, s. 358-359-362) başlıklı yazısında da, vapurları konu olarak ele almıştır.

Yazarın *Tarih Hazinesi*'ndeki yazısında vapurlar üzerine aktardığı bilgilere göre; İstanbul'da, ilk zamanlar pazar kayıklarıyla yapılan deniz ulaşımı, daha sonraları vapurlarla gerçekleşmiştir.

Anadolu ve Rumeli halkının birbirlerine gidip gelişini kolaylaştıran, şimdiki vapurlardır. İstanbul'daki ilk vapurlar da, Şirketi Hayriye'nin kuruluşu ile kullanılmaya başlanır.

Sermet Muhtar, Şirketi Hayriye'nin kuruluşu ve tarihi hakkında şu bilgileri aktarır:

“Şirketi Hayriye, Osmanlı İmparatorluğunun ilk kurduğu anonim şirkettir(...)

Baltacı Manolaki namındaki bir bezirgân vasıtasıyla İngiltereye 8 vapur ısmarlanmış(...) İsimleri şunlardır: Rumalihisarı, Tarabya, Göksu, Beylerbeyi, Tophane, Beşiktaş.

Bunları kullanacaklara gelince: hemen hepsi yelkenli gemilerden, dümencilikten, lostromoluktan türeme Rumlar, Hırvatlar, ilk Türk olarak da meşhur Ömer Kaptan.

1852 de vapurlar cayır cayır işlemeğe başlamış(...)

Şirketi Hayriye İdaresi en önce Bahçekapısında Nafia hanında, müteakiben Galatada Mehmet Ali Paşa hanının üç odasında, ardından Tuzlayıcı hanında, Balıkhane binasında, SirkeciKosva hanında nihayet yine Galatada kendi yaptırdığı mülkte işleyip durmuştur (...)

Birinci Cihan Harbinde, bilhassa Çanakkale savaşlarında Şirketi Hayriye vapurlarının pek çoğunu kaybetmiş. Cumhuriyet devrinde bu hayırlı , emektar müessesenin adı sanı ortadan kaldırılmış, idaresi Deniz Yollarına verilmiştir.”.

İlk zamanlar, vapurlara bir marka ile girilir ve biletçi, müşteriden markayı alıp teneke kutudan bileti müşteriye verir. Biletin üzerinde iskele adı bulunmaz. Bu biletler, her akşam toplanıp fırınlarda yakılır. Daha sonraları ise, biletlerin üzerlerinde günün tarihi ve hangi iskeleye gidileceği yazılmaya başlanır.

Vapurların penceresinde, “Kaptanla konuşmak yasaktır!” levhası bulunur. Ancak bu yasağa kimse uymaz. Vapurların yukarı güvertesi kısadır ve orta salonları yoktur. Bozuk havalarda, kibar takımı yan kamaralara dolar, aşağı tabaka ise, göz gözü görmeyen bodruma iner.

Alus, eserlerinde mesirelerden, buralara düzenlenen âlemlerden bahsederken, vapurlara da değinir. Çünkü yazarın romanlarında ve öykülerinde yer alan vapurlar, çoğunlukla İstanbul'daki halkı tenezzühe götüren toplu araçlar olarak karşımıza çıkarlar.

Sermey Muhtar'ın eserlerinde yer alan vapurlar şunlardır:

“*Sultaniye vapuru...*” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 7 Eylül 1933, s.5).

“*Hidiviye vapuru...*” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 14 Kanunuevvel 1933, s.5).

“*Üsküdar Vapuru*” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 10 Eylül 1933, s. 5; “İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 31 İkinci Kanun 1935, s. 12).

“*Şirketi Hayriye vapuru...*” (“D. G. A.”, *CUM.*, 26 Birinci Kanun 1935, s. 2).

“*Haydarpaşa vapuru...*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 29 İlkteşrin 1936, s. 5).

“*Boğaziçi vapuru*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 30 İlkteşrin 1936, s. 5; “E. H: Kuyumcunun Havalanması”, *AKŞ.*, 18 Mart 1933, s. 7).

“*Üsküdar kalkan 22 numaralı vapur, Kadıköyünün 4 numaralı vapuru, Eyüp iskelesindeki 2 numaralı vapur...*” (“A.G.K.A.”, *KRN.*, 30 İlkteşrin 1936, s. 5).

“*Şirketin 37, 38, 44 numaralı vapurları...*” (“M. B. B.”, *AYD.*, 2 Mart 1949, s. 5).

Sermet Muhtar Alus'un *Dünün Genci Anlatıyor* romanında, Beybaba'nın ve kaleminden arkadaşlarının Göksu Panayır'na gitmelerini ve orada düzenledikleri âlemlerini anlatırken, vapurlar da söz konusu olmuştur. Kahramanları, adı geçen mesire yerine Şirketi Hayriye'nin vapurları götürür. Beybaba ve yanındakiler, kaleminden çıkıp, köprüye inerek şirketin vapuruna binerler. Beybaba, vapurdaki kalabalığı şöyle aktarır:

“*Vapurun içinde nefes alabilersen al. Baştaşağı hıncahınc. Davlumbazların üstüne, kazanın iki yanına, kaptan kamarasına, kamaranın merdivenine kadar insan dolu. Erkek, kadın; müslüman hıristiyan; ihtiyar çocuk...*” (“D. G. A.”, *CUM.*, 26 Birinci Kanun 1935, s. 2)

Romanda ayrıca, o zamanların vapurlarının büyüklükleri hakkında da bilgiler verilir:

“*O zamanki vapurlar bugünküler kadar da geniş değil. En büyüğü şimdi Adaya işliyen yandan çarklılar yok mu, onlardan bile küçük...*” (“D. G. A.”, *CUM.*, 27 Birinci Kanun 1935, s. 2).

Görüldüğü üzere, o zamanların vapurları, henüz küçük oldukları için, topluca bir yere gidildi mi, balık istifi gibi insanla dolar. Bu nedenle özellikle mesire günleri vapurlar, mahşerî bir kalabalığa döner.

İstanbul'da bir seyir yerine gitmeden birkaç saat önce; vapurlar, güverteleri ve gişeler insanla kaynar. Alus'un *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde bu kalabalık şöyle anlatılır:

“*Şirketin 37, 38, 44 numaralı vapurları tıklım tıklımdı. Beşer dakika fasıla ile kalkmalarına hayli vakit varken gişelerde itişe kakışa bilet alanların, güvertede yer kapmağa seğirtenlerin ardı arası kesilmiyor.*” (“M. B. B.”, *AYD.*, 2 Mart 1949, s. 5).

Yine aynı öyküde, vapurlardaki satıcılardan da bahsedilir. Bu taşıtlardaki yolculuklar uzun süreli olduğu için, vapurlarda müşterilerin acil ihtiyaçlarını karşılayan çeşitli satıcıları görmek mümkündür. Öyküde bu satıcılar, şu şekilde getirilir:

“*Tablalı, işportalı, sepetli, küfeli satıcılardan börekçiler, peynirli pideciler, yaş ve kuru yemişçiler, şerbetçiler, gazozcular, sucular ortalıkta mekik dokumada. Zira bir defa vapura giren ezana kadar orada mahpustan farksız; açlıktan içi kart kart kazınsa, gözleri kararsa darı tanesi bulamıyacak.*” (“M. B. B.”, *AYD.*, 26 Şubat 1949, s. 5).

Yazarın romanlarında ve öykülerinde, mesirelere gidiş söz konusu olduğu zaman, vapurlar zikredilir. Alus'un

eserlerinde, halkı seyir yerlerine taşıyan bu araçlar, o zamanlar küçük ve gelişmemiş olduklarından, kalabalık ve gürültülü olurlar. Vapurlar, bir kere hareket etti mi, gidilecek yere kadar durmadan gider. Ancak, bu uzun yolculuğa rağmen vapurlarda her türlü ihtiyaç karşılanabilir. Çünkü bu taşıtlarda börekçisinden, helvacısına, sucusundan şerbetçisine, yemişçisinden meyvecisine kadar türlü türlü satıcıları bulmak mümkündür.

Kısacası Eski İstanbul'daki halkın, deniz ulaşımında çoğunlukla vapurlardan istifade ettiğini söyleyebiliriz. Bu araçlardan önce ve bunlardan sonra da denizde; salapuryalar, yelkenliler, balıkçı tekneleri veya pazar kayıkları ile ulaşım sağlansa da, vapurlar tehlikesiz ve ucuz olduğu için daha çok tercih edilir.

3. 4. ESKİ İSTANBUL'DA GELENEK, GÖRENEK VE İNANÇLAR

1890'larda başlayan istibdat yönetimi, ardından hürriyetin ilanı ve savaşlar (Balkan savaşları, I. Dünya savaşı gibi.), Türkiye'de yaşanan siyasî ve sosyal değişikliklerin sebepleri arasındadır. Bütün bu değişiklikler, İstanbul'a çoğunlukla olumsuz etkide bulunmuşlardır. Bu şehrin hayatı, sosyal dengesi ve insanları da değişikliğe olumlu veya olumsuz dâhil olmuşlardır.

İstanbul, zamanla özgün değerlerinden koparak, yeni bir hayatın basamaklarına adım atar. Giyim ve kuşam değişir; mekânlar farklılaşır, eğlence zevki başkalaşır... Her şey, âdeti kabuk değiştirir gibi, eski halinden sıyrılıp yeni bir görünüm kazanır. Böyle olunca İstanbul'daki gelenek ve görenekler de, eski büyüsunü yitirir. Bu atmosfer içinde, eskiden büyük değer verilen gelenek ve göreneklere, artık kimse uymamaya başlar.

Eski İstanbul'da yaşanan gelenek ve görenekler, hayatın her safhasında kendisini hissettirecek kadar güçlü bir etkiye sahiptir. Bir çocuğun doğumundan ölümüne değin yaşadığı her şey, örf ve âdetler çerçevesinde olur. İlk okula başlama töreni, sünnet düğünü, evlilik töreni, vs. derken geçen bir ömür, örf ve âdetlere bağlı yaşanır.

Bu hayat içinde yer alan, Osmanlı padişahlarının muayede günleri, cülûs ve velâdet donanmaları, kadın erkek ilişkileri, düğün âdetleri, misafir kabulleri, giyim kuşamdaki itina, mektebe başlama, büyüklere saygı, küçüklere sevgi... Gelenek ve görenekler zincirinin önemli halkalarıdır.

Eski İstanbul'daki halkın sıkı sıkı bağlı olduğu gelenekler, toplumsal hayatta yaşanan değişiklikle, yavaş yavaş unutulmaya başlar. Bir zaman sonra, İstanbul'daki gelenek ve göreneklerin izi kalmaz.

O zamanların İstanbul'unun canlı bir tanığı olan Sermet Muhtar Alus da, İstanbul'da yaşayan bir birey olarak bu değişiklik içinde yer alır. İstanbul'un geçmişi ve bugünü arasında büyük bir fark olduğunu gören Alus, bu farkı eserlerinde okuyucularına yansıtmaya çalışır. Yazar, eserlerinde değişen İstanbul'un yanında; bu şehrin kaybolan hayatını da okuyucularına anlatarak, sonraki kuşakların Eski İstanbul'u tanımalarına imkân sağlar.

Sermet Muhtar, romanlarında ve öykülerinde, İstanbul'un kaybolan değerleri içinde yer alan gelenek ve göreneklerden de söz eder. Alus, yapıtlarında İstanbul'a ait gelenekleri, eserinin ya konusu olarak ele alır ya da yan tem olarak işler.

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde geçen gelenek ve görenekler, Eski İstanbul'un hayatını yansıttıklarından büyük öneme sahiptirler. Bu bakımdan yazarın romanlarında ve öykülerinde anlatılan gelenek ve görenekler, çalışmamızda ayrı ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

3. 4. 1. ESKİ DÜĞÜNLER

Eski İstanbul'un gelenek ve görenekler zincirinin önemli bir halkasını, evlenme gelenekleri oluşturur. İstanbul'da gelinlik kızlarla damatlık erkekler evlenecekleri zaman, düğünden evvel haftalarca aileleri tarafından hazırlık yapılır. Öncelikle, damatlık erkeklere kız aranır. Münasip bir kız bulunursa, istenir. Nikâh kıyılır ve düğün için gün kesilir. Düğün günü ise, başlı başına bir âlemdir. Kına gecesi, koltuk merasimi günü, yüz yazısı günü ile günlere bölünen bu heyecan, en son paça günü ile sona erer.

Evlenecek kızın aranmasından paça gününe kadar, Eski İstanbul gelenek ve göreneklerini yansıtan bu yaşayış şekli, Sermet Muhtar Alus'un eserlerine de konu olmuştur. Yazarın İstanbul'un evlenme geleneklerinden bahsettiği eserleri;

Pembe Maşlahlı Hanım (1933), *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933), *Rüküş Hanımlar* (Akşam, 1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936) romanları ile *Şahende Hala* (Amcabey, 1943), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma* (Akşam, 1951) öyküleridir.

Alus'un romanları ve öyküleri dışında, çeşitli yazılarında da bu gelenekle ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Yazarın romanlarında, öykülerinde ve yazılarında evlenme gelenekleri hakkında aktarılan bilgilere göre, Eski İstanbul'daki düğünleri ve bu düğünlerdeki önemli gelenekleri şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

3. 4. 1. 1. Görücü Gitme

Sermet Muhtar, *Pembe Maşlahlı Hanım*, *Sülün Bey'in Hatıraları*, *Rüküş Hanımlar*, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* ve *Anasını Gör Kızını Al* romanları ile *Şahende Hala* öyküsünde Eski İstanbul'da görücü gitme geleneğinden bahseder.

Alus, adı geçen eserlerde kahramanlarından birisi evlendirilince, görücüye gitme veya görücüye çıkma geleneğine de değinir.

Bu eserlerde anlatılan bilgilere göre, Eski İstanbul'da ilkin, evlendirilecek erkeğe kız aranır. Konudan komşudan, tanıdık bir kılavuzdan uygun bir kız tavsiye edilirse, hemen o kızın evine gidilir.

Anasını Gör Kızını Al romanında Piç Eda'nın evliliği anlatılır. Eserde, Piç Eda'ya gelen görücüler ve Eda'nın tavırları dile getirilirken, görücüye çıkan kız, şöyle tasvir edilir:

“Görücüye çıkan kız, başı eğikçe, gözleri yerde, mahcuptur. Gencin şekil ve şemalinden, rütbe ve memuriyetinden, maaşından ve muhassasatından, terfi kağıdının dolaştığından bahsedilirken, utancından terler dökerek renkten renge girer.” (“A. G. K. A.”, KRN., 18 İlk Kanun 1937, s. 5).

Misafirler içerde beklerken görücüye çıkan kız hazırlanır, süslenir. Alus, kızın bu hazırlığını bir yazısında şöyle anlatır:

“İçeriki odada paçalar sıvanır. Önceden kızcağızın dişleri ovulur. Arkasından tuvalet: Saç kıvırmalar, sürme ve kozmetik çekmeler, allık ve pudralar sürmeler. İçine temiz çamaşır, üstüne korse, etekliğin altına “turnür”, kız nahif ise, göğsüne memelikler konur. En süslü elbiselerden biri

giydirilirken, bunun rengi açmadı! diye bir başkasına başvurulur.

Tepe topuzunun yan tarafına elmas kuş iğne veya dal, kulaklarına küpeler, göğsüne broş ve altın saat kordon, bileklerine bilezikler, parmaklarına altın yüzükler takılır.

Görücü hanımlar misafir odasında bekleye dursunlar, bu süslenme bir türlü bitip tükenmez. Nihayet, Lüben, Opoponaks, Miflör lavantalarından biri sürüldükten sonra hazırlık tamam olur.”

Hazırlığı tamamlanan kız, görücüye çıkar. *Rüküş Hanımlar* romanında Şehlevent Hanım'ın, kızı Cavidan'ı evlendirmesi konu edilmiştir. Cavidan'ın görücüye çıkması anlatılırken, İstanbul geleneklerine ait önemli bilgiler de aktarılır. Mesela öğrendiğimiz kadarıyla Eski İstanbul'da görücüye çıkacak kızın yanında bakire bir kız bulundurmamak gerekir. Cavidan'ın kız kardeşi Navidan bekârdır. Bu yüzden aile, Navidan'ı ablasını görücüye gelenlerin odasına bırakmazlar. Çünkü;

“Gelin olacak kızın yanında başka bakirenin görünmesi âdet değildir; yevimsizlik ve uğursuzluk sayılır.” (“R. H.”, AKŞ., 19 Mart 1934, s. 5).

Alus'un *Şahende Hala* öyküsünde başkahraman olan Şahende Hala'nın görücüye çıktığını görmekteyiz. Öyküde Şahende Hala'nın görücülerin karşısına çıkması anlatılır. Şahende'nin görücüye çıkmasının anlatıldığı bölümü, bu konuya açıklık getirmesi bakımından, olduğu gibi aktarıyoruz:

“Nihayet Şahende kahve tepsisile giriyor odaya. Kahveleri verip oturuyor sandelyeye.

Görücüler tepeden tırnağa seyredelerken üçünün de yüzleri gülmede. Tabiatan bahsolunmaz, beğendiler zahir(...)

Güldürüp dişlerini görmek için tuhafılıklara kalkışıyorlar. Dişleri beyaz, taş gibi yüreklerinin rahatlaştığını bir espri ile açığa vuruyorlar:

–Padişah ikballeri, sultanlar, vezir kerimleri inci dizilerini boyunlarına takar. Sen ağzına takmışsın ilahi yavrum!(...)

Oğlanın teyzesi yerinden fırlıyor:

- O kadar içim çekti ki kendimi tutamıyacağım, yanacıklarını bir kere öpeyim!

Sarılıp şapur şupur öperken, meramı ağzının kokup kokmadığını yoklamak(...)

Oğlanın ablası da ötüyor:

-Kardeş, böcek kabuğu iskarpinlerin darca galiba? Aramızda teklif mi var, çıkar şunları rahatlan!

Maksadı düz taban mı, değil mi onu anlamak.

Artık lamı cimi yok, beğendikleri yüzde yüz (...)

- İnşallah pek yakında geliriz; sözümüzü keser; hazırlıklarımıza başlarız!.. diyerek memnun memnun gidiyorlar.” (“Ş. H.”, AMC., S. 17, 27 Mart 1943, s. 9).

Görüldüğü üzere görücüler kızı iyice inceledikten sonra, eğer beğenmişlerse kızı sevmeye, ona ilgi göstermeye başlarlar. Kızın bir kusuru olup olmadığını, çeşitli hareketlerle öğrenmeğe çalışırlar. Kız, istedikleri gibiyse o evde karar kılarlar. Sıra, beğendikleri kızı oğullarına göstermeye gelir. Çünkü Alus'un ifadesine göre, birbirini görmeden kimse karı kocalığa yanaşmaz(“R. H.”, AKŞ., 16 Mart 1934, s. 5).

İstanbul'da evlenecek erkekle kızın birbirlerini görmelerinin çeşitli yolları vardır. Bu yollardan birine yazarın *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında rastlamaktayız. Sülün Bey'in babası, evlendirilecektir.

Bunun için görücüye giden aile, beğendiği kızı Sülün Bey'in babasına gösterir:

“Babamı, Salacaktaki kahvelerden birine oturtmuşlar; tazeyi bir sandala getirip iskeleye çıkarmışlar; kahvenin önünden geçirmişler.” (“S. B. H.”, AKŞ., 7 Eylül 1933, s. 5).

Bu yollardan birinin, kahvede oturan erkeğin önünden kızı geçirmek olduğunu görüyoruz. Diğer yollar ise, *Rüküş Hanımlar* eserinde anlatılır. Şöyle ki, evlenecek olan Cavidan'la Yusuf Daniyel Bey birbirlerini hiç görmemişlerdir. Bunun için iki genci, Köprü'de, Vapur iskelesinde, Beyoğlu'ndaki Bonmorşe'de, Pazar Alman'da, Karaköy'deki poğaçasıda, bir muhallebicide, mesirelerde veya gazinolarda buluşturmak isterler. Eğer buluşma gazinoda olacaksa, şöyle plan yapılır:

“Delikanlı, Kalender gazinosunda, sazın yanına otursun. Belli olması için yakasına bir pembe gül taksın. Kızlarla beraber önünden geçelim.”(“R. H.”, AKŞ., 17 Mart 1934, s. 5) ya da mesirelerde karar kılınmışsa eğer:

“Göksu'ya gelsin; yan cebine havai ipek mendil soksun. Sandallar sıkışınca birbirlerini daha iyi görürler.” (“R. H.”, AKŞ., 17 Mart 1934, s. 5).

Nihayet bu planlardan biri gerçekleştirilir ve evlenecek kızla erkek birbirlerini görürler. Erkek ile kız birbirlerini beğenmişse, artık kız eviyle sıkı bir diyaloga girilir. Tekrar kız evine gidilir. Görücülerin kız evine ikinci gelişlerinde, her iki tarafın da koşulları konuşulur. Bu koşullar içinde, kızın erkek tarafına gelin mi geleceği; yoksa erkeğin kız evine içgüveysi mi gideceği de vardır. Çünkü o zamanların âdetlerine göre erkeğin içgüvey gitmesi de mümkündür. Meselâ *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında Sülün Bey'in babasının içgüvey gittiğini görmekteyiz (“S. B. H.”, AKŞ., 1 Eylül 1933, s. 5). Alus'un *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında da, anlatılan Yekta ile Yaşar'ın düğününde Yaşar'ın, gelinin evine damat olarak gittiği dile getirilir. Ata Paşa'nın tek çocuğu olan Yekta evlenince, damatları Yaşar, Paşa'nın konağına yerleşir (“İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 22 Mart 1935, s. 8). *Pembe Mektup* adlı kısa hikâyede de, Tıknaz Adam'ın Paşabahçe'deki kayınpederinin evine iç güveysi gittiği anlatılır (“P. M.”, *AYB.*, 1 Teşrinievvel 1937, s. 30).

3. 4. 1. 2. Nişan Takma

Erkek tarafı ile kız tarafı tamamen anlaşılırsa, nişan günü için söz kesilir. Kararlaştırılan nişan gününden bir hafta evvel, erkek tarafı bir nişan takımını hazırlar ve kız tarafına yollar. Eski İstanbul'daki nişan takımı âdetini yazar şöyle ifade eder:

“Nişan takımı demek, oğlan tarafının da, kız tarafının da mevkii, haysiyeti, variyeti alameti demek.” (“R. H.”, AKŞ., 11 Nisan 1934, s. 5).

Rüküş Hanımlar romanında Cavidan'ın evine bir nişan sepeti gönderildiği dile getirilir. Bu nişan sepetinin içindekileri aktarmadan önce şunu belirtmek gerekir: İstanbul'daki nişan sepetleri, nicelik olarak birbirinden farklı özellikler gösterebiliyor. Nitekim *“her şey gibi onun da âlâsı, evsatı, ednası vardır.”* (“R. H.”, AKŞ., 11 Nisan 1934, s.5) cümlesi de buna işaret ettiği gibi, düğün sahibinin maddi durumuna göre nişan sepeti hazırlanır. Ayrıca kız tarafına yollanacak nişan sepetini, evin uşağı götürür. Ancak romanda, nişan sepetini damadın annesinin ve kız

kardeşinin götürdüğünü görmekteyiz. Romanın başkahramanı Şehlevent Hanım'ın, bu aykırı durum karşısında şu yorumları yaptığını görmekteyiz:

“Oğlan tarafından nişan sepeti gelirken, kaynananın, görümcenin ne işi var? Bunu getirecek bir kâhya kadın, bir emektar kalfa, hiç değilse ehibbanın yaşlı bir hatun yok mu?”(“R. H.”, *AKŞ.*, 9 Nisan 1934, s. 5). Görüldüğü üzere nişan sepetini, erkek tarafından bir kâhyanın veya kalfanın götürmemesi bir ayıba sebeptir.

Eski İstanbul'daki âdetlere göre nişan sepeti içinde genellikle şunlar yer alır: Birkaç metre kumaş, bir çift iskarpın, bir çift terlik, kız evindeki hanımlar için terlik, iki çift çorap, bir çift eldiven, iki mendil, Arnavut badem şekeri, bir şişe kolonya, bir şişe lavanta, bir kutu pudra, 25 dirhem kadar sakız, kakule, karanfil, çörekotu, üzerlik, yarım okka çekirdek kahve, bir okka kırılmış kelle şeker, yarım okka nöbet şekeri ve iki şişe şurup(“R. H.”, *AKŞ.*, 11 Nisan 1934, s. 5).

Hazırlanan bu nişan sepeti, kız evine yollanır. Kız evi de, sepeti aldığı anda damadın ölçülerini ister(“R. H.”, *AKŞ.*, 10 Nisan 1934, s. 5). Bunun üzerine bir gün sonra erkek tarafı, damadın ölçülerini bir bohça içinde kız evine yollar. *Rüküş Hanımlar* romanında damat olacak olan Yusuf Daniel'in ölçüleri için gönderilen bohça da şunlar vardır:

“Bir beyaz frenk gömleği ve 38 numara bir yaka. Beli kemerli ve paçaları düğmeli bir patiska don. Bir çift fildikos çorap. Bir çift rugan terlik.”(“R. H.”, *AKŞ.*, 13 Nisan 1934, s. 5).

Kız tarafı da erkek tarafına bu ölçülerde ayarladığı hediyelerini gönderir ve sıra nişan hazırlıklarına gelir.

Nişan günü gelin; giyinmiş, kuşanmış, erkek tarafını bekler. Erkek tarafı da, akşama doğru kız evine gider. Gelin evinde misafirlere kahve ikram edilir. Kahveler sitil takımı ile dağıtılır. Her fincanın yanına zarf bırakılır ve misafirlere dağıtılır. Buradaki maksat, kahveler içildikten sonra zarflara para bırakılarak fincanları iade etmektir. Bu arada kız, dadısı veya kalfasının koluna girerek içeri getirilir. Gelin, gelenlere teker teker hoş geldin dedikten sonra, kayınvalidesinin yanında bir sandalyede oturur. O esnada güvey tarafından bir hanım, kaynanaya vekâleten gelin hanıma nişanını takar ve cümbüş başlar. Eğlence geceye kadar devam eder ve böylece nişan sona erer.

Nişandan sonra iki taraf düğün için hazırlıklara başlar. Sermet Muhtar'ın *Rüküş Hanımlar* romanında rastladığımız bir ayrıntıya göre eğer düğün, Kurban Bayramı'ndan hemen sonra yapılacaksa erkek tarafının telle duvakla süslediği bir koçu kız tarafına hediye olarak göndermesi âdettir(“R. H.”, *AKŞ.*, 14 Nisan 1934, s. 5).

3. 4. 1. 3. Çeyiz

Nişandan sonra düğün için hazırlıklara başlarlar. Her iki taraf da, çeyiz düzme derdine girer. Çeyiz, erkek tarafı ile kız tarafı arasında paylaştırılır. Alus'un *Anasını Gör Kızını Al* romanında anlatıldığı üzere, genellikle gelin odası damat tarafına aittir. Yatak odası ise, eğer erkek tarafı ağırlık (para veya altın)vermişse, gelin tarafına düşer (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 3 Birinci Kanun 1936, s. 5).

Erkek tarafının kız tarafına verdiği ağırlıklar içinde, “Bekâret Diyeti” adı altında verilen bir miktar para da vardır. Sermet Muhtar'ın *Anasını Gör Kızını Al* romanında, Piç Eda'ya bekâret diyeti verilmesi anlatılırken, yazar araya girerek bekâret diyeti hakkında şu bilgileri aktarır:

“Bakire kısmına ağırlık vermek gerektir (...) Binaenaleyh, hiç değilse 70, 80 lira kadar bir ağırlık verilmeli ki, çeyize çimene ve en lüzumlu cihetlere sarfedilsin.”(“A. G. K. A.”, *KRN.*, 3 Birinci Kanun 1936, s. 5).

Bu gelenek hakkında herhangi bir bilgiye, yazarın diğer eserlerinde rastlamak mümkün değildir. Özellikle bir paşa düğünün konu edildiği *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında, bekâret diyeti geleneği hiç bahsedilmez. Bu nedenle, *Anasını Gör Kızını Al* romanından hareketle, Eski İstanbul'da bekâret diyeti geleneğini,

genellikle alt tabakadan insanların uyguladığını söyleyebiliriz.

3. 4. 1. 4. Düğün Kartı

Artık düğün için son hazırlıklar yapılır. Düğün, eğer varlıklı aileler arasında ve büyük köşkler de yapılacaksa, davetliler için özel kartlar basılır. Yazarın *Pembe Maşlahlı Hanım* romanında geçen şu cümleler önemlidir: “*Bu moda da yeni çıktı. Sanki bir marifetmiş gibi büyük velimelere biletsiz seyirci sokmuyorlar.*” (P. M. H., s. 52). Görüldüğü üzere, düğün kartı modası o zamanlar henüz çıkmış bir âdettir ve halk daha bu âdete alışmamıştır. Bu geleneğe göre, tören yerine ancak düğün kartlarıyla girilebilir. Yine aynı romanda, düğün kartının örneği de verilir:

“*Meclisi hası vükelâya memur, vüzerayı benamdan devletlü Şani Paşa hazretlerinin mahdumu, Babiâli İstişare odası muavinlerinden saadetlü Tayfur Şani beyefendile, Suduru uzzamdan Useyrî zade semehatlü Dâna efendi zade, İstanbul payelerinden faziletlü Haşmet Molla beyefendinin kerime iffetvesimleri hanımefendinin, mahı halin on dördüncü Perşembe günü, Kızıltoprakta, kuyubaşında kain Şani paşa hazretlerinin köşklerinde, icra edilecek olan velime cemiyetlerine mahsus dühuliye varakasıdır.*”(P. M. H., s. 61).

Diyebiliriz ki, o zamanlarda düğüne davetiye ile gidilmesi yeni uygulanan usüllerdendir. Bu yüzden İstanbullular, bu yeni modaya ayak uydurmakta biraz zorlanırlar.

3. 4. 1. 5. Nikâh

Düğün için yapılan son hazırlık ise, nikâhtır. Yazarın eserlerinden öğrendiğimiz kadarıyla nikah; düğünden, törenden bir gün evvel yapılır ve nikâh da çoğunlukla Nişantaşı'nda kıyılır (“Ş. H.”, *AMC.*, S. 20, 17 Nisan 1943, s. 9).

Sermet Muhtar Alus, eserlerinde müslümanla gayrimüslim birinin evlenmeden önce yaptıkları nikâhın özellikleri hakkında da bilgiler verir. Alus, *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Anika* başlıklı *Akşam* gazetesindeki öyküsünde, Karadeniz Rumlarından olan ve İstanbul'a gelince meşhur yosmalar arasına katılan Anika'nın hikâyesini anlatır. Öyküde, birkaç kere evlilik yapan Anika'nın en son, parasız pulsuz bir delikanlı ile imam nikâhlı evliliği de konu edilmiştir. Anika'nın sevdiği gençle isteyerek kıydığı imam nikâhı, diğer imam nikâhlarından farklıdır. Çünkü, gayrimüslim olan Anika'nın evlenmeden önce din değiştirip Müslüman olması gerekir. Öyküde, Anika'nın din değiştirmesi ve yapılan imam nikâhı şöyle aktarılır: Öncelikle, Anika'ya yabancı bir isim olan Anika adı değiştirilip Müslüman adlarından Hadiye binti Abdullah adı koyulur. Bunun için kanunî ne muamele gerekiyorsa yapılır. Daha sonra Eyüpsultan'a gidilip tespihten geçirilerek tövbe ettirilir. Anika'nın bütün günahlarından arınacağı düşüncesiyle, sevdiği gencin annesi onu hamama götürür ve orada Anika'nın başından yedi tas su döker. Bütün bu aşamalardan sonra imam çağrılar ve iki gencin nikâhını kıyar (“E. Z. M. V: Anika”, *AKŞ.*, 26 Mayıs 1952, s. 3).

Alus'un *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde de, bu geleneğin uygulanışı hakkında bilgiler vardır. Öyküde anlatılanlar, yukarıda açıkladığımız usul ile aynıdır. Sadece *Molla Bey'in Baldızı*'nda, imam nikâhından önce yapılan bu hazırlıklar bitene kadar kadının, imamın evinde bekletilmesinden bahsedilir. İsim değişikliği, tövbe etmek için Eyüpsultan'a gidilmesi ve hamam faslı, yaklaşık bir hafta sürer. Kadın, bu süre zarfında imamın evinde kalır (“M. B. B.”, *AYD.*, 7 Nisan 1949, s.5). Yazarın aktardığı bu konunun, eserlerindeki vakanın işlenişine herhangi bir katkısı yoktur;

ancak Eski İstanbul'da yabancılarla evlenen Müslümanların, kıydıkları imam nikâhını açıklaması bakımından önemi vardır.

3. 4. 1. 6. Kına Gecesi

Sermet Muhtar Alus'un sadece *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936) romanında kına gecesinin adına rastlamaktayız ("A. G. K. A.", *KRN.*, 4 Birinci Kanun 1936, s. 5). Buna rağmen, yazarın bu romanında veya diğer eserlerinde kına gecesi hakkında herhangi bir bilgi verilmez. Ancak kına gecesi hakkında Alus'un yazılarında ayrıntılı bilgiler bulmak mümkündür. Kına gecesi, eski İstanbul'daki düğün geleneklerinin önemli bir parçasıdır. Bu bakımdan çalışmamızın bu başlığı altında düğün gelenekleri içinde yer alan kına gecesini de anlatmak için yazarın yazılarından faydalanılacaktır.

İstanbul'daki düğün geleneklerine göre kına gecesini şöyle açıklayabiliriz: Bu geceye, gelinlerin ellerine kına yakılmasından dolayı kına gecesi denilir. Kına gecesi, kadınlara yapılırsa da çoğunlukla erkekler için düzenlenir. Eğer damat iç güveysi gidiyorsa kına gecesi kaynatanın evinde olur. Kaynata pek varlıklı değilse, damat da bu gece yapılan bütün masrafa katılır. Ancak gelin evden ayrılırsa, bu sefer kına gece erkek tarafına ait olur.

Kına gecesine davetliler bir hafta evvel çağılır. Düğünden bir gün önce, bu gün genellikle çarşambaya rastlar, misafirler isimleri kartlara yazılı olan hediyeleriyle gelmeye başlarlar. Evin içinde kadınlar bir odada, erkekler başka odada kabul edilirler. Önce kahveler içilir, sigaralar yakılır. Hava kararınca da, sazlar, ahenkler, gazeller, taksimler başlar. Çengi kolu da çağılır. Bu eğlence sabaha kadar devam eder. Sabah olunca herkes evinin yolunu tutar ve kına gecesi de sona ermiş olur.

3. 4. 1. 7. Gelinlik

Eski İstanbul'da kına gecesinin ertesi günü, geline gelinlik giydirilir. Gelin, gelinliğini giyerek, törende başköşeye oturtulur. Sermet Muhtar'ın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* adlı eserinde, gelin olan Yekta'nın gelinliğinin modeli ayrıntılı bir şekilde tarif edilir. Yekta'nın gelinliği, İstanbul'daki gelinlik şekillerine örnek olması bakımından önemlidir. Bu nedenle eserde gelinliğin şeklinin tarif edildiği bölümü vermekte fayda vardır. Romanda gelinlik şöyle tasvir edilir:

"Gelinlikleri baştan aşağı beyazdı. Son zamanlarda moda olduğu vechile pembe, havai, leylaki filan değildi. Bu elbisenin biçimini, Paris'in en meşhur, en birinci aktrisi kimse onun fotoğrafından beğenmiş; yine Paris'in en baş terzihanelerinden birine diktirmiş (...)

Şeklini tarif edeyim: Omuzlarından kurdeleli gecelik gömlekleri yok mudur; onun gibi fakat ayaklara kadar uzun bir gömlek. Ponjeden, fulardan, muslinden filan sanmayın. En ağırından bir krep saten; üstünde, açık eflatun renginde, aralı aralı, yol yol çiçekler, yapraklar. Bunların hepsi elle işleme: ipek, boncuk, pul.

Omuzların kurdele gibi yerlerinde, sağda solda, tıpkı tüy yelpazeler gibi açılmış, sorguçvari süsler...

Feraceye benzettiğim bu üst elbisenin kumaşı da beyaz kadifendi. Yanları, etekleri sarı sırma ile ve kasnakla, birbirine geçme yarım aylar, beyzi, beyzi nakışlarla işlenmiş; zeminine cennet kuşu resimleri serpiştirilmiş (...) Kalıp gibi göğsünü, dökme gibi omuz başlarını saklayacak değil a, elbette gösterecek. Bu

sebeple dekoltesi fazla açık, kolları da çıplaktı. Beyazlığın çaresini bulmuş, ne düşünecek, istediği kadar açar.

Kollarına, koltuk altlarına kadar uzun konçlu beyaz eldivenler giymişti (...)

Tel duvak Yektaya da son derece yaraşmıştı. O incecik tülün altında, peri kızlarından ayırt edilemeyecek hale gelmişti.

Ya o yanacıklarında, çenesinin kenarındaki yapıştırmaların yakışması.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 3 Mart 1935, s. 8).

Eserde tarif edilen gelinlik biçiminin, İstanbul'daki diğer gelinliklerin tamamen aynısı olduğunu söyleyemeyiz. Ancak, Yekta'nın gelinliğinin, diğer gelinliklerin yaygın olan modelinden esinlenerek anlatıldığını varsayarsak, Eski İstanbul'daki gelinliklerin biçimini şöyle tarif edebiliriz; gelinliklerin, geleneksel rengi beyazdır. Ancak romanda da verildiği üzere, İstanbul'da son zamanlarda gelinliğin rengini pembe, eflatun seçenler de vardır. Gelinliğin alt kısmı satenden, üst parçası da kadife kumaştan yapılır. Etekleri, çiçeklerle, rengârenk süslerle süslenir. Üst tarafı ise yelpazeyi andıran şekildedir ve dekoltelidir. Kollarına da, uzun eldiven giydirilir.

Duvak ise, beyaz ve tül kumaştan yapılır. O zamanların geleneklerine göre, gelinin makyajının önemli bir parçasını da, yanaklarındaki, çenesindeki yapıştırma pullar oluşturur. Gelinlik ile bir bütün olan bu yapıştırmalar, her geline yapılır.

Düğün sahibi varlıklı ise, gelinliği gelinin bedeninin ölçüleri alınarak Avrupa tarzlarında diktirir. Aile zengin değilse, gelinlik çarşıdan pazardan hazır alınır veya kiralanır.

3. 4. 1. 8. Davetliler, Soygunlar

Eski İstanbul'un düğünleri, başlı başına bir âlemdir. Düğündeki hazırlıklardan davetlilere, gelinlik biçiminden şerbetine, yemeğinden müziğine kadar her şey, İstanbul gelenek ve göreneklerinin sürdürüldüğü önemli ayrıntılardır.

Alus'un *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanı, İstanbul'daki eski düğünleri yansıtan önemli bir eserdir. Romanda, Yekta ile Yaşar'ın düğünü anlatılınca, bu geleneğe ait bilgiler de verilir. Bunlar içinde, düğündeki davetliler ve düğün müziği hakkında da açıklamalar yer alır.

Adı geçen romanda, düğün mahalline gelen davetliler ve davetlileri karşılamakla görevli soyguncular üzerine şu bilgiler aktarılır:

Her davetli, zenginliğine göre, ya konak arabasıyla ya da kira arabasıyla düğüne gelir. Davetliler, düğüne o zamanların alaturka saatiyle üç, üç buçuk civarları gelir. Başlarda sakin olan düğün evi, davetlilerin gelmesiyle kalabalıklaşmaya başlar.

Kapıcılar, düğünlerde gelenleri karşılayan şahıslardır. Bu şahıslara, yazarın eserinde de rastlamaktayız. Romanda, davetlileri karşılamakla görevli kapıcılar şöyle tasvir edilirler:

“Bahçe kapısının iki kanadı da açılmış. Sırmalı cepkenli, Trablus kuşaklı, Karadağ tabancalı kapıcılar, işlemeli camadanlar, poturlar giymiş bahçıvanlar, redingotlu, frenk gömlekli ağalar kapının iki kanadına sıralanmışlar.

Her konak arabasının girişinde yerlere kadar eğilip tazimli temennahlar savuruyorlar. Dilaver Ağa ile Mercan Ağadan başka samimi tanıdıkların sekiz on hadımı da yardıma gelmiş. Buyuranları benektaşından

karşıyorlar; koltuklarına giriyorlar; (Destur!.. Savulun!..) diyerek içeri alıyorlar.”(“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 1 Nisan 1935, s. 8).

Düğünlerdeki davetlileri ağırlayan bu şahıslardan başka, bir de soygunlar vardır. Soygunlar, davetlilerin parkalarını ellerinden alır, askılara asar ve onlara yol gösterir. Romanda, Ata Paşa konağına gelen davetlilerin eşyalarını asmaları için bir oda tahsis edildiği ve soygunların, davetlilerin eşyalarını kartlarla bu odalara yerleştirdikleri anlatılır. Bu oda, misafirlerin kıyafetlerini asmaları için dört duvarı çengeller takılmış özel bir odadır. Romanda yer alan bu soygunlar, okuma yazması olan kişilerdir. Elllerinde bir çanta ve çantanın içinde de yaklaşık 40, 50 tane kart vardır. Bir kimse geldi mi, bu biletlerden birini gelene verirler. Gelenin hemen yeldirmesini, çarşafını, maşlahını biletin numarasının yazıldığı çiviye asarlar. Böylece düğün sonunda, kıyafet karışıklığı konusunda yaşanması muhtemel sorunu ortadan kaldırmış olurlar.

Düğün sahiplerinin işi de kolay değildir. Onlar, kapıcısından soyguncusuna kadar herkesten daha çok yorulurlar. Ata Paşa ve ailesinin, kızları Yekta'nın düğünüyle ne kadar yorulduklarını romanda geçen şu cümleler çok iyi yansıtır:

“Düğün sahipliği de kolay şey değil. Kolaylığını bırakalım, derdin derdi, çilenin çilesi.

Hatırlı kimselere taşlıklara kadar ineceksin; payesine münasip vechile ağırlayacaksın; önüne katıp yukarı kata kadar çıkaracaksın; salondaki makamı neresi ise, kimlerin üstüne, kimlerin altına oturacaksa oraya oturtacaksın... Kocaları yukarıya pek tutkun paşalarsa, içlerinde ihtiyar hamfendiler varsa, aşağıda soyunurlarken ayaklarına kadar gelini de indireceksin. Soygunları yaklaştırmayıp çarşafı yeldirmeleri kendin alacaksın.

Hülâsa o bitip tükenmez merdiven basamaklarını durmadan inip çıkacaksın; dilin bir karış dışarda, helâk olacaksın.”(“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 1 Nisan 1935, s. 8).

Yazar, adı geçen romanda bu şahısların sorumluluklarını anlatarak, Eski İstanbul'daki düğün geleneklerine dair okuyucularını bilgilendirir. Alus'un eserlerinden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Düğünler büyük törenlerden olduğu için, bu zamanlarda herkesin ayrı ayrı sorumlulukları vardır. Kapıcılar, davetlileri bahçe kapısından karşılamakla sorumludur; soygunlar, gelenlerin kıyafetleriyle ilgilenmek mecburiyetindedirler ve nihayetinde ev sahibi de misafirlerin, düğündeki eğlencelerinden keyiflerinden alakadar olmakla mesuldür.

3. 4. 1. 9. Düğün Müziği

Sermet Muhtar'ın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* eserinde, düğünlerdeki müziğe dair bilgiler de bulmak mümkündür. Eserde, Ata Paşa konağında çalınan müzik hakkında verilen şu cümleler önemlidir:

“Bahçede, köşkün alt katında, orta katında ince sazlar başladı (...)

Bahçede Tatyoz, taşlıkta Zafiraki, yukarı salonda da Memduh çalıyordu Bahçenin selamlık kısmındaki camekânın önünde kırk kişilik bando... Tepebaşında oynayan İtalyan tiyatrosunun orkestrası imiş.”(“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 1 Nisan 1935, s. 8).

Müzik, Eski İstanbul'daki düğün geleneklerinin önemli bir parçasını oluşturur. Bu bakımdan, düğünlerdeki müziğin kalitesine ve çeşidine çok dikkat edilir. Devrin meşhur hanendelerinin ve sazandelerinin çağrıldığı düğünlerde,

kurulan incesaz takımı ile davetlilere hoşça vakit geçirilmesi sağlanır.

Hanende ve sazandelerin yanında, bir de orkestra çağırılır. Düğün evinin orta yerinde kurulan orkestra ve çalınan bando sesleriyle gelenlere güzel bir müzik zevki sunulur.

Her düğünde çalınan Hamidiye Marşı, olmazsa olmazlardandır. Çünkü önemli düğün geleneklerinden olan koltuk merasimi, bu marşla yapılır (P. M. H., s. 81; “İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 3 Nisan 1935, s. 8; “A. G. K. A.”, *KRN.*, 19 Birinci Kanun 1936, s. 5).

Alus, Eski İstanbul'da alafranga geleneklerine göre yapılan düğün hakkında da bilgiler verir. Yazarın *Rüküş Hanımlar* romanında Cavidan'la Yusuf Daniel Bey'in evlilikleri konu edilmiştir. Eserde, bu iki kahraman alaturka hayattan uzak, kendilerini tamamen Batı'nın yaşayışına adanmış alafranga gençler olarak karşımıza çıkarlar. Bu nedenle geleneklere bağlı her şeyden uzak olan çift, düğünlerini de alafranga tarzda yapmak ister. Romanda Cavidan'ın gelenekler hakkındaki görüşü dile getirilirken, Batı tarzında yapılan düğüne ait de bilgiler de verilir:

“Dünyanın hangi sivilize memleketinde, bu gibi maskaralıklar mevcut?.. Her yerde ya kilise ya belediye dairesinde nikâh akdedilir; akrabaların, dostların tebrikleri kabul olunur; kendilerine kutu kutu badem şekerleri dağıtılır ve her şey tamamdır... Akabinde karı koca bir izdivaç seyahatine çıkarlar; güzel memleketlerde balayını geçirirler.” (“R. H.”, *AKŞ.*, 24 Kanunusani 1934, s. 5).

O zamanların âdetlerine göre nikâh, dinî hüviyetteki imam nikâhı yerine resmî nitelikli belediye nikâhı ile kayılır. Nikâhtan sonra da, gelenlerden soyutlanmış kısa bir törenle evlenen çiftler tebrikleri kabul ederler ve misafirlere şeker ikram ederler. Bu törenin ardına gelinle damat, seyahate çıkarlar. Gittikleri yerde, balayını yaşarlar. Diyebiliriz ki, alafranga tarzında yapılan bu düğün törenleri, günümüz düğünlerine çok benzemektedir.

3. 4. 1. 10. Yüz Yazısı Günü ve Koltuk Merasimi

Sermet Muhtar Alus'un *Pembe Maşlahlı Hanım*, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur*, *Anasını Gör Kızını Al* romanlarında ve *Şahende Hala* öyküsünde, düğün geleneklerinden olan yüz yazısı ve koltuk merasimi hakkında bilgiler bulmak mümkündür.

Yazar, *Pembe Maşlahlı Hanım* romanında Hanife ile Tayfur Şani Bey'in düğünlerini, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur*'da Yekta ile Yaşar'ın düğünlerini ve *Anasını Gör Kızını Al* eserinde de Eda ile Şahab'ın düğünlerini anlatınca, yüz yazısı ve koltuktan da bahseder. Kahramanların yüz yazısı ve koltuk merasimleri aktarılırken, yazar araya girerek, bu gelenekler hakkında önemli bilgiler verir.

Alus'un eserlerinde yer alan bu geleneklerin uygulanışı şöyledir:

Eski İstanbul'da, nikâhtan sonraki gün, bu gün özellikle perşembeye denk getirilir, yüz yazısı günüdür. Geline, gelinliği giydirilir, yanağına, çenesine yapıştırmaları yapıştırılır, teli duvağı takılır ve düğünün başköşesine oturtulur. Davetlilerin geldiği, sazların çalındığı bu gün, gelinin yüz yazısı günü olarak adlandırılır. Gelin, yüz yazısında duvağı örtülü bir şekilde davetlilerin arasında oturur. Gelin, babası içeri girince ayağa kalkar ve kuşak bağlama merasimi başlar.

Kuşak, gelinin babası tarafından bağlanır. Yazarın *Pembe Maşlahlı Hanım* romanında anlatılan kuşak bağlama âdetine göre; gelinle babası, salonun ortasında yere diz çökerek kafa kafaya verirler. Bunların bir köşesinde, eğer hayattaysa, gelinin dedesi, bir köşesinde de yine gelinin dayısı bekler.

Gelinin babası, kızının beline altın kemeri takar ve köşedeki büyük peder de, dualar eder. Ardından, gelinin babası, kızına öğütler vererek kuşak bağlama faslını bitirir. Eserde yer alan bu öğütler şöyledir:

“- Hanife, kızım sana söylüyorum Hanife, kulaklarını kabarttın mı?.. Bu ağzımdan çıkacaklara, birer balmumu yapıştırıcaksın ha!.. Yoksa karışmam, bu hanımların hepsi şahit olsun, seninle külâhları değişiriz. Başındaki guguruğu kaptım mı sarığı kafana geçiririm. Balmumunu eline alıp hazırlandın ya, şimdi kulak kesil: Beyine itaat edeceksin... Ne duruyorsun be? Yapıştır balmumunu, üstüne bas!... Kayınpederin paşa hazretlerine, kayınvaliden hanım ablamıza, pardon, kayınvaliden hanım hemşiremize de körü körüne itaat isterim... Yapıştır iki balmumu daha, tutmuyorsa hohlayarak ısıt, parmağınla ez haspa!.. Görümcene, ortanca hanıma, teyze hanıma itaat. Bas üç balmumu daha... Hülâsa beyinin soyuna sopuna, takım taklavatına itaat. Aka kara derlerse kara, karaya ak derlerse ak diyeceksin... Anan da, ninen de bu baba nasihatini tuttular, yan gelip rahat ettiler (...) Artık baba evinden seni sattık. Bu devlethanenin bir direğisin, Tayfur Bey oğlumuzun malısın. Lâteşbih, damadımın doru beygiri, yularını koparıp ahırından kaçsa da bizim bahçeye girse, nasıl kırbacı basarak dehlersem, senin de başına gelecek odur, katalaviz?... Bu ölümlü dünyada, güle eğlene, bir yastıkta kocayınız; boy beraber evlatlar yetiştiriniz... Böyle kibar, yakışıklı, tığ gibi kocayı rüyada görsen inanmazdın amma meşhur meseldir, ana talihi, kız talihi derler. Anan gibi seninden yıldızın...” (P. M. H., s. 77-78).

Geline bağlanan kuşaktan ve edilen nasihatten sonra sıra, koltuk törenine gelir. Gelin, düğün evinde damadın gelmesini beklerken; damat da, saçlarını losyonlarla tarar, sinekkaydı tıraş olur ve en şık kıyafetini giyer. Bu hazırlıkları erken bitmişse, bir kahvede veya gazine damatın düğün evine gidiş saatinin gelmesini bekler. Nihayet beklenen saat gelince damat ve refakatçileri bir faytona binip düğün törenine gelirler. Onların gelişlerini görenler, “-Destur, başınızı örtün!, -Damat Bey geliyor!, -Ayol yol versenize, adamcağız nerden geçecek?, -Gel beycağızım, gir küçük odaya!” diye bağırırlar. O esnada, “-Damat Bey geldi!” seslerini duyan sazandeler, meşhur şarkılarını söylemeye başlarlar. Şarkının ilk beyiti şöyledir:

“Âşık oldum sana ey gonca dilber

Sönmez ateşlere yaktın beni sen” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 18 Birinci Kanun 1936, s. 5).

Bu karşılamadan sonra, damat küçük odaya alınır. Bu arada, damat içeride beklerken, davetliler teşrifat dairesinde merdivenin sonuna kadar iki sıra halinde dizilirler. Hamidiye Marşı çalınmasıyla, gelini küçük odanın kapısına götürürler. Damat odadan çıkar ve gelinin sağ koluna girerek sofaya doğru birlikte yürümeye başlarlar. Yine hep bir ağızdan haykıran haykıran: “-Allah'ını seven maşallah desin!, -Maşallah, maaşallah, kırk bir buçuk kere maşallah! Oğlumuz sülün, gelinimiz fındık kurdu!”

Bu cümbüş içinde gelinle damat kol kola, etrafa dizilenlerin arasından geçerek, gelin odasına kadar çıkarlar. Gelin odasının kapısı kapandıktan sonra, marşlar, çalgılar durdurulur. Gelinle damat, içeride beş, en fazla on dakika yalnız kalırlar. Bu arada, gelinin duvağı kapalıdır ve yatsı olmadan da açılmaz.

Bu süre bitince, Hamidiye Marşı tekrar başlar ve gelinle damat yine kol kola odadan dışarı çıkarlar. Damat, gelinin başından avuç avuç kuruşları, yirmilikleri serperek sofanın yolunu tutar. Arkadaşlarıyla yine faytona binerek, evden uzaklaşır. Damat, yatsı olana kadar bir daha eve gelmez.

Yapılan bu koltuk merasimi, büyük konaklarda, bazı hatırlı kimselerin ısrarı üzerine tekrar tekrar yapılır. Sermet Muhtar'ın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında anlatılan Yekta ile Yaşar'ın koltuk töreninin, dört beş kere tekrarlandığını görmekteyiz.

Eski İstanbul'un düğün gelenekleri içinde önemli bir yere sahip olan yüz yazısı ve koltuk merasimi, Alus'un eserlerinde ayrıntılı olarak dile getirilir. Yazarın eserlerinde konu olarak anlatılan düğünler, İstanbul'daki evlenme geleneklerini yansıtmaları bakımından önemlidirler.

3. 4. 1. 11. Düğün Yemeği

Eski İstanbul'da düğünlerde ikram edilen yemekler de, düğünden önce yapılan hazırlıklar arasındadır.

Yemek salonlarının ihtişamı, düğün sahibinin zenginliğine göre değişir. Düğünden birkaç gün önce, yemekler için alışveriş yapılır, aşçılar, onların yardımcıları ve kilerciler tutulur. Alus'un *Anasını Gör Kızını Al* romanında, düğün aşçılığı yapan ve bu meslekte ün salmış biri, Piç Eda ile Şahab'ın düğünlerine aşçı olarak çağrılır. Bu şahıs şöyle tasvir edilir:

“Vükela, vüzera konaklarında düğün aşçılığı eden, mükemmel sofralar kuran Diyarbekirli Hacmineyi tutalım. Bütün takımlar, taklavatlar, aşçılar, kilerciler, yemek dağıtacak raya kokonalar hep onda tamamdır.” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 9 Birinci Kanun 1936, s. 5).

Bu meslekte meşhur olan ve daha çok mahareti ile ünlenen aşçılar ve yardımcıları, düğün için yemekler yapmaya; tabakları bardakları, çatalları kaşıkları parlatmaya; masalar hazırlamaya koyulurlar.

Düğün yemeği olarak, genellikle terbiyeli düğün çorbası, tarçınlı düğün kızartması, Nemse böreği, tırtıl baklava, pilav ve zerde hazırlanır (*P. M. H.*, s. 87; “A. G. K. A.”, *KRN.*, 20 Birinci Kanun 1936, s. 5). Bunların yanında meyveler, çeşit çeşit şekerlemeler, kalıp kalıp dondurmalar da ikram edilir (“İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 6 Nisan 1935, s. 8).

Düğünlerde yemeklerin ikram edildiği zaman, koltuk merasiminden sonradır. Gelinle damat koltuk törenini tamamlayınca, misafirler yemek salonuna geçerler.

Davetliler, mertebelerine göre yemeğe otururlar. Yemek, müzik eşliğinde yenilir. Yemekler yenildikten sonra da salona geçerler. Düğün kaldığı yerden devam eder. Cümbüş, şamata ve eğlence yatsıya kadar sürer. Yatsı olunca herkes evine dağılır.

3. 4. 1. 12. Gelinle Damada Hazırlanan Daire

Sermet Muhtar Alus'un *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında, Ata Paşa konağında yapılan düğün anlatılırken, gelinle damada tahsis edilen oda hakkında da ayrıntılı bilgiler verilir. O zamanların gelin odalarının ve yatak odalarının örneğini temsil eden bu daire şöyle tasvir edilir:

“Gelin güvey dairesini tarif edeceğiz:

Yana yana dört kapı. İşte bu cihet yeni gelin güveye tahsis edilmiş olan bölüktü.

Birinci kapıyı aç. İçeri gir, adeta kocaman bir salon. Burası gelin odasıydı.

İçindeki süsün, şaşanın, depdebenin derecesini tasavvur edemezsiniz. Tavanlar, duvarlar, kapılar,

aynalar, konsollar, masalar, kanepeler, sandalyeler gözler kamaştırıyor; hepsi 22 ayar altın yaldızı. Hele o yüz mumluktan fazla olan avizenin ışıltısı.

Samani renkte, kabuk gibi perdeler, altlarındaki döşemeler pırıl pırıl parlıyor.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 23 Mart 1935, s. 8).

Eserde, gelin odasından sonra yatak odasının tarifi yapılır. Bu oda, gelin odasının hemen yanındadır. Damadın büyük bir fotoğrafının, bu odada asılması İstanbulluların gelenekleri arasındadır. Gelinin çeyizi, yatak odasına serilir. Davetliler yatsıya kadar, çeyiz görmek için bu odadan çıkmazlar. Yazarı *Anasını Gör Kızını Al* romanında bu çeyiz görme faslı şöyle ifade edilir:

“Düğün evi bu... Yatak odasının kapısı büsbütün kapanır mı? Herkes girecek. Oda takımını, çeyizi çimeni, sabahlığı, paçalığı, yediliği, güvey çamaşırlarını görecek...” (“A. G. K. A.”, KRN., 20 Birinci Kanun 1936, s. 5).

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur'da tarif edilen yatak odası ve lavabo şöyledir:

“Gelgelelim bitişiğe... Burası da yatak odasıydı(...)

Yatak odasının içi ne derece ipeğe müsteğrak, anlatamam. Kuklalara giydirilmiş, çengellere asılmış en son moda elbiseleri, karyolalara serilmiş, şezlonglara yayılmış iç çamaşırlarını, hamam sileceklerini, istorları, perdeleri, döşemeleri, askıları, yatak takımlarını, cibinliklerini saymaya hacet yok, zira bunların ipek olacağını herkes bilir (...)

Burasının döşemesi de yavruağzı renginde. Çifte karyola, aynalı dolap, lavabo, komidin beyaz leke (yani lake) den. Üstlerinde yine yaldızdan zırhlar, çiçekler, gelinle güveyin birbirine girift markaları (...)

Aynalı dolap dediğim, bildiğimiz tek kanatlı, alt tarafı çekmeli dolaplardan değil. Boydan boya, yan yana kaç tane kanat, kaç tane oyma. Kapısı, bacası, üstü, yanları yanpiri yanpiri. Açıp da bir bakayım dedim. Tokmaklar da acayip mi acayip. Çevirince dönmüyor; aşağı doğru çekilince açılıyor (...)

Baştanbaşa elbise. Geçmiş tenteneler, alâyişli harçlar, parıltılı boncuklarla bezenmiş en ağır tuvaletler (...)

Lavaboya gelince yine o bildiğimiz üstü uzun aynalı, önü mermerli ve muslulku, alt kısmı dolap gibi olanlardan değil. En uzun boylu adam bile, bir kenarından öbür kenarına ellerini değdiremez.

Bunun da aynası alelacayip. Dikliğine olacağına yanlığına uzun; kenarları da söbü söbü. Musluk filan arama; yalnız, tozpembe renginde çini liğen ibriği, sabun ve diş fırçası kâseleri var (...) O alelacayip aynanın önünde, (...) yüz, iki yüz şişe. Kokular, kıralsuları, kremler, allıklar. Ayrıca da yığın yığın kutular. Onlarda da nadide lavantalar, pudralar, diş tozları (...)

Gözüm damadın resmini arıyor. Güveyin fotoğrafı bulunmuyan yatak odası olur mu hiç? ” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 24 Mart 1935, s. 8).

Aynı eserde, gelinle damada ayrılan dairenin içinde yer alan banyo hakkında da bilgiler bulmak mümkündür. Eski İstanbul'da hamam odası olarak adlandırılan bu oda şu cümlelerle tarif edilir:

“Yatak odasından çıktık; koridordaki üçüncü kapının önüne geldik (...)

Tavan bütün camekân; zemini cilalı, kar gibi mermer... Mermerin dört bir etrafında baklava baklava çiniler... Camekânın önünde, yanyana iki kurna... Kurnaların sağında solunda yine mermerden sedreler (...)

Köşede öyle bir banyo duruyor ki, onun da saltanatına söz yok. Rengi gümüş beyazlığında; muslukları altın yaldızlı; tepesinde su akacak su hunisi (...)

İşte bu hamam da, bilhassa gelinle güveye mahsus olarak, yatak odalarının bitişiğine yaptırılmış. Aransınlar, taransınlar diye (...)

Hamam dairesinden çıktık.”(“İki Gönül Bir Olunca...” S. P., 25 Mart 1935, s. 8).

Yeni evlenenlere mahsus olan dairenin içinde, son olarak kütüphane odasının yer aldığını öğreniyoruz. Eserde, kütüphane odası şöyle betimlenir:

“Odanın dört duvarında, gül ağacından, göz göz, bölme bölme kütüphaneler(...)

İçlerinde ne kitaplar, ne kitaplar... İnceciklerinden tut, üç dört parmak kalınlıklarına kadar mevcut. Hepsinin arkalarında yaldızlı yazı ile isimleri; altlarında damadın markaları (...)

Bu mütalaa odasında yalnız kitap rafları mı var?

Bir köşede, pek mükellef bir yazıhane konmuş (...) Üstünde neler yok neler?

Lacivert elmastıraştan tepsiler, hokkalar, tabaklar, cigara tablaları... Renkli taşlardan biblolar, küçük büyük mineli kutular, kadife kaplı mahfazalar... Hepsinin kapakları açık.

Kiminde çeşit çeşit yazı kalemleri, kalemtıraşlar, kâğıt makasları... Kiminde pergeller, cetveller, mühendis edevatı. Kiminde kâğıtları raptedecek çengeller, iğneler, köşebentler.”(“İki Gönül Bir Olunca...” S. P., 26 Mart 1935, s. 8).

Yukarıda alıntılarla anlatılan bu daire, özel olarak döşenir ve gelinle damada ayrılır. İstanbulluların geleneklerine göre, bu oda veya daire büyük bir titizlikle hazırlanır. Çeyizler, en pahalısı ve en güzeli olur. Çünkü, düğüne gelenlerin merak ettikleri konulardan biri de, gelinin çeyizidir. Çeyiz, yatak odasına serilir. Perdelere kadar asılan bu çeyiz, yatsıya kadar serili kalır. Misafirler, en son çeyizi gördükten sonra düğün evinden ayrılırlar.

Alus'un eserinde dile getirilen bu daire, Eski İstanbul'da, özellikle üst tabakadan insanların düğün âdetleri kapsamında yer alan ve bu geleneklere göre düzenlenen odaların bir örneğini teşkil etmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

3. 4. 1. 13. Gerdek Gecesi

Sermet Muhtar, *Rüküş Hanımlar, İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur, Anasını Gör Kızını Al* romanlarında ve *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma ile Şahende Hala* öykülerinde gerdek gecesi geleneğinden bahseder. Ayrıca, *Masal Olanlar* kitabında da, bu geleneğe dair bilgiler bulmak mümkündür.

Alus'un eserlerinden yola çıkarak, Eski İstanbul'da yaşanan bu geleneğin özelliklerini şöyle aktarabiliriz:

Yatsı olunca, davetliler düğün evinden birer birer dağılırlar. Damadın arkadaşları da, damadı güveye koymak için hazırlıklar yaparlar. Yazarın *Masal Olanlar* kitabında anlatılan bu hazırlığa göre; damadın arkadaşları bir veya iki defne dalı keserler. İspemeçet mumunu, üçe bölerek defneyapraklarının arasına tellerle bağlarlar.

Uzun ve tepesi demirli bir çubuğa, gaza batırılmış bir paçavra sarılır. Defne dalındaki mumlar yanık halde ve meşale de parıl parılken cami kapısına gidilir. Orada yatsı namazı kılınır. Yaklaşık yirmi, otuz arkadaş, bu iki meşale veya iki defne dalı arasına güveyi alırlar. Damadın en yakın arkadaşlarından

biri sağ koluna, diğeri sol koluna girer. Bunlardan biri, genellikle sağdıç olur.

İlahilerle ve ağır ağır adımlarla düğün evinin yolu tutulur. Gelenlere, şerbet ikram edilir. Şerbeti içenler; “-Bu şerbet ağzımızı nasıl tatlandırdıysa, gelin güveyin ömürleri de öyle tatlı geçsin!” diye dualarını ederler. Şerbet faslı biter bitmez damat, gelin odasına yollanır. O esnada damadın atik olması çok önemlidir. Yoksa arkadaşları tarafından sağlam bir yumruk yemeden odaya sokulmaz

Damat odaya girer girmez, iki rekat namaz kılar (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 19 Birinci Kanun 1936, s. 5; “Ş. H.”, *AMC.*, S. 21, 24 Nisan 1943, s. 9). Eski İstanbul geleneklerine göre, damat namazını kıldıktan sonra kime dua ederse, onun duası kabul olur. Alus, bu geleneği öyküsünde şu örnekle dile getirir:

“Zibanım secdeyi serip;

- *Tosunum kıl namazını, güvey duası indallahta makbuldür. Duada biz dulları, teyzeciğini unutma!*” (“Ş. H.”, *AMC.*, S. 21, 24 Nisan 1943, s. 9).

Gerdek gecesi uygulanan geleneklerden biri de şudur; damat seccadeye başını koyunca gelin, kendisine önceden verilen çil kuruşu, damadın başına atar. Bu bereket parasıdır ve saklanır.

İki rekât namaz kılındıktan sonra sıra, yüz görümlülüğüne gelir; yani gelinin duvağının açılmasına. Sermet Muhtar’ın *Anasını Gör Kızını Al* romanında, yüz görümlülüğü hakkında aktarılan bu cümle önemlidir:

“...yüz görümlülüğü bir gelinin itibarına, payesine, güzelliğine mehenktir. Tazeciğin baş ziyneti odur.” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 10 Birinci Kanun 1936, s. 5).

Görüldüğü üzere, yüz görümlülüğü, gelinin kıymetini gösteren önemli kriterlerdendir. Yüz görümlülüğü için alınan hediyeler, çeşit çeşittir. Bunlar; pırlanta yüzük, çift taşlı küpe, birkaç sıra inci gerdanlık (“R. H.”, *AKŞ.*, 3 Nisan 1934, s. 5), bilezik (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 10 Birinci Kanun 1936, s. 5), Roza broşu (“E .Z. M. V: Bir Boşanma”, *AKŞ.*, 9 Aralık 1951, s. 3) veya tavus kuşlu pırlanta iğne (“Ş. H.”, *AMC.*, S. 22, 1 Mayıs 1943, s. 9) olabilir.

Damat bu hediyelerden birini alır ve gerdek gecesi geline takarak, gelinin duvağını açar. Gelinin duvağı açılır açılmaz, dışarıdan kahve getirirler. Kahve içildikten sonra damat, fincanların yanına bahşiş koyar

Kahve faslından sonra, gelinle damada önceden hazırlanmış yemiş tepsisini verirler. Sermet Muhtar Alus’un *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında Yekta ile Yaşar için hazırlanan yemiş tepsisi ve bu tepsinin içindekiler şöyle aktarılır:

“Yemiş tepsisi o kadar kocamandı ki Zilhanım’ın tek başına taşıyabileceği şey değil. Yekpare gümüşten, iki kulplu, masa kadar bir tepsi. Kâhyanım yalnız bir kenarcığına ilişmiş, bir kulpunu Gülfem Kalfa, öbür kulpunu Dilberengiz kalfa yakalamışlardı. Tepsinin üstündekiler yalnız yemiş değildi; neler yoktu neler: Elmastraştan, yayvan biçim ve hepsi markalı tabaklarda pastalar, pötifurlar, şekerlemeler, fundanlar, çikolatalar, bademler... Yarisında da en nadide, en turfanda meyvaların çeşidi.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 8 Nisan 1935, s. 8).

Gelinle damat, bu yemiş tepsisinden sonra bir daha rahatsız edilmezler. Ancak kapı arkasından çifte kumruların sohbetlerinin dinlenilmesi de, bu gelenekler arasındadır (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 7 Nisan 1935, s. 8).

Yazarın *Anasını Gör Kızını Al* romanında, evlenme geleneklerinden olan paça gününün adına rastlamaktayız ("A. G. K. A.", *KRN.*, 4 Birinci Kanun 1936, s. 5). Ancak bu eserde, paça günü hakkında hiçbir bilgi verilmez. Paça günü, Alus'un *Masal Olanlar* kitabında ayrıntılı olarak anlatılır. Bu bakımdan adı geçen kitaptan hareketle paça gününü ve bu gün uygulanan gelenekleri şöyle açıklayabiliriz:

Eski İstanbul'daki düğünler, paça günü verilen ziyafetle son bulur. Bu gün, yüz yazısı gününün ertesi sabahıdır ve cumaya denk gelir. Sabah olunca damat kahvesini içene kadar gelin, paçalığını giyer, yüz görümlülüğünü takar. Karı koca, kayınpederle kayıncıvalidenin ellerini öpmeye giderler. Damada, kaynata tarafından el öpmelik olarak ya altın saat ya da altın kaplamalı gümüş sigara tabakası; kayıncıvalide tarafından da, elmaslı boyunbağı iğnesi veya taşlı yüzük hediye edilir. Bu hediye faslından sonra çift, tekrar odalarına dönerler.

Bu arada misafirler gelmeye başlarlar. Bunlar, düğüne davetli olanlardır. Paçaya gelmeyecek davetliler, düğün hediyesini perşembe günü getirirler; paçaya gelecek olanlar ise, hediye cuma gününe bırakırlar.

Bugün de sazlar çalınır, türküler söylenir. Hep birlikte öğle yemeği yenilir. Gelin, o gün evin içinde serbest gezer. Damat ise, öğleden evvel evden çıkar, doğruca Eyüpsultan'a gidip duasını eder. Dönüşte yemişçi dükkânlarının birinde, büyük bir yemiş tablası hazırlatır.

Damat eve gelene kadar davetliler evden çıkmış olurlar. Gelinle damat, odalarına çıkarlar ve akşam yemeğini odalarında baş başa yerler. Paça günü sofrasının başlıca yemeği, paça ile kaymaktır.

Sonuç olarak, Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde anlatılan evlenme geleneklerinin, Eski İstanbul'un gelenek ve görenekleri içinde önemli bir paya sahip olduğunu söyleyebiliriz. İstanbulluların düğünleri başlı başına bir âlemdir. Bu günlerde yapılan her şey, halkın ananeleri dâhilinde gerçekleşir. Yazarın romanlarında ve öykülerinde dile getirdiği bu evlenme gelenekleri kısaca şöyledir: Bu geleneğin ilk merhalesi görücü gitmedir. Evlatlarına kız arayan aileler, ilkin tavsiye edilen kızın evine görücü giderler. Orada sarf edilen sözler, kızı incelemek için yapılan hareketler, usulüne göre olur. Kız beğenilirse, nişan ve düğün için gün kesilir. Nişan, Eski İstanbul geleneklerine göre, düğünden bir hafta evvel olur. Düğün evi ise, genellikle çarşamba gününden itibaren hareketlenmeye başlar. Çarşamba günü nikâh kıyılır ve bu günün gecesini de kına gecesidir. Bu gecede, geline kına yakılır ve eğlenceler düzenlenir. Perşembe, yüz yazısı günüdür. Yüz yazısı gününde, koltuk merasimi yapılır ve gecenin geç saatlerinde de, damat güveyi koyulur. Cuma ise, paça günüdür. Sofranın başyemeğinin paça ve kaymak olmasından dolayı, bu güne paça günü denilmiştir. Gelinle damat, paça gününde büyüklerinin ellerini öperek el öpmeliklerini alırlar. Paça gününün nihayetinde, düğün faslı da bitmiş olur.

Alus, romanlarında ve öykülerinde dile getirdiği bu gelenekleri tüm ayrıntıları ile aktarır. Ayrıca diyebiliriz ki yazar, eserlerinde Eski İstanbul'a ait evlenme geleneklerini başarıyla işlemiştir.

Sermet Muhtar Alus, eserlerinde Eski İstanbul'un hülle ve boşanmak âdetlerine dair bilgiler aktarır.

Kıvırcık Paşa (1933) romanında hülle âdetinden bahsedilir. Romanın kahramanlarından Kıvırcık Paşa'nın eşi Hanımefendi, kocasının içki içmemesi veya kadınlarla birlikte olmaması için, bir senet hazırlar. Bu senet, şartlı bir boşanma senedir. Senette, Hanımefendi'nin söylediklerinin aksi olursa boşanacağı yazılıdır. Kıvırcık Paşa da, içki içince ve hanımı da bunu fark edince, zorunlu boşanma yaşanır. Ancak bu çift, tekrar evlenecektir. Bunun için de hülle âdetine başvururlar. Burada, hülle yapılabilmesi için, yakın bir ahabın bir geceliğine Hanımefendi ile evlenmesi gerekir. Bu şahıs da, Şehri Efendi'dir. Şehri Efendi'ye karar kılınca Kıvırcık Paşa, Şehri'ye yapması gerekenleri şöyle anlatır:

“Yarın imamın kulağını bükelim. Akşama gelsin, kimseye duyurmadan bir nikâh kıyıversin. Âdet yerini bulsun diye yatsıdan sonra hareme girersin. Hanımla beş on dakika oturup bir kahve içersin. Küçük odaya bir yatak seriverirler; oraya gidip yatarsın. Ertesi sabah ta, iki kişinin yanında, boşadım diyiverirsin, olur biter.” (K. P., s. 188.)

Evli çiftler, boşandıktan sonra tekrar evlenebilmek için hülle yapmak zorundadırlar. Hülle âdeti, genellikle imam nikâhlı evlilikler yapanlar için geçerli olan ve göstermelik, kısa süreli evlilik yapılması icap eden bir gelenektir.

Boşanan çiftlerin, tekrar evlenmeleri söz konusu ise, hülle âdetine başvururlar. Hülle âdeti şöyledir: Bu geleneğin gerçekleşmesi için, yakın bir tanıdığa ihtiyaç vardır. Bu tanıdık, bir geceliğine kıydığı imam nikâhını ve diğer olayları kimseye anlatmaması gerekir. Hülle için bulunan şahıs, bayanla bir geceliğine imam nikâhı kıyar. Görünüşte evli olan bu çift, hareme girip beş on dakika sohbet ederler. Erkek, yan odada serili yatakta sabahı eder, ertesi sabah da iki kişinin yanında boşadım deyince hülle âdeti gerçekleşmiş olur. Böylece, eski çiftin tekrar evlenebilmeleri için hiçbir engel kalmaz.

Yazarın Anasını *Gör Kızını Al* (Kurun, 1936) romanında Piç Eda'nın kocasından boşanması konu edilmiştir. Bu boşanma konusu anlatılınca, Eski İstanbul'daki boşanma geleneklerine ait küçük bir bilgi de aktarılır:

“Şeyhülislam kapısında boşanma davası açmak... Şeyhülislam kapısıyla ayrılmak aylara, yıllara vabeste... İşin yoksa git gel, tabanı tep, kundura eksit...” (“A. G. K. A.”, KRN., 11 İlk Kanun 1937, s. 5).

Bu alıntıda verildiği üzere İstanbul'da boşanmalar, Şeyhülislam Kapısı'nda yapılır. Burada, boşanmak için tek taraflı ya da karşılıklı boşanma davası açılır. Ancak bu davanın neticelenmesi ayları alır.

3. 4. 2. ÇOCUKLARLA İLGİLİ GELENEKLER

Sermet Muhtar, eserlerinde Eski İstanbul'un çocuklarla ilgili ayrıntılarına da değinir. Bu ayrıntılar içinde, o zamanların gelenek ve görenekları içinde yer alan evlatlık alma, sünnet töreni, kız çocuklarına yapılan muameleler ve

okula başlama gibi birçok konu vardır. Bu bilgiler, Eski İstanbulluların çocuklarla ilgili geleneklerini yansıtmaları bakımından önemlidirler.

3. 4. 2. 1. Evlatlık Alma

Alus'un *Tombul Mirasyedi* (*Son Posta*, 1934) adlı eserinde, romanın kahramanlardan olan Zinnun Efendi'nin başından geçen evlilikler konu edilince, onun çocuk sahibi olamayışı da dile getirilir. Eserde, Zinnun Efendi ve eşinin, çocuk edinme arzuları gerçekleşmeyince, eli yüzü düzgün, kimsesiz bir çocuğu evlatlık almaları anlatılır.

Adı geçen romanda da örneklendirildiği üzere, Eski İstanbul'da çocuğu olamayanların evlatlık almaları, olağan bir durumdur.

3. 4. 2. 2. Kız Çocuklarının Vaziyeti

Eski İstanbul'da orta tabakadan insanların kız çocuklarına gösterdiği muameleler, dikkat çekicidir. Yazarın *Harp Zengininin Gelini* (1934) romanında, kahramanlardan Büyükhanım'ın, gelin hanım Suat'ı eleştirirken, ağzından dökülen cümleler, o devir insanların kız çocuklarına karşı tutumlarını gözler önüne sermesi bakımından önemlidir:

“Kız, evin süsü, ziyeti; odadan dışarı çıkmaz; kocaya gidinceye kadar da anasının dizinin dibinden ayrılmaz(...) Çünkü kız evlatta okumuşluğun lüzumu zait.” (H. Z. G., s. 33).

Bu muameleler gösteriyor ki kız evlatlarına, hassasiyetlerinden ötürü fazla itina gösterilir. Ancak bu aşırılık, kız çocuklarının hayatlarını kısıtlamalarına kadar varınca kötü sonuçlar doğurur. Kız evladın evlenene kadar, evinden dışarıya çıkartılmaması veya yalnız sokağa gönderilmemesi, onun okul okumasına engel davranışlardır.

Görülüyor ki, Eski İstanbul'da, daha çok orta tabakadan insanların kız çocuklarına karşı tutumları, onların hayatlarını kısıtlar derecesindedir.

3. 4. 2. 3. Sünnet Töreni

Sermet Muhtar Alus, çocuklarla ilgili geleneklerden bahsedince, sünnet törenine ait de birkaç önemli bilgi verir. Bu bilgilere, yazarın *Sülün Bey'in Hatıraları* (*Akşam*, 1933) romanı ile *Molla Bey'in Baldızı* (*Aydede*, 1949) öyküsünde rastlamaktayız. Ancak bu eserlerde aktarılan bilgiler de, Eski İstanbul'daki sünnet törenlerini detaylı olarak açıklayıcı mahiyette değildir. Buna rağmen birkaç cümleyle verilen bu detayların, o zamanların sünnet törenleri hakkında bilgi edinmemizi sağlayacağı kanısındayız.

Sülün Bey'in Hatıraları romanında, hem Sülün Bey'in ailece gittikleri bir sünnet töreni, hem de Sülün Bey'in sünneti konu edilir. Sülün Bey'in ailesi, davetli oldukları törene icabet ederler. Romanda onların törene gitmeleri anlatılırken, tören yeri hakkında da bilgiler aktarılır. Sünnet töreninin büyük bir yalıda yapıldığı belirtilen romanda, düğün evi şöyle tasvir edilir:

“Orta katta at koşturacak genişlikteki salonda, sünnet çocuklarının yatakları... Sırmalı yastıkların, yorganların üstü, Bonmorşenin oyuncakçılarından farksız...

Salonun içinde insan kaynıyor. Vücutları elmaslar, göğüsleri nişanlarla dolu hanımefendiler, tazeler...

Kapıdan içeri adımını atan, koltukları sıralayarak yerlere eğilmeye başlıyor; etekleri öpmeye

girişiyor...

Her tarafta bir ahenk... Ortada hokkabazın çengileri; köşede çalgıcılar... Sağdaki odada bilmem kimin incesazı; soldaki odada alafranga orkestra, bahçede bando, mızıkalar..."(“S. B. H.”, *AKŞ.*, 25 Eylül 1933, s. 5).

Aynı romanda Sülün Bey'in sünneti de anlatılır. Sülün Bey'i sünnet eden, Bahriye operatörlerinden miralay Fikri Bey'dir. Ancak şehzadeleri sünnet eden ise, “...*cerrahların şahı, operatörlerin Lokman hekimi Cemil Paşa*” (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 7 Teşrinievvel 1933, s. 5)'dır. Sülün Bey'in töreni için de hazırlıklar yapılır, hokkabazlar, çalgıcılar çağırılır.

Molla Bey'in Baldızı öyküsünde anlatılan sünnet töreni ise, öykünün kahramanlarından Hulki Bey'in eski sevgilisi Huriye ile yaptığı buluşma planının bir parçası olarak verilir. Huriye ile buluşmak, o geceyi birlikte geçirmek için düzenlediği bu plan gereği, bir sünnet töreni yapılır.

Hulki Bey, düzenleyeceği sünnet törenine ilkin Huriye'yi davet eder. Daveti, geleneksel sünnet düğünlerinde olduğu gibi bir mektupla yapar. Sünnet töreni için hazırlanan bu davet mektubunun, İstanbul'daki diğer sünnet törenlerindeki davet mektuplarına örnek teşkil edeceği düşüncesiyle aynen aktarıyoruz:

“Önümüzdeki cumartesi günü sünnet düğünümüz var. O gün öğleden iki saat sonra Beykozun Yalıköy iskelesinde size behemahal muntazır bulunduğumu arz eder, davete icabet buyurmanızı dilerim(...)

Gönülde varken muhabbet imzaya ne hacet.” (“M. B. B.”, *AYD.*, 12 Mart 1949, s. 5).

Molla Bey'in Baldızı öyküsünde, anlatılan bu sünnet düğünü için yapılan hazırlıklar da dile getirilir. Tören dolayısıyla yapılan hazırlıklar şöyle aktarılır:

“Sünnet tetimmatı unutulmamıştı: Çocuklarda mavi takkeler, entariler, nazar boncukları. Yorganların üstünde Kapalıçarşı oyuncakçılarında palyaço, taş bebek, teneke lokomotif, vagon, kapsüllü tabanca, kağıt karagöz, hacivad, gırtlak nine, kursak düdük, koca karı zırlıtısı...” (“M. B. B.”, *AYD.*, 19 Mart 1949, s. 5).

Görüldüğü üzere sünnet olacak çocuk için, takkeler, elbiseler ve nazar boncukları alınır. Yine çocuğa, Kapalıçarşı oyuncakçılarında çeşit çeşit oyuncaklar alınıp, çocuğun odası süslenir. Törende gelenleri eğlendirmesi, hoşça vakit geçirmelerini sağlaması için hokkabazlar tutulur. Her sünnet düğününde hokkabazların çağırılması âdettendir. Palyaçolar tutulur. Bunlar, sünnet olacak çocuğu eğlendirmesi, güldürmesi için türlü türlü şaklabanlıklar yaparlar.

Alus, Eski İstanbul'daki sünnet törenleri konusuna eserlerinde fazla yer vermez. Ancak yazarın adı geçen eserlerinde yüzeysel anlatılan sünnet töreninde, bu gelenek hakkında az da olsa bilgi edinmemizi sağlayan önemli açıklamalar vardır.

Her sünnet töreni için misafirleri davet eden mektuplar düzenlenmesi, yapılan düğün hazırlıkları, sünnet olacak çocuk için satın alınan elbiseler, nazarlıklar ve oyuncaklar, bu düğüne özel çağrılan hokkabazlar eserlerinde verilen önemli detaylardır.

3. 4. 2. 4. Okula Başlama

Sermet Muhtar Alus, *Sülün Bey'in Hatıraları* (*Akşam*, 1933) romanında ve *Banker Arif* (*Amcabey*, 1943) öyküsünde, Eski İstanbul'un gelenek ve göreneklerinden olan, çocukların okula başlama törenine ait bilgiler aktarır.

Banker Arif öyküsünün asıl konusu, çocukken yetim kalan, zorla mektebe gönderilen ve yetişkinliğinde de

iltimasla zengin olan bir çapkının, doğumundan ölümüne değin başından geçen maceralarıdır. Öyküde, başkahraman olan Banker Arif'in çocukluğu anlatılınca, çocukların mektebe başlama geleneği hakkında da bilgiler verilir.

Burada söz konusu edilen mektep, Şehremini'nde, Kaşıkçı Sokağı'nda yer alan Kaşıkçı Mahalle Mektebi'dir ("B. A.", *AMC.*, S. 33, 17 Temmuz 1943, s. 9). Banker Arif'in bu mektebe yazılması anlatılınca, yazar araya girerek, Eski İstanbul'da mektebe başlama âdeti hakkında açıklamalarda bulunur.

Alus, adı geçen öyküde birkaç paragrafla anlattığı bu geleneği, *Yeni Mecmua* dergisinde tefrika edilen "İlahilerle Mektebe Başlanış" yazısında daha ayrıntılı olarak ele alır.

Eski İstanbul'da çocuk, dört yaşında, dört aylık olunca; yani "...donunun uçkurunu bağlamayı beceremedi mi..." ("B. A.", *AMC.*, S. 33, 17 Temmuz 1943, s. 9) mektebe başlatılır. Ancak bu okula başlama yaşı, her herde aynı değildir. Meselâ Alus'un *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında Sülün Bey'in okula gönderilişi anlatılırken, aktarılan şu cümle önemlidir:

"Parmak kadar çocuk mektebe gider mi? Beşini bitirip altısına basmadı bile." ("S. B. H.", *AKŞ.*, 20 Eylül 1933, s. 5). Görüldüğü üzere bu romanda da, Sülün Bey altı yaşından gün alınca okula gönderilir.

Bu nedenle diyebiliriz ki İstanbul'da çocuklar, ya en erken dört yaşında ya da en geç de altı yaşında okula gönderilirler.

İlkin, etraftaki mahalle mekteplerinden hangisi muvafık, hangisinin hocası ehliyetli diye bir araştırma yapılır. Yatılan istiareler ve edilen tavsiyeler de olumlu çıkarsa, karar verilen mektebin hocasının yanına gidilir ve "-Allah'ın izniyle, yavrumuzu bu perşembe, yetiştiremediğimiz takdirde pazartesiye sizin mektebe başlatacağız. Malûmatınız olsun..." diyerek kendisine haber verilir.

Sonra hazırlıklara başlanır. Okula başlayacak çocuğa yeni elbiseler alınır. Sırmalı cüz kesesi; içinde el yazısı, yıldızlı cüzü, harfleri takip için kemik, gümüş, hatta altın hilal, dersin bittiği yere yapıştırılacak balmumu alınır. Hocaya, kalfaya da bir kat çamaşır alınır. Davetliler de unutulmaz. Onlara da davetiye gönderilir. Gelenlere yemek ziyafeti verileceği için, börekler, baklavalara, pilavlar, zerdeler pişirilir.

Nihayet o gün gelince, sabahtan öğleye kadar davetliler eve gelmeye başlarlar. Hoca, kalfası ve talebeleriyle eve gelerek iki sıra halinde dizilirler. Ev sahibinin, "- Rabbimize bin şükür bugünlere erdik; evlatçığımızın elif deyişini kapı aralığından olsun duyalım!.." diye ısrarı üzerine, hatırlarını kırmamak için hoca, evin bir odasında çocuğa besmele çektirir. Çocuğunun ilk besmelesini duyan aile, zihninin açıklığı için dualar eder.

Hareket vakti gelince hoca efendi, mektebe başlayacak çocuğu ilk arabaya veya ata bindirir. "*Besmele diyecek masumun mavi püsküllü kırmızı fesine, ceketinin göğsüne elmas broşürler, maşallahlı iğneler, nazarlık armudiye altınları takılır; boynuna cüz kesesi asılır.*" ("B. A.", *AMC.*, S. 33, 17 Temmuz 1943, s. 9).

Kafilenin en önünde, çocuğun mektepte oturacağı atlas kaplı, pufla minderi başında taşıyan kalfa efendi; onun gerisinde ilahici başı ve en güzel sesliler; arkalarında da mektebin bütün talebesi yer alır. Bu kabile, gayet ağır adımlarla ve ilahiler tutturarak yola koyulurlar. Her otuz, kırk adımda "- Aaaamiiiiin" sayhalarıyla mektebe varılır. Alus, yolda söylenen ilahilere birkaç örnek de verir:

"*Şol cennetin ırmakları*

Akar Allah deyu deyu

Cennette Huri kızları

Gezer Allah deyu deyu "

veya

*“Sayga safahyi sad, riga rinde daim
Ayga aşkın ef, hâyga kari hu
Zayga zakirin zik, riga ri hüvallah.”.*

Mektepte, çocuğa bir kere daha besmele çektilirip “elif”ten “ye”ye kadar olan bölüm okutulduktan sonra, tekrar dualar edilir. Mektep kalfası gelip çocuğu yerinden kaldırır; evvelâ hocasının, sonra akrabalarının ve davetlilerin ellerini öptürür. Amin alayı bittikten sonra hocaya, kalfaya ve diğer yardımcılarına bahşış verilir. Eve geri dönülünce, boy boy kurulan sofralara oturulur. O günden sonra çocuk, mektebe devam eder.

Eski İstanbul'da bu âminlerle mektebe başlama geleneği, halk tarafından evlatlarının ilk mürüvveti olarak kabul edilir. Bu törenler, daha çok kibar ve zengin kesimin özenerek yaptıkları gelenekler ve görenekler arasındadır.

Alus, âdeta şenlik havası içinde yapılan mektebe başlama merasimini eserlerinde yan tem olarak işler. Yazarın ele aldığı bu konu, Eski İstanbul'daki eğitim ve öğretim hayatını da yansıtmaları bakımından önemlidir.

3. 4. 3. EVLİLİK DIŞI KADIN- ERKEK İLİŞKİLERİ

Sermet Muhtar Alus, romanlarında ve öykülerinde Eski İstanbul'daki kadın-erkek münasebetlerinden sıkça bahseder. Alus'un eserlerinde erkek kahramanları, ya paşazade, ya mirasyedi veya külhanbeyidir; yosmalar, düşkün kadınlar, taze gelinler veya dul kadınlar da başkahraman olarak karşımıza çıkarlar. Yazarın eserlerinin konusu, çoğunlukla bu şahısların ilişkileri üzerine kuruludur. Bu ilişkiler de, kaçamak yapan evli erkeklerin düşkün kadınlarla gizli

gizli buluşmaları, yosmaların paralı müşterilerini evlerine kapatmaları veya birlikte düzenlenen âlemler, gezintiler çerçevesinde cereyan eder.

Sermet Muhtar, bu şahısların ilişkilerinden bahsederken, bir yandan da o zamanların gelenek ve göreneklerine dair bilgiler aktarır. Yaşanan ilişkiler içinde yer alan, sevgililerin buluşma ve tanışma yerleri ve bu yerlerdeki konuşmalar, gizlice buluşmalar, parolayla eve erkek almalar veya mahallede randevu evi işletenlere baskınlar düzenlemeler, o zamanların önemli geleneklerindendir. Bu bakımdan Alus'un romanlarında ve öykülerinde anlatılan bu ilişkileri, başlıklar halinde inceleyerek, Eski İstanbul'daki kadın-erkek münasebetlerinde yer alan gelenek ve görenekleri aktarmaya çalışacağız.

3. 4. 3. 1. Sevgililerin Buluşma Yerleri

Alus'un eserlerinde, sevgililerin buluştukları belli başlı mekânlar vardır. Bu mekânlar, ya bir mağaza yeridir, ya muhallebici dükkânıdır veya bir mesire yeridir. Söz konusu edilen bu yerler, çalışmamızın “Eski İstanbul'da Mekânlar” başlığı altında incelenmiştir. Burada mekânları tekrar zikretmemizin sebebi, sevgililerin buralardaki konuşmalarının, buluşmalarının, gelenek ve görenekler kapsamında yer almasıdır.

Yazarın aktardığı buluşma yerleri; Beygolu'ndaki Şekerlemeci Mülâtye (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 13 Kanunuevvel 1933, s. 5) veya Karaköy poğaçacısı (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 13 Kanunuevvel 1933, s. 5; “M. B. B.”, *AYD.*, 2 Mart 1949, s. 5), Göksu mesiresindeki Eğri Ağaç (“D. G. A.”, *CUM.*, 27 Birinci Kanun 1935, s. 2), Şekerci Tahir'in dükkânı (“A. G. K. A.”, *KRN*, 2 Birinci Kanun 1936, s. 5), Kapalıçarşı'da yer alan Çukur Muhallebici (*Onikiler*, s. 123; “E. Z. M. V: İstanbul'un Kabadayı...”, *AKŞ.*, 14 Şubat 1951, s. 7), Şekerci İsmail Ağa'nın dükkânı, Muhallebici Recep (“M. B. B.”, *AYD.*, 2 Mart 1949, s. 5) olarak karşımıza çıkarlar.

Yazarın eserlerinde yer alan bu mekânlar, İstanbul'da sevgililerin buluştukları meşhur mekânlardır. Bu mekânlarda, sevgililer veya kaçamak yapmak isteyen çapkınlar ile düşkün kadınlar buluşur, biraz sohbet eder ve nerede, ne zaman tekrar buluşulacağına karar verirler.

“Şekerci Tahir Ağa nazımızı çekenlerdendir. Orada her hususu uzun boylu ve rahat rahat konuşuruz.” (“A. G. K. A.”, *KRN*, 2 Birinci Kanun 1936, s. 5) cümlelerinden anlaşılacağı üzere, dükkân sahibinin de fırsat verdiği bu mekânlar, sevgililerin rahat buluştukları, kimselerin onları göremediği özel yerlerdir.

Eski İstanbul'da kadınla erkeğin belirli mekânlarda birlikte oturması yasaktır. Bu yasaktan ötürü muhallebicilerde, tiyatrolarda kadınların oturduğu yerler erkekler bölümünden kafeslerle ayrılır. Ancak bu engeller bile sevgililerin buluşmalarına, randevulaşmalarına engel olmaz. Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde anlatılan Çukur Muhallebici, kadınlarla erkeklerin bölmeleri birbirinden kafeslerle ayrılı bir mekân olarak karşımıza çıkar. Buna rağmen, o zamanların sevgililerin buluştukları en meşhur yerlerden biri de, Çukur Muhallebici'dir. Burada, sevgililer yine de buluşup kafes arkasından konuşurlar:

“O devir yosmalarının en belli başlı randevu mahalliydi. Orada buluşup kafes arkasından sözleşir, gidilecek yer kararlaştırılıp memnun memnun çıkılırdı.” (*Onikiler*, s. 123).

Görüldüğü üzere, adı geçen mekânlar, Eski İstanbul'da düşkün kadınlarının, kendilerine müşteri ayarladıkları belli başlı randevu yerleri olarak da karşımıza çıkarlar. Buralar, sevgililerin buluşma yeri dışında; ayrıca hanımların veya beylerin kötü işlerinin çevrildiği mekânlardır.

Alus, bu mekânlarda geçen bir konuşmayı şöyle aktarır:

“Tezgahın etrafı sürüyle müşteri. Şekerci meşguliyetten baş kaşımayacak halde. Gelenlerden bazılarının emanetlerini alıyor, bazılarına veriyor, bazılarına da meram anlatacağım diye nefes tüketiyor:

- Peki paşazadem, Nazmi beye tembih ederim; öğle okunmadan evvel gelirse sizi Karaköy poğaçacısında, gecikirse Mehmet Ali Paşa hanındaki muhallebici Recepte beklesin!

- Merhaba damat beyim!.. Naci bey mi? Orta boylusu mu, uzun boylusu mu? Orta boylu Naci bey şimdi buradaydı. Mıstığı salıp aratacağım!

- Sami bey hiç uğramadı. İnanmıyor musunuz? İşte abdestimle yemin ediyorum!... ” (“M. B. B.”, AYD., 2 Mart 1949, s. 5).

Bu konuşmada geçen Nazmi Bey, Naci Bey ve Sami Bey isimleri hep paroladır. Aslında işin gerçeği başkadır. Yazarın verdiği bilgilere göre; poğaçacıda bekleyecek olan Nazmi Bey değil; Nazmiye Hanım'dır. Çırak Mıstık'ın arayacağı Naci Bey de Naciye Hanım'dır. O gün hiç görünmeyen Sami bey ise, gerçekte Samiye Hanım'dır. Bu gibi işlerin gizli saklı yapılması, dükkâna gelen diğer müşterilerin dikkatini çekmemek içindir.

3. 4. 3. 2. Eve Erkek Almanın Yolları

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde anlatılan, düşkün kadınların evlerine parolayla erkek almaları konusu da, kadın-erkek ilişkileri içinde değerlendirilebilecek önemli gelenekler ve göreneklere aittir.

Eski İstanbul'da, yosmaların her yerde ev işletmesi mümkün olmadığından, onlara mahsus belli başlı yerler tahsis edilmiştir. İstanbul'un Galata veya Beyoğlu semtleri bu evlerin çoğunlukta olduğu yerlerdir ve buralara girip çıkmak ne yasaktır, ne de gizlidir. Ancak, yazarın eserlerinde, adı geçen semtlerin yanında, düşkün kadınların mahalle aralarında da ev işlettiklerini görmekteyiz. Mahallelerdeki bu evler, küçük birer umumhane özelliğindedir. Buralarda da gelen müşteriler, istediği yosmayla sabahlara kadar eğlenir ve sonunda da parasını ödeyip çıkar. Bu evlerin müşterileri belli başlıdır.

Ancak, mahallelerde ev işleten yosmalar evlerine gelen müşterileri, mahallelinin dikkatini çekmemek için, parolayla içeri alırlar. Çünkü mahalleden biri, buranın umumhane olduğunu, içeri erkek alındığını ve burada eğlence düzenlendiğini fark ederse eve baskın düzenleyip orayı darmadağın edecektir. Bu nedenle, mahalle aralarında işleyen bu evlere gelen erkekler, önceden kararlaştırılan parolayla içeri alınırlar.

Alus, eserlerinde düşkün kadınların erkekleri parolayla eve almaları konusu hakkında da bilgiler verir. Yazarın *Harp Zengininin Gelini* (1934), *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934) ve *Onikiler* (1999) romanlarında bu parolaların çeşitleri hakkında bilgiler bulmak mümkündür.

Harp Zengininin Gelini'nde, romanın kahramanlarından olan Memduh Bey'in, bir zamanlar, bu evlerden birine parolayla girdiği anlatılır. Memduh Bey olayı, yanındakilere şöyle anlatır:

“- Mor feraceli hanım şöyle bir duraladı; bir iki (cakme) yaptı. Cakme nedir, biliyor musunuz? Şamlılar, gerdan kırmağa cakme derler(...)

- (...) evini tarif etti; parulayı da verdi. Gece, saat üç sularında, pencerenin önünden geçerken, güya çakır keyif imişim de meyhaneden evime dönüyormuşum gibi, pes perdeden, (Arabaya bindin mi lecco!) türküsünü tutturucağım.

(...)

- Kadının dediğini yaparak evin önünden geçtik; türküyü de mırıldandık. Üç adım ilerlemeden

usulcacık kapı aralandı, haydi biz içeri...” (H. Z. G., s. 295.).

Romanın kahramanının ağzından öğrendiğimiz bu bilgilere göre, parolaların bir çeşidinin, evin yanından geçerken önceden belirlenen şarkıyı söylemek olduğunu görmekteyiz.

Sermet Muhtar'ın *Tombul Mirasyedi* romanında da, eve parolayla erkek alınması konu edilmiştir. Romanın başkahramanı Vehbi Bey ve onun arkadaşları, umumhaneye gitmeden önce evin ablasından randevu alırlar. Belirlenen gün, umumhaneye giderler; ancak buraya da parolayla girerler. Umumhanenin ablası, Vehbi Bey ve yanındakilere, eve nasıl girebileceklerini yolunu gösterir. Romanda bu kısım şöyle aktarılır:

“-Saat üç sularında, evimizin önüne geldiniz değil mi, aman iki gözüm zinhar öhö, möhö tarafına gitmeyin; sakın ıslık, mıslık da çalmayın. Biz zaten bekleyeceğiz. Biriniz önden yürürsünüz. Cigara yakıyormuş gibi bir kibrit çakarsınız. Hemen ardından bir tane daha... biraz durun, kemerli kapının üstündeki odaya dikkat edin. Kafes arkasından, idare fitilinin açılıp kısıldığını görünce bilinki içimizden birimiz, kapıyı aralamaya aşağıya iniyoruz.” (“T. M.”, S. P., 13 Kasım 1934, s. 8).

Yazarın adı geçen romanında verildiği üzere, mahalle arasındaki umumhaneye girebilmenin diğer bir yolu da, erkeğin kibrit yakarak geldiğini haber vermesidir. Erkek, eve yaklaşıncı sigarasını yakmak maksadıyla bir iki kere kibrit çakar. Erkeğin yaktığı bu kibrite karşılık evin kapısı açılır.

Onikiler eserinde de, bu özellikteki parolaların birkaçına rastlamaktayız. Romanda, Arap Abdullah ve yandaşlarının Firuzağa'daki bir umumhanede Küçük Allı adında bir yosmayı görmeye gitmeleri anlatılır. Adı geçen yere gitmeden önce Arap Abdullah, Asalı Molla'nın evin ablasıyla görüşüp, parolayı öğrenmesini ister.

Eserde iki parola hakkında bilgi verilir: Biri, eve eğer gündüz gidilecekse, evin penceresinden aşağı ipe bezden bebek sarkıtmak. Bu, “Müsaidim, evde yabancı kimse yok veya hazırım...” demek oluyor. Diğeri ise, gece girilecekse, tezgâh gıcırdatmak. Gece dokunan tezgâhta bir çift, bir tek atılıyorsa, “Gel!”, hep tek atmak ise, “Gelme, basılırsız!” demektir(*Onikiler*, s. 47).

Sermet Muhtar, eserlerinde yosmalardan, umumhanelerden veya buraların işlenişinden bahsederken söz konusu bu parolaları da zikreder. Alus'un aktardığı bu ayrıntılardan hareketle, Eski İstanbul'da, mahallelerdeki randevu evlerine parolalarla girildiğini ve bu parolaların da her eve mahsus olduğunu söyleyebiliriz.

3. 4. 3. 3. Mahalle Baskınları

Düşkün kadınların, mahallelerde açtıkları evlere, mahalleliye duyurmadan, el altından zampara aldıkları yukarıda bahsedilmiştir. Bu başlık altında da, mahallelerdeki evlere düzenlenen baskınlardan söz edilecektir.

Alus'un *Anasını Gör Kızını Al* ve *Onikiler* romanları ile *Eski Hikayeler: İmamın Havalanması* (Akşam, 1933), *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde, mahalle baskınlarına ait bilgiler yer almaktadır.

Sermet Muhtar'ın adı geçen bu eserlerinden başka, *Masal Olanlar* ve *İstanbul Yazıları* kitaplarında da mahalle baskınlarının konu edildiği yazıları mevcuttur.

Alus, bu yazılarında yosmaların mahallelerde işlettikleri evlerini şöyle tasvir eder:

“Evde daima istorlar inik, perdeler kapalı. Gelen erkek pencere önüne oturtulmaz. Lamba geriye değil de yana konsa bile, belki fesinin, bıyığının, elbisesinin gölgesi dışarıdan görülür diye sigara yakarken ona

kibrit çakılmaz, gıcığı tutsa öhö öhö etmesine bile razı olunmazdı.”

Yosmaların bu tedbirlerine rağmen, mahalleliden birinin, bu evin randevu evi olduğunu fark etmesi, bütün mahallelinin eve baskın düzenlemesine yeterli bir sebeptir. Bu nedenle, mahalle delikanlılarının bütün dikkatleri; mahalleye yeni taşınan ve taşındıkları günden beridir yalnız aşağı odaları kullanan, aralıktan eşyalarının yığılı durduğu, diken üstünde oturdukları, çabucak pılı pırtıyı toplayıp savuşacakları belli olan bu uygunsuz takımının evinde olur.

Evin, randevu evi olduğu sezilirse, gelen geçenin gözüne çarpması ve burada yaptıkları kötü işlerin meydana çıkması için, birkaç delikanlı tarafından evin kapısına türlü işler yapılır.

Yazarın *Anasını Gör Kızını Al* romanında, mahalle delikanlılarının randevu evine düzenledikleri entrikalar hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Romanda, eserin başkahramanı olan Piç Eda'nın evine, mahalleli tarafından çeşitli işler yapılması anlatılır. Olay şöyle cereyan eder: Piç Eda, Şahap Bey'le yeni bir eve taşınarak, orada birlikte yaşamaya başlar. Ancak Şahap Bey'in, evli olmasına rağmen, Piç Eda'yla gizli gizli bu evde görüşmesi, mahalleliyi rahatsız eder. Mahalleliden birkaç genç, “...içerideki fahişeliği mahalleye ve gidip geçenlere ilân...” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 24 Birinci Kanun 1936, s. 5) etmek için, Piç Eda'nın evinin kapısının simitlerine bilek kalınlığında bir sopa geçirir. Bununla yetinmeyerek, kapının sağ kanadına, pislikle bir boynuz resmi yaparlar; sol kanadına da büyük bir tezek koyup tezeğin üstüne tüy dikerler (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 24 Birinci Kanun 1936, s. 5). Mahallelinin yaptıklarını ilk fark eden Şahap Bey olur. Şahap Bey, kimseye belli ettirmeden, yapılan pislikleri temizlese de, olanlar olmuştur bir kere. Bu olay üzerine, o mahalleden taşınırlar.

Görüldüğü üzere, mahallenin delikanlıları eve baskın düzenlenmeden önce, yaptıkları kötü işlerin ortaya çıkarılması ve mahallece bilinmesi maksadıyla, eve çeşitli hileler yaparlar. Gençlerin gerçekleştirdikleri bu oyunlar üzerine, mahalleyi terk edenler olsa bile, kimileri de çirkin işleri yapmakta devam eder.

Mahalledeki bu uygunsuz ev, uyarı mahiyetindeki bu hilelerden sonra da işini yapmakta ısrar ederse, bu sefer eve baskın yapılır.

Sermet Muhtar Alus, eserlerinde mahalle baskınlarını ayrıntılı olarak anlatır. Hattâ yazarın *Molla Bey'in Baldızı* adlı öyküsünün, bu baskınların iki düşkün kadının başına açtığı belalar üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Öyküde, eserin kahramanları olan Huriye ile Dürnev kötü kadın olarak karşımıza çıkarlar. Bu iki şahıs, gizli gizli erkeklerle görüşen ve gönüllerini eğlendiren düşkün kadınlardır. Hulki Bey ise, Huriye'nin eski sevgilisidir. Öyküde baskın olayı şöyle gerçekleşir: Hulki Bey, Huriye'ye bir gün kayıkta rastlayınca, onunla tekrar görüşebilmenin planlarını yapar. Planına göre, yapmacıktan bir sünnet düğünü hazırlayıp sabaha kadar sevgilisiyle eğlenecektir. Bu sebeple Molla Bey'in baldızı Huriye ve kılavuzu Dürnev, Hulki Bey'in evinde yapılan sünnet düğününe davet edilirler. Huriye ve Dürnev, o gün kimseye haber vermeden evden çıkarlar. Gittikleri sünnet düğününde, yapmacıktan bir tören yapılır, bir iki gariban çocuğu sünnet edilir ve davetliler erkenden evlerine dağılırlar. Çağrılan sazandeler ve hanendeler yalnız Huriye ve Hulki Bey için çalar ve söylerler. Hulki Bey ve diğerleri sarhoş olunca kendilerinden geçip bağırıp çağırmaya başlarlar. Evdeki bu cümbüşün sesi mahalleye gidince, mahalleli ayağa kalkar. Evde düşkün kadınlarla zamparaların âlem yapıldığı anlaşılmaya eve baskın düzenlerler. Baskın sonrası karakola götürülen Huriye ile Dürnev, karakolda görevli olmadığı için, âdet olduğu üzere, o geceyi imamın evinde geçirirler. İmam da, çapkının biridir ve sabaha kadar misafirlerini uyutmaz. İmamın evinde, türlü bahanelerle üç, dört gün mahsur edilen Huriye ile Dürnev'in başlarına gelmedik olay kalmaz.

Alus'un bu öyküsünde ve diğer eserlerinde dile getirilen mahalle baskınlarının uygulanışı şöyledir:

Mahalle baskınları, genellikle mahalle kahvesindeki bir ihtiyarın ya da imamın gençleri galeyana getirmesi ile

gerçekleşir. Mesela; *Eski Hikayeler: İmamın Havalanması* öyküsünde aktarılan şu sözler ile mahalleli baskına karar verir:

“-Ne günlere kaldık? Tuh, yazık yazıklı.. Nur topu gibi tazelerimiz, kız gibi oğullarımız baştan çıkacak. Birinizde din, iman kalmamış; bu mahallenin delikanlıları ölmüş de haberimiz yok. Bizim gençliğimizde, böyle evlerin camını, çerçevesini bırakmazdık, aşağıya indirirdik.” (‘E. H: İmamın Havalanması’, *AKŞ.*, 3 Mart 1933, s. 7).

Gençleri harekete geçiren bu sözlerden sonra, baskın kararı alınır. Birkaç uyarıdan ders almayan; hattâ yaptıkları kötü işleri yapmakta devam eden eve baskın düzenleneceği zaman, mahalle kahvesinde baskının gününe ve baskına kimlerin katılacağına karar verilir. Gününe karar verilen baskın, gece yarısından sonra olur (*Onikiler*, s. 150; ‘M. B. B.’, *AYD.*, 20 Nisan 1949, s.5). Mahallenin belli başlı kişileri, baskına elebaşılık eder. Bunlar; “...o mahallenin imamı, muhtarı, bekçisi, sayılı kabadayıları...” (‘M. B. B.’, *AYD.*, 23 Nisan 1949, s.5)’ dırlar.

Bu grup toplanınca, baskın yapılacak evin önüne gidilir. Birkaç kişi, sokağın bir başında, birkaç kişi diğer başında dikilir. Dört, beş kişi de evin, bahçenin kapısından ayrılmaz. Evin kapısının simitlerine sopa geçirilir. Orada sessizce beklenir ve evin kapısı “... usule riayetden önce 3-4 kere çalınır, açılmazsa hücum...” (‘M. B. B.’, *AYD.*, 23 Nisan 1949, s.5) edilir. Taşlarla, sopalarla yapılan baskın sonrası evin kapısı açılır. Evdeki cümbüşün, eğlencenin sebebi sorulur. Niyetleri anlaşılırsa, evin içi aranır. Çoğunlukla evde erkek müşteri olarak kimseye rastlanmaz. Çünkü yosmalar, müşterilerini saklarlar. Baskın sırasında evden birinin gizlice kaçamaması için yapılan bütün tedbirler de boşa gider. Çünkü o esnada eve gelen müşterilerden kurtulabilenler de olur. Öyküde, yosmaların baskın sırasında müşterilerini sakladıkları yerler hakkında şu bilgiler verilir:

“Acemi yosma müşterisini yüke, tahtaboşa, çatı arasına saklar. Bazısı da tavuk kümesine, taşlığa gömülü büyük küpe, bodrumdaki kömürlüğe. Halbuki hinoğlu hin kahpe itoğlu iti uzağa değil, kapının arkasına saklar. Kalabalık içeri hurya ederken, herif dışarıdan gelmiş de aranızda karışmış gibi, kollarını sallaya sallaya yukarıyı boylar; sizinle beraber yalancıkdan odaları arar, yoklar. Zampara olduğunu anlayamazsınız.” (‘M. B. B.’, *AYD.*, 23 Nisan 1949, s.5)

Düşkün kadınlar, karşılarındakini kandırabilirlerse kurtulabilirler; yoksa karakolu boylarlar. Karakolda gerekli işlemler yapıldıktan sonra, ertesi sabah mahalleyi terk ederler.

Alus, dile getirdiği bu ilişkilerle, Eski İstanbul'da kadınlarla erkeklerin diyaloglarına ait açıklayıcı bilgiler sunar. Yazarın eserlerinde aktarılan bu bilgiler içinde, o devir İstanbul'unda yaşanan, gelenek ve görenekleri yansıtabilecek davranışlar da vardır. Kadınla erkeğin gizlice buluşmaları, düşkün kadınların eve erkek almaları veya mahalle baskınları, İstanbul'daki gelenek ve görenekler zincirinin önemli bir parçasıdır.

Sonuç olarak, Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde kadın-erkek ilişkilerinin geniş yer tuttuğunu, hattâ eserlerinin tamamının bu ilişki üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz.

3. 4. 4. RESMÎ TÖREN VE GELENEKLER

Sermet Muhtar Alus, romanlarında ve öykülerinde Eski İstanbul'a ait gelenek ve göreneklerden ayrıntılı olarak bahseder. Alus, İstanbul'un gelenekleri arasında bu şehirde düzenlenen resmî törenler hakkında da bilgiler verir. Bu törenler, cülûs ve veladet donanmaları ile muayede günleridir. Resmî törenlerde yapılan hazırlıklar, düzenlenen

şenlikler... hepsi birer gelenek ve görenek dahilinde yapıldığı için bu konu, resmî gelenekler başlığı altınca incelenecektir.

3. 4. 4. 1. Eski Donanmalar

Sermet Muhtar Alus, romanlarında ve öykülerinde Eski İstanbul'un önemli şenliklerden olan cülûs ve velâdet donanmalarına ait önemli açıklamalar yapar. Cülûs ve velâdet donanmaları, Eski İstanbul'un önemli gelenek ve görenekleri arasındadır. Padişahın tahta çıkış yıldönümü mahiyetiyle düzenlenen cülûs donanması ile padişahın doğum gününün kutlaması olan velâdet donanması, İstanbulluların, şenlikler düzenleyip kutlamalar yaptığı, resmî nitelikteki gelenekleri arasındadır.

Alus, *Aydede* dergisinde yayımlanan *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* başlıklı kısa öyküsünde, İstanbul'daki cülûs ve velâdet donanmalarına ait ayrıntılı bilgiler verir. Öykü, iki zampananın, padişahın cülûs donanmasında yaptıkları çapkınlıklarını anlatır. Kahramanların bu gecedeki eğlenceleri anlatılınca yazar araya girerek, o zamanların cülûs ve velâdet donanmalarının uygulanışı hakkında açıklamalarda bulunur.

Sülün Bey'in Hatıraları romanında da İstanbul'daki donanmalara ait bilgiler bulmak mümkündür. Romanın başkahramanı Sülün Bey, çocukluğunu anlatırken, ailesinin de cülûs donanması yaptığından bahseder.

Ayrıca, yazarın *Yeni Mecmua*'da “Eski Donanma Geceleri” (S. 26, 27 Birinci Teşrin 1939, s. 14, 17.) ve *Resimli Tarih Mecmuası*'nda “II. Abdülhamit'in Cülûs Donanmaları” (S. 30, Haziran 1952, s. 1544-1547) başlıklı yazılarında da, bu gelenekler konu edilmiştir. Alus'un bu eserlerinde aktarılan bilgilere göre, İstanbul'daki cülûs ve velâdet donanması geleneği şöyledir:

Eski İstanbul'da biri cülûs, diğeri de velâdet dolayısıyla iki donanma gecesi vardır. Bu geceler; II. Abdülhamit'in 19 Ağustos 1292'de tahta çıkışının ve 16 Şaban 1258'de de doğuşunun yıldönümleri olarak düzenlenen eğlencelerdir. O zamanlar, cülûs donanmaları hep yaza rastladığı için, çok şatafatlı geçer ve bütün halk o kutlamaya iştirak edermiş. Buna rağmen, velâdet donanması da kışa veya güze denk geldiği için, bu geceki şenlik pek yavan olurmuş. Sermet Muhtar, bu donanmalar arasındaki değişikliği şöyle açıklar:

“Cülûs donanması, rumî hesap güttüğünden ağustos ayından hiç şaşmaz, İstanbul yazının en güzel vaktine rastlar, hâlbuki diğeri arabî ve kamerî ayı takip ettiğinden boyuna mevsim değiştirirdi.”

Donanma yapılacağı zaman haftalar öncesinden hazırlıklar yapılır. Bu hazırlıkların ilkin, gazetelerin ilk sayfalarında armalar, büyük çerçeveler içinde padişaha edilen dualar, sunulan şükranlar oluşturur. Gazeteler, padişah için methiyeler, bu günü kutlayan manzumelerle dolar. Alus, söz konusu bu manzumelerden birkaç örnek verir:

“Geldi hamdolsun yine ruzu cülûsu şehriyar

Oldu her bir yerde âsârı messerei aşîkâr”

veya

“Ey şehinşahi muazzam, ey şehi derya neval

Neyyiri burcu şehamet husrevi sahip kemal”.

Sermet Muhtar, “47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi” adlı öyküsünde üst tabakadan alt tabakaya kadar bütün İstanbulluların donanma geceleri yaptıkları hazırlıkları şöyle aktarır:

“Herkes şehri âyin yarışına iştirakte; kalburun üstüne gelenler her zamankinden kat kat fazla faaliyette. Konaklarının, köşklerinin, yalılarının önüne, bahçesine ahşap takları, (Padişahım çok yaşa)

levhalarını, Osmanî ve Mecidî nişanlarının renk renk kandillerle bezenmiş timsallerini, sıra sıra fener asılı tahta havaleleri kurdurmuşlar.

O gece icrayı ahenk edecek incesaz, orkestra takımları peylenmiş; (elabı narin) yani havai fişekleri, çarkı felekler, püskürmeler, çanak mehtapları Kırkağaç fişekhanesinden arabalarla taşınmış tınaslar gibi yığılmış.

Orta tabaka evlerinin duvarlarında, pencere saçaklarında boydan boya fener; kapılarında çingir çingir bayrak, taflan ve defneyapraklarından süsler. Daha aşağı tabakaların, kalemde mümeyyiz, kâtip, mukayyit misillü yufkacıların cumbasında 15- 20 fener, fasulye sırtığına takılı bayrak, gaz sandığına mihli Armaî Osmanî veya Tuğrayı şehriyari.

İkinci yaklaştı mı, donanma yapanların gözü sokakta; çoluk çocuk ceride muhabirlerini beklemede.” (“47 Sene Evvel...”, AYD., 23 Temmuz 1949, s. 5).

Halk, yaptığı bu hazırlıkların ertesi sabahki gazetelerde zikredilmesini istediği için muhabirlerin yolunu gözler. Gazetelerde, gelen muhabire verilen paranın miktarı kadar, donanmanın mahiyeti abartılır veya az bahsedilir. Alus, bunu şöyle ifade eder:

“Muhbir efendiye bir gümüş mecidiyeyi toka ederseniz donanmanız “yüzlerce kanadili encümadil ve fevanisi süreyya mesil” diye zikr ve tavsif edilir; bir mecidiye daha sökülürseniz “tâbesabah ehviyei latife terennüm eden incesaz ve orkestra takımlarından”, zuvarra kalıp cigaraları, şerbetler, şekerlemeler, dondurmalar ikram ettiğinizden bahsolunur.”.

Sülün Bey'in Hatıraları'nda Sülün Bey'in babası, konağında verdiği donanmanın, abartılarak gazetede ilan edilmesine çok sevinir. Onun bu sevinci şöyle dile getirilir:

“- Gazeteye geçtik ya işte, daha ne istiyorsun köfteho? Mecidiye sağ olsun, gazete muhbirinin eline dayadın mı, böyle sadriazam paşanın konağı derecesinde telleyip pullayıp yazdırırsın!” (“S. B. H.”, AKŞ., 27 Eylül 1933, s. 5).

Görüldüğü üzere İstanbullular, donanmalarını padişahları için yaptıkları bir minnet borcu olarak görürler. Bu nedenle, yaptıkları kutlamaları sultanın kulağına ulaştıran gazetelerdeki ilanlara büyük ehemmiyet verirler. Çünkü bu ilanlarda yapılan kutlamalar ne kadar çok abartılırsa, o kadar çok memnuniyet olacaktır.

Donanma günleri, gazetelerdeki bu tebriklerin, şükranların yanında, padişah sarayına İran Şahı'nın, Mekke Emiri'nin, Mısır Hidivi'nin, Bulgaristan Prensi'nin, Rumeli Valisi'nin tebrik telgrafları da gönderilir.

O zamanların sayılı donanmacıları şunlardır: Boğaziçi'nde Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın validesi Emine Hanımefendi, Feneryolu'nda Deli Fuat Paşa, Çiftelhavuzlar'da Operatör Cemil Paşa ve Bostancı'da Sadi Bey. Bu zatlar, düzenledikleri donanmaların ihtişamıyla meşhurdurlar.

Alus, Bostancı'da oturan ve büyük bir köşke sahip olan Sadi Bey'in donanmasını şöyle tasvir eder:

“Doğrusu lazımsa o vaktin meşhur şehri ayincileri içinde en namlısı, en tabiat sahibi ve en ince zevklisi Sadi beydi. Çifte kuleli köşkü kuş kafeslerinin örneği; bahçesi geniş, gayet bakımlı, denize karşı manzarası mükemmel; Marmara, Adalar, Maltepe, Keşiş dağlarını tabak gibi seyret...”

Bahçede nadide çiçekler, çamlar, palmyeler... limon, turunç saksıları; iki adet hava tulumbası (pervaneli tulumbayı İstanbula ilk getiren bu zattır). Şenlik gecelerin bütün o çamların, palmyelerin, ağaçların dalları donanır; tarhların yine ortası renk renk karpuz fenerlerle rengarenk kandillerle kırlent şeklinde menevişlerle, arabesk nakışlarla süslenir; cephedeki kapıya taflanlarla defne yapraklarıyla bezenmiş büyük bir

tarh kurulurdu.

Kalabalığın tarhları çiğnememesi için yolların kenarına sıra sıra dikenli teller gerilir; bir tarafta müntehap sazende ve hanendelerin mürekkep incesaz, öbür tarafta alafranga orkestra icrayı ahenk eylerdi.

Burada da ziyaretçilere bezledilen sigaralara, şerbetlere, dondurmalara, şekerlemelere payan yok. Köşk sahibi, arkasında bir polis ve redingotlu iki ağa, durmadan ortalığı kollar. Şurayı Devlet azası beylerden tütün kaçakçılarına, en mer'iiyyülhatır hanımlardan İç Erenköyünün yazarı kadınlarına kadar, herkesi mevkine göre ağırlar, münasip yerlere buyur eder.

Beyefendiler selamlık dairesinin önünde, hanfendiler yüz, yüz elli adım ilerideki deniz kıyısında; cavalacoz takımı da beride... ”(“47 Sene Evvel...”, AYD., 6 Ağustos 1949, s. 5).

Görüldüğü üzere, İstanbul'da padişahın doğum veya tahta çıkış yıldönümlerinde halkı büyük bir telaş kaplar. Herkes, en güzel kutlamaya sahip olmak için, birbirleriyle âdeta yarışa girerler. Bu gece için, bahçeler, konaklar, köşkler, yalılar rengârenk fenerlerle süslenir, fişekler atılır; en meşhur hanende ve sazendeler tutulur; orkestralar kurulur; en lezzetli yemekler yapılır; tulûat tiyatroları kurulur, orta oyuncular, hokkabazlar çağılır... Bu hazırlıklar, çoğunlukla zengin kesim arasında olur. Alt tabakadan kimseler de, bahçelerinde ağaçların dallarını birkaç küçük fenerle süsleyerek ve kapılarına bayrak asarak donanmalarını yaparlar.

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde dile getirilen bu hazırlıklar ve kutlamalar, Eski İstanbul'un gelenek ve görenekleri içinde yer alan resmî törenlerdir. Yazar, bu donanmalardan bahsederek, o zamanların resmî kutlamalarına da ışık tutar.

Sonuç olarak, Alus'un, cülûs ve velâdet donanmalarını işleyerek, İstanbulluların gelenek ve göreneklerinin bir halkasını da okuyucularına aktarmış olduğunu söyleyebiliriz.

3. 4. 4. 2. Eski Bayram Alayları

Sermet Muhtar Alus, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935) ile *Nanemolla* (Akşam, 1938) romanlarında eski bir gelenek olan muayedeler, yani bayramlaşma günleri hakkında önemli bilgiler verir.

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur eserinin ilk bölümleri, Ata Paşa ve ailesinin Şeker Bayramı'nın ikinci günü padişahın huzuruna çıkıp, saçak öpüşlerini anlatır. Romanda, kahramanlarının padişah sarayına gidişleri, orada huzura çıkışları ve saçak öpüşleri anlatılırken, II. Abdülhamit'in bayram alaylarına ait önemli açıklamalar yapılır.

Nanemolla romanında ise, kahramanlardan Abdülmennan Paşa'nın, II. Abdülhamit'in bir muayedesinde bulunması konu olmuştur. Abdülmennan Paşa, bu muayede günü tam padişahın saçığını öpecekken rahatsızlanır. Eserde, onun padişah huzuruna çıkışı ve oradaki rahatsızlığı anlatılırken, eski muayedelere dair bilgiler de aktarılır.

Ayrıca, yazarın bayram alaylarını konu olarak ele aldığı bir yazısı da mevcuttur. *Son Posta* gazetesinde, 8 Eylül 1945 tarihinde yayımlanan “Geçmiş Zaman Olur ki: Bayram Alayları” başlıklı bu yazısında, II. Abdülhamit'in muayedeleri hakkında detaylı bilgiler bulmak mümkündür. Aynı makale, *Resimli Tarih Mecmuası*'nda da yayımlanmıştır.

Alus'un adı geçen romanlarında ve yazılarında aktarılan bilgilere göre, Eski İstanbul'daki muayedeler şöyle gerçekleşir: İstanbulluların, padişahın huzuruna çıktığı günler bellidir. Halk, Şeker Bayramı'nda, Kurban Bayramı'nda, Mevlit Kandili'nde veya ramazanın on beşinde padişahın huzuruna çıkar. Vükeladan paşalar, hatırlı vezirler, mabeyin

erkânından aileler, bu ailelerin hanımları, kızları, gelinleri, hatta torunları Beşiktaş'ta düzenlenen bayram alaylarına gider, ardından Dolmabahçe Sarayı'nda muayedelere katılırlar.

Bayram alayları, çoğunlukla Beşiktaş'ta, Sinanpaşa Camii önünde yapılır. Bu gün, sabahın erken saatinde, şehzadeler, damatlar, paşalar, beyler teşrifat sırasına göre dizilirler. Sarayın harem takımı ise, arabalarında, perdeleri yarı açık, alay yerinde beklerler. Bu kadınlar sırasının en önü, eğer hayatta ise, padişahın annesine aittir; hayatta değilse bu sıra sultanların en yaşlısına aittir. Ondan sonra baş kadın efendiler, sultanlar, sadrazam ve şeyhülislamın aileleri ve en son nazırların hanımları bu sıraya dahil olurlar.

Padişah, saraydan çıkar çıkmaz, Hamidiye Marşı çalınır. Etraftakiler de, “Padişahım çok yaşa” diye bağırışlar. Sultan camiye uğradıktan sonra, tekrar sarayına döner. Sultanla birlikte, arkasındaki kalabalık da saraya akın eder. Bu kısım, yazarın eserlerinde şöyle anlatılır:

“- Paşalar, beyler; silindir şapkalı müsüler, çelebiler, yaniya sefirler, banka sahipleri, ecnebi rayalar omuz omuza... Muayede salonunun kapıları açılmış; herkes hurya oraya doluyor.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 28 İkinci Kanun 1936, s. 8).

Sarayın muayede salonunda bekleyen bu kalabalığı;

“Muayede salonu, bermutad ağzına kadar dolu; Vükela, vüzera, seyfiyeden müşiran, ferikan, erkan; İlmiyeden suduru Rumeli ve Anadolu, rütbei İstanbul ve haremeynden hocalar, hacılar, mülkiyeden menasibi divaniye mensupları” (“Nanemolla”, AKŞ., 23 Mart 1938, s. 7) oluşturur.

Hanımlar ise, hareme geçerler. Hanımların haremde bekleyişleri şöyle tasvir edilir:

“Şevketlimiz daha daireciğinde. Uzatmayalım, salonun solundaki kafesli harem cihetine girdik... Müzikai hümayun dizilmiş; ecnebi rayalar yüksekteki yerlerine çıkmış. Biz hanımlar da saf olub divan durduk; bekliyoruz.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 29 İkinci Kanun 1936, s. 8).

Padişah, odasında bir iki saat istirahat ettikten sonra, vakit gelince muayede salonunun kapıları açılır ve içeri girer. Hünkâr, tahtına yerleşir ve fasıl başlar. Hamidiye Marşı ile salondakiler sırasıyla saçak öpmeye başlarlar:

“Malum ya evvelâ hanedan ve şehzadeler; bunlar bitince Vükelâ, Şehislem efendi, sadrazam paşa, Serasker paşa, kapdan paşa...” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 29 İkinci Kanun 1936, s. 8) derken erkeklerin muayedesini biter. Sıra hanımlara gelince salon boşatılır. Hanımlar da, belli bir sıra dahilinde saçak öperler:

“Kadınlara buyurun denildi. Makamı Valide Sultan, büyük sultanlar, kadınefediler, küçük sultanlar, haznedar ustalar, emektar saraylılar, yaşlı harem ağaları sıralarını savdılar... Saray takımı nihayet buldu. Vükelâ, vüzera familyalarına nöbet geldi.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 29 İkinci Kanun 1936, s. 8).

Erkekler ve kadınlar, padişahın saçığını öpüp tebriklerini yaptıktan sonra, hünkârın önünden geri geri çekilip salondan çıkarlar.

Padişahla bayramlaşma töreni sona erince, herkes evinin yolunu tutar. Ancak, törene katılanlardan pek hatırlı kimseler ve onların aileleri, Yıldız Sarayı'na davet edilip haznedar ustaların dairelerinde ağırlandılar, hattâ akşam yemeğine bile kalanlar olur.

Hünkâr, muayede günlerinde, keyfi de yerindeyse; “-Gece de kalsınlar, tiyatroyu seyretsınler.” buyruğunu verir.

Alus'un Sülün Bey'in Hatıraları (Akşam, 1933) romanında başkahraman Sülün Bey'in ve babasının Yıldız Sarayı tiyatrosunda “Traviyata” adlı oyunu seyretmeleri anlatılırken, Yıldız Sarayı tiyatrosuna ait bilgiler de aktarılır. Saray tiyatrosu şöyle tasvir edilir:

“Oldukça geniş bir salon... Tavanın ortasında büyük bir avize... Nihayette küçük bir sahne... Önde Muzikai humayun orkestrası, yerde koltuklar, etrafında localar... Yukarı katta kafesli localar... Sahnenin tam karşısında, zatı şahane mahsus kafesli mahfeli humayun...” (“S. B. H.”, AKŞ., 18 Kanunuevvel 1933, s. 5)

Bu tiyatrodan oyunlar, yatsıdan sonra başlar. Diğer halka açık tiyatrolardan çok farklı olan bu tiyatrodan, oyuncular belirli kalıplar dahilinde oyunlarını oynar. Mesela, ister kadın olsun ister erkek, bütün oyuncular sahneden çıkarken sırtları padişaha dönük çıkmazlar, geri geri çekilip çıkarlar. Oyun esnasında samimi tavırlar sergilemek, çıkışmak veya sinirlenmek yasak. *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında Yıldız Tiyatrosu'ndaki diğer yasakları Sülün Bey şöyle aktarır:

“Oyuncuların pek müşkül kayıt ve kuyuda tabi olduklarını, rol icabı bile olsa, sahneye sakallı çıkmak, korkak bulunmak, zavallı görünmek, hasislik etmek, hilekar davranmak, cinayet işlemek gibi hareketlerin; hattâ ihtiyar, kambur, burun, birader gibi tefevvühün bile şiddetle memnu olduğunu duymuştum.” (“S. B. H.”, AKŞ., 19 Kanunuevvel 1933, s. 5).

Tiyatrodan, oyunculardan başka, izleyenlerin de, belirli kurallara uyması şarttır. En komik anlarda bile gülmeden, âdeta nefes almadan kafes arkasından oyunları seyretmek âdettir.

Padişahın davetlisi olan misafirler, oyun nihayetleşir nihayetleşmez sessizce sarayı terk ederler.

Sermet Muhtar'ın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* ile *Nanemolla* romanlarının kahramanları; paşalar, paşazadeler ve bunların ailelerinden meydana gelir. Kahramanları daha çok zengin çevrelerinden olan bu eserlerde, İstanbul'un zengin kesiminin yaşayışına, örf ve âdetlerine ait bilgiler de verilir. Bu bakımdan İstanbul'un üst tabakadan insanların hayatlarından kesitler sunan bu romanlarda, o zamanların daha çok devletin ileri gelenleri arasında yapılan gelenek ve göreneklere de rastlamak mümkündür.

Bu gelenek ve görenekler arasında, İstanbulluların yılın belirli günlerinde padişahın huzuruna çıkma geleneği de vardır. Bu günler; Şeker Bayramı, Kurban Bayramı, Mevlit Kandili veya Ramazan'ın on beşine rastlayan günlerdir. Halk, bu günlerde padişahın huzuruna çıkmadan evvel, hazırlıklar yapar; en güzel kıyafetlerini giyer, güzel kokular sürer ve arabalarıyla bayram alayına gider. Orada padişahla birlikte, önde padişah ve arkada cemaati, saraya girerler. Sarayda, bir iki saat geçtikten sonra, hünkâr tahtına kurulur ve merasim başlar. Gelenler, mertebe sırasına göre padişahın saçağını öpüp tebriklerini sunar.

Bu günler de, İstanbulluların kutladığı şenlikler arasında yer alır. Muayede günleri, eğlenceler düzenlenir, incesazlar kurulur ve herkes, padişahın huzuruna çıkmak istediği için, bu günler mahşerî bir kalabalık olur.

Sonuç olarak yazarın, romanlarında aktardığı bu bayramlaşma merasimlerinin, cülûs ve veladet donanmalarının resmî nitelikli gelenekler olduğunu söyleyebiliriz.

3. 4. 5. ESKİ RAMAZANLAR

Yazarın eserlerinde dile getirdiği önemli geleneklerden biri de, ramazanlarda kurulan piyasalardır. Alus, Eski İstanbul'da ramazan aylarına mahsus gelenek ve göreneklere fazla ayrıntılı olmasa da, eserlerinde yer verir.

Yazar'ın *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933) ve *Bebek Emine* (Vatan, 1943) romanlarında eski ramazan piyasaları hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Ayrıca Sermet Muhtar'ın ramazan piyasalarını konu edindiği bir makalesi de mevcuttur: "İstanbul'da Eski Ramazanlar", *İstanbul Yazıları*, s. 133-135.

Sülün Bey'in Hatıraları romanında, başkahraman Sülün Bey'in hatıraları anlatılırken, Sermet Muhtar Alus zaman zaman araya girerek Eski İstanbul'a ait önemli bilgiler aktarır. Eserlerinde yazarın İstanbul'a dair dile getirdiği konulardan biri de, o zamanların ramazan aylarında şehrin belli başlı semtlerinde kurulan piyasalardır.

Alus, ramazan piyasalarını *Bebek Emine* romanında da anlatır. Yazarın yazılarından ve eserlerinden hareketle, İstanbul'da eski ramazanlar hakkında şunları söyleyebiliriz:

İstanbul'da ramazan piyasaları, şehrin belirli birkaç semtinde kurulur. Bu semtler, Alus'un eserlerinde aktarılmıştır. *Sülün Bey'in Hatıraları*'nda ramazan piyasalarının en meşhur olduğu yer, Şehzadebaşı olarak gösterilir("S. B. H.", AKŞ., 9 Teşrinievel 1933, s. 5). *Bebek Emine* eserinde ise, ramazan piyasalarının yapıldığı diğer yerlere rastlamak mümkündür:

"1310 tarihinde on beş, on altı sene evvellerine kadar Kuşdili, Ramazan piyasaları Sultanahmet meydanındaki Millet bahçesi ile Aksaray Karakolu arasında, Divanyolunda Parmakkapı, Koska, Laleli ve Aksaray caddesinde olurmuş." ("B. E.", VTN., 13 Mayıs 1943, s. 2).

Alus, adı geçen makalesinde ramazan ayları kurulan piyasaları, yapılan hazırlıkları şöyle aktarır: İstanbul'un ana caddeleri, bu caddeler üzerindeki dükkânlar ramazanlarda çeki düzene koyulur. Şekerciler pırl pırl reçel kaplarının yere, renk renk şurup şişelerini raflara dizerler, bakkallar çeşitlerini çoğaltarak güllaçları, sucukları, pastırmaları bakkal camlarından sallandırır. Fırınlara, tezgahlarını ekmek, pide, kazanyağlı, susamlı, makarnalık simitleri ile donatırlar.

Ramazanlarda işkembeciler ve sergiciler için gün doğar. Sergiciler arasında çeşit çeşit halıları sergileyenler, tütün ve nargile mamulleri satanlar, antikacılar, ağızlıkçılar, tespihçiler, hacıyağcılar; mallarını sokaklarda, kaldırımlarda sergileyerek satarlar.

Direklerarası'ndaki Şems Kırathanesi'nin yanı başında ya Mardiros Minakyan'a ya da at cambazlarına gösterilerini sergilemeleri için bir bina dikilir. Ramazan boyunca bunların oyunları bu binada izlenir. Bina, ramazan bayramının arifesinde tekrar ortadan kaldırılır.

Alus, Şehzadebaşı'ndaki ramazanları da şöyle aktarır.

"Çaycılar, çalgılı kırathaneler, meddahlı kahveler, güzel kızlı nişan barakaları, çingiraklı canavar teşhirgahları, kulakla dinlenen fonograflar, sandıkta seyredilen canlı fotoğraflar, tiyatrolar, cambazhaneler...

Çaycılarda havasızlıktan nefes alınmaz, çalgılı kırathanelerde sigara dumanından durulmaz, meddahlı kahvelerde şamatadan laf anlaşılmaz, nişan barakalarının canavar kulübelerinin önünden geçilmez, fonograf ve canlı fotoğraf dükkânlarında seyir bulunmazdı."("S. B. H.", AKŞ., 9 Teşrinievel 1933, s. 5).

Kısacası, eski ramazanlar halkın büyük heyecanla beklediği ve türlü türlü hazırlıklar yaptığı önemli günlerdendir diyebiliriz. Ramazan piyasalarının olduğu yerler insan kalabalığından geçilmez. Yaya kaldırımları, çaycılar, kahveler omuz omuza seyircilerle dolar.

3. 4. 6. HAREMLİK- SELAMLIK

Sermet Muhtar Alus, romanlarında ve öykülerinde, Eski İstanbul gelenekleri içinde yer alan, o devir insanların inançları hakkında da bilgiler verir.

Yazarın *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Bebek Emine* (Vatan, 1943) romanlarında ve *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (Aydede, 1949) öykülerinde bahsettiği bu gelenekler, geçmişte yaşanan, şimdi ise çoğunlukla uygulanmayan haremlik- selamlık anlayışını açıklamaları bakımından önemlidirler. Alus'un bu eserlerinde anlatılan haremlik- selamlık konusu, İstanbul'daki halkın dinî inançlarına olan bağlılığını da yansıtır.

Tombul Mirasyedi romanındaki haremlik- selamlık anlayışı, Vehbi Bey'in annesi Melek Hanım'ın saz çalmayı öğrenmek istemesiyle karşımıza çıkar. Melek Hanım'ın kocası Zinnun Efendi, eşinin saz merakını gidermek için, bir saz ustası tutar. Bu usta, Nabi Efendi'dir. Nabi Efendi, yaşlı, kambur ve çirkindir. Nabi Efendi'nin bu kadar çirkinliğine rağmen Zinnun Efendi, belirli şartlar dâhilinde bu dersin yapılmasına müsaade eder. Şöyle ki, haftada iki kere saz öğretmeye gelecek olan Nabi Efendi, evin üst katındaki sofada sazını çalacak; Hanımefendi ise, bitişiğindeki iki parmak kadar açık odada, çalınan sazı dinleyecek. Nabi Efendi, sofada duracak; Melek Hanım ise, odada bekleyecek. Birbirlerinin yüzlerini kesinlikle görmeden, saz dersi yapılacak ("T. M.", S. P., 28 Eylül 1934, s. 8).

Romanda verilen bu ayrıntı, İstanbulluların haremlik- selamlık anlayışını yansıtan önemli bir davranıştır. Zinnun Efendi'nin bu direktifi, dinî olarak, namahremi görmemesi düşüncesinden kaynaklanır. Eski İstanbul'da kadınlarla erkeklerin, aynı ortamda bulunmaları imkânsızdır. Eğlencede, alışverişte, ders verilirken veya seyahat edilirken kadınlarla erkekler hep ayrı ayrı dururlar.

Yazarın haremlik- selamlık konusunda örnek verdiği diğer bir eseri ise, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanıdır. Alus bu romanda, İstanbulluların, uyguladığı varsayılan, bir geleneğine ait bilgiler verir. Romanda, Yekta'nın düğünü sırasında gelin saçını yapması için eve kuaför çağrılır. Ancak Yekta, Kuaför İzodor'un çağrılmasını ister. Kadınla erkeğin yan yana bulunması mümkün değilken; erkek bir kuaförün bayan saçını yapması daha da garipsendiğinden, Yekta'nın ailesi onu bu fikrinden vazgeçirmeye çalışırlar. Ancak Yekta, "mutlaka onu isterim, behemehal o gelecek, saçlarını kıvrıracak." ("İki Gönül Bir Olunca...", S. P., 29 Mart 1935, s. 8) diye tutturunca, Kuaför İzodor çağrılır.

Yekta'nın ailesi ise;

"Bari tepeni göstermiyecek vechile başına bir şey sar da yanlardaki, ensedeki saçlarını maşalat yahut genişçe bir başörtü örtün adam bezin altından kıvrırsın!" ("İki Gönül Bir Olunca...", S. P., 29 Mart 1935, s. 8) demeye mecbur kalır.

Görülüyor ki, kadınlarla erkekler hangi ortamda olursa olsunlar, birbirlerinden ayrı durmaya, yan yana gelmemeye özen gösterirler. Bu vaziyet, kimi zaman vicdanî olsa da, kimi zaman da yetkili mercii tarafından yapılması mecburî kılınan bir yasak özelliğindedir.

Yukarıda örnekler verdiğimiz bu davranışlar, kişinin keyfiyetine bağlıdır. Ancak, bazı yasaklar vardır ki, yapılması mecburîdir. Sermet Muhtar, İstanbul'daki bu yasakları da eserlerinde konu olarak dile getirir.

Eski İstanbul'da kadınla erkeğin herhangi bir taşıtta yan yana oturması yasaktır. Kadının yanındaki erkek, yakın akrabası bile olsa aynı arabada olmaları yasaktır. Yollarda, arabalarda yan yana oturan erkekle kadın görüldü

mü, belediye tarafından görevlilerce yakalanıp karakola götürülür. Alus'un *Bebek Emine* romanında bu durum şöyle ifade edilir:

“Bir defa erkekle beraber oturamaz; o erkek kocası, oğlu, kardeşi bile olsa memnu. Sonra fayton bu, İstanbul içinde kadın kısmı açık arabaya ayak atabilir mi? Hemen yakalarlar, karakola, zaptiye nezaretine götürürler.” (“B. E.”, *VTN.*, 28 Haziran 1943, s. 2).

O devirlerde, İstanbul içinde kadınla erkeğin, nikâhlı karı koca; hatta anne ile oğul olsalar bile aynı arabaya binmeleri mümkün değildir. Çünkü bu vaziyet fark edildi mi, polisler, zabıta tarafından araba durdurulur ve içindekiler indirilerek ya nizamına göre oturtulur ya da karakola götürülüp gerekli işlemleri yaptırılır. Yazar, eserlerinde bu nizamın nasıl olduğuna dair bilgi de verir:

“Ya uşak gibi arabacının yanına oturacaksın, ya da başka bir araba tutup ötekinin peşinden geleceksin.” (“47 Sene Evvel...”, *AYD.*, 10 Eylül 1949, s. 5).

Bu yasaktan ötürü, şehir içi ulaşımında, kadınlar ayrı, erkekler ayrı arabaya binerek veya erkek, arabacının yanında; kadın da, arkada oturarak gidilecek yere gidilir. Ancak bu uygulama, İstanbul'un her yeri için geçerli değildir. Alus eserlerinde araya girerek, bu konu hakkında şunları söyler:

“Sayfiyelerde, Kadıköy, Kızıltoprak, Erenköy gibi semtlerde hısım akrabasının erkekli kadınlı bir arabaya binmesine cevaz vardı.” (“47 Sene Evvel...”, *AYD.*, 10 Eylül 1949, s. 5).

Bu cümlelerinden anlaşıldığına göre; arabalardaki bu usul, İstanbul'un her semti için geçerli değildir.

Sonuç olarak Alus'un eserlerinde dile getirdiği bu konuların, Eski İstanbul'daki sosyal hayatı yansıtan önemli bilgiler olduğunu söyleyebiliriz.

3. 4. 7. MİSAFİRLİK

Eserlerinde Eski İstanbul gelenek ve göreneklerini de konu olarak ele alan Sermet Muhtar Alus, bu şehre ait her ayrıntıyı, bütün detayı ile gözler önüne serer. Alus, romanlarında ve öykülerinde İstanbul halkının, eve yatıya gelen misafir için büyük bir itina ile hazırladığı oda hakkında önemli bilgiler verir.

47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi (Aydede, 1949) öyküsünde, kahramanın halasının evine yatıya gitmesi anlatılırken, ev sahibinin misafiri için hazırladığı odadan da söz edilir. Öyküde, kahramanın ağzından öğrendiğimiz bu odanın hazırlanmış hali şöyledir:

“Enikonu geniş, üç pencerele evin misafire mahsus istorları çekilmiş... Sağda, solda altı kerevetli iki büyük minder. Kapının yanında ayna konsol. Sağdaki minderin önünde bir yatak yapılmış ki görmeyin, tıpkı gelin döşeklerinin eşi. Mor atlas başlıklı yastıklar; kılaptan işlemeli, güvez canfesten yorgan. Ayak ucunda küçük bir yatak, onun da yastığı, yorgani tertemiz.

Tetümmat da tamam: Bizim döşegin üzerinde yatarken tazenin giyeceği sakız gibi gecelik entarisi; bana mahsus entari, Şam hırkası hatta takke. Bir kenarda biri mercan, öbürü rugan terlikler... Başucumuza iki sandalye konulmuş. Sandalyenin birinin üstünde sürahi, bardak, idare lambası, kibrit, sigara tablası. Ötekinin arkasında yüz havlusu, taharet bezi, birkaç tane tülbent, oturacak hasırlı yerinde hamam sileceği; çemberinde ayak havlusu...” (“47 Sene Evvel”, AYD., 24 Eylül 1949, s. 5.)

Görüldüğü üzere yazar, eserlerinde gerek kendisi araya girip bilgiler vererek; gerek de kahramanlarının konuşmalarında bu şehir için önemli ayrıntılar aktararak, İstanbul'u okuyucularına tanıtmaya çalışır.

Yazarın verdiği bu bilgiler, İstanbulluların misafir ağırlama geleneklerini yansıtmaları bakımından önemlidir.

3. 4. 8. KADINLARLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ GELENEKLER

Sermet Muhtar Alus'un romanlarının ve öykülerinin başkahramanları genellikle kadınlardır. Alus, eserlerinde kadınları anlatırken, araya girerek onlara dair çeşitli ayrıntıları da, okuyucularıyla paylaşır.

Yazarın önemli bir özelliği de, kahramanlarını canlandırırken, onların dünyalarına ait her ayrıntıyı da başarılı bir şekilde işlemesidir. Şahıslar olarak bir kabadayıyı konu edecekse, İstanbul'daki kabadayılara mahsus her ayrıntıyı da dile getirir veya bir mirasyedinin hayatını anlatacaksa, İstanbul'daki mirasyedilerin hayatını gözlemleyerek o mirasyediyi konu edinir. Bu nedenle Alus'un eserlerindeki şahıslar, İstanbul'daki gerçek şahısları temsil eden birer tiptirler. Sermet Muhtar'ın bu özelliği, eserlerinde anlattığı kadınlar için de geçerlidir. Yazar, kadın kahramanlarını canlandırırken, onların sosyal hayatlarından özel hayatlarına kadar ne varsa bütün ayrıntılarıyla dile getirir.

Yazarın eserlerinde kadınlara ait verdiği her bilgi, Eski İstanbul'daki kadınları tanımamız açısından kıymetlidirler. Bu bakımdan Alus'un eserlerinden tespit edebildiğimiz açıklamaları zikrederek, İstanbul'a ait bir geleneği de burada aktarmış olacağız.

Alus'un bütün eserlerinde kadınlara dair bilgiler bulmak mümkündür. Ancak bu bilgileri bir tasnife tabi tutarak aktarmaya çalışacağız.

Yazar, eserlerinde kadınlara hitap edilen tabirlerden bahseder. Bu eserleri, *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933) romanı ile *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (Aydede, 1949) öyküsüdür.

Sülün Bey'in Hatıraları romanında Sülün Bey'in babasının, annesine söylediği güzel tabirler şunlardır: “Baş tacım”, “Şekak lâlem” (“S. B. H.”, AKŞ., 1 Eylül 1933, s. 5), “Enisi ruhum”, “Perestidei kalbim”, “Mülhümei ümmidim” (“S. B. H.”, AKŞ., 5 Kanunuevvel 1933, s. 5), “Ey güzidei amal”, “Mülhimei aşkım” (“S. B. H.”, AKŞ., 11 Kanunuevvel 1933, s. 5). Sülün Bey'in babasının, eşinin isminden ziyade, ona güzel sözlerle hitap ettiğini görüyoruz.

Alus *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* öyküsünde ise, erkek kahramanının sevgilisine hitaben söylediği bir kelimenin anlamının açıklamasını ve tesirini okuyucularıyla paylaşır. Bu kelime “Nimtenim”dir. Yazar, bu kelimeyi şöyle açıklar:

“O zaman nimtenim tabiri kadınlara karşı hitapta mintan filan ifade etmezdi. Tenimin yarısı, yani

ruhum, hayatım, cancağızım manasında kullanılan çok kibar, fiyakalı bir kelimeydi.” (“47 Sene Evvel...”, AYD., 27 Ağustos 1949, s. 5).

Sermet Muhtar, “Nimtenim” kelimesini açıkladıktan sonra, bu kelime ile ilgili meşhur bir olayı da aktarır. Olay şöyledir:

“Gayet çehre züğürdü damadın biri yüz yazısı günü koltuğa girmiş. Gelinin suratından düşen bin parça, (Bu derece mendebur, ağzı burnu çarşanbada herifle ömür geçirmem de geçirmem)...Vaktaki güvey, akşamleyin oradan halvet olupta helaline (Nimtenim!) deyince taze, kocasına öyle bir ısınmış, öyle bir muhabbet başlamış ki (ne nazık, ne ince, ne cana yakın erkek!) diye deli gibi âşık olmuş.” (“47 Sene Evvel...”, AYD., 27 Ağustos 1949, s. 5).

Sermet Muhtar'ın eserlerinde, kadınların en az bir çalgı aleti çaldığını görmek mümkündür. Özellikle büyük konaklarda yetişmiş kızlarda veya Avrupa'ya özenen kadınlarda herhangi bir müzik aletini çalmak âdet olmuştur. Yazar, bu âdetleri de zikrederek Eski İstanbul'daki kadınlara ait önemli bir özelliği de aktarmış olur.

Alus'un eserlerindeki kadın kahramanlar genellikle udu, piyanoyu ve az da olsa kemani çalabilen çağdaş kadınlardır. Eserlerinde örneklendirildiği üzere, her konakta veya yalıda evin bayanı, kızı, gelini, hatta torunu piyano veya uda meraklıdır.

Yazar, romanlarında ve öykülerinde önemli bir davete katılacak; düğüne, donanmaya gidecek veya sevgiliyle buluşacak bir kadının süslenişini de ayrıntılı olarak verir. Yazara göre kadının süslenişi, çok önemlidir. Bu bakımdan onların hazırlıklarını en ince ayrıntısına kadar dile getirir. Sermet Muhtar'ın *Rüküş Hanımlar*(Akşam, 1934) adlı romanında başkahraman Şehlevent Hanım'ın süslenişi en ince ayrıntısına kadar aktarılır:

“Tuvalet yapışında, giyim kuşamında kendine has itiyatları vardı.

Her sabah çamaşır değiştirmek mutattı.

İpek veya fildikos kaşkorsesini, tüylü pazen donunu, krepdoşin iç gömleği ile keten etekliğini iki gün ardarda giysin ne mümkün...

Yataktan çıkmadan evvelâ kolonya ile bütün vücudunu uğdurur, koltuklarının altına, göğsünün arasına, bol bol lavanta- bilhassa Milflör veya Lüben-serptirir, hemen sırtındakileri fırlatır temiz çamaşırlarını giyerdi.

Yataktan fırlayıp mindere oturduktan sonra kahvaltısını eder, tuvalete başlardı.

Evvelâ, gümüş hamam tasile sıcak su gelecek; ibrik de ihtiyaten mangalın üstünde duracak. Her tarafını silecek. Bol tüylü Bursa havlusu ile sıkı sıkı kurulandıktan sonra bir de kolonyalı peçete gezdirilecek.

Şimdi sıra aynanın karşısı ve badana partisi.

Vakıa (Gelin suyu) dedikleri, tene göre beyaz veya pembe, hem yüz yumuşatan hem renk veren gliserinli şeffaf mayiler layüat. Şişeyi çalkalayıp küçücük bir süngerle sürünce tamam(...)

Yüz tuvaletinde, evvel be evvel allık geliyor. Yeşil kutudaki toz allıklar, biraz ıslatılıp yanaklara sürülecek ve akabinde yüz yıkanacak. Zira fazla duracak olursa, yüz, dağlara taşlara; kızıl çıkarıyormuşa benzer(...) Allıktan sonra Krem Simon. Kerem Simon üstüne bir kat, iki kat, üç kat; şayet tuvalete pek itina ediliyorsa dört kat, beş kat pudra; yeşil kutulardaki (Lis) pudrası.

Bian şart ki her sürüşten sonra birikintileri tüyle almak, bir daha ve belli belirsiz toz allığı geçmek elzemdir.

Elbette gözler hap kadar kaldı; yakı deliğine döndü.

Çaresi kolay.//

Yumuşak bir tül bent, başparmağa sarılıp ağza sokulacak; hafifçe ıslatılacak. Kaşlardaki, kirpiklerdeki, göz pınarlarındaki, dudak kenarlarındaki, kulak memelerindeki pudralar usulcacık alınacak(...)

Badana partisi savulduktan sonra sürme partisi.

Kalem sürmeler, rastık çekmeler...” (“R. H.”, *AKŞ.*, 28-29 Kanunusani 1934, s. 5).

Alus Molla Bey'in Baldızı (Aydede, 1949) öyküsünde de, sünnet törenine davet edilen Huriye ile Dürnev'in süslenişlerini şöyle tasvir eder:

“Harem mutfağının ocağında duran kovadaki sıcak su ile başlarını yıkadılar. Vücutlarını sabunlayıp ılık su dökündüler. İpekli iç çamaşırları giydiler. Aynanın karşısına geçtiler.

Pudralar, pembelikler, sürmeler tazelandı. Göğüs, koltuk altları kolonya ile silindi. Kulak memelerine, gerdana, enseye Viviç lavantasından sürüldü. Üste başa da serpildi. Alın bombeleri, şakak perçemleri maşa ile kıvrıldı. Tepe topuzlarını kurdular, bürümcük başörtüleri sardılar. Sırmalı beyaz ve mavi maşlahları örttüler.” (“M. B. B.”, *AYD.*, 12 Mart 1949, s.5).

Yukarıdaki paragrafta anlatıldığı üzere, kadınlar dışarıya çıkmadan evvel duş alırlar. Duştan sonra, pudralanıp sürmeleri. Vücudun her yerine lavanta sürülür. Saçların kıvrımları maşalanır ve tepe saçları topuz yapılır. Hazırlıklar bitince başörtülerle saçları sarılır ve maşlahlarla örtünüp dışarı çıkarlar.

Lavanta çeşitleri de kadınlar için önemlidir. Her kadın, İstanbul'da moda olan lavanta çeşitlerinin isimlerini bilir. Yazar da meşhurluğu o zamanlar İstanbul için geçerli olan lavanta çeşitlerinin adlarını zikreder. Bunların isimleri şöyledir:

“Milflör ve Lüben” (“R. H.”, *AKŞ.*, 28 Kanunusani 1934, s. 5), *“Viviç”* (“R. H.”, *AKŞ.*, 31 Mart 1934, s. 5; “S. B. H.”, *AKŞ.*, 5 Kanunuevvel 1933, s. 5), *“Esbuke, Opoponaks, Azürea, Flörami lavantaları...”* (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 5 Kanunuevvel 1933, s. 5; “İki Gönül Bir Olunca...” *S. P.*, 24 İkinci Kanun 1935, s. 2; *Onikiler*, s. 180) veya *“Elyotrop, Mikado lavantaları...”* (“47 Sene Evvel...” *AYD.*, 6 Ağustos 1949, s. 5).

Bu hazırlıklarını tamamlayıp lavantasını da süren kadın artık dışarı çıkmak için hazırdır. Ancak, her kadın dışarıya istediği saat çıkamaz. Sokağa çıkma saatleri bayanların statüsüne göre değişir. Alus'un *Harp Zengininin Gelini* (1934) eserinde bu konu üzerine önemli açıklamalar yapılır.

Romanda, evin gelininin hazırlanıp dışarıya çıkması anlatılır. Gelinin ikindiden önce sokağa çıkması, evde dedikoduya sebep olur. Çünkü ikindiden önce sokağa dadılar yahut hizmetçiler çıkar. Gelin hanımın bu saatte dışarıya gezmeye çıkması, *“...pek ayıptır; âdeta rezalet demektir; dadı, hizmetçi mevkiye inip herkese maskara...”* (H. Z. G., s. 56.) olmak demektir. Bu bakımdan dadılar, hizmetçiler, gündelikçiler ikindiden önce; hanımefendiler, matmazeller, gelinler veya kızlar da ikindi vaktinden sonra sokağa çıkabilirler.

Genellikle sokaktaki her kibar bayan, elinde de bir şemsiye bulundurur. Bu şemsiyeler çeşit çeşittir. Kimisi dantelli ve rengarenk; kimisi de gümüş kaplamalı ve sadedir (P. M. H., s. 183). Yazarın *Rüküş Hanımlar* romanında Şehlevent Hanım tanıtılırken, onun şemsiyesiz dışarıya çıkmadığı belirtilir ve ilave edilir:

“Onun zaminca, şemsiyeden murat ne yağmur, ne de güneştir. Süstür. Boy boy farbalı, kat kat dantelli, burun kanı, altın sarısı, turkuaz mavisi gibi frapan renkli olanlarını intihap eder, maadasından bedava verseler almazdı.” (“R. H.”, *AKŞ.*, 30 Kanunusani 1934, s. 5)

Bu şemsiye kullanma âdeti, bütün bayanlara mahsus bir gelenek olmasa da, çoğunlukla İstanbul sokaklarındaki kibar bayanların ellerinde bir dekolte olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu bakımdan Alus'un verdiği bu

ayrıntı önemlidir.

3. 4. 9. İSTANBUL TÜRKÇESİNE ÖZGÜ DEYİMLER VE ATASÖZLER

Türkçe; sözcük hazinesi zengin, sürekli gelişen ve yaşayan bir dildir. Her dilde olduğu gibi Türkçe'nin de kendine has atasözleri veya deyimleri mevcuttur. Dilimizde yer alan atasözleri ve kalıplaşmış sözler; tarih, sosyoloji, eğitim, folklor, tıp, tasavvuf ve özellikle ahlâk gibi konuları içeren, çok zengin anlatım araçlarıdır.

Atasözleri ve vecizeler, gündelik hayatta sık kullanılan ve söyleyişi kolaylaştıran kalıplaşmış sözlerdir. Ayrıca bu sözlerin en önemli özelliği de, ulusal değerlerimizi yansıtmasıdır.

Sermet Muhtar Alus, ulusal değerlerine bağlı bir edebiyatçıdır. Yazar, halkının ulusal kimliğini bozmadan, o kimliğe bağlı kalarak eserlerini kaleme almıştır. Zira Alus bir şehrin; zamanla kaybolan, unutilan veya değişikliklere maruz kalan, kendine mahsus değerlerini gün yüzüne çıkarmayı hedef almıştır. Bu amaçla, eserlerinde millî değerlere oldukça sık rastlamak mümkündür.

Vâlâ Nurettin, *Akşam* gazetesinde yayımlanan bir makalesinde yazarın yazılarındaki dilini ve üslubunu şöyle dile getirir:

“Sermet Muhtar'ın yazıları mazimizdeki konuşma Türkçesinin sergisi olmakla kalmayıp, müstakbel Türkçesi emsalsiz bir laboratuvar halindedir. Biz diğer muharrirler, asırlardan beridir Osmanlıca zevkiyle işlenmiş tabirlerden, ıstılahlardan alakamızı bir türlü çözemezken yahut Atatürk inkılâpları gereğine öz Türkçe ıstılahlar, tabirler uydurmağa kalkarken, o, bu iki yola da sapmamıştır. İstanbul mahallelerinde yahut İstanbul'a her yerden gelmiş halk arasında konuşulan gayrî kitabî Türkçe'nin unsurlarını yakalamış, onların gösterilmeğe değer örneklerini karikatürist maharetiyle tenasübü bozup büyüterek göstermiş, hemen bütün nesrinin nescini bununla dokumuştur.”.

Görüldüğü üzere Sermet Muhtar, Türk Dili'nin zamanla eskiyen, unutilan ve dolayısıyla kullanımından düşen atasözlerini ve özdeyişlerini romanlarında ve öykülerinde çok sık kullanarak, bu dilin zenginliğini ortaya koymaya çalışır. Eserlerini İstanbul Türkçesi ile yazan Alus, bu dilin bütün inceliklerini de aktarır. Yazar, eserlerinde halkının kullandığı atasözlerini ve özdeyişlerini dile getirerek, dilimizdeki değişimi ve gelişimi de gözler önüne serer. Bu amaçla yazan Alus'un her yapıtında, sayısız atasözüne ve özdeyişlere rastlamak kaçınılmazdır.

Bu bakımdan çalışmamızda Sermet Muhtar'ın eserlerinde yer alan, İstanbulluların Türk Dili'ne has özelliklerinden istifade ettikleri atasözleri, özdeyişleri aktarılacaktır. Bu atasözleri ve özdeyişler, yazarın her eserinden ayrı ayrı tasnif edilecektir.

Atasözleri, belirli bir amaç için söylendiğinden, bunların söyleyiş tarzı değiştirilemez. Ancak bu çalışmada atasözleri ve özdeyişler, Alus'un roman ve öykülerindeki kahramanların ağzından olduğu gibi aktarılacağı için küçük değişikliklere maruz kalmıştır. Bu sözler, yazarın söyleyişine bağlı kalarak aktarılacağı için, değişikliklere de dokunulmayacaktır.

KIVIRCIK PAŞA (1933)

1. “Kırk yıllık Yâni olur mu Kâni? ”, (s.59)
2. “Kısmetinde olanın kaşığında çıkarmış.”, (s.59)

3. “*Var evi Kerem evi, yok evi verem evi.*”, (s.59)
4. “*Dokuz körün bir değneği.*”, (s.65)
5. “*Kurt kocayınca kellâbın maskarası olurmuş.*”, (s. 82)
6. “*Bıçak kemiğe dayandı.*”, (s. 87)
7. “*Yumruğun, silleinin bini bir paraya.*”, (s. 92)
8. “*Böyle eyyamı gamın böyle olur nevruzu.*”, (s. 95)
9. “*Ağlama ölü için, ağla deli için.*”, (s. 95)
10. “*Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.*”, (s. 96)
11. “*Boş atıp dolu vurmak.*”, (s. 99)
12. “*Her servetin zekatı olur.*”, (s. 103)
13. “*Gökyüzünden top atmak.*”, (s. 121)
14. “*Biti kanlanmak.*”, (s. 158)
15. “*Allah'ın koyunu; postu ile kuyruğu eksik.*”, (s. 169)
16. “*Şimdi yan gel de çubuğunu iç bakalım.*”, (s. 172)
17. “*Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak hayırlıdır.*”, (s.176)
18. “*Ateşle pamuğa oyun olur mu yahu?*”, (s. 180)
19. “*Gavurdum, müslüman oldum.*”, (s. 186)
20. “*Sakız çiğnemek.*”, (s.188)
21. “*Katakulli atmak.*”, (s. 190)
22. “*Ne Şamın şekeri, ne Arabın yüzü...*”, (s. 193)
23. “*İki cami arasında kalan beynamaz.*”, (s. 193)
24. “*Senin ipinle zinhar kuyuya inilmiyor.*”, (s. 195)
25. “*Bir gün İbiş diyorsun, ferdâsı Memiş.*”, (s. 195)
26. “*Babaları tutmak.*”, (s. 205)
27. “*Akıntıya kürek çekmek.*”, (s. 213.)

PEMBE MAŞLAHLI HANIM (1933)

1. “*Kendisini iki dirhem bir çekirdek satıyor.*”, (s. 6)
2. “*Amasya'nın bardağı, biri olmazsa biri daha.*”, (s. 6)
3. “*Ecinniler top oynuyor.*”, (s. 7)
4. “*Bir kazanda eriyememek.*”, (s. 14)
5. “*İğne deliğinden Hindistan'ı seyretmek.*”, (s. 40)
6. “*Ben sana hayran, sen cama tırman.*”, (s. 40)

7. “Dokuz öküzle bir mağaraya kapanmak.”, (s. 43)
8. “Çık çık eden nalçadır, iş bitiren akçedir.”, (s. 46)
9. “Ekmeğe papa, suya biva demenin faydası yok.”, (s. 49)
10. “Keskin zeka, keramete taş çıkartır.”, (s. 50)
11. “İnanma dostuna, saman doldurur postuna.”, (s. 52)
12. “Kalleşte vefa, ölü evinde sefa olmaz.”, (s. 52)
13. “Duvarı men, insanı gam yıkar.”, (s. 52)
14. “Yiğitlik vurmakla, ağalık vermekledir.”, (s. 54)
15. “Ayağının pabucunu giyerse kabahat kimin?” (s. 60)
16. “Burnuna sinek konsa kış diyecek meramı yok.”, (s. 79)
17. “Ayağında karınca ezilmiyor.”, (s. 80)
18. “Tütünü yok içmeğe, tahtirevanla gider biçmeğe.”, (s. 111)
19. “Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu.”, (s. 113)
20. “Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer tilki dükkanıdır.”, (s. 127)
21. “Çiğ yemedik ki karnımız ağrısın.”, (s. 155)
22. “Denize düşen yılana sarılır.”, (s. 165)
23. “Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz.”, (s. 182)
24. “Acı patlıcanı kırağı çalmaz.”, (s. 188)
25. “Pek yakında bu oyunun da sakalı bitecek.”, (s. 195)
26. “Hımhımla burunsuz, birbirinden uğursuz.”, (s. 202)
27. “Lafı punduna getirmek.”, (s. 203)
28. “Kurt bil kemiği ölçer de öyle yutar.”, (s. 216)
29. “Demir, tavında gerek.”, (s. 226)

SÜLÜN BEY'İN HATIRALARI (*Akşam*, 30 Ağustos 1933-28 Kanunuevvel 1933, s. 5)

1. “Bir topal bit, yedi mahalleyi dolaşır.”, (6 Eylül 1933, s. 5.)
2. “Dipsiz kile boş ambar.”, (8 Eylül 1933, s. 5).
3. “Akıntıya kürek çekmek.”, (8 Eylül 1933, s. 5).
4. “Topal eşekle kervana karışmak.”, (8 Eylül 1933, s. 5).
5. “Denize düşen yılana sarılır.”, (9 Eylül 1933, s. 5).
6. “Sakız çiğnemek.”, (10 Eylül 1933, s. 5).
7. “İki dirhem bir çekirdek olmak.” (14 Teşrinievvel 1933, s. 5).
8. “Kedi ciğere bakar gibi bakarken...” (15 Teşrinievvel 1933, s. 5)
9. “Kurt bile komşusunu yemez...” (21 Teşrinievvel 1933, s. 5)
10. “El elden üstündür arşa çıkınca.” (21 Teşrinievvel 1933, s. 5)
11. “Armut piş ağzıma düş.” (27 Teşrinievvel 1933, s. 5)
12. “Lafını bal ile kestim.” (30 Teşrinievvel 1933, s. 5)
13. “Nerede çokluk, orada berbatlık.” (31 Teşrinievvel 1933, s. 5)

14. “*Nerede çokluk, orada berbatlık.*” (1 Teşrinisani 1933, s. 5)
15. “*Kişi refikinden azar.*” (1 Teşrinisani 1933, s. 5)
16. “*Üzüm üzüme baka baka kararır.*” (1 Teşrinisani 1933, s. 5)
17. “*Arkadaşını bildir, kim olduğunu söyleyeyim.*” (1 Teşrinisani 1933, s. 5)
18. “*Sarmısağı gelin etmişler, 40 gün kokusu çıkmamış.*” (1 Teşrinisani 1933, s. 5)
19. “*Ne Şamın şekeri, ne arabın yüzü...*” (3 Teşrinisani 1933, s. 5)
20. “*Bu sığağa kar dayanmıyor...*” (5 Teşrinisani 1933, s. 5)
21. “*Bıçak kemiğe dayanmış.*” (7 Teşrinisani 1933, s. 5)
22. “*Hangi taşı kaldırsan altında.*” (11 Teşrinisani 1933, s. 5)
23. “*Demir tavında gerektir..*” (15 Teşrinisani 1933, s. 5)
24. “*Dokuz doğurmak.*” (18 Teşrinisani 1933, s. 5)
25. “*Dokuz tane donları varmış; birini kendileri giyerler, sekizini erkeklere giydirirlermiş.*” (24 Teşrinisani 1933, s. 5)
26. “*Evdeki pazar çarşıya uymazmış.*” (25 Teşrinisani 1933, s. 5)
27. “*Allah'ın öküzü, bakar iki gözü .*” (3 Kanunuevvel 1933, s. 5)
28. “*Pirincin taşını ayıklamak .*” (7 Kanunuevvel 1933, s. 5)
29. “*Nabza göre şerbet vermek .*” (8 Kanunuevvel 1933, s. 5)
30. “*Gönül bu, güllüğe de düşer, çöplüğe de.*” (26 Kanunuevvel 1933, s. 5)

RÜKÜŞ HANIMLAR (*Akşam*, 4 Kanunusani 1934- 11 Mayıs 1934, s. 5)

1. “*İki dirhem bir çekrdek.*”, (5 Kânunusani 1934, s. 5)
2. “*Fol yok yumurta yokken...*”, (8 Kânunusani 1934, s. 5)
3. “*İncir çekirdeğinden nem kapmalar...*”, (8 Kânunusani 1934, s. 5)
4. “*Fakat zorla tazı ne kadar ava gider?*”, (8 Kânunusani 1934, s. 5)
5. “*Gene eski hamam eski tas olmuş.*”, (8 Kânunusani 1934, s. 5)
6. “*İn cin top oynuyor.*”, (9 Kânunusani 1934, s. 5)
7. “*Elden vefa, zehirden şifa olmaz.*”, (10 Kânunusani 1934, s. 5)
8. “*Can çıkmadan huy çıkmaz.*”, (11 Kânunusani 1934, s. 5)
9. “*Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak hayırlıdır.*”, (12 Kânunusani 1934, s. 5)
10. “*Dilin kemiği yok.*”, (13 Kânunusani 1934, s. 5)
11. “*Dokuz körün bir değneği.*”, (16 Kânunusani 1934, s. 5)
12. “*Vermeyince mabut, ne yapsın Mahmut.*”, (16 Kânunusani 1934, s. 5)
13. “*Dokuz öküzle bir mağaraya kapanmış.*”, (20 Kânunusani 1934, s. 5)
14. “*İpliği pazara çıkarmak.*”, (20 Kânunusani 1934, s. 5)
15. “*Pamukla ateş bir arada olur mu?*”, (20 Kânunusani 1934, s. 5)
16. “*Bıçak kemiğe dayandı.*”, (21 Kânunusani 1934, s. 5)
17. “*Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.*”, (22 Kânunusani 1934, s. 5)
18. “*Şeytanın ayağını kırmak.*”, (23 Kânunusani 1934, s. 5)

19. “Elden gelen düğün bayram.”, (23 Kânunusani 1934, s. 5)
20. “Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, akıbet ele girersin çekirge.”, (23 Kânunusani 1934, s. 5)
21. “Kızı havasına bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya.”, (23 Kânunusani 1934, s. 5)
22. “Kahve döğücünün hık deycisi...”, (24 Kânunusani 1934, s. 5)
23. “Gökte aradığını yerde bulmuş.”, (24 Kânunusani 1934, s. 5)
24. “Alışmış kudurmuştan beterdir.”, (27 Kânunusani 1934, s. 5)
25. “Gökyüzünden top atmak.”, (27 Kânunusani 1934, s. 5)
26. “Dilinin altında bir bakla saklı.”, (27 Kânunusani 1934, s. 5)
27. “Yavaş atın tekmesi pek olur.”, (3 Şubat 1934, s. 5)
28. “Bir dirhem et bin ayıp örter.”, (5 Şubat 1934, s. 5)
29. “Gavura kızıp oruç bozmak.”, (14 Şubat 1934, s. 5)
30. “Süt dökmüş kediye dönmek.”, (14 Şubat 1934, s. 5)
31. “Baş yarılır fes içinde, kol yarılır yen içinde.”, (20 Şubat 1934, s. 5)
32. “Her Musa'nın bir fıravunu olur.”, (24 Şubat 1934, s. 5)
33. “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.”, (25 Şubat 1934, s. 5)
34. “Eşeğini dövmeyen semerini döver.”, (25 Şubat 1934, s. 5)
35. “Halep orada ise arşın burada.”, (8 Mart 1934, s. 5)
36. “Davulun uzaktan sesi hoş gelir.”, (11 Mart 1934, s. 5)
37. “Sarımsağı gelin etmişler kırk gün kokusu çıkmamış.”, (11 Mart 1934, s. 5)
38. “Eski çamlar bardak oldu.”, (16 Mart 1934, s. 5)
39. “Kısmetinde olanın kaşığında çıkar.”, (21 Mart 1934, s. 5)
40. “Soyu soydan al, köpeği mandıradan.”, (30 Mart 1934, s. 5)
41. “Tencere yuvarlanmış, bulmuş kapağını.”, (10 Nisan 1934, s. 5)
42. “İki camii arasında kalmış beynamaz...”, (27 Nisan 1934, s. 5)

TOMBUL MİRASYEDİ (Son Posta, 16 Ağustos 1934- 24 İkinci Kanun 1935)

1. “Gülü seven dikenine katlanır.”(16 Ağustos 1934, s.12)
2. “Ayıp oldu ise garipcanmı çekiyor.”(16 Ağustos1934, s.12)
3. “Bir dirhem et bin ayıp örter.”(19 Mayıs1934, s.8)
4. “Boyu olanın ünü de olur.”(19 Mayıs1934, s.8)
5. “İğne deliğinden Hindistan'ı seyredenler...”(23 Temmuz 1934, s.12)
6. “Kıtır atmak.” (24 Temmuz 1934, s.8)
7. “Ne şişi yakarım ne kebabı.”(5 Eylül 1934, s.8)
8. “Minareyi çalan kılıfını hazırlar.”(8 Eylül 1934, s.8)
9. “Sarımsağı gelin etmişler kırk gün kokusu çıkmamış.”(9 Eylül 1934, s.12)
10. “Dad bir, feryat iki.”(12 Eylül 1934, s.8)
11. “Soyu soydan al, köpeği mandıradan derler.” (13 Eylül 1934, s.12)
12. “Balgam atmak” (13 Eylül 1934, s.8)

13. “Nevri dönmek” (14 Eylül 1934, s.8)
14. “İşin sonu çapan oğluna vardı.”(14 Eylül 1934, s.8)
15. “Babası tutmuş Araplar gibi olmak.”15 Eylül 1934, s.8)
16. “Huy canın altındadır.”(17 Eylül 1934, s.8)
17. “Eski tas eski hamam.”(22 Eylül 1934, s.8)
18. “Kişi halini bilse hoş değil mi karlar yağsa kış değil mi?”(23 Eylül 1934, s.8)
19. “Suyun akıntısına girmek.”(23 Eylül 1934, s.8)
20. “Kul kusursuz olmaz.”(25 Eylül 1934, s.8)
21. “Dokuz öküzle mağaraya mı kapandın?”(27 Eylül, s.12)
22. “Eşeğini dövmeyen, haydi semere müracaat.”(28 Eylül 1934, s.8)
23. “Ecelsiz öleceğim.”(8 Şubat 1935, s. 8)
24. “Denize düşen yılanı sarılır.”(10 Ocak 1935, s.12)
25. “Köprüyü geçene kadar ayıya dayı derler.”(10 Ocak 1935, s.12)
26. “Ateşle pamuğun oyunu olur mu?”(10 Ocak 1935, s.12)
27. “Birbirinde perileri hiç hoşlanmamak.”(11 Ocak 1935, s.12)
28. “Emiş kamış olmak.” (11 Ocak 1935, s.8)
29. “Ellerinizi armut mu pişiriyor.”(11 Ocak 1935, s.8)
30. “Görünen köye kılavuz istemez.”(12 Ocak 1935, s.8)
31. “Mızrak denilen alamet çuvala sığmaz.” (12 Ocak 1935, s.8)
32. “Ateş olsa cürmü kadar yer yakar.” (22 Şubat 1935, s.8)
33. “İki dirhem bir çekirdek.” (20 Ekim 1934, s.8)
34. “Bir çiçekle yaz olmaz.” (9 Kasım1934, s.8)
35. “Boş atıp dolu vurmak.” (15 Kasım 1934, s.12)
36. “Evdeki pazar çarşıya uymaz.” (16 Kasım 1934, s.8)
37. “Bir fit, bin büyüden yektir.” (1 Aralık1934, s.8)
38. “Karamanın koyunu, sonra çıkar oyunu.” (16 Aralık 1934, s.8)

İKİ GÖNÜL BİR OLUNCA SAMANLIK SEYRAN OLUR (*Son Posta*, 24 İkinci Kanun 1935-14 Nisan 1935.)

1. “Hımhımda burunsuz, birbirinden uğursuz.”(31 İlkkanun 1935, s.12)
2. “Dokuz körün bir değneği.” (4 Şubat 1935, s.4)
3. “Nabza göre şerbet vermek.”(6 Şubat 1935, s.5)
4. “Göze bakınca bağırıktakini anlayan....”(24 Şubat 1935, s. 8)
5. “Dokuz öküzle bir mağaraya kapanmak.”(24 Şubat 1935, s. 8)

6. “*Habbeyi kubbe yapmak.*”(24 Şubat 1935, s. 8)
7. “*Çiğ mi yedi ki karnı ağrıyacak?*”(25 Şubat 1935, s. 8)
8. “*Kırk gün günahkar, bir gün tövbekar.*”(25 Şubat 1935, s. 8)
9. “*Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak hayırlıdır.*”(19 Mart 1935, s. 8)
10. “*Ver evi kerem emi yok evi verem evi.*”(22 Mart 1935, s. 8)
11. “*Halep orada ise arşın burada.*”(22 Mart 1935, s. 8)
12. “*Ucuz etin yahnisi tatsız olur.*”(22 Mart 1935, s. 8)
13. “*Anasını gör kızını al, kenarını gör bezini al.*”(25 Mart 1935, s. 8)

ANASINI GÖR KIZINI AL (*Kurun*, 29 İlkteşrin 1936-13 Şubat 1937)

1. “*Alemin ağzı torba değil ki büzesin.*”(20 Birinci kanun 1936, s. 5.)
2. “*Minareyi çalan kılıfını hazırlar.*”(21 Birinci kanun 1936, s. 5.)
3. “*İş çapan oğluna sormak.*”(23 Birinci kanun 1936, s. 5.)
4. “*Dipsiz kile boş ambar.*”(26 Birinci kanun 1936, s. 5.)
5. “*Bir fit, bin büyüden beterdir.*”(27 Birincikanun1936, s. 5.)
6. “*Dananın kuyruğunu koparmak*”(31 Birinci kanun1936, s. 5.)
7. “*O çamlar bardak olmuş*”(14 İkinci kanun 1937, s.5.)
8. “*Ummadık taş baş yarar*”(14 İkinci kanun1937, s.5.)
9. “*Geçmiş o Bolu'nun pazarı.*”(14 İkinci kanun 1937, s.5.)
10. “*Kaşla göz kusuru söz.*”(15 İkinci kanun 1937, s.5)
11. “*Öfke ile kalkan ziyan ile oturur.*”(16 İkinci kanun 1937, s.5)
12. “*Zenginın parası züğürdün çenesini yorar.*”(19 İkinci kanun 1937, s.5)
13. “*Dokuz donu olur. Birini kendileri giyer, sekizini başkalarına giydirir.*”(24 İlkteşrin 1936, s. 5)
14. “*Allah var ve yarın da ahret var.*”(25 İlkteşrin 1936, s. 5,)
15. “*Huy canın altındadır.*”(25 İlkteşrin 1936, s. 5.)
16. “*Alışmış kudurmuştan beterdir.*”(25 İlkteşrin 1936, s. 5.)
17. “*Horoz ölmüş gözü süprüntülükte kalmış.*”(25 İlkteşrin 1936, s. 5.)
18. “*Düt dediği keçi olsa dağları bürür.*”(27 İlkteşrin 1936, s. 5)
19. “*Efendi hanede, it mandırada gerek.*”(29 İlkteşrin 1936, s. 5)
20. “*Biti kanlanmak.*”(29 İlkteşrin1936, s. 5)

NANE MOLLA (*Akşam*, 12 Mart 1938- 6 Ağustos 1938)

1. “*Ecel başa gelince cihana, baş ağrısı bahane.*”(21 Mart 1938, s. 7)
2. “*Söz efsundan tesirlidir.*”(16 Mart 1938, s. 7).

BEBEK EMİNE (*Vatan*, 2 Mayıs 1943- 4 Temmuz 1943)

1. “*Gavura kızıp oruç bozmak.*” (11 Mayıs 1943, s. 2)

ONİKİLER (İletişim Yayınları, İstanbul, 1999)

1. “*Şeytanın ayağını kırmak.*”, (s. 28)
2. “*Acı patlıcanı kırağı çalmaz.*”, (s. 50)
3. “*Sağır işitmez, uydurur.*”, (s. 54)
4. “*Pişmiş aşı su katmak.*”, (s. 58)
5. “*Huy canın altındadır.*”, (s. 71)
6. “*Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.*”, (s. 108)
7. “*Gavurduk, müslüman olduk.*”, (s. 127)
8. “*Görülen köye kılavuz istemez.*”, (s. 132)
9. “*Evdeki pazar çarşıya uymaz.*”, (s. 225)

ESKİ HİKÂYELER: İMAMIN HAVALANMASI (*Akşam*, 23 Şubat- 8 Mart 1933, s. 7).

1. “*Ayvaz kasap, hep bir hesap.*”, (24 Şubat 1933, s. 7)
2. “*Dut yemiş bülbüle dönmüş.*”, (26 Şubat 1933, s. 7)
3. “*Ayının kırk hikâyesi varmış, hepsi ahlâat üstüne imiş.*”, (27 Şubat 1933, s. 7)
4. “*Ecelsiz öleceğim.*”, (3 Mart 1933, s. 7)
5. “*İki ucu kirli değnek.*”, (4 Mart 1933, s. 7)
6. “*Artık bu oyunun sakalı bitti.*”, (7 Mart 1933, s. 7)
7. “*Bıçak kemiğe dayandı.*”, (7 Mart 1933, s. 7)

ESKİ HİKÂYELER: KUYUMCUNUN HAVALANMASI (*Akşam*, 9 Mart- 22 Mart 1933, s. 7)

1. “*Üzüm üzüme baka baka kararır.*”, (16 Mart 1933, s. 7)
2. “*Armudun sapı var, üzümün çöpü...*”, (16 Mart 1933, s. 7)

ESKİ HİKÂYELER: HANİMEFENDİNİN HAVALANMASI (*Akşam*, 23 Mart- 8 Nisan 1933, s. 7).

1. “*Boşa koysam faydasız, doluya koysam neticesiz.*”, (24 Mart 1933, s. 7)

2. “*Yere bakar, yürek yakar.*”, (25 Mart 1933, s. 7)
3. “*Yavaş atın tekmesi pek olur.*”, (25 Mart 1933, s. 7)
4. “*Hımhım la burunsuz, birbirinden uğursuz.*”, (25 Mart 1933, s. 7)
5. “*Kahve döğücünün hık deycisi...*”, (28 Mart 1933, s. 7)
6. “*Âşık âlemi kör, etrafı duvar sanır.*”, (2 Nisan 1933, s. 7)
7. “*Pişmiş aş su katmak.*”, (2 Nisan 1933, s. 7)
8. “*Evdeki pazar çarşıya uymaz.*”, (3 Nisan 1933, s. 7)
9. “*Son pişmanlık fayda etmez.*”, (8 Nisan 1933, s. 7)
10. “*Kör kör, parmağım gözüne...*”, (8 Nisan 1933, s. 7)

ESKİ HİKÂYELER: HACİBABANIN HAVALANMASI (*Akşam*, 13 Nisan- 28 Nisan 1933, s. 7).

1. “*Şeytanın ayağı kırılmış...*”, (18 Nisan 1933, s. 7)
2. “*Kişi halini bilse hoş değil mi, karlar yağsa kış değil mi?*”, (21 Nisan 1933, s. 7)
3. “*Dört çuval incir hapı yuttu...*”, (21 Nisan 1933, s. 7)
4. “*Demir tavında gerek.*”, (22 Nisan 1933, s. 7)
5. “*Öfke baldan tatlıdır.*”, (24 Nisan 1933, s. 7)
6. “*Ecinniler top oynuyor.*”, (25 Nisan 1933, s. 7)
7. “*Sora sora Bağdat bile bulunur.*”, (26 Nisan 1933, s. 7)

BİR EVLENMENİN HİKÂYESİ (*Amcabey*, S. 63, 12 Şubat 1944, s. 9, 11)

1. “*Sevip de dostunu alma, boşanıp da kocana varma.*” (s. 9)
2. “*Kılı kırk yarmak.*” (s. 9)

SOFU ADAM (*Amcabey*, S. 64, 19 Şubat 1944)

1. “*Kırkından sonra azanı tenesir paklar.*”(s. 11)

BOŞUNA NEFES (*Amcabey*, S. 67, 11 Mart 1944, s. 8)

1. “*Bıçak kemiğe dayanmadı mı?*”(s. 8)

Sonuç olarak Alus'un, eserlerinde eski İstanbul Türkçe'sine bağlı kaldığını söyleyebiliriz.

3. 5. ESKİ İSTANBUL'DA EĞLENCELER

Sermet Muhtar Alus, İstanbul'a dair her ayrıntıyı romanlarında ve öykülerinde anlatır. Eserlerinin konusu, bir şehri tanıtmaktan ziyade, genellikle birebir ilişkiler ve bu ilişkilerdeki yaşanan çapraşıklıklar, anlaşmazlıklar, aldatmalar veya yozlaşan bir toplumun hayatıdır. Ancak Alus, eserinin konusunu meydana getirirken ve bu konuya bağlı olay örgüsünü kurarken, İstanbul'un değişik özelliklerini de konunun arasına yerleştirerek okuyucularıyla paylaşır. Bu bakımdan yazarın eserlerinin değişik olay örgüleri içinde, İstanbul'un mekânları, şahısları, gelenek ve görenekleri, meslekleri, İstanbulluların eğlence hayatı hakkında önemli bilgiler bulmak mümkündür. Çünkü Alus'un romanlarındaki ve öykülerindeki kahramanlar, İstanbulludurlar. Bu nedenle kahramanın kendisi, gezdiği mekânı, sosyal hayatı, eğlence dünyası veya kabul gördüğü gelenek ve görenekleri İstanbul'a özgüdür.

Çalışmamızda Sermet Muhtar'ın eserlerinde dile getirdiği İstanbul anlatıldığı için, yazarın yapıtlarında aktardığı en küçük ayrıntı bile, İstanbul'u anlatması bakımından önemlidir.

Sermet Muhtar, eserlerinde halkın eğlencelerini de dile getirdiğinden, bu başlık altında İstanbulluların eğlence hayatı anlatılacaktır. Alus'un romanlarından ve öykülerinden hareketle İstanbul'daki eğlence hayatı üç başlık altında incelenecektir. Bunlar; seyirlik eğlenceler, gazinolar ve ev içi eğlenceleridir. Saydığımız bu eğlence çeşitleri içinde yer alan seyirlik eğlenceleri Karagöz ve Ortaoyunu ile tiyatrolardır. Gazinolar, kahramanların çalgılı türkülü veya içkili eğlendikleri mekânlardır. Ev içi eğlenceleri ise, genellikle hanımların veya beylerin evlerinde hoşça vakit geçirmek için eğlendikleri uğraşlarıdır.

3. 5. 1. SEYİRLİK EĞLENCELER

Sermet Muhtar'ın eserlerinde anlatılan seyirlik oyunları Karagöz ve Ortaoyunu ile tiyatrolar olarak iki grupta incelenecektir.

3. 5. 1. 1. Karagöz ve Ortaoyunu

Sermet Muhtar'ın romanlarında ve öykülerinde, değişik söz oyunları ve yanlış anlaşılan sözlerle güldürü unsuru sağlayan, eğlendirme amacı taşıyan seyir oyunlarına rastlamak mümkündür. Bu seyirlik oyunlar, Karagöz ve Ortaoyunu'dur. Ancak yazar, eserlerinde Karagöz ve Ortaoyunu hakkında ayrıntılı bir bilgi vermez. Bu nedenle köklü bir geçmişe sahip olan bu oyunlar, yazarın yazılarından faydalanılarak incelenecektir.

Alus'un Karagöz ve Ortaoyunu'nu anlattığı eserleri, *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933) romanı ile *Banker Arif* (Amcabey, 1943), *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (Aydede, 1949) ve *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Şen Dul* (Akşam, 1951) öyküleridir. Ayrıca yazarın bu oyunları konu edindiği yazıları da vardır. Bu yazıları künyeleriyle şöyle sıralayabiliriz: “Bugünden Dünden: Kavuklu Hamdi ve Ortaoyunu”, *Aydede*, 4 Eylül 1948, s. 2;

“Eski Millî Tiyatromuz: Orta Oyunu”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 7, Temmuz 1950, s. 266-268,280; “Karagöz”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 8, Ağustos 1950, s. 298-300.

Sülün Bey'in Hatıraları romanında, Sülün Bey'in dayısı ve dayısının arkadaşı Telgrafçı Hüseyin Ağa'nın Karagöz oynattığını görmekteyiz. Romanda, bu şahısların en meşhur Karagözleri yaptıkları ve yine kendilerinin mükemmel surette oynattıkları dile getirilir. Eserde, Sülün Bey'in dayısı ile Telgrafçı Hüseyin Ağa'nın dükkânlarının Saraçhane içerisinde, tulumbanın karşısında olduğu belirtilir ve onların bu kuklaları yapma zanaatları da dile getirilir.

Banker Arif adlı eserde, öykünün kahramanlarından olan Nizamettin Bey tanıtılırken, onun çok nekre oluşundan bahsedilir. Öyküde tasvir edilen Nizamettin Bey, yazıhanesindeyken çok ciddi biridir; ancak işinden ayrıldıktan sonra da arkadaşlarını Karagöz'deki, Ortaoyunu'ndaki şahısları taklit ederek güldüren neşeli bir beydir. Onun bu özelliği öyküde şöyle ifade edilir:

“Karagözdeki, orta oyunundaki kocakarının, Zennelerin, Şetaret bacının, Razzakı zadenin, Arabın, Arnavut'un, Acemin, Lazın, Bekirin, Frengin, aptalın ne taklitleri...” (“B. A.”, *AMC.*, S. 54, 11 İlkkanun 1943, s. 9). Görüldüğü üzere eserde, bu seyirlik oyunların seyircisini güldüren bir özelliği öne çıkarılmıştır.

47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi öyküsünde ise, donanma sahibi paşaların bahçelerinde bu oyunlara yer verdiğinden, donanmaya gelenlerin Karagöz ve Ortaoyunu'nu seyrederek vakit geçireceklerinden bahsedilir. Öyküde geçen donanma sahibi, Fuat Paşa'dır. Fuat Paşa, padişahın cülusu dolayısıyla köşkünde bir donanma hazırlar. Donanma için yaptığı hazırlıklar arasında, misafirlerinin eğlenmesi maksadıyla çağırttığı Karagöz ve Ortaoyunu takımı da vardır. Karagöz oyunu için, bahçenin ortasına mumu yakılmamış bir perde; Ortaoyunu için de, küçük bir tiyatro sahnesi kurdurur (“47 Sene Evvel...”, *AYD*, 30 Temmuz 1949, s. 5).

Bu eserde de, Karagöz ve Ortaoyunu gibi oyunların gösterilerini yaptığı yerlere örnek verilir. Donanmalar, bu oyunların sergilendiği önemli kutlamalardır.

Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Şen Dul eserinde de, öykünün kahramanı Göztepe Perisi'nin çarşamba günleri Mama'daki Ortaoyunu'na gidip kafes arkasından beylerle çeşitli işmarlarda bulunması anlatılır. Göztepe Perisi, düşkün kadındır ve diğer düşkün kadınlar gibi kendisine müşteri bulmak için girmedikleri mekân yoktur. Diyebiliriz ki Göztepe Perisi, İstanbul'daki Ortaoyunu'nun oynandığı yerlere, genellikle kendisine müşteri bulmak için gider (“E. Z. M. V: Şen Dul”, *AKŞ.*, 3 Kasım 1951, s. 3).

Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Şen Dul öyküsünde ise, kadınlı erkekli seyredilen bu oyunlarda, izleyicilerin oyun dışındaki muhabbetleri dile getirilir. İstanbullular sadece eğlenmek amacıyla Karagöz ve Ortaoyunu'nu seyretmeye gitmezler. Buralarda kadınlarla erkeklerin bölümleri kafeslerle ayrılmasına rağmen; külhanbeyi grubu, çapkınlar ve düşkün kadınlar bu kafes arkasından birbirlerini süzer ve çeşitli işmarlarda bulunurlar.

Alus çeşitli dergilerde de bu oyunları konu olarak ele alır. Yazar, *Resimli Tarih Mecmuası* dergisinde Karagöz oyununun tarihi hakkında önemli bilgiler aktarır. Hem yazarın romanlarından ve öykülerinden, hem de bu yazısından hareketle, Karagöz oyununu şöyle aktarabiliriz:

Karagöz oyunu, renkli deriden yapılmış perdenin arkasında, kukladan yapılan şahısların arkadan gelen bir ışık ile oynatılışına denir. Bir kukla oyunu olan Karagöz, 1900'lü yıllarda İstanbul'da en rağbet gören eğlencelerdendir. Bu oyun, genellikle sünnet düğünlerinde, ramazan gecelerinde mahalle kahvehanelerinde kurulan hayal perdelerinde oynanır.

Sülün Bey'in Hatıraları romanında Sülün Bey'in dayısı ile Hüseyin Ağa'nın Karagöz kuklaları

yaptıkları ve bu kuklaları sattıkları dil getirilir. Eserde, onların bu zanaatları şöyle aktarılır:

“Çiğ deve derisi evvela gerilerek, sonra işlenerek şeffaf bir hale getirilir. Mukavvadan karagöz kalıpları konarak (nevrekân) denilen keski ile oyulur, ince delikler keskinin ucuyla delinir, sonra has boya ile boyanır.” (“S. B. H.”, AKŞ., 17 Eylül 1933, s. 5).

Oyundaki suretleri resmedenler arasında da iki kişi meşhurdur. Bunlardan ilki, Raif Dayı, diğeri ise Hilmi Efendi'dir.

Karagöz oyunun değişmeyen tipleri şunlardır: Karagöz'le Hacivat, Razzakizade Tarçın Bey, kaldırırma basmaz, karıncayı incitmez Aksaraylı İncili İmam'ın torunu Kartopu Hanım, iyi saatte olsunlara uğramış Rüküş Hanım, zennelerin annesi, hamam ninesi Gırtlak Nine, Şetaret Bacı, Peri, Çengi, Zenci Köle, Şalcı Acem, Kayserili pastırmacı, Karadenizli hallaç, Bozacı Arnavut, Ak Arap Hacı Baba, bezirgân Yahudi, afyonkeş Tiryaki, Bekri Mustafa, Tuzsuz Bekir, Balama, Altı karış Beberuhi...

Bu oyunların en meşhurları ise şunlardır: Bahçe Oyunu, Hamam Oyunu, Kanlıkavak Oyunu, Yalova Safası, Şirin ile Ferhad, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Karagöz'ün Gelin Oluşu, Kanlı Nigar, Şatıfıllı, Toraman.

Karagöz oyununun, oynanışı şöyledir: Perdenin arkasından keman, lavta veya tef çalınarak oyuna hazırlık yapılır. Mum çanağına bir iki yağ mumu daha konduğu için ışık fazlaşır ve bu, oyunun başlayacağı anlamına gelir. Sahneye ilk Hacivat Çelebi çıkar, kalıplaşmış sözler, beyitler veya kıtaları söyledikten sonra “Yar bana bir eğlence!” diye bağırarak oyunu başlatır. Oyundaki şahıslar, rollerini sergiledikten sonra yine Hacivat'ın,

“Yıktım perdeyi, eyledim viran

Varayım sahibine haber vereyim!”

cümlesiyle oyun sona erer ve herkes evine dağılır.

Oyun; meşalelerle, mumlarla destekli oynandığı için Karagöz oyununu hem izleyenlerin, hem de oynatanların oyundan sonraki halleri perişan olur. Sermet Muhtar bu vaziyeti, *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında şöyle ifade eder:

“Oyun bittiği zaman seyircilerin yüzüne hiç bakmayın; hele perdenin arkasındakileri hiç görmeyin. Meşalenin isinden bütün göz çukurları, kulak içleri kapkara; burun delikleri zifiri siyahla itişe kakışa musluklara koşuşurlar. Suratlar sıcak sularla yıkanır, burun delikleri bura bura silinir; gene eski surat yerine getirilmezdi.”(“S. B. H.”, AKŞ., 17 Eylül 1933, s. 5).

Ortaoyunu ise, Karagöz oyunundan sonra İstanbulluların tercih ettiği diğer eğlencelerdendir. Sermet Muhtar Alus, eserlerinde bahsettiği Ortaoyunu'nu, yukarıda künyeleri verilen yazılarında detaylıca anlatır. Bu yazılarda Ortaoyunu'nun tarihi ve özellikleri şöyle aktarılır:

Eskiden oyuna çıkan kişilerin birer birer zuhur edişinden ve kol teşkil eyleyişlerinden dolayı “Zuhuri Kolu” veya oyunun meydanda, ortada oynanışından dolayı da “Meydan Oyunu” denilen Ortaoyunu, Karagöz'ün canlısı olarak bilinir. Hacivat'ın canlısı Peşekâr, Karagöz'ün ise Kavuklu'dur. Züppe rolüne Razzakizade Nuri; Ak Arap baklavacıya Terlikçi Rifat; Kayserili pastırmacıya Terzi Salih; Rumelili muhacire Şerbetçi Muhittin; Balama'ya Armenak; matize Tulumbacı Kemal; Tuzsuz Bekir'e Garbis; aptala komik Ali Rıza; zenneye Büyük Asım, Hayalî Şair Ömer, Kız Tevfik, Zihni, Faik; Şetaret Bacı'ya Üsküdarlı Arap Ahmet çıkar.

Ortaoyunu'nun en meşhur tipi Kavuklu Hamdi'dir. Kavuklu Hamdi, şöyle tasvir edilir:

“O zamanlar 50, 55 lik. Saçları, bıyıkları kır; sevimli yüzlü, babacan halli. Kiyafeti hep aynı: Kafasında beyaz tülbent sarılı dilimli kavuk; sırtında kırmızı cübbe, altında şalvar, ayaklarında çedik papuç...”

Kavuklu Hamdi, doğma büyüme Eyüp'lüdür. Onun bu mesleğe nasıl başladığı Aydede dergisindeki yazıda şöyle aktarılır:

“Mahallede akranlarıyla bir araya toplanırlar; kimi kadınnesinin eski feracesini alır, kimi kasaba yalvarıp peştamalını ister, kimi civar oyuncakçılardan bir havan koparır, bu da dedesinin kavuğunu aşırır; kıyafetleri düzerler, o vakit Meydanoyunu denilen oyuna girerlermiş. Konu komşudan üşüşen üşüşene...

Günün birinde arkadaşlarından birinin aklına esip:

- Gelin, şu tahta perdeli arsada oynayın. Ben kapıda durayım, şundan, bundan on para, yirmi para alırsak pay ederiz! demiş.

Tahta perdeden içeri dalmışlar. Giriş o giriş...”

Peşekâr rolünü ise, önceleri Tosun Efendi oynarken; sonraları bu rol, Küçük İsmail ile bütünleşir. Küçük İsmail ise şöyle tanıtılır:

“Küçük İsmail, uhduke perdaz Abdürrezzakın akıl hocası, rejisörü, aşıklık rolü yapan aktörüydü. Tulûatçılıkta emsalsiz, sahne ağzı, basma kalıp laflara, câli tavırlara asla yanaşmaz, evinin odacağzında çoluk çocuğu, eşi dostiyle konuşmuş gibi konuşur, leb demeden leblebiyi çıkar, her cümleye zemin ve zamana uygun cevapları şipşak dayardı.”

Ortaoyunu'nda onun da başında tülbent sarılı, sipsivri Özbek külâhı, sırtında kenarlarına iki parmak kürk kaplı, mavi çuhadan biniş, elinde şakşak bulunur.

Zennelerden olan Kız Tefik de, güzel kaşlı gözlü, yüzünde püskürme benleri olan çok yakışıklı biridir.

Ortaoyunu'nda oynanan yer de önemlidir. Sahne, ayrıntısızdır ve her yerde aynıdır. Bu oyunun değişmeyen mekânı şöyle hazırlanır: *“Meydana 'yeni dünya' tabir edilen, paravanayı andıran, yanları bükülü tahta çıta konur, içinde iki kahveci iskemlesi durur.”* Görüldüğü üzere sahnede, tahta çubuklardan örülü, paravana şeklinde köşeli bir kapak ile bu bölmenin içine koyulan iki kahveci iskemlesinden başka bir eşya yoktur.

Ortaoyunu'nda oyun şöyle oynanır: Öncelikle zumalarla fasıl başlatılır. İlk Peşekâr çıkar, meydanı bir kere dolaşır, iki eliyle halkı selamlar; o günkü oyunun adını söyleyip bir kenara çekilir. Ardından Kavuklu kendine mahsus hava ile meydana çıkar. O da ortalığı bir kere dolaştıktan sonra Peşekâr ile konuşmaya başlar. Nükteler, cinaslar, tekerlemelerle seyredenleri güldürerek sahneden ayrılırlar. Bunlardan sonra da zenneler, çeşit çeşit taklitler yaparak faslı bitirirler.

Yazarın eserlerinden hareketle şunları söyleyebiliriz; Karagöz ve Ortaoyunu, İstanbulluların en eski ve en millî seyirlik oyunlarıdır. Birer halk tiyatrosu örneğinde olan bu oyunlar, halk tarafından büyük ilgi görür. Biri canlı diğeri cansız olan Karagöz'ün ve Ortaoyunu'nun, aynı tekniğe ve aynı repertuara sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Kısacası İstanbul'u bütün yönleriyle dile getirmeye çalışan Sermet Muhtar, romanlarında ve öykülerinde sadece isimlerini zikrettiği bu seyirlik oyunlarını yazılarında daha ayrıntılı anlatarak, okuyucularına İstanbul'a ait bir özelliği aktarmış olur.

3. 5. 1. 2. Tiyatrolar

Tanzimat'la birlikte siyasî ve sosyal alanda Batı'ya açılan Türk toplumunda, zamanla Batı'nın kültür ve medeniyetine karşı bir rağbet ve hayranlık dönemi başlar. Batı'yla sıkı girilen bu kültür münasebetlerinin sonucunda, Türkiye'de o zamana kadar bilinmeyen yeni oluşumlar meydana gelir. Bu oluşumların başında, tiyatro vardır. Toplumda, önceleri halk tiyatrosu örneğindeki Karagöz ve Ortaoyunu rağbetleyen; Batı ile temastan sonra Türk halkının yeni tanıdığı bu tür, daha büyük ilgi görür. Çünkü tiyatro, halk için yeni bir eğlence olmasının yanında, hem kulağa hem göze birlikte hitap etmesi, değişik konuları işlemesi veya her kesimden insanı canlandırması gibi özelliklerinden dolayı daha ilgi çekicidir.

Sermet Muhtar Alus, o zamanlar toplumun daha yeni tanıdığı bu türü eserlerinde konu olarak ele alır. Eserlerinde İstanbul'da kurulan ve faaliyette bulunan tiyatroların adlarını zikreden Alus, bu türe ait önemli bilgileri de okuyucusuyla paylaşır. Yazarın romanlarında ve öykülerinde anlatılan tiyatrolar, kahramanların eğlenmek için gittikleri mekânlar olarak karşımıza çıkarlar.

Alus, *Pembe Maşlahlı Hanım* (1933), *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933), *Rüküş Hanımlar*(Akşam, 1934), *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934), *Dünün Genci Anlatıyor* (Cumhuriyet, 1935), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Dünün Genci Anlatıyor*(Cumhuriyet, 1936), *Nanemolla* (Akşam, 1938) ve *Onikiler* (1999) romanlarıyla *Eski Hikâyeler: Hacıbabanın Havalanması* (Akşam, 1933) *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (Aydede, 1949) öykülerinde İstanbul'daki tiyatrolardan bahseder. Bunların yanında, yazarın tiyatroları konu aldığı yazıları da mevcuttur. Bu yazıları tarih sırasına göre şöyle sıralayabiliriz: “Bir Varmış Bir Yokmuş: Kel Hasan”, *Yedigün*, S. 71, 18 Temmuz 1934, s. 10-11, 22; “Bugünden Dünden: Komik-i Şehir Hasan”, *Aydede*, 21 Ağustos 1948, s. 2; “Minakyan'ın 'Osmanlı Tiyatrosu’”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 3, Mart 1950, s.104-106; “Kel Hasan'ın 'Hayalhane-i Osmani' Kumpanyası”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 5, Mayıs 1950, s.186-189; “Beyoğlu Tiyatroları”, *İstanbul Yazıları*, s. 160-163; “Yazlık Tiyatrolar”, *İstanbul Yazıları*, s. 164- 167.

Yazarın romanlarında ve öykülerinde, eski İstanbul'daki tiyatrolar hakkında önemli bilgiler bulmak mümkündür.

Yukarıda anlatıldığı üzere tiyatro, İstanbul'da o zamanlar için henüz yeni bir türdür. Daha öncesine kadar bu türü tanımayan İstanbullular, tiyatroya önyargıyla bakarlar. Kadının ve kızın rahatlıkla tek başına sokağa çıkamadığı veya faytona bile kadınla erkeğin yan yana binemediği kapalı bir toplumda, tiyatro sahnesinde kadınla erkeğin birlikte oyun sergilemeleri ve kadınların tabiri caizse “yarı çıplak” şekilde sahneye çıkmaları aykırı bir durum olarak görülür. Halkın örf ve âdetlerine yabancı olan bu durum, ister istemez toplumca eleştirilir. Sermet Muhtar da, toplumdaki bu düşünceleri eserlerindeki kahramanlarına yükleterek dile getirmeye çalışır. Yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* romanında Beybaba'nın annesi, oğlunun hovarda oluşunun ve karı kız peşinde koşmasının sebebini tiyatrolara bağlar. Beybaba'nın annesine göre tiyatrolar, çocukların, gençlerin terbiyesini bozan, ahlak dışı oyunların sergilendiği bir yerdir. Romanda onun bu düşünceleri, oğluna verdiği nasihatlerde dile getirilir. Beybaba'nın annesinin tiyatroya karşı önyargısı, romanda şöyle geçer:

“-Ah, ah bu tiyatrolar. Her şeyden evvel onları yok etmeli, çoluğun çocuğun edebini, terbiyesini

korumalı... A taze yavrucuğu, Hasanın, Şevkinin tiyatrolarına ne diye götürürsün?

Bari us pahası olsun da bir daha oralara ayağını sokma.” (“D. G. A.”, CUM., 28 İkincikanun 1936, s. 2).

Alus, Beybaba'nın annesi vasıtasıyla, toplumdaki değişik fikirleri de örneklemeye çalışır. Beybaba'nın annesinin bu düşünceleri, tiyatroya karşı halkın olumsuz tutumunu yansıtmaları bakımından önemlidir.

Sermet Muhtar'ın *Onikiler* romanında da, İstanbul'da tiyatrolarıyla meşhur olan semtin, Direklerarası olduğunu öğreniyoruz. Burası, eskiden Beyazıt ve Saraçhanebaşı arasında yer alan Şehzadebaşı'nın olduğu cadde olarak tanıtılır (*Onikiler*, s. 16).

Ayrıca, Kısıklı Millet Bahçesi, Bağlarbaşı, Üsküdar İcadiyesi, Göksu Çayırı, Bakırköy Millet Bahçesi, Sarıyer'in Çırçır Suyu, Küçük Çamlıca'nın Libade mesiresi ile Merdivenköy'ün Mama mesire yeri önemli tiyatroların kurulduğu ve meşhur oyunların oynandığı yerlerdir.

Alus'un *Pembe Maşlahlı Hanım* romanında da, İstanbul'daki gazetelerde bahar gelince tiyatroların hanımlara ve erkeklere açılacağına ilan edilişi dile getirilir. Romanda, Pembe Maşlahlı Hanım'ın geçmişi anlatılır. Pembe Maşlahlı Hanım, gençliğinde bir zamparayla evlenir. Ancak kocası onu, tiyatro oyuncusu Karakaşyan ile aldatır. Pembe Maşlahlı Hanım ise, kocasının kendisini kiminle aldattığını merak eder ve tiyatroların mevsiminin açılmasını bekler. Nihayet yaz gelir, sayfiye, mesire mevsimi başlar ve “...gazeteler, tiyatroların hanımlara açılacağını...” (P. M. H., s. 28.) haber verir. Pembe Maşlahlı Hanım, Karakaşyan'ı gidip yerinde görür ve onu çok çirkin bulur. Sonrasında da evini terk eder.

Görüldüğü üzere yazarın bu romanında, İstanbul'daki tiyatro gelenekleri hakkında önemli bilgiler aktarılır. Eserde, eski İstanbul'da tiyatroların yazlık ve kışlık olarak iki türlü olduğu zikredilir. Romanda bu konu hakkında aktarılan dikkate değer bir ayrıntı da, yazlık tiyatroların mevsimi başlayınca, gazetelerin hangi tiyatronun nerede oynanacağını haber etmesi olarak karşımıza çıkar.

Alus'un *Nanemolla* romanında ise, eski İstanbul'daki tiyatrolarda çalınan geleneksel marş hakkında bilgi verilir. Romanda, başkahraman İrfan Bey ve arkadaşlarının Güllü Agop'un tiyatrosuna gidişleri konu edilince, yazar araya girerek, geleneksel tiyatro marşının İspanyol Marşı olduğunu belirtir (“Nanemolla”, *AKŞ.*, 16 Mart 1938, s.7) ve şöyle devam eder:

“Bu marş bizim çocukluğumuzda Abdinin, Hasanın, Şevkinin tiyatrolarında son perde açılmadan evvel çalınan, oyunun biteceğini haber veren mahud marştır. Güllü Agop'un zamanında maskaralıklar tamam olup dram veya operet başlayacağı sıralarda çalınırmış. Sonradakilere oradan yadigar kalmış olacak.” (“Nanemolla”, *AKŞ.*, 16 Mart 1938, s.7).

Görülüyor ki Sermet Muhtar, yapıtlarında eski İstanbul'daki tiyatro geleneğine ait önemli bilgiler aktarır. Bu bilgiler ışığında, özelliklerini verdiği tiyatroları şu başlıklar altında inceleyebiliriz: Hoca Naum'un Tiyatrosu, Osmanlı Tiyatrosu, Avrupa Tiyatrosu, Amerika Tiyatrosu, Eğlencehane-i Osmanî Kumpanyası, Hayalhane-i Osmanî Kumpanyası, Osmanlı Dram Tiyatrosu, Konkordiya Tiyatrosu ve Odeon Tiyatrosu.

3. 5. 1. 2. 1. Naum'un Tiyatrosu

Sermet Muhtar'ın eserlerinden tespit ettiğimiz ilk tiyatro, Naum'un Tiyatrosu'dur. Bu tiyatroya, Alus'un *Sülün Bey'in Hatıraları*, *Nanemolla* ve *Onikiler* romanlarında rastlamaktayız.

Sülün Bey'in Hatıraları romanında Naum'un Tiyatrosu sadece isim olarak geçer (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 8 Eylül

1933, s. 5).

Onikiler romanında, semai kahvesinde oturan kahramanların, yangın söndürmedeki kahramanlıkları anlatılınca bu tiyatronun adı zikredilir. Eserde, Beyoğlu yangınında gösterdikleri maharetleri anlatılan tulumbacıların, bu yangın sırasında yanan yerlerden olan Naum'un Tiyatrosu'nu da söndürmek için çalıştıkları dile getirilir (*Onikiler*, s. 27).

Adı geçen romanda Naum'un Tiyatrosu hakkında, Beyoğlu yangınında yanan yer olması dışında başka bir ayrıntı verilmez.

Aynı tiyatronun adı, yazarın *Nanemolla* romanında da geçer. Burada, başkahraman İrfan Bey'in çocukluğunu hatırlarken zihninden geçen bu tiyatronun Beyoğlu yangınındaki vaziyeti şöyle ifade edilir:

“24 Mayıs 1870 de çıkan, o vakitki Beyoğlunun dörtte üçünü harabeye çeviren büyük yangında kapı kapamaca yanmıştır.” (“Nanemolla”, *AKŞ.*, 20 Mart 1938, s.7).

Sermet Muhtar Alus, Naum'un Tiyatrosu'na ait detaylı bilgileri yazılarında aktarır. Alus, *Tarih Hazinesi*'ndeki “Osmanlı Tiyatrosu'nun Birinci Aktristi Yeranuhi Karakaşyan” başlıklı yazısında Naum'un Tiyatrosu hakkında şu kısa bilgileri verir:

Naum'un Tiyatrosu, Beyoğlu'nda, Galatasaray karşısında, Sait Paşa Geçidi'nin bulunduğu yerdedir. Sahibi, Lübnanlı Michel Naum'dur. Buraya Avrupa'dan truplar getiren Naum, ara sıra Ermeni oyunlar da oynatır.

Görüldüğü üzere yazarın yapıtlarında ya da yazılarında bu tiyatroya ait geniş bir bilgi bulmak mümkün değildir. Ancak Alus, romanında Naum'un Tiyatrosu'nu zikrederek, eski İstanbul'daki tiyatrolardan birinin ismini dile getirmiş olur. Bu bakımından hakkında fazla ayrıntı verilme de Naum'un Tiyatrosu'nun adının geçmesi, çalışmamız için ayrı bir öneme sahiptir.

3. 5. 1. 2. 2. Osmanlı Tiyatrosu

Alus, Osmanlı Tiyatrosu'nu *Sülün Bey'in Hatıraları*, *Anasını Gör Kızını Al*, *Nanemolla* romanları ile *Molla Bey'in Baldızı* öykülerinde konu edinir. *Anasını Gör Kızını Al* romanında bu tiyatronun adını, Piç Eda'nın yaralanması sırasında komiserin ağzından duyarız. Komiser, olayın olduğu mahalle toplanıp olaya ilgisiz davrananlara şu sözleri sarf eder:

“Güllü Agop tiyatrosunda Tospatyanla karşı karşıya komedya mı oynuyoruz?” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 3 İlkteşrin 1936, s. 5). Romanda, bu tiyatronun sahibi, Güllü Agop'un adının zikredilmesinden başka herhangi bir ayrıntı verilmez.

Buna rağmen Sermet Muhtar'ın *Nanemolla* romanında Osmanlı Tiyatrosu detaylıca anlatılır. Burası, eserde başkahraman İrfan Bey ve arkadaşlarının eğlenmek için gittikleri mekân olarak karşımıza çıkar. Yazar, romanın konusu anlatıldığı sırada araya girerek bu tiyatro hakkında önemli bilgiler aktarır. Romanda Osmanlı Tiyatrosu şöyle tasvir edilir:

“Yaygaralar ve gürültüler ayyuka çıkan bu kümbet çatılı, kûhi suratlı alamet Güllü Agopun Gedikpaşadaki meşhur (Osmanlı Tiyartosu) dur.

Etrafındaki çepeçevre duvar, Alibey yokuşu, Yahyapaşa ve Tatlıkuyu sokaklarıyla sınırlanmış, eflake ser çekmiş bir bina. Padişahların bile locası bulunan, sadrazamlara, vükelalara varıncaya kadar müşterisi olan, İstanbul'un baş tacı, biricik tiyatro...” (“Nanemolla”, *AKŞ.*, 13 Mart 1938, s.7).

Asıl ismi Agop Vartovyan' olan Güllü Agop, 1840 yılında İstanbul'da doğmuş ve Ermeni mekteplerinde

okumuş bir gençtir(“Nanemolla”, AKŞ., 16 Mart 1938, s.7). Balıkhanede memurken, Beyoğlu'ndaki Şark Tiyatrosu'nda aktörlüğe başlar(“Nanemolla”, AKŞ., 16 Mart 1938, s.7; *Onikiler*, s. 222). Az zaman sonra büyük muvaffakiyetler kazanan Güllü Agop, 1867 yılında Osmanlı Tiyatrosu'nu kurar. Agop Vartanya da Güllü Agop diye anılmaya başlar”. Güllü Agop, yazarın *Nanemolla* eserinde şöyle tasvir edilir:

“Uzun boylu, kurnazlığı fıldır fıldır dönen gözlerinden besbelli, saç sakalı katrana daldırılmış kadar zifiri kara bir adam...” (‘Nanemolla’, AKŞ., 16 Mart 1938, s.7).

Bu tiyatronun bulunduğu yerin ve binanın sahibi, “Mısır kapı kâhyası ve sonra âyân azası meşhur Abraham Paşa”(‘Nanemolla’, AKŞ., 13 Mart 1938, s.7)dır. Sermet Muhtar Alus, Osmanlı Tiyatrosu'nun kurulmasının hikâyesini şöyle anlatır:

“Gedikpaşada, Çarşıkapısından Kumkapıya inen yokuşun solunda, şimdi Azak sinemasının bulunduğu mahalde, Soulie isminde bir Fransız vaktile bir canbazhane işletirmiş, patron bırakıp gidince, tiyatroyu seven bazı Türk münevverleri, fırsatı elden kaçırmayıp buranın alınmasına ön ayak olarak binayı lazım gelen tadilâtile tiyatro haline sokmuşlar. Oraya (Osmanlı Tiyatrosu) adını koymuşlar.”.

Nanemolla romanında bu tiyatronun içi ayrıntılı olarak şöyle tasvir edilir:

“Çatı katındaki kubbenin ortasında 100-150 mumluk muhteşem bir avize... Mumlar dayanmadığı için cami kandilleri konmuş. Oyun başlamadan evvel, bocurgatla aşağı indiriliyor; kandilleri yakılıp gayet yavaş yukarı çekiliyor.

Fırdolayı üç kat loca... (Benyuar) denilen alt kattaki birinci sınıflarda güvez kadife perdeler ve koltuklar...

İkinci katta, sahnenin tam karşısındaki gepgeniş locanın al kadife perdeleri kapalı; cephesi armaî Osmanîli; yaldızlı kartonpiyerler içinde...

Sağında sadrazam paşanın, solunda valide sultanın baş ağasının locaları. Bitişişindekiler vükelayı vahhanın ve vüzerayı züşarun.

Partere gelelim...

Sahnenin önünde orkestra mahalli. Ensesinde çeyrek liralık hususi koltuklar. Ardında bileti bir beyaz mecidiyeye birinci mevki sandalyeler. Onun da arkasında 10 kuruşluk ikinci mevki...Çeyreğe olan paradi çatı katında...

Sahne at koşturacak genişlikte. Rivayete nazaran Paristeki (Şatie) tiyatrosunununkinden bir iki metre eksiki varmış...

Dış perdenin üstünde, Fransadaki (Fontenblo) sarayının resmi.” (‘Nanemolla’, AKŞ., 17 Mart 1938, s.7).

Yine, Osmanlı Tiyatrosu'ndaki locaların ve hususî sandalyelerin belirli ücrete tabi olduğu da romanda verilen önemli ayrıntılardandır. Ücretler şöyledir: Birinci sınıf locaların bedeli, üç altındır(‘Nanemolla’, AKŞ., 16 Mart 1938, s.7). Hususî koltuk bedeli ise, 27 kuruştur(‘Nanemolla’, AKŞ., 17 Mart 1938, s.7).

Osmanlı Tiyatrosu, ramazanda faaliyete geçer ve ilk temsilini de “Leyla ile Mecnun” oyunu ile yapar. Bu oyundan sonra, Osmanlı Tiyatrosu'nda oynanan oyunların ardı arkası kesilmez. Bunlardan bazılarının isimleri şöyledir:

“Viktor Hugonun (Anjelo Malapiyeri)si, (Lükres Borjiya)sı; Namık Kemal (Kara Bela) sı; Recaizade Ekrem (Vuslat yahut Süreksiz Sevinç)i; Ebuziya Tevfikin (Eceli Kaza)sı; Hoca Hakkının (Hak)ı; Mustafa Hulusinin (Dehşetli Hata)sı; (Kaza ve Kader); (Tedbirde Kusur); (Kumar Belası yahut 30 Sene); (Kendi Düşen

Ağlamaz); (İkbal); (Görenek); (Âfeti Cahil yahut İnhimaki Sahulet); (Paki Duman); (Ya Gazi Ya Şehid); (Bir Günlük İkbal); (Zamane Şıkları); (Sahte Hekim); (Madam Nisvan); (Eyyvah); (Vehhamlık Deliliktir); (Sefalet-i Aşk)” (“Nanemolla”, AKŞ., 19 Mart 1938, s.7).

Nanemolla eserinden öğrendiğimiz kadarıyla bu tiyatrodaki, haftada iki kere oyun oynanır (“Nanemolla”, AKŞ., 16 Mart 1938, s.7) ve her oyun zamanı burası tıklım tıklım olur. Buraların, oyun zamanı kalabalık olduğunu belirten Alus, seyircilerin çoğunluğunun piyeslerdeki kadın oyuncular için geldiğini savunur. *Nanemolla* eserinde halkın tiyatroya bu kadar çok rağbet edişi, tiyatrolardaki yabancı aktrislerle bağlanır. Meselâ romanda, tiyatronun oyuncularından olan Küçük Karakaşyan'dan dolayı Güllü Agop'un tiyatrosuna ilgi gösterildiği dile getirilir. İrfan Bey'in ve arkadaşlarının Küçük Karakaşyan'ı görmek için tiyatroya gitmeleri de, bu durumu en iyi şekilde örnekler. Eserde verilen bu ayrıntı önemlidir:

“Şaka değil, Küçük Karakaşyanın menfaati bu. İstanbul'un yarısı ona meftun, tutkun...” (“Nanemolla”, AKŞ., 17 Mart 1938, s.7).

Halk, güzel aktrislerden ötürü tiyatroya gider. Aynı durum, yazarın *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde de konu olarak ele alınır. Molla Bey ve arkadaşları geçmiş günlerden konuşurlarken, o zamanların tiyatrolarındaki güzelleri de hatırlarına getirirler. Özellikle dillere destan olan, herkes tarafından beğenilen, Güllü Agop'un tiyatrosundaki Küçük Karakaşyan'dır. Öyküde Molla Bey ve arkadaşlarının bu konuşmaları sırasında Küçük Karakaşyan hakkında söylediklerini, konuya açıklık getireceği düşüncesiyle, aynen aktarıyoruz:

“-Güllü Agop'un Gedikpaşadaki tiyatrası gözümün önüne geldi. Küçük Karakaşyan kafiresi sanki karşımda.

-Ya hay!.. Ne şeker, ne ilik şeydi Yarabbi! Ligoite esvabı giyip ilimya kaymağı göğüsle

Asma kabağı kollarla Eleni rolüne çıkar, billur sesiyle sineler deşerdi. ” (“M. B. B.”, AYD., 15 Ocak 1949, s. 5). Diyebiliriz ki Küçük Karakaşyan, herkesi kendisine hayran bırakan bir güzelliğe sahiptir.

Bu meşhur aktris, yazarın *Sülün Bey'in Hatıraları* romanına da konu edilir. Romanda, Sülün Bey'in babasının yakışıklılığı anlatınca, onun Küçük Karakaşyan'la ilgili bir hatırası da dil getirilir:

“Güllü Agop'un meşhur aktrisi Küçük Karakaşyan, koca mabeyincilere yüz buruşturur, boş çevirirken, rol oynadığı esnada, kaç kere göğsündeki gülü, babamın locasına fırlatmış. Hatta bir defasında, içeri düşürememiş te bir bahane ile şanodan çıkıp bir başka gülle gelmiş, locaya onu da atmış.” (“S. B. H.”, AKŞ., 8 Eylül 1933, s. 5).

Yine yazarın *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde, Osmanlı Tiyatrosu'nun diğer aktrislerinin de adları geçer. Bunlar, Büyük Karakaşyan, Nivart ve Araksi (“M. B. B.”, AYD., 15 Ocak 1949, s. 5)'dir.

Nivart, Osmanlı Tiyatrosu'nun ilk kurulduğu senelerin başaktrisidir (“Nanemolla”, AKŞ., 20 Mart 1938, s.7).

Bu oyunlardaki diğer aktris ve aktörler de şunlardır: Türklerden Ahmet Necip, Hamit ve ressam Münif Fehim'in babası Fehim Efendi; yabancılardan ise, Bedros, Megakyan, Mardiros Minakyan, Atamyas, Papazyan, Tospatyan, Narlıyan, Çaprast, Sisak, Sanikciyan, Matosyan.

Bunlar içinde yer alan Ahmet Necib Efendi, ilk Türk aktörlerindendir. Güllü Agop'un Gedikpaşa'daki Osmanlı Tiyatrosu'nda en parlak devrini yaşar. Buradan başka, Minakyan'ın kumpanyasında da oynamıştır.

Nanemolla romanında Osmanlı Tiyatrosu'nun sahibi Güllü Agop da, roman kahramanı olarak kaşımıza çıkar. Tiyatroya giden İrfan Bey, Pembeten Eşref ve diğerlerini kağıda karşılayan, onları içeri buyur eden ve yerlerine kadar onlara eşlik eden, tiyatronun sahibi Güllü Agop'tur. Romanda Güllü Agop, müşterilerinin mizacına göre davranan,

onları memnun etmek için elinden gelenin en iyisini yapan biri olarak gösterilir. Eserde, onun bu hali şöyle anlatılır:

“Güllü Agop, öyle hinoğlu hinlerden ki, nabızagöre şerbet vermenin kurdu; mizaca göre muamelede menendi yok. Sadrazamdan, vekil vükelasından tut ta aşağı tabakalara kadar herkesle ahabab.

Ekâbire ve burnuna sinek konsa kış demiyecek kadar kurumlara, yerlere eğilip kandilli temennahlar. Karşılarında elpençe divan, büyük kamet, kıt laf. Kibirsizlere, deryadillere gayet samimi. Alay ve latifeden hoşlananlara şen, şakacı. Külhanlığa meraklılara ve sayılı fırtınalara da tam omuzdaş mukabele...” (“Nanemolla”, AKŞ., 16 Mart 1938, s.7).

Romandan hareketle Güllü Agop'un, müşterileriyle birebir ilgilenen bir kurucu olduğunu söyleyebiliriz. Bu tiyatroya da, eğlenmek için her sınıftan insan gelir. Aynı eserde, Osmanlı Tiyatrosu'na gelen izleyiciler şöyle tasvir edilir:

“Askeriyeden, bahriyeden, zaptiyeden, erkân, ümera, zabitan... Sivilden daire müdürleri, kalem mümeyyizleri ve kâtipleri... Mektepliler: Tıbbiye, Harbiye, Mühendishane, Bahriye mektebi talebeleri... Sonra Hayriye tüccarları, dükkân tezgah sahipleri, kuyumcu çarşısının esnafları... Daha sonra cavalacoz guruh...” (“Nanemolla”, AKŞ., 13 Mart 1938, s.7).

İstanbul'da her kesimden insanın rağbet ettiği bu tiyatro, bir gece ansızın yıktırılır. Sermet Muhtar, bunun sebebini *Nanemolla* romanında şöyle açıklar:

“301 senesinde oynanan, Ahmet Mithat merhumun 'Çerkez Özdenler' piyesinin (tebaa beyninde tefrikayı dal olduğu) Abdülhamit'e jurnal edilmiş, bina bir gece içinde belediye amelelerine hak ile yeksan ettirilmiş.

Meşrutiyet senelerinde buraya mühendis mektebi inşası kararlaştırılarak ve gayet metin temeller atılarak 90 bin sarı lira sarf edilmişken her nedense vazgeçilmiş temeller senelerce kalmış, bilahare Abraham Paşa veresesi arsa bedelini hükümetten istirdat eylemiş.” (“Nanemolla”, AKŞ., 13 Mart 1938, s.7).

Güllü Agop'un tiyatrosu, bir jurnalden dolayı yıktırılır. Eski şanı, şöhreti tarihe karışır. Güllü Agop da, bu tarihten sonra II. Abdülhamit'in emriyle Mızıkay-ı Hümayun'a alınır. Kendi isteğiyle de müslüman olan Güllü Agop, Yakup adını alarak hayatının sonuna kadar sarayda yaşar (“Nanemolla”, AKŞ., 16 Mart 1938, s.7).

Sonuç olarak, Osmanlı Tiyatrosu'nun yazarın eserlerinde kahramanların eğlenmek için gittikleri bir mekân olarak ele alındığını söyleyebiliriz. Bu bakımdan tiyatrolar, İstanbul'da halkın eğlenceleri arasında değerlendirilir. Alus, İstanbul'da bir zamanlar mevcut olan ve değişik oyunlarıyla müşterilerinin eğlenceli vakitler geçirmesini sağlayan Osmanlı Tiyatrosu'na ait her ayrıntıyı romanlarında ve öykülerinde başarıyla işleyerek, İstanbulluların eğlence hayatına ışık tutmuş olur.

3. 5. 1. 2. 3. Amerika Tiyatrosu

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde dile getirdiği tiyatrolardan biri de, Amerika Tiyatrosu'dur. Alus, *Tombul Mirasyedi* ile *Onikiler* romanlarında bu tiyatrodan bahseder. Amerika Tiyatrosu, *Tombul Mirasyedi*'de kahramanların eğlenmek için gittikleri mekân olarak verilmesine karşın (“T. M.”, S. P., 24 Aralık 1934, s. 8); *Onikiler* romanında, başkahraman olan Onikiler grubunun İspir İzzet'in peşine düşmeleri sırasında konu edilir. Kahramanlar, İspir İzzet'in bulunması için İstanbul'daki her mekânı ararlar. Bunun için Galata'daki Amerika Tiyatrosu'na da gitmeye karar verirler. İşte bu sırada yazar, araya girerek Amerika Tiyatrosu hakkında önemli bilgiler aktarır.

Romanda verilen bilgilere göre, Amerika Tiyatrosu, Galata'da ve Aya Nikola Kilisesi'ni geçince Rus Çalgısı'nın

yanındadır. Buranın direktörü olan Sotiraki, çekirdekten yetişme bir oyuncudur(*Onikiler*, s. 164).

Bu tiyatrodaki aktris ve aktörler eserde aktarıldığı üzere şunlardır:

“Amerika Tiyatrosu'nun o zamanki en komiği Abdi, en belli başlı aktörleri de Deveci Agâh, Paşabahçeli Raşid, Hacı Manok(.), tiran (yani hain rolünü oynayan) Çingene Kosti, sirar (jön prömiye) // Todori, paskal İstipri Andon, düelloclu Rafail, gardrob Püzant, yanaşma Kel Hasan.

Amerika Tiyatrosu'nun aktrislerine gelince en meşhurları Büyük Amelya ile Küçük Amelya.” (*Onikiler*, s. 165).

Yazarın adı geçen bu romanlarının dışında başka bir eserinde bu tiyatro hakkında herhangi bir bilgi bulmak mümkün değildir. Ancak *Tombul Mirasyedi* ile *Onikiler* romanlarında Amerika Tiyatrosu'nun adının zikredilmesi, İstanbul'daki tiyatroların bir halkasını vermesi bakımından önemlidir.

3. 5. 1. 2. 4. Avrupa Tiyatrosu

Onikiler romanında, İspir İzzet'i arayan *Onikiler*'in Avrupa Tiyatrosu'na da girdiklerini görmekteyiz. Bu tiyatro, Galata'da, Kafesçi Sokağı'nın karşısındadır.

Komik Arif'in idaresinde olan Avrupa Tiyatrosu'nun da aktris ve aktörleri; meşhur kantocu Peruz, Aranik, Hanende Deli Peruz, Agato Eleni, Kavuklu Hamdi, Büyük İsmail, Komik Ali Rıza, Küçük Asım, Davulcu Ahmet, Hasköylü Avram olarak aktarılır (*Onikiler*, s. 166).

Alus'un adı geçen eserinde Avrupa Tiyatrosu, fazla ayrıntısıyla aktarılmaz. Yine de bu tiyatro, İstanbul'daki tiyatrolardan birini teşkil etmesi bakımından önemlidir.

3. 5. 1. 2. 5. Eğlencehane-i Osmanî Kumpanyası

Sermet Muhtar Alus'un İstanbul'daki demirbaş kumpanyalar olarak gördüğü tiyatrolardan ilki¹⁰⁰⁰⁰⁰, Komik Şevki'nin Eğlencehane-i Osmanî Kumpanyası'dır. Yazar bu tiyatroyu, *Pembe Maşlahlı Hanım*, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur*, *Onikiler* romanlarıyla 47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi öyküsünde dile getirir. Bu eserlerde, kahramanların eğlenmek için gittikleri bir mekân olarak verilen Eğlencehane-i Osmanî Kumpanyası, Komik Şevki'nin idaresinde bulunduğu ve Büyük İsmail'in rejisörlüğünü yaptığı bir tiyatrodur (“İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 17 Şubat 1935, s. 8; “47 Sene Evvel...”, *AYD.*, 6 Ağustos 1949, s. 5).

Yazarın *Pembe Maşlahlı Hanım* romanındaki başkahraman Pembe Maşlahlı Hanım, kocasının kendisini Şevki'nin tiyatrosundaki aktrislerden Kamelâ ile aldattığını öğrenince, bir an önce o tiyatroya gidip Kamelâ'yı görmek ister. Bunun için, Eğlencehane-i Osmanî Kumpanyası'nın gününün gelmesini bekler. Nihayet salı günü geldiğinde Şevki'nin tiyatrosuna giden Pembe Maşlahlı Hanım, gördüklerine inanamaz. Çünkü Kamelâ, kendisinden çirkindir. Kocasının böyle bir kadın yüzünden kendisini aldatmasını kabullenemez ve evini terk eder.

Bu eserde, kadınlarla erkeklerin birlikte tiyatroya gitmeleri konusu işlense de; asıl anlatılmak istenen, tiyatro aktrislerinin evli erkekleri baştan çıkarıp kötü sonlara sürüklemeleridir. Kamelâ gibi nice güzel yabancı aktrisler, sahnedeki tavırları, kıvrak danslarıyla gelen müşterilerin gönüllerini çalarak, kendilerine müptela ederler. Böylelikle de,

bu saf delikanlılardan dolayı tiyatronun müşterisi her zaman olur. Bu durum, romanda Şevki'nin tiyatrosu örnek verilerek anlatılır. Bu bakımdan *Pembe Maşlahlı Hanım* romanında hem isim olarak bu tiyatronun adının zikredilmesi, hem de tiyatro aktrislerinin vaziyetlerinin dile getirilmesi önemli bir ayrıntıdır.

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur eserinde de, Ata Paşa konağına Şeker Bayramı dolayısıyla gelen misafirlerin tiyatroya karşı ilgileri anlatılırken, Eğlencehâne-i Osmanî Kumpanyası'nın adından bahsedilir.

47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi öyküsünde ise, donanma sahibi Fuat Paşa'nın, bahçesinde gelenleri eğlendirmek için Şevki'nin ve takımının çağrıldığı dile getirilmiştir. Romanda Şevki ve diğer oyuncular için, bahçenin ortasında bir sahne kurulduğu ve oyunları oynaması kısaca anlatılır. Ancak öykünün konusu Tosun Bey'in çapkınlıkları olduğu için, bu oyuncular hakkında fazla bilgi verilmez.

Yine de, yazarın romanlarında, öykülerinde ve yazılarında Eğlencehâne-i Osmanî Kumpanyası'na ait önemli bilgiler bulmak mümkündür. Mesela bu kumpanya, Kadıköy, Soğukçeşme civarındaki Zamboğlu Bahçesi'ndedir (*P. M. H.*, s. 28; “İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 17 Şubat 1935, s. 8). Bu bahçede salı günleri oyunlar oynayan Komik Şevki (*P. M. H.*, s. 28), bütün İstanbulluları mekânına toplar.

İstanbul'un mesire günleri, çarşı pazar alışverişi veya Galata-Beyoğlu gezintileri gibi, seyirlik oyunları da cuma ve pazar günlerine denk gelir. Ancak Eğlencehâne-i Osmanî Kumpanyası'nda Şevki'nin oyunları, yalnız salı günleri oynanır. Bunun sebebi de Şevki'nin, “...telgrafhane kâtipliğinden türediği, zanaatçe pişkin olmadığı için...” cuma ve pazarları Kadıköy'ünde yer bulamamasıdır.

47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi öyküsünde bu tiyatronun oyuncularının isimleri de verilir. Buna göre Eğlencehâne-i Osmanî Kumpanyası'nın belli başlı aktör ve aktrisleri; Lönlon Büyük İsmail, Santur çivisi Püzant ve düettocu Rafail'dir (“47 Sene Evvel”, *AYD.*, 6 Ağustos 1949, s. 5). Ayrıca, Kamelâ da bu tiyatronun oyuncularındandır (*P. M. H.*, s. 28).

Kısacası, İstanbul'da sadece salı günleri oyunlar sergileyen Komik Şevki'nin, İstanbulluların büyük zevkle izlediği aktörlerden biri olduğunu söyleyebiliriz. Komik Şevki'nin sahibi bulunduğu Eğlencehâne-i Osmanî Kumpanyası da, halkın eğlence geleneklerinin bir parçasını oluşturan tiyatrolardan biridir diyebiliriz.

3. 5. 1. 2. 6. Hayalhane-i Osmanî Kumpanyası

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde konu ettiği İstanbul'daki tiyatrolardan biri de Kel Hasan'ın Hayalhane-i Osmanî Kumpanyası'dır. Alus, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında ve *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* öyküsünde bu tiyatro hakkında önemli bilgiler verir. Sermet Muhtar'ın, romanlarında ve öykülerinde dile getirdiği bu tiyatro, bir eğlence mekânı olarak karşımıza çıkar. Ayrıca yazarın, Kel Hasan'ı ve onun tiyatrosunu anlattığı yazıları da vardır.

Yazarın eserlerinde ve yazılarında, tiyatrocusu Kel Hasan ve Hayalhane-i Osmanî Kumpanyası hakkında önemli açıklamalar yapılır.

Başının çıplaklığından ötürü kendisine Kel Hasan denilen tiyatrocusu, ayrıca burunsuzdur da. Burunsuzluğu hakkında çeşitli rivayetler olduğunu söyleyen Alus, bunlardan birkaçını şöyle açıklar: Kimileri, ya anadan doğma öyle olduğunu ya da küçüklüğünde salıncaktan düştüğünü söylerler. Kimilerine göre de, Galata'daki Avrupa Tiyatrosu'nda oynarken ustası Abdi, ona kızıp sahneden aşağı fırlatınca burun direği kırılır ve burunsuz kalır”.

Kel Hasan'ın tiyatroculuğu, küçüklüğünden itibaren başlar. On altı, on yedi yaşlarına kadar, ağabeyi polis

Hacı Fıtil ile yaşayan Kel Hasan, o sıralar yoğurt, süt satar. İşinden arta kalan vakitlerde de, mahalleliye türlü türlü nekrelikler yapar. Halkın ilgisini toplayan Hasan, zamanla bu zanaatını geliştirerek tiyatroculuğa doğru adım atar ve meşhur Hayalhane-i Osmanî Kumpanyası'nı kurar.

Kel Hasan, Hayalhane-i Osmanî Kumpanyası'nı Direklerarası'nda Mehmet'in Kiraathanesi'nin yerinde ilk kurar; ancak daha sonraları Şark Tiyatrosu'na nakleder. Bundan sonraki yıllarda I. Meşrutiyet'in ilanına kadar ramazanlarda ve kışın cuma günleri oynadığı mekân burası olur". Aktörün yazın temelli yeri ise, Kuşdili Çayırı'dır ("İki Gönül Bir Olunca...", *S. P.*, 17 Şubat 1935, s. 8). Burada her cuma ve pazarları, saat 19.30'da oyunu başlayan Kel Hasan ("İki Gönül Bir Olunca...", *S. P.*, 17 Şubat 1935, s. 8), hafta arasında da diğer tulûatçılar gibi Mama, Libade, Bağlarbaşı, Sular, Bakırköy semtlerini dolaşır".

Kel Hasan'ın sahne kıyafeti, ilk zamanlar hiç değişmez. Her yerde aynı kıyafetle oyunu oynar. Zamanın İbişleri kılığına giren Hasan'ın, başında püskülsüz, kalıpsız, upuzun fes; yüzünde zifiri karaya boyalı, sekiz rakamı vardır. Kalın kalın kaşlar, yapma bos bıyıklar; arkasında pijamayı andıran, yamalar içinde basma gömlek; altında don; belinde al kuşak; bir elinde gaz tenekesi, öbüründe sırtlı süpürge ile sahneye çıkar".

Hayalhane-i Osmanî Kumpanyası'nın kadrosu da sık sık değişmez. Kel Hasan'ın akıl hocası ve rejisörü Kamil ("İki Gönül Bir Olunca...", *S. P.*, 17 Şubat 1935, s. 8)'dir. Bu tiyatronun aktör ve aktrisleri ise, baş aktör Kel Hasan; baba, Deveci Agah; sırar, önce Nuri, sonra Sırım Todori; tıran, evvelâ Püzant, sonra Sarhoş Külhanyan ("47 Sene Evvel", *AYD.*, 30 Temmuz 1949, s. 5); bir perdelik komedi komiği, Kambur Mehmed; anne, Bayzar; hanım, Alis; sevgili, Küçük Virjini; hizmetçi, Küçük Amelya; tıranın yardımcısı Apik veya Garbis; mazlumu koruyan, düettolara da katılan Rafail'dir".

Kantocular da, ilk zamanlar Peruz", karanlık ağızlı Küçük Virjini, Karayağız Minyon Virjini, çetrefil dilli Küçük Amelya, Donyağı Büyük Amelya("47 Sene Evvel", *AYD.*, 30 Temmuz 1949, s. 5)'dir.

Kel Hasan'ın Hayalhane-i Osmanî Kumpanyası'nın en meşhur oyunları ise şunlardır: "Rüyada Taaşşuk", "Âşıklar", "Horozlu Düğün", "Gargeton Harabeleri", "Simon ve Mari yahut "Perleşaz Kabristanı Cinayeti", "Paris Paçavrası", "Gözlemeci", "Hindiana", "Cahut", "Seksen Günde Devri Âlem", "Kırmızı Kedi Meyhanesi", "Serencamlı Vasiyet", "Meserret'in Encamı", "Bir Kadının İntikamı", "Deniz Canavarı" ile "Fıraklı Nağmeler'dir.

Bu oyunları izlemek için localara 40, 50; mevkilere ise 10 veya 5 kuruşu gözden çıkarmak gerektiğini söyleyen Alus", Kel Hasan'ın klasik komikliklerini de gördüğü kadarıyla şöyle sıralar:

"Gaz tenekesini paldır küldür yuvarlayarak şanoya çıkmak... Misafire başını koklatmak, ağzına burnuna sürmek ve (şifalıdır, safra bastırır)ı yapıştırmak... Hatırlı bir çiftlik sahibinin veya (Antika Talyan) elbiseli bir kontun yanında, ayak ayak üstüne atarken, şıpşıp terliği suratına fırlatmak... Kahve filcanına tükürüp eteğiyle kurulamak; kahveyi getirirken aksırıp parmağı ile içindekini çıkarmak... Bahşiş isterken (gönlünden ne koparsa balgamdan maadası makbulüm!) demek... Küçük Hanımın, akça pakça cariyenin boynuna, koluna parmağını sürüp; (Edirnenin kaymağı) diye yalamak... Tıran saldırıp efendisini temizleyeceği saniye: (sende bir taneyse bende iki tane var!) diyerek çifte tabancayı çıkarmak; şıpşak haini yere serip mazlumu hainin pençesinden kurtarmak..."

Sermet Muhtar Alus'un çocukluk yıllarında Kel Hasan ismiyle meşhur olan tiyatrocı, bu şöhretinin rakipsiz kaldığı yıllarda da Komik-i Şehir Hasan diye anılmaya başlanır. En şöhretli zamanı ise, Sultan Abdülhamit'in saltanat yıllarına denk gelir. Cumhuriyet devrine kadar da tanınan Komik-i Şehir Hasan, 1929 yılında vefat eder".

Görüldüğü üzere, yazarın eserlerinde bahsettiği bu mekânlar, İstanbul'da bir zamanlar mevcut

olan ve her sınıftan halkı eğlendirmek amacıyla kurulan önemli yerlerdir.

3. 5. 1. 2. 7. Osmanlı Dram Tiyatrosu

Bu tiyatro ise, Mardiros Manakyan'a aittir. Alus, *Sülün Bey'in Hatıraları* ile *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanlarında bu tiyatrodan bahseder.

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur romanında Yekta Hanım'ın tiyatroya karşı nefreti anlatılırken, Manakyan'ın tiyatrosu da zikredilir. Eserde İstanbul'daki tiyatrolar ve özellikleri bahsedilince, Manakyan'la ilgili şu cümleler de aktarılır:

“Manakyana giriyorlarsa bıyıklı karısı veya oğlu Aram tarafından karşılanıp kollarına girilerek, etekleri tutularak, en baş localara çıkarılırdı.” (“İki Gönül Bir Olunca..”, S. P., 17 Şubat 1935, s. 8). Romanda, Manakyan ve ailesinin müşterilerine karşı ilgilerini anlatan bu cümleden başka, Osmanlı Dram Tiyatrosu hakkında bir bilgi bulmak mümkün değildir.

Bu tiyatro da, yine yazarın yazılarından hareketle açıklanacaktır.

Manakyan'ın 1885 yılında kurduğu Osmanlı Dram Tiyatrosu, hem oyunlarının hissî dram ya da cinai melodram türünde olmasından, hem de müşterilerinin hep kibar takımı olmasından ötürü diğer tiyatrolardan farklıdır.

Mardiros Manakyan, kışın, ramazanları otuz gece, şeker bayramları üç gün Şehzadebaşı'nda, Direklerarası'nda; yazın ise Kuşdili Çayırı, Zamboğlu Bahçesi veya “Hadika-i Basarîye” denilen Papaz'ın Bahçesi'nde erkeklerle kadınlara oyunlar verir”. En meşhur oyunları ise, “La dam O Kamelya”, “Dalila”, “Fanfan Klodine”, “Kızıl Köprü Cinayeti”, “Peçeli Kadın”, “Balmumcu”, “Kontes Sara” ve “Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi”’dir. Oyunlarının vakaları, çoğunlukla Paris'in kibar konaklarında ya da Sen Nehri civarındaki büyük şatolarda geçer”.

Alus, Manakyan'ın bu oyunlarına giden bayanların oyun sırasındaki hallerini şöyle tasvir eder:

“Seyreden hanımların hali içler acısı; hıçkırır hıçkırır ağlayanlar, sinirleri boşanıp zangır zangır titreyenler, çarpıntıları kalkıp tıkananlar. Bunu bildiklerinden tertipli geliyorlar. Yanlarında kolonya, lokman ruhu, hatta hatta bazılarında posyon kordial.”.

Osmanlı Dram Tiyatrosu'nun oyuncular ve bu oyuncuların rolleri hiç değişmez. Manak Efendi daima müşfik, aile ocağına düşkün bir baba; Holas alicenap, babacan veya pişkin adam; Binemiciyan jönprömiye; Aleksanyan(“S. B. H.”, AKŞ., 19 Eylül 1933, s. 5) müfsit, hain, kanlı katil; Aleksanyan'ın karısı Siranuş silik, uyuntu tip; Şehinyan ikinci jönprömiye; Aznif dedikoducu, saman altından su yürüten; Satenik yaşlı kadın; Kartoloz Mari hizmetçi rolleriyle bütünleşmişlerdir”.

1908 Meşrutiyet'in ilanına kadar bu mesleğini aralıksız devam ettiren Manakyan, bu tarihten sonra ara sıra oyunlar oynar. 1912 yılında da, jübilesi yapılan Mardiros Manakyan'a Maarif nişanı takılır”.

3. 5. 1. 2. 8. Konkordiya Tiyatrosu

Alus, Rum tiyatrosu olarak bilinen Konkordiya Tiyatrosu'nu *Tombul Mirasyedi* ve *Onikiler* romanlarında konu edinir. *Tombul Mirasyedi*'de, başkahraman Vehbi Bey'in ortadan kaybolması anlatılır. Kanbur Nabi Efendi, kaybolan Vehbi Bey'in Konkordiya'da veya Beyoğlu'ndaki diğer tiyatrolarda olabileceğini düşünür. Çünkü Vehbi Bey ve arkadaşları evden çıkmadan evvel herhangi bir tiyatroya gidip eğlenmenin planını yaparlar("T. M.", *S. P.*, 8 Şubat 1935, s. 8). Romanda, sadece Nabi Efendi'nin zihninden geçen Konkordiya Tiyatrosu'na ait başka bilgi aktarılmaz.

Aynı tiyatro, yazarın *Onikiler* romanında geçer. Eserde, meşhur umumhaneci Bursalı Süripik'in evine giren Onikiler'in, bu evin sermayedarlarından olan Yahudi Roza'yı istemeleri anlatılınca, yazar araya girerek, bu düşkün kadın hakkında bilgi verir. Romanda Yahudi Roza'ya ait yapılan açıklamalar içinde, onun önceleri Konkordiya'da şamalı kibrit sattığı ve seyirciler arasında cilve yaptığı da yer alır(*Onkiler*, s. 189).

Bu romanlarda Konkordiya Tiyatrosu hakkında verilen ayrıntılar, İstanbul'daki Rum tiyatrolarından birini dile getirmeleri bakımından önemlidir.

Alus, *İstanbul Yazıları* kitabında yer alan bir yazısında bu tiyatroya ait şu bilgileri verir: Konkordiya Tiyatrosu, Beyoğlu'ndadır. Bina salaş olmasına rağmen, büyük ve geniştir. Binanın bahçesinde yazlık bir sahne, Bartoli'nin Lokantası ve bir birahane vardır.

3. 5. 1. 2. 9. Odeon Tiyatrosu

Yazarın *Rükiş Hanımlar*, *Tombul Mirasyedi* ve *Onikiler* romanlarında; *Eski Hikâyeler: İmanın Havalanması* adlı hikâyesinde bu tiyatrodan bahsedilir. Eserlerinde kahramanlarının eğlendikleri mekânlar olarak verilir. Bir Rum tiyatrosu olan Odeon Tiyatrosu ("T. M.", *S. P.*, 8 Şubat 1935, s. 8), apukurya"" zamanı burada verilen balolarından ötürü ün salmıştır(*Onkiler*, s. 189; "E. H: Hacıbabanın Havalanması", *AKŞ.*, 27 Nisan 1933, s. 5).

Rükiş Hanımlar romanında, alafrangalığa özenen Cavidan'ın, bu tiyatronun kapısına asılan Avrupalı aktrisleri taklit ettiği, onlar gibi giyindiği, saçına şekil verdiği dile getirilir("R. H.", *AKŞ.*, 9 Şubat 1934, s. 5).

1875 yılında Beyoğlu'nda inşa edilen Odeon Tiyatrosu(*Onkiler*, s.194)'nda, sürekli Rum kumpanyalarının ya komedileri, ya dramları ya da operetleri temsil edilir.

Burası ilk kurulduğu yıllarda Varyete Tiyatrosu olarak bilinir. Ancak daha sonraları muhtelif isimlerle anılır. Sermet Muhtar'ın *Onikiler* romanında bu isimler şöyle aktarılır: Eldorado, Verdi, Odeon veya Eclair (*Onkiler*, s.194). Odeon'da, apukurya zamanı düzenlenen maskeli balolara; erkekler 10 kuruş verip aldıkları biletlerle girebilirlerken, kadınlar hiç para vermeden; yani biletsiz girerler. Birinci sınıf locayı tutmak içinse, beş mecdiyeyi gözden çıkarmak gerekir

3. 5. 2. GAZİNOLAR

Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde anlattığı eski İstanbul'daki gazinolar, eğlence hayatı tutkunlarının oldukça rağbet ettiği mekânlardan biri olarak karşımıza çıkar. Yazarın yapıtlarında meyhane, birahane, baloz veya batakhane olarak da nitelendirdiği bu mekânlar, çoğunlukla içkili, çalgılı türkülü eğlenilen yerlerdir. Alus, eserlerinin çoğunda Eski İstanbul'daki gazinolardan bahseder. *Sülü'n Bey'in Hatıraları* (*Akşam*, 1933), *Harp Zengininin Gelini* (1934),

Rüküş Hanımlar(Akşam, 1934), *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934), *Dünün Genci Anlatıyor* (Cumhuriyet, 1935), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Nanemolla* (Akşam, 1938) ve *Onikiler* (1999) romanlarıyla; *Eski Hikayeler: Hacıbabanın Havalanması* (Akşam, 1933), *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (Aydede, 1949) ve *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Kara Leman'ın Alyanak Ali Bey'le Evlenmesi ve Akıbeti* (Akşam, 1951) öykülerinde İstanbul'un gazinolarına ait bilgilere rastlamaktayız. Adı geçen bu eserlerde yer alan gazinolar, kahramanların genellikle ahlâkını bozan ve onları kötü alışkanlıklara sevk eden bir çevre olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan Alus'un eserlerindeki gazinolar genellikle zamparaların, külhanbeylerin, paragöz dalkavukların, yosmaların veya kılavuzların toplandığı bir mekân görünümündedir.

3. 5. 2. 1. Pirinççi'nin Gazinosu

Sülün Bey'in Hatıraları, *Nanemolla* ve *Onikiler* romanlarında bu gazinonun adı geçer. *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında Sülün Bey'in babasının gençliğinde bu gazinoda eğlendiği dile getirilir(“S. B. H”, *AKŞ.*, 8 Eylül 1933, s. 5). *Nanemolla* romanında da, başkahraman İrfan Bey'in arkadaşlarıyla bu gazinoda eğlenmesi anlatılır. Bu romanda, Pirinççi Gazinosu'nun Kuledibi'nde olduğunu öğreniyoruz (“Nanemolla”, *AKŞ.*, 17 Temmuz 1938, s. 7). *Onikiler*'de ise, Arap Abdullah'ın İspir İzzet'i bulup ondan intikam alması anlatılır. Bunun için İstanbul'daki bütün meyhane ve umumhaneye giren Arap Abdullah ve arkadaşları Pirinççi Gazinosu'na da girerler. Orada aradıklarını bulamayan Onikiler, birkaç kadeh rakı içip kendilerinden geçerler. Burada içki olarak daha çok rakının servise sunulduğunu görmekteyiz (*Onikiler*, s. 173).

Kuledibi'nde yer alan bu gazino, gece yarısına kadar açık kalan, İstanbul'un en meşhur çalgılı birahanelerindendir.

3. 5. 2. 2. İsplandid Gazinosu

İsplandid Gazinosu, *Harp Zengininin Gelini* ve *Dünün Genci Anlatıyor* romanlarında konu edilir. *Harp Zengininin Gelini*'nde Cevdet Efendi'nin gençliğinde takıldığı gazinolardan biri de, İsplandid Gazinosu olduğu aktarılır (H. Z. G., s. 37). Ancak romanda bu gazino hakkında bilgi verilmez. *Dünün Genci Anlatıyor* romanında ise, Beybaba'nın gittiği eğlence mekânlarından biri olarak karşımıza çıkar. Beybaba, gençliğinde gazinolarda geçen hatıralarını anlatırken, bu gazinoya ait önemli bilgiler de verir.

İsplandid Gazinosu, genellikle Tokatlıyan olarak bilinir. Çünkü burası Tokatlıyan adında bir şahısa aittir. Burada hem gazino hem de lokanta işleten Tokatlıyan, gazinosunun ismini İsplandid olarak koyar. İsplandid Gazinosu, Beyoğlu'ndadır. Beyoğlu'nun en süslü ve en kibar yeri olan bu gazino, kibar tabakadan insanların tercih ettiği bir mekândır. Alafranga bir havası vardır. Garsonları, Frenk üniforma giyer. Mekândaki bütün kadehler, tabaklar, peçeteler hep markalıdır. Gazinonun tam ortasında alafranga bir orkestra vardır. Bu orkestrada çoğunlukla opera parçaları çalar(“D. G. A.”, *CUM.*, 18 Birincikanun 1935, s. 2).

3. 5. 2. 3. Filip'in Gazinosu"

Rüküş Hanımlar romanında adı geçen Filip'in Gazinosu, Karaköyde'dir("R. H.", *AKŞ.*, 18 Mart 1934, s. 5). Romanda, eğlence mekânı olarak verilen Filip'in Gazinosu, o zamanların ünlü gazinolarındandır. Müdavimlerinin daha çok basın mensuplarının olduğu bu gazino kapatılınca yerine Ceyno adında bir birahane açılır. Filip'in Gazinosu yerinde açılan bu yeni birahaneden de Alus bahseder. *Harp Zengininin Gelini*'nde Cevdet Paşa'nın eğlenmek için gittiği yerlerden biri olarak verilir(H. Z. G., s. 37). *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde de, Ceyno Gazinosu'nun adı geçer. Öyküde, buranın Aziziye Karakolu'na yakın olduğu dile getirilir. Ayrıca Ceyno Gazinosu; yiyecek ve içecek de satın alınabilen bir yerdir("M. B. B.", *AYD.*, 26 Şubat 1949, s.5).

3. 5. 2. 4. İstasyon Birahanesi

Bu birahane, *Tombul Mirasyedi* ile *Anasını Gör Kızını Al* romanlarında geçer. Burasının Sirkeci'de olduğu belirtilir("T. M.", *S. P.*, 4 Eylül 1934, s.8; "A. G. K. A.", *KRN.*, 4 İlkkanun 1937, s. 5). Bu küçük bilgiden başka romanlarında İstasyon Birahanesi'ne ait bir bilgiye rastlanmaz.

3. 5. 2. 5. Kılburnu Gazinosu

Dünün Genci Anlatıyor romanında, Beybaba'nın hatıraları anlatılır. Beybaba'nın bu hatıraları içinde, Kılburnu Gazinosu ile ilgili bir anısı da mevcuttur. Şöyle ki Beybaba, burada bir kadına âşık olur. Romanda kahramanın buradaki anısı anlatılırken, Kılburnu Gazinosu hakkında da açıklamalar yapılır: Bu gazino, Fener'dedir. Kemani Tahsin, burada saz çalar. Ayrıca bu gazino, Rum ve Yahudi yosmalarıyla ün salmıştır ("D. G. A.", *CUM.*, 13 Birincikanun 1935, s. 2).

3. 5. 2. 6. Manol'un ve Palabıyık'ın Gazinosu

Her iki gazino da, yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* romanında bahsedilir. Bu gazinolar, Beybaba'nın âlem yaptığı mekânlar olarak karşımıza çıkarlar. Eserde bu gazinolar hakkında önemli bilgiler de verilir.

Bu iki gazino, Sandıkburnu'ndadır. Deniz kıyısında yer alan bu gazinolar, her vakit ağzına kadar doludur. Aralarında "*tebdili kıyafet paşalar*" ("D. G. A.", *CUM.*, 14 Birincikanun 1935, s. 2) da olduğuna işaret edilen bu gazinonun müşterileri, genellikle rütbeli kişilerdir. En iyi rakı ve bol çeşitli meze, bu iki gazino da servise sunulur. Romanda aktarılan bilgiye göre, Manol'un Gazinosu'nda müşterilere ikram edilen serviste şunlar yer alır:

"*Manolun kazinosunda düzün ve mastikanın ekstrasından maada Yunan konyağının, Sakız reçinasının halisi; Sisamin, Kıbrısın misket üzümünden yapılma, şerbet gibi şarapların da enfesi bulunurdu.*" ("D. G. A.", *CUM.*, 14 Birincikanun 1935, s. 2).

Palabıyık'ın Gazinosu'ndaki servis de şu özelliklerinden ötürü meşhur olmuştur:

"*Palabıyığın düz rakisile mezelerine uyar yoktu. Bir cızbiz köftesi pişirirdi ki, parmaklarını ye; bir midye pilakisi yapardı ki yemede yanında yat. Taratorları, salataları, turşuları tabağın içinde çiçek demeti gibi dururdu.*"("D. G. A.", *CUM.*, 15 Birincikanun 1935, s. 2).

Ayrıca denize sıfır oldukları için bu gazinoların önünde sandallar, kayıklar ve salapuryalar dizili bekler.

3. 5. 2. 7. Büyük Aynalı ve Küçük Aynalı Birahaneleri

Alus, Büyük Aynalı ve Küçük Aynalı Birahaneleri'ni *Sülün Bey'in Hatıraları* ve *Onikiler* romanlarında bahsetmiştir. Ayrıca yazarın İstanbul'un Galata semtindeki eğlence yerlerini anlattığı bir makalesinde de, Büyük Aynalı ve Küçük Aynalı Birahaneleri hakkında bilgiler verilir.

Sülün Bey'in Hatıraları romanında, Sülün Bey'in babasının uğradığı meyhanelerden biri olarak verilir. Romanda, Sülün Bey'in babasının Büyük Aynalı'da birkaç tek mastika içmeden işine gitmediği dile getirilir(“S. B. H”, *AKŞ.*, 8 Eylül 1933, s. 5).

Onikiler romanında da, bu birahaneler zikredilir. Romanda “Onikiler Şimdi de İspir İzzet'in Peşinde” başlığıyla yer alan bölümde, Onikiler'in İspir İzzet'i arama maceraları anlatılır. Onikiler, İspir İzzet'i Galata'nın meyhanelerinde aramakla işe başlarlar. Büyük Aynalı ve Küçük Aynalı Birahaneleri onların ilk girdikleri meyhanelerdendir. Romanda olaylar anlatılırken bu iki birahaneye ait açıklamalar da yapılır. Şöyle ki, Büyük Aynalı ve Küçük Aynalı Birahaneleri Galata'nın en meşhur birahaneleridirler. “*Her yerde rakının karafakisi kuruşa, onlarda 60 paraya; mezeler de âlâ mı âlâ.*”(Onikiler, s. 157) dediği bu mekânda, Mihyoti düzü çok rağbet görür.

Galata'da Sabık Abdullah Efendi Lokantası'ndan sonraki sokağa, burada bulunan Büyük ve Küçük Aynalı Birahaneleri'nden ötürü, Aynalı denilir'.

3. 5. 2. 8. Şerbethane Balozu'

Bu baloz, yazarın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* ile *Onikiler* romanlarında konu edilmiştir.

Şerbethane Balozu, Alus'un *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* adlı eserinde yeni evli erkekleri gayri meşru ilişkilere sürükleyen, eğlencenin ve içkinin sınırı olmayan bir mekân olarak gösterilir. Romanın kahramanlarından Yaver Bey, yeni evli olmasına rağmen bir gece bile evine uğramaz. Her gece, Galata'nın meyhanelerinde dost tuttuğu düşkün kadınlarla içip eğlenir. Onun gittiği meyhanelerden biri de, Şerbethane Balozu'dur (“İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 3 Mart 1935, s.8)dur. Galata'daki bu meyhaneye takılan Yaver Bey'in, eşini başka kadınlarla aldattığı anlatılır. Romanda bu gazino hakkında ayrıntılı bir bilgi verilmez.

Onikiler romanında zikredilen Şerbethane Balozu da, Onikiler'in İspir İzzet'i bulmak için girdikleri meyhanelerden biri olarak karşımıza çıkar. Onikiler'in balozdaki maceraları anlatılırken, mekân hakkında da bilgi verilir. Burası Galata'nın Şerbethane Sokağı'nda yer alır. Tek katlı ve büyük bir yerdir. Balozun içi, gaz lambalarıyla aydınlatılır. Tavanın ortasında büyük bir gaz lambası, kenarlarında da küçük lambalar mevcuttur. Masaları da mermerdendir.

Buranın sahibi, Arap Todori adında bir zattır. Arap Todori, Tatalalı bir Rum'dur. Balozun içinde, solda tezgaha benzer taştan bir çıkıntı var. Burası mal sahibine, yani Arap Todori'ye mahsustur. Kapıdan girince karşıda çalgıcılar yer alır. Lavtacı meşhur Sadıkoğlunun idaresinde bir kıranete, bir lavta, bir çiftenara, bir tef takımı mevcuttur. Burasının müşterileri genellikle ayak takımındandır. Buradaki düşkün kadınlar, müşterileri eğlendirmekle sorumludurlar. Ancak en önemli görevleri, gelenlere çok içtirmektir. Alus, Şerbethane Balozu'ndaki yosmaların bu özelliklerini şöyle aktarır:

“Kart, kazulet beş, altı düzgün kuklası, fistanlarının üstüne pembe, mavi, yeşil renkte, parlak atlardan bluzlar giymişler. İçeri “selamünaleyküm” diyenin ensesine ekşiyorlar; “bana bir kahve ısmarlar mısın?” diye yanaşıyorlar.

Sıftah, kuruşa olan kahveden başlamada, hemen bardağı 100 paraya olan biraya veya karafakisi çeyreğe olan rakıya dayanmada.” (Onikiler, s. 158).

Gazinolardaki bu kadınların işi güçleri, bugünkü barlarda konsomasyon yapan kadınlar gibi, boyuna müşterilerden para sızdırmaktır.

3. 5. 2. 9. Hovardanın Meyhanesi"

Yine yazarın *Onikiler* romanında Onikiler'in İspir İzzet'le maceraları anlatılırken, Hovardanın Meyhanesinden de bahsedilir. Burası Galata'nın Aynalı Sokağı'nın karşısındaki Tramvay yolundadır. Yazarın romanında bu baloz hakkında; *“Çeşmemeydanı'nın, Boğazkesen'in, Peruzağa'nın ne kadar hovarda takımağası varsa hepsi orada.” (Onikiler, s. 159)* cümlesinden başka bir ayrıntı verilmez. Diyebiliriz ki Galata'nın diğer meyhaneleri gibi Hovardanın Meyhanesi de, çoğunlukla arka sokakların zamparalarını, külhanbeylerini ağırlayan bir mekândır.

3. 5. 2. 10. Yüksek Baloz'

*Onikiler'*de bahsedilen diğer bir gazino da, Yüksek Baloz'dur. Onikiler, İspir İzzet için Galata'daki meyhanelerden olan Yüksek Baloz'a da girerler. Romanda onların balozda İzzet İspir'i aramaları anlatılırken, yazar araya girerek bu baloz hakkında önemli bilgiler verir.

Yüksek Baloz, yaklaşık otuz basamak merdivenle çıkılan yüksekçe bir yerdir. İçerisi geniş olan bu baloz, çalgıcıları ve yosmalarıyla meşhurdur. Burası her zaman çok kalabalıktır. Galata'daki diğer meyhanelere rağmen buraya biraz daha kibar insanlar gelir. Son olarak; Yüksek Baloz'un daha sonraki yıllarda yıkılarak yerine otel yapıldığını söyleyebiliriz(*Onikiler, s. 160*).

3. 5. 2. 11. Madam Bella Oteli Gazinosu

Madam Bella'nın Oteli, *Onikiler* romanında geçer. Romanda Madam Bela olarak verilen bu mekânın doğru yazılışı; Madam Bella'dır". Burası, Kasaplar Sokağı'nda yer alır. Bu mekânın zemin katı, gazino olarak kullanılır.

Madam Bella Otel'i'nin gazinosunda Lehli yosmalar hizmet eder. Galata'nın meşhur batakhanelerinden biridir. Romanda Madam Bella Otel'i'nin ünü hakkında şu bilgiler verilir:

“Bela'nın otelinin kapıları avanaklara fora. Buyurun efendim buyurun!..

Girenin vay haline. Bir daha ismini duyabilirsen, cismini görebilirsene aşk olsun. Anadan doğma edilip nesi var nesi yok alındıktan sonra, bodrum katındaki mahzende kayıplara karıştı gitti. Binbirdirek Batakhanesi'nin Galata şubesi.” (Onikiler, s. 161).

Bu nedenle Alus'tan öğrenilen bir rivayete göre, ileriki yıllarda yakılan Madam Bella Otel'i'nin bodrum katında insan kemikleri bulunmuştur.

3. 5. 2. 12. Alafranga Baloz

Alus, *Onikiler* romanında ve *İstanbul Ansiklopedisi* ile *Resimli Tarih Mecmuası*'ndaki yazılarında bu gazino hakkında bilgiler verir. İstanbul'da Necatibey (Tophane) caddesinde Karaköy'den Tophane'ye doğru giderken sağ kolda şimdiki Tophane Sokağı, o zamanki adı ile Kasaplar Sokağı'nı geçince karşımıza çıkan Alafranga Baloz, II. Abdülhamit'in son devirlerindeki Galata'nın meşhur balozlarından. Burasını, Adalı Yani adında bir Rum işletir.

Buraya da yirmi beş, otuz adım merdivenle çıkılır. Etrafta masalar, ortada bir dans yeri ve orkestrası olan Alafranga Baloz'un diğer meyhanelerden tek farkı, bir tiyatro sahnesinin olmasıdır". Alafranga Baloz'da on, on iki kadın çalıştırılır. Ancak buradaki kadınlar, diğerlerinkinden biraz daha yüksek tabakadan ve seçme kişilerdir. Buranın müşterileri ise; *“Limandaki Fransız, Rus, Avusturya, Yunan vapurlarının çarkçıları, kamarotları, lostromoları, tayfaları (...) ve yerlilerden de tatlı su frengi bozuntuları, Beyoğlu mağazalarının Rum katoliği tezgahdarları, uygunsuz takımından şâbî emretler, kokonalar...”* dır.

Baloz'un en gözde yosması ise, Kambur Manyo'dur (Onikiler, s. 162). Burada genellikle polka, mazurka ve vals dansları oynanır. Yazarın verdiği açıklamaya göre; Türkler de bu baloza gider. Ancak orada dansa kalkmazlar. Onlar yalnız kadını yanına oturtup beraber bira içer ve keyif çatar.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Galata'nın en temiz, en patırtısız en gürültüsüz meyhanesi burasıdır.

3. 5. 2. 13. Şekerci Sofi'nin Gazinosu

Alus, *Onikiler* eserinde Onikiler'in İspir İzzet macerasıyla birlikte bu gazinonun da adını zikreder. Kahramanlar, İspir'i bulmak için bu gazinoya da girerler. Ancak onu burada bulamazlar(Onikiler, s. 162). Romandan öğrendiğimiz kadarıyla, Şekerci Sofi'nin Gazinosu, Alafranga Baloz'un birkaç kapı ilerisindedir. Bu gazinocuya şekerci denilmesinin iki sebebi var:

“Evvelâ kendisi beyaz, tombul, şeker gibi de tatlı. Saniyen, gazinosunda içkiden maada alafranga şekerleme mekerleme, pasta masta da bulunuyor.” (Onikiler, s. 162).

Şekerci Sofi'nin Gazinosu, iki katlıdır ve üst katındaki odaları genellikle mirasyedi beyler kullanır. Gazinonun sahibi Sofi, kumral ve endamlı bir Rum kadınıdır.

3. 5. 2. 14. Zorba'nın Balozu

Sülün Bey'in Hatıraları ve *Onikiler* romanlarında bahsedilen Zorba'nın Balozu, Galata semtindedir. *Sülün Bey'in Hatıraları*'nda Sülün Bey'in babasının gençliğinde takıldığı meyhanelerden biri olarak karşımıza çıkar.

Onikiler'de ise, başkahraman Onikiler'in maceraları sırasında zikredilir. Burası, Sakallı Yorgi'nin Balozu diye de bilinir. Romanda aktarılan bilgiye göre, Sakallı Yorgi'nin meyhanesine bitişik dükkânı bir sarraf kiralar. Tefecilik eden Yorgi, bu sarrafa borçlanır ve iflas eder. Sarraf da, Yorgi'nin balozuna sahip çıkar. İdaresini de, Şişman Verjin'e bırakır. Alttaki meyhaneye üç dört Lehli kız getirip burasını ecnebilere dans yeri yapan Sarraf, üstünü de Şişman Verjin'in idaresinde alaturka baloz yapar(*Onikiler*, s. 163).

3. 5. 2. 15. Arkadi Gazinosu

Galata semtindeki gazinolardan biri de, Arkadi Gazinosu'dur. Bu gazinoya, *Onikiler* romanında rastlamaktayız. Gazino, ismini sokağa da vermiştir. Galata'da Arkadi Sokağı da bulunmaktadır. Arkadi Gazinosu, II. Abdülhamit'in saltanatının son yıllarında açılan İstanbul'un ilk gazinolarından biridir

. Burasını eski komiserlerden Arap Enver adında biri işletir(*Onikiler*, s. 163).

3. 5. 2. 16. Küplü'nün Meyhanesi

Onikiler romanında adı geçen gazinolardandır. Buraya ayak takımından kimseler, sokaklarda dilenen ayyaşlar, parasız pulsuzlar gelir. Müşterilerine bedava içki vermesinden dolayı sahibi, Küplü diye anılır. Küplü'nün bedava içki dağıtması, içki fabrikalarını rahatsız eder. Bunun üzerine fabrikalar bu meyhaneyi, sahte rakı veriyor diye, hükümete şikâyet ederler. Meyhane hükümetçe dört, beş kere basılır ve içindeki rakılar da Sıhhiye'de kontrol edilir. Ancak, bu rakıların en ekstra çeşitlerinden de kaliteli oldukları tespit edilince fabrikalar şikâyetlerini geri alırlar(*Onikiler*, s. 163).

3. 5. 2. 17. Eftalipos Gazinosu

Alus'un *Onikiler* romanında ve *Eski Hikâyeler: Hacıbabanın Havalanması* adlı hikâyesinde zikredilir.

Onikiler romanında geçen Eftalipos Gazinosu, yine *Onikiler*'in uğradığı gazinolardan biridir. Eserde, burasının Taksim'e varmadan, yani İstiklal Caddesi ile Sıraselviler caddesinin kesiştiği yerde olduğunu öğreniyoruz(*Onikiler*, s. 174). Romanda bu gazinonun içi şöyle tasvir edilir:

“Rum çalgısı ahenkleri, mandolin ve gitara sesleri aksediyordu. Meydanın ortasındaki yüksek havuzun fısıkiyesi şırıldamıyor, sağ yandaki salaş karpuz, kavun sergilerinden atılmış kabukların üstünde, milyonlarca sinekler uçuşuyor, sol yanda, Talimhane Meydanı'nın köşe duvarının amonyak kokusu, Yenicami apteshanelerinden bin kat beter halde genizleri yakıyordu.” (*Onikiler*, s. 174).

Eski Hikâyeler: Hacıbabanın Havalanması'nda Salman Bey'in yakın arkadaşlarından olan Sıtkı Ağabey'i bu gazinoda tanıdığını görmekteyiz(“E. H: Hacıbabanın Havalanması”, *AKŞ.*, 16 Nisan 1933, s. 7). Mirasyedi Salman Bey, Sıtkı ile tanıştıktan sonra sıkı bir ahabap olur. Onunla Beyoğlu'ndaki meyhanelere, umumhanelere giren Salman Bey, bütün servetini bu mekânlarda bitirir. Kahramanlarının yozlaşmasını bu mekânlara ve buralardaki kötü arkadaşlara

bağlayan Alus, gazinoları kişiyi hem maddî hem manevî olarak sömüren mekânlar olarak gösterir.

3. 3. 5. 2. 18. Vasil'in Gazinosu

Bu meyhane, *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* öyküsünde bahsedilir. Tosun Bey'in, arkadaşlarıyla burada eğlenmesi konu edilince, gazino hakkında da bilgiler verilir.

Vasil'in Gazinosu, Kaşamış'tadır. O zamanların adlı sanlı çakıntı yeri, en müşkülpesent içki tiryakilerinin rağbet ettiği bir mekândır. Yine öyküden öğrendiğimiz kadarıyla meşhur edebiyatçı Ahmet Rasim, Vasil'in Gazinosu'nun müdavimlerindendir. Bahçesinde koca koca ağaçlar bulunan ve bundan dolayı kasvet verici bir loşluk oluşan Vasil'in Gazinosu'nda güpegündüz bile göz gözü görmez. İnsanı sıkıntıya sokan bu havasına rağmen oranın düzü, mastıkası ve Sisam şarabı çok meşhurdur(“47 Sene Evvel...”, *AYD.*, 30 Temmuz 1949, s.5).

3. 5. 2. 19. Diğer Meyhaneler

Bu meyhaneler, Alus'un eserlerinde adını zikrettiği; ancak hakkında hiçbir açıklama yapmadığı mekânlardır. Bu bakımdan burada sadece bu yerlerin adları verilecektir.

Tombul Mirasyedi romanında Foskolo Birahanesi'nin adı zikredilir. Burası; mirasyedilerin, dalkavukların, zamparaların eğlenmek için tercih ettikleri mekânlar arasındadır. Romanda, “Tombul Mirasyedi” lakaplı Vehbi Bey'in yanındaki dalkavuklarla Galata'nın Foskolo Birahanesine eğlenmeye gittikleri anlatılır(“T. M.”, *S. P.*, 3 Birincikanun 1934, s.8).

Alus'un *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* adlı eserinde, Moskof Balozu'nun adı geçer. Burası, ahlakı bozan, ilişkileri yozlaştıran bir mekan olarak gösterilir (“İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 3 Mart 1935, s.8).

Nanemolla'da, Şişli'de olduğunu öğrendiğimiz Aleksî'nin Gazinosu'nun adı verilir. Burası, Beyoğlu'nun en seçme yosmalarının mekânıdır.(“Nanemolla”, *AKŞ.*, 17 Temmuz 1938, s. 7).

Onikiler romanda geçen, Galata'nın diğer eğlence mekânları ise, “*Sürob'un Meyhanesi...*” (*Onikiler*, s.168), “*İstrazburg Birahanesi...*, *Kafe Komers...*, *Gambrinüs Birahanesi...*, *Kafe Ruayal...*” (*Onikiler*, s.173), “*...Kafe Kurun...*” (*Onikiler*, s.174)dur.

Molla Bey'in Baldızı öyküsünde de Osmanbey Gazinosu'nun(“M. B. B.”, *AYD.*, 26 Ocak 1949, s.5) ve Beyoğlu'ndaki Yani'nin Birahanesi'nin adları zikredilir(“M. B. B.”, *AYD.*, 23 Mart 1949, s.5).

Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Kara Leman'ın Alyanak Ali Bey'le Evlenmesi ve Akıbeti adlı kısa hikâyesinde ise, Sandıkburnu'ndaki Maksud'un Meyhanesi dile getirilir(“E. Z. M. V: Kara Leman'ın...”, *AKŞ.*, 5 Nisan 1951, s. 7).

Sonuç olarak diyebiliriz ki Sermet Muhtar Alus konusu aşk maceraları, entrikalar, şansızlıklar veya hayattaki herhangi bir sosyal olay olan eserlerinin içeriğinde, Eski İstanbul'a ait önemli bilgiler aktarır. Bu bakımdan Alus'un eserlerinin çoğunda eski İstanbul'un hususî hayatının izlerine rastlamak mümkündür. Yazar, şehrin arka sokaklarını, buralardaki hayatı, zamparaları, yosmaları büyük bir gözlemle eserlerinde konu edinir. İstanbul'un arka sokakları denilince Beyoğlu ve Galata semtleri ilk akla gelir. Eski İstanbul'da bu semtler ise, gazinoların, meyhanelerin ve randevu evlerinin çokluğuyla bilinirler. Yazarın eserlerinde dile getirilen Galata ve Beyoğlu semtleri de, gazinolarıyla gündeme gelirler. Alus, eserlerinde çoğunluğunu Galata ve Beyoğlu'ndakilerin oluşturduğu İstanbul'daki gazinoları, ilginç gözlemleriyle aktarır. Bu gözlemleri içinde gazinoların tarihçelerine, yapısal özelliklerine, müşterilerine veya hususî özelliklerine kadar en ince ayrıntısına rastlamak mümkündür. Bu bakımdan Sermet Muhtar'ın eserlerinde gazinolara dair verilen bilgiler, tarihsel ve toplumsal açıdan önemli sayılabilecek ayrıntılardır.

3. 5. 3. EV İÇİ EĞLENCELERİ

Sermet Muhtar Alus'un yapıtlarında İstanbul'a ait yaptığı açıklamalar içinde, bu şehrin ev içindeki hayatını yansıtabilecek önemli bilgiler de vardır. Alus, İstanbul'un sokak hayatı kadar ev içi hayatını da büyük bir başarıyla dile getirir. Gözlem gücü kuvvetli olan yazar, İstanbulluların evlerinde geçirdikleri zamanları dilimlere ayırır. Bunları, bir gün içerisinde şöyle sınıflandırabiliriz: bayanların süslenişleri, özellikle erkeklerin ve ev halkının misafir kabulleri, temizlik faslı ve evdeki muhabbetler. Alus ev içindeki eğlenceleri, evdeki muhabbetlerden biri olarak nitelendirir. Bu bakımdan hem yapıtlarında hem de romanlarında ve öykülerinde İstanbul'daki ev içi eğlencelerine ait bilgiler aktarır.

Ramazanlarda, özellikle kış aylarında veya sair günlerde İstanbullular, evlerinde vakitlerini çeşitli oyunlar oynayarak veya oynatarak eğlenceli geçirirler. Yazar da, romanlarında ve öykülerinde bu ev içi eğlencelerine dair bilgiler verir. İstanbul'da gazinolara, tiyatrolara veya Karagöz ve Orta Oyunu oynatan mekânlara gidemeyenler, evlerinde kendilerinin de rol aldığı çeşitli oyunlar oynayarak eğlenceli vakit geçirirler. Bu bakımdan İstanbul'daki eğlence hayatı içinde, evlerdeki bu oyunları da zikretmek gerekir.

Alus'un eserlerinde, mekânı evde geçen olaylarda bu eğlencelerden bahsettiğini görmekteyiz. Yazarın çoğu eserinde bizzat kahramanını bu oyunlarla eğlenirken görürüz. *Sülün Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933), *Harp Zengininin Gelini* (1934), *Rüküş Hanımlar* (Akşam, 1934) romanlarında ve *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949) öyküsünde rastladığımız ev içi eğlenceleri şunlardır:

Sülün Bey'in Hatıraları romanında Sülün Bey'in babasının, evine gelen erkek misafirleriyle tavla oynadığını görmekteyiz(“S. B. H”, AKŞ., 14 Eylül 1933, s. 5). Ayrıca onun, evindeki aşçıbaşı Emin Ağa ile iskambil oynaması da dile getirilir. Aşçıbaşı Emin Ağa, çok iyi iskambil bilir. Onun bu özelliği, romanda şöyle aktarılır:

“İskambil kahramanı idi. Bütün klasik işaretleri bilir, oynarken her birini pek mahirane idare

ederdi.”(“S. B. H”, *AKŞ.*, 14 Eylül 1933, s. 5).

Sülün Bey'in Hatıraları'nda rastladığımız ev içi eğlencelerinden biri de, Karagöz oynatmaktır. Romanda Sülün Bey'in dayısı Hüseyin Ağa'nın, konakta senede beş altı kere Karagöz oynattığı anlatılır. Eserde, telgrafhanede çalıştığı için kendisine “Telgrafçı” denilen Hüseyin Ağa'nın Hacı Salih adındaki arkadaşıyla Saraçhane'deki dükkânlarında Karagöz kuklaları yaptıkları da zikredilir (“S. B. H”, *AKŞ.*, 17 Eylül 1933, s. 5).

Harp Zengininin Gelini romanında, eski İstanbul'daki ev içi eğlencelerinden birinin de, kuklacı ve laternası olduğunu görmekteyiz. Romanda, Cevdet Bey'in ailesinin iki kuruşa kuklacı çağırttığı dile getirilir. Kuklacının, kuklasıyla oyun oynatarak ve laternasıyla da, müzik çalarak evdekileri eğlendirdiği anlatılır (H. Z. G., s. 18). Yine aynı romanda, evin hanımlarının domino, iskambil, peçiç (s. 286) ve tavlâ oynadıkları aktarılır (s. 392).

Rüküş Hanımlar'da da, Gavur Ömer Paşa'nın cariyelerinin yalıda çeşitli oyunlar oynayarak, paşalarının vakitlerini güzel geçirmelerini sağladıkları anlatılır. Gavur Ömer Paşa, İstanbul zenginlerindendir ve bu nedenle evinde sayısız cariyeye vardır. Bu cariyelerle gününü geçiren Paşa, zaman zaman onların oyunlarını seyrederek eğlenir. Hatta romanda Gavur Ömer Paşa'nın, bu oyunları seyrederken geçirdiği ani kalp kriziyle vefat ettiği zikredilir. Cariyelerin, Paşa'nın vefat ettiği gün koç bilezik koç yüzük oyununu oynadıkları belirtilir (“R. H.”, *AKŞ.*, 8 Kanunusani 1934, s. 5).

Molla Bey'in Baldızı öyküsünde ise, Hulki Bey'in arkadaşı Şeyh Saim tanıtılırken onun yalılara, konaklara gidip Karagöz ve Orta Oyunu gibi oyunlar oynadığı zikredilir. Onun bu yeteneği öyküde şöyle ifade edilir:

“*Gayet nekre, bir kol çengi. Tuhaf tuhaf nüktelerine, fıkralarına uyar yok. Mükemmel meddahlık eder, karagözün âlâsını oynatır, hususî toplantılarda orta oyununa çıkıp kavuklu olur, herkesi katıltırdı.*” (“M. B. B.”, *AYD.*, 12 Mart 1949, s.5). Şeyh Saim, bu yeteneğinden dolayı herkesçe tanınır ve evlere davet edilir. Özellikle paşaların, beylerin ve mirasyedi beylerin yalılarında, konaklarından eksik olmaz.

Aynı öyküde, Huriye ile kılavuzu Dürnev'in katıldıkları bir sünnet düğününde başlarına gelen musibetler anlatılır. Bu musibetler içinde en can sıkıcı olan da, İmam Ataullah Efendi'de misafir kaldıkları günlerdir. Çünkü Huriye ve kılavuzu, bu günler içinde İmam Efendi ile sürekli tavlâ, domino ve iskambil oynarlar. İşin can sıkıcı tarafı ise, Huriye'ye sevdalanan İmam Ataullah Efendi, her oyunda yenilen tarafın galip gelen tarafı öpmesi şartını koyar. İmam da, bu oyunlarda çok yetenekli olduğu için boyuna Huriye'den öpücükler alır. Bu durum da, Huriye'nin canını sıkır.(“M. B. B.”, *AYD.*, 4 Haziran 1949, s.5).

Sonuç olarak, eski İstanbul'da ev halkının vakitlerini dolu dolu geçirdiklerini söyleyebiliriz. Kimileri kağıt oyunlarından iskambil oynar; kimileri tavlâ, domino veya peçiç oynar; kimileri de, mahallî oyuncuları çağırarak eğlenmeye çalışır.

3. 6. ESKİ İSTANBUL'DA SOSYAL HAYATIN DİĞER UNSURLARI

3. 6. 1. ALAFRANGALIK

Sermet Muhtar'ın eserlerini kaleme aldığı zamanlarda İstanbul, 1800'lü yıllarda başlayan ve gittikçe kökleşen batılılaşma hareketinin en yoğun yaşandığı yıllar içindedir. Bu yıllar içinde, yüzyıllar öncesinden yaşana gelen ve gelenekselleşen millî değerlerin yerini artık batılı değerler almaya başlar. Eğitimden konuşma şekline; eğlence

anlayışından, misafir kabullerine; yemek kültüründen giyim kuşama kadar her şey çağın gereklerine uyarak modern bir görünüm alır. Hayatın her zerresinde görülen bu batılılaşma, şehirde daha çok üst tabakadan insanlar üzerinde etkili olur.

Yazar, kendisinin de uyguladığı bu yaşayış şeklini, değişen değerleri ve farklılaşan hayatı, alafrangalık adı altında eserlerinde konu edinir. Alus'un İstanbul'daki alafrangalıktan bahsettiği eserleri şunlardır:

Kıvırcık Paşa (1933), *Harp Zengininin Gelini* (1934), *Rüküş Hanımlar* (Akşam, 1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), romanları; *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (Aydede, 1949), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Müthiş Bir Kaza Yüzünden Açılan Kısmet* (Akşam, 1951), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma* (Akşam, 1951) öyküleri.

Sermet Muhtar Alus romanlarında ve öykülerinde dile getirdiği alafrangalığı, kahramanlarının bir özelliği olarak işler. Eserlerindeki kahramanlar alafranga tip olarak karşımıza çıkarlar.

Eski İstanbul'daki batılılaşmanın ilk örneğini, büyük konaklardaki çocukların Fransız kültürü (o zamanlarda bu kültür yaygındır.) ile yetiştirilmeleri için tutulan mürebbiyeler oluşturur. Alus'un eserlerindeki paşa kızlarının veya gelinlerinin eğitimi için yerel hocalardan ziyade mürebbiyelerin tercih edildiğini görmekteyiz.

Rüküş Hanımlar adlı eserde, babaları Avrupa görmüş, Avrupalı gibi yaşamış olan Cavidan ile Navidan için mürebbiye tutulduğunu görmekteyiz ("R. H.", *AKŞ.*, 26 Kanunusani 1934, s. 5).

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur (Son Posta, 1935) romanında da başkahraman Yekta Hanım için Ata Paşa'nın bir mürebbiye tuttuğu dile getirilir("İki Gönül Bir Olunca...", *S. P.*, 11 Şubat 1935, s. 8).

Molla Bey'in Baldızı (Aydede, 1949) öyküsünde, Molla Bey'in oğlu Emced için mürebbiye tutmaya karar verdiğini, ancak eşinin kıskançlığı yüzünden bu fikrinden vazgeçtiğini okumaktayız. Molla Bey, gençliğinde Fransızca öğrenmediğinden dolayı çok pişmandır. Bu pişmanlık yüzünden oğlunu da bu kültürden mahrum bırakmak istemez. Evdekilerin mürebbiye işine gösterdikleri tepkiden dolayı, Fransızca bilen erkek hoca tutmak zorunda kalır("M. B. B.", *AYD.*, 19 Ocak 1949, s.5).

47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi (Aydede, 1949) öyküsünde de, Tosun Bey'in sevdalandığı kadınlardan birinin mürebbiyelerle yetiştirildiği dile getirilir("47 Sene Evvel...", *AYD.*, 6 Ağustos 1949, s.5).

Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Bir Boşanma (Akşam, 1951) adlı hikâye de ise, Hıfzı Bey'in ve hanımının kızlarını mürebbiyelerle büyüttükleri anlatılır("e. Z. M. V: Müthiş Bir Kaza...", *AKŞ.*, 15 Mart 1951, s. 7)

47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi öyküsünde; "...tepeleri guguruklu, incecik peçeleri kalkık, kısacık pelerinli, dapdaracık çarşafli, tatlısu frengi..." ("47 Sene Evvel...", *AYD.*, 6 Ağustos 1949, s.5) olarak tasvir edilen mürebbiyeler, İstanbul'da belirli yerlerde kurulan idarehanelerden temin edilirler.

Bu idarehaneler içinde Asmalımescit'teki Madam Flomen("İki Gönül Bir Olunca...", *S. P.*, 11 Şubat 1935, s. 8; "M. B. B.", *AYD.*, 19 Ocak 1949, s.5) ile Meyit Yokuşu'ndaki Madam Fani'nin idarehaneleri ("M. B. B.", *AYD.*, 19 Ocak 1949, s.5) meşhurdur.

Bu mekânlardan satın alınan mürebbiyeler, sorumluluklarındaki çocukları özellikle Fransız kültürü ile yetiştirmek için onlara alafranga yaşayışı öğretirler. Batılılar gibi giyinmeyi, onlar gibi yemeyi, onların eğlendikleri gibi eğlenmeyi öğrenen bu nesil, tamamen kendi değerlerinden uzaklaştırılırlar. Yazarın eserlerindeki alafranga şahıslar, bu mürebbiyelerin yetiştirdikleri nesli canlandıran önemli tiplerdir. Alus'un romanlarında ve öykülerinde, batılılaşmaya özenen bu tiplerin, Fransızca'yı çok iyi konuştuklarını, batılı müzik aletleri çalabildiklerini veya o zamanların modası

Batılı gibi giyindiklerini görmekteyiz. Yazar kahramanlarındaki bu değişikliklerin sebebini, günün şartlarına bağlar. İstanbul'da batılaşma modası herkesçe kabul gördüğünden, konağından esnafına kadar her yerde batılı gibi konuşmak, onun gibi giyinmek mecburi olur. Şehirdeki bu mecburiyet, yazarın eserinde şöyle ifade edilir:

“Eşi emsali gibi Fransızca öğrenmesi, piyano çalması da lazım değil mi?.. Bir misafirlğe gidişte veya misafirlerinin konağa buyuruşunda, büyük velime cemiyetlerinde, Beyoğlu mağazalarında bülbül gibi Fransızca konuşması elzem... Çeşid çeşid elmasları; guguruğunun şekli, saçlarının tuvaleti, çarşafının ve elbisesinin şatafatı kadar bu süslere ihtiyaç var, hem de mübrem bir ihtiyaç.” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 11 Şubat 1935, s. 8).

Bu nedenle halk, alafrangalığa ister istemez meyletmek zorunda kalır.

Alus'un *Rüküş Hanımlar* romanındaki Reyhan Bey'in kızları Cavidan ile Navidan çok iyi Fransızca konuşurlar. Cavidan, Fransız kültürüne hayran olan ve Batılı değerleri, kendi millî değerlerinden üstün gören bir tiptir. Onun hayatındaki her ayrıntı, Fransız kültürüyle özdeşleştirilebilir. Cavidan, Türkçe kitaplardan ziyade Fransızca kitapları tercih eder. Batı Edebiyatı'ndaki bütün romancıları tanır. Her çarşıya çıktığında Fransızca birkaç mecmua satın alır. Bu bakımdan onun çok iyi Fransızca da konuştuğunu söyleyebiliriz. Romanda, Cavidan'ın ana dili Türkçe'den ziyade Fransızca'yı iyi konuşabilmesi şöyle dile getirilir:

“Cavidan Türkçe tek bir kitap okumamıştır denilirse büyük bir mübalağa edilmiş olmaz.

Türkçe doğru dürüst sökemez, hele yazmağı hiç beceremez, bir satırda belki 20 tane yanlış yaparken, Fransızca'yı oldukça hatasız yazar, ifade etmek istediğini pek güzel anlatırdı.” (“R. H.”, AKŞ., 7 Şubat 1934, s. 5).

Cavidan'ın Fransızca'daki bu marifeti, günlük yaşantısında şiddetli hissedilir. Türkçe'de, başka dillere çevrilmeyen özel isimleri bile Fransızca okundukları gibi telaffuz eden Cavidan, bir yabancıda gördüklerini, işittiklerini aynen uygulamaya kalkışır. Onun bu özelliği, eserde şu örneklerle açıklanmaya çalışılır:

“Mesela Ömer, Süleyman, Abdulkadir isimleri Omar, Soliman, Abdelkader diye çağırır, Hacı Bekir'in şekerlerine bonbon Bekir ismini verir, telgraf çekmeğe (mavi göndermek) derdi. Zencilere (renkli adam), züğürtlere (kesesine şeytan oturtmuş), zayıflara (yanaklarının dışından dişleri sayılabilir) tabirlerini kullanırdı(...) Tırnak kesmeğe: (Tırnaklarını yapmak), sukûtiye (Dili cebinde), kırçıl saçlara (Tuzlu, biberli saç), calî müteessiflere (Crocodile yaşları döküyor)(...) bugün günlerden Cuma mı diyecek yere: (Bugün Cuma mıy?) gibi cümleler sarfedirdi.” (“R. H.”, AKŞ., 5 Mart 1934, s. 5).

Görüldüğü üzere Cavidan, yabancıların sözlerine, hareketlerine hayran olan, onların her hallerine itimat eden alafranga bir bayandır.

Eğitimlerinde Fransız hocalardan ders alarak asrileşen ve yabancılar gibi konuşmaya özenen İstanbullu, giyimine kuşamına da dikkat eder. Sermet Muhtar, eserlerinde bu değişiklikleri de konu edinir. Yazarın eserlerindeki kahramanlar, alafrangalığı temsil ettiklerinden giyinişleri de Batılı gibidir. Bu nedenle bu tiplerin giyim kuşamı, alafrangalığı temsil eden önemli ayrıntılardır.

Harp Zengininin Gelini (1934) romanında Suat Hanım, modern bir kadın olarak tanıtılır. Gelin gittiği Cevdet Paşa konağında, görünmcesi Bedriye'ye alafrangalığı öğreten Suat Hanım, onun hiç tereddüt etmeden korseye alışması gerektiğini söyler. Suat Hanım, alafranga giyiminde korsenin ne kadar önemli olduğunu şöyle ifade eder:

“Bugün korse kadına ayakkabı gibi lazımdır. Bir spor, bir kuriyozite diye belki çıplak ayak bile

gezecekler, fakat emin ol ki, korseyi katiyen feda etmeyecekler.” (H. Z. H., s. 54).

Görülüyor ki, modern bir kadının ilk dikkat etmesi gereken nokta korsesiz kıyafetini giymemesidir. Yine o zamanlar moda olan diğer bir husus ise, kıyafetteki dekolteredir. *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında, Yekta Hanım'ın düğünü için diktireceği gelinliğinin dekolte olması istediğini görmekteyiz. Çünkü “...Avrupadan gelen bütün moda gazetelerinde, en yeni çeşitlerin göğüsleri kolları çıplak...” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 27 Mart 1935, s. 8) olduğundan Yekta da dekolte diye ısrar eder.

Ayrıca alafrangalığa göre, dışarıya çıkarken bayanın elmas, mücevher gibi takılar takması abestir. Sermet Muhtar'ın *Rüküş Hanımlar* romanında bu ayrıntı dile getirilir. Eserde Cavidan ile Navidan'ın sokağa çıkarlarken üzerlerinde hiçbir takının olmamasına dikkat ettiklerini görmekteyiz. Bu durum şöyle açıklanır.

“Alafrangada, sokağa çıkılırken elmas takmak çok ayıp görüldüğü, pek adilik ve görmemişlik sayıldığı için üst başta, mücevher namına nesne yok... Hattâ şemsiye iğne, ne markalı yüzük, ne de yılan bilezik...” (“R. H.”, AKŞ., 10 Şubat 1934, s. 5).

Bayanların kıyafetlerindeki bu modernlik erkeklerde de görülür. Tıpkı bayanlar gibi alafrangalığa özenen beyefendiler de giyinişlerini Batılıya özenerek giyerler. Yazarın *Kıvırcık Paşa* romanında Behlül'ün alafranga bir genç olduğu dile getirilir. Behlül'ün kıyafeti de bu modaya uygundur:

“Başında içi atlaslı (Şlik) fes, gözlüğün kenarında altın zencir, arkasında bonjur, elinde altın suyuna batmış gümüş başlı baston, bacaklarıbda daracık pantolon, getr. Ceplerinde Levant Herald, Stamboul, La Turkuie gazeteleri, yüzünde pudra, bıyıklarında kozmetik...” (K. P., s. 121). Onun kıyafeti, alafranga gençlerin kıyafetlerine örnek olması açısından önemlidir.

Yukarıdaki alıntıda geçtiği üzere, o zamanların alafranga gençlerinin yabancı bir mecmua, özellikle de Fransız gazete veya dergileri okumaları modadır. Alus'un eserlerinde bu yabancı dergileri okuyan kahramanlar vardır. Bu bakımdan yazarın yapıtlarında bu dergi ve gazetelerin adlarına rastlamak mümkündür. Eski İstanbul'da alafranga halkın okuduğu yabancı dergi ve gazeteler şunlardır: Journal d' Orient, Osmanischer Lyod gazeteleri (H. Z. H., s. 231), Lecture pour tours, Je sais tapt (“R. H.”, AKŞ., 7 Şubat 1934, s. 5), Fransızca Servet Gazetesi, Stamboul, Levant Herald, Tahidromos, Proodes, Jamanak, Püzantiyan, El Fiyempo (“M. B. B.”, AYD., 2 Mart 1949, s. 5).

İstanbul'daki bu asrileşme, konaklardaki ev içi dekorasyonunu da etkilemiştir. Yazarın eserlerindeki kahramanların evlerini alafranga tarzında döşediklerini görmekteyiz. *Harp Zengininin Gelini*'nde alafranga olan Suat Hanım'ın, Cevdet Efendi konağına gelin gelince evdeki alaturka hamamı, “...frenklerin sıcak hamama girmedikleri, alaturka hamamların vücudu erittiği, cildi porsuttuğu...” (H. Z. H., s. 290) düşüncesiyle küvet tarzı banyoya çevirdiği dile getirilir. Eski hamam kültürü böylece değiştirilmiş olur.

Rüküş Hanımlar romanında da Şehlevent Hanım'la evlenen Reyhan Bey'in, Şehlevent Hanım'ın dedesi Gâvur Ömer Paşa'dan kalan konağını baştan aşağıya değiştirdiği konu edilir. Reyhan Bey, Avrupa'da bulunmuş ve Batının kültürünü benimsemiş alafranga bir beyefendidir. Bu nedenle yıllardır değişmeyen Gavur Ömer Paşa konağını alafranga bir görünüme çevirir. Reyhan Bey'in konakta yaptığı değişiklikler şöyledir: Öncelikle helâların hepsini alafranga apteshaneye çevirip kapılarına yüznumara yazdırır. Konaktaki kilercileri, aşçıları, uşakları ve hizmetçileri özellikle Rum olarak seçer ve aşçılara, kilercilere, kalfalara kafalarına beyaz takkeler ile önlerine beyaz önlükler giydirir. Uşaklara ise arkalarından kuyruklu ceketler, kısa pantolonlar ve uzun çoraplar giydirir. Konakta her öğün yemek, zil ile haber verilecek ve saatinde yenilecek gibi kurallar koydurur. “Sigara, kahve, şerbet ikramı gibi bayat teşrifata, köhne adetlere...” sırt çevirip alafranga kahve misafirlerine ikram eder. Eşi Şehlevent Hanım'ın da başörtüsünü çıkartıp

erkeklerle birebir görüşebilmesine izin verir ("R. H.", *AKŞ.*, 10 Şubat 1934, s. 5).

Sonuç olarak Sermet Muhtar'ın, eserlerinde eski İstanbul'daki alafrangalığı işleyerek, şehrin batılılaşma karşısındaki durumunu gözler önüne serdiğini söyleyebiliriz.

3. 6. 2. HOVARDALIK

Sermet Muhtar Alus, eski İstanbul'da kadının yaşmak, ferace, peçe veya çarşaf ile dolaştığı, kafes arkalarında saklandığı ve en önemlisi de erkeklerle diyaloglarını aşikâr yapamadığı yılların içinden bir hayat perdesini aralar. Yazar, eserlerinde bu hayat perdesinin arkasında yer alan o zamanların unutulmaz çapkınlıklarını, hovardalıklarını gözler önüne serer.

Alus, *Pembe Maşlahlı Hanım* (1933), *Harp Zengininin Gelini* (1934), *Rüküş Hanımlar*(*Akşam*, 1934), *Tombul Mirasyedi* (*Son Posta*, 1934), *Dünün Genci Anlatıyor* (*Cumhuriyet*, 1935), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (*Son Posta*, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (*Kurun*, 1936) ve *Onikiler* (1999) romanlarıyla; *Pembe Mektup*(*Aydabir*, 1937) *Şahende Hala* (*Amcabey*, 1943), *Molla Bey'in Baldızı* (*Aydede*, 1949), *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* (*Aydede*, 1949) öykülerinde eski İstanbul'daki hovardalıklardan bahseder.

Eski İstanbul'da hovardalık, ele avuca sığmaz gençlerin mesirelerde, Beyoğlu veya Galata sokaklarında kadınlara kızlara karşı yaptıkları uçarılıkların tümüdür. Hal ve hareketleri, giyim ve kuşamları, kendilerince belirledikleri raconları ve gösterişleri ile farklı bir sosyal zümreyi teşkil eden hovardalar, o vakitlerin renkli simalarındandırılar.

Sermet Muhtar da, yapıtlarında İstanbul'un eski günlerini dile getirdiğinde, o devirlerin meşhur hovardalarını ve bu şahıslara ait önemli ayrıntıları da aktarır.

3. 6. 1. 1. Hovardalık Raconu

Alus, hovardalara dair bilgiler verdiği eserlerinde eski İstanbul'daki hovardalık raconları hakkında da açıklamalar yapar. Yazarın yaptığı açıklamalara göre, şehirdeki hovardaların uyması gereken, uygulaması icap eden

davranışlar vardır. Sermet Muhtar'ın *Tombul Mirasyedi* romanında mirasyedi Vehbi Bey'in, başına musallat olan dalkavuklardan hovardalık, çapkınlık dersleri aldığını görmekteyiz. Vehbi Bey, babası öldükten sonra sayısız mallara, mülklere konar. Bunu fırsat bilen yaltakçılar, mirasyediyi İstanbul'un arka sokaklarına alıştırmaya başlarlar. Ancak Vehbi Bey, gözü açılmamış, saf bir delikanlıdır. Onun gazinolarda, arka sokaklarda karılara kızlara çapkınlık yapabilmesi için birkaç hovarda, Vehbi Bey'e çapkınlık dersleri verir. Romanda, mirasyediye verilen bu dersleri, eski İstanbul'daki hovardalık raconlarını açıklayıcı bilgiler olmasından dolayı aynen aktarıyoruz:

“- *Bu dışları aynalı, içleri kara muhabbet madrabazlarının, gönül düzenbazlarının dini, imanı, kitabı, mezhebi, can damarı parradır parra... Kesen dolu mu kahpelerin hepsi senin... Kara gözlüsü, ela gözlüsü, mavi gözlüsü, yeşil gözlüsü, mor gözlüsü, kırmızı gözlüsü... Hangisini gözün kestiye, hangisini beğendinse, şöyle biraz dünyalık şıkırdat, parmak oynat. O, alesta hazırdır. Karşısına çeker, cariyen, esirin gibi emredersin... Kumandayı bas, söylet, çaldır, oynat, gönlünü eğlendirdikten sonra, (bir çiçekle yaz mı olurmuş? Defol oradan!) deyip dehle; durma, başkasını peyle. Şu sözüm sana bir ağabey nasihati olsun, kulağında küpe kalsın bey kardeşim. Erkekliğin, hovardalığın baş raconu, bu gibi fetanlara(...), böyle kaşarlanmışlara, enayi gibi kapılmamak, hımbılca gönül kaptırmamaktır.*” (“T. M.”, S. P., 9 İkinci Teşrin 1934, s. 8).

Görüldüğü üzere, hovardalık raconlarında en önemli kural, kadınların ağına düşmemektir. Eski İstanbul'da kötü niyetli olan ve erkeklerin servetini bitiren düşkün kadınlara karşı gözü pek olmak, hovardalığın en birinci özelliklerindendir. Hovardalar, nasıl bir kadına tebelleş olduklarına dikkat etmelidirler. Zira çapkınlığın has kurallarından biri de budur. Yoksa hem ahlaktan hem de paradan olmak kaçınılmazdır.

Diğer bir husus da, bir kadına bağlı kalmamaktır. Hovardaların meşhur özellikleri, karşısındakilere gönül bağlamamalarıdır. Bir nevi kadın avcısı olan hovardaların gönül işleriyle pek alışverişleri olmaz. Çapkınlığın raconu da, günübirlik ilişkiler yaşamaktan ileri gelir.

3. 6. 1. 2. Hovardaların Kıyafetleri

Sermet Muhtar'ın eserlerinden öğrendiğimiz kadarıyla, hovardaların kendine has kıyafetleri vardır. Bu kıyafetler de, hovardanın dünya görüşüne göre değişmektedir. Çünkü eski İstanbul'daki hovardalardan alaturkalığa özenenler olduğu gibi alafrangalığı taklit edenler de mevcuttur. Bu bakımdan her hovardanın giyinişinde farklılıklar görülür. Ancak hovardaların genel anlamda iki türde kıyafetleri olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* ile *Dünün Genci Anlatıyor* eserlerinde hovardaların alaturka giyinen çeşitlerine rastlamaktayız.

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur romanında hovardaların kıyafetleri şöyle tarif edilir:

“*Başında o zamanki aziziye kalıbında, koyu vişne çürüğü fes. Fesin ibiğinde, dimdik bir püskül cücüğü. Sağdan sola kahkülleri fişkırmış. Ensesi acem ensesi yani kafa çukuruna kadar tıraş. Arkasında, omuzdan ilikli yardan ayrıldım mintan; üstünde beli dar, etekleri kıvrımlı satre. Belinde yün kuşak man çekecek. Bacaklarında bol paçalı pantolon. Ayaklarında yumurta ökçe şıldındıklar.*” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 2 Mart 1935, s. 8)

Dünün Genci Anlatıyor romanında ise, bir hovardanın gençliğinde başından geçen aşk maceraları konu edilir. Bu bakımdan romanda eski İstanbul'daki hovardalara ait önemli bilgilere rastlamak mümkündür. Romanın başkahramanı olan Beybaba, gençliğinde meşhur hovardalardan biri olarak tanıtılır. Romanda Beybaba'nın gençliğindeki kıyafeti de tasvir edilir. Beybaba'nın kıyafeti, o zamanların hovardalarının kıyafetlerine örnek teşkil etmesi

bakımından önemlidir. Eserde Beybaba, kendi kıyafetini şöyle tasvir eder:

“Başımda bu sayılı feşçilerden birinin, ya Nasibin ya da Karakaşın fesi. Belimde de yün kuşak. Tende yaz kış hilali gömlek(...) Hilali gömleğimin üstünde, alelade günler açık pembe, havai, eflatun frenk gömleği, perşembe akşamları, cumaları, salı akşamları kolalı, göğsü ve kolları katı, beyaz frenk gömleği(...) Frenk gömleğimin üstünde kavuşturma, kadife yelek... Kavuşturma değişimden omuzdaşları gibi önü çarpaz boydan boya cebli, harçlı hurçlu sanma. Bey harcı, efendi harcı kavuşturma. Kadife değişimden de zıpcıklı, mirasyedilerinki gibi kızıl galibarda, boncuk mavisi, kanarya sarısı anlama. Rengi, sırtımdaki elbisenin rengine uygun. Ya siyah, ya lacivert, ya kahverengi, ya da gümüşi.

Yelekte altın saat köstek... Yeleğin ceplerinde fildişi tarak(...) Kemikkulak hilali ve diş kürdanı; modasına göre lavanta; hem bir tane değil; birkaç küçük şişe, bir de gümüş saplı necef mühür...

Gelelim cekete, pantolona... Bak, öteden beri ısmarlama meraklısıyumdur(...) Ceketin ceplerinde de az şey yok... Yanlarındaki yanardöner ipek mendil, bej rengi toz mendili, gümüş sigara tabakası, şamalı kibrit... İçerisinde bir yuvarlak ayna, bir girme çıkma kurşun kalem, beş altı tane zarf kağıt ve küçük bir zımbalı defter. Pantolonumun kalıbına konmuş gibi, ütü çizgisi cetvelle çizilmiş gibi durması, öteden beri baş merakımdır (...)” (“D. G. A.”, CUM., 5-6 Birinci Kanun 1935, s. 2).

Hovardaların kıyafetlerini genel hatlarıyla şöyle özetleyebiliriz: Başta fes, festen arta kalan yerlerde kâkülleri görünen saçlar. Belde yün kuşak, hilali gömlek. Gömleğin üstünde kavuşturma kadife yelek. Yeleğin kıyafetin rengi ile aynı olmasına dikkat edilir. Yeleğin ceplerine altın saat, fildişi tarak, diş kürdanı, küçük şişelerde çeşitli kokular konulur. Yeleğin üzerine ceket giyilir. Ceketin yan ceplerinde de, bir ipek mendil, sigara tabakası, şamalı kibrit; iç ceplerinde ayna, kalem, birkaç tane zarf ve küçük zımbalı bir defter. Pantolon da, ütülü olur.

Bu çeşit giyinme, alaturka meraklısı hovardalar için geçerlidir. İstanbul'da bir de alafrangalığa özenen gençlerin giydikleri kıyafet vardır ki, bu diğerlerinden farklıdır. Alafranga kıyafetli hovardaya, yazarın *Aydabir* dergisinde yayımlanan *Pembe Mektup* adlı kısa hikâyesinde rastlamaktayız. Bu hikâyede, Tıknaş Adam'ın vapurdayken çok acayip görümlü bir beyefendi ile karşılaştığı dile getirilir. Tıknaş Adam, evli olan bu beyefendiyi ilk nazarda hovarda zanneder. Çünkü zamanın hovardaları gibi giyinmiştir. Onun giyinişi, romanda şöyle tarif edilir:

“Ensesinde bir kocaman saç; yüzünde kantocu karılar kadar pudra, bıyıkları kozmetikli ve havaya kalkık; boynunda kuyu çenberi kadar yakalık. Hülâsa halis muhlis bir züppe.” (“P. M.”, AYB., 1 Teşrinievvel 1937, s. 30).

Kısacası, eski İstanbul'daki hovardaların kendilerine mahsus kıyafetleri vardır diyebiliriz.

3. 6. 1. 3. Meşhur Hovardalar

Yazarın romanlarında ve öykülerinde hovardalara ait bilgiler bulmak mümkündür. Ancak İstanbul'daki meşhur hovardaların isimlerine rastlamak biraz güçtür. Yine de eserlerinde bulabildiğimiz kadarıyla eski İstanbul'da hovardılığıyla meşhur şahısları şöyle sıralayabiliriz:

Tombul Mirasyedi romanında Dübaracı Apik adında bir hovardanın adı zikredilir. Dübaracı Apik, Vehbi Bey'in konağına dadanan dalkavuklardan biri olarak dile getirilir. Asıl mesleği berberlik olan Dübaracı Apik, hovarda âlemlerinden eksik olmaz. Eserde, bu meşhur hovarda; *“...alaycı, hoşsohbet, keyif ehli olduğu için beylerden, efendilerden sayısız ahbablar...”* (“T. M.”, S. P., 30 Ağustos 1934, s. 12) edinmiş biri olarak tasvir edilir.

Anasını Gör Kızını Al'da ise, Düşüşçi Avram, Tüysüz Haçık ve Horoz Corci'nin adları verilir. Bu şahıslar, eski İstanbul'un sayılı hovardalarıdır. Yazarın romanında, adları geçen hovardalar hakkında küçük bilgiler verilir. Düşüşçi Avram, Tüysüz Haçık ve Horoz Corci; Taksim, Beyoğlu semtlerinde mekik dokuyan meşhur çapkınlardır. Düşüşçi Avram, Taksim'deki Eftalapos Gazinosu'nda saray tüfekçilerinden bir Arnavut tarafından vurulmuştur. Tüysüz Haçık de, Umumî Harp senelerine kadar sağdır. Yazar, Tüysüz Haçık'i eserinde şöyle tasvir eder:

“*Akağa suratlı ve sesli, elinde koca bir sopa, dayana dayana, topal topal giderdi.*” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 4 İlk Kanun 1937, s. 5).

Horoz Corci ise, “*...tüyü dökülmüş horoz kılıklı, bıcılğan gözli...*” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 4 İlk Kanun 1937, s. 5) olduğu için bu lakabı almıştır.

3. 6. 1. 4. Hovardaların Meşhur İşaretleri

Eski İstanbul'da kadınla erkeğin yan yana bir yerde görünmeleri yasaktır. Sevgililer veya eşler buluşmak için çoğunlukla kapalı mekânları tercih ederler. Ancak bir yerlerde buluşamayıp sevgilisine bir çift sözü olan ya da karşılaştığı bir güzele niyetini açmak isteyen bir hovarda, sokaklarda, mesirelerde veya tiyatrolarda birtakım kalıplamış işaretlerle bunu dile getirir.

Alus'un yapıtlarında hovardaların, güzel kadınların peşinden koşarken, onlara yaranmak isterken ya da gözüne kestirdiklerini elde edebilmek için çeşitli işaretler yaptıklarını görmekteyiz. Yazar, bu işaretleri hem romanlarında ve öykülerinde hem de *Aydabir* dergisinde yayımlanan “Eski Zamparalar” başlığında detaylıca açıklar.

Yazarın *Pembe Maşlahlı Hanım* eserinde Pembe Maşlahlı Hanım'ın, sevgilisi Tayfur Şani Bey'i aramak için kira arabasıyla Beyoğlu ve Galata sokaklarında dolaştığı anlatılır. Pembe Maşlahlı Hanım, süslenerek, güzel kokular sürerek dışarıya çıkar. Onun bu alımlı halini gören hovardalar boş durmazlar. Pembe Maşlahlı Hanım'a türlü türlü işaretler yaparak, onun dikkatini çekmeye uğraşırlar. Sokaklarda; lavanta kokulu, mini mini zarflar içinde, “iltifatınıza muntazım, her emrinize âmadeyim!” satırları yazılı kağıtları arabasına atmak veya onu görenlerin ceplerindeki paraları şıkırdatmak Pembe Maşlahlı Hanım'a yapılan çapkınlıklar arasındadır (P. M. H., s. 14). Yine aynı romanda tiyatroya giden Pembe Maşlahlı Hanım'a hovardaların işmarlarda bulunduğunu görüyoruz. Tiyatroda hanımlara mahsus bölmenin perdelerle ayrıldığı; ancak bu perdenin birçok yerinden yırtık olduğu dile getirilir. Zamparalar da perdenin bu yırtık yerine yanaşarak Pembe Maşlahlı Hanım'a işaretler yaparlar. Romanda zamparaların bu hareketleri şöyle aktarılır:

“*Perdenin yanındaki iğreti ceketli, boyalı bıyıklı, çehre züğürdü kartoloz, sigarasını yakmak bahanesiyle boyuna kibrit çakıyor. Kibrit parlarken, usulcacık (böyle yanıyorum!) diyerek üflüyor, bir başkasını yakıyor.*” (P. M. H., s. 36).

Eski İstanbul'da çapkınlığın, cilveli ve güzel bayanlara yaptıkları işaretlerin birkaçı da *Molla Bey'in Baldızı* adlı hikâyede konu edilir. Hikâyede, Molla Bey'in oğlu Emced için Fransızca hocası tutulduğu anlatılır. Adı Antuan Abdülmesih olan bu hoca, zamane çapkınlarındandır. Nerede bir güzel bayan görse, hemen kıyafetini düzeltir, Fransızca birkaç cümle sarf ederek dilberin dikkatini çekmeye çalışır. Öyküde, Antuan Efendi'nin Molla Bey'in baldızı Huriye'ye musallat olduğunu görmekteyiz. Huriye'ye karşı türlü işmarlarda bulunmak için Antuan Efendi, onun pencere önüne geçtiği zamanları kollar. Huriye de, pencere karşısına geçip etrafı seyretmeye koyulduğunda Antuan Efendi işaretler yapmak için ilkin etrafını kollar. Eğer ortalıklarda kimsecikler yoksa hemen rıhtıma geçer. Pencere kenarında olan Huriye'ye işmarlarda bulunur: Boyun bükerek, avucu kalbinin üstüne bırakarak “ah”lar “of”lar çeker, eliyle buseler yollar(

“M. B. B.”, *AYD.*, 9 Şubat 1949, s. 5). Böylece Huriye'ye olan ilgisini işaretlerle gösterir.

O devirlerin basma kalıp işaretlerine yazarın 47 *Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* öyküsünde de rastlarız. Bu öykünün başkahramanı, Tosun Bey'dir. Tosun Bey, meşhur hovardalardandır. Gençliğinde girmediği mekân, dolaşmadığı mesire ve gönünü çalmadığı kadın kalmaz. Bu bakımdan öykü, bu hovardanın gençliğindeki zamparalıklarını konu edinir. Tosun Bey, İstanbul'daki gazinolara, mesirelere veya kadınların bol olduğu diğer mekânlara girip çıkarak kendine gönül eğlendirecek birisini arar. Her yerde de gözüne kestirdiğini, çeşitli işaretlerle ağına düşürmeye çalışır. Tosun Bey, bir gün gazinodayken gördüğü bir güzele karşı çapkınlıklar yapmaya başlar. Bu hareketlerle, kadına ilgisini gösterir. Tosun Bey, işaretleriyle güzeli kendisine yöneltmeyi başarır ve nihayet onunla yolda gizlice buluşup, randevu için gün alır.

Öyküde, Tosun Bey kadına karşı bıyık burmaktan, fes oynatmaktan, göz kırpmaktan başlayarak yaptığı işaretleri dile getirir ve şöyle devam eder:

“...yanardöner ipek mendilimi çıkarıp çıkarıp koklama...” (“Senin misk ve amber kokunu kokluyorum!” demek istiyor.), “...sigara yakmak bahanesiyle kibriti birkaç kere çakıp çöplerini nihayete kadar yakma...” (“Böyle yanıyorum!” manasına getirmek istiyor.), “...göğsümü sımsıkı kavuşturup (“Ah seni bir sarsam!” demek) içimden tutuşmuş gibi düğmeleri birden çözme...” (“Aşkından yanıyorum, tutuşuyorum!” demek istiyor.), “... bıyık burarken parmaklarımın üçünü bir araya getirip öpücük yollama...” (“47 Sene Evvel...”, *AYD.*, 13 Ağustos 1949, s. 5).

Görüldüğü üzere, Tosun Bey'in beğendiği kadına yaptığı işaretlerin her birisinin ayrı ayrı anlamı var. Tosun Bey'in bu işaretleri o devir zamparalarının bildiği işaretlerdir. Ancak bunlar, bu kadarla da sınırlı değildir. Yazarına *Aydabir* dergisindeki makalesinde eski İstanbul'daki zamparaların diğer meşhur işaretlerine rastlamak mümkündür. Bu işaretleri olduğu gibi aktarıyoruz:

“Bıyık altından gülüş, tek gözü kırmak: aşinalık alameti... Apaşık gülme, dilini dudağının kenarından çıkarmak: daha senli benlilik.... Çift göz kırmak: peki evet!.. hafifçe baş eğmek, fesi kaldırıp oturtmak: selâm... Başı kuvvetli sallamak: katmerli selâm...Gözleri süzmek: tutkunum!.. Yalanlamak: bakar mısın?.. Bıyık burmak: tam benim harcımsın!.. İç çekmek: seviyorum!.. Kaş çatmak: darıldım!.. Dudaklarını büzmek: öpücük... dudaklarını bükme: kafa tutmana sebep?.. Omuz silmek: //Nen var?.. Parmak oynatmak: paralıyım!.. Parmakları çıtlatmak, elinde bastonu çevirmek; bir ayağını titretmek: sabrım tükendi!.. Kibrit çakmak: böyle yanıyorum!

(...)

Bir parmağını şakağına koyup gözlerini bererte bererte, ayaklarını mı gösteriyor? (Aklımda biricik şey varsa o da sensin!)demek istiyor... Avucunu alına yapıştırıp kirpiklerini mi kavuşturuyor? (Seni düşünüyorum!)... Üst dişleri alt dudağında, ısırp süzüm süzüm mü süzülüyor? (Takatim kalmadı, bittim!)... Fesin altından taştan yan zülüflerini düzeltirse: (Teşekkür ederim cicim!)...”.

Bu işaretlerle zamparalar, gördükleri güzel bayanları etkilemeye çalışırlar. Her işaretin bilinen bir anlamı vardır ve kalıplaşmıştır. Bu işaretlerin anlamını zamparalar kadar, onların muhatap olduğu kadınlar da bilir.

Eski İstanbul'daki hovardaların meşhur özelliklerinden biri de, yoldan geçen alımlı bayanlara laf atmalarıdır. Kahvelerde oturan zamparaların, önlerinden bir güzel geçti mi, çevresine aldırmandan laf atmaları kaçınılmazdır. Eğer güzeli takip etmek mümkünse, kahveden çıkıp onu arkadan takip etmeler, önüne geçip yürüyüşler, yavaşlayıp geride kalışlar ve bu sırada laf atmalar meşhur hovardalıklardır.

Yazarın *Rüküş Hanımlar* romanında Cavidan ile Navidan'ın güzelliği dile getirilir. Onların Beyoğlu ve Galata sokaklarında dolaşırken, kendilerine musallat olan hovardaların laf atışları da romanda zikredilir. Cavidan ve Navidan'a sarf edilen sözler şunlardır:

“- *Be ne pürşir ve pürfüsün bir manzara; bu ne muhteşem ve lâyetenahi bir güzellik... Emin ol monşer gaşyoldum, benliğimi kaybettim. Meshur ve meclup inliyorum...*

- *Bir çift ilahei hüştün, mabude-i aşk... Gözyaşlarımı mini mini ayaklarına ferşetsem de bahtiyar olsam; bir hayatı bihiştî yaşasam!*

- *Mirim, gözlerim kararıyor, kendimden geçtim, sendeliyorum. Şu tombul melek doktorum olsa da nabzımı eline alsın...*

- *Kara gözlüsünün kirpikleri kalbimi deşti; acaba yaramı dikmez mi?*

- *Quelles zolies (jolies) creatures... Je tremble comme un pauvre sat (chat)!*

- *Ze(je) meurs pour la brune, Comme elle est zentille (jentille), sarmeuse (charmeuse)!*

- *Çifte kumrulara bittim be anam babam; yutkuna yutkuna ne boğaz kaldı ne gırtlak!..*

- *Hacı Bekirin dükkânından mı çıktınız behey mübarekler?.. Biriniz latilokum, biriniz badem ezmesi...”*

(“R. H.”, *AKŞ.*, 9 Şubat 1934, s. 5)

Romanda aktarılan bu cümleler, İstanbul'daki hovardaların hayatını yansıttıklarından önemlidirler.

Zamparaların laf atışlarına Alus'un *Anasını Gör Kızını Al* romanında da rastlarız. Burada Piç Eda'nın sokakta her yürüdüğünde hovardalarca laf atmalara maruz kaldığını görmekteyiz. Zamparaların söz konusu bu çapkınlıklarını aynen aktarıyoruz:

“- *Şekerparem ya iltifatına mazhar et, yahut da bir tekdirine nail eyle!..*

- *Yakıp yıktın, kavurdun bizi. İnsafın yok mu zalim?*

- *Haraban türabıyız. Güzelliğinin başı için virane gönlümüzü şad et!..”* (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 27

Birinci Kanun 1937, s. 5).

Sermet Muhtar'ın *Şahande Hala* öyküsünde ise, evlendikten sonra erkeklerle yakalandığı için boşatılan ve kötü yola düşen Şahende Hala'nın, caddelerde peşine takılan hovardalar tarafından lafa tutulduğu dile getirilir. Zamparalar, Şahende Hala'yı gördükleri her yerde ona laf atarlar. Öyküde, eski İstanbul'daki hovardalıkları yansıtan bu cümleler şöyle zikredilir:

“- *Maalkasem hayatı çakiranemi uğuru latifinizde fedaya âmadeyim!..*

- *Küçücük bir iltifatınıza mazhar olmak bu kulunuzu esareti ıstıraptan azat edecek...*

- *Bu Cuma Hünkârsuyuna teşrif buyurularsa hüda alim müteşekkik ve minnettarınız olacağım ey mehlika!..”* (“Ş. H.”, *AMC.*, S. 24, 15 Mayıs 1943, s. 9.)

Sonuç olarak Sermet Muhtar Alus'un, eserlerinde eski İstanbul hayatı ile ilgili canlı tasvirler yaptığını söyleyebiliriz. Alus, İstanbul'un sokak hayatını başarılı bir şekilde eserlerinde konu edinmiştir. Yazarın eserlerinde karşımıza çıkan hovardaların, bu hayatın önemli bir parçasını oluşturan şahıslar olduğunu görmekteyiz.

3. 6. 3. SPOR

Sermet Muhtar Alus, eserlerinde İstanbul'da yapılan sporlardan da bahseder. Yazarın spordan bahsettiği eserleri şunlardır:

Sülün Bey'in Hatıraları (Akşam, 1933), *Harp Zengininin Gelini* (1934), *Dünün Genci Anlatıyor* (Cumhuriyet, 1935), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Nanemolla* (Akşam, 1938) romanları ile *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949) ve *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: İdmancı Fehim Bey* (Akşam, 1952) adlı öyküleri.

Alus'un bu yapıtlarında dile getirdiği spor kültürü, halkın sosyal yaşayışının önemli unsuru olarak karşımıza çıkar. Spor türleri olarak, yılın belirli günlerinde yapılan kayık yarışları, koç ve horoz dövüşleri ile avcılık ve jimnastik konu edilir.

3. 6. 3. 1. Yarışlar

Yazar, eski İstanbul'da halkın düzenlediği veya oynadığı yarışlar olarak, kayık yarışlarından, koç ve horoz dövüşlerinden, bir de at yarışlarından bahseder.

3. 6. 3. 1. 1. Kayık Yarışları

Alus, *Molla Bey'in Baldızı* adlı öyküsünde kayık yarışlarına ait önemli açıklamalar yapar. Öyküde, Huriye'nin, eski sevgilisi Hulki Bey ile karşılaştığı ve buluşmaları için randevu aldıkları dile getirilir. O sıralarda Moda'da kayık yarışları yapılacaktır. Huriye de, Hulki Bey ile buluşabilmek için kayık yarışlarına gideceğini bahane ederek evden çıkar ve Hulki Bey ile kararlaştırdıkları sünnet törenine katılır. Huriye'nin eniştesi Molla Bey de, baldızını kayık yarışlarında bildiği için, oraya gider ve yarış alanında baldızı ile karşılaşmak ister. Molla Bey, kayık yarışlarında baldızı Huriye'yi bulamaz. Çünkü Huriye, sünnet törenindedir.

Molla Bey'in kayık yarışlarında Huriye'yi aradığı sırada, yazar araya girerek, bu yarışlar hakkında önemli ayrıntılar verir. Buna göre, eski İstanbul'da kayık yarışları, Moda'da düzenlenir("İki Gönül Bir Olunca...", *S. P.*, 19 Şubat 1935, s. 8; "M. B. B.", *AYD.*, 23 Şubat 1949, s.5) ve genellikle öğleden sonraları yapılır ("M. B. B.", *AYD.*, 26 Şubat 1949, s.5). Bu yarışlarda, "İngiltere'nin İmogene, Fransa'nın Movette, Almanya'nın Loreley, Avusturya'nın Taurus, İtalya'nın Archimede sefinelerinin ve Rusya'nın Tereç ganbotunun en seçme kürekçileri..." ("M. B. B.", *AYD.*, 9 Mart 1949, s.5) yarışılır. Yarış alanları, çok kalabalık olur. Sermet Muhtar, yarış

sahasını şöyle tasvir eder:

“Yarış sahasına sokulabilirsen sokul. Şirketi Hayriye, İdarei mahsusa vapurlarının önünde boydan boya Galatanın, Sirkecinin, Unkapanının tenteli sandalları; Kumkapının, Yenikapının, Samatyanın, Üsküdarın piyade kayıkları; alamanalar, salapuryalar, maunalar...

Hepsinin içi insanla balık istifi; hepsinde şevk, şetaret deme gitsin. Çoğunda udlar, kemanlar, bağlamalar, çığırtmalar, zurnalar, gırnatar ahenkte. Kafayı çekenlerde şarkılar, türküler, maniler; kalkıp kalkıp kıvıranlar.” (“M. B. B.”, AYD., 5 Mart 1949, s.5).

Görüldüğü üzere, İstanbul semtlerinin özel kayıkları, sandalları yarış alanında yer alır ve bu sandalların içi seyircilerle dolar. Yarışları izlemeye gelen halk, bu arada incesaz takımıyla şarkılar, türküler söyleyerek eğlencelerine renk katarlar. Buraya gelenler ise, “...Beyoğlu'nun mösyöleri, madamları, matmazelleri; çorbacıları, kokonoları, koriçaları; İstanbul yakasının beyleri, efendileri; hanım nineler, tazeler; elde, kucakta, memede çocuklar(...), çarşı esnafları, yorgancılar, kavaflar, terlikçiler, uzunçarşılılar, hizmetçiler...” (“M. B. B.”, AYD., 26 Şubat 1949, s.5) olarak tasvir edilir. Kayık yarışlarına İstanbul halkından herkes katılır.

Kısacası eski İstanbul'daki kayık yarışlarına halkın büyük ilgi gösterdiğini söyleyebiliriz.

3. 6. 3. 1.2. At Yarışları

Alus'un eserlerinde karşılaştığımız yarış türlerinden biri de, at yarışlarıdır. Bu yarışlar, yazarın *Harp Zengininin Gelini* romanında konu edilir. Romanın kahramanlarından olan Lütfi, karısı Seher Hanım'ın evi terk etmesinden sonra kendisini içkiye, eğlenceye ve gece hayatına verir. Seher Hanım kocasını terk ettikten sonra Lütfi, yeni alışkanlıklar edinmeye başlar. Lütfi, at yarışlarına gitmeye ve at beslemeye merak salar. Bundan dolayı mahalle arkadaşı Şaşı Selim ile bir iki kere Veli Efendi at yarışlarına gider. Ayrıca kendisine bir at da alarak, gece gündüz gezmelere çıkar (s. 278). Romanda, eski İstanbul'da Veli Efendi'de at yarışları düzenlendiğini Lütfi Bey vasıtasıyla öğreniyoruz; ancak bu yarışlar hakkında hiçbir ayrıntı verilmez. Yazar, *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında da at yarışlarına değinir. Bu eserde ise, at yarışlarında bahis tutulduğuna dair küçük bir bilgi verir (“S. B. H”, AKŞ., 15 Teşrinievvel 1933, s. 5).

Diyebiliriz ki at yarışları, o zamanların gençleri arasında büyük ilgi gören ve iddiayla oynanan önemli müsabakalardandır.

3. 6. 3. 1. 3. Horoz ve Koç Dövüşleri

Horoz ve koç dövüştürmek de, İstanbul'da yapılan ve ilgi gören yarışlardandır. Bu yarışlar, yazarın *Sülün Bey'in Hatıraları* ile *Nanemolla* romanlarında anlatılır.

Sülün Bey'in Hatıraları'nda Sülün Bey'in “Yaman” adında bir dövüş horozu olduğunu öğreniyoruz. Romanda Sülün Bey, gençliğinde horoz dövüşlerine katıldığından bahsederken, bu yarış hakkında önemli bildiler aktarır. Yazarın *Nanemolla* eserinde ise, başkahraman İrfan Bey'in horoz ve koç dövüşlerine seyirci olarak katıldığı dile getirilir.

Alus'un adları geçen bu eserlerinde, eski İstanbul'daki horoz ve koç dövüşleri hakkında önemli bilgiler verilir. İstanbul'da horoz dövüştürmek yarışı, genellikle kış mevsiminde yapılır. Koç dövüştürmek ise bahara rastlamaktadır

(“Nanemolla”, AKŞ., 26 Mart 1938, s. 7). Yazarın eserlerinde koç dövüştürmeye ait detaylı bilgiler verilmez. Yapıtlarından sadece Bayrampaşa çayırında, Kavasın Bağ'ında ve Ok Meydanı sırtlarında koç dövüştürüldüğünü öğreniyoruz (“Nanemolla”, AKŞ., 26 Mart 1938, s. 7).

Horoz dövüştürmek ise, padişahların da ilgisini çeken önemli bir yarıştır. Yazarın *Sülün Bey'in Hatıraları* romanında anlatılan bir horoz dövüşüne padişah Sultan Abdülaziz'in de katıldığı anlatılır. Eserde sultanın, dövüşen horozlar içinde birinci gelene “Üçüncü Osmanî” nişanı takacağı dile getirilir (“S. B. H”, AKŞ., 9 Eylül 1933, s. 5).

Dövüş horozu olarak, “...en dayanıklısı ve ölünceye kadar kavgaya devamlısı...” (“S. B. H”, AKŞ., 15 Teşrinievvel 1933, s. 5) olması bakımından Hint horozu seçilir. Hint horozları 10 altın değerindedir ve yumurtası da meciydiye veya çeyrek liraya satın alınır. Dövüşe yetiştirilen horoz, her zaman kapalı mekânlarda tutulmalı ve önünden de yemi eksik edilmemelidir. Horozun yemi ise, mısır unu ile yumurtanın hamurundan yapılmalıdır. Dövüşecek hale gelen horoz, artık idmanlara başlar. Horoza, “...hem gıda, hem gaga talimi, hem de bacak idmanı...” (“S. B. H”, AKŞ., 15 Teşrinievvel 1933, s. 5) yaptırılarak, vücudunun dinçleşmesi, gagasının kuvvetlenmesi ve bacaklarının da idmanlaşması sağlanır. Horoz, son olarak mahmuz denilen tınakları sivriltilerek, gagası bilenerек dövüşe hazır hale getirilir.

Kartal, Atmaca, Şahin, Yaman gibi adları olan horozlar genellikle Yusufpaşa'daki Muratpaşa Camiinin içindeki kahvede, Beşiktaş'ta İhlamur'daki kahvede, Üsküdar'da Ahmediye'deki kahvede (“S. B. H”, AKŞ., 15 Teşrinievvel 1933, s. 5) veya Cibali, Haydar ve Fethiye kahvelerinde (“Nanemolla”, AKŞ., 26 Mart 1938, s. 7) dövüştürülürler.

Romanda dövüşe çıkan horozların meydandaki vaziyetleri ve dövüşleri şöyle tasvir edilir:

“Meydanı vegaya çıkan horoz, evvela bir iki dolaşır, çalım yapar; kanat çırpır; göz göze bakınır; yelesi kabarır; poz alır(...) Ekseriya ikisinin de beyni delindiği ve alkanlar içinde can verdiği de vakidir.

Galip horoz, gugurigo! diye bir nara koparır. Bu sesi duyar duymaz, bazen mağlubun tekrar cenge giriştiği de görülür. Kafaları birbirinin kanadının altına sokarlar; dönerler, dönerler. Son pençeler muhakkak ölümle neticelenir.” (“S. B. H”, AKŞ., 15 Teşrinievvel 1933, s. 5).

Oyun sonunda, kazanan taraf ile kaybeden tarafın hesaplaşmaları başlar. Mağlup horozun taraftarları, kazanan horozun taraftarlarına oyundan önce ne kadar parasına bahse girilmişse, o kadar para verirler.

3. 6. 3. 2. Avcılık

Sermet Muhtar, *Dünün Genci Anlatıyor* ile *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanlarında eski İstanbul'daki avcılığı konu edinir.

Dünün Genci Anlatıyor'da Beybaba, ava meraklı bir delikanlı olarak tanıtılır. Eserde, av mevsimi geldiğine Beybaba ve arkadaşlarının ava gittikleri konu edilirken, eski İstanbul'daki avcılık geleneğine ait ayrıntılı bilgiler de aktarılır.

Romanda aktarılan bilgilere göre; İstanbul'da üç çeşit avcılık vardır: Bildırcın avı, çulluk avı ve ördek avı. Bunlar içinde en rağbette olanı bildırcın avıdır. Alus, eserinde bildırcın avına meraklı olanların bu ava karşı ilgilerini şöyle ifade eder:

“Bildırcın avının üstüne uyar yoktu. Eğlencesine, keyfine doyum olmazdı. Ozevk, o tat hiçbir şeyde bulunmazdı. Adamı sardıkça sarar, tiryaki eder çıkardı.

Mesela Beyoğlundaki Katinaya, Hayganoşa, Rozaya, Macuncudaki Pesende, Allıya, Pamuğa tutkunsun, aşkından deli divanesin... Kapan eve, günlerce, gecelerce oradan çıkma; sevgilinin karşısından ayrılma. Üçüncü günü değilse, dördüncü günü, bilemedin haftasında, gına gelir, içine heyheyler basar. Ne kaşını, ne gözünü, ne gamzelerini görecektir arzun kalmaz. Dörtgözle, aman dışarı bir kapağı atayım dersin.

Yahut tavlaya, damaya, kağıt oyununa meraklısın. Geç masanın başına; yerinden hiç kımıldamadan oyna 10 saat; 15 saat. Sabahlarken (bu canı bana beş mi verdiler, illallah yahu!) deyip kapıyı bulamazsan, kendini pencereden sokağa atmağa kalkarsın. Yani diyeceğim şu ki en kök salmış iptilalardan bile bıkılıp arada mayna verilir, fakat bildircin avından bir türlü usanılmaz, düşkünlük arttıkça artardı.” (“D. G. A.”, CUM., 8 İkincikanun 1936, s. 2).

Bildircin meraklıları, senede iki defa Dudullu'ya, Alemdağ'na veya Yakacak taraflarına giderek avlanırlar (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 8 Mart 1935, s. 8). Mevsimi daha çok ilkbahara veya sonbahara rastlayan bildircin avı zamanı, en meşhur olan yer Kalitarya Köyü'dür. Alus'un *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* romanında, bildircin avı zamanı bu köyün hali şöyle tasvir edilir:

“...Ayestefanos'un az ilerisindeki Kalitarya Köyü(...) iğne atsan düşmeyecek hale gelir. İstanbulun ne kadar avcısı, av meraklısı varsa hepsi orada... Kahveler, evler tıklım tıklım...” (“İki Gönül Bir Olunca...”, S. P., 11 Mart 1935, s. 8).

Dünün Genci Anlatıyor romanında verilen bilgilere göre av zamanı, İstanbul'un Ambarlı taraflarının da kalabalıklaşmaya başladığını söyleyebiliriz. Eserde, Ambarlı'nın bildircin avı zamanı şöyle tasvir edilir:

“Bildircin avı zamanı Ambarlı civarlarına, bilhassa Angurya çiftliğine çadırlar lurulurdu. Karşıdan bak, tıpkı bir küçük ordugah... Av iki, üç saat devam eder, sonra herkes yerlerine döner, erken kalkıldığı için çoğu uyku kestirmeğe uzanır, geri kalanlar da oradaki biricik kahveye dolardı.” (“D. G. A.”, CUM., 9 İkincikanun 1936, s. 2).

Av için hazırlıklar yapanın veya avlandıktan sonra dinlenenlerin mekânı, avlandıkları yerlerde bulunan kahvelerdir. Av yerlerindeki kahveler, bu zamanlarda tıklım tıklım olur. Avcılar, kahvelerde oturup sohbet ederek dinlenirler. Buralarda acemisinden ustasına kadar herkes avla ilgili konularda konuşur. Bu sohbetlerde, genellikle can kulağı ile dinlenecek dersler verilir. Avcılıkta saç sakal ağartmış, ustalaşmış olanlar, bilgiçlik yarışına girerler. Acemi çaylaklar da, bu sohbetleri iyi dinleyerek bilmediklerini öğrenirler. Kahvelerde birbirlerine bilgiçlik edenlerin avcılıkla ilgili verdikleri bilgiler, acemilere birer tavsiye, ihtar özelliğindedir. Yazarın *Dünün Genci Anlatıyor* romanında, kahvelerde avcılarının sohbetleri dile getirilir. Bu sohbetteki bilgilere göre avcılıkta önemli olan noktalar şunlardır: Öncelikle avcının can noktası tüfektir. Sicimin, İngiliz sicimi olmasına dikkat edilir. Saçmaları 11 numara olan fişeklerin de, İngiliz fabrikalarından alınması makbuldür. Çanta ise, avcılıkta en mühim eşyadır. Bu nedenle, çantanın en muvafığı Kıptilerin yaptığıdır ve özellikle yelken bezlisi tercih edilir. Avcılıkta sırta fanila da şarttır. Pantolon olarak da, bol paçalı kısa pantolonlar giyilmelidir. Başta eğer fes varsa, üstüne mutlaka beyaz bir mendil sarılmalıdır. Kıyafette de kırmızı renk olmamalıdır. Çünkü bildircin, kırmızı renkten ürker (“D. G. A.”, CUM., 9- 10 İkincikanun 1936, s. 2).

Alus, eserlerinde eski İstanbul'da avcılığa meraklı gençleri de zikreder. O zamanların meşhur avcıları, ya paşazade, ya beyzade ya da devrin mirasyedileri olarak karşımıza çıkarlar. *Dünün Genci Anlatıyor*'da adları verilen meşhur avcılar şunlardır: Angurya Çiftliği'nin sahibi Koca Reşit Paşa'nın torunları olan Necmettin ve Velyeddin Bey'ler parmakla gösterilen avcılardandır. Keçecizade İzzed Fuad Paşa da, sayılı avcılardandır. İzzed Paşa, İstablı Amire residir; yani padişah atlarının ve has ahırlarının âmiridir. Silaha çok meraklı, atıcılıkta yekta ve avcılıkta da marifetli olan

İzzed Paşa'nın avcılıktaki ünü eserde şöyle ifade edilir:

“Altıpatlarla duvara ismini yazar, havaya atılan yumurtayı vurur, tüfeği tek kurşunla doldurup, üstüne de dürbünü koyup, iki üç yüz adımdan mecidiyeyi zımbalardı.” (“D. G. A.”, CUM., 8 İkincikanun 1936, s. 2).

Diğer bir avcı ise, Reşad Bey'dir. Reşad Bey, genç yaşında avcılığa merak salmış ve az zaman sonra adını duyurmuştur. İstanbul'da en seçme, en birinci avcılardan olan Reşad Bey, avcılarının piri yerinde kabul edilir (“D. G. A.”, CUM., 10 İkincikanun 1936, s. 2).

Mısırlı Prens Halim Paşa da, meşhur avcılardandır. Onun ünü, sadece bildircin avcılığı ile değildir. Nişancılığının üstüne uyar olmayan Prens Halim Paşa, “Mısırdaki kuraklara, hecinlere binip ceylan, geyik avları, buharlı yelkenlilerle Nilin aşağı taraflarına inip ejderha, timsah avları, İstanbul'a da geldi mi Rumelide, Anadolu'da yabad domuzu, kurd, ayı gibi yırtıcı hayvan avları...” (“D. G. A.”, CUM., 11 İkincikanun 1936, s. 2) ile meşhur olmuştur. Bu bakımdan avın en çetin olanına meraklıdır.

Cerrahpaşa'daki Üçüncü Daire-i Belediye'de katip olan Arap Sadi de, hatırı sayılabilecek avcılardandır. Arap Sadi eserde kısa boylu, şişman ve yusuvarlak bir Habeşli olarak tanıtılır (“D. G. A.”, CUM., 12 İkincikanun 1936, s. 2).

Kısacası avcılığın eski İstanbul'da rağbet edilen bir spor olduğunu söyleyebiliriz. Her biri ayrı mesleklerde olan av meraklıları, avcılıktaki maharetleri ile adlarını duyurabilmişlerdir. Avcılık kültürü günümüze kadar devam etse de diyebiliriz ki, o zamanlarda bu uğraşa olan ilgi daha büyüktür.

3. 6. 3. 3. Jimnastik

Eski İstanbul'da sporun, idmanın veya atletizmin genel adının jimnastik olarak bilindiğini söyleyen Alus, *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: İdmancı Fehim Bey* (Akşam, 1952) adlı eserinde bu beden eğitiminden bahseder. Ayrıca yazar, *Yedigün* dergisinde yayımlanan bir makalesinde de, Eski İstanbul'daki jimnastiği konu edinmiştir.

Eski Zamanın Meraklı Vakaları: İdmancı Fehim Bey'de başkahraman Fehim Bey'in, bir evin penceresinde gördüğü kıza aşık oluşu konu edilmiştir. Fehim Bey, her gün güzel bayanın penceresinin önünden geçerek dikkatini çekmeye çalışsa da başaramaz. Fehim Bey, jimnastik yaparak kızın ilgisini çekmeyi düşünür. Bu nedenle birkaç gün jimnastik çalışıp gücünü kıza göstermek ister. Ancak ilk günkü antrenmanda kötü yaralanan Fehim Bey, hem kızı hem de jimnastiği aklından çıkarır.

Görüldüğü üzere öyküde, aşk uğruna başa gelen belalar konu edilir. Bununla birlikte öyküde, İstanbul'daki jimnastik hakkında da önemli bilgiler verilir. Sevgilisi uğruna jimnastiğe merak salan Fehim Bey'in bu maceraları anlatılırken jimnastik tarihiyle ilgili açıklamalar da yapılır.

Halk arasında canbazlık olarak da bilinen jimnastik, şehre ilk olarak askerî mekteplerden girer. “Kuleli İdadisi, Harbiye, Bahriye, Mühendishane gibi askeri mekteplerde ve Mektebi Mülkiye, Mektebi Sultani (Galatasaray Lisesi) gibi sivil müesseselerde...” (“E. Z. M. V: İdmancı Fehim Bey”, AKŞ., 7 Haziran 1952, s. 3) yapılan jimnastik, zamanla bütün memlekete yayılır.

Eski İstanbul'da jimnastik hocası olarak Ali Faik Bey nam salmıştır. Alus, Faik Bey'i şöyle tasvir eder:

“Bugün dipdiri iken dünyaya gözlerini yummuş, 75 yaşına rağmen kapı gibi göğsü, demir gibi kolları, bükülmemiş belile kocamış fakat göçmemiş bir aslan heybetini taşıyan Bay Faik, hiç şüphesiz ve rakipsiz bu

memlekete modern ve metodlu spor sevgisini ilk sokan, eli öpülecek adamdır.”.

Öyküde, Faik Bey'in jimnastik üzerine resimli bir kitap neşrettiğini söyleyen yazar, bu kitap hakkında şu bilgileri verir:

“Barfiks, trapez, halkalar, paralelde yapılan mihver dönme, planş durma, öne arkaya salıp sallanırken inip kalkma gibi hareketler bu eserde resimlerine göre izah edilmişti. Jimnastiğe meraklılar bunları taklit ederlerdi.” (“E. Z. M. V: İdmancı Fehim Bey”, *AKŞ.*, 7 Haziran 1952, s. 3).

Gerek bu kitabın gerekse Galatasaray Lisesi'ndeki eğitimlerin sayesinde çelik bilekli, kuvvetli pazılı ve çevik, birçok jimnastiğe meraklı genç yetişmiştir.

Sonuç olarak, Sermet Muhtar'ın eserlerinde İstanbul'un sosyal hayatını en ince ayrıntısına kadar başarıyla işlediğini söyleyebiliriz. Alus, şehirde bir zamanlar revaçta olan ve özellikler gençler tarafından ilgi gören spor dallarını da yapıtlarında konu edinir. Spor mahiyetli yapılan yarışlar, avcılık veya jimnastik, halkı kaynaştıran önemli uğraşlardır. Bu uğraşlar içinde, her sene yaz aylarında İstanbulluların sahil kenarında toplandığı, eğlenceler düzenleyerek kayık yarışlarına katılmaları, delikanlı gençlerin horoz, koç gibi hayvanları dövüştürerek vakit geçirmeleri veya beyefendilerin boş zamanlarında şehirden uzak yerlere giderek avlanmaları, İstanbul'da halkı birleştiren önemli müsabakalardır. Bu bakımdan diyebiliriz ki yazarın eserlerinde aktardığı bu bilgiler, şehrin sosyal hayatını yansıtan önemli unsurlardır.

3. 6. 1. MESLEKLER

Sermet Muhtar Alus, *Sülüin Bey'in Hatıraları* (Akşam, 1933), *Harp Zengininin Gelini* (1934), *Rüküş Hanımlar* (Akşam, 1934), *Tombul Mirasyedi* (Son Posta, 1934), *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur* (Son Posta, 1935), *Anasını Gör Kızını Al* (Kurun, 1936), *Bebek Emine* (Vatan, 1943) romanlarında ve *Banker Arif* (Amcabey, 1943), *Molla Bey'in Baldızı* (Aydede, 1949), *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?* (Akşam, 1951) öykülerinde İstanbul'daki ticarî hayatın dinamiğini oluşturan ve aynı zamanda sosyal hayata renk katan birçok meslek grubundan söz eder. Bu meslek grupları, yazarın yapıtlarında kahramanların yaşamlarının bir parçası olarak karşımıza çıkarlar. Romanlarında ve öykülerinde konu edindiği meslekler; özellikle terziler olmakla birlikte doktorlar, dişçiler, kuaförler, berberler, kırıkçılar, kâğıt kavafcıları, polisler ve bekçilerdir.

3. 6. 1. 1. Terziler

Sermet Muhtar Alus eserlerinde, bu meslek grupları içinde en çok terzilerden bahseder. Eserlerindeki kahramanların renk renk çarşaf, desen desen feraceler veya tayyörler diktirmek için uğradıkları bu meslek grupları, eski İstanbul'daki sosyal hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Alus, yapıtlarında eski İstanbul'da bir zamanlar büyük rağbet gören ve sayısız müşterilere sahip olan terzilerin isimlerini zikretmekle yetinir.

Romanlarında ve öykülerinde dile getirilen terzilerin, müşterilerine göre bayan ve erkek terzisi olarak ayrıldıklarını görmekteyiz. Her terzi de, şehirdeki halkın giyiniş tarzına göre çalışır. Bu bakımdan alafranga giyime özenen ile geleneksel giyimi tercih edenlerin terzileri birbirinden farklıdır. Yazarın eserlerinde adı geçen terzileri bayan terzileri ile erkek terzileri olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Alus'un eserlerinde adları verilen bayan terzileri yani

modistralar şunlardır:

Harp Zengininin Gelini'nde, Suat Hanım'ın terzilerle diyalogu olduğunu görüyoruz. Eserde, alafranga bir bayan olan Suat Hanım'ın kendisine kıyafetler diktirdiği bir terzi, “...Terzi Mahmure Hanım...” (H. Z. G., s. 286) olarak karşımıza çıkar. Bu terzi, Horhor'dadır.

“*Kilisenin yanındaki Fegaraya, (Oliyon)un üstündeki madam Zabele...*”(H. Z. G., s. 286)uğrayan Suat Hanım'ın, buralarda alaturka tayyörler, çarşaflar diktirdiğini görmekteyiz.

Rüküş Hanımlar romanında süslerine düşkün ve zamanının modasını takip eden Cavidan ile Navidan kız kardeşlerin terzi İşpigel'den başkasına kıyafetlerini diktirmediklerini görmekteyiz. Bunun sebebi eserde şöyle ifade edilir:

“*Çünkü madam İşpigel, Cavidan'ın bon goutsuna hayrandı. Onu gördüğü saniye, koşup boynuna sarılıyor, (Parisienne hanım!) diye koltuklanıp mestediyor, sair terziler gibi bilgiçlik taslamayıp her dediğini bravolarla alkışlıyordu.*” (“R. H.”, *AKŞ.*, 9 Şubat 1934, s. 5). Görüldüğü üzere Terzi İşpigel, alafrangalığa özenen kadınlara hizmet eden bir terzidir. Burası Beyoğlu'ndadır.

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur eserinde, Yekta Hanım ile dadısının Terzi Efjeni ile Terzi İşpigel'e uğradıkları dile getirilir. Romanda Terzi Efjeni'nin, Galatasaray'da olduğu belirtilir (“İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 27 İkincikanun 1935, s. 8). *Molla Bey'in Baldızı* öyküsünde de Terzi Efjeni'nin adı verilir. Öyküde bu terzinin, Beyoğlu'nun en seçkin terzilerinden olduğu ifade edilir. Ayrıca Beyoğlu'nun diğer meşhur terzileri olarak da Zabel'in, Anet'in adları geçer (“M. B. B.”, *AYD.*, 12 Şubat 1949, s.5). *Eski Zamanın Meraklı Vakaları: Gazanfer Paşa* öyküsünde Terzi Efjeni'nin adı dile getirilir. Öyküde, bu terzinin “...vükelâ haremleri, paşa kızları, paşa gelinleri...” gibi üst tabakadan insanlara hitap ettiği belirtilir (“E. Z. M. V: Gazanfer Paşa”, *AKŞ.*, 20 Kasım 1951, s. 3).

Tombul Mirasyedi romanında da, Madam Ojen'in adı geçer. Madam Ojen'in terzihanesi, Samatya'dadır (“T. M.”, *S. P.*, 17 Kasım 1934, s.12).

Bebek Emine adlı yapıtında ise, Kumkapılı Anzif'in adı geçer (“B. E.”, *VTN.*, 11 Mayıs 1943, s. 2).

Onikiler romanında da, Anastaş'ın adı zikredilir. Yazarın eserinde adı geçen terzi hakkındaki yorumlarına bakılırsa Anastaş'ın İstanbul'da bir zamanlar yaşadığını söyleyebiliriz. Alus, eserinde bu terziye dair şu bilgileri verir:

“*Anastaşın dükkânı, Kalpakçılarbaşındaydı. Kendisi İstanbul kibarlarının en yüksek ferace dikicisi, gelini de en usta fistan terzisiydi.*” (“*Onikiler*”, s. 228). Terzi Anastaş, Sermet Muhtar'ın *Anasını Gör Kızını Al* romanında zikredilir (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 27 İlk Kanun 1937, s. 5).

Sermet Muhtar Alus'un, *İstanbul Ansiklopedisi*'ndeki notları içinde bu terziyle ilgili bir maddesi de vardır. Bu maddede Anastaş'a ait şu bilgiler verilir:

“*İstanbul'da kibar hanımefendilerin en baş ferace terzisi bu Anastaş usta idi; dükkânı Kapalıçarşıda, Kürkçü Hanının kapısının karşı tarafında idi. Kıranta bir Rum; bodur bir oğlu, dalyan gibi de bir gelini vardı. Feraceyi o keser, hanımlara provasını da gelini yapar, pek çok para kazanırlardı. Anastaşın makas ve dikişi üstüne ferace yaptırılmaz denilirdi. Kumaşı kendinden olmak üzere ağır bir feraceyi on, on iki liraya mal eder, yalnız el emeği üç dört liradan aşağı almazdı.*”

Buna göre Anastaş'ın, İstanbul'daki meşhur ferace dikicilerinden olduğunu söyleyebiliriz.

Molla Bey'in Baldızı öyküsünde ise hem bayanlara hem de erkeklere elbise diken bir terziden bahsedilir. Bu terzinin adı, Madam Kalyopi'dir. Öyküde verilen bilgiye göre, Madam Kalyopi'nin terzihanesi Yeniköy'dedir. Bayan terzisi olan Madam Kalyopi, erkekler tarafından da tercih edilir. Madam'ın bu özelliği öyküde şöyle ifade edilir:

“*Erkeklerden de müşterisi, geleni gideni çok. Yeniköyün, Tarabyanın, Büyükderenin en kibar, en şık*

beyleri, mösyöleri frenk gömleklerini hep ona diktiriyorlar.” (“M. B. B.”, *AYD.*, 12 Şubat 1949, s.5).

Sermet Muhtar'ın yapıtlarında erkek terzilerin de adları geçer. Erkek terzilere daha çok yazarın *Harp Zengininin Gelini* romanının da rastlamaktayız. Romanın kahramanlarından olan Cevdet Efendi'nin, eli biraz para tutunca kendini yenilemeye başladığını görmekteyiz. Cevdet Efendi, ilk iş olarak kendisine yeni kıyafetler diktirmek ister. Arkadaşlarından İstanbul'daki en iyi erkek terzilerini öğrenir. Buna göre eski İstanbul'daki erkek terzilerini şöyle sıralayabiliriz:

Terzi Boter, kibar zümreye hitap eden bir terzidir. Terzihanesi Caddeikebir'de olan Boter'in müşterileri genellikle zengin kişilerdir. Doğruyol'daki Bonmorşe'nin tam karşısında yer alan Boter'in müşterileri, zengin kişilerdir. Mahmutpaşa'daki Fresko, Şişana Karakolu'ndaki Vitali, Sultanhamamı'ndaki Menahi, Demirkapı'daki Koheni, Tünel'in karşısındaki Rafail, romanda adları zikredilen diğer erkek terzileridir (“H. Z. G.”, s. 265-266).

Tombul Mirasyedi'de ise, Demirkapı'daki terzi Topal Saloman'ın adı verilir (“T. M.”, *S. P.*, 10 Aralık 1934, s. 8). Topal Saloman, Vehbi Bey'in terzisi olarak aktarılır.

O zamanların meşhur asker terzisi ise, Canbedanyan'dır (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 7 Teşrinievvel 1933, s.5; “A. G. K. A.”, *KRN.*, 27 İlkteşrin 1936, s.5). Canbedanyan'ın terzihanesi ise, Beyazıt'taki Mercan Yokuşu'ndadır.

Molla Bey'in Baldızı'nda da, Terzi Mir'in adı geçer (“M. B. B.”, *AYD.*, 16 Mart 1949, s.5). Ancak bu terzinin nerede olduğu hakkında hiçbir bilgi verilmez.

Kısacası eski İstanbul'daki terzilerin, Alus'un eserlerinde sadece isim olarak dile getirildiğini söyleyebiliriz.

3. 6. 1. 2. Doktorlar

Bir zamanların meşhur doktorları da, Alus'un yapıtlarına konu olmuştur. Doktorların ismini zikretmekle yetinen yazar, bu mesleğe ait fazla ayrıntı vermez. Bu bakımdan burada doktorların sadece adları aktarılacaktır.

Doktor Arzumanyan ile Cevahiryan (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 4 Eylül 1933, s. 5).

Nazif Paşa ile Fevzi Paşa (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 22 Kanunuevvel 1933, s. 5; “İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 10 Şubat 1935, s. 8).

Lambiki Bey (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 22 Kanunuevvel 1933, s. 5).

Aile tabibi Vehdet Bey (“R. H.”, *AKŞ.*, 31 Kanunusani 1934, s. 5).

Doktor Zambako ile Horasancı (“İki Gönül Bir Olunca...”, *S. P.*, 10 Şubat 1935, s. 8).

Kadın doktorlarından Triyandafiledes (*Onikiler*, s. 96).

Doktor Babayan (*Onikiler*, s. 96).

Samatyalı Doktor Bağdosar (“E. H: Kuyumcunun Havalanması”, *AKŞ.*, 15 Mayıs 1933, s. 7).

Ebelerden Altınköstek Sıdika Hanım (“S. B. H.”, *AKŞ.*, 1 Eylül 1933, s. 5).

Dişçiler olarak ise; Hristaki Pasajı'ndaki Dişçi Hayde'nin (“R. H.”, *AKŞ.*, 18 Mart 1934, s. 5), Eminözü'ndeki Dişçi Bonife'nin (“R. H.”, *AKŞ.*, 30 Mart 1934, s. 5) ve Beyazıt'taki Andreomeno Fotoğrafhanesi'ne bitişik dişçi Agop Kerpetenyan'ın (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 12 İlkanun 1936, s. 5) adları aktarılır.

3. 6. 1. 3. Kuaförler ve Berberler

Sermet Muhtar Alus, eserlerinde eski İstanbul'daki kuaförleri ve berberleri de konu edinmiştir. Kuaförler, eserlerinde genellikle bayan kahramanların süslenişlerinden bahsedilince dile getirilirler. Berberler ise, erkek kahramanların saç tıraşı anlatılınca zikredilirler.

Alus'un eserlerinde kuaförlerden sadece İzodor'un adı verilir. Bu kuaförün adı, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur*'da dile getirilir. Romanda, Yekta'nın düğünü için yapılan hazırlıklar konu edilir. Bu hazırlıklar içinde, Yekta'nın saç tuvaleti de vardır. Yekta'nın Kuaför İzodor'da ısrar etmesi üzerine, bu kuaför eve çağrılır. Yekta'nın saçına son moda şekil verip onu düğün için hazırlar. Romanda bu olaylar konu edilirken, Kuaför İzodor da şöyle tasvir edilir:

“O zamanlar Beyoğlunda şık madamaların, matmazellerin, Avrupa'dan gelme aktrislerin saç tuvaletini yapan tek bir berber vardır. Adı da unutulacak isim değil; paşa rütbeli, musevi doktorun adaşı, yani İzodor.” (*İki Gönül Bir Olunca...*, S. P., 29 Mart 1935, s. 8).

Görüldüğü üzere mekânı Beyoğlu'nda olan Kuaför İzodor, o zamanların en meşhur kuaförlerinden biri olarak verilir. İzodor, Avrupa'daki en yeni şekilleri takip eden, alafranga tarz saç en iyi yapabilen bir kuaför olduğu için dönemin madamları, matmazelleri, alafrangalığa özenen bayanları arasında tercih edilen kuaförlerdendir.

Yazarın eserlerinde eski İstanbul'daki berberler olarak da şunların adları zikredilir:

Direklerarası'ndaki Berber Arşak (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 10 Birincikanun 1936, s. 5).

Fatih'teki Şumnulu Hacı Berber (*Onikiler*, s. 28).

Sonuç olarak, Alus'un yapıtlarında eski İstanbul'daki bu meslek grubunun ayrıntısıyla anlatılmadığını ve sadece isim olarak zikredildiğini söyleyebiliriz. Bu bakımdan kuaförlerin eserlerinde fazla bir işlevleri yoktur.

3. 6. 1. 4. Kâğıt Kavaflığı

Alus'un eserlerinde dile getirilen “Kâğıt Kavaflığı”, o devirlerde en revaçta mesleklerden biri olarak karşımıza çıkar. Bu mesleğe yazarın *Anasını Gör Kızını Al* romanında rastlamaktayız. Romanın başkahramanı Piç Eda'nın, kılavuzunun yönlendirmesiyle kâğıt kavaflığı yapmaya başladığı ve bu sayede paralı ve yakışıklı erkeklerle de diyaloga girmesi konu edilir.

Kâğıt kavafi olan Piç Eda, bu mesleğini icra ederken yazar araya girerek kâğıt kavaflığına dair şu bilgileri verir:

“O zamanlar kalburun üstüne gelen, yukarıya tutuktan ve hatırı ileride olan kodaman paşalar ve beyler müstesna, bütün memurlar iki üç ayda bir maaş almadalar. Mütekaitlerin, dulların ve yetimlerin aylıkları, -en kabadayısı 15, 20 mecidiyenin içinde- üç, dört ayda bir ya çıkıyor, ya çıkmıyor.

O vakit mütekait demek, üç otuzu bulmuş, rükûp ve nüzulden kalmış, tirit, müsteski, tıknefes adamlar...

Böyleleri aylık almaya, veznelere gelmeye değil, odalarından çıkacak, minderlerinden kalkacak halde değiller elbette... Kalkacak, çıkacak olsalar bile daha mühim mesele var.

Aylık verildiği gün, Maliye Evkaf, Şeyhülislam Kapısı gibi yerlerdeki veznedarların önü, divanhanelerin boyu, pencerelerin içi mahşer Allah... Kıyametten bir numune... Bir kör dövüştür gidiyor. Alt alta, üst üste, saldıran saldıran; gırtlak gırtlığa gelen gelene... Çiğnenenler, ezilenler, ayağı burkulanlar,

kuyruk sokumu batanlar, kalbi tıkananlar, şarkadak düşüp bayılanlar, ağzı köpükler içinde mır'ası tutulanlar...

*Bu hercümerç arasında eline ayağına kuvvetli olanlar düdüğü çalmada. Etraftakileri itip kakıp, omuzlayıp göğüsleyip, boş böğrüne dirsek, ayaklarına çelme, ileri atılarak veznenin önüne ulaşan, paraları koparabiliyor... Yoksa avucunu yala. Sona kalan dona kalıyor, ağzını poyraza açıyor... Çünkü dağıtılacak para bitmiş ve tükenmiş.” (“A. G. K. A.”, *KRN.*, 18 İlkteşrin 1936, s. 5).*

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı üzere eski İstanbul'da aylık almak kolay bir iş değildir. Hele üç ayda bir maaşını almak zorunda olan düşünler için bu iş daha da zorlaşır. Ancak İstanbullular bu işin de kolayını bulmuşlardır. İstanbul'un Kasımpaşa, Mevlanakapısı, Uzunyusuf, Çınar, Karabaş, Takkeci gibi kenar semtlerinden eli yüzü düzgün, alımlı veya güçlü kuvvetli kurnaz bayanlar seçilip yaşlıların ya da mağdurların aylık maaşlarını almak için görevlendirilirler. Bu iş için de, maaşın yüzde sekizi mukabilinde para kazanırlar. Erkeklerden kâğıt kavafı olmaz. Bu meslekte kadınlar ün yaparlar. Kadınlar arasında da, çevik olan, tetikte duran ve ağzı laf yapanlar ya da erkekleri baştan çıkaracak, alımlı ve işveli olanlar tercih edilir. Maaşların dağıtıldığı günler Maliye, Evkaf veya Şeyhülislam Kapısı gibi yerlerdeki veznedarlara uğrayan kâğıt kavafları, yaşlı memurlara: “Vezirim, Paşacığım!”, orta yaşlılara: “Beyim, aslanım!”, gençlere: “Yiğidim, Yusuf misalim!” diye yaltaklanarak parayı koparmaya çalışırlar.

*Anasını Gör Kızını Al'*da bu mesleği yapan Piç Eda, işleriyle karşısındaki memurları etkileyerek alması gereken maaşı alır. Ancak Piç Eda, alacağı paradan başka kendisine sevgili de ayarlar.

Kısacası, Sermet Muhtar Alus'un eserinde bahsettiği kâğıt kavaflığının, o zamanların sosyal hayatını yansıtan önemli mesleklerden olduğunu söyleyebiliriz.

3. 6. 1. 5. Diğer Meslekler

Yazar, yapıtlarında eski İstanbul'daki diğer mesleklerden de bahseder. Haklarında teferruatlı açıklamalar yapılmasa da, yerel doktorlar ve bekçiler de zikredilirler.

Sülün Bey'in Hatıraları ve *Tombul Mirasyedi* romanlarında, Kırıkçı veya Çıkıkçı olarak nam salan Şehnazar'ın adına rastlamaktayız. Her iki eserde de, kahramanların vücudunda kırık olduğu zaman Şehnazar'a başvurulduğunu görmekteyiz. *Sülün Bey'in Hatıraları*'nda Çıkıkçı Şehnazar'ın mekânının Çarşıkapısı'nda olduğu bilgisi verilir (“S. B .H.”, *AKŞ.*, 13 Eylül 1933, s. 5.).

Diyebiliriz ki, eski İstanbul'da geleneksel tedavi yöntemlerini kullananlar arasında kırıkçılar, çıkıkçılar büyük ün yapmışlardır. Bunların örgütlü bir meslek grubu olmadıkları halde toplumda hatırı sayılan kişiler arasında olduklarını görmekteyiz. Modern tıbbın fazla rağbet görmediği o dönem ahalisinin yaşadığı küçük zedelenmeler, burkulmalar veya kırılmalar sonrasında soluk aldıkları bu şahısların, tedavilerinin karşılığı olarak hastadan az miktar da ücret aldıklarını söyleyebiliriz.

Yazarın eserlerinde söz ettiği bu meslek sınıflarının içinde bekçilerin de zikredildiğini görmekteyiz. Alus'un yapıtlarında, genellikle bulundukları mahallin asayişinden sorumlu olan bu bekçilerin eski İstanbul'da çeşitli görevleri oldukları da dile getirilir. Sermet Muhtar, *Banker Arif* (*Amcabey*, 1943) adlı uzun öyküsünde bu şehrin bekçileri hakkında küçük bir ayrıntı verir. Bu öyküye göre, bekçilerin mahallelerin güvenliğinden başka ramazanlarda davul çalmak, olası bir yangını mahallelisine haber vermek, düğünlerde kapı önünde oturarak huzuru, güveliği sağlamak veya cenazelerde tenişir taşımak gibi sorumlulukları da olduğu aktarılır. Aynı eserde bekçilerin kıyafetleri ve fizikî görünüşleri

hakkında da bilgiler verilir. Şöyle ki bekçiler, “...kaşları fırça gibi, bıyıkları sakalına karışık, kalın gocuklu, koca sopalı, dili kubat...” (“B. A.”, *AMC.*, S. 32, 10 Temmuz 1943, s. 9) olarak tanıtılırlar.

Sonuç olarak yazarın eserlerinden yola çıkarak aktardığımız bu meslek gruplarının, kahramanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için karşımıza çıktıklarını ve hayatlarını kolaylaştırdıklarını söyleyebiliriz. Ancak, Alus'un romanlarında ve öykülerinde dile getirilen bu şahısların, vakanın işlenişine büyük katkıları olmaz.

GİRİŞ

Bir zamanlar gelenek ve görenekleriyle, semtleriyle, konaklarıyla, saraylarıyla, insanlarıyla büyük öneme sahip olan, şimdilerde ise bu özellikleri ile artık tarihî bir hüviyete bürünmüş bulunan eski İstanbul, edebiyatımızda birçok yazarımızın roman ve yazılarına konu olmuştur. Eski İstanbul, edebiyatçıların yazılarında külhanbeyinden şarapçısına, kıraathanelerinden köşklerine, meyhanelerinden saraylarına kadar konu olabilecek geniş bir kültürel zenginliğe sahiptir. Böyle bir kültürel zenginliği olan İstanbul, her dönemde yazarlarımızın ilgisini çekmiştir. Kuşkusuz Türk şiirinde İstanbul kelimesini ilk kullanan şair, Fatih Sultan Mehmet'tir. Fatih'ten bu yana edebiyatımızın her merhalesinde şiirde, romanda veya öyküde İstanbul dile getirilmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, İstanbul'u, bütün özellikleri ile ortaya koyan şehrengizler mevcuttur. Bu konuda zikredilebilecek en önemli kaynaklardan biri de, Agah Sırrı Levend'in *Türk Edebiyatı'nda Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul* (İstanbul, 1958) başlıklı kitabıdır.

Divan Edebiyatı'ndan itibaren günümüze kadar şairlerin ve yazarların eserlerinde İstanbul temasına rastlamak mümkündür. Divan Edebiyatı, belirli bir zümreye hitap eder. Söz konusu bu zümre de aydınlardır. Saraylıya, konaklıya, zengine hitap eden bu şiirin en büyük esin kaynağı da, o zamanların payitahtı olan İstanbul'dur. İstanbul'un Fethi'nden itibaren bu şehir Divan şiirine bütünüyle girmiştir. İlk yazılanlardan 19. asra kadar yazılanların hemen hepsinde şairlerimiz İstanbul ile övünmekte, şehrin güzelliklerine olan hayranlıklarını zikretmektedirler.

Tacizade Cafer Çelebi, *Hevesnâme* adlı eserinde, İstanbul'dan detaylıca bahseder. Eserinde anlattığı bu şehri, "...gönül açıcı ve ruh besleyici..." olarak görür.

İstanbul'un fethinden sonra bu şehirden bahseden Şair Cemali, *Şehrengiz-i Şehr-i İstanbul* adlı kitabında İstanbul'u, özellikle de Boğaziçi'ni anlatır ve burayı şehrin en güzel mesire yerlerinden biri olduğunu belirtir. *Şehrengiz-i Şehr-i İstanbul*'da İstanbul'un surlarından, insanından, donanmalarından ve meşhur yatırlarından bahsedildiğini görmekteyiz.

Latîfî'nin *Evsaf-ı İstanbul* eserinde, İstanbul birçok yönleriyle övülür. Bakî, şiirlerinde İstanbul'un sokaklarını, insanlarını anlatır.

Şanlıurfalı olan Nabi, bir İstanbul âşığıdır. *Hayriye* adlı kitabında İstanbul için büyük bir bölüm ayıran Nabi, İstanbul'daki halkın dürüstlüğünü ve olgunluğunu över. Eserde, şehrin esnafından memuruna, kayıkçısından güreşçisine kadar her kesime rastlamak mümkündür.

Nev'izâde Atâî, Göksu'dan bahseder. Şeyhülislam Şair Yahya Efendi, şiirlerinde Boğaz'ın İstinye gibi yerlerinde bülbül dinlenilmesini konu eder.

Lale Devri'nin eşsiz şairi Nedim; Göksu, Çubuklu ve Boğaz'ı anlattığı şiirlerinde, İstanbul'un özellikle Lale Devri'ne ait güzelliklerinin yanında insanların yaşayışlarını, giyim kuşamlarını, mehtap sefalarını, mesirelerini ve musikilerini de zikreder.

Seyyid Vehbi, Sarıyer'den bahseder. Fenni ve İzzet Efendi de İstanbul'daki iskelelerden söz ederler.

17. asırdan sonra Halk Edebiyatı'nda da Karacaoğlan, Kul Mustafa, Âşık Abdi, Âşık Ömer, Seyranî, Âşık Veysel, Niyazi, Sabri gibi ozanların şiirlerinde İstanbul'u anlattıklarını görmekteyiz.

Âşık Ömer, "İstanbul Destanı" adlı şiirinde İstanbul'daki semt, camii ve köşe adlarını zikrederek bu yerlere ait önemli bilgiler verir. Bağdadî ise, "Topkapı Sarayı Tasvirleri" adlı şiirinde, Topkapı Sarayı'na duyulan hayranlığı ve zevki dile getirir.

Asırlarca hüküm sürmüş olan Divan Edebiyatı, Tanzimat Fermanı'ndan (1839) sonra gücünü kaybetmeye

başlar. Yerini yeni bir edebiyata bırakan eski Türk Edebiyatı, zamanla unutulmayla yüz yüze gelir. Adına Tanzimat Edebiyatı dediğimiz bu yeni dönemde roman, makale gibi edebî türlerde eserler verilmeye başlanır. Tanzimat Edebiyatı'nı benimseyen yazarların ve şairlerin çoğunluğu sosyal faydayı sağlamak için edebiyatı araç olarak kullanırlar. Bu bakımdan edebiyatı, halkın seviyesine indirmek ve halk için yapmak gayesi güdüldü. İlkın Şinasi ile başlayan mahallileşme ya da sosyal fayda anlayışı, Ahmet Mithat Efendi ile Hüseyin Rahmi Gürpınar ve daha sonra da Ahmet Rasim'e ulaşır.

Bu devirdeki eserlerde de İstanbul konu edilir. Ancak Tanzimat romanları baştanbaşa İstanbul tasvirleriyle dolu olsa da, Tanzimat şairlerinin İstanbul'u anlatan şiirlerine rastlamanın pek güç olduğunu söyleyebiliriz.

Evet; Tanzimat romanlarında İstanbul'un bütün yönleriyle dile getirildiğini ve bu eserlerde genellikle İstanbul'daki bir kesimin yaşantısının yansıtıldığını görmekteyiz. Bu dönemde üzerinde fazlaca durulan konulardan biri, dönemin siyasî ve sosyal gelişmelerine paralel yaşanan mirasyedilik ve yanlış batılılaşmadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâatun Bey'le Rakım Efendi*'sinde, *Müşahadat*'ında; Namık Kemal'in *İntibah*'ında; Nabızâde Nazım'ın *Zehra*'sında; Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası*'nda İstanbul'a dair çeşitli ayrıntılara rastlamak mümkündür. Söz konusu bu romanlarda şehirdeki alafrangalık, zamparalık sosyal hayat; Beyoğlu semti, mesire yerleri ve umumhaneler ise yaşanan mekânlar olarak karşımıza çıkarlar.

Tanzimat romanlarında İstanbul'u anlatma geleneği Ahmet Mithat Efendi kanalından Hüseyin Rahmi Gürpınar'a geçer. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Tanzimat neslinden sonra İstanbul'u eserlerinde anlatan önemli edebiyatçılarımızdandır. Sanatını halkı eğitmek için bir araç olarak kullanan Gürpınar, romanlarında İstanbul'u büyük bir canlılıkla işler. Yazarın romanlarında İstanbul'daki toplumun bütün katmanlarında yer alan insan çeşidine rastlayabiliriz. Gürpınar, eserlerinde tulumbacıları, mahalle kadınlarını, hocaları, cariyeleri, hizmetçileri, zamparaları, falcıları, mirasyedileri, memurları veya esnafı kendi yaşayış biçimleri ile dile getirerek İstanbul'u yaşatmaya çalışmıştır. Berna Moran'a göre Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın en beğenilen yönü de, o günkü İstanbul'un geleneklerini, göreneklerini ve tiplerini canlandıran tarihçi yönüdür.

İstanbul denilince ilk akla gelen ve bu konuda tükenmez bir kaleme sahip olan Ahmet Rasim'dir. Tanzimat sonrası edebiyatın ve basın dünyasının özgün yazarı Ahmet Rasim, 1890'lardan sonra *Envar-ı Zekâ*, *Maarif*, *Resimli Gazete*, *Hazine-i Fünûn*, *Mekteb*, *Mecmua-i Ebuzziya*, *Pul*, *Musavver Fen ve Edep*, *İrtika*, *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua*, *Millî Mecmua*, *Resimli Ay* adlı dergilerde ve *Basiret*, *Saadet*, *Sabah*, *İkdam*, *Tasvir-i Efkâr*, *Yeni Gün*, *Cumhuriyet*, *İleri*, *Vakit*, *Akşam* gazetelerinde İstanbul'un semtlerini, cadde ve sokaklarını, mahallelerini, mekteplerini, alışveriş yerleriyle eğlence dünyasını tanıtan yazılar yazmaya başlar. Ahmet Rasim, gerek bu yazılarında gerek kitaplarında İstanbul'daki toplum hayatının her yönüne değinir. Bu bakımdan yazarın vasıtasıyla okuyucular, şehirdeki sosyal hayatı yakından tanıma olanağı bulurlar.

Onun *Gülüp Ağladıklarım* (1926), *Eşkal-i Zaman* (1334/1918), *Cidd ü Mizah* (1336/1920), *Muharrir Bu Ya!* (1927) gibi eserlerinde II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet yıllarındaki İstanbul'un çeşitli yönleriyle tasvir edildiğini görmekteyiz.

Yine *Gecelerim* (1312/ 1896), *Şehir Mektupları* (1328/ 1912), *Fuhs-i Atik* (1340/1924), *Falaka* (1927) ve *Muharrir*, *Şair*, *Edip* (1342/1926) adlı anı kitaplarında da Ahmet Rasim'in güçlü hafızası, keskin gözlemciliği, çevresinde olup bitenlere hem bir İstanbullu hem de bir gazeteci dikkatiyle bakışı ve araştırmacı yanı iç içe geçmiş biçimde ortaya çıkar.

Kolağası Mehmet Raif de, eserlerinde İstanbul'u konu edinmiştir. Yazarın bu konuda zikredilmesi gereken en

önemli eseri, *Mir'at-ı İstanbul* (1314/1918)'dur. *Mir'at-ı İstanbul*, İstanbul'un alınışından, o güne kadar olan tarihini, coğrafyasını, nadir ve eski olan eserlerini, İstanbul'da gömülü olan meşhur kişilerin hayat hikâyesini içermektedir.

İstanbul şehrini yapıtlarında anlatan diğer bir edebiyatçımız da Abdülhak Şinasi Hisar'dır. Hisar, *Fehim Bey ve Biz* (1941), *Çamlıca'daki Eniştemiz* (1944), *Ali Nizam Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* (1952) ve *Boğaziçi Yalıları* (1954) adlı roman, deneme-hatıra türündeki bu yapıtlarında İstanbul'un geçmiş zamanını anlatır.

Reşat Ekrem Koçu ise, Osmanlı devrindeki İstanbul'u eserlerinde başarılı bir şekilde işler. Koçu, yapıtlarında meyhanesinden camiisine, sarayından viranesine, neferinden padişahına, kadın sultanlardan aşüftelere, kahramanlardan eşkiyasına, zaferlerinden isyanlarına kadar köçeğiyle, esnafıyla, çarşı ve hamamlarıyla, giyim kuşamı, yasakları ve tuhaf vakalarıyla tarihî ve kültürel zenginliğiyle yalnız Türkiye'nin değil, dünyanın da nadide bir şehri olan İstanbul'u ve bu kültürü var eden Osmanlı tarihini gözler önüne serer.

Reşat Ekrem Koçu'nun bu konuda zikredilebilecek en önemli ve büyük yapıtı, İstanbul'u her yönüyle ayrıntılı biçimde anlattığı *İstanbul Ansiklopedisi*'dir. Bu ansiklopedi, 1944 yılından 1971 yılına kadar 11. cilde kadar yayımlanır.

Reşat Ekrem Koçu'nun yanı sıra Refi Cevad Ulunay, Musahipzâde Celal, Ercüment Erken Talu gibi yazarlar da, çeşitli eserlerinde İstanbul'u sıkça konu edinmişlerdir.

Refii Cevat Ulunay, eski İstanbul'a ait önemli bilgiler veren yazarlardandır. Ulunay, *Eski İstanbul Kabadayıları Sayılı Fırtınalar* ile *Eski İstanbul Yosmaları* kitaplarında şehrin belirli bir zümresini anlatır. İstanbul'daki kabadayılar, düşkün kadınlar ve bunların hususî hayatları söz konusu bu eserlerde bütün ayrıntılarıyla dile getirilir.

Ahmet Mithat ve Ahmet Rasim çizgisinde yürüyen Ercüment Ekrem Talu, dönemin gazete ve dergilerinde eski İstanbul'u gözler önüne seren yazılar yayımlar. Daha sonraki yıllarda çeşitli yayın organlarındaki bu yazıları kitap olarak basılır. *Evlîyâ-yı Cedid* (1920) ve *Dünden Hatıralar* (1941) o zamanların İstanbul'unu, basın çevresini, Beyoğlu'nu, sosyal hayatını, gelenek ve göreneklerini, her sınıftan insanını bütün canlılığı ile anlattığı yazılarından oluşur.

Ercüment Ekrem Talu, romanlarında da İstanbul'u anlatır. Talu, *Kopuk* (1338/1922), *Kodaman* (1934-1935) ve *Beyaz Şemsiyeli* adlı romanlarında eski İstanbul hayatını çeşitli yönleriyle dile getirir. *Kopuk*'ta, bir kabadayının hayat hikâyesi çerçevesinde eski İstanbul'daki sosyal hayat aktarılır.

Kodaman'da eski İstanbul tulumbacıları, kabadayıları, bunların yaşamları, hovardalık âlemleri ile paşalar arasındaki mücadeleler, II. Abdülhamit dönemindeki siyasî mücadeleler anlatılır.

Beyaz Şemsiyeli'de ise, iki düşkün kadın çevresindeki aşklarının yanında İstanbul kenar mahalleleri, gelenekleri, umumhaneleri, düşkün kadınları, kabadayıları, mesire yerleri, yangınları, ramazanları gibi sosyal hayatın bütün yönlerini büyük bir canlılıkla gözler önüne serer. Diyebiliriz ki Talu, eserlerinde şehrin silik hatıralarını, kaybolan değerlerini başarıyla gün yüzüne çıkarmıştır.

Türk Edebiyatı'nda, eserlerinde İstanbul şehrini anlatan yazar sayısı oldukça fazladır. Burada; yapıtlarıyla tarihe ışık tutmuş, belli bir dönemi aydınlatmış ve şehrin geçmişine dair önemli bilgiler vermiş yazar ve şairleri zikrederken Yakup Kadri Karaosmanoğlu'ndan da bahsetmek gerekir.

Karaosmanoğlu, özellikle *Kıralık Konak'ta*, *Hüküm Gecesi*'nde, *Sodom ve Gomora*'de Tanzimat'ın ilanından sonra İstanbul'da yaşanan kuşaklar arası çatışmayı ve kopukluğu dile getirir. Bu bakımdan İstanbul'daki siyasî gelişmelerle birlikte değişen toplum ile gelenekçi toplum arasındaki çatışmanın en güzel örneklerini Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eserlerinde bulabiliriz. Yazarın eserlerinde, ele alınan bu konu etrafında İstanbul'un bütün yönleriyle

canlandırıldığını görmekteyiz. Şehrin mekânları, insan tipleri ve diğer hususî özellikleri gözler önüne serilir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'ndan sonra zikredeceğimiz diğer bir yazar da Peyami Safa'dır. *Sözde Kızlar*, *Şimşek*, *Mahşer*, *Fatih-Harbiye* gibi romanlarında İstanbul'da millî değerlerine bağlı insanlar ile ahlâkça bozulmuş, zevke ve sefaya düşkün insanların çatışmasını konu edinen Safa, şehirdeki alafrağa ile alaturka ilişkileri, yaşam tarzlarını aktarır. Kısacası Peyami Safa'nın yapıtlarıyla İstanbul hakkında da bilgi edinilebileceğini söyleyebiliriz.

Eserlerinde İstanbul'u konu edinen yazarlar arasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da önemi büyüktür. Yazarın *Huzur* adlı romanında Boğaz'ın, vapur gezintilerinin, mahalleleri ile orta gelirli insanların İstanbul'unun anlatıldığını görmekteyiz. Mümtaz ile Nuran'ın aşklarının konu edildiği bu eserde, İstanbul'un semtleri, eski camileri, tarihî güzellikleri ve değerleri başarılı bir şekilde aktarılır.

Tanpınar'ın romanlarından başka şiirlerinde de İstanbul temini işlediğini söyleyebiliriz. *Bütün Şiirleri* adlı kitabında yer alan "Bir Gün Kandiye'de" başlıklı şiiri İstanbul'u anlatır.

İstanbul'un Fatih semtinde doğan Mehmet Akif Ersoy'un da, şiirlerinde çoğunlukla memleketini dile getirdiğini görmekteyiz. Mehmet Akif'in *Safahat* kitabı, içeriği çok geniş dünya meseleleri olmakla birlikte mekân olarak daima İstanbul ve İstanbul'un yoksul kesimi anlatılır. Fatih ve Süleymaniye Camileri, bayram yerleri, çarşıları, pazarları, meyhaneler, köprüler, yalılar zikredilen şiirlerinde yapılan övgüler veya yergilerin çoğu İstanbul'da geçer. Bu bakımdan İstanbul Türkçesini, örf ve âdetlerini, mekânını en güzel ifadelerle Mehmet Akif'in şiirlerinde bulabiliriz.

İstanbul'a şairane gözlerle bakan edebiyatçılarımızdan biri de, Mithat Cemal Kuntay'dır. Mithat Cemal'in özellikle Boğaziçi ile ilgili şiirleri mevcuttur.

Başlı başına bir "İstanbul Şairi" de, şüphesiz ki Yahya Kemal Beyatlı'dır. Yahya Kemal, İstanbul için en çok ve en güzel şiirleri söyleyen şairimizdir. Yahya Kemal de, İstanbul'un yalnız güzellikleri değil; tarihî, medeniyeti ve sanatı da en iyi temsil edilir.

Yazar, *Kendi Gök Kubbemiz* adlı şiir kitabında tamamıyla İstanbul'u, buranın tarihî ve medenî güzelliklerini dile getirir. Ayrıca şairin ölümünden sonra neşredilen *Aziz İstanbul* da İstanbul üzerindeki duygu, düşünce ve hatıralarını nesir diliyle anlatıldığı kitabıdır.

Edebiyatımızda İstanbul'u konu edinen yazarlarımızdan bazıları da şunlardır:

Halit Fahri Ozansoy, *Eski İstanbul Ramazanları*, İnkılâp ve Aka, İstanbul, 1968.

İlber Ortaylı, *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil Yayınları, İstanbul, 1947; *Gelenekten Geleceğe* (1982).

Kemalettin Tuğcu, *İstanbul Sokakları*, Kurtuluş, Ankara, 1977.

Musahipzade Celal, *Eski İstanbul Yaşamı*, Devlet Tiyatroları, Ankara, 1988.

Orhan Kemal, *İstanbul'dan Çizgiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

Osman Cemal Kaygılı, *İstanbul'da Semai Kahveleri ve Meydan Şairleri*, İstanbul, 1938; *Köşe Bucak İstanbul*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2003.

Sennur Sezer-Adnan Özyalçın, *Bir Zamanların İstanbul'u*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2005.

Vefa Zat, *Eski İstanbul Barları*, İletişim, İstanbul, 1999; *Eski İstanbul Meyhaneleri*, İletişim, İstanbul, 2002. Sermet Muhtar Alus da, şimdiye kadar saydığımız eski İstanbul üzerine roman ve yazıları olan önemli edebiyatçılarımızdan biridir. Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim çizgisinde ilerleyen Sermet Muhtar Alus, gazete ve dergi köşelerinde tefrika edilen yazılarında ve basılan eserlerinde İstanbul'un yerli hayatını en iyi şekilde ve bütün hususiyetleriyle belirtir. İstanbul'un eski ve yeni yaşayışını, sosyal tezahürlerini yakından incelemiş olan Alus, romanlarında ve öykülerinde bu gözlemlerini başarıyla okuyucularına aktarmıştır.

SERMET MUHTAR ALUS'UN HAYATI VE ESERLERİ

2. 1. SERMET MUHTAR ALUS'UN HAYATI

2. 1. 1. Ailesi ve Çocukluğu

Sermet Muhtar Alus

”

, 28 Mayıs 1887’

”

' tarihinde, İstanbul'da, Firuzağa mahallesinde doğmuştur. Babası, “*Pangaltı Harbiye mektebinin Erkan-ı Harp sınıflarına 25 seneye yakın topçuluk ve askerî tarih okutan, altmışa yakın eser yazan, Askerî Müze'yi kuran, Topçu Ferîki Ahmet Muhtar Paşa...*” dır. Ahmet Muhtar Paşa'nın babası, Kolağası Hasan Efendi idi. Hasan Efendi'nin “...üç çocuğu olmuş. Bunlardan biri çocuksuz ölmüş. Biri yüzbaşı Ali Rıza Bey, diğeri Ahmet Muhtar Paşa ” dır.

Ahmet Muhtar Paşa, 1861 yılında İstanbul Davutpaşa' da doğmuştur.

“*Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'u mülazım olarak bitirdikten sonra bir yıllık Erkan-ı Harbiyye sınıfında okuyup yüzbaşı rütbesine yükselir (1881) ”.*

Topçu kurmayı olarak yetişen Ahmet Muhtar Paşa , “*II.Abdulhamit devrinde, Osmanlı ordusunun yeniden kurulmasında top ve benzeri silahlarını sağlamak amacıyla Almanya, Avusturya v Fransa'ya görgü ve bilgisini arttırmak amacıyla ”* gönderilir. Türkiye'ye dönüşünde, “...*Kolağası ve Kaymakam rütbeleri ile Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye'de, Mühendishane-i Berrî –i Hümayun'da ve Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne'de topçuluk ile ilgili dersler verir (1885-1894)*”. Hayatı boyunca Askerî okullarda hocalık yapan Ahmet Muhtar Paşa, çok sayıda subay yetiştirir.

Taha Toros'un Sermet Muhtar'ın hayatını anlattığı makalesinde, verdiği bir bilgiye göre, Ahmet Muhtar Paşa, Atatürk'ün ve Enver Paşa'nın da hocası olmuştur.

Ahmet Muhtar Paşa, müzecilik tarihinde adı zirveye çıkan bir şahsiyettir. 1908'de Esliha-i Askeriyye Müzesi'nin ilk müdürlüğüne tayin edilen Ahmet Muhtar Paşa, bundan sonraki bütün mesaisini Askerî Müze'ye vakfeder.

Ahmet Muhtar Paşa, aynı zamanda mehter musikîsiyle de ilgilenmiştir. “*1911 yılında müze salonunda verilen mehter musikîsi konserinden sonra, 1914'te tam teşkilatlı mehter takımını*” kurdurur. Mehter takımını ve mehter musikîsini yeniden ihya eder.

Muhtar Paşa'nın çeşitli gazete ve dergilerde Türk askerî tarihine ait bir çok makalesi yayımlanmıştır. Bu makalelerinin birçoğunu askerî okullardaki hocalığı dolayısıyla kaleme alır. Eserlerini de bizzat kendisi yazarak veya tercüme ederek meydana getirir. Yaklaşık altmışın üzerinde kitabı olan Ahmet Muhtar Paşa'nın *Dumansız Barutlar, Viyana Önlerinde Osmanlılar, Osmanlı Topçuları, Şenlik Fişenkçiliği...* gibi bir çok ünlü eserleri mevcuttur.

Yusuf Ziya Ortaç'a göre Ahmet Muhtar Paşa, “*sağlam inançlı bir müslümandı.*”. Ünlü bir asker, ünlü bir paşa olan Sermet Muhtar Alus'un babası, 16 Mart 1926 yılında vefat eder. Taha Toros, Muhtar

Paşa'nın vefatını şöyle anlatır:

“Cenaze Harbiye Mektebine getirtilerek, büyük bir tören yapıldı. Tabutu, Beyoğlu İstiklal Caddesi'nden geçirilerek, Siliivrikapı'da toprağa verildi.”

Sermet Muhtar Alus'un annesi ise, *“o zamana göre, okuma yazma öğrenmesine fazla itina edilen, kafi derece Fransızca da öğretilen, bir vaktin 'Hanımlara Mahsus Gazete' sinde 'F. K.' İmzasıyla makaleleri çıkan”* Fatma Kevser Hanım'dır. Kevser Hanım'ın babası, *“... Sultan Hamit tarafından Halep'e sürgün edilen ve 15 sene menfada kalan... ”*, Erkân-ı Harp reisi Abid Paşa'dır(1844-1916). Abid Paşa'nın babası da, kereste ticareti yapan Geredeli Osman Efendi'dir.

Kevser Hanım'ın annesi ise, Hâlet Hanım'dır. Halet Hanım'ın babası da, *“1270 seferinde Silistre'yi kahramanca müdafaa ederek ün almış, sonra müşürlükle Umum Rumeli orduları komutanı olmuş...”*, Serdar-ı Ekrem Mehmet Rifat Paşa'dır.

Sermet Muhtar Alus, ailenin tek çocuğudur. Ancak annesi Keser Hanım'ın bir tek çocuğu olduğu için, çocuklara merakı çok fazladır. Bu yüzden Kevser Hanım, yedi çocuğu evlat edinmiştir.

Gazeteci-yazar Cemalettin Bildik'in Sermet Muhtar Alus'la yaptığı bir konuşmasında Kevser Hanım, çocukları evlat edinmesini şöyle anlatır:

“Şimdiye kadar, tamamen yedi çocuğu evlat edinerek büyüttüm, evlendirdim. Onlarla iftihar ediyorum.”

Yine aynı konuşmadan öğrendiğimiz kadarıyla Kevser Hanım, bu çocukları kendi nüfusuna kaydetmemiştir. Yazarın bu yedi süt kardeşlerinden yalnızca birisinin adına rastlayabildik. Onun da adı, Ali Tevfik'tir.

Sermet Muhtar Alus'un annesine ve babasına büyük bir düşkünlüğü vardır.ERCÜMENT EKREM TALU, yazarın babasının vefatıyla artan üzüntüsünü şu cümlelerle belirtir:

“Zavallı Sermed, babasının ölümünden sonra git gide artan bir (...) vehim gösterdi. Hemen hemen kimselerle görüşmez ve sokağa yalnız çıkamaz oldu.”

Annesine büyük bir sevgi ve saygı gösteren Alus, babasının vefatından sonra annesine daha da meyil verir. Cemalettin Bildik, anne oğul arasındaki bu sevgi bağıını şöyle dile getirir.

“Sermet Muhtar Alus, 64, annesi Kevser Hanım 79 yaşında. Ana oğul birbirlerine öyle kaynaşmışlar ki, bunun her ana oğul arasında bu derece olabileceğine imkan tasavvur edemiyorum(...) Sermet Muhtar da annesinin üstüne titriyor âdeta.”

Yine yazar ile annesi arasındaki bu sıcak ilişki, Taha Toros'un ifadeleriyle şöyle aktarılır:

“Sermet Muhtar, saadeti annesi Kevser Hanım'la geceli gündüzlü yaşamında buldu. Abid Paşa'nın iyi eğitilmiş kızı olan Kevser Hanım, nazik, duygulu bir kadındı. Paşa konaklarında büyüyen oğlu Sermet Muhtar ise içine dönük, daima okuyan, bütün sevgisini anasına adayan bir yaradılıştaydı. Genellikle her çocuk, anasına düşkün olur. Fakat Sermet Muhtar'daki tutkunluk, ileri yaşında bile görülmemiş bir doruktaydı. Hergün annesiyle birlikte olmak, anne aşkının imbiikten süzülmüş bir örneğini vererek ömrünün son günlerine kadar annesiyle birlikte sokağa çıkar, her yere onunla birlikte giderdi. Çok uzak yerlerden kalkarak, yazılarını Babıâli'deki gazete bürolarına götürürken bile, daima yanında annesi bulunurdu. Tramvayda, vapurlarda yan yana onları görenler, onları takdir duygularıyla izlerlerdi. Dönemin gazetecileri ve özellikle Sermet Muhtar'ın okuyucuları,

bu yaşlı annesiyle oğlunu, Babîâli yokuşundan ağır ağır çıkarken -imrenerek- bazen tebessümle, bazen hüznle seyredelerdi.”

Yazarın ailesi, Sermet Muhtar daha dünyaya gelmeden beş altı yıl evvel, Kurbağalıdere'de bir ev kiralarlar. Bundan başka Saraçhanebaşı'nda, Acıbadem'de de oturan Ahmet Muhtar Paşa ve ailesi, en uzun yıllarını Göztepe'deki köşklerinde geçirirler.

Alus'un gençlik yıllarının geçtiği Göztepe'deki bu köşk, çok büyük ve ihtişamlıdır. Ortaç, Osmanlı Devleti'nden kalma bir konak olarak, o yılların bütün bir gizemini, anılarını, köşkün içindeyken hissetmenin mümkün olacağını belirtir ve şöyle devam eder:

“Bu köşk, Askerî Müze Müdürü Muhtar Paşa'nın köşkü. İki saatte ancak dolaşabileceğimiz çamlıklar içinde, beyaz bir köşk. Büyük, saltanatlı bir kapıdan giriliyordu bahçeye. Sonra, geniş, yayvan, insanı yormayan beyaz mermer merdivenler... Köşke giriyorsunuz...// Köşkün içi saray: Kalın atlas perdeler, yaldızlı kornişlerden dökülüyor. Ortada altın oymalı mermer masa. Kanepeler, koltuklar, her şey birer müze parçası.”

Bu köşk içinde yaşanan mutlu yıllar, ne yazık ki, Ahmet Muhtar Paşa'nın vefatıyla sona erer. Göztepe'deki köşk ve birkaç emlak, Muhtar Paşa'nın vefatından sonra eşi Kevser Hanım ile oğlu Sermet Muhtar'a miras olarak kalır. Ancak bu miras, sebeplerine dair hiçbir kaynakta bilgi edinemesek de, sarrafçılara ve tefecilere devredilir. Sadece, Parmakkapı'daki evleri ve bir arsaları ellerinde kalır.

Parmakkapı'daki ev, yazarın son yıllarını yaşadığı ve yine içindeyken vefat ettiği ikâmetgahıdır. Bu evin tam adresi şöyledir: *“Beyoğlu'nda, Küçük Parmakkapı'da Abdullah Çelebi Sokağı, 11 numaralı ev...”*.

Sermet Muhtar Alus'un çocukluğu, hakkında da elde ettiğimiz bilgilere göre –bir ara Halep'te yaşamışlardır- Şehzâdebaşı'ndaki dede konağında geçer. Bu konak, Alus'un dedesi Abid Paşa'dan annesine kalmıştır. Alus, gençlik yıllarını ise, meşhur Göztepe'deki köşkte geçirir. Burada dadılar, özel hocalar arasında büyür.

Sermet Muhtar, 32 yaşında tifo hastalığına yakalanır. Yaklaşık üç buçuk ay bu hastalıkla uğraşan yazar, bir yazısında bu yıllarını şöyle anlatır:

“25 yıl evvel müthiş bir tifoya tutulmuş, hastalık bir kere nüksettiği, ihtilatlar yaptığı için üç buçuk ay yatağın içinde harap olmuşum.”

2. 1. 2. Öğrenim Hayatı

Paşa çocuğu olan Sermet Muhtar Alus'un eğitim hayatı, diğer tanınmış paşa çocukları gibi özel tutulan hocalar elinde geçer. İlk ve orta tahsilini özel hocalardan tamamlar. Alus, “Göztepe'deki Taş Mektepten Hatıralar” başlıklı yazısında ilk hocasının Arif Efendi olduğunu belirtir ve şöyle devam eder:

“25 yaşlarında kadar, zayıf, çiçek bozuğu, terbiyeli, mahçup, Arif Efendi isminde bir adamcağız(...) Nur içinde yatsın, asıl ilk hocam odur. Beni dikkatle okutur; (Aferin),(tahsin) varakaları vererek teşvikten geri kalmaz, ara sıra mektebine götürüp sınıfta oturtur, tahta başına kaldırdığı da olurdu.”

Sermet Muhtar'ın , özel hocalar elinde büyüse de, zaman zaman mahalle mekteplerine gittiğini ve oralarda eğitim gördüğünü de adı geçen makaleden öğreniyoruz.

İlk ve orta öğreniminden sonra, 1905 yılının eylül ayında Galatasaray Lisesi'nin son sınıfına imtihanla girer'. Alus'un bu okuldaki eğitimi bir buçuk yıl kadar sürer ve 1906'da, 1003 numarayla, okulundan birincilikle mezun olur.

Ortaç'a göre Alus, üstün zekası ve yorulmaz çabası ile arkadaşlarını çok aşan bir yaratılıştadır". Başarılı ve azimli olan Alus, Galata Lisesi'nden sonra Çağaloğlu'ndaki Mekteb-i Hukuk'a girer.

Sermet Muhtar Alus'un meslektaşlarından, aynı zamanda da yakın arkadaşlarından olan Şevket Rado, yazarın Hukuk Fakültesi'ndeki yıllarını şöyle anlatır:

“Eskiler onun gençliğini anlata anlata bitiremezler. Darülfünun Hukuk Mektebine dört atlı araba ile uşaklarla, lalalarla gelirmiş.”.

Yazar, Mekteb-i Hukuk'u da 1910 yılında birincilikle bitirir. Yabancı dillere karşı ilgisi bulunan Alus'un, Fransızcası çok kuvvetlidir. Üstün bir Fransızcanın yanında; Almancaya, İngilizceye ve İtalyancaya da konuşabilecek kadar vakıftır. Ercüment Ekrem Talu, Sermet Muhtar'ın Fransızcaya karşı ilgisini şöyle ifade eder:

“Galatasaray'ın o Vakit ki, bütün talebesi gibi Fransızcası gayet kuvvetli idi. Bu lisanın edebiyatını, âdet ü cereyanlarını ve mahiyetini her zaman dikkatle(...) takipten geri durmazdı.”.

Sermet Muhtar Alus, güzel sanatlara karşı da ilgilidir. Onun bu ilgisi, çocukluğundan beri ailesi tarafından eğitime gösterilen büyük önemden kaynaklanır. Hususî hocalar elinde büyüyen Alus, yine bazı hocalardan resim dersleri de alır. Bu hocalar, Üsküdarlı Ali Rıza Bey ile Tekezâde Sait Bey'lerdir. Belirli aralıklarla aldığı bu resim dersleriyle, fırçasındaki maharetini çeşitli ansiklopedi, dergi ve gazetedeki eserlerinde gösterir. Çoğunlukla eserlerindeki resimler Sermet Muhtar'a aittir. Bu resimlerde imza olarak da isminin baş harfi olan “S” harfini kullanır.

2. 1. 3. Evlilik Yılları ve Memuriyet Hayatı

Sermet Muhtar Alus, hukuk eğitimini tamamladıktan sonra, 1910 yılında Askerî Müze'de, “Teknik ve Tarihî Araştırmalar Sekreteri” unvanıyla çalışmaya başlar. Yazar, kendisiyle yapılan bir sohbette bu memuriyeti hakkında şu bilgileri verir:

“Bütün hevesim Avrupa'ya gidip tahsile devam etmek ve Hukuk doktorası yapmaktı ama olmadı. O sıralarda babam Muhtar Paşa, askerî müzenin müdürü bulunuyordu. Müzenin katalogunu yapacak, Fransızca bilen bir insan aranıyordu. Talip oldum, imtihana girdim, muvaffak oldum ve böylelikle askerî müzenin katalogunu yapmakla vazifelendirildim.”.

Görüldüğü üzere Alus, Mekteb-i Hukuk'tan sonra öğrenimini Avrupa'da devam ettirmek ister. Orada hukuk dalında doktora yapmayı planlar. Ancak, babası Ahmet Muhtar Paşa'nın müdürü olduğu Askerî Müze'de Fransızca katalog yapabilen ehliyetli birine ihtiyaç duyulur. Alus, Fransızca'daki yeteneği dolayısıyla bu göreve getirilir. Böylece, Avrupa hayali gerçekleşmeyen yazar, müzede memur olarak göreve başlar.

Alus, bu memuriyetliği sırasında evlenir. Başından üç izdivaç geçen yazarın, bu evliliklerine dair kaynaklarda pek bilgi yoksa da, bunların kısa süreli evlilikler olduğu bilinmektedir. Annesi Kevser Hanım'ın zoruyla üç kez evlenen Alus, bu evliliklerinin hiçbirinde mutlu olamaz. Hattâ kaynaklara göre bir evliliği de sorunlu geçer.

Sermet Muhtar'ın bu üç izdivaçtan sadece ilki hakkında bilgi edinebildik. Buna göre, yazar ilk evliliğini Seniha

Hanım'la 1916 yılında yapar. Seniha Hanım, Doktor Rüştü Bey'in kızı ve Hakkı Paşa'nın torunudur.

Alus, bu evliliğinden sonra baba ocağından ayrılır. Binbirdirek'te bir eve taşınır. İlk ve tek çocuğu olan Elhan Hanım, 1917 yılında doğar. Annesine çok düşkün olan Alus, kızına da fazla düşkündür.

Elhan Hanım, babası gibi modern denilebilecek bir hayatın içinde büyür. Elhan Hanım, daha on üç yaşındayken komşu çocuğu olan İsmail Türsan ile nişanlanır. Figen Batur, bir yazısında Sermet Muhtar'ın kızı Elhan Hanım'ın bu yıllarını şöyle anlatır:

“Elhan Hanım büyüyüp serpildikçe güzelliğinin, görgüsünün, nezaketinin namı cihanı tutuyor. Ve bir gün, bu güzel genç kız, komşu köşkün delikanlısıyla, İsmail Türsan'la karşılaşılıyor. Durduğu yerde duramayan bu yakışıklı, monden delikanlıya anında vuruluyor. Ama ne vurulma. Vurulmamış, vurgun yemiştir. Henüz on iki- on üç yaşında. Gönlünü kaptırdığı komşu çocuğu da yaşlı sayılmaz; o da on yedisinde. Aileler onay verince nişanlanıyorlar.”

Elhan Hanım ile İsmail Türsan, 1932 yılında evlenirler. İsmail Türsan, ünlü bir kadın ve doğum doktorudur. Göztepe'de yaşayan Türsan ailesinin, Ela ve Leyla adlarında çocukları da olur. Ela Koşar'dan Fettah Koşar ve Elhan Koşar; Leyla Atalık'tan da Asena adlı torunları vardır.

Bu arada, Sermet Muhtar Alus, babasının vefatında yaklaşık iki gün sonra yani 18 Mart 1926 tarihinde Askerî Müze'deki görevinden ayrılır.

2. 1. 4. Gazetecilik ve Yazarlık Hayatı

Sermet Muhtar Alus'un gazeteciliğe ilk adımı, daha Mekteb-i Hukuk'ta öğrenciyken başlar. bu yıllarda Ziya Şakir'in başmuharrirliğini yaptığı *Çocuklara Mahsus Gazete*'de “Necdet” takma adı ile ilk yazıları yayımlanır.

Yazar, 1908'de mezun olunca, okuldan arkadaşları Osman Kemal ve Said Hikmet ile *El- Üfürük* adlı mizah gazetesini çıkarır. Bu gazetede, II. Abdülhamit istibdadını hicveden yazılar yayımlanır. Sermet Muhtar'ın, ayrıca o dönemlerin modern mizah dergileri arasında yer alan *Davul*'da– da mizahî yazıları ve karikatürleri yayımlanır.

1931 yılı, yazarın gazetecilik hayatının dönüm noktasını oluşturur. Alus, bu tarihten itibaren İstanbul'daki gazete ve dergilerde deneme- hatıra türünde yazılar yayınlamaya başlar. Sermet Muhtar Alus, bu yazılarında her biri ayrı bir konuyu anlatan geçmişin İstanbul'unu aktarır. *Akşam*, *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Vakit*, *Tan*, *Tasvir-i Efkâr*, *Vatan* gazeteleriyle *Yedi Gün*, *Yeni Mecmua*, *Aydabir*, *Amcabey*, *Şaka*, *Aydede*, *Resimli Tarih Mecmuası*, *Tarih Hazinesi* dergilerinde İstanbul'un semtlerini, gelenek ve göreneklerini, meşhur şahıslarını, eğlence hayatını, yalılarını veya gündelik hayatını anlatmaya başlar.

Yazarlığa başlamadan önce işsiz olan Sermet Muhtar Alus, bundan sonra geçimini kalemıyla sağlamaya başlar. Alus, ilk muharrirliğe *Akşam* gazetesinde başlar. *Akşam*'daki yazarlığı Yusuf Ziya Ortaç vasıtasıyla olan Alus, 1931'den 1952 yılına kadar belirli aralıklarda bu gazetede yazar. *Akşam* gazetesinde yazarın çıkan ilk yazısı, “Otuz Sene Evvel İstanbul” ortak başlığını taşır ve bu yazı dizisi 12 Mart 1931- 27 Eylül 1931 tarihleri arasında yayımlanır. Bu arada yazarın *Kıvırcık Paşa* adlı ilk romanı *Akşam*'da 11 Teşrinievvel 1931–20 Kanunisanı 1932 tarihleri arasında tefrika edilmeye başlanır. Romanda, devlet tarafından itibar gören şahısların çevirdikleri gizli işler konu edilmiştir. *Kıvırcık Paşa* romanı, Akşam Kütüphanesi tarafından 1933 yılında kitap olarak da basılır. Alus'un bu

romanından sonra tekrar aynı gazetede “Masal Olanlar” başlığıyla yazıları yayımlanır. 3 Mart 1932- 26 Nisan 1932 tarihleri arasında da “Eski Defterdekiler” başlığı altında birbirinden bağımsız yazıları yayımlanır. Yazarın söz konusu bu yazıları, eski İstanbul'u sorular yönelttiği kişiler aracılığıyla ve daha çok onların hayat hikâyeleriyle aktarmaya çalışır. Bu bakımdan, “Eski Defterdekiler” bir röportaj niteliğindedir diyebiliriz.

Yazarın *Akşam* gazetesindeki yazı serüveni aralıksız devam eder. 1932 yılına gelindiğinde Alus'un söz konusu bu gazetede yazıları, romanları ve kısa hikâyeleri art arda yayımlanmaya başlar. 18 Ağustos 1932- 20 Kanunuevvel 1932 tarihlerinde *Harp Zengininin Gelini* adlı romanı tefrika edilir. Eserde, alafrangalıya özenenler ile alaturkalığı benimseyenlerin çatışması ve yasak ilişkiler anlatılır. *Harp Zengininin Gelini*, 1934 yılında Kanaat Kütüphanesi tarafından kitaplaştırılır.

Akşam'da 1933 yılında da *Eski Hikâyeler* başlığı altında yazarın dört hikâyesi yayımlanır. 23 Şubat- 8 Mart 1933 tarihleri arasında *İmamın Havalanması*, hemen ardına 9 Mart- 22 Mart 1933'te *Kuyumcunun Havalanması*, bir gün sonra yani 23 Mart- 8 Nisan 1933 tarihlerinde *Hanımefendinin Havalanması* ve 13 Nisan- 28 Nisan 1933 tarihleri arasında da *Hacıbabanın Havalanması* adlı hikâyeleri tefrika edilir. Bu hikâyeler, İstanbul'un sosyal yaşantısının yansıtıldığı önemli eserlerdir. Mizahî üslupla kaleme alınan söz konusu bu hikâyelerde, okuyucuları eğlendirmek düşüncesi esas alınmıştır.

Yazarın *Akşam* gazetesinde *Eski Hikâyeler* üst başlığıyla yayımlanan dört hikâyesinden sonra, 4 Mayıs 1933 ile 17 Ağustos 1933 tarihleri arasında *Pembe Maşlahlı Hanım* adlı romanı tefrika edilir. Gazetede bu tefrikalar, 22 Ağustos 1933'te kitap olarak basılır (*Akşam* Kütüphanesi, İstanbul, 245 sayfa). Romanda, eski İstanbul'daki düşkün kadınların, erkekleri kötü sona sürüklemeleri konu edilmiştir.

Sermet Muhtar'ın *Akşam* gazetesinde altı romanı tefrika edilir. Bu romanlardan dördüncüsü de *Sülün Bey'in Hatıraları*'dır. Roman, 30 Ağustos 1933–28 Kanunuevvel 1933 tarihleri arasında yayımlanır. Eserde, eski İstanbul'daki bir hovardanın çapkınlıkları anlatılır. Yazarın *Akşam* gazetesinde yayımlanan beşinci romanı, *Rüküş Hanımlar*'dır. Roman, 4 Kânunusani 1934- 11 Nisan 1934 tarihlerinde tefrika edilir.

Alus, *Akşam* gazetesindeki yazarlığını bir ara bırakarak *Cumhuriyet* gazetesinde muharriрге başlar. Bu gazetede iki romanı tefrika edilen yazarın ilk romanı, *Onikiler*'dir, *Cumhuriyet*'te 9 Haziran 1935- 27 Ağustos 1935 tarihleri arasında tefrika edilen bu romanda, eski İstanbul'daki kabadayılardan hayatı konu edilir. Bu tefrika, 1999 yılında İletişim Yayınları tarafından kitap olarak da basılır. Eserde, İstanbul'daki kabadayılardan, tulumacıların ve düşkün kadınların hayatlarına dair önemli bilgiler bulmak mümkündür. *Cumhuriyet* gazetesinde 3 Birincikanun 1935-22 İkincikanun 1936 tarihlerinde de *Dünün Genci Anlatıyor* romanı tefrika edilir. Bu eserde ise, eski İstanbul'daki bir zamparanın çapkınlıkları dile getirilir. Roman, daha sonra Tasvir Neşriyat tarafından 1944 yılında basılır. Bu arada yazarın 1936 yılında *Tan* gazetesinde de yazıları yayımlandığını görmekteyiz. “Eski Konaklar Bize Neler Anlatıyor” ortak başlığıyla yayımlanan bu yazılarında eski İstanbul'daki köşkler, yalılar anlatılır.

Aynı yıllarda Sermet Muhtar Alus, *Kurun* gazetesinde de yazarlık yapar. Bu gazetede *Anasını Gör Kızını Al* romanı, 29 İlkteşrin 1936–13 Şubat 1937 tarihleri arasında yayımlanır. *Anasını Gör Kızını Al*'da aileleri tarafından iyi eğitim görmeyen kızların, kötü yola sürüklenmeleri konu edilir.

1938 yılında Alus'un tekrar *Akşam* gazetesine geçtiğini görmekteyiz. Bu seneden sonra yine uzun süre

burada yazmaya devam eder. Alus'un *Akşam*'da tefrika edilen son romanı ise, *Nanemolla*'dır. Roman, 12 Mart- 6 Ağustos 1938 tarihleri arasında yayımlanır.

1939 yılına gelindiğinde de Sermet Muhtar Alus, “Kırk Yıl Evvelkiler” genel başlığı altında okuyucularına İstanbul'u bilenler için şehri hatırlatmak; bilmeyenler için de tanıtmak maksadıyla yazılar yazmaya başlar. Yazarın *Akşam* gazetesindeki bu yazı serüveni aynı yıl “Eski Günlerde” serisiyle devam eder.

Akşam'daki yazılarına yine ara vererek *Son Posta* gazetesine geçen Alus, bu gazetede iki roman tefrika eder. *Tombul Mirasyedi* romanı 16 Ağustos 1934-24 İkinci Kanun 1935 tarihlerinde yayımlanır. Eserde, bir mirasyedinin hayatı etrafında o zamanların gazinoları, umumhaneleri ve eğlenceleri anlatılır.

Son Posta gazetesinde tefrika edilen diğer romanı ise, *İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur*'dur. Roman, 24 İkinci Kanun 1935- 14 Nisan 1935 tarihlerinde yayımlanır. Eserde, birbirlerini iyice tanımadan evlenenlerin, huzursuzluklar yaşaması konu edilmiştir. Ayrıca romanda, eski İstanbul'daki düğün âdetleri hakkında önemli bilgiler de verilir.

Alus, 1942 yılında *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yazar. Bu gazetede, “İstanbul'u Dolaşırken” başlığıyla yazıları yayımlanır. 1943 yılında ise, *Vatan* gazetesinde 2 Mayıs- 4 Temmuz 1943 tarihleri arasında *Bebek Emine* adlı romanı tefrika edilir.

Sermet Muhtar Alus, 1945 yılında o dönemlerin iki büyük yayın organı olan *Akşam* ile *Son Posta* gazetelerinde birlikte yazmaya başlar.

Yazar, *Son Posta* gazetesinde “Geçmiş Zaman Olur ki” ortak başlığıyla İstanbul'a dair yazılar kaleme alır. Bu yazılarında, eski İstanbul'un gizli kalmış ya da zamanla unutulmuş hayatı gözler önüne serilir.

Akşam gazetesinde ise, 1939 yılında yazdığı “Eski Günlerde” başlıklı yazılarını, 1945'te “Gördüklerim ve Duyduklarım” başlığıyla sürdürür. Aynı yıl, “Dünden, Bugünden” başlığıyla bağımsız yazıları yayımlanır. 1951 yılında ise, *Akşam* gazetesinin bir sayfasında “Bugünden, Dünden” üst başlığıyla yazıları yayımlanan yazarın, gazetenin diğer bir sayfasında da “Eski Zamanın Meraklı Vakaları” ortak başlığıyla on dört hikâyesi tefrika edilir. Bu hikâyelerin başlıkları ve tarihleri şöyledir: *Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?* (29 Ocak 1951–1 Şubat 1951, s.7); *İstanbul'un Kabadayı Çapkınlarından İstinyeli Salim* (14 Şubat 1951–16 Şubat 1951, s. 7); *Bostan Kuyusundaki Ceset* (21 Şubat 1951- 27 Şubat 1951, s.7); *Müthiş Bir Kaza Yüzünden Açılan Kısmet* (14 Mart 1951–19 Mart 1951, s. 7); *Kara Leman'ın Alyanak Ali Bey'le Evlenmesi ve Akıbeti* (24 Mart–6 Nisan 1951, s.7); *Mehmet Paşa'nın Oğlu ile Mahmut Paşa'nın Gelini* (11 Nisan 1951–19 Nisan 1951, s. 7); *Şen Dul* (3 Kasım 1951–12 Kasım 1951, s. 3); *Bir Boşanma* (8 Aralık 1951–16 Aralık 1951, s.3); *Gazanfer Paşa* (13 Kasım 1951 -4 Aralık 1951, s.3); *Erkeğe Güven Olmaz* (22 Aralık 1951 -31 Aralık, s.3); 1 Ocak 1952–16 Mayıs 1952 tarihleri arasında *Pembe Mektup* ve *İnanma Dostuna* adlı iki hikâyesi; *Anika*, (17 Mayıs 1952- 27 Mayıs 1952, s. 3); *İdmançı Fehim Bey* (7 Haziran 1952- 16 Haziran 1952, s. 3).

Sermet Muhtar, dönemin önemli dergilerinde de yazılar yayımlar. *Yedi Gün*, *Aydabir*, *Akbaba*, *Amcabey*, *Aydede*, *Yeni Mecmua*, *Şaka*, *Resimli Tarih Mecmuası*, *Tarih Hazinesi* dergileri, Alus'un kısa hikâyelerinin ve yazılarının yayımlandığı yayın organlarıdır. Yazar, 1934 yılında *Akşam* gazetesindeki yazarlığını, *Yedi Gün* dergisinde devam ettirir. Bu dergide, “Bir Varmış Bir Yokmuş” başlığıyla eski İstanbul'un eğlence hayatının, seyirlik eğlencelerinin,

önemli şahıslarının, mesire yerlerinin konu edildiği yazılar yazar. Bu dergideki yazarlık faaliyeti 1935 yılında sona erer ve *Aydabir* dergisinin yazarlar kadrosuna geçer. Alus, *Aydabir*'de birbirinden bağımsız adlarla eski İstanbul'u anlatan yazılar yayımlar. Ayrıca bu dergide, *Pembe Mektup* (S. 13, Yıl:1, 1 Teşrinievvel 1937) adlı bir kısa hikâye de yayımlatan yazar, dönemin diğer mizah dergilerinde yazmaya başlar. *Akbaba*'da S.122, 9 Mayıs 1936- S.124, 23 Mayıs 1936 tarihleri arasında *34 Yıl Evvel Bir Donanma Gecesi* adlı hikâyesi yayımlanan yazarın bu eserinde, o zamanların çapkınların maceraları anlatılır. Ayrıca hikâyede, eski İstanbul'un önemli resmî geleneklerinden olan “Donanmalar” hakkında da bilgiler bulmak mümkündür.

Alus, *Yeni Mecmua* dergisine de yazılar yazar. 1939 yılında eski İstanbul'u bütün yönleriyle dile getiren yazılar kaleme alan yazar, o zamanların unutulmuş hayatını gözler önüne serer.

Sermet Muhtar Alus, 1943-1944 yıllarında *Son Posta* ile *Vatan* gazetelerinin yanı sıra o günlerde yalnız cumartesi günleri çıkan ve siyasî mizah mecmuası olarak bilinen *Amcabey* dergisinde de yazarlığa devam eder. Alus, bu derginin 1944 yılında sahipliğini üstlenir. Bu dergide tespit edebildiğimiz kadarıyla yazarın dokuz kısa hikâyesi yayımlanır. Bunlardan ilki, *Şahande Hala*'dır. 27 Şubat (S. 13) -26 Haziran 1943 (S. 18) tarihleri arasında *Amcabey*'de yayımlanan bu hikâyede, görücü usulü ile evlenmenin sakıncaları konu edilmiştir. *Banker Arif* adlı öykü de, *Amcabey* dergisinde 10 Temmuz 1943(S. 32)-22 Son Kanun 1944 (S. 60) tarihlerinde tefrika edilir. Öyküde, sonradan zengin olan erkeklerin yaşadıkları yasak ilişkiler anlatılır. *Amcabey* dergisinde yayımlanan diğer bir hikâye de *Dönek Adam* adını taşır. Bu hikâye, derginin S. 62, 5 Şubat 1944 tarihli nüshasında yayımlanır. Yine *Bir Evlenmenin Hikâyesi* de, *Amcabey* dergisinde 12 Şubat 1944 (S. 63) tarihinde yayımlanır. *Sofu Adam* da *Amcabey*'de yayımlanan hikâyelerdendir (S.64, 19 Şubat 1944). Bu dergide yine, *On Beş Yılın Azizliği* (S. 66, 4 Mart 1944, s. 6, 11), *Boşuna Nefes* (11 Mart 1944, S.67, s. 8), *Rönar Arjante* (S.68, 18 Mart 1944, s. 7-8.), *İsim Gününe Hazırlık* (S.69, 25 Mart 1944, s. 8, 11.) başlıklı tek sayfalık öyküler de yayımlanır. Yazarın adları verilen bu hikâyeleri, mizahî tarzda kaleme alınmıştır.

Sermet Muhtar, *Aydade* dergisinde ise 1948-1949 yıllarında yazarlık yapar. Bu dergide, “Bugünden, Dünden” başlığı ile 1948 yılından 1949'a kadar yazılar yayımlatır. Eski İstanbul'u renkli kalemle canlandırdığı bu yazılarından hemen sonra 15 Ocak-16 Temmuz 1949 tarihleri arasında yazarın *Molla Bey'in Baldızı* adlı uzun hikâyesi yayımlanır. İstanbul'daki sosyal tabakadan kesitler sunan *Molla Bey'in Baldızı*'nda yasak ilişkiler ve kötü sonlar anlatılır. Bu hikâyenin hemen ardına Alus'un *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* başlığıyla bir öyküsü daha yayımlanır (23 Temmuz 1949-1 Ekim 1949). Söz konusu bu eser, daha önceki yıllarda *Akbaba* dergisinde *34 Yıl Evvel Bir Donanma Gecesi* başlığıyla yayımlanmıştır (S.122, 9 Mayıs 1936- S.124, 23 Mayıs 1936).

Alus'un, 1948-1949 yıllarında *Şaka* dergisinin yazarlar kadrosunda yer aldığını görmekteyiz. Bu dergide, “Dünden Hatıralar” üst başlığıyla yazılar yayımlar.

1950 yılında da *Resimli Tarih Mecmuası*'da yazan Sermet Muhtar, 1952'ye kadar bu dergide yer alır. Bu yıllarda yazarın, *Tarih Hazinesi* dergisinde de yazıları yayımlanır. *Resimli Tarih Mecmuası* ve *Tarih Hazinesi* gibi dergilerin, yazarın ölümüne kadar yazılarının yayımlandığı yayın organları olduğunu söyleyebiliriz.

Bütün bu bilgiler, Sermet Muhtar Alus'un 1908'den ölümüne kadar çeşitli gazete ve dergilerde yazarlık

yaptığını ve geçimini yazılarıyla sağladığını göstermektedir. Yazar, söz konusu bu yazılarını eski İstanbul'u anlatmak gayesiyle kaleme almıştır. İstanbul'un mekânlarını, insanlarını, bu insanların örf ve âdetlerini yazılarında canlı bir İstanbul Türkçesiyle okuyucularına sunar. Alus, bunun için paşasından hizmetçisine, düğünlerinden taziyelerine, tulumbacılarından külhanbeylerine, yazından kışına kadar, İstanbul'un her karesini ayrıntısıyla vererek, bu konuda ilgili okuyucularını bilgilendirmek ister. Bu nedenle ya yakın çevresinden dinlediği, ya bizzat kendisinin gezip gördüğü, yaşadığı anılarını veya anlatıldığı dönemin kahramanlarının ağızlarından dinlediği ve edindiği bilgileri kendi kaleminden okuyuculara aktarır. Böylece, yaşadığı, sevdiği İstanbul şehrinin eski şöhretini, örf ve âdetlerini, unutulmuş değerlerini tekrardan canlandırmış ve okuyucularına İstanbulluların eski hayatını hatırlatmış veya tanıtmış olur.

2. 1. 5. Ölümü

Sermet Muhtar Alus, 1952 yılında sürekli rahatsızlıklar geçirdiğinden artık sokağa çıkamaz olur ve bu nedenle perhize girer. Düşük tansiyondan şikayet ederek doktora giden yazar, damar sertliği sorunu yaşadığını öğrenir. Rahatsızlığı daha şiddetli hal alınca, hem hastalığından hem de yaşının ilerlemesinden dolayı çok zayıflayan Alus, kendisiyle yapılan bir sohbette bu günlerini şöyle dile getirir:

“Dizlerimde derman namında bir şey yok... Ayağa kalkamıyor, sokağa çıkamıyor, yürüyemiyorum. Yürüsem de evin içinde şöyle birkaç adım attım mı sanki adada bir tur yapmış kadar yoruluyorum.”

Hastalığının vermiş olduğu ağırlıktan dolayı son zamanlarını evinde geçiren Sermet Muhtar Alus, 20 Mayıs 1952 tarihinde, Salı saat 17.00'da geçirdiği ani bir kalp kriziyle hayata gözlerini yumar. 21 Mayıs 1952'de merhumun naaşı, Beyoğlu Parmakkapı'daki evinden alınarak Beyazıt Camii'nde cenaze namazı kılınıp Silivrikapı'da babasının yanına defnedilir.

2. 2. SERMET MUHTAR ALUS'UN ESERLERİ

2. 2. 1. ROMANLARI

Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar çizgisinde yürüyen Sermet Muhtar Alus, romanlarında eski İstanbul tiplerini, gelenek ve göreneklerini, semtlerini, mekânlarını büyük bir canlılıkla dile getirir. Alus'un romanlarının çoğu, Osmanlı Devleti'nin çöküş yıllarındaki atmosferde geçer. Yazar, eserlerinde bu yılların toplumsal yaşayışı ile ilgili önemli bilgiler verir.

Kimi romanlarında şehrin beğenilen güzelliklerini anlatır; kimilerinde de eleştirilen taraflarını dile getirir. İstanbul'un gelenek ve göreneklerini, semtlerini, mesleklerini ve farklı siyasî ve sosyal çevrelerdeki şahıslarını anlatırken, bu çember dâhilinde yaşanan olumlu ve olumsuz hayatı da dile getirir.

Romanlarındaki şahıs kadrosu da, çok teferruatlıdır. Eserlerinde İstanbul'un insanını anlatan Alus, seçtiği tiplerin hepsini kendi çevresinden esinlenerek vücuda getirir. Her biri değişik karakterde olan bu tipler; paşasından memuruna, dalkavuşundan külhanbeyine, zamparasından imamına, paşa kızından kocakarisine, yosmasından hizmetçisine, Yahudi'sinden Ermeni'sine kadar çok renklidir. Tipler; kendilerine mahsus hal ve hareketleri, kıyafetleri ve konuşmalarıyla canlandırılırlar. Yazar, bu şahısların kimi zaman beğenilen yönlerini, kimi zaman da eleştirilen özelliklerini eserinin konusuna paralel olarak

verir.

Sermet Muhtar'ın eserlerinde özellikle bu şahısların aşkları, kaçamakları veya gülünç yönleri dile getirilir. Alus, eserlerinin konusuyla birlikte İstanbul'a dair önemli bilgiler de aktarır. Şehrin mekânları, şahısları, gelenek ve görenekleri yaşanan sosyal gelişmelerle birlikte dile getirilir. Bu bakımdan Sermet Muhtar Alus'un romanları toplumsal tarih ile ilgilenenler için birer kaynak niteliğindedir diyebiliriz.

KIVIRCIK PAŞA

Yazarın *Kıvırcık Paşa* adlı romanı, yazarın kitap olarak basılan ilk eseridir. Alus, *Kıvırcık Paşa*'da İstanbul hayatının olumsuz bir yönünü dile getirmiştir. Roman, o dönem İstanbul'unda devletin önemli memurluklarında bulunan, meclise girip çıkan ve paşalığa kadar yükselen şahısların çevirdikleri gizli işleri, oynadıkları oyunları anlatır. Ayrıca eserde padişahlık zamanında kolayca dağıtılan yöneticilikler de konu edilir. Sermet Muhtar Alus'un bu eseri, beyaz perdeye aktarılmıştır"

Özet

Altmış yaşına kadar bir çok muharebe görmüş, Karadağ'da, Sırbistan'da, Yemen'de, Moskof'ta harp etmiş, Manastırda valilik yapmış Şehremini Kıvırcık Paşa, yaşına rağmen oldukça çapkındır. Saçları kıvırcık olduğu için gençliğinden beri ona “Kıvırcık” lakabı takılan Paşa, evli ve çoluk çocuk, hattâ torun sahibidir. Kıvırcık Paşa bir gün Arabiyat ve Mesnevi hocası Abdulgani Efendi'den “dağ gibi bir herifin kadınsız oturması dinen caiz midir?” diyerek kendisine bir odalık için fetva koparır. Odalık almak için harekete geçen Kıvırcık Paşa'ya Şehri Efendi yardımcı olur. Kıvırcık Paşa Manastırda valiyken, Şehri Efendi de başkatiptir. Yıllar sonra İstanbul'da karşılaşan Kıvırcık Paşa'yla Şehri Efendi o günden sonra bir daha ayrılmazlar. Şehri Efendi artık konağın daimi elemanlarından olur. Şehri Efendi, cariyeye almak konusunda hemen kolları sıvar. O dönemde İstanbul'da esir satmada meşhur olan Kör İbrahim'in yanına varırlar. Kör İbrahim, Kıvırcık Paşa'ya Tirifelek adında, levant endamlı, sırma saçlı, samur kaşlı, ela gözlü, ince belli, güzel bir kızı satar. Kıvırcık Paşa, yeni bir ev alarak odalığı oraya yerleştirir ve artık onunla orada buluşur. Odalığa, güzelliğinden dolayı Çeşmicellat diye çağırılan Kıvırcık Paşa, onunla her gece geç saatlere kadar görüşür. Ancak evdekiler, Kıvırcık Paşa'nın halinde bir değişiklik olduğunun farkına varırlar. Paşa cariyeden evvel her gece eve erken gelirken; şimdi her gün bir bahane ile yatsılara kadar gelmez; geldiği gibi de körkütük yatağına girer. Yine zorla banyolara sokulan, saç sakalı yıkatılan Paşa, şimdilerde ise her gün üç kere musluğa koşar. Paşa'nın eşi Hanımefendi, sinirli ve zekidir. Aile görgüsü, okuma yazması olmadığı halde, fitrî bir zekâsı vardır. Paşa'daki bu değişiklikleri gören Hanımefendi, işin içinde bir bit yeniği olduğunu düşünür. Hemen Şehri Efendi'yi çağırarak, bütün olan biteni, çevrilen dolapları anlatmasını; aksi takdirde meşhur kabadayılardan kardeşi Etyetmezli Veysel'i çağırıp üstüne musallat edeceğini söyler. Çaresiz kalan Şehri Efendi, ne var ne yok hepsini anlatır. Odalık meselesini öğrenen Hanımefendi, üstüne gül koklandı diye Kıvırcık Paşa'dan intikam almak ister. Hanımefendi, Şehri ile birlikte, içeriği özetle “Üstümdeki gömleğimden gayri neyim varsa haremimindir.” niyetli bir senet hazırlayarak Paşa'ya imzalatır. Paşa, bundan sonra odalığı bir daha gidip görürse, malı, mülkü hepsi hanımının olacaktır. Bu yüzden imzaladığı senetten sonra bir daha Çeşmicellat'ını bir daha göremez. Yine Şehri devreye girerek, Çeşmicellat'ı oyalar. Paşa'nın odalığının yanına gelmeyişi başka bahanelerle açıklar. Eli kolu bağlı olan Paşa, çok kötüleşir ve cariyesiz yapamaz. Bir gün konakta canı sıkılırken Çeşmicellat'ın yanına kaçmak ister. Şehri'yle birlikte konaktan gizlice kaçarlara. Ancak kaçarken yakayı ele verirler. Peşlerinden takip eden Hanımefendi, Paşa'yla Çeşmicellat'ı eğlenirken yakalar. Ortalığı cehenneme çeviren Hanımefendi, Paşa'nın bir daha buraya gelemeyeceğine, bu kadını da sahibine teslim edeceğine ve rakıyı da asla ağzına sokmayacağına dair şart ettirerek o evden ayrılırlar.

Bu arada Hünkâr'ın en güvendiği adamlarından olan Kıvırcık Paşa, Hünkâr'dan bir imtiyaz nişanı alır. Ancak sevgilisinden ayrılan Paşa, yatak döşek hastalanır. Bunu haber alan padişah, Paşa'yı tedavi etmeleri için evine doktorlarını, yaverlerini gönderir. Padişah, iyileşmeyen Paşa'nın istirahatı için Veli Dede Çiftliği'ni ona verir. Hünkâr'ın

Paşa'ya bu muamelesini gazeteler haber verince Hanımefendi ile kardeşi Veysel telaşa düşerler. Hanımefendi, hemen Paşa'yla arasını düzeltme çabasına girer. Kardeşi Veysel de biraz para koparmak maksadıyla İstanbul'a gelir. Ancak Etyetmezli Veysel'in İstanbul'a dönüşü Şehri Efendi için hiç iyi olmaz. Veysel de karı kız peşinde koştuğundan ve Şehri'nin bu yolda ayakları olduğunu bildiğinden Şehri'ye musallat olur. Etyetmezli Veysel'in belasından korkan Şehri, onu Çeşmicellat'la tanıştır. Artık Veysel, Çeşmicellat'a dadanır. Paşa da, katıldığı bir arkadaş toplantısında içki yeminini bozunca Hanımefendi, feryat figanla Paşa'nın kendisine nafaka verip bu evi terk etmesini ister. Aksi takdirde fetvahaneye gideceğini söyleyerek Paşa'yı tehdit eder.

Artık Paşa için bütün ipler kopmuştur. Fetvahaneye gitmek demek, Paşa'nın çevirdiği bütün dolapların herkesçe, özellikle de Hünkârca duyulması demek olduğundan Paşa, Hanımefendi'nin bütün dediklerini yapmaya mecbur kalır. Çünkü padişahın güvenini kazanmış birisinin, bir paşanın böyle gizli işlerde adının duyulması onun için ölümden beterdir. Fetvahaneye gitmekten vazgeçerek hulle yapılmasına karar verilir. Hulle içinde yine en uygun kişi Şehri Efendi'dir. Şehri Efendi, Hanımefendi ile bir geceliğine nikâhlanacak, ertesi günü iki kişinin önünde boşadım deyiverince hulle de tamamlanmış olacaktır. Şehri, Hanımefendi ile nikâhlandığı gecenin sabahında Paşa'ya, geçenlerde yazdığı senette, Paşa'nın malının, mülkünün yalnızca sekizde birinin Hanımefendi'ye gideceğinin yazıldığını itiraf eder. Bu güzel habere sevinen Paşa, âdeta yeniden doğar. Kendisinin kandırıldığını duyan Hanımefendi ile evdekiler de Şehri Efendi'yi iyice döverek, bütün bu yaptıklarına pişman ederler. Yapılan hulle de Şehri'nin “boşadım” demesiyle tamamlanır ve Hanımefendi tekrar Paşa ile nikâhlanır. Herkesin sınırları daha yatışmamışken, konağa mabeyinden bir yaver gelerek, padişahıtan gönderilen bir mektubu Kıvırcık Paşa'ya verir. Mektupta Paşa'ya Rumeli vilayetinde “Serdariekremlik” verildiği yazılıdır. Bu habere başta Paşa olmak üzere, konaktakiler çok sevinirler. Paşa da gizlice, yerde bitap yatan Şehri'nin kulağına eğilerek, onu baş kâtibi yapacağını söyleyince Şehri de, usulca Çeşmicellat'ın hâlâ elinde olduğunu müjdeler.

PEMBE MAŞLAHLI HANIM

Yazarın *Pembe Maşlahlı Hanım* adlı romanı, *Akşam* gazetesinde 4 Mayıs 1933 ile 17 Ağustos 1933 tarihleri arasında tefrika edilmiştir. Ağustos 1933'te de Akşam Kütüphanesi'nde basılmıştır

. Romanın kitap halinde basıldığı *Akşam* gazetesinde (13 Nisan 1934, s. 5) şöyle duyurulur:

“*Pembe Maşlahlı Hanım, Resimli Millî Roman, Yazan: Sermet Muhtar Alus, Yeni çıktı, 245 Büyük Sahife- 70 Kuruş, Akşam Kitaphanesi.*”

Pembe Maşlahlı Hanım'da bir düşkün kadının başından geçen olaylar ve o zamanların çapkınlıkları anlatılır. Romanda olaylar Pembe Maşlahlı Hanım'ın 31 Nisan 1907 tarihli günlüğü ile başlar, bu tarihi takip eden günlerde devam eder ve 1909 yılında son bulur. Eser, toplumsal içeriklidir.

Özet

1884 yılında doğan Pembe Maşlahlı Hanım, on yaşındayken annesi yatağa düşer ve on iki yaşındayken üvey anne elinde kalır. Genç neşeli ve güzel olan Pembe Maşlahlı Hanım, on altı yaşındayken üvey annesinin zoruyla Talha Paşa'nın torunu Şemsi ile evlendirilir. Düğünden önce bir kere bile yüzünü görmediği kocası, bir gün karısı Pembe Maşlahlı Hanım'ı, annesi ve kız kardeşini terk ederek Bulgaristan'a kaçar. Pembe Maşlahlı Hanım da, kayın validesi ve görümcesi kendisine karşı gayet mülayim olmalarına karşın, iki yaşındaki kızının zatürreeden ölmesi ile koca evinden ayrılır. Annesinin akrabalarından Teyze Hanım dedikleri bir hatunun kocasıyla birlikte yaşamaya başlar. Enişte Bey diye çağırdıkları bu bey; babası yerinde, iyi kalpli, güngörmüş biridir. Enişte Bey'in evinde Kanarya Ayşe adlı bir hanım ve Agavni adında eski hizmetçisiyle oturan Pembe Maşlahlı Hanım, gittikçe daha da açılıp saçılan, her gören erkeğin kalbini çalan bir güzelliğe sahip olur. Bu güzel bayan, Tayfur Şani Bey adında bir paşazâdeye âşık olur. Tayfur Şani Bey, Vezir Şani Paşa'nın tek oğludur. Sıhhatine son derece önem veren, şıklığını her daim muhafaza eden ve asaletine dikkat eden Tayfur Şani Bey de, Pembe Maşlahlı Hanım'a karşı ilgi duymaya başlar. Bu ilişki bir buçuk seneye kadar devam eder. Ancak Tayfur Şani Bey'in bir ara ortalarda görünmemesiyle Pembe Maşlahlı Hanım yataklara düşer. Gece gündüz Tayfur Şani Bey'i sayıklar durur. Bu halini gören evdekiler, Pembe Maşlahlı Hanım'ı gezip dolaştırmak ve bu sayede gördüklerinden Tayfur Şani Bey'i sormak isterler. Ancak ne Tayfur Şani Bey'den haber alınır ne de Pembe Maşlahlı Hanım'ın içi rahatlar. Aksine peşlerine sayısız erkek musallat olur. Bunlar; göğsü nişanlarla dolu, önemli memuriyetlikler yapmış birisi olmasına rağmen, her kadına işaret eden, söz anlatan, karşısındakinden bir tebessüm dahi görse, hemen bohçacı hanımı evine yollayacak denli çapkın Çerkez Hasip Paşa; birkaç sene evveline kadar parsız pulsuz olan, ancak bulduğu bir piyango biletiyle zengin olan, mollalığa kadar yükselen, kadınlık kazaskerlik yapan, evli ve çocuk sahibi Topaç Molla Bey; yine Devlet Şurası'nda üye olan, sayısız bağı bahçesi, evi arabası olan, İstanbul'un zenginlerinden Ebuzarif Bey ve Peşkiribaşının oğlu Ülfet Bey'dir. Bütün bu beylerin Pembe Maşlahlı Hanım için yanıp tutuşmalarına rağmen, onun gözü Tayfur Şani Bey'den başkasını görmez. Ancak teselli için bakılan fallarda, Tayfur Şani Bey'i bir kadınla görünce ve zaten haftalardır da ortalıkta görünmeyince Pembe Maşlahlı Hanım, inat eder ve artık onu düşünmeme kararı alır. Pembe Maşlahlı Hanım'ın böyle bir karar alması, evdekilerin de işine gelir. Onlara göre, Pembe Maşlahlı Hanım, güzelliğini kullanarak çevresindeki erkekleri kendisine el pençe ederse ancak o zaman bütün ihtiyaçları karşılanır ve mutlu da olur. Çünkü evin aylardır birikmiş kirası, arabacıya verilmeyen paralar, bakkala çakala ödenmeyen borçlar, Agavni'ye ödenmeyen maaşlardan dolayı Pembe Maşlahlı Hanım'ın durumu hiç de iyi değildir. Bu yüzden tek çare, Pembe Maşlahlı Hanım'ın güzelliğini kullanarak erkeklerden para koparmasıdır. Aksine Pembe Maşlahlı Hanım'ın akli da hâlâ Tayfur Şani Bey'dedir. Bir gün Enişte Bey'in çarşıda duyduğuna göre Tayfur Şani Bey evlenecektir. Pembe Maşlahlı Hanım, bu habere karşı çok sarsılma da gayet soğukkanlı davranır ve onu tamamen unutacağına dair kendisine söz verir. Ancak, Tayfur Şani Bey'in kiminle evleneceğini merak ettikleri için düğününe

gıtmeyi kararlaştırırlar.

Pembe Maşlahlı Hanım'ın ne düğüne gidecek parası ne de giyecek kıyafeti vardır. Bu nedenle evdekiler, hem evin masraflarını gidermek, hem de düğün için birkaç kuruş kazanmak için Pembe Maşlahlı Hanım'a, etrafındaki erkeklerden birine olumlu cevap vermeyi kabul ettirirler. Bu plan için kendisine köşk, yalı, hamam, pırlanta, yakut yüzükler, gerdanlıklar vaat eden Hasip Paşa'yı düşünürler. Ancak başlarına bela olur diye vazgeçerler. Ebuzarif Bey'in de Pembe Maşlahlı Hanım'ın eteğinden hiç vazgeçmeyeceği düşüncesiyle reddederler. Ülfet Bey'in de uçan kuşa bile borcu olduğu için, tek çareyi Topaç Molla'da olurlar. Topaç Molla Bey, Pembe Maşlahlı Hanım için yanıp tutuşmaktadır. Topaç Molla Bey'e biraz yüz veren Pembe Maşlahlı Hanım, ondan düğün masrafı için yeterli parayı koparır. Yapılan hazırlıklardan sonra düğüne giderler. Tayfur Şani Bey, Topaç Molla Bey'in kızıyla evlenir. Ancak düğünde Tayfur Şani Bey, Pembe Maşlahlı Hanım ile sevgiliyken gözlerine bakarak söylediği mısraları düğünde yına kulağına fısıldayınca Pembe Maşlahlı Hanım, Tayfur Şani Bey'in kendisini hâlâ sevdiğini zanneder. Bunun üzerine Kanarya Ayşe'den gizli, Tayfur Şani Bey'e bir mektup yazarak, bu hareketinin sebebini sormak ister. Ancak Tayfur Şani Bey, Pembe Maşlahlı Hanım'dan gönderilen bu mektubu kabul etmeyince Pembe Maşlahlı Hanım, büsbütün sinirlenir ve ona karşı sevgi dolu hislerini tamamen yitirir. Bu arada Topaç Molla Bey'le olan muhabbeti devam etse de onun nikâh diye tutturması, Pembe Maşlahlı Hanım ve Kanarya Ayşe'yi çileden çıkarır. Çünkü onlara göre, bir erkeğe bağlı kalıp cefâ çekmektense, bin erkekle eğlenip sefâ sürmek daha makbuldür. Bu nedenle Pembe Maşlahlı Hanım'ın etrafında dolanan, her gördüğü yerde aşkını dile getiren Ebuzarif Bey'i nikâh diye ısrar etmediği için daha makul bulurlar. O aralar Sürre Emirliği'ne tayin olunan Ebuzarif Bey'le gezmeler, gizli gizli görüşmeler, saatler süren sohbetler ve ardı kesilmeyen paralar bir gün, Kanarya Ayşe'nin eski ahbablarından birinin oğlu olan Necatüddin eve misafir gelmesiyle son bulur. Çünkü Necatüddin, bir vatan hainidir. Bunu duyan başta Ebuzarif Bey olmak üzere herkes, Pembe Maşlahlı Hanım'dan uzaklaşırlar. Enişte Bey, erkekler içinde en mantıklısının Topaç Molla olduğunu ileri sürer. Topaç Molla'da karar kılan Pembe Maşlahlı Hanım, Sarıyer'de bir ve taşınır. Ancak Topaç Molla Bey'in vakitli vakitsiz Pembe Maşlahlı Hanım'ın evine girmesi, mahallelinin tepkisine sebep olur. Bunun üzerine tek çareyi nikâhta bulan Topaç Molla, Pembe Maşlahlı Hanım'ı nikâh yapmaya ikna eder. Ancak onun bu isteğini duyan annesi kıyametler kopararak, buna engel olur. Topaç Molla da evden kaçır. Pembe Maşlahlı Hanım'ın malikânesi hiç boş durmaz. Bu seferki avları, evlerinin karşısında oturan Rumeli Kazaskeri Semahatlı Dana Efendi Hazretleri'dir. Ne fayda ki, kazdıkları kuyuya kendileri düşerler. Pembe Maşlahlı Hanım süslenir, lavantalar, kokular sürünerek, Kazasker Bey'i evine davet eder. Pembe Maşlahlı Hanım ile Kanarya Ayşe ve evdekiler, Kazasker Bey'den nasıl faydalanabiliriz diye düşünmeye kalmadan Kanarya Ayşe Pembe Maşlahlı Hanım'ın bedbahtlığını, bu aralar moralinin çok bozuk olduğunu Kazasker Bey'e anlatmaya başlar. Niyetleri, Kazasker Bey'in ilgisini Pembe Maşlahlı Hanım'a yöneltmektir. Kazasker Bey de, zaten Pembe Maşlahlı Hanım'ı ilk gördüğü anda ona vurulmuştur. Kazasker Bey, Pembe Maşlahlı Hanım'ı kendisine bendetmek ve onun gözüne girmek için nefesinin sinirlere iyi geldiğini söyler. Böylece yedi gün yedi gece Pembe Maşlahlı Hanım'ın evinden ayrılmaz. Yedi nefes sonunda da kurban kesmenin vecibe olduğunu söyleyerek, Enişte Bey'le yaptıkları bir oyunla, Pembe Maşlahlı Hanım'ı kendisine nikâhlar, ardına da kurbanı keser. Kanarya Ayşe, bu hadiseyi duyan Pembe Maşlahlı Hanım'ı teselli etmeye çalışır. Bu olayların üzerine aradan iki sene geçer. Kanarya Ayşe ile Enişte Bey evlenir. Hürriyet ilan edildiği için Pembe Maşlahlı Hanım, hürriyetini kazanmak uğruna Kazasker Bey'i başından kovar. Pembe Maşlahlı Hanım ve yanındakiler tekrar Kadıköy'üne taşınırlar. Gazetelerin verdiği ilana göre, bu vatani uğruna senelerce mücadele etmiş D.A. Mehmet'in bu gün Senegal vapuru ile İstanbul'a gelecektir. Pembe Maşlahlı Hanım ve Kanarya Ayşe, meydana gidip onu görmek isterler. Ancak meydanda halkın, “Yaşasın

Ekrem Vildan Bey’’ diye göklere çıkardığı şahıs, eski kocası Şemsi Bey'dir. Şemsi Bey de Pembe Maşlahlı Hanım'ı görür görmez ona kavuşmak için, âdeta uçarak yanına gelir. Eski karı koca tekrar birleşirler. Evlerine gideceği sıra, kalabalığın arasında Tayfur Şani Bey'le karşılaşan Pembe Maşlahlı Hanım, ona eski kocasıyla nispet eder.

HARP ZENGİNİNİN GELİNİ

Harp Zengininin Gelini romanı, *Akşam* gazetesinde, 18 Ağustos 1932- 20 Kânunuevvel 1932 tarihlerinde tefrika edilmiştir. Daha sonra, 1934 yılında Kanaat Kütüphanesi tarafından kitap olarak basılır. Romanda, alafranga yaşayışa özenenler ile millî değerlerine bağlı insanlar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar konu edilir. *Harp Zengininin Gelini*'nde kenar semtlerin birinde kendi halinde yaşayışlarını sürdüren aileye gelin gelen alafranga bayanın, ailenin yaşayışını alt üst edişi veriliyor.

Özet

Cevdet Efendi, babasından kötü muamele görünce evinden kaçır ve Asmaaltı'nda bir dükkân alarak, yalnız başına esnaflıkla uğraşmaya başlar. Aynı semtte, mahallelisi Huriye Hanım'ın kızı Seher Hanım'la evlenerek Cerrahpaşa, Avratpazarı'na yerleşirler. Lütfi ve Bedriye adlarında iki çocukları olur. Cevdet Efendi, sofu bir adamdır. İşindeki muvaffakiyeti dolayısıyla zamanla şehrin sayılı zenginlerinden olur. Ancak Lütfi, babası gibi çalışkan değildir. Babasının mesleğine heves etmeyen Lütfi, günlerini gezerek ve eğlenerek geçirir. Her gün içkili mekânlara giden Lütfi, sürekli içmeye başlar. Ailesi, oğullarının bu gidişatını iyi görmez ve evlenirse bu kötü çevrelerden uzaklaşacağına inanırlar. Ne fayda ki Lütfi, ailesinin bulduğu hiçbir kızı beğenmez. Her birinde kusur bularak reddeder. Cevdet Efendi'nin konağına gelen bohçacı kadın Madam Viyolet, dayısının yanında kalan Suat Hanım'ı teklif eder. Ailesi vefat edince dayısı, yengesi ve dayızadesi Lebib ile yaşayan Suat Hanım, tahsilli ve alafranga hayatı benimseyen genç bir bayandır. Suat Hanım ve Lebib kardeş olarak büyütülseler de, birbirlerine gizli gönül bağlarlar. Ancak Lebib, Umumî Harbe asker olarak gönderilir. İşte bu sıralarda Suat Hanım, Cevdet Efendi'nin oğlu Lütfi ile evlendirilir. Suat Hanım'ın eve gelişine başta Seher Hanım ve diğerleri pek sevinmezler. Çünkü Suat Hanım'ın yaşayışı, aileye çok aykırı gelir. Bu arada evlendirilince değişeceğine inanılan Lütfi, yine eski eğlence hayatına devam eder. Gece yarlarına kadar eve gelmez, gelse de eşi Suat Hanım'ı görmeden uyur. Suat Hanım da, kocasından habersiz sokaklara çıkar, alışverişini yapar. Sadece Cevdet Efendi'den iznini koparan Suat Hanım, kocasıyla evli hayatı yaşamazlar. Son moda giyinen, boş zamanlarında piyano çalan Suat Hanım, görünmcesi Bedriye'yi de alafrangalığa alıştıırır. Ancak evdekiler bu duruma tepki gösterebilirler de, Cevdet Efendi'den çekindikleri için ses çıkaramazlar. Bu arada Lütfi'ye Suat Hanım'ı ayarlayan Madam Viyolet, bu evlilikten sonra her gün konağı girip çıkar. Cevdet Efendi'yi gözüne kestiren Madam Viyolet, konakta onu cazibeleriyle etkilemeye çalışır. Suat Hanım gibi Madam Viyolet de alafranga olduğu için evdeki hanımların tepkisini çeker. Ancak Cevdet Efendi'nin Madam'a karşı lütufkâr tavrından dolayı susarlar.

Suat Hanım, dışarıdayken konağı bir telefon gelir ve bir bey Suat'ı sorar. Arayan Lebib'tir. Askerden dönen Lebib, Suat'ın evlendiğini duyunca ondan hesap sormak ister. Arayanın Lebib olduğunu öğrenen Suat Hanım, birkaç gün telefonlarına çıkmasa da bir huzursuzluk çıkarmasından korkar. Bu nedenle çaresiz Lebib'le görüşür. Lebib, Suat Hanım'ı eski arkadaşı Ecmel Vamık Bey'in evine götürür. Ancak Ecmel Vamık Bey, Suat Hanım'a sarkıntılık edince Lebib oradan ayrılır ve Suat'ı kendi evine götürür. Geceyi dayısının evinde geçiren Suat Hanım, ne eşine ne de Cevdet Bey'e haber vermiştir. Gelinlerinin vakitli vakitsiz evden ayrılışına tepki gösteren aile, bu sefer geceyi izinsiz başka yerde geçirmesine çok kızarlar. Suat Hanım'ın başına gelen bu belalar sırasında Cevdet Efendi, Kandilzade adında bir beyle iş ortaklığı kurar. Bu işten çok para kazanır. Paragöz olan Madam Viyolet de, iş yerinden Cevdet Efendi'yi arar ve onu çok özlediğini, onsuz uyuyamadığını söyleyerek Cevdet Efendi'yi evine davet eder. Cevdet Efendi, bu teklifi kabul eder. o günden sonra Cevdet Efendi'nin kaçamaklarının ardı arkası kesilmez. Her gün madamı ziyarete giden Cevdet Efendi, kendini daha iyi hisseder. Bu arada Lebib ile mahrem olduklarını düşünen yengesi Suat Hanım'ı küçük, kürlü ve kilitli bir odaya hapseder. İlk günden sonra bir hizmetçi gibi evin bütün işini yapmaya, yengesinin her dediğini yerine getirmeye

mecbur kalan Suat Hanım, konaktaki eski günlerini çok özler. Yeni hayatına uyum sağlayamayan Suat Hanım, Madam Viyole'tin yanına kaçır. Artık konağı gıtmeye cesaret etmeyen Suat Hanım, Ecmel Vamık Bey'den gördüğü ilgiye güvenerek onunla arasını yapmasını ister. Madam Viyole't, Ecmel Vamık Bey'e telefon eder. Vamık Bey, Suat Hanım'ı kabul eder. Suat, biraz rahata kavuşur. Ecmel Vamık Bey, Suat'a delice aşık olur. Suat'ı bütün arkadaşları ile tanıştırmak için davet düzenler. Davette Cevdet Efendi'nin iş ortağı Kandilzade de vardır. Herkes gibi Kandilzade de, Suat'ın güzelliğine hayran kalır. Ecmel Vamık Bey'in evinde biraz olsun rahat eden Suat Hanım'ın hayatı, Lebib'in onu bulmasıyla son bulur. Lebib'in silahlı kavgaya giriştiğini gören Ecmel Vamık Bey, Lebib'in ayaklarına kapanarak af diler. Ecmel'in bu korkaklığını gizlice seyreden Suat, ikisinin tartıştığı odanın kapısını kilitleyerek Madam Viyole'tin evine kaçır. Madam Viyole't, bu sefer de Suat Hanım'la Kandilzade'nin arasını yapar. Suat Hanım, Kandilzade'nin evine yerleşir. Bu arada Cevdet Efendi de, kızı Bedriye için Kamüridin Necat'ı hoca olarak tutar. Necat her gün konağı yanında kız kardeşi Suzan ile gelir. Konaktakiler Suzan'ı çok beğenirler ve Lütfi ile evlendirmek isterler. Bir ara Kandilzade, sevgilisi Suat Hanım için parti düzenler. Partiye herkes çağırılır. Kandilzade'nin iş ortağı olan Cevdet Efendi de, bu partiye davet edilir. Odasında hazırlanırken alt kattaki davetliler arasında kayınpederi Cevdet Efendi'nin sesini duyan Suat Hanım, neye uğradığını şaşırır ve hemen madamı arayarak Cevdet Efendi'nin burada olduğunu söyler. Suat'ın nerede olduğunu bulmak için Madam Viyole't'i gizlice takip eden Lebib, Kandilzade'nin evine gelir. Elindeki silahla davetlileri korkutan Lebib, bir bayanı aradığını söyleyerek ortalığı cehenneme çevirir. Misafirler korkudan gizlice kaçınca Cevdet Efendi'le Lebib baş başa kalırlar. Suat'ın yanında gizlenen Madam Viyole't de oradan kurtulanın planlarını yapar. Lebib konağın odalarını tek tek ararken Cevdet Efendi, yukarı katta gelini Suat Hanım'ı ve Madam Viyole't'i görür. Ancak hiç düşünmeden Madam Viyole't, Cevdet Efendi ve gelini Suat Hanım pencereden kaçmayı başarırlar. Yoldayken Madam Viyole't, eğlenmek için Suat'ı buraya getirdiğini söyleyerek durumu yine düzeltmeye çalışır. Aylardır evinden, kocasından ayrı olan Suat Hanım, o gün Cevdet Bey'le konağı geri döner. Böylece Suzan'ı Lütfi'yle evlendirme telaşı da ortadan kalkarak karı koca tekrar birlikte yaşamaya başlarlar.

SÜLÜN BEY'İN HATIRALARI

Sülün Bey'in Hatıraları, *Akşam*'da 30 Ağustos 1933-28 Kanunuevvel 1933 tarihleri arasında tefrika edilmiştir. Eserde bir hovardanın gençliğinde düşkün kadınlarıyla ilişkiye girdikten sonra ev hanımı olan terbiyeli bir kadınla hayatını birleştirmesi ve mutluluğu anlatılır. Romanda olaylar, II. Abdülhamit'in padişahlık yıllarında geçer. Bu nedenle padişahlık dönemindeki İstanbul, bütün ayrıntısıyla gözler önüne serilir.

Özet

Roman, Sultan Hamit devrinde yaşamış, güzelliği ile ün salmış bir delikanlının hatıralarından meydana gelir. Aşk maceralarının kahramanı olan Sülün Bey, aynı zamanda romanın da başkahramanıdır.

Romanda, Sülün Bey'in hatıraları üç kısımda incelenir. Birinci kısım, “Sülün Bey'in Çocukluk Devri”; ikinci kısım, “Sülün Bey'in Baştan Çıkma Devri” ve üçüncü kısım ise, “Sülün Bey'in Kurtluk Devri” başlıklarından oluşur. Sülün Bey'in çocukluk yıllarının anlatıldığı birinci bölümde, Sülün Bey'in doğumu ve ailesi konu edilir. Bu bölüm, kahramanın doğumunu, amin alaylarıyla okula başlamasını, sünnet törenini anlatır.

Sülün Bey'in babası İstanbullu, çok yakışıklı bir beyefendidir. İki kere evlenir. İlk evliliğini yirmi iki yaşındayken, Cemalifer Hanım ile yapar. Bu evlilikten Naife adında bir kızı da olur. Bu yıllarda Sultan Aziz tarafından Hünkâr Çavuşu, senesi dolmadan Mülazım-i Sâni ve Yaver-i Şehriyari, birkaç ay sonra Mülazım-i Evvel, bunun ardından da yüzbaşı olarak atanır. Ancak bu güzel yılların içinde Sülün Bey'in babası, 93 Harbi'nde şehri kuşatan tifo salgınından dolayı eşini ve kızını kaybeder. Sülün Bey'in babası, bir tanıdıkları vasıtasıyla tekrar evlendirilir. Bu evlilikten Sülün Bey dünyaya gelir. Onun doğumu, aileye büyük şans getirir. Özellikle Sülün Bey'in babası sıra sıra madalyalara, nişanlara sahip olur. Ancak aradan fazla geçmeden Sülün Bey'in babası, Erzurum'a sürgün edilir. Orada yedi- sekiz ay kalan Sülün Bey'in babası, bir rahatsızlığını bahane ederek tekrar İstanbul'a döner.

Sülün Bey'in çocukluk yıllarındaki en iyi arkadaşı Rıdvan'dır. Sülün Bey'le Rıdvan'ın; uçurtma uçurmak, kuş tutmak ve yemiş hırsızlığı yapmak en büyük meraklarıdır. Sülün Bey, okul çağı geldiğinde de aminlerle okula gönderilir. Ancak mektep hocasının falakalarından korkan Sülün Bey, okula bir daha adımını atmaz. Hafız Şekip Efendi'yi özel hoca olarak tutarlar. Hafız Şekip Efendi, Sülün Bey'in hususî hocalığını iki yıl devam ettirir. Ayıntaplı Tahsin Efendi'de de, Sülün Bey'e hocalık yapar. Rıdvan, Davutpaşa Rüştüyesi'ne; Sülün Bey de, jimnastik merakından dolayı, Mekteb-i Sultani'ye yazılır. Sülün Bey, aynı yıl sünnet olur. Bu sırada on beş yaşında olan Sülün Bey'in sünnet töreni Yıldız Sarayı'nda yapılır.

Romanın ikinci bölümünde, Sülün Bey'in ilk gençlik maceraları anlatılır. Bu devre, onun baştan çıktığı dönem olarak nitelendirilir. Bu kısımda onun aşkları, kaçamakları konu edilir.

Sülün Bey, Rıdvan'la ramazan piyasalarını dolaştığı sırada Şehzadebaşı'nda Matmazel Eleni adında bir kızla karşılaşır. Karınlık birkaç bakışmadan sonra birbirlerine aşık olurlar. Matmazel Eleni, kahramanın ilk aşkıdır. Ne fayda ki, piyasalar dağıldıktan sonra bir daha sevgilisine rastlamaz. Daha Eleni'yi unutmadan yeni birisine daha aşık olur. Bu güzel ise, kantocu Marika'dır. Sülün Bey, kantocuya yine Rıdvan'la Galata- Beyoğlu tiyatrolarını dolaşırlarken rastlar. Ancak bu sevgiliden de, belalı yüzünden ayrılmak zorunda kalır.

Sülün Bey, Mekteb-i Sultani'ye gideli iki ay olmadan, arkadaşlarının kendisine “Çavuş Ağa” lakabı takmalarından dolayı, babasının mührünü kullanarak kaçamaklar yapmaya başlar. Okuldan kaçan Sülün Bey, sokaklarda dolaşmaya, zamparalıklar yapmaya başlar. O sıralarda, Alman İmparatoru'nun İstanbul'a gelişi, bir törenle kutlanır. Bu törende “Murassa-i Osmanî” nişanı alan Sülün Bey, zâdegan sınıfına kaydolar. Sülün Bey, idadi ikinci sınıftan okuluna tekrar devam eder. Okulda, Moskof Sadık adında bir paşa oğluyla tanışır. Bunlar çok samimi bir arkadaş olurlar. Sülün Bey, babasının teftiş dolayısıyla Rumeli'de olmasını da fırsat bilerek, Moskof Sadık'la gece

yanlarına kadar eğlenir, bazen de hiç eve gelmez. Sülün Bey, Moskof Sadık'la Galata'daki meyhaneleri, Beyoğlu'ndaki birahaneleri, gazinoları öğrenir. Bu gezmeler sırasında Bakırköylü Anzî'ye vurulan Sülün Bey, onunla rahat görüşebilmek için bir ev de kiralar.

Eserin üçüncü bölümünde ise, Sülün Bey'in kurtluk devresi anlatılır. Sülün Bey'in, “*Ne âdi kimselerle ülfet ettiğimi, ne bayağı yollarda gezdiğimi, ne süfli şeylerden hoşlandığımı farketmeğe başlamıştım!*”(1 Teşnisâni 1933, s. 5) dediği bu devre, aklının başına geldiği dönem olarak anlatılır. Bu bölümde, kahramanın şimdiye kadar boş işlerle uğraştığı, sıradan arkadaşlarla vakit öldürdüğü konu edilir.

Sülün Bey, bu dönemde yaptığı bütün çirkin işleri cahilliğine ve görgüsüzlüğüne vererek, çevresindeki kötü arkadaşlarla bir daha görüşmeme kararı alır. Bakırköylü Anzî'yi de, kaba konuşmalarından ve bayağı hareketlerinden ötürü terk eder. Yeni yeni arkadaşlıklar edinir. Bunlar, Şeref ve Lönlön Şevket'tir. İkisi de, kibar, hoş ve latiftirler. Sülün Bey, Fransızca öğrenmek ister. Arkadaşı Vikont Nesim'den Fransızca dersler alır. Ancak Sülün Bey'in bu devrede de gönlü boş kalmaz. Önce, Jusi adında bir düşkün kadına âşık olan Sülün Bey, daha sonra Göksu Panayırı'na gittiği bir gün, orada Eda'ya tutulur. Kalender'de de Emzikli Leyla'ya vurulan Sülün Bey, en son karşı komşusu ve aynı zamanda mabeyincinin gelini Perihan'a sevdalanır. Perihan'ın kocası saralı ve ahmak bir beydir. Hayatından memnun olmayan Perihan, karşı konağın penceresinde Sülün Bey'e rastlar. O günden sonra hayatına bir renk geldiğini söyleyen Perihan da, Sülün Bey'e sınısıklam âşık olur. Günlerce pencereden birbirleriyle bakışan, mektuplaşan iki sevdalının aşkı, padişahın Sülün Bey'i sarayına davet etmesiyle ilk sarsıntıyı alır. Çünkü padişah, Sülün Bey'i damat olarak almak ister. Sülün Bey'in ailesi habere çok sevinse de Sülün Bey, Perihan'ı büyük bir aşkla sevdiğinden, bu teklifi kesinlikle kabul etmeyeceğini söyler. Babasının yataklara düştüğünü gören Sülün Bey, ailesine bir oyun hazırlar. Karşı komşusu Perihan'ı sevdiğini söyleyemediği için, Rıdvan'ın uzak akrabası olan Hacer'e delice tutulduğunu ve eğer Hacer'le evlendirmezlerse hayatına kıyacağını söyler. Maksudı, ailesinin padişahın teklifini unutup Sülün Bey'i tercihinde rahat bırakmasıdır. Sülün Bey'in ailesi de, biricik oğullarını yanlış iş yapmaması için Hacer'le nikahlarlar. Ancak Hacer bahanesiyle tekrar Perihan'a döneceğini planlayan Sülün Bey'in planları suya düşer. Çünkü nikah gecesini Hacer'le baş başa kalan Sülün Bey, Hacer'in çirkin olmadığını, hattâ şimdiye kadar sevdalandığı bütün kadınlardan daha güzel olduğunu fark eder. Bu geceden sonra birbirlerine sınısıklam âşık olan çift, on dört yıl birlikte yaşarlar. Bu evlilikten bir de kızları olur.

RÜKÜŞ HANIMLAR

Akşam gazetesinde, 4 Kânunusani 1934- 11 Nisan 1934 tarihleri arasında tefrika edilmiştir. *Rüküş Hanımlar*'da, alafrangalığa özenen şahısların ne kadar soyutlanmak isteseler de eninde sonunda millî değerlerle iç içe olmaları konu edilir. Alafranga hayatı anlatan eserde, İstanbul'daki batılılaşmanın izlerine rastlamak mümkündür.

Özet

Şehlevent Hanım ve iki kızı Cavidan ile Navidan'ın içinde yaşadıkları konak, Gâvur Ömer Paşa'nın konağıdır. Şehlevent'in dedesi olan Gâvur Ömer Paşa, Sakız'da doğar ve daha sonra İstanbul'da bahçıvan yanaşmalığı yapmaya başlar. Bir zaman sonra, Hüsrev Paşa konağına gürcü köle diye satılır. Gözü açık olan Gâvur Ömer Paşa, kırk yaşına gelmeden sancak mutasarrıfı, elli yaşında da vilayet valisi olur. Avrupa kültürüyle yetiştirildiği için Gâvur Ömer diye çağrılan paşa, İstanbul'un sayılı zenginlerinden olur. Konağında birçok cariyeye sahibi olan Gâvur Ömer Paşa, bu cariyelerinden birinden Murat adında bir erkek çocuğu olur. Ancak oğlunu üç ay kadar görebilen Paşa, vefat eder. Aradan yıllar geçer ve Murat çok terbiyeli, dürüst bir delikanlı olur. Annesi onu evlendirmek istese de Murat, pek evlenme taraftarı değildir. Saraydan çağrılarak Hünkâr Çavuşu görevi verilen Murat Bey, bir ay sonra Girit'e sevk edilir. Orada gözü açılan Murat Bey, içki içmeye ve kadınlarla muhabbete başlar. Ancak Giritli ailenin kızı ile evlenen Murat Bey, bir kızı olduktan sonra İstanbul'a döner. Babasından kalan yalıya yerleşir. Yalının eski kalabalığından eser kalmamıştır. Babaanneleri ve emektar Dilberengiz Dadı'dan başka; cariyeler, ağalar, halayıklar, herkes konaktan kaçar. Murat Bey ve eşinin yalıya yerleşmelerinden kırk gün sonra da babaanneleri vefat eder. Koca yalı Gavur Ömer Paşa'nın torununa kalır. Murat Bey'in çok cimri oluşuna rağmen eşi, süse tuvalete meraklı şen bir hanımefendidir. Babıâli'de Beylikçilik kalemünde memur olan Murat Bey, Ali Suavi vakasından dolayı adını, Mir'at Bey olarak değiştirir. Ancak Rus muharebesinde ortaya çıkan kanlı basura yakalanan Mir'at Bey, iki ay çekmeden vefat eder. Dul kalan hanımı ve on üç yaşındaki Şehlevent kızı, babalarından kalan sayısız malın, mülkün, akarların mirasçısı olurlar. Ancak bu mirastan sahiplenmek isteyen vasiler ortaya çıkar. Hanımefendi tek başına onlarla başa çıkamadığı için, dava vekili olarak Yekçeşim Nazır Bey'i tutar. Nazım Bey, bu sahte vasiler için açtığı davayı kazanır. Hanımefendi ise, Nazım Bey'e kendisine gösterdiği sıcak ilgiden dolayı aşık olur. Nazım Bey ise, gözü açık bir beyefendidir. Büyük bir servetin sahibi olan Hanımefendi ile nikâhlanmak için üç çocuklu karısını boşar ve dul olan Hanımefendi ile nikâhlanır. Hanımını delice seven Nazım Bey, üvey kızı Şehlevent'ten nefret eder. Konakta, onu gördüğü her yerde bu nefretini belli eder. Şehlevent'e karşı gün geçtikçe hiddetini ve şiddetini arttıran Nazım Bey, mirastan kalan malları, akarları, emlakları kendi hesabına geçirir. Ancak Damat Mahmut Paşa ile münasebeti var diye sürgüne gönderilir. Üvey babası sürgüne gönderilen Şehlevent Hanım, on beş yaşında da annesini kaybeder. Artık Dilberengiz Dadı ile zenci Nergis Bacı'dan başka kimsesi olmayan Şehlevent Hanım, genç yaşında sahipsiz kalır. Onun yalnız olduğunu duyan paragöz kimseler, Şehlevent'e sınaşmaya başlarlar. Bunlardan en çok ısrar edeni de, İstanbulî Zeyneddin Efendi'dir. Kendisinin Şehlevent'in amcası olduğunu ileri süren Zeyneddin Efendi, günaşın konağa girip çıkmağa başlar. Babasıyla olan anılarını dile getirerek, Şehlevent'in dikkatini çekmek ister. Vasi diye Şehlevent'in başına musallat olan Zeyneddin Efendi, konaktaki her şeye karışmaya başlar. Zamanla ailesini de alarak konağa yerleşen Zeyneddin Efendi, torunu Hanefi ile Şehlevent'i baş göz etmek ister. Ancak ne Zeyneddin Efendi ve ailesinin konağa yerleşmelerine ne de Hanefi ile evlendirileceğine sevinen Şehlevent Hanım, günlerce odasından dışarı çıkmaz. Bir gün, annesinin eski ve sadık

hizmetçisi Kalyopi, konağa gelerek hanımının kızını ziyaret eder. Konakta dönen dolapları fark eden Kalyopi, Şehlevent'e bu sahte vasilere inanmaması gerektiğini, onları konakta tutmaya mecbur olmadığını söyleyerek nasihat eder. O günden sonra Zeyneddin Bey ve ailesine karşı tavrını değiştiren Şehlevent Hanım, Kalyopi ile sandal gezintilerine çıkar. Her gün evde kalarak canı sıkılan Şehlevent Hanım, bunun acısını çok kötü çıkarır. Artık bütün zamanını yalıdan çok mesirelerde, körfezde ve civar semtlerde geçiren Şehlevent Hanım, bir mirasyedi ile tanışır. Adı Reyhan Bey olan bu mirasyedi, yirmi yedi yaşlarında, çok yakışıklı olan Tunuslu bir delikanlıdır. Avrupa'nın her ülkesini dolaşan Reyhan Bey, alafranga bir hayat yaşar. Şehlevent Hanım, Reyhan Bey'le yaptıkları sandal gezintilerinde, ona hayat hikâyesini anlatır. Gün geçtikçe birbirlerine âşık olan bu iki arkadaş, daha sık buluşmaya başlarlar. Konakta da Şehlevent'le görüşen Reyhan Bey, Zeyneddin Efendi ve ailesini eski evlerinin olduğu Dragman'a geri yollar ve ardına da Şehlevent'le nikâh kıyar. Konağa Avrupaî bir görünüm veren Reyhan Bey, eşi Şehlevent Hanım'ı da alafranga hayata alıştırmaya çalışır. Evliliklerinin üzerinden bir yıl geçmeden Cavidan adında bir kız çocukları olur. Ertesi sene Navidan'a sahip olan çift, zengin ve mesutturlar. Ancak bekârken kumara müptela olan Reyhan Bey, evlendikten birkaç sene sonra tekrar kumar oynamaya başlar. Her gece bir bahaneyle eve gelmeyen Reyhan Bey, Beyoğlu kumarhanelerinde bütün servetini kaybeder. Reyhan Bey'in samimi arkadaşlarından olan Efdal Paşa bir gün konağa gelerek, Şehlevent Hanım'a Reyhan Bey'in Avrupa'da bir düello sonucu vefat ettiği haberini verir. Aradan on sekiz, yirmi sene geçer. Reyhan Bey'in ölüm haberini getiren Efdal Paşa, Şehlevent'lerin konağından hiçbir gün eksik olmaz. Çünkü Şehlevent'te âşık olmuştur. Şehlevent Hanım ise bütün gününü; Geysu Hanım, Zeynep Hanım ve Ebrükeman Hanım ile kır gezintilerinde, sandal keyiflerinde ve konağında düzenlediği saz eğlenceleriyle geçirir. Şehlevent Hanım'ın dedesinden kalan bu Gavur Ömer Paşa konağı, Şehlevent Hanım'ın ve iki kızının rüküşlüğünden dolayı, Rüküşlerin Konağı olarak da bilinir. Cavidan'la Navidan da genç kız olmuşlardır. Cavidan, yirmi iki yaşında, buğday tenli, uzun boylu ve narindir. Fransız Edebiyatı'na âşık olan Cavidan, ünlü romancı Paul Morret tutkunudur. Navidan ise, yirmi bir yaşında, orta boylu ve kumraldır. Ablasından farklı mizaçta, daha ağır başlı ve uysaldır. İki kız kardeşin çağları gelmelerine rağmen, evliliği hiç akıllarından geçirmezler. Cavidan, evliliği çok alelâde bulur. Bu sebeple iki kız kardeş, daha çok İtalyan mektebinden dağılan erkeklerle flört ederler. Her gün dışarıya çıkan Cavidan'la Navidan, halalarında kalacaklarını söyleyerek eve gece de gelmezler. Kızlarının bu serseri yaşayışları Şehlevent Hanım'ı çok üzer. Yalıdaki akıl hocaları Geysu Hanım, Zeynep Hanım ve Ebrükeman Hanım'a danışan Şehlevent Hanım, iki kızını evlendirme kararı alır. Bu nedenle İstanbul'da kılavuzluk konusunda meşhur olmuş Kamer Hanım'ı çağırırlar. Kamer Hanım'ın konağa geldiği gün kızlar, dışarıda gönül eğlendirmektedirler ve gece geç vakitte eve gelirler. Kamer Hanım, para uğruna, iki kız kardeşin başıboşluğunu görmezlikten gelir; hattâ Cavidan'ın kanarya gibi ötmesini, her hal ve hareketini çok beğenir. Hemen çantasından bir zarf çıkartan Kamer Hanım, Cavidan'a bu zarfın içinden Fransızca bir kart uzatır. Kartın sahibi Loseph d'Anial'dır. Bu isim, Yusuf Danial'in Fransızca karşılığıdır. Yusuf Danial Bey, Mekteb-i Sultani'de okumuş, Fransızca'dan başka diğer dillere de vakıf olan ve şehbenderlik yapan bir paşa torunudur. Evlilik meselesini

Kamer Hanım'a açınca, bulacağı kızın güzelliğinden ziyade zengin olmasını istemiştir. Kamer Hanım için Cavidan, Yusuf Danial'in tam istediği bir kızdır. Kart sahibinin ne kadar alafranga biri olduğunu gören Cavidan da, Yusuf Danial'in daha yüzünü bile görmeden ona âşık olur. Bu saatten sonra Kamer Hanım'la sıkı bir diyaloga giren Cavidan, bir an önce kartın sahibiyile görüşmek ister. Bunun için Efdal Paşa'nın evinde buluşma kararı alırlar. Haftaya çarşamba günü Yusuf Danial Bey ile görüşecek olan Cavidan, çok titiz hazırlanır ve yeni yeni elbiseler diktirir, saçını kuaförlerde yaptırır. O gün gelince Şehlevent Hanım ve takımı Efdal Paşa'nın konağına giderler; ancak orada gördükleri Yusuf Danial Bey'i hiç beğenmezler. Cavidan ise, Fransız kültürüyle yetiştiği ve yaşı da olgun olduğu için Danial Bey'den çok hoşlanır. Şehlevent Hanım hiç taraftar olmasa da, yalıda düğün için hazırlıklara başlanır. Bir hafta sonra Cavidan'ın nişan sepeti gelir. Âdet olduğu üzere, onlar da damat ölçülerini alırlar. O sırada eve Cavidan'la Navidan'ın mürebbiyeleri Madam Blanche gelerek Cavidan'a, hayatını değiştirecek bir haber verir. Habere göre, Cavidan'ın hayran olduğu ünlü romancı Paul Morret İstanbul'a gelecektir. O günden sonra çılgına dönen Cavidan, nişanı, düğünü ve sınısıklam âşık olduğu Yusuf Daniel Bey'i unuttur. Tek derdi, Paul Morret'i görmek olur. Bunun için Madam Blanche'tan yardım ister. Ancak Madam yardım edemeyince Efdal Paşa'ya koşarlar. Efdal Paşa eğer Cavidan'ı Mösyö Paul Morret'le görüştürebilirse, onu anneleriyle evlendireceklerine söz verirler. Bu haberi duyan Efdal Paşa, ne yapıp edip meşhur romancıyı görmek için kolları sıvar. Paul Morret ise, birkaç ay İstanbul'da kalacağı için kendisine bir yalı kiralar. Yalısını şark eşyalarıyla döşeyen Paul Morret, alaturkalığa özenir. Alaturka kahve ve nargile içer, fes takar ve şalvar giyer, ayak berberlerinde tıraş olur. Efdal Paşa, Karacaahmet'te Möysö Paul Morret'i görerek, Şehleventlerin yalısına davet eder. Cavidan, tutkunu olduğu romancı evine geleceği için çok heyecanlanır. Şark âdetlerine özentisi olduğunu bildiği romancı için, yalıdaki alafranga her şeyi yok edip yerine alaturka eşyalar döşer. Yusuf Daniel Bey de, haftalardır haber alamadığı sevgilisini görmek için Paul Morret'in davet edildiği gün yalıya gelir. Ancak Cavidan, nişanlısının yüzüne bile çıkmaz. Bu arada misafir gelmiştir. Efdal Paşa, Şehlevent Hanım misafirle ilgilenirken Geysu Hanım, Zeynep Hanım ve Ebrükeman Hanım'lar da Yusuf Daniel'i salonda oyalarlar. Bir ara evde yangın çıkar. Bu küçük yangını el çabukluğu ile söndüren Paul Morret, bir kat daha fazla herkesin ilgisi toplar. Şehlevent Hanım ile sıcak bir sohbete giren romancı, Şehlevent Hanım'ın gönlünü çeler. Herkesin içerde bir şeylerle meşgul olduğu bir anda Şehlevent Hanım odasının çekmecesinden senetlerini, tapularını ve anahtarlarını alarak, romancıyla gizlice kaçarlar. Annesinin ve Paul Morret'in ortalıktan kaybolduğunu gören Cavidan, olanları evdekilere söyler. Ev halkı yalının her tarafını arar ve görürler ki Şehlevent Hanım; senetlerini, değerli birkaç kağıt parçasını alarak Paul Morret ile kaçmıştır. Ancak işin iç yüzü sonradan öğrenilir ki, Şehlevent Hanım'ın Paul Morret diye kaçtığı adam, aslında bir dolandırıcıdır. Efdal Paşa'nın Karacaahmet'te gördüğü ve Paul Morret zannederek davet ettiği Piyer, Peter, Petro, Petraki gibi birkaç isim kullanan ve tabiiyeti meçhul bir sahtekârmış. İstanbul'un değişik semtlerinde birçok kişiyi dolandıran sahtekâr, Paul Morret'in İstanbul'a geldiğini duyunca, kendisine Paul Morret süsü verir. Herkesi bu suretle kandırmaya çalışan dolandırıcı, yalıda da Şehlevent Hanım'ın zengin olduğunu öğrenince, onu da kandırır.

TOMBUL MİRASYEDİ

“Resimli, Büyük Millî Roman” ibaresi kullanılan *Tombul Mirasyedi* romanı, *Son Posta* gazetesinde 16 Ağustos 1934-24 İkinci Kanun 1935 tarihlerinde tefrika edilmiştir. Romanda, babasından miras kalan serveti gazinolarda, umumhanelerde bitiren Vehbi Bey'in kötü sonu anlatılır. Ayrıca, eserde İstanbul'daki içkili eğlence yerleri, umumhaneler hakkında önemli açıklamalar yapılır.

Özet

Vehbi Bey, Fatih Merkez Rüştîyesi'nde okuyan, kendi halinde, tombul bir mirasyedir. Kocasını sevmeyen ve bu nedenle hayatından hoşnutsuz olan annesi Melek Hanım, oyalanmak için saza söze merak salar ve bir saz ustası tutmak ister. Kocası Zünnün Efendi kıskanç olduğu için bu işe pek taraftar olmasa da, ayrı ayrı odalarda ders görmesine izin verir ve dönemin ünlü sazendelerinden Kambur Nabi Efendi'yi tutarlar. Ardan bir yıl geçer. Zünnün Efendi vefat eder. Babasının ölümünden dolayı Vehbi Bey'i teselliye gelen Sulu Sezai ve Katip Raif, konaktaki Nabi Efendi'den birkaç parça gazel okumasını isterler. Nabi Efendi, Zünnün Efendi'nin daha kırkı çıkmadan saz çalınmasının uygun olmadığını söylese de ısrarlara dayanamaz ve alem yapmaya başlarlar. Vehbi Bey, sazlı sözlü âlemlerin yabancısıdır. Ancak annesi Melek Hanım, sesleri duyunca dayanamaz üst kattan inerek eğlenceye katılır. İlerleyen saatlerde kapılarına meşhur at satıcısı Cambaz Ahmet, namı diğer Duba Ahmet gelir. Vehbi Bey'in atlara ve arabaya düşkün olduğunu bildiği için yanında getirdiği yağız atları arabayla birlikte Vehbi Bey'e satar. Çok sevinen Vehbi Bey, arkadaşlarını da yanına alarak araba sefası yapmaya başlar. Araba sefası Beyoğlu'ndan başlayıp Anadolu Birahanesi önünde son bulur. Artık her gece alem yerlerinde vakit geçiren Vehbi Bey batakhanelerin birinde Alı isminde bir yosmaya tutulur. Bütün parasını onun için harcar. Ondan başkasını gözü görmez. Ancak Alı bir süre sonra Vehbi'den kaçır. Ne yapacağını bilemeyen Vehbi kendini içkiye verir. Bir gece arkadaşları ile cambazhaneye giderler. Vehbi Bey, sahneye çıkan Matmazel Antoimete Tourmer'i Alı sanır. Daha dikkatli bakınca yanlış olduğunu anlar ama bu sefer de matmazele hayran kalır. Matmazele karşı sululuğa, sarkıntılığa başlar. Cambazhanedeki kabadayılar Vehbi'nin bu taşkınlıklarına çok sinirlenirler. Dayanamayıp locasından çıkan birkaç kabadayı, Vehbi Bey'i iyice döverler. Bu arada Vehbi'nin yanındaki dalkavukları çoktan kaçmışlardır. Melek Hanım, gecenin geç saatleri olmasına rağmen hala gelmeyen oğlunu merak eder ve Kambur Nabi Efendi'den yardım ister. Ona göre, Nabi Efendi Vehbi'nin nerede olduğundan haberdardır. Gerçektende Nabi Efendi, Vehbi'nin arkadaşlarıyla cambazhaneye gittiğini bilir ve doğruca oraya gider. Cambazhanede Vehbi'yi yerde kanlar içinde görür. Vehbi'yi alıp evine getirmek ister. Baygın halde olan mirasyediyi tek başına nasıl eve getireceğini düşüneceği sıra, Vehbi bir ara başında Nabi'yi görür. İki gün boyunca kendisine gelemeyen Vehbi, cambazhanede baygın haldeyken başında gördüğü Nabi'yi suçlar. Bütün başına gelenlerin ve yediği dayakların tek sorumlusu olarak Nabi'yi görür. Nabi Efendi, olanları mirasyediye açıklamaya çalışsa da, inandıramaz. Başına gelen bu iftiradan kurtulmanın planlarını yapan Nabi Efendi, kendini temize çıkarmak için Vehbi'nin arkadaşı Bolses'den yardım ister. Durumu Bolses'e açmak için konağın yukarı katına çıkan Nabi Efendi, Tahsin ile Melek Hanım'ı fısıldaşırken görür. Neye uğradığını şaşırان Nabi Efendi, ikisi arasında duygusal bir ilişkinin farkına varır. Bu arada uyanan Vehbi, yine Nabi'yi suçlar. Başta Melek Hanım olmak üzere konaktakiler Vehbi sakinleşinceye kadar Nabi'nin ortalıkta gözükmesini istemeyerek onu Edirne'deki evlerine göndermek isterler. Nabi Efendi, iyi kötü bir senedir konak için çalışan, işlerine, güçlerine canla başla koşan fedakâr bir insan olmakla birlikte, Zinnun Efendi'den kalan mirası har vurup harman savuran konaktakilerin tepkisini çektiği için herkes bu karara sevinir. Ancak Nabi'nin odasına girince onu görmezler. Nabi odunluktaki küpün içine girip saklanmışır. Evdekiler onu ararken Vehbi sakinleşir. Arkadaşlarını yanına alarak Beyoğlu'na giderler. Sarhoş olduktan sonra yemek için Sütçü Toraman'ın dükkânına giderler. Orada iki çavuşla ve Hokkabaz Hüsnü ile tanışır. İki kafadar Vehbi'nin mirasyedi olduğunu anlayınca ona musallat olmaya başlarlar. Vehbi Bey'den para sızdırmak için doğruca kumarhaneye giderler. İki kafadar Vehbi Bey'i kumara alıştırarak ne kadar mülkü varsa hepsine göz dikerler. Vehbi Bey'i kandırarak bütün parasını alırlar. Kumara alışan Vehbi Bey, günâşırı annesinden para ister. Melek Hanım da, oğlunun iyileşmesine, küçük All'yı unutmasına

sevinir ve sevincinden kendisini içkiye verir. İçki onu daha da neşelendirir. Artık her gün evde sazlı sözlü eğlenceler vermeye başlanır. Bundan yararlanan Bolses ve Tahsin, Melek Hanım'dan koparabildiklerini koparırlar. Bu arada Edirne'deki Zinnun Efendi'den kalan eve gönderilen Nabi Efendi, orada bir zamanlar Zinnun Efendi'nin bahçesine gizlediği altınları bulur. Nabi Efendi'nin zengin olmasına karşılık, Melek Hanım ve oğlu Vehbi Bey sefaletе sürüklenirler. Her gün Vehbi Bey'in kumarda kaybettikleri, Melek Hanım'ın yanındaki dalkavukların sızdırdıkları paralar ile Zinnun Efendi'den kalan servetin sonunu getirirler. Bir gün konaklarının önüne lüks bir fayton gelir. Gelenin kim olduğunu merak eden Melek Hanım ve yanındakiler, arabadan inenin bir zamanlar evlerinden kovdukları Nabi Efendi olduğunu görünce çok şaşırırlar.

ESKİ ÇAPKIN ANLATIYOR

Eski Çapkın Anlatıyor, Cumhuriyet gazetesinde 3 Birincikanun 1935-22 İkincikanun 1936 tarihleri arasında tefrika edilmiştir. Roman, daha sonra Tasvir Neşriyat tarafından 1944 yılında basılır”.

Eski Çapkın Anlatıyor, İstanbul'un meşhur hovardalarından Beybaba lakaplı bir beyefendinin, başından geçen maceraları anlatmasıyla başlar ve başına musallat edilmeye çalışılan İdris Molla'nın torunu ile ilgili macerasıyla son bulur. Romanda, İstanbul'un meyhanelerine, kadın erkek ilişkilerine dair önemli bilgiler aktarılır.

Özet

Beybaba, ilkin genç bir bayana aşık olur. Bu aşk, eğlenmek için gittiği bir gazinoda başlar. Beybaba, güzele deli gibi bağlanır, onun hiç peşini bırakmaz. Nazenini takip ettiği bir gün, buluşmaları için randevu ister. Genç bayan da, Beybaba' ya vurulduğu için evine davet eder. Beybaba, bu davet için günlerce hazırlanır. Hayatında bir kere bile olsun giymediği bir ipekli takım elbise giyerek bayanın evine gider. Ancak paşa kızı olan bu nazenin, Beybaba'yı ipekli takımlar içinde görünce, beyninden vurulmuşa döner. Çünkü güzel bayan, Beybaba'nın giydiği bu ipekli elbiselerden dolayı evli olduğunu düşünür ve Beybaba'yı evinden kovar. Beybaba durumu ne kadar açıklamaya çalışsa da, nazenin bir türlü ikna olmaz. Böylece Beybaba'nın, deli gibi tutulduğu paşa kızı macerası hüznle sona erer.

İstanbul'da hovardalığı ile ün salmış olan Beybaba'nın gönlü hiç boş durmaz. Bu sefer de, “kara kuru” diye tanıttığı bir Habeşli'ye abayı yakar. Beybaba, bu bayana da, arkadaşının açtığı Eşyayı Ayniye Gümrü'ğünde rastlar. Beybaba, sonrada selamlaşmaya başladığı Kara Kuru Hanım'la tanışır. Beybaba'nın sırlısıklam âşık olduğu Kara Kuru Hanım, Beybabadan önce kaç erkeği kandırmış, zamanın meşhur yosmalarındandır. Aşkından gözü dönmüş olan Beybaba, Kara Kuru Hanım'ın kimi yapmacık hareketlerini görse de, onunla evlenmeye niyetlenir. Ancak Beybaba'nın annesi bu izdivaca karşı çıkar. Daha önceki evliliklerinde mutlu olmadığını öne sürerek, bu seçiminin de yanlış olduğunu savunur. Oğluna hanım hanımcık, erkek yüzü görmemiş bir kız bulacağını söylese de, Beybaba bu kararından dönmez ve Kara Kuru Hanım'la evlenir. Evlilikleri, Kara Kuru Hanım'ın kötü alışkanlıkları yüzünden zamanla zedelenir. Her gün bir bahane ile evinden çıkan yosma, kocasını başka erkeklerle aldatır. Bu durumu fark eden Beybaba, Kara Kuru Hanım'ı bir gün takip eder. Onu gittiği bir evde erkekle yakalar. Orada evliliğini bitirdiğini söyleyen Beybaba, bir daha Kara Kuru Hanım'ın yüzünü görmez.

Beybaba'nın başından geçen olaylar bitmez. Bu seferki macerası da, Mecidiyeli Manyo hikâyesi etrafında şekillenir. O yıl, Göksu panayırının mevsimidir. Beybaba, kalemdeyken, arkadaşlarıyla bu panayıra gitme kararı alırlar. Gittikleri Göksu panayırında, eğlenmeye başlarlar. Bu esnada gözleri bir topluluğa ilişir. Topluluğun tam ortasında, süsüne düşkün, alımlı mı alımlı, güzel bir bayanın etrafına sürekli paralar yağdırdığını, mecidiyeler dağıttığını görürler. Ayaklı satıcılar, helvacılar, maniciler, ayıcılar ve her türlü çalgıcılar bu bayanın emrindedirler. Beybaba ve arkadaşları, bu cümbüşü seyir için topluluğa yaklaşırlar ve o anda etrafına paralar yağdıran bayanın gözü Beybaba'ya ilişir, kendinden geçer. Bu bayan artık, gözünü bir saniye bile Beybaba'dan ayırmaz. Bayanın bu tavrı, Beybaba'nın da hoşuna gider. Bir süre bakışırlar. Sonra Beybaba, bayanın yanına varır ve tanışırlar. Bayan onu evine davet eder. Bayan, İstanbul'un meşhur yosmalarından Mecidiyeli Manyo'dur. Mecidiyeli Manyo ile buluşma fikri Beybaba'nın hoşuna gitmiş olsa da, içine bir korku düşürür. Çünkü o zamanlarda, her yosmanın bir takıntısı vardır. Mecidiyeli Manyo'nun takıntısı da, İstanbul'un meşhur hovardalarından Tüfekçi Murtaza'dır. Beybaba başına bir bela geleceğine inansa da, bu davete icabet eder. Mecidiyeli Manyo, o gece Tüfekçi Murtaza'nın işinde olacağını söyleyerek, hem kendisini hem de Beybaba'yı rahatlatır. Ancak eğlenmeye tam başlayacakları esnada birden karşılarında Tüfekçi Murtaza'yı bulurlar. Tüfekçi Murtaza ve yandaşı Selimiyeli Şükrü ise, bu gece işine gitmeyip yosmasının yanında sefa sürmeyi istediğinden ani baskınla eve girer. Pencerede bir erkek görürler. Bunu iddia etseler de, Mecidiyeli Manyo'ya kabul

ettiremezler. Çünkü Mecidiyeli Manyo, pencerede gördükleri o erkeği yani Beybaba'yı, saçını başını, kıyafetini değiştirerek, evlerinin karşısındaki lokantacı çırağı Niko'ya benzetirler. Beybaba da rolünü çok iyi oynadığından, Tüfekçi Murtaza durumu fark etmez. Böylece Tüfekçi Murtaza ile yandaşı Selimiyeli Şükrü yatıştırılır ve hep birlikte eğlenmeye başlarlar. Beybaba da, o geceyi sabah ettiğinde bir daha Mecidiyeli Manyo ile görüşmeme kararı alarak, bu sevdadan vazgeçer.

Beybaba, bu maceralardan sonra başından bir evlilik geçer. Ancak eşi vefat eder. Bir süre bekâr gezer ve artık hiç enlenmeme kararı alır. Gezer, tozar, eğlenir, gününü gün eder. Annesi onun bu halinden rahatsız olduğu için oğlunu evlendirmek ister. Çünkü evlerine sürekli gelen, elli yıllık ahabaplarından Zağfer Hanım'la annesinin tek dertleri, Beybaba'nın mürüvvetini görmektir. Bunun için ellerinden geleni yaparlar, Beybaba ise bir bahane bulup onları geçiştirir. Bir gün Üsküdarlı Zağfer Hanım, Beybaba'ya fındık kuru gibi bir kız bulduğunu müjdeler. Bu kız, on beş yaşlarında, İstanbul'un görmüş geçirmiş ailelerinden, İdris Molla'nın torunudur. Zağfer Hanım, kızı çok iyi metheder. Beybabayı onunla tanıştırmak ister. Zağfer Hanım, Beybaba itiraz etse de iki gün içinde İdris Molla'nın bütün ailesini ve torununu eve getirir. Beybaba, işi alaya vererek biraz eğlenmek ister. Ancak gördükleri karşısında çok şaşırır. Çünkü Zağfer Hanım'ın anlattığı fındık kurdu kadar güzel bir kızla karşılaşmaz. İdris Molla'nın torunu, mahalle kızlarını andıran boyalı ve rüküş bir kızdır. Düştüğü duruma çok sinirlenen Beybaba, bu evliliğe kesinlikle karşı çıkar. Aradan iki sene geçtikten sonra gittiği Beykoz Çayırı'nda bir kargaşa ile karşılaşır. Neler olduğuna şaşırın Beybaba, bir bayanın etrafına sürekli küfürler yağdırdığını, çalgısından satıcısına kadar herkese bağırıldığını görür. Yapanın kim olduğunu merak ederek, biraz yaklaşır. Kargaşayı çıkaranın İdris Molla'nın torunu olduğunu görür ve çok şaşırır. Beybaba'nın anlattığı maceralar da burada son bulur.

ONİKİLER

Onikiler, *Cumhuriyet* gazetesinde 9 Haziran 1935- 27 Ağustos 1935 tarihleri arasında tefrika edilmiştir. Daha sonra kitap halinde basılır. Eski İstanbul'daki kabadayılının maceralarının anlatıldığı romanda, o zamanlardaki kabadayılının yaşadıkları yerleri, eğlendikleri mekânları, sohbetleri, giyim kuşamları, kısacası yaşantılarına dair her ayrıntıyı bulabiliriz.

Özet

Çukurçeşme'deki kahvede Paşa ve Müdür'le sohbet eden Arap Abdullah, Onikiler adlı kabadayı grubunun reisidir. Süleymaniyeli olan Arap Abdullah, delikanlılık çağında İstanbul'a gelir. İyi bir pehlivandır. İlk zamanlar yapı ırgatlığı, gümrük hamallığı yapan Arap Abdullah, gün geçtikçe ele avuca sığmamaya başlar. Onikiler'in reisliğini eline geçirince, devriyeleri, polisleri bile dize getirir. Onunla birlikte Onikiler grubunun diğer üyeleri de, İstanbul'da kabadayılıklarıyla nam salarlar. Kabzımal olan Kadayıfçı Ali, Mısırçarşısı'nda aktarlık yapan Dökmeci Dağıstanlı Hayrullah veya Kolkıran Hayrullah, Kavanoz Mehmet, tulumba reisi Mektepli Raşid, Sarraf Niyazi, İstanbul su yolcularından Karakulak Lütfi, Çerkez Mehmet, Gümrükçü Şahab, Kazasker Ahmet, Tütüncü Tevfik ve Sakızlı Yusuf bu grubun üyeleridir.

Kahvede sohbet eden Paşa ve Müdür, Arap Abdullah ile eski ahabtırlar. Kahveden birlikte ayrılan bu grup, Muhallebici Hakkı'nın dükkânında Gümrükçü Şahab'la buluşur. Şahab, muhallebicide başına gelenleri arkadaşlarına anlatır. Gümrükçü Şahab, Tütüncü Tevfik ve Kazasker Ahmet, bir ara yanlarına yosmaları alıp Kavasın Bağ'na giderler. Gümrükçü Şahab, orada Küçük Hanım'a aşık olur. Küçük Hanım'ın Asalı Molla'yla arasının iyi olduğunu bilen mesiredeki kabadayılar, soluğu Asalı Molla'nın yanında alırlar. Asalı Molla, İstanbul'daki bütün umumhaneleri bilen, yosmalarla arası iyi olan, kurnaz bir kılavuzdur. İstanbul'un korktuğu, bir sözlerini iki etmediği Onikiler'den Asalı Molla da korkar. Bu yüzden Şahab'ı Küçük Hanım'a söyleyeceğine ve hayırlı haberi Şahab'a vereceğine dair söz verir. Asalı Molla, o gün Küçük Hanım'ın evine gider. Küçük Hanım, evinde Arap Bacı ile yaşayan yalnız ve güzel bir bayandır. Bu arada Arap Abdullah, Paşa ile Müdür'ü alıp Benli Hürmüz'ün umumhanesine gitmeye karar verir. Arap Abdullah, Hürmüz'ün evindeki dostu Kumru ile eğlenmek ister. Ancak daha yoldayken Ortaköy'de yangın çıkar. Arap Abdullah, meşhur tulumbacıları olduğu için, eğlenceyi ve Paşa ile Müdür'e verdiği sözü başka bir güne erteleyerek yangına koşar. Paşa ile Müdür ise, eve gidip sıkılmaktansa Ortaköy Pişmişoğlu Sokağı'ndaki yangını söndürmek için geçen tulumbacı alaylarını seyre koyulurlar. Asalı Molla ise, Küçük Hanım'a daha Şahab'ın niyetini açmadan Küçük Hanım kendi derdini anlatır. Küçük Hanım, Kalpakçılarbaşı'nda bir tuhafiyeci çırağına aşık olduğunu ve onsuz yaşayamadığını Molla'ya söyleyerek, adı Çorapçı Güzeli olan bu çırağı evine getirmesini ister. Asalı Molla, paragöz biri olduğu için, eteğine saçılan altın liralara görünce Onikileri, Şahab'ı unutup Küçük Hanım'ın derdine düşer. Hemen Kalpakçılarbaşı'ndaki tuhafiyeye giden Asalı Molla, Çorapçı Güzeli'ni alıp eve gelirler. Ancak Küçük Hanım'ın evi mahalle içinde olduğu için Çorapçı Güzeli'ne çarşaf giydirerek kadın kılığında eve sokarlar. O gün sabah kadar sevgiliyle doyaya eğlenen Küçük Kumru, çok mesut olur. Asalı da bu cümbüşe katılır. Sabah kadar içerler. Sabah olup aklı başına gelen Asalı Molla, Şahab'ı hatırlar ve soğu terler döker. Çünkü Şahab'a hemen haber getireceğim diyen Molla, iki gündür ortalıklarda yoktur. Bu nedenle, kendilerine oyun oynandı diye Onikiler, İstanbul'un her karışını ararlar. Nihayet Molla'nın izine Kabataş'taki Halil Paşa yalısında rastlarlar. Asalı Molla, kabadayıların pençesinden kurtulabilmek için Halil Paşa'nın yanına gelmiştir. Halil Paşa, Onikiler'in saygı gösterdiği, hatırlarını kırmadığı bir Paşa'dır. Paşa, Molla'ya biraz nasihat eder. Bu arada Paşa'nın yanında olduğunu duyan Arap Abdullah, Molla'nın yanına gidip, ondan intikamını almak ister. Ancak Arap, arkadaşı Şahab'ın intikamını alacağı yerde kendi keyfini düşünerek Molla'ya iyi davranır ve kendisini Şahab'ın sevdiği kadın Küçük Hanım ile tanıştırmasını ister. Molla da, Onikiler'in azabından kurtulduğuna sevinir ve hemen Arap Abdullah'ı Nail Molla kılığında sokarak Küçük Hanım'ın evine giderler. O sıra evde Çorapçı Güzeli'nin de olduğunu hatırlayan Asalı Molla, durumu idare etmeye çalışsa da Küçük Hanım, bu zamansız geliş ve sevgiliyle rahatsız edilişine çok kızar. Nail Molla, Küçük Hanım'ın

Avratpazarı'ndaki aylardır bitmeyen mülk davasını halletmek için geldiğini söyleyince biraz yumuşayan yosma, çatı katına Çorapçı Güzeli'ni saklayarak aşağı katta Nail Molla'la ev meselesini halletmeye koyulur. Ancak Arap Abdullah, ev meselesinden ziyade Küçük Hanım'la meşgul olur. Arap, yosmayla muhabbetteyken Onikiler de Kabataş'a giden ancak geri dönmeyen Arab'ı aramaya başlarlar. Herkes bir tarafa dağılır, Gümrüklü Şahab'la Kavanoz Ahmet de Kabataş'taki yalıya giderler. Orada da Arab'ı bulamayınca, bir meyhaneye içmeye giderler. Kavanoz, Şahab'a Küçük Hanım'ın evine gitmeyi teklif eder. Çünkü Kavanoz, Arab'ın Asalı'yı alarak yosmanın yanına gidebileceğini tahmin eder. İdris Reis'ten Küçük Hanım'ın evini öğrenen Kavanoz'la Şahab, doğruca eve giderler. Orada Arap ile karşılaşır. Arap Abdullah, hemen durumu idare ederek arkadaşlarını da yanına alır ve birlikte eğlenmeye karar verirler. Ancak Küçük Hanım, çatı katındaki sevgilisi Çorapçı Güzeli'ni de alarak evden kaçarlar. Yosmanın kaçtığını öğrenen başta Arap Abdullah olmak üzere herkes buna çok sinirlenirler. Hemen yosmanın ve yanındaki sevgilisinin peşine düşerler. Küçük Hanım'ın yanındakinin İspir İzzet olduğunu tahmin ederler ve Galata'daki balozlarda, Beyoğlu'ndaki gazinolarda, randevu evlerinde İspir İzzet'i ve Küçük Hanım'ı ararlar. Gittikleri her yerde içki de içen Onikiler, onları bulamazlar. Arap Abdullah, İspir'i aradığı sırada Şişli'deki bir meyhanede çok içince huzursuzluk çıkarır. Hemen zaptiyeler gelerek Arab'ı Galatasaray'daki mutasarrıflık dairesine götürürler. Orada suçsuz olduğuna karar verilir. Daha İspir İzzet macerası halledilmeden Zincirlikuyu vakasına karışır. Mutasarrıf, Arap ile diğer Onikiler'den Madam Şeşbeşyan ile dostunu aramaları için yardım ister. Madam Şeşbeşyan, biraz hava almak için arabacısıyla sokağa çıkar. Ancak Zincirlikuyu yakınlarında yüzleri, gözleri sarılı yedi kişi, Madam Şeşbeşyan'ı alıp dağa kaçırlar. İşin aslı hiç de öyle görüldüğü gibi değildir. Madam Şeşbeşyan, haydut olarak bilinenlerden biriyle dosttur ve onunla isteyerek kaçmıştır. Madam Şeşbeşyan'ın kocası Mardiros Şeşbeşyan da padişahın sevilen adamlarındandır. Durumu padişaha açan Mardiros, karısının bulunmasını ister. Padişah da, her yere irade yollayarak Madam Şeşbeşyan'ın bulunmasını emreder. O gün mutasarrıfla görüşen Onikiler, Madam'ı bulmak için harekete geçerler. Madam'ın sürekli gittiği Anzif Dudu adındaki terziye uğrayarak işe başlarlar. Anzif Dudu, evinin bir bölümünde terzilik yapıyor gözüксе de, onun asıl zanaatı sevgilileri gizli gizli buluşturmadır. Bu bakımdan Madam Şeşbeşyan'ın sevgilisiyle buraya gelebileceğini düşünen Arap Abdullah ve yanındakiler, Benli Hürmüz'ü müşteri kılığına sokarak oraya yollarlar. Hürmüz, Madam Şeşbeşyan'ın sevgilisiyle bir odada saklandığını fark eder. Dışarıda bekleyen Arab'a tam haber verecekken, Madam'la sevgilisi Yervant pencereden kaçarlar. Arap Abdullah pencereden atlayıp onları takip edeceği sıra Asalı Molla, bacaklarından yakaladığı Arab'a mani olur ve Küçük Hanım'ın emrine âmade olduğunu söyler. Küçük Hanım, Onikiler'in evine baskın etmelerinden sonra geceyi Çorapçı güzeliyle Anzif Dudu'nun evinde geçirirler. Asalı Molla da, onun orada olduğunu düşünerek terzinin evine gider. Onlar evin bir odasında eğlenirken, Arab'ın çıkardığı gürültüyü duyunca çok korkarlar. Küçük Hanım için kavga çıkarttığını zanneden Asalı, Küçük Hanım'ı kandırarak yola getirir ve Arab'a hediye eder. Arab da, neye uğradığını şaşırır.

İKİ GÖNÜL BİR OLUNCA SAMANLIK SEYRAN OLUR

Yazarın İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur

romanı, *Son Posta* gazetesinde 24 İkinci Kanun 1935- 14 Nisan 1935 tarihlerinde tefrika edilmiştir. Romanın her tefrikasında, “Büyük Resimli Roman” ibaresi kullanılmıştır.

Ebeveynlerin, evlatlarını kendi ölçülerine göre beğendikleri kişilerle zorla evlendirilmeleri ve bu zorlamaların yanlışlıkları anlatılır. Romanda, eski İstanbul'un gelenek ve görenekleri, özellikle düğünleri hakkında önemli bilgiler verilir.

Özet

Ata Paşa'nın Nişantaşı'ndaki konağı, Şeker Bayramı dolayısıyla misafirlerle doludur. Bu misafirler içinde Ata Paşa'nın kızı Yekta'yı görmeye gelen görücüler de vardır. Görücü gelmesine sinirlenen Ata Paşa, kızının evlenecek kadar büyümediğini düşünür. Ata Paşa Yekta'yı çok sever. Onun üstüne çok titrer. Yekta onun biricik çocuğudur ve onu gözü gibi sakınır. Yekta'nın üzerine bu kadar titremesinin nedeni, ondan önce doğmuş bütün çocuklarını daha kundaktayken kaybetmesidir. Ancak Ata Paşa böyle düşünse de, Yekta'nın evlenme zamanı gelmiştir. Birine sevdalanmak, aşık olmak isteyen Yekta, istemeye gelenlerin hepsinde birer kusur bularak reddeder. Ancak ailesi, Yekta'nın talipliler arasında Affan Paşa'nın oğlu Yaşar Bey'le evlendirilmesini münasip görür ve hemen düğün hazırlıklarına başlanır. Her iki taraf da üst tabakadan oldukları için, düğünleri hayli şatafatlı yapılır. Yaşar Bey, Ata Paşa konağına içgüveysi gider. Düğün gecesi Yekta'yla yalnız kalan Yaşar, biraz vakit geçirmek için anılarından bahsetmeye başlar. Kendinden geçen Yaşar, coşkulu bir şekilde taklitler, çeşitli jimnastik hareketleri yapar ve çapkınlıklarından bahseder. Kocasının kendisini eğlendirmek, güldürmek için yaptığı şaklabanlıklar onu çileden çıkarır. Bütün bunlardan rahatsız olan Yekta, daha ilk gecedan kocasına karşı bir soğukluk hissetmeye başlar. Kocasının ağzından çıkan her kelimeyi, yaptığı her hareketi münasebetsizlik sayar, ona karşılık vermez. Günler böyle sıkıcı geçerken Yekta çok değişir. Hal ve hareketleri başkalaşır, evdekilere karşı asabileşir ve küçük bir yanlışlıkta bile karşısındakine bağırıp çağırmaya başlar. Ancak Yekta'nın kocasından bu kadar nefret etmesine rağmen Yaşar onu çok sever. Yekta'yı mutlu etmek için elinden geleni yapar ama bunu başaramayınca da sıkıntısından geceler eve gelmemeye başlar. Eve geç gelmeye, karısını kıskandırmaya çalışsa da Yekta, Yaşar'a hiç aldırış etmez. Bu arada evdekiler, bu durumdan dolayı çok mutsuz olurlar. Biricik kızının haline üzülen ve bu üzüntüye daha fazla dayanamayan Ata Paşa, yataklara düşer ve bir süre sonra ölür. Yekta konakta sadece Zişan Hanım'ı sever. Onunla derdini, mutsuzluğunu, sıkıntısını paylaşır. Zişan Hanım, Yekta'nın çok sevdiği eski bir aile dostudur. Şen şakrak, cilveli, nazik ve sevecen olan bu kadın, Beyoğlu ve Galata alemlerinden, kaçamak ilişkilerden gizli gizli bahsederek Yekta ve annesini eğlendirmeye çalışır. Arada bir de sözü yeğeni Samur Osman'a getiren Zişan Hanım, yeğeninin varlığını evdekilere duyurmak ister. Çünkü Zişan Hanım, Yekta'nın fotoğrafını Samur Osman'a gösterir. Samur Osman da, Yekta'yı görür görmez ona aşık olur. Bu nedenle Zişan Hanım Yekta'yla Osman'ı tanıştırmak ister. Her sohbetinde yeğenini öğen, onu göklere çıkaran Zişan Hanım, amacına ulaşır; Yekta, Osman'ı görmek ister. Bunun üzerine Zişan Hanım, Osman'ın fotoğrafını Yekta'ya gösterir. Yekta da Osman'ın fotoğrafından etkilenir. Zişan Hanım, Osman'ı bir bahaneyle konağa getirir ve o gün Yekta'yla tanıştır. Tanışmanın ardından Samur Osman, gizli gizli konağa gelmeye başlar. Bu arada Yaşar da, karısını kıskandıramayacağını anlayınca onun ilgisini başka türlü çekmek için uğraşır. Eğer Yekta'yla fazla ilgilenmezse ve onu umursamazsa belki kendisini seveceğini düşünür. Bu karar doğrultusunda o gün eve erken gidecek, karısıyla ilgilenmeyecek ve karısına yüz vermeyecektir. Ancak Yaşar Bey'i evde büyük bir sürpriz bekler. Yekta, Samur Osman'a kaçmıştır. Birbirlerine deli divane aşık olan çift, artık daha fazla ayrılığa dayanamayıp bir çiftlikte saklanırlar.

ANASINI GÖR KIZINI AL

Anasını Gör Kızını Al romanı, *Kurun* gazetesinde 29 İlkteşrin 1936-13 Şubat 1937 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Romanda, güzel ahlâk terbiyesi almayan ve iyi bir eğitim görmeyen çocukların ileriki yaşlarda kötü yollara sürüklenmesi konu edilir. *Anasını Gör Kızını Al*'da, eski İstanbul'daki yasak ilişkilere dair bilgiler edinmek mümkündür. Alus, bu romanında kaçamak ilişkileri, kılavuzlar aracılığıyla dost edinmeleri büyük bir canlılıkla konu edinir.

Özet

“Piç” lakaplı Eda, Hacı Berber Hüsmen Ağanın kızıdır. Hüsmen Ağa, Piç Eda'nın annesi Ayşe'den önce üç kez evlenir. Ancak ya ölüm ya da şiddetli geçimsizlik bu evlilikleri bitmesine sebep olur. Hüsmen Ağa, mahallenin kocakarı Hafıza Hanım'ın tavsiyesi olan Ayşe ile evlenir. Hüsmen Ağa kendisinden 30 yaş küçük olan, güzeller güzeli karısına âdeta vurulur. Onun yüzünden işini, arkadaşlarını unuttur. Pek sağlam pabuç olmayan Ayşe de bundan yararlanarak Hüsmen Ağa'ya her istediğini yaptırır. Boşnak kızı olan Ayşe de şımardıkça şımarır. Hüsmen Ağa'dan ve evinden sıkılan Ayşe, her fırsatta dışarı çıkar. Beyazıt'tan, Sultanahmet Meydanı'na kadar gezmediği yer kalmaz. Barlarda kendisini erkeklere göstererek, onlarla gizli gizli muhabbet eder. Bu arada ne annesinin ne de babasının umurunda olan Eda ise, sokaklarda kimsesiz çocuklar gibi üstü başı perişan bir halde vakit geçirir. Anne ve baba denetiminden uzak, kendi başına büyüyen Eda sokak çocuğu olur. Ayşe bir gün eve geç kalır. Telaşa düşen Hüsmen Ağa, onu aramaya çıkar. Ancak yolda fenalaşıp bayılır. Hüsmen Ağa'yı tanıyan birkaç genç evine getirir. Ayşe eve geldiğinde kocasının yatağındaki baygın halini ve tanımadığı kişileri görünce korkmaya başlar. Kocasının öldüğünü zannederek yapmacık ağıtlar yakar. Hüsmen Ağa, felç olmuştur. Yatalak bir halde Ayşe'nin ilgisine, sevgisine ve bakımına muhtaçtır. Bu duruma isyan eden kocakarı Hafızanım, Ayşe'nin bu hastanın yanında ömrünü çürütmesine gönlü razı olmaz. Güzel ve alımlı Ayşe'nin evden kaçıp gününü gün etmesini söyler. Ayşe gezerek tozarak gününü ederken kızını tamamen unuttur. Eda'nın sorumluluğunu Hafızanım üzerine alır. Eda'yı okula gönderir. Ancak Eda, ders dinlemektense sokaklarda gezmeyi, erkeklerle oynamayı daha çok tercih eder. Bunun içinde sık sık okuldan kaçır. Bunun üzerine Hafızanım Eda'yı okuldan alıp bir terzinin yanına çırak olarak verir. Ama Eda burada da dikiş tutturamaz. Bu sefer Hafızanım onu Galata köprüsünde şemsiye, lastik, pul sattırmaya yöneltir. Bu işinde başarılı olan Eda çok para kazanmaya başlar. Ancak kazandığı parayı sağda solda harcayarak bitirir. Yıllar geçtikçe serpilip güzelleşen Eda, çevredeki delikanlıların, gençlerin ilgi odağı olmaya başlar. Eda'ya sırlıslıkla aşık olan bu gençlerden biri de Akrep Mukarrem'dir. Akrep Muharrem, Eda'dan yüz bulamayınca da onu vurur. Hastaneye kaldırılan Eda burada yirmi gün kalır. Çıktığında bu yirmi gün içinde çok şeyin değiştiğini öğrenir. Annesi çıkan bir kavga sonucunda Konya'ya sürgün gönderilir babası da aynı gün vefat eder. Bu durumda çok üzülen Eda'yı yine Hafızanım teselli eder. Kısa zaman içinde Eda'ya hanımefendiliği kibarlığı, erkeklerle konuşmanın adabını öğretir. Daha sonra kağıt kavaflığı için Eda'yı Maliyeye götürür. Oradaki katiplerle, memurlarla tanışır. Buradaki çalışanlar Eda'ya hayran olurlar. Çünkü Eda tamamiyla değişmiş, dili, yürüyüşü, oturuşu ve kalkışı başkalaşmıştır. Eda kağıt kavaflığına çabuk alışır. Piç Eda burada İlik Eda olur. Aylar geçtikçe Hafızanım, Eda'nın kazandığı parayı az bulur. Eda'yla konuşarak, onu farklı yollara sevk eder. Yıllar önce annesinin aklını çeldiği gibi Eda'nın aklını da çelen Hafızanım, onu erkeklerle yasak ilişkilere girmesi için teşvik eder. Eda, Hafızanım'ın telkinlerine kulak verirken yüreğinin sesini dinlemeyi de ihmal etmez. Bedelat kaleminin mümeyyizi Kemankaş Şahap Bey'e aşkını itiraf eder. Eda'ya karşı kayıtsız kalmayan Kemankaş Şahap Bey, evini ailesini çocuğunu unuttur. Eda'nın bir mümeyyizle görüşmesini tasvip etmeyen Hafızanım, onun daha paralı kişilerle muhabbet etmesini ister. Fakat Eda'ya söz geçiremeyeceğini anlayınca Muhallebici Hakkı'da Kemankaş'la konuşmaya giderler. Orada, Kemankaş Eda'yla evlenmek istediğini söyler. Hafızanım bunu fırsat bilerek başlık parası, yüz görümlüğü, düğün masrafı adı altında Şahap Bey'i soyup soğana çevirir. Aksaray'da bir ev tutan Şahap Bey güzel bir düğünle Eda'yı nikâhına alır. Ancak Eda, daha zıfaf gecesi hata yaptığını anlar. Şahap Bey'den ve onun sohbetinden adeta tiksindir ve bunu Hafızanım'a söyler. Hafızanım da kocasını dikkate almayarak gezip tozmasını ister. Hafızanım'ın nasihatini dinleyen Eda, gezmeye ve eğlenmeye başlar. Bu gezmelerin birinde bir muhabbet tellalı, Eda'ya mirasyedi

Ekmel Bey'den bir mektup verir. Tam bir ana kuzusu olan Ekmel Bey, Ramazan Ağa sayesinde ele avuca sığmaz bir zampara olur. Gittikleri bir meyhanede muhabbet tellalı K r Abdurrahman'la tanışır. K r Abdurrahman, paralı olduğuna inandığı Ekmel'in peşini bırakmaz. Ona Eda'yı ayarlamaya çalışır. Dünden razı olan Eda bunu kabul eder. Ekmel'le Hafzianım'ın evinde buluşurlar. Eda, ismini Seza diye değiştirir ve kendini de bir paşanın gelini diye tanıtır. Ekmel'in kendisini değil de malını mülkünü beğenen Eda, adamın parası için bu i e razı olur. Ancak Eda konağa geleli daha iki ay olmadan, Ekmel'le tanıştığına, dost olduğuna pişman olur. Eski hayatını  zlemeye başlar.

NANEMOLLA

Nanemolla

"

,

,

romanı, *Akşam* gazetesinde 12 Mart- 6 Ağustos 1938 tarihleri arasında tefrika edilmiştir. Romanda, padişahlık devrinde yaşayan bir paşazâdenin başından geçen maceralar anlatılır. Romanın konusu, yazarın diğer eserlerinden farklıdır. Burada İstanbul'un yanı sıra Selanik, Sofya gibi memleketlerin konu edilmesi ve Osmanlı siyâsi tarihine ait bilgiler içermesi bakımından roman, yazarın diğer eserlerinden farklılıklar gösterir.

Özet

Abdülmenan Paşa'nın oğlu İrfan, hastalıklı ve çelimsiz bir çocuktur. Zayıflığı, nahifliği dolayısıyla on dört yaşına kadar sünnet edilmez. İrfan, güçsüzlüğünden ötürü “Nanemolla” lakabını alır. Sünnet olduktan sonra eski rahatsızlıklarından kurtulan İrfan, serpilip gelişmeye başlar. Üvey annesi Nasibe'nin kardeşi Eşref, İrfan'ın yakın arkadaşıdır. Eşref'le Galata'nın ve Beyoğlu'nun tiyatrolarında, gazinolarında gezen İrfan, gece hayatına alışır. Eşref'le gittikleri Güllü Agop'un Tiyatrosu'nda artist Küçük Karakaşyan'a âşık olur. Bu arada İrfan'ın babası Abdülmennan Paşa ölür ve İrfan yalnız kalır. Bu arada Eşref de, mabeyinci olur ve İrfan'a sırtını döner. Eski dostlukları kalmaz. Eşref, İrfan'a pusu kurmaya bile hazırlanır. İrfan'ın babasından kalan mirasa üvey annesi Nasibe ile Eşref vasi diye sahiplenmeye çalışırlar. Abdülmennan Paşa'dan kalan bütün malları, mülkleri işbirliği ile kendi hesaplarına geçirirler. Eşref ve kötü niyetli arkadaşları, İrfan'a Küçük Karakaşyan'ın adıyla bir mektup yazarlar ve bu mektupta İrfan'ı kuytu bir eve davet ederler. Maksatları, sevgilisinin yazdığını zannettiği bu mektupla onu avuçlarının içine almak ve o kuytu evde iyice dövmektir. Ancak Eşref ve arkadaşları kazdıkları kuyuya kendileri düşerler. İrfan, tarif edilen eve gider ve orada hepsinin üstesinden gelir. Bir gün evine dönerken sokakta, cepheye gideceklerin adlarının yazılması için kuyrukta beklediklerini görür. Oracıkta hemen gönüllü olarak kendisi de cepheye katılmak ister. Böylece babasından sonra ortaya çıkan yalnızlığını, ailesinden aldığı darbeyi ve sevgilisinden de gördüğü ilgisizliği unutabilecektir. Ne faydaki İrfan cılız ve sıska olduğu için ona pek itimat etmezler. Ancak İrfan bu konuda ısrar edince, onu da sevkıyata alırlar. Bunun üzerine İrfan, harbe gidiş için hazırlıklara başlar. Selanik taraflarına gönderilen İrfan, orada Osmanlı Devleti ile Sırp lar arasında yapılan mücadeleye katılır. İrfan, cephe de kolundan ve başından yaralandığı halde savaşmaya devam ederek, komutanlarının takdirini kazanır. Sırp ların kaybettiği bu savaşta büyük fedakârlık gösteren İrfan'a ifti har madalyası takılır. Savaşta birkaç yerinden yaralı olduğu için Sofya hastanesine yatırılır. İrfan, orada kaymakamı Veli Bey ve doktoru Kadri Bey'le samimi olur. Veli Bey ile Kadri Bey, İrfan'ın vatanperverliğine ve yiğitliğine hayran kalırlar. İrfan'ın bu ünü her yerde yayılır. Doktor Kadri Bey, İrfan'ı kızı ile evlendirmeye niyetlenir. Selanik'e döndüklerinde Kadri Bey'in kızı Mehlika ile tanışan İrfan, ona âşık olur. Hemen düğün hazırlıklarına başlarlar. Ancak gelen ani haberle Kadri Bey, cepheye çağırılır. Bunun üzerine Kadri Bey'in yakın arkadaşı, o gece İrfan ile Mehlika'ya yıldırım nikâhı kıydırır. Evlenen bu iki genç, daha balayındayken ayrı düşerler. İrfan, kayınpederiyle Pilevne Muharebeleri'ne katılır. Orada da yaralanan İrfan, en son Kadri Bey ve ailesiyle İstanbul Çukurçeşme'ye taşınıp orada yaşamaya başlarlar.

BEBEK EMİNE

Bebek Emine, 2 Mayıs- 4 Temmuz 1943 tarihleri arasında *Vatan* gazetesinde yayımlanmıştır. Eserde, güzel ve saf kadınların kötü niyetli erkeklerin ağına düşerek sefalet e sürüklenmeleri konu edilir.

Özet

Bebek Emine, ailesiyle birlikte dedesinin meşhur Mehmet Rüşti Paşanın eski konağında yaşar. Bebek Emine otuzuna yaklaşmasına rağmen yaşını göstermez, yımili yaşlardaki genç bir kız gibi gözükür. Sırma gibi parlak saçları, açık kumral kaşları, mavi gözleri, pembe yanakları, küçücük ağzı ve kar gibi beyaz teni ile Emine, tıpkı Beyoğlu mağazalarındaki oyuncak bebeklere benzediği için çevresindekiler ona, Bebek lakabını takarlar. Bebek Emine, mektebe gönderilmediği gibi ailesi onun konaktan çıkmasına da izin vermez. Koca konakta tek başına kalan Emine, gününü odasında ünlü şairlerin şiirlerini okuyarak beyitlerini, gazellerini dinleyerek geçirir. Arada bir Kanlıca'daki dayısının evine gönderilir. Bir ara uda merak salar. Annesi Dürnev Hanımla babası Bedri Bey, ona ut öğretecek münasip bir hoca ararlar. Sonunda Mızık-i Hümayün'de çalışan Sürür Efendiyi tutarlar. Yine bir gün dayısının yanına gönderilen Bebek Emine, burada Saraylı Hopter ile tanışır ve kısa sürede ahab olur. Emine, Saraylı Hopter ile hemen her gün görüşür. Buluşmalarında şarkılar, türküler söyleyerek muhabbeti artırırlar. Bebek Emine ile Hopter Kanlıca'da gezintiye çıktıkları bir gün Boyalı Avadız yani Kadri Bey onlara musallat olur. Onları Aksaray'a davet eder. Biraz eğlenmek ve vakit geçirmek niyetiyle bu teklifi kabul ederler. Aksaray'daki piyasa yerlerine giderler. Orada İstanbul'un mirasyedilerini, yakışıklılarını görürler. Kanlıca'daki bu neşeli, şen şakrak hava Kabataş'taki konakta sıkıntıya bürünür. Yoksulluk, geçim derdi Bedri Bey'in belini bükmüştür. Bedri Bey bu sıkıntıdan kurtulmak için selamlıkta, yıllardır kilitle duran eşyaları satmak ister. Bu eşyaların değeri konusunda alıcılarla anlaşamayınca yorgancı çarşısından iki kişi getirir. Gelen kişiler eşyayı incelerken sokaktan çığlık, bağırma sesleri duyulur. Büyük bir heyecanla sokağa fırladıklarında yandaki evin cayır cayır yandığını görürler. Büyük bir telaşla konaktaki eşyaları dışarıya çıkarmaya çalışırlar. Ancak ikinci kattaki eşyaları çıkarmadan konak yanmaya başlar. Kısa bir sürede kırk yıllık konak, içindeki eşyalarla birlikte kül olur. Bedri Bey, yanan mallara üzülmez, biricik kızı Emine'nin geleceği için üzülür. Bedri Bey'in arkadaşı İsmail Hakkı Efendi, onları Cihangirdeki evine davet eder. Ancak aile Dürnev Hanım'ın Süleymaniye'deki babasının evine giderler. Emine, bir felaket daha yaşar. Babasını, yangından bir hafta sonra zatürreeden kaybeder. Bu acılara dayanamayan Emine, soğuk algınlığıyla yatağa düşer. Gelen doktorlar Emine'nin verem olduğunu söyleyerek, tebdili hava önerirler. Dürnev Hanım, kardeşinin yardımıyla, kocasının hazinede bir kaç yıldır tedahülde olan 143 lira parasını alır. İsmail Hakkı Bey'in yardımıyla da Emine için Heybeli'de bir ev alınır. Ev ve evin bahçesi Emine'nin hoşuna gider. Ayrıca adanın havası Emine'ye iyi gelir. Yerleşeli üç dört gün olmadan yan komşuları Emine'den, udunu ister. İki gün sonra udu geri getirdiklerinde Emine'nin eline bir mektup sıkıştırırlar. Mektup, Manolya Şeyda'ya aittir. Manolya Şeyda, Nigar Hanım ile mektubu yollatır. Mektupta Emine'yle evlenmek istediğini söyleyen Manolya Şeyda, Bebek Emine'den bir karşılık göremez. Bunu üzerine Ermeni Dudu'yu araya sokan Manolya Şeyda, sık sık mektup göndererek işaretler yaparak Emine'nin kalbini kazanmayı becerir. Emine, Şeyda ile görüşmeye başlar. Bebek Emine, Manolya Şeyda'ya sırlıklam âşık olur. Ancak Emine'yi evlenme umutlarıyla kandıran Manolya Şeyda, ondan bütün hevesini alır. Yalancılığın yanı sıra gırtlığa kadar borca batan Manolya Şeyda, evindeki bütün mücevherleri alıp ortadan kaybolur. Ancak evdekiler, mücevherleri Emine ve annesi çaldı diye iftira atarlar. Gerçek ortaya çıkmayınca Bebek Emine nezarethaneye atılır. Kısa bir süre sonra gerçek öğrenilince serbest kalan Bebek Emine, bu duruma çok üzülür. Onun bu halini gören annesi de dayanamaz hastalanır ve ölür.

Aradan yıllar geçer. Ama bu olaylar unutulmaz. Artık herkes Bebek Emine'ye kötü gözle bakar. Adı bir kere kötüye çıkmıştır. Emine ister istemez kötü yola düşer. Zengin beylerle paşazadelerle gizli gizli muhabbete başlar. Güzelliliğiyle dikkat çeken Bebek Emine'yi Saraylı Hopter yalnız bırakmaz ona akıl hocalığı yapar. Bebek Emine,

yine bir paşazadeyle gizlice görüşmek için evden çıktığında yoldan geçen bir arabada ilk göz ağrısı, Manolya Şeyda'yı görünce düşüp bayılır.

2. 2. 2. HİKÂYELERİ

ESKİ HİKÂYELER

Sermet Muhtar Alus'un, *Akşam* gazetesinde 1933 yılında *Eski Hikâyeler* başlığı altında dört hikâyesi yayımlanmıştır. Bunlar; *İmamın Havalanması* (23 Şubat- 8 Mart 1933, s. 7), *Kuyumcunun Havalanması* (9 Mart- 22 Mart 1933, s. 7), *Hanımefendinin Havalanması* (23 Mart- 8 Nisan 1933, s. 7) ve *Hacıbabanın Havalanması* (Akşam, 13 Nisan- 28 Nisan 1933, s. 7)'dir.

1. İmamın Havalanması

Alus, bu hikâyede İstanbul'un kenar mahallerinin birinde yaşayan bir imamın, mahalledeki itibarına bakmadan yasak ilişkilere girmesini anlatır. Hikâye, kurnaz düşkün kadınların erkekleri ağlarına nasıl düşürebildiklerini anlatır.

Özet

Haseki, Hamzaicedit Mahallesi imamı Abdüllatif Efendi, aksi ve cimridir. Daima çehresi asık, kaşları çatık olduğundan dolayı mahalleli tarafından “Nemrut” lakabı takılır. İmamlık mesleği ona babasından kalmıştır. İmam olan babası vefat edince, yerine mahallenin imamı o olur. Annesi de erken vefat edince yapayalnız kalır. İmamın bu halini gören mahalleli, ona uygun bir kadın bulup imamı evlendirirler. Ancak bu kadın duldur ve hastalıktır. Yedi, sekiz yaşlarında da bir oğlu olan dul kadın, evlendikten sonra hasta yatağından hiç kalkamaz. İmam Efendi ise, evindeki bu vaziyetten dolayı kendisini kahve köşelerine atar. Bu sefer mahalleli, Abdüllatif Efendi'ye güya genç ve hamarat bir kız bulduklarını söyler. Genç ve sağlıklı olacağını düşündüğü bu kızla evlenen İmam, yine mutlu olamaz. Çünkü genç dedikleri kadın, kırk yaşındadır. Adı Aramidil Hanım olan bu kadın evlendikleri sene içinde ikiz çocuk dünyaya getirir. Evlilik konusunda şansız olan Abdüllatif Efendi, bayanlardan nefret etmeye başlar. Özellikle genç bir bayan gördüğünde ona küfürler söyleyen İmam Efendi'nin, gün geçtikçe huyu da değişir. Abdüllatif Efendi, daha cimri olur ve dini yünden de taassuplaşır. Ne işini ne de evini ehemmiyete alır. Bundan sonraki hayatında, sesi güzel olduğu için, hafızlık yapmak ister. Bu meslekte de kısa sürede üne kavuşur. Paşa konaklarına çağrılmaya başlanır. Bir paşadan da madalya takılınca İmam, mahallede baş tacı edilir.

Bu sıralarda mahalleye yeni bir ev taşınır. Evin sahibi, genç ve güzel bir bayandır. Bu bayanın yanında sürekli

bir erkeğin olması ve evinden de çaldı, türkü sesleri gelince, mahalleliyi telaş kaplar. O evin bir randevu evi olduğu anlaşılır. Mahalleli kahvede otururken Abdülatif Efendi, gençleri harekete geçirici laflar eder. Bunun üzerine, eve baskın kararı alınır. Ancak bir hafta sonra damgalı evin erkeği vefat eder. Abdülatif Efendi de, mesleği gereği eve gidip cenazeyi evden kaldıracaktır. Eve giren İmam; güzel, huri gibi bir bayan görür. Bu bayan Abdülatif Efendi'ye, “kocasız, desteksiz kaldım!” diyerek dert yanar. Ancak bütün bu davranışlar, yapmacıktır. Çünkü bayan, ev işleten bir yosmadır ve mahallenin imamını kandırarak, kendisine yan çıkmasını planlar. Bunun için cilvelerle imamın gönlünü kazanır, kendisine âşık eder. İmam Efendi ise, her gün paşa konaklarına hafızlığa gidiyorum bahanesiyle gizlice bu eve giderek gönlünce eğlenmeye başlar. Mahalleli ise, evdeki bu cümbüşü duyunca baskın için sabırsızlanır. İmam Efendi'nin mahallelerinde olduğu bir gün, eve baskın yapacaklardır. İmam Efendi'yi yakalayan mahalleli; evin randevu evi olduğunu, evden seslerin geldiğini, pencerelerinden erkek gölgesi gördüklerini söyleseler de, imamı inandıramazlar. Çünkü evdeki cümbüşün, sazın, türkünün bir sebebi de İmam Efendi'dir. Yine damgalı evin pencerelerinden gördükleri erkek gölgesi de, imama aittir. Abdülatif Efendi, bu sefer de mahalleliyi baskın kararından caydırmaya çalışır.

2. Kuyumcunun Havalanması

Bu hikâyede, mutlu ve dürüst bir hayat süren erkeklerin kendilerine musallat olan yosmalar tarafından oyuna getirilmesi anlatılır.

Özet

Kuyumcu Bedros Palabıyıkçı; elli, elli beş yaşlarında, palabıyıklı, orta boylu, şişmanca bir adamdır. Kapalıçarşı'da büyük bir kuyumcu dükkânı vardır. Bilgisinden, ferasetinden ve zekasından dolayı arkadaşları onu “Profesör” olarak da çağırır. Fransızca ve Türkçe çok iyi konuşabilen Ermeni Bedros; şiir, felsefe, tarih konularına da vakıftır. Sigara, içki kullanmayan; “...yalnız cebi değil, karakteri, ahiyeti de boşaltır.” dediği kumarı oynamayan; Beyoğlu- Galata arka sokaklarını bilmeyen Bedros, kadınlarla da muhatap olmayı sevmeyen vakarlı biridir. Dükkânına gelen bayan müşterileriyle kâlfası Arakel ilgilenir. Bedros, bütün düşkün kadınları mikrop olarak görür. Çünkü ona göre, nice becerikli, çalışkan ve dürüst erkekler bu kadınlar yüzünden kötü sona sürüklenmişlerdir. Bedros'un kilolu, esmer tenli, çirkin bir hanımı vardır. Ancak Siranoş Hanım iyi bir ev hanımıdır.

O sıralar İstanbul'da büyük bir deprem olur. Diğer esnaflar gibi Bedros'un dükkânı da yerle bir olur. Dükkânını yerini değiştirmek zorunda kalan Bedros, evini de Bakırköyü'ne taşır. Aradan iki yıl geçer. Bedros dükkânında pırlantaları temizlemekle meşgulken, içeriye çarşafı iki bayan girer. Bayanlardan küçüğü, çok güzeldir. Dükkâna göğüs iğnesi almak için geldiklerini söyleyen bu bayan müşteriler, Bedros'un önündeki pırlantalara hayran kalırlar. Ancak bir bahaneyle göğüs iğnelerini almadan dükkândan çıkarlar. Bu hareketlerine bir anlam veremeyen Bedros, onların hırsız olabileceğini düşünür. Bunun için, kalfası Arakel ile bir plan yaparlar. Bayanlar tekrar geldiklerinde Bedros'la Arakel beş dakikalık işimiz var deyip dükkândan çıkacaklar ve Arakel, gizlice dışardan bayanları izleyerek onların hırsız olup olmayacağını anlayacak. İki hafta sonra, o güzel kadın yalnız başına dükkâna gelir.

Bedros'la Arakel planlarını gerçekleştirirler. Ancak bayan umdukları gibi çıkmaz; kötü niyetli değildir. Güzel bayan, tekrar göğüs iğnelerini inceler. Bu sefer de bir şey almadan çıkar. Ertesi günü yine gelir. Bugün her günküden daha güzel ve alımlıdır. O gün tazeyle göz göze gelen Bedros, kendinden geçer. Tazeye sıırsıklam aşık olur. Adını Melek Hanım koyduğu bu bayan, günlerce ortalıkta görünmez. Bedros bu süre içinde perişan olur. Komşusu Avadis, Bedros'u böyle görünce biraz sakinleşmesi için meyhaneye götürmeye ikna eder. Hayatında ilk defa içki içen Bedros, o gün evine de geç gider. Bedros, sevgilisi Melek Hanım'ın derdinden yanıp kavrulur. Bu derdinden dolayı ailesini, Amerika'ya amcası oğlunun yanına göndermeyi; kendisi de din değiştirip Bedri adını almayı bile düşünür. Onu bir kere görmek için dünyalarını vermeye hazır olan Bedros, aşkıdan sarhoş olur.

Melek Hanım, nihayet bir gün dükkâna gelir. O gün, paşa kızı olduğunu ve tanıdıklarının düğünü olacağını anlatarak, bir çift küpe kiralar. Paşa babası çok meşgul olduğu için bu küpelerin parasını sonra ödeyeceğini söyler. Dükkânda Bedros'a türlü türlü cıveller yapan Melek Hanım, o gece için Beyoğlu'ndaki halasında kalacağını söyler. Bedros'u da, küpeleri kendisinin getirmesi şartıyla halasına davet eder. Melek Hanım, Beyoğlu'ndaki halasının evini tarif eder. Bu teklif, Bedros'u çok memnun eder. Bedros, gece için rakı, meze alır ve doğruca kadının evinin yolunu tutar. Ancak daha yoldayken endişelenen Bedros'un, eve varır varmaz bu kuşkusu daha da artar. Bir paşa kızı diye bir yosmanın evine düşmüş olmayayım diye işkillenmeye başlar. Melek Hanım'la karşılaşınca bütün bu olumsuz düşüncelerini unutan Bedros, onunla güzel vakit geçirmeye başlar. Muhabbetlerinin en koyu zamanında, içeriye iriyarı bir adam girer. Odaya ansızın giren, ortalığı cehenneme çeviren bu adam; Melek Hanım'ın yani Emine'nin dostu Cafer'dir ve Bedros'un gittiği ev de, bir randevu evidir. Bedros ise, hiç ummadığı bir kişiyle ve hiç ummadığı bir yerde tuzağa düşürülmüş olur.

3. Hanımefendinin Havalanması

Alus'un *Akşam* gazetesinde 23 Mart- 8 Nisan 1933 tarihleri arasında yayımlanan *Hanımefendinin Havalanması* adlı hikâyesi, daha sonra yine aynı gazetede 22 Aralık–31 Aralık 1951 tarihlerinde *Gazanfer Paşa* adıyla tekrar yayımlanmıştır. Hikâyede, mutasarrıflıklar, valilikler gibi önemli görevlerde bulunan bir devlet adamının, evine aldığı bir odalık yüzünden başına gelen oyunlar ve kötü sonlar anlatılır.

Özet

Gazanfer Paşa, devletin önemli görevlerinde bulunmuş, çeşitli vilayetlerinde valilik yapmış bir beydir. Sessiz, sedasız, kısa boylu, ak sakallı ve nahif yapıli olan Gazanfer Paşa, Kazasker Hayati Molla'nın kızıyla evlendirilir. Yemek yemeyi ve uykuyu çok seven Hanımefendi ise, şişman ve hastalıklılıdır. Gazanfer Paşa'nın bu evlilikten çocuğu olmaz. Paşa'nın hem çocuk hasreti, hem de İstanbul özlemi onu perişan eder. Nihayet bir hemşehrisinin arka çıkmasıyla İstanbul'a gelen Paşa, çocuk özlemini bir türlü dindiremez. Hanımının hastalıklılı olması, uyku ve yemekten başka bir şey düşünmemesi Paşa'nın günlerini zindana çevirir. Bunun üzerine Paşa da, bir esirciden ay yüzlü, uzun boylu, endamlı bir dilber satın alır. Dilberin adı, Gamze'dir. Hanımefendi, Gamze'nin eve getirilişine hiçbir şey demez. Ancak zayıf

yapılı Paşa'nın yine çocuğu olmaz; hattâ Paşa, yataklara düşecek kadar hastalanır. Gamze ise, günden güne güzelleşir. Hanımefendi'nin bu vaziyeti ve Paşa'nın gittikçe artan hastalığı Gamze'yi çok rahatsız eder. Akranları Beyoğlu'nda, Galata'da dolaşırken, mesirelerde erkeklerle muhabbetteyken, Gamze'nin günleri yaşlı bir hastaya bakmakla geçer. Günler geçer, Hanımefendi bir akşam yemeğinden sonra vefat eder. Hanımefendi'nin vefatıyla Gamze'ye gün doğar. Artık evin asıl hanımı o olur. Başına dalkavuklar musallat olan Gamze Hanım, evin emektarlarından Gülfidan Hanım ile çok iyi arkadaş olur. Gülfidan Hanım ise, Gamze'ye bilmediklerini öğreten kurnaz bir kadındır. Gamze Hanım'a, Paşa ölüp gittikten sonra bütün malına mülküne sahip olması için onunla nikah kıymasını söyler. Paşa da, dilberinin bu teklifini kırmayarak onunla nikah kıyar. Gamze Hanım, nikahtan sonra çok değişir. Giyimine, kuşamına büyük özen gösteren Gamze Hanım, yakışıklı erkeklerden başka bir şey düşünemez olur. Her gün konağın penceresinden dışarıdaki erkekleri seyretmeye koyulur. Bu arada, Gülfidan Hanım kızının rahatsızlanması üzere İzmir'e gider. Konaktaki tek kafa dengi de İzmir'e gidince büsbütün kendini pencerelere atan Gamze Hanım, bahçelerinde genç ve aynı zamanda yakışıklı bir erkek görür. Sorup araştırınca onun konağa yeni alınan işçilerden olduğunu öğrenir. Bekir Ağa'nın bu yakışıklılığı Gamze'yi âdeta sarhoş eder. Hemen bir plan kurarak, onunla Beyoğlu'ndaki terziden diktireceği çarşafın provasını yapmaya giderler. Yoldayken Gamze Hanım'ın yaptığı cilvelere karşılık vermeyen Bekir Ağa, bir bahaneyle konaktan kovulur. Onun yerine yine genç ve yakışıklı olan Ömer Ağa alınır. Ömer Ağa da Gamze Hanım'a pas vermeyince kovulur. Bu sefer konağa Gamze Hanım'ın istediği ayarda bir ağa alınır. Şaban Ağa, genç ve yakışıklı olmasının yanında zamparadır da. Şaban Ağa, yaptığı çapkınlıklarla Gamze Hanım'ı kendisine bağlar. Birbirlerine âşık olan bu sevgili, bahçelerinde limon, çilek yetiştirmek bahanesiyle gizlice buluşurlar. Gamze Hanım, yaptığı kaçamakları kimse görmesin diye, her hafta hizmetçilerine izin verir. Ancak bu oyunun hep böyle sürmeyeceğini bildiği için dert ortağı Gülendam Hanım'a bir mektup yazarak İstanbul'a çağırır. Gülendam Hanım'ın bu konuda kendisine yardımcı olacağını düşünür. Konaktan ayrıldığına üzülen Gülendam Hanım, bu teklif üzerine zaman kaybetmeden İstanbul'a gelir. Konakta dönen dolapları hemen fak eden Gülendam Hanım, iki sevgilinin Davutpaşa'daki boş evinde görüşebileceklerini söyler. Buna çok sevinen Gamze Hanım, hemen hasta numaraları yapar. İki kafadar, güya Gamze Hanım rahatsızlandığı için her hafta Davutpaşa'daki Gergefli Hoca'ya götürülmesi gerekiyor diye Paşa'dan izni koparırlar. O gün Davutpaşa'nın yolu tutulur. Gülendam Hanım'ın evinde üç saat baş başa kalan sevgililer akşam olunca eve geri döneceklerdir. Ancak tam kapıdan çıkarlarken iki zabıta, Şaban Ağa'yı hainlerle görüştüğü için yakalarlar. Şaban Ağa'nın nezarete atılması ile Paşa'nın evine bir hünkâr çavuşu gelir. Evinde bir haini beslediği haber alınan Paşa, mabeyinden çağırılır. Bunun ardından Yıldız Sarayı'na giden Paşa, üzüntüsünden orada vefat eder. Paşa'nın cenaze töreni yapıldığı gün Şaban Ağa serbest bırakılır. Paşa'nın vefatından yaklaşık üç ay sonra Gamze Hanım'la Şaban Ağa nikahlanırlar. Ancak, daha düğün gecesi Şaban Ağa, konağın hizmetçisi Mannik Dudu'nun kızı Bayzar'a sırnaşmaya çalışır. Onun Bayzar'la samimi konuşmalarını gören Gamze Hanım ise, ne yapacağını şaşırır.

4. Hacібabanın Havalanması

Hikâyede, Beyoğlu yosmalarının, servetlerinden faydalanmak için dürüst ve dindar erkekleri yoldan çıkarmaları konu edilmiştir.

Özet

Hacıbaba lakaplı Ebulatif Efendi, Mekkelidir. Yaklaşık altmış yaşında olan Ebulatif Efendi, delillik yaparak büyük konaklara girip çıkan dindar bir adamdır. Son uğradığı konak ise, babası henüz vefat etmiş, Salman Bey adında bir mirasyediye aittir. Salman Bey'in yakın arkadaşları; Sıtkı Ağabey, Paytak Remzi ve İskete İhsan'dır. Salman Bey, kendisine musallat olan bu dalkavuklarla her gün Galata'nın meyhanelerinde, Beyoğlu'nun arka sokaklarında gezer. Bu nedenle Beyoğlu ve Galata'daki randevu evlerinin hepsini bilir. Babasından kalan mirası kadınlarda ve eğlencede harcayan Salman Bey, gece gündüz gezmekten, eğlenmekten başka bir şey yapmaz. Bu mirasyedinin evine sürekli gidip gelen Ebulatif Efendi'nin, kadınlardan ve içkiden uzak bir hayatı vardır. Ancak, mirasyedi Samim Bey ve onun dalkavuk arkadaşları, Hacıbaba'nın bu özelliğinden faydalanarak eğlenmek isterler. Bir gün Hacıbaba'yı oyuna getiren bu grup, onu hatırlı bir paşanın evi diye Beyoğlu umumhanelerinden Sürpik Teyze'nin evine götürürler. Önceleri nereye geldiğini pek kestiremeyen Hacıbaba, birkaç baldırı çıplak, gerdanı açık bayan görünce randevu evinde olduğunu anlar. Oradan bir an önce ayrılmayı düşür. Ancak evdeki düşkün kadınlar Hacıbaba'ya sırtışmaya başlarlar. İçlerinden biri de Hacıbaba'yı yanağından öpünce, aptestim kalmadı diye feryadı koparır. Diğer zamparalar içeride eğlenirlerken Hacıbaba oradan kaçmak ister. Tam kapıdayken, aptessiz olduğunu hatırlar ve hemen helaya koşar. Orada, başından su döküp temizlenmek ister. Hacıbaba çınlıçplakken evin sermayedarlarından olan Çakır Eftelya'ya yakalanır. O anda Çakır Eftelya neye uğradığını şaşırır ve ağzından Arapça bir cümle sarf eder. Hacıbaba, hem güzelliğinden hem de Arapça bilmesinden dolayı Çakır Eftelya'ya vurulur. O günden sonra Hacıbaba, çok değişir. Eskiden dindar olan ve bu yüzden kadın erkek ilişkilerini tasvip etmeyen, günah kabul eden Hacıbaba, Çakır Eftelya'yı gördükten sonra onsuz yaşayamayacağını anlar. Artık onunla gezmek, onunla eğlenmek için bütün saatlerini; hattâ servetini bile vermeye hazırdır. Ancak diğer yosmalar gibi, Çakır Eftelya da kötü niyetlidir. Hacıbaba'nın bütün malını harcadıktan sonra onu salıverecektir. Bu yüzden sevgisi yapmacıktır. Her buluşmalarında Hacıbaba'yı maddi olarak büyük külfet altına sokar. Bir gün Çakır Eftelya, Hacıbabay'la Odeon'daki apukurya kutlamalarına katılmak ister. Bunu için Hacıbaba'yı alıp oraya götürür. Kumaz Çakır Eftelya, tiyatrodaki Hacıbaba'yı oyuna getirir. Şöyle ki, tiyatrodaki yan locadan Çakır Eftelya'nın sevgilisi olduğunu ileri süren ızbandut gibi biri çıkarak, Hacıbaba'yı sevgilisini elinden adı diye hırpalır. O esnada Çakır Eftelya da kayıplara karışır. Parası için sevdiği Hacıbaba'nın o günden sonra da karşısına çıkmaz.

34 YIL EVVEL BİR DONANMA GECESİ

34 Yıl Evvel Bir Donanma Gecesi, Sermet Muhtar Alus'un *Akbaba*'da (S.122, 9 Mayıs 1936- S.124, 23 Mayıs 1936) yayımlanan kısa hikâyesidir. Aynı hikâye, *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* başlığıyla *Aydede*'de (23 Temmuz 1949-1 Ekim 1949) tekrar yayımlanmıştır

'. Hikâyede, İstanbul'daki bir çapkının 19 Ağustos Donanma gecesi yaşadığı aşk macerası anlatılır. Alus, bu hikâyede Eski İstanbul'un resmî geleneklerinden olan “Cülûs Donanması” hakkında önemli bilgiler aktarır.

Özet

Faik Bey, İstanbul un eski kurtlarından. Genç, yakışıklı, ele avuca sığmayan bir delikanlıdır. Miralaylığa kadar yükselen Faik Bey, arkadaşları arasında Tosun lakabıyla çağrılır. Ancak bu lakabı alan diğer kabadayı ve çapkınlar gibi vaziyeti, ne karanlık ne de karmaşıktır. Bilakis efendi, sözünü sohbetini bilen, paşalarla oturup kalkan, terbiyeli bir gençtir.

Faik Bey, yakın arkadaşı Bedri ile 19 Ağustos donanma gecesi eğlenmek maksadıyla İstanbul da yapılan bütün donanmaları gezerler. O sıralar İstanbul'da en iyi düzenlenen donanmaya katılmak isterler. Buldukları güzel donanmada da, hoşlarına giden iki dilberi doğruca cevizlikteki eve götürerek, eğlenmek isterler. İstanbul da o gece donanma yapılan bütün meşhur köşkleri dolaşırlar. Nihayet Feneryolu'ndaki meşhur Fuat Paşa'nın köşkünde yapılan donanmaya katılırlar. Orada kutlamaya daha başlamışken Faik Bey, çok güzel bir dilberle göz göze gelir. Dilber koyu kumral saçlı, yeşil gözlü bir ay parçasıdır. Bu dilber, donanmaya anne annesi, validesi, ablası ve bir çocukla gelmiştir.

Faik Bey, zaman kaybetmeden tazeyle işaretleşmeye başlar. Yaptığı çapkınlıklara dilberden karşılık gören Faik Bey, güzel kadının bulunduğu tarafa yönelir. Faik Bey, beraberlerinde getirdikleri çocuğa yiyecek bir şeyler alacağım bahanesiyle annesinden izin alır. Dilberin annesi de, çocukla tazeyi Faik Bey'le gönderir.

Çocuğa dondurma, şekerleme alarak sesini kesen Faik Bey, dilberi bahçeye götürür. Dilber biraz nazlansa da adını, halini, vaziyetini, her şeyini oracıkta anlatır. Adı Şekure Hanım olan bu dilber, Faik Bey'le eğlenmeye, kaçamak yapmaya dünden razıdır.

Faik Bey de Şekure Hanım'ın bu isteğini görünce, onu Üsküdar'daki halasının evine götürmeye karar verir. Yoldayken yapılan plana göre; yirmi gün önce Şekure Hanım ile evlenmiş, iç güveysi gitmiş olan Faik Bey, hanımını halasının elini öpmeye getirmiştir. Yanlarındaki çocuk ise, gelinin ablasının çocuğu olarak gösterilecektir. Asıl maksat ise, halasıyla birkaç dakika görüştüktan sonra, yorgunluklarını bahane ederek odalarına çekilmek ve orada baş başa kalmaktır.

Gecenin geç vaktinde halasının kapısını çalarlar. Halası, yeğenin evliliğine ilkin şaşırda da, onları gördüğüne sevinir ve sabahlara kadar uyutmaz. Planları alt üst olan Faik Bey de, buraya geldiğine pişman olur. Çünkü halası bir türlü uyumaz ve onları da yalnız bırakmaz. Nihayet yalnız kalırlar. Ancak odalarına çekilen çifti, bu sefer de çocuk rahat bırakmaz. Bütün gün yediklerini gece kusan çocuk,

rahatsızlanır. Sabaha kadar uyuyamayan çocuk, taze ile Faik Bey'i de uyutmaz. Faik Bey, taze ile bir türlü baş başa kalamaz.

Faik Bey, o gün donanmaya gittiğine, orada Şekure Hanım'la tanıştığına ve en önemlisi de halasının evine geldiğine pişman olur.

PEMBE MEKTUP

Pembe Mektup adlı kısa hikâye, *Aydabir* dergisinde S. 13, Yıl:1, 1 Teşrinievvel 1937 tarihinde yayımlanmıştır. Hikâyede, önyargılardan dolayı yaşanan tatsızlıklar konu edilmiştir.

Özet

İyi kalpli, babacan ve tıknaz olan bir adam, gençliğinde başından geçen bir olayı anlatır: Tıknaz Adam, Feshane-i Amire'de 250 kuruşluk maaşla katiplik yaptığı sıralarda evlenir ve Paşabahçede'ki kayınpederinin evine içgüvey gider. Karı koca çok iyi anlaşılan bu çiftin tek derdi, adamın haftadan haftaya Çarşamba günleri fabrikada nöbetçi olarak kalmasıdır. Bir gün yine işine gitmek için evinden çıkan Tıknaz Adam, vapura biner. Vapurda yanına bol lavanta kokulu, yüzü pudralı, bıyıkları kozmetikli zamane züppelerinden biri oturur. Tıknaz Adam, her gün işine gittiğinde bu adama rastlar. Ancak hiç bu güne kadar dikkatini çekmemiştir. Züppe, oturur oturmaz cebinden çıkardığı kitabı okumaya başlar. Bu arada Tıknaz Adam züppeyi seyreder. Züppe, daha sonra okumak için cebinden bir dergi çıkaracağı esnada yere pembe bir kâğıt düşürür. Tıknaz Adam, kimseye belli ettirmeden yere düşen o mektubu alır. Bir ara sahibine verip vermemekte tereddüt etse de, cebine atar. Mektubun aşk mektubu olduğunu anlayan Tıknaz Adam, merakla onu açıp okumaya başlar. Ancak okudukları karşısında çılgına döner. Çünkü mektup Tıknaz Adam'ın karısına aittir. Onun el yazısıdır ve dün gece için yani kocasının nöbetçi olduğu gün için yanık yalıda buluşma teklif eder. Yanık yalı da, evlerinden kırk, elli adım uzaklığındadır. Tıknaz Adam, bütün bu olanlar karşısında ne yapacağını şaşırır, şuurunu kaybeder. Daha sonra kendine geldiği bir vakit, karısıyla o züppeyi yanık yalıda yakalayıp ikisinin de canına kıymak ister. Yatsı yaklaşınca sevgililerin buluşacakları yalıya giden Tıknaz Adam, orada sevgilileri görür görmez başlarına atlar. Sevgililer, korkudan neye uğradıklarını şaşırırlar. Ancak karısı diye gittiği yerden komşuları Ayıboğan Mehmet Bey'in kızı çıkar. Meselenin iç yüzü ise başkadır. O züppe, Ayıboğan Mehmet Bey'in kızının dostu değildir; nikâhlıdır. Ayıboğan Mehmet Bey, aksi ve sinirli bir adam olduğundan, damadı adam olmuyor diye evden kovar. Kızı da kocasına delice aşık olduğu için, ara sıra gizlice böyle buluşurlar. Kağıttaki yazılar da, yine Tıknaz Adam'ın karısına aittir. Ayıboğan Mehmet Bey'in kızı okuma yazma bilmediği için komşusu Tıknaz Adam'ın karısına yazdırır.

ŞAHENDE HALA

Sermet Muhtar Alus'un *Şahande Hala* adlı kısa öyküsü, *Amcabey* dergisinde, 27 Şubat (S. 13) -26 Haziran 1943 (S. 18) tarihleri arasında yayımlanmıştır. Bu hikâyede, birbirini görmeden evlenenlerin yaşadıkları kötü olaylar anlatılmaktadır. Ayrıca, hikâyede tesadüfler ön plandadır. Birbirlerini iyice tanımadan evlenen şahısların sonu boşanmayla biter. Ancak tesadüfler yine boşanan bu çifti bir araya getirir. Normal olmayan iki insanın birbirleriyle evlendirilmesi, huysuz olan kadının kocasını aldatması, kötü yollara düşmesi, parasız kalınca büyücülük yapmaya başlaması ve orada ilk kocasıyla karşılaşması gibi konular mizahî bir üslupla dile getirilir.

Özet

Şahende Hala, babası İmam Nuri Efendi'nin kızıdır. Annesi, Şahende Hala daha küçükken vefat edince, babası da erkek evlatlı bir dul ile evlenir. Bu üvey annenin çocukları Şahende'ye hala dedikleri için, Hancıkaragöz Mahallesinde adı, Şahende Hala olarak kalır. Şahende Hala; üvey annesinin mülayim, uysal oluşundan, babasının ise çoğu şeylerine göz yumuşundan dolayı, şımarık bir çocuk olarak büyür. Bu yaramazlığının yanında çirkindir de. Sabahtan akşama kadar dışarıda gezen, mektebe adımını atmayan Şahende Hala, mahallesine bela olur. Yaşlı genç, kadın erkek, herkes Şahende Hala'dan illallah eder. Aradan yıllar geçmesine ve Şahende Hala, büyüüp serpilmesine rağmen hiç değişmez. Yine mahallenin erkek çocukları ile haşır neşirdir, her gün onlarla kavga eder; yine yaşlılara karşı çok saygısızdır ve geçimsizdir. Babası ve üvey annesi onun bu haline çok üzülürler. Şahende Hala'yı zapt etmek için, evlendirmeye karar verirler. Ama Şahende Hala'yı bu haliyle kimse almaz. Bunu için yan komşularına başvuran aile, kızları için bir kısmet bulmalarını ister. Komşuları Çaçaron Esmâ Hanım, evlilik işlerinde usta olduğu için Şahende'yi de evlendireceğine dair söz verir. Gittiği her yerde, oturduğu her mecliste kızı överek, nihayet ona bir talipli bulur. Bir gün Şahende Hala'ya Şuayip Paşa'nın konağından görücü gelir. Damat, Şuayip Paşa'nın oğlu Adnan'dır. Daha on sekiz yaşına yeni girmiş, yakışıklı biridir. Ancak sara hastalığına yakalandığından beridir salyalı, gözleri kaya kaya bakan, elbisesini kendi giyemeyen, yemeğini kendi yiyemeyen hastalıklı bir gençtir. Ailesine beni evlendirin diye ısrar edince ve doktoru da buna salık verince Adnan'ı evlendirmek için kız ararlar. O aralar Çaçaron Esmâ Hanım'a rastlayan Şuayip Paşa ailesi, gelinlik kız için Şahende Hala'yı salık alır. Belki iyileşir ve akli başına gelir düşüncesiyle, Adnan'ı evlendirmek isteyen aile, İmam Nuri Efendi'nin kapısını çalar. İmam Nuri Efendi ve ailesi de Şahende Hala'yı evlendirmek istediklerinden, Şuayip Paşa'nınakilere olumlu cevap verirler. Ortadaki bütün uyumsuzluklara rağmen iki gencin düğün yapılır. Düğün, hayli şatafatlı olur. Düğünde Şuayip Paşa'nın hanımı, baldızı, kızı ve kâhya kadın; Adnan bir münasebetsizlik yaparsa, sarası tutup yere düşerse, deprenmeye başlarsa diye çok korkarlar. Öbür tarafta, Çaçaran Esmâ Hanım ile Şahende'nin üvey annesi de, Şahende Hala'nın bir huzursuzluk çıkarmaması için çok uğraşırlar. Düğünden sonra kocasıyla tanışan, konuşan Şahende Hala, Adnan'ın rahatsızlığını fark etse de, bunu hiç bozuntuya vermez. Şahende Hanım, konakta pek itibar görünce, en iyisini yiyip, en iyisini giyince, en önemlisi de gelin hanım diye el üstünde tutulunca, kocasının tuhafliklarına göz yumar. Ancak Şahende Hala'nın bu başına buyrukluğu, serseri ruhu hep böyle saklı kalmaz. Evlendirilince dizginlenecek zannedilse de, hiç değişmez. Evindeki kâhya kadın Ziba Hanım'la alışverişe çıkılacak diye her gün mesireleri, kafeleri, dükkânları dolaşır, zamparalarla gününü gün ederek evine döner. Yine bir gün, Şahende Hala'nın canı turşu istediğinden Çukurçeşme'deki turşucuya giderler. Orada Şahende Hala'nın eski mahallelisi ve çocukluk arkadaşı Çolak Rıfat'la karşılaşırlar. Şahende Hala, Çolak Rıfat'ı

gördüğüne çok üzülür. Çünkü Çolak Rıfat, belalı birisidir. Şahende Hala'nın korktuğu başına gelir. Çolak Rıfat, Şahende Hala'ya birkaç iltifat ederek bu geceyi onunla geçirmek ister. Şahende Hala ve Ziba Hanım, onu bu teklifinden caydırmaya çalışırlarsa da, başaramazlar. Çolak Rıfat, onları bir tanıdıklarının evine götürür. Ancak bu ev, başlarına bela olur. Onikiler'den Lütfi'nin bir sebepten ötürü intikam alacağı eve giden Şahende Hala ve yanındakiler, o gece Lütfi'nin baskınına maruz kalırlar. Çolak Rıfat, pencereden kaçır. Şahende Hala ve Ziba Hanım ise yakalanarak nezarete atılırlar. Şahende Hala'nın kayınpederi ve kayınvalidesi bu baskın haberini alınca, Şahende Hala'yı oğullarından boşarlar. Aradan yıllar geçer. Şahende Hala ve Ziba Hanım, Şahende Hala'nın eski mahallesinde yaşarlar. Yine aynı alışkanlıklarına devam ederler. Ancak bir süre sonra bu hovarda hayatından bıkan Şahende Hala; genç, yakışıklı birisiyle imam nikahlı evlenmek ister. İsteğine kavuşan Şahende Hala, altı ay sonra boşanır. Başka biriyle de evlenir; bununla da anlaşılamayıp boşanır. Şahende Hala'nın, ne eski serveti ne de eski güzelliği kalmıştır. Bu nedenle, genç ve yakışıklı erkekler Şahende Hala'yı beğenmezler. Bir süre kocasız ve sevgilisiz kalan Şahende Hala'nın bir gün üvey annesinin torunu çıkagelir. Şahende Hala'yı ziyaret eden Kambur Mihri, halasının şöhretini duymuştur. Şimdi onu bu halde görünce çok üzülür. Onun bakıcılık yaparak hem para kazanabileceğini hem de koca bulabileceğini söyler. Şahende Hala, artık bakıcılık yapmaya başlar. Daha bir ay geçmeden ünlenen Şahende Hala, Bakıcı Hala diye nam salar. Bir gün karısını unutamayan, bu yüzden yataklara düşen bir beyefendi, şifa bulmak için Şahende Hala'nın yanına gelir. Gelen müşteriyle göz göze gelen Şahende Hala, karşısındakinin ilk kocası Adnan olduğunu görür. Şahende Hala, ilk göz ağrısı Adnan'la tekrar evlenir ve karı koca birlikte bakıcılık yapmaya başlarlar. Bir süre sonra Bakıcı Hala ile Hüddamlı Adnan'ın evi tıklım tıklım olur.

Banker Arif, Amcabey dergisinde 10 Temmuz 1943(S. 32)-22 Son Kanun 1944 (S. 60) tarihleri arasında 29 tefrika halinde yayımlanmıştır. Hikâyede, zengin olduktan sonra değişen Banker Arif adlı kahramanın, eşini bir düşkün kadınla aldatması dile getirilir.

Özet

Çocukluğunda ana kuzusu olduğu için Salak Arif, delikanlılığında Kaz Arif diye çağrılan Arif, zengin olunca da Banker Arif adını alır. Çocukluğunda mahallesindeki arkadaşları dengesiz ve anormal olan Banker Arif'le sürekli alaya ederler. Annesi Kadriye Hanım, yetim olan Banker Arif'in üstüne çok titrer. Onu mekteplere yollayarak, biricik oğlunun akıllı ve bilgili olmasını ister. Ancak mektepte bir gün bile dayanamayan Banker Arif, her gün kaçamaklar yapar. Annesinin zoruyla, hocaların kayırmasıyla zar zor bir mahalle mektebinden mezun edilir. Topkapı Merkez Rüştîyesi'ne kaydedilir. Burada da dördüncü senesinde ancak ikinci sınıfa geçebilen Banker Arif, yine birilerinin yardımıyla bu okuldan mezun olur. Delikanlılığında da, annesinin önemli birkaç kişiyi görüp onlara yalvarmasıyla Banker Arif, Rüsumat Emaneti'nin kereste gümrüğünde katipliğe başlar. Kadriye Hanım, daha on yedi yaşına henüz girmiş olan oğlunu, helal süt emmiş biriyle evlendirmek ister. Banker Arif evlendirileceğini duyunca annesine; balık etli, orta boylu ve buğday tenli biriyle evlenmek istediğini söyler. Kadriye Hanım da oğlunun bu isteğine uygun kız aramaya başlar. Binnaz adında yetim bir kız bulur. Binnaz, Banker Arif'in istediği tarzda bir kızdır. Kadriye Hanım, oğlu ile Binnaz'ın düğünü yapar.

Aradan otuz beş sene geçer. Banker Arif, çok zengin olur. Suadiye'de büyük ve gösterişli bir konak satın alır. Eski günlerini unutan Banker Arif, eşi Binnaz, kızı Memnune ve damadı Mehmet'le çok mesut yaşarlar. Binnaz Hanım, bu zenginlik içinde günden güne şişmanlaşır ve âdeta yerinden kalkamaz olur. Suadiye'de konu komşu edinen Banker Arif, bir gün mahalledekileri evine davet eder. Gelenlerin hepsi evli çiftlerdir. Ancak Bedriye Hanım, dul olduğu için yalnız gelir. Bu davete de maksatlı gelen Bedriye Hanım, çok zengin olan Banker Arif'i etkileyip onu ağına düşürmek ister. Bedriye Hanım, kurnaz ve paraya düşkün bir kadındır. Nihayet davette istediğini elde eden Bedriye Hanım, Banker Arif'i kendisine mest eder. Bedriye Hanım'ın işvelerine dayanamayan Banker Arif, onunla nikahlanır ve yazları Boğaziçi'nde, kışları da Taksim'de bir apartmanda beraber kalırlar. Bu durumu fark eden ailesini de, bütün malımı Bedriye Hanım'ın adına geçiririm tehdidiyle korkutur. Böylece zengin olan Banker Arif, düşkün kadın Bedriye Hanım'ın ağına düşerek hem ailesinden hem de malından olur.

DÖNEK ADAM

Amcabey 'de (S.62, 5 Şubat 1944, s. 9) yayımlanmıştır. Bu kısa hikâyede, Sabri Dönmez adındaki bir

İstanbulunun kararsızlığı, sebatsızlığı konu edilmiştir.

BİR EVLENMENİN HİKÂYESİ

Bir Evlenmenin Hikâyesi, *Amcabey* dergisinde 12 Şubat 1944(S. 63) tarihinde yayımlanmıştır.

Özet

Büyük şirketlerin birinde dolgun maaşla çalışan Bay, yakışıklı ve kırkına merdiven dayamış bekâr bir direktördür. Annesinin, babasının ve evdeki diğer yakınlarının evlenmesi için döktüğü dillerin hiçbirine aldırış etmez. Ancak kırkına gelince, münasip bir kız bulmalarını ister. Annesinin, anne annesinin ve kız kardeşlerinin bulduklarında muhakkak bir kusur bulduğundan bir türlü evlenemez. Tanıdıklarından bir teyze de; paşa torunu, kara kaş, kara göz ve tombul birini tavsiye eder. Bay da, bu tipte bayanlardan hoşlandığı için tombul kızla görüşmek ister. Nihayet evlenmeye karar veren Bay, tombul kızla hemen nikâh kıyar. Ancak nikâhın kıyıldığı gün paragöz bir adam, Bay'ın yakasına yapışarak ondan altınlar, mücevherler, çeyiz için, düğün için para istemeye kalkar. Ayrıca düğünü de büyük bir otelde içkili olarak düzenlenmesini ister. Bay ise, bu teklifleri duyunca neye uğradığını şaşırır.

SOFU ADAM

Amcabey dergisinde (S.64, 19 Şubat 1944, s. 9, 11) yayımlanan *Sofu Adam* adlı kısa öyküde, dindar olan

bir şahsın kırkından sonra azması anlatılır.

Özet

Çocukluğunda annesinden babasından örnek alarak sofuluğa merak salan Sofu Adam, henüz yedisindeyken Kuran'ı hatmeder, on yaşındayken namaz kılmaya, oruç tutmaya başlar. Hal ve hareketlerini dinî kurallar çerçevesinde yaşar. Delikanlılık çağına geldiğinde de, 50 kuruş aylıkla kalemde kâtipliğe başlar. Yaşıtları gibi ne lavanta kullanır, ne süslenir ve ne de Beyoğlu, Galata semtlerindeki yosmaları tanır. Otuzuna geldiğinde de annesinin ısrarlarına rağmen, helal süt emmiş birisini bulamaz diye, evlenmez. Her gün kalemle camiler arasında mekik dokur. Türbelerden, tekkelerden çıkmayan Sofu Adam, tarikatlara da girer. Ancak onun aşırısına vardığı bu yaşamı, kırk beş yaşından sonra ansızın değiştirir. Zamanın delikanlıları gibi giymeye, kokular sürmeye, sigaralar içmeye başlar. Arkadaşlarıyla Beyoğlu'ndan gece gündüz ayrılmaz. Sofu Adam'ın yaşamındaki bu değişikliğin sebebi, Çiçekçi Sokağı'ndaki yosmalardan Duba Eleni'ye gönül kaptırmasıdır. Ancak oğlundaki değişikliği fark eden annesi, Duba Eleni'yi duyunca beyninden vurulmuşa döner. Eskiden annesine saygıda kusur etmeyen Sofu Adam, şimdi ona karşı gelerek yosmayla evlenmeye karar verir.

ON BEŞ YILIN AZİZLİĞİ

On Beş Yılın Azizliği, *Amcabey* dergisinde (S. 66, 4 Mart 1944, s. 6, 11) yayımlanmıştır. Hikâyede,

birbirlerini delice seven iki âşğın, bütün engellere rağmen yıllar sonra tekrar bir araya gelmeleri konu edilir.

Özet

İnce, hassas ve zarif olan kız; aynı zamanda çok güzeldir. Kız, ailesini kaybetmiş ve halasının yanına sığınmıştır. Durumu çok düşük olan delikanlı ise, yakışıklı ve içli bir şairdir. Mahallede evleri karşı karşıya olan bu iki genç, birbirlerine âşık olurlar. Tenha yerlerde, deniz kıyılarında buluşup tertemiz bir aşk yaşarlar. Ancak, kader onları ayırır. Gelinlik çağı gelen bu güzel kızın sık sık görücüleri çıkar. Halası da, zengin bir talipliye kızı verir. Kız evlenip Anadolu'nun bir şehrine götürülür. Delikanlı, sevgilisinin evlenişine ve uzaklara gidişine çok üzülür. Bu kötü hal, sevgilileri perişan eder. Delikanlının aklı fikri sevgilisindedir. Bu nedenle, sevgilisinden başka kimseyle görüşmez, kimseyle evliliğe yanaşmaz. Taşraya giden kadın da, aşkını kimseye belli ettirmese de, çok mutsuzdur. Arada bir gizli gizli mektuplaşmaya başlarlar ve her mektuplarında da, bir gün mutlaka buluşacaklarına dair birbirlerine söz verirler. Yaklaşık üç sene mektuplaştıktan sonra, aradaki bu bağ kopar. Birbirlerinden on yıl haberdar olamazlar. Bir gün kadından bir mektup gelir ve mektupta da, “Kocam vefat etti, İstanbul'a geliyorum.” yazılıdır. Adam, okuduklarına inanamaz ve çılgına döner.

BOŞUNA NEFES

Amcabey dergisinde, 11 Mart 1944 (S.67, s. 8) tarihinde yayımlanan *Boşuna Nefes*, iki tabloda meydana gelen komedi türünde yazılmış kısa bir öyküdür. Öyküde, can çıkmadan huy çıkmaz meseline örnek olabilecek bir olay anlatılır.

Özet

Otuz yaşlarındaki kadın, evinde sürekli yalnız ve mutsuzdur. Koca ise, her zaman eve içkili gelen, sebepsiz bahanelerle karısını hırpalayan sarhoşun biridir. Bir gün, eve kadının elli beş yaşında, kendine çok güvendiği her halinden belli olan bir teyzesi gelir. Kadının yine dayak yediğini, azarlandığını gören Teyze, kocadan bu kadar eza ve cefa çekilmez diye kadını galeyana getirir. Kadın da, bu halden nasıl kurtulurum diye Teyze'sinden yardım ister. Teyze de, orada hemen bir plan yapar ve plana göre kadın, bundan sonra kocasını hiç dikkate almayacak ve onun her dediğini yapmayacaktır. Teyze, eğer böyle davranırsa mutlu olacağını söyler. Kadın da, çok hoşuna giden bu planı yapacağına söz verir. Tam o sırada koca eve gelir ve yine sarhoştur. Ancak kadın, gelir gelmez huzursuzluk çıkaran kocasına yine eskisi gibi davranır, onun her şeyini alttan almaya çalışır. Kapı aralığından olanları gören Teyze ise, boşuna bunca nefesi tükettiğine üzülür.

RÖNAR ARJANTE

Rönar Arjante, Amcabey (S.68, 18 Mart 1944, s. 7-8.)'de yayımlanmıştır. Bu kısa öyküde, zengin bir kocayla evlenen düşkün kadının, kocasını maddî olarak sömürmesi anlatılır. Bu düşkün kadın, paragözün biridir. Giyimini kuşamını, hasılı bütün yaşamını, diğer zengin kadınlarla aynı seviyede tutmak isteyen kadın, istediği tam yerine getirilmeyince kocasına kaprisler yapar.

İSİM GÜNÜNE HAZIRLIK

Amcabey dergisinde yayımlanan bu kısa öyküde (S.69, 25 Mart 1944, s. 8, 11.), cimri karı kocanın bir günlük hayatı anlatılır.

Özet

Şişli'de, küçük bir apartmanın orta katında oturan aile, Milli Piyango'dan 500 lira kazanır. Evin hanımı, kazandıkları bu ikramiye ile kendisine bir isim günü yapılmasını ister. Koca, çaresiz bu teklifi kabul eder. Ne fayda karı koca çok cimridir. Düzenleyecekleri partiyi bile en ucuz masrafla kurtarmanın planını yaparlar. Misafirlerinin dahi aç gözlü olmamalarına dikkat ederler. Ancak ne kadar kısıtlı olsalar da masraf, 300, 400 lirayı bulunca bu işe biraz soğuk bakarlar. Tam o esnada, Hafize Kadın elinde bir zarfla içeri girer ve karı kocanın Raif Sütüpak'ın hanımının iki gün sonraki isim gününe davet edildiğini haber verir. Cimri olan karı koca, bir öğünü de o partiye katılarak kurtaracakları için davete icabet ederler. Böylece ne isim günü yapılır, ne de o para harcanır.

MOLLA BEY'İN BALDIZI

Aydede dergisinde 15 Ocak-16 Temmuz 1949 tarihleri arasında yayımlanan *Molla Bey'in Baldızı* adlı hikâyede, yasak ilişkiler anlatılır. Molla Bey'in, karısından gizli baldızıyla muhabbet etmesini konu edinen bu hikâye, düşkün kadınların erkeklerin başlarına çevirdiği entrikalara örnekler vermesi açısından önem taşır.

Özet

İdris Molla Bey, elli yaşlarında, Meclisi İdare-i Efkafta azadır. Yazları Emirgan'daki yalısında, kışları Kabataş'taki konağında karısı, kızı, damadı ve torunu ile yaşayan İdris Molla Bey'in tek düşüncesi biricik torunu Emced'dir. Molla, torununa Fransızca öğretmesi için bir mürebbiye tutmaya karar verse de, hanımı Nuriye ile kızının kıskançlığından dolayı mürebbiye tutamaz. Bunun için Fransızca bilen erkek hoca tutulur. Adı Antuan Abdülmesih olan bu Fransızca hocası, hususî mekteplerde Fransızca muallimliği yapan, kırk yaşlarında, gayet şık bir beyefendidir. İdris Molla'nın hayatı çok sıradan geçer. Molla'nın eşi

Nuriye'nin dantelden, ev işlerinden başka bir şeye ilgisi yoktur. Hâlbuki İdris Molla da işveyi, cilveyi seven bir adamdır. “Karı yüzüne işve cilvesine susadım.” diye hayatından şikâyet eden İdris Molla, günlerce sıkıntı yaşar. Ancak baldızı Huriye'nin ansızın yalıya gelişi, Molla'nın dünyasını değiştirir. Huriye, eşi vefat ettiği için ablasına sığınır. Ablası Nuriye ve diğerleri Huriye'nin gelişine pek sevinmezler. Çünkü Huriye, ablasından hem dokuz yaş küçük hem de ondan daha güzel, daha şen şakrak ve yumuşaktır. Bu yüzden hemşiresinin işveleri ve nazı ile evdeki erkekler baştan çıkacak diye korkar. Nitekim öyle de olur. İdris Molla Bey, baldızını gördüğü günden beri kendine çeki düzen verip onun karşısından bir dakika bile ayrılmaz. Fransız hocası Antuan Bey ise Huriye ile tanışıp, onu ayartmak için bin türlü kılığa girer. Evdekilere rağmen Molla Bey baldızının gelişine çok sevinir. Hayatından, özellikle eşi Nuriye Hanım'dan şikâyetçi olan İdris Molla Bey, baldızının işvesine, nazına, neşesine hayrandır. Hattâ, “Niye Huriye'yle ile değil de, Nuriye'yle evlendim.” diye kendi kendine de eseflenir. Huriye, ev halkına yük olmamak için Kadıköy taraflarında kendisine bir ev kiralayarak, orada yaşamak ister. Baldızının bu düşüncesi İdris Molla'nın ekmeğine yağ sürer. Molla da arada bir yanına gidip kaçamak yapmak için baldızının bu teklifini onaylar. İdris Molla, baldızının evinin bütün masraflarını kendisi karşılayacak ve haftada birkaç kere de oraya kaçamak yaparak baldızıyla eğlenecektir. Bu arada Huriye'nin can ciğer arkadaşı Düneev, Huriye'nin İstanbul'da olduğunu öğrenince yalıya gelir. Düneev; paşazadelere, mirasyedilere karı kız konusunda kılavuzluk eden, çok kurnaz ve zeki bir kadındır. Yalıya geldiği günden beri Huriye ile bir gün evde durmazlar; sandal turları, mesire gezintileri yaparlar. Bir gün, meşhur mirasyedi Hulki Bey, Emirgan'dan geçerken İdris Molla'nın yalısında eski aşkı Huriye'yi görür. Hemen orada birkaç satır yazdığı mektubu, yalının harem bahçesine fırlatır. Mektubunda Huriye ile kılavuzu Düneev'i yapacağı sünnet düğününe davet etmektedir. Üsküdar'daki bir tanıdığına gidip geceyi orada geçirecek, sabahı da Moda'daki kayık yarışlarını izleyecekler diye evden çıkan Huriye ile Düneev, Beykoz'daki sünnet düğününe giderler. Ne var ki, orada başlarına gelmedik bela kalmaz. Düğünde sazende takımı olarak çağrılan Zampara Galip başlarına bela olur. Zampara Galip, Huriye ile eğlenmek ister. Ancak Hulki Bey buna izin vermez. Zampara Galip, isteğinin reddedilmesine çok sinirlenir ve bu evi mahalleliye şikâyet ederek intikamını alır. Mahalleli de, Ayıboğan Saim'in evine, umumhane evidir diye baskın düzenler. Saim ile Hulki Bey, çatıdan kaçmayı becerirler. Ancak Huriye ve kılavuzu, mahalleliye yakalanır. Karakola götürüleceklerdir; komiser karakolda olmadığı için geceyi imamın evinde geçirmek zorunda kalırlar. İmam Ataullah, çok çirkin bir karısı olduğu için gözü sürekli dışarıda olan gizli çapkınlardandır. Gece iki güzel misafiri ağırlayan İmam Efendi, onların endişelendiğini görünce, onları bu iftiradan kurtaracağını söyler. İmam Efendi, Huriye'ye göz koyar. Huriye, dün gecedendir başına gelenleri ne kardeşinin ne de eniştesinin duymasını istemediği için, kendisine türlü sırnaşıklıklar yapan imama ses çıkaramaz. İmam Ataullah, sabah kapısına gelen zabıtalara oyalayarak misafirlerini salıvermez. Onları evinden alıp hemşiresinin yanına götürüp geceyi orada geçirmeyi planlar. Misafirleriyle gizlice evden

çıkan İmam Efendi, sandala binip hemşiresinin Yenimahalle'deki evinin yolunu tutarlar. Bu arada, İdris Molla Bey de, baldızı ortalıkta yok diye endişelenmeye başlar. Onu ve yanındaki kılavuzu aramak için yanına da birini alarak Moda'daki kayık yarışlarının yapıldığı yere gider. Ancak hiçbir yerde bulamayınca eve çaresiz geri dönerler. Yalıya geldiklerinde, Huriye ile kılavuzunu Beykoz'a götüren sandalcı, İdris Molla'ya bütün olan biteni anlatır. Enişte Bey de bu haberi alır almaz Antuan'la doğruca bir sandala atlayıp Beykoz taraflarına gider. Yenimahalle önüne geldiklerinde Huriye ile Dürnev'i bir sandalda yanlarında bir erkekle görürler. Orada İdris Molla'yı gören Huriye ile Dürnev, hem denizde alabora olmaktan kurtulacaklarına hem de İmam Ataullah'tan paçayı kurtaracaklarına çok sevinirler. Hemen İdris Molla'nın sandalına atlayan iki kafadar, evin yolunu tutarlar. Bu arada İdris Molla, Huriye'nin kulağına eğilerek, yanından tezi yok Kadıköy'ünde bir ev ayarlamasını, bütün aylığı, yiyecek içeceği kendisine ait olacağını söyler. Böylece İdris Molla'nın dilekleri kabul olur.

ESKİ ZAMANIN MERAKLI VAKALARI

Sermet Muhtar Alus'un, *Akşam* gazetesinde *Eski Zamanın Meraklı Vakaları* başlığıyla 1951-1952 yılları arasında toplam on dört hikâyesi yayımlanır. Bu hikâyelerin birçoğu, Eski İstanbul'da yaşanan aşk maceralarını konu edinir. Hikâyelerde anlatılan aşk maceralarının yanı sıra, İstanbul'daki çapkınların yaşayışları, düşkün kadınlarının entrikaları, yasak ilişkiler, faili meçhul cinayetler gibi çok değişik konular da anlatılır.

Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?

Sandıkçı Mustafa'yı Kim Öldürdü?

" başlıklı hikâye, *Akşam*'da 29 Ocak 1951-1 Şubat 1951 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Bu hikâye, yazarın "Eski Zamanın Meraklı Vakaları" başlıklı serisinde yayımlanan ilk hikâyesidir.

Özet

1901 senesinde Üsküdar'da yangın çıkar. Yangının olduğu mahalde İbrahim Ethem Molla'nın

babadan kalma konağı da vardır. Bu konak, tulumbacıların büyük gayretiyle kurtarılır. Ethem Molla, bu büyük yangından konağını kurtaran tulumbacılara bahşiş verir. Tulumbacılar da, yangından sonra aldıkları bahşişle Haydarpasha'daki bir bahçeli kahvede eğlenmeye giderler. Orada çok sarhoş olan tulumbacılar arasında bir ara kavga çıkar. Kavgada tulumbacılarından Sandıkçı Mustafa öldürülür. Sandıkçı Mustafa'yı kimin öldürdüğü bilinmez.

Olay yerine gelen polisler, katilin kim olduğunu araştırmak için kahvede eğlenen tulumbacıların peşine düşer. Cinayetteki delillerden yola çıkılarak katilin, söğüt yapraklı bıçak taşıyan bir tulumbacı olduğu tahmin edilir. Ancak, kahvedeki tulumbacıların hepsi de aynı tip bıçak kullandıkları için iş daha da karışır. Sanıklar nezarete atılır. Dokuz ay süren mahkemede suçlu tespit edilemeyince sanıklar da tahliye edilir.

Aradan iki yıl geçer. Olay tamamen unutulmuştur. Bir akşam, nezarete atılan tulumbacılar Palabıyığın Meyhanesi'nde tekrar toplanırlar. Koltukçu Rifat da aralarına katılır. Meyhanede sarhoş olan tulumbacılar, iki yıl önceli bu cinayetten bahsederler. Çok sarhoş olan ve bu nedenle ağzından çıkanı kulağı duymayan Koltukçu Rifat, Sandıkçı Mustafa'yı öldürdüğünü ağzından geçirir.

İstanbul'un Kabadayı Çapkınlarından İstinyeli Salim

Bu hikâye, *Akşam* gazetesinde 14 Şubat 1951-16 Şubat 1951 tarihlerinde yayımlanmıştır. Alus bu kısa hikayesinde, İstinyeli Salim'in başından geçen aşk maceralarını anlatır. Salim'in yeni ele geçirdiği veya eskiden tanıdığı tazelerle oynaşmalarını, bu tazelerin kimisinin kocasıyla, kimisinin belasıyla yahut kimisinin de sapığıyla ettiği kavgaları konu edilmiştir.

Özet

1893 senesinde İstinye'de doğduğu için kendisine İstinyeli denilen Yorgancı Salim, İstanbul'un en çılgın külhanbeylerindendir. Kibar ve temiz bir hovarda olduğu için, hep paşalarla, beylerle muhabbet eder. İstinyeli Salim'in Hristiyan ve Yahudi bir sürü sevgilisi vardır. Gözüne kestirdiği güzel bir hatunu, ister evli ister bekar, ister genç isterse geçkin olsun, hemen himayesine alır, onunla gününü gün eder.

İstinyeli Salim'in ilk macerası, Kuyumcu Çarşısı'nda geçer. Oradan geçerken, Çukur Muhallebiciye çok güzel bir bayanın girdiğini gören İstinyeli Salim, doğruca dükkânın içine girer. Ancak bayanı içerde ter bıyıklı bir züppe beklemektedir. Züppe, İstinyeli Salim'i karşısında görünce korkusundan sevgilisini orada bırakarak kaçar.

Bir diğeri; Şirket-i Hayriye iskelesinde, mor çarşafı, ipek peçeli bir yosmaya rastlayan İstinyeli Salim, bu kadını birisinin takip ettiğini fark eder. Hemen adamın yanına yaklaşır ve oracıkta adamı adamakıllı döver.

Yine İstinyeli, Timoni Sokağı'nda bir dost sofrasındayken kavga çıkarır. Sofradakiler neye uğradıklarına şaşırırlar.

Yine bir gün, çapkının birinin güzel bir bayanı kupasına bindirdiğini fark edince, onları takip eder. İki sevgilinin bulunduğu yeri tespit eden İstinyeli Salim, içeriye girer. İçeride muhabbet eden çapkını birkaç yerinden bıçaklar, güzel kadını da kolundan çekerek arkadaşı Sabri'nin evine götürür.

Bostan Kuyusundaki Ceset

Bostan Kuyusundaki Ceset, *Akşam*'da 21 Şubat-27 Şubat 1951 tarihinde yayımlanan bir hikâyedir.

Özet

Olay, 1889 yılında Kavasın Bağı'nda geçer. Kavasın Bağı'nda bir kır kahvesi vardır. Kahvenin sahibi, bahçesindeki derin kuyunun içinde bir ceset görür. Bunu, Topkapı Karakolu'na bildirir. Cesedi almak için gelen polisler, olayın bir cinayet suçu olduğunu ve olayın yaklaşık bir ay önce işlendiğini tespit ederler. Olayda ne öldürenin ne de öldürülenin kimliği bellidir. Zabıta, cesedin üzerindeki kırık kolyeden ve ayakkabılarından yola çıkarak olayı çözmeye çalışır. Yapılan araştırmalar sonucu cesedin, Benli Nigar'a ait olduğu ortaya çıkar. Polis müfettişleri, Benli Nigar'la muhabbet eden erkekleri araştırarak, katili tespit etmeye çalışır. Tespit ettikleri arasında kimse suçu üstüne almaz. Fakat polisler, loncalı bir çalgıcıdan şüphelenirler. Hemen Kırmatacı İdris adındaki bu çalgıcıyı aramaya koyulurlar. Büyükdere'de bir çayırda İdris'i bulurlar; ama bu arada Benli Nigar'ın da sağ olduğu ortaya çıkınca bütün hesaplar boşa çıkar.

Cinayeti işleyenin Kırmatacı İdris olduğuna karar verilir. ancak İdris, Benli Nigar'ı değil, karısını öldürmüştür. Karısının boynundaki altınları isteyince, karısı vermemek için direnir. Bunun üzerine Kırmatacı İdris, karısını her yerinden bıçaklar ve bostan kuyusuna atar. İşin tuhaf tarafı, bıçakladığı karısının boynundaki kolyeler altın suyuna batırılmış sahte altınlardır.

Müthiş Bir Kaza Yüzünden Açılan Kısmet

Bu hikaye de, yine *Akşam*'da 14 Mart 1951-19 Mart 1951 tarihleri arasında yayımlanmıştır.

Özet

Kanlıcalı namı ile meşhur Hıfzı Bey, karısı vefat edince tekrar evlenmeyerek kendisine bir odalık alır. Bu odalıktan iki kızı olunca, kadınla nikah kıyar. Hıfzı Bey ve hanımı, kızlarını çok modern yetiştirirler. Arapça ve Fransızca okur; piyano çalarlar. Eğitimleri için tutulan mürebbiye ile Beyoğlu'na, mesire yerlerine gidip gezerler. Hemşireler büyüüp ele avuca gelince görücüleri çıkar ancak hiçbirine olumlu cevap vermezler.

İkizlerin en büyük keyifleri; yazları deniz hamamında denize girmek veya sandalla gezmektir. Bir gün yine mürebbiyeleri ile gittikleri Kalender'de yakışıklı bir genç, ikizlerden birini görür görmez âşık olur ve orada mürebbiyenin eline Fransızca bir aşk mektubu sıkıştır. Bu aşk mektubu ikizlerin babalarının eline geçince, bütün olan bitenden mürebbiye sorumlu tutulur ve evden kovulur. Kovulan mürebbiye yerine bir dadı ve bir haremağası tutulur. Artık kızlara bunlar refakat edeceklerdir. Ancak iki kız kardeş bu durumdan pek hoşlanmasalar da, buna itiraz da edemezler.

Hemşireler yanlarındaki dadı ve haremağası ile bir kayık gezintisi düzenlerler. Bu sandal gezintisinde, başka sandaldaki iki yakışıklı bu kardeşleri görür ve onlara vurulur. Hemen hemşirelerin bulunduğu sandalı takip ederler. Denize açıldıkları sırada, yanlarından son sürat geçen ecnebi sefaretine ait bir motor, hemşirelerin sandalını devirir. Sandaldakiler denize düşer. Hanımları sandalla takip eden iki yakışıklı da, onların imdadına koşar ve ikizleri boğulmaktan kurtarır. Hıfzı Bey de, kızları kurtuldu diye kurbanlar keser.

Bu olaydan sonra delikanlılar ikizlere talip olurlar. Hemşirelerin babası da onay verince iki düğün birlikte yapılır. Bu korkunç kaza sonucu gençler, muratlarına ererler.

Kara Leman'ın Alyanak Ali Bey'le Evlenmesi ve Akıbeti

Bu hikâye, 24 Mart-5 Nisan 1951 tarihleri arasında Akşam gazetesinde yayımlanmıştır.

Özet

İstanbul mümeyyizlerinden olan Alyanak Ali Bey, otuz beş yaşında, kumral ve yakışıklı bir beydir. Hayatında hiç evlenmeyen Alyanak Ali Bey, Rüştüyeden sınıf arkadaşı Eşyayı Ayniye Gümrüğü memurlarından Adil ile çok yakın arkadaşdır. Boş zamanlarında arkadaşının dükkanına gider, alışveriş yapan hanımları seyrederek, vaktini güzel bayanları seyrederek geçirir.

Bir gün müşteriler arasında esmer, iri gözlü bir bayan görür. Bayanı durmadan seyreden Alyanak Ali Bey, ona çeşitli işmarlarda bulunur. Kadında da Alyanak Ali Bey'e karşı bir ilgi başlar.

Alyanak Ali Bey, o gün Eşyayı Ayniye Gümrüğü'nden çıkınca Maksud'un Meyhanesi'ne gider. Orada tesadüfen, meyhanedeki arkadaşları da Adil'in dükkânındaki kadından bahsederler. Ali Bey, arkadaşlarının konuşmalarından iyice etkilenecek, kadını daha çok düşünmeye başlar. Artık her iş çıkışı Eşyayı Ayniye Gümrüğü'ne giden Alyanak Ali Bey, güzel bayanı takip eder.

Nihayet bir gün köprüde rastlaşırlar, konuşup buluşmaları için randevu ayarlarlar. Sandal gezintisi planlayan Alyanak Ali Bey, o gün sevgilisiyle doyasıya gezer, geceyi de bir ahababının evinde geçirirler. Adının Leman olduğunu söyleyen hanım, o gece Alyanak Ali Bey'le eğlenerek, keyifli bir zaman geçirir.

Ancak Kara Leman ertesi gün, buluşmaları için verdiği sözü tutmayınca, Ali Bey'i kederlere sokar. Aradan günler geçer. Kara Leman, kendisi ile nikâhlanmak şartıyla görüşebileceğini söyleyince Ali Bey, çaresiz teklifi kabul

eder. Alyanak Ali Bey ile Leman evlenirler. Fakat Kara Leman evlendikten sonra kocasından gizli gizli başka erkeklerle buluşmaya başlar. Ali Bey'e bir bahane uydurarak, evden ayrılan Leman, kocasını başka erkeklerle aldatır. Yine bir gün, Beykoz'daki halasının çok hasta olduğunu, onu görmesi gerektiğini söyleyerek evden çıkar. Meğerse Leman, bir dostuna Beykoz çayırında buluşmak için söz vermiştir. Beykoz çayırına gelen Kara Leman, eski dostu ile en kuytu, en تنها yerde muhabbet etmeye başlar. Ancak Kara Leman'ın bu seferki dostu, belalı çıkar. Kara Leman'ın sebepsiz yere bir lafına kızan belalı dostu, birdenbire bıçağına sarılır ve Kara Leman'ı tam dokuz yerinden bıçaklar.

Mehmet Paşa'nın Oğlu ile Mahmut Paşa'nın Gelini

Mehmet Paşa'nın Oğlu ile Mahmut Paşa'nın Gelini, *Akşam* gazetesinde 11 Nisan 1951-19 Nisan 1951 tarihlerinde yayımlanmıştır.

Özet

Mehmet Paşa, II. Abdülhamit devrinde yaşamış, emektar bir memurdur. Mahmut Paşa ise, sarayca çok hatırlı bir zattır. Bu paşalar, Nişantaşı'nda birbirlerine komşu olarak otururlar. Mehmet Paşa'nın Nazif isminde, Mahmut Paşa'nın da Tayyar adında oğulları vardır. Oğlanlar henüz on, on iki yaşlarında olmalarına rağmen, her ikisinin de hünkâr çavuşu rütbeleri vardır.

Nazif; akıllı, bilgili ve derli toplu bir delikanlıdır. Tayyar ise; züppe, serseri bir çocuktur. İkisi de Mektebi Harbiye'ye gider. Ancak Nazif'in yüzbaşı olmasına rağmen Tayyar bir mertebe bile yükselemez. Çünkü külhanbeylerle Beyoğlu'nda ahkâm kesmek ve bütün gününü meşhur yosmalardan Adalı Marika ile geçirmek Tayyar'ın tek meşguliyetidir. Tayyar; ilim ve bilimden, rütbeden ve nişandan uzak bir hayata sahiptir. Bu nedenle Tayyar'ın ailesi, hayatı düzene girsin diye oğullarını bir çerkez kızı ile evlendirirler. Çerkez kızı, çok güzel ve alımlıdır. Ancak onun bu güzelliği Tayyar'ı hiç etkilemez. Tayyar, daha düğün gecesini bile bitmeden Çerkez Kızı'nı yalnız bırakarak soluğu sevgilisi Merika'nın yanında alır. Dönmesi için yanına adam gönderseler de Tayyar evine uğramaz.

Gelin hanım, başına gelen bu işlere çok üzülür. Bedbahtlığından dolayı bütün gününü konağın penceresinde düşünerek geçirir. Bu arada karşı konaktaki Mehmet Paşa'nın oğlu Nazif, penceresinden bu hanımı görür. Çok beğenir. Gelin hanım da, Nazif Bey'e karşı kayıtsız kalmaz. Bir süre bakışıp işaretleştikten sonra, kâğıtlara yazılan yazılarla iletişim kurmaya başlarlar. Onların bu ilişkilerinin kimse farkında değildir. Bir gün Nazif Bey'in babası, oğlunu hünkârın kızıyla evlendireceğini söyler. Nazif bu teklifi kabul etmemesine rağmen bir daha pencereden komşu gelini görmez. Çünkü Nazif Bey'in hünkâr damadı olacağını duyan Çerkez Kızı, bir daha pencerelere çıkmaz. Nazif Bey bu hale çok üzülür, aşkından hastalanır. İlimden bilimden uzaklaşmaya, hayata küsmeye başlar. Çerkez Kızı'na olan aşkından dolayı perişan olur. Çerkez Kızı pencerelerde görünmeyince, Nazif Bey ömrünün geri kalanını

da, komşunun konağını görmemek için evinin bodrum katında geçirir. Bu arada Tayyar Bey ise, vefat eder. Tayyar'ın hanımı Çerkez kızı da zengin bir arapla evlenir.

Şen Dul

Akşam'da 3 Kasım 1951-12 Kasım 1951 tarihleri arasında yayımlanan *Şen Dul*, İstanbul'daki yosmaların çevirdikleri kötü işlerin konu edildiği bir hikâyedir.

Özet

Göztepe Perisi, yirmi beşindeyken dul kalır. Güzelliği, cazibesi herkesçe bilindiği için kendisine Göztepe Perisi denilen bu bayan, kocasının ölümünden sonra kötü yollara düşer. Diğer yosmalar gibi, Göztepe'nin bütün mesirelerini, gazinolarını bilir, bütün gün oralarda gönül eğlendirir. Son zamanlardaki takıntısı da, şehzadenin damadıdır. Onunla her yerde görünür, çevresindekilere nispet eder.

Günün birinde Selanik'ten bir doktor İstanbul istirahatata gelir. Göztepe'ye yerleşen Dr.Rıza Bey, tazenin komşusu olur. Göztepe Perisi, bir eğlencede Dr. Rıza Bey'i görür görmez ona aşık olur. Onunla tanışmak için hasta numarası yaparak, dadısını Rıza Beyin yanına yollar.

Rıza Bey ise, İstanbul'a istirahatata geldiğini, bu yüzden hastalara bakamayacağını söylese de, dadıyı ikna edemez. Doktor, akşama doğru Göztepe Perisi'nin evine gider. Hasta bakmaya giden Dr. Rıza Bey, bu düşkün kadının tuzağına düşer. Göztepe Perisi, cilveleriyle Dr. Rıza Bey'in aklını başından alır. Ona sırlıslıkam aşık olan doktor, o günden sonra her gün Göztepe Perisi'ni görmeye gider.

Bir gün, Göztepe Perisi ile Rıza Bey ortalıktan kaybolurlar. Herkes, onların Selanik'e gittiklerini söyler. Gerçekten de Dr. Rıza Bey ve sevgilisi Selanik'e gitmişlerdir. Oradan İstanbul'daki arkadaşlarına mektup yazan Dr. Rıza Bey, Göztepe Perisi'yle evlendiğini haber verir.

Ancak bir seneyi bile bulmayan bu evlilik, boşanmaları ile son bulur ve Göztepe Perisi yine eski yoluna; yani erkeklerle muhabbete devam eder .

Bir Boşanma

Sermet Muhtar, *Akşam* gazetesinde (8 Aralık 1951-16 Aralık 1951) yayımlanan bu hikayede, kötü kadınların erkeklere çevirdikleri dolaplardan birine örnek verir.

Özet

Ahmet Efendi, Şehremaneti'nde kâtiptir. Annesi ve teyzesiyle beraber Saraçhanebaşı, Masraf Sokağı'nda otururlar. Otuz yaşındadır ama hâlâ bekârdır. Annesi teyzesi ve hemşiresi Karacağız Ahmed'e kız ararlar ancak münasip birini bulamazlar. Nihayet, bir gün gittikleri Çinili Hamamı'nda bir hatun bulurlar, onu çok beğenirler. Konuşup anlaştıktan sonra, Ahmed Efendi'yi kumral hatunla evlendirirler. Evdekiler ve kocası, gelin hanımdan çok memnundur. Hamaratlığı, çalışkanlığı, güzelliği ile evdekileri büyüler. Evliliklerinden birkaç ay sonra Ahmed Efendi mümeyyizliğe terfi edilince Kandelli'de bir yalı kiralatır. Ailece oraya taşınırlar. Gelin Hanım'ın bu yeni evde canı çok sıkılır. Bunun için kaynanası ve görümcesi Gelin Hanım'ı çayırara mesirelere götürürler. Ancak Gelin Hanım, yanındakilere belli ettirmeden kaşla göz arasında erkeklerle işaretleşmeye başlar. Bu maharetlerini gün geçtikçe daha da ilerletmeye başlayan Gelin Hanım, her gün gizlice erkeklerle buluşur.

Bir gün kocasından Sarıyer'deki ablasına gitmek için izin alır. Ahmet Efendi işe gidince en güzel kıyafetlerini giyen Gelin Hanım, yanına da Arap Bacı'yı alarak doğru Sarıyer'e gider. Orada ablası yerine, zamparalarla görüşür. Gelin Hanım'ın bu seferki muhabbeti biraz uzun sürünce, eve zamanında yetişemez. Kocasını ablasının yanında bildiği eşini, son vapurla karşılamak için yola düşer. Karacağız Ahmed, son vapuru kaçırınca Sarıyer'e gitmek zorunda kalır. Ancak orada karısını sarışın bir erkekle görünce beyninden vurulmuşa döner. Gelin Hanım, kocasının kendisini gördüğünden habersiz eve gelir. Ahmet Efendi ise, bütün olanları Gelin Hanım'a anlatarak, ondan boşanacağını söyler.

Gazanfer Paşa

Alus'un *Akşam* gazetesinin 22 Aralık-31 Aralık 1951 tarihlerinde yayımlanan *Gazanfer Paşa* adlı hikayesi, daha önce yine aynı gazetenin 23 Mart- 8 Nisan 1933 tarihleri arasında *Eski Hikâyeler: Hanımefendinin Havalanması* adıyla yayımlanmıştır. Bu hikâyenin özeti, çalışmamızın *Eski Hikâyeler: Hanımefendinin Havalanması* başlığı altında anlatıldığı için burada tekrar anlatılmayacaktır.

Erkeğe Güven Olmaz

Akşam gazetesinde, 22 Aralık -31 Aralık 1951 tarihleri arasında yayımlanan bu hikâyede, paşalık rütbesine ulaşan şahısların mevkilerini umursamadan yaşadıkları yasak ilişkiler anlatılır.

Özet

Vaka, bir paşa konağında geçer. Paşa, Sultan Hamit devrinin rütbeli adamlarındandır. Ancak hastalıklı, sinirli,

sürekli hafâkanlar geçiren paşa, hayattan zevk almaktan mahrumdur. Eşi ise sağlıklı, canlı, neşeli ve fena bir hanımefendidir. Bir gün huri gibi bir kız, dairesinden evine dönen Paşa'nın eteğine yapışır. Kadın; kendisini tanıtarak, konağa almasını ister. Bu Çerkez kızı, yedi sekiz yıl evvelinde paşanın annesinin, gelinine verdiği çeyiz halayığıdır. O zamanlar on dört, on beş yaşlarında olan Çerkez kız, paşanın konağında altı ay kalır. Ancak hanımefendinin kıskançlığı yüzünden konaktan kovulur.

Paşa, halayığın böyle açılıp saçıldığını, güzelleştiğini görünce dilberi tekrar konağa almaya karar verir. Hanımefendi ise, yosmanın tekrar konağa gelişine çok sinirlenir. Paşa'nın tazeye ilgisi olduğunu fark eden Hanımefendi, buna tam emin olmak için plan kurar. Hanımefendi, o gün için Nişantaşı'ndaki bir ahabına gideceğini söyleyerek, konakta odasına gizlenir. Paşa da hanımı evde yok diye, işinden erken ayrılarak konağa gelir. Bu arada Hanımefendi, Paşa'nın geldiğini duyunca odadaki masanın altına gizlenir. Tazeyi odasına çağıran Paşa, nasıl olsa evde kimse yok diye, Çerkez kızı ile samimi bir muhabbete girer. Dilber, Paşa'yı öptüğü sırada Hanımefendi masanın altından çıkar ve kocasının oyununu meydana çıkarır. Bağıra çağıra bahçeye inen Hanımefendi, Paşa ve yosmaya küfürler savurarak intihar etmeğe kalkışır. Ancak konak halkı buna engel olmak isterler. Her ağızdan bir laf çıkar. Nihayet Hanımefendi, kâhyanın “Ölüp gidince meydanı, Çerkez kızına mı bırakmak istiyorsun?” deyişine celallenerek bu fikrinden cayar. Böylece Hanımefendi meydanı bu yosmaya bırakmaz.

Anika

Alus'un bu hikâyesi, *Akşam*'da 17 Mayıs- 27 Mayıs 1952 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Yazarın hikayesinde anlattığı bu kahraman, gerçek hayatta da yaşamıştır. Anika, İstanbul'da bir zamanlar meşhur olan ve güzelliği dillere destan olan bir yosmadır. Alus bu kadının hayatını gazetelerdeki yazılarında da dile getirmiştir

. Bu bakımdan hikâyede, gerçek bir hayat hikâyesinin anlatıldığını söyleyebiliriz.

Özet

Anika, Giresun'un Ünye ilçesinde doğan bir Rum dilberidir. Vücudunun ve yüzünün güzelliği dillere destan olan, neşeli, sıcakkanlı bir bayandır. Anika, aynı zamanda sese, saza ve musikiye de vakıftır. Anika'yı bir gören, bir daha görme arzusuyla yanıp kavrulur. Anika'nın çevresindeki herkes onu elde etmek için birbirleriyle yarışır. Ancak bu güzellik Anika'nın başına bela olur. Bir gün Anika evine gelirken, beş haydut tarafından kaçırlır. Karakolun, kaymakamın, hatta Giresun valisinin araya girmesiyle yapılan büyük aramada Anika bulunur. Bu sefer de, Giresun'un çok zenginlerinden olan ve yaşı geçtiği halde hiç evlenmemiş bir hovarda, Anika'ya sevdalanır. Meşhur fındık tüccarlarından olan bu bey, nazenine ipekli fistanlar, bohçalar, lavantalar, kokular yollayarak onu ailesinden ister. Anika ailesinin rızasını alarak fındık tüccarıyla evlenir. Anika, evlendikten sonra farklı bir çevreye girer. Muhabbet ettiği insanlar, hep zengin kesimdendir. Şatafatlı bu yeni hayatının ve çevresinin havasına çabuk uyum sağlayan Anika, gün geçtikçe yozlaşmaya başlar. Her gün erkeklerle görüşür, kaçamaklar yapar. Ne faydaki eşinin her şeyini sezen koca, Anika'ya deli gibi âşık olduğu için her şeye göz yumar. Anika kocasına yaptıklarında bu kadarla da kalmaz, yaklaşık bir yıl kadar sonra bütün mücevherlerini yanına alarak İstanbul'a kaçar. İstanbul'da Taksim'e Beyoğlu'na takılan Anika, bir süre sonra Beyoğlu alemlerinin gözbebeği olur. Ancak Anika; kendisine gelen türlü türlü tekliflere, zengin, yakışıklı beylere rağmen, fakir bir yakışıklıya aşık olur. Yakışıklı genç Anika'yı bu alemlerden alarak iki odalı, eskilikten viraneleşmiş evine götürür. Fakir genç, Rum olan Anika'yı müslüman ederek, nikahına geçirir. Anika'nın yeni adı, artık Hediye binti Abdullah olarak değiştirilir. Anika, kocasıyla çok mesut olur. Günler sonra o da kocasına destek olmak maksadıyla terzilik yapmaya başlar. Ancak kocası, Anika'nın terzilikten kazandığı parasını içkide, kumarda harcamaya başlar. Güzelliğinden ve cazibesinden hiçbir şey kaybetmeyen Anika'ya biri evlenme teklif eder. Bunu haber alan sarhoş kocası, Anika'yı on iki yerinden bıçaklar. Güzelliği dillere destan olan Anika, hayatını kaybeder.

İdmancı Fehim Bey

Eski Zamanın Meraklı Vakaları adlı hikâye serisinin son halkasını, *İdmancı Fehim Bey* oluşturur. Bu hikâye, *Akşam*'da 7-16 Haziran 1952 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Hikâyede Fehim Bey'in, hakkında bir şey bilmediği, sadece pencerede güzelliğine aşık olduğu bir kız yüzünden başına gelen korkunç bir kaza anlatılır.

Özet

Fehim Bey, Harbiye'de mülazım çıktıktan sonra 3.Ordu'ya bağlı olarak çeşitli ülkelerde- Bulgarya, Sibirya, Yunanistan, Arnavutluk gibi- birkaç yıl görev yaptıktan sonra Selanik'e geri döner. Hali vakti yerinde olan Fehim Bey; eğlenceye, zevk ve sefaya düşkündür. Gündüz işini bitirdikten sonra soluğu eğlence yerlerinde alır. Gitmediği gazino, görmediği oyun kalmaz. Günlerini böyle geçiren Fehim Bey, bir gün işine giderken bir evin penceresinde tesadüfen gördüğü kızın güzelliğine hayran kalır. Onun dikkatini çekmek için çok uğraşır ama kız, Fehim Bey'e yüz vermez. Fehim Bey kızı görmek için artık her gün evin önünden geçmeye başlar. Ama bir türlü kızın dikkatini çekemez. Kızın umursamaz hali devam ettikçe Fehim Bey'in hayranlığı daha da artar. Öyle ki yeme içmeden kesilir. Kızın dikkatini çekmek tek derdi olur. Bunu nasıl başaracağını düşünür. Şu sonuca varır; eğer kız kendisinin güçlü kuvvetli bir erkek olduğunu görürse bu umursamaz tavrını bırakacaktır. Çünkü Fehim Bey'e göre, her kız güçlü kuvvetli erkeklerden hoşlanır. Böylece kızın penceresinin önünde jimnastik hareketleri yapabilmek için, evinde halter kaldırmaya karar verir. Evde alıştırma yapan Fehim Bey, halter kaldırırken bir ara dengesini kaybeder ve lavabonun kenarına başını çarpar. Kanlar içinde kalan Fehim Bey, kendisini kaybeder ve bayılır. Durumun farkına varan ev sahibi hemen karakola haber verir. Olay yerine gelen zabıtalara Fehim Bey'i hastaneye götürürler. Böylece Fehim Bey, kendince mantıklı bulduğu bu yoldan dolayı kıl payı ölümden döner.

2. 2. 3. TİYATROLARI

Sermet Muhtar Alus, yazarlığının ilk yıllarında tiyatro ile de uğraşır. Bu yıllarda telif veya adapte birçok komedya kaleme alır. Yazarın yazdığı oyunlar şunlardır: *Ev İlacı*, *Dert*, *Kof Ramiz* yahut *Kuru Sıkı*, *Duvar Aslanı*, *Mazi ve Ati*.

Ev İlacı, *Temaşa* dergisinde 1919 (S. 12-15) yılında tefrika edilmiştir. Eserde batıl itikatların insanların hayatında oynadığı tehlikeli durumlar konu edilmiştir: “Yaşlı bir kadın olan *Esmâ Hanım*, doktorların hastalıkları tedavi edebileceklerine bir türlü inanamaz. Kendisi gibi doktora inanamayan fakat doktor görünce de hastalıklarını anlatmaktan geri kalmayan *Hüsnügül Hanım*la kocakarı ilaçları yapmaya çalışırlar. Birtakım ot ve bitkilerden yaptıkları bu ilaçlarla hastalıkları tedavi ederler. Bazı tedavileri şans eseri gerçekleşir.”.

Dert, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelenen üç perdelik bir oyundur. *Kof Ramiz* yahut *Kuru Sıkı*, 1939 yılında Sadi Tek'te oynanmıştır ve iki perdeliktir. *Duvar Aslanı* Ferah Tiyatrosu'nda 1925 yılında oynanmıştır. *Mazi ve Ati*, Sermet Muhtar Alus'un, sınıf arkadaşı Sait Hikmet Kıran ile yazdığı bir tiyatrodur.

Alus'un yabancı dilden yaptığı uyarlamalar da mevcuttur. Özellikle Fransızca'dan adapte ettiği tiyatrolardan bazıları tefrika edilmiş, bazıları oynanmış veya bazıları da sansürden dolayı oynanamamıştır. Yazarın çoğu komedi olan

bu çeviri eserleri ise şunlardır:

Temaşa dergisinde, 1918 (S. 10-11) yılında tefrika edilen *Helal Mal*, Fransızca'dan çevrilmiştir. Asıl adı *Dozule* olan eser, yazar tarafından dilimize *Helal Mal* olarak uyarlanır. Bu tiyatro, kitap şeklinde de basılmıştır. Kitabın tam künyesi şöyledir: *Helal Mal*, İtimat Kitaphanesi, 1336 (1920). Kitabın ilk sayfasında, “*Fransızcadan tatbiken nakil edilmiştir.*” ibaresi yer alır. Bu tiyatrodaki oyuncular; Niyazi Bey, Sami Bey, Firdevs Hanım ile Seher ve Agavni Hizmetçi'dir.

Sevk-i Tabii de yazarın adapte eseridir. Bu tiyatro, Henry Kistemaekers'a aittir. Fransızca'daki adı, *L'instinct* olan bu eser, Sermet Muhtar Alus ile Faruk Nafiz Çamlıbel'in ortak çevirisi sonucu meydana gelmiştir. Oyun, 1925 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda da oynanmıştır.

Sermet Muhtar Alus, Denys Amiel'den adapte ettiği *At Martini* adlı eser ise İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda 1938 yılında oynanmıştır.

Yazarın Yusuf Ziya Ortaç'la adapte ettikleri *Kalem Efendileri*, mütareke senelerinin sansürü müsaade etmediğinden Darülbeyazı tarafından temsil edilememiştir.

2. 2. 4. ANI KİTAPLARI

İstanbul Yazıları

İstanbul Yazıları, yazarın *Akşam* ile *Son Posta* gazetelerindeki yazılarından oluşur. Kitap dokuz bölüme ayrılmıştır. Birinci Bölüm, “İstanbul'un Sokakları, Semtleri”; İkinci Bölüm, “Eski Konaklar, Eski Yalıları”; Üçüncü Bölüm, “Eski İstanbul'da Kır Alemleri”; Dördüncü Bölüm, “Eski İstanbul'da Ramazanlar, Bayramlar”; Beşinci Bölüm, “Eski İstanbul'da Seyirlik Eğlenceler, Ünlü Sanatçılar”; Altıncı Bölüm, “Eski İstanbul'da Hanendeler, Sazendeler”; Yedinci Bölüm, “Eski İstanbul'da Yolculuklar”; Sekizinci Bölüm, “Eski İstanbul'da Gelenekler, Görenekler”; Dokuzuncu Bölüm, “Eski İstanbul'dan Çeşitlemeler” başlıklarını taşır. Kitap, Sermet Muhtar'ın gazetelerde kalmış anılarının ve denemelerinin toplamıdır.

İstanbul Kazan Ben Kepçe

İstanbul Kazan Ben Kepçe adlı kitap ise, Sermet Muhtar Alus'un İstanbul'un semtlerini anlattığı yazılarının bir toplamıdır. Necdet Sakaoğlu'nun derlemesiyle İletişim Yayınları'ndan 1995'te basılan bu kitap, yazarın *Akşam* gazetesinde “İstanbul Kazan Ben Kepçe” başlığıyla yayımlanan ve eski İstanbul'daki semtleri anlatan yazılarını içermektedir. Bu bakımdan eser; kentin tarihi mekânlarını, eski semtlerini gün yüzüne çıkaran belge niteliğindedir.

Masal Olanlar

Masal Olanlar, İletişim Yayınları tarafından 1997 yılında basılmıştır (Haz: N. Akboyar, İstanbul). Kitap, Alus'un *Akşam* gazetesindeki yazılarının derlemesinden meydana gelmiştir. *Masal Olanlar* kitabı, üç bölümde incelenebilecek niteliktedir. İlk bölümde, her konu bir tanığın dilinden aktarılan, âdeta bir röportaj havasındaki yazılarından meydana gelir. İkinci bölüm olarak nitelenebilecek yazılar da, daha çok erkeklerin dışa dönük yaşamlarını yansıtır. Son bölüm de, 1850'li yılları bir kadın gözüyle aktardığı yazılarından oluşur. *Masal Olanlar* kitabı, Sermet Muhtar Alus'un bir zamanlar hem gördükleri ve yaşadıkları hem de başkalarından dinleyerek araştırdıkları gazete köşelerindeki yazılarının harmanlanmış halidir. Bu bakımdan kitabın, anı-deneme tarzında meydana getirilmiş bir yapıt olduğunu söyleyebiliriz.

Eski Günlerde

Alus'un gazete ve dergilerde kalmış yazılarının kitap olarak basıldığı bir diğer eseri de, *Eski Günlerde*'dir. Bu kitap, yine İletişim Yayınları tarafından 2001 yılında çıkarılmıştır (Haz: Faruk Ilıkan, İstanbul). Kitapta, Alus'un *Akşam* gazetesinde 1939- 1940 yılları arasında yayımlanan otuz altı makalesi yer almaktadır. İçinde yazarın anılarının da geçtiği bu yazılarda, eski İstanbul'daki ramazan geleneklerinden, eğlence hayatından, özel gün ve gecelerden, ziyafetlerden, taşıtlardan, meşhur köşklere ve şehrin muhtelif özelliklerinden bahsedilir.

30 Sene Evvel İstanbul 1900'lü Yılların Başında Şehir Hayatı

Faruk Ilıkan tarafından yayına hazırlanan bu eser, İletişim Yayınları'ndan Haziran 2005'te kitaplaştırılır. Sermet Muhtar Alus'un gazetelerdeki yazılarından oluşan bu eser, eski İstanbul'un insanlarını, cadde ve sokaklarını, binalarını, köşk ve yalılarını, mesirelerini veya bayram yerlerini, geleneklerini gün yüzüne çıkaran önemli bir kaynaktır.

2. 2. 5. İNCELEME ESERLERİ

Yeniçeriler ve Eski Türk Ordusu

Yeniçeriler ve Eski Türk Ordusu, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1933. Kitap, Osmanlı Devleti'ndeki Orhan Gazi'nin ağabeyisi Alâeddin Paşa ile Bursa Kadısı Mevlana Çandarlı Kara Halil'den başlayan ve son dönemlere kadar devam eden Türk ordusunda yapılan ıslahat hareketlerinden bahsedilir. Eserde ıslahatların en önemlisi olan ve Alâeddin Paşa ile Çandarlı Kara Halil'in tesis ettikleri Devşirme Kanunu ve Yeniçeri Ocağı'yla birlikte Osmanlı'daki Kapıkulu Piyadesi, Kapıkulu Süvarisi, Eyalet Askerleri, Deniz Askerleri hakkında da bilgiler bulmak mümkündür. Ayrıca ordunun harbe hazırlanışına, silahlarına dair önemli açıklamalar yapılan kitapta mehterhane mızıkasıyla ilgili bilgiler de verilir. Kitap, 64 sayfadan müteşekkildir.

Askerî Müze Rehberi

Askerî Müze Rehberi, İstanbul'da Necmi İstikbal Matbaası tarafından 1936 yılında kitap olarak basılmıştır. Kitap üç fasikülden meydana gelir. Birinci fasikül, Aya İrini'nin Tarihçesi ve Askerî Müze'nin Kuruluşu; İkinci fasikül, Eski Osmanlı Ordusu ve Silahları; Üçüncü fasikül ise, Yeniçeri Kıyafetleri Müzesi başlığını taşır. Eserin Fransızca çevirisi de yapılmıştır.

Sözlük

Sermet Muhtar Alus'un, *Türkçe-Fransızca Lügatı*'ı da mevcuttur. Kanaat Kütüphanesi tarafından 1930 yılında basılmıştır.

SONUÇ

İstanbul teması, Türk Edebiyatı'nda yazarlarımız ve şairlerimiz için geniş bir kaynak olma özelliğini gösterir. Divan Edebiyatı'nda Nabi, Şeyh Yahya Efendi veya Nedim gibi meşhur şairler İstanbul'u anlattıkları eserlerinde, bu şehrin geçmişini, güzelliklerini, mekânlarını ve insanlarını dile getirirler. Bu dönemde yaşayan Şehrengizlerin de, anlattığı şehirler arasında İstanbul'un ilk sırayı aldığını söyleyebiliriz.

Tanzimat Edebiyatı'nda da, edebî tür olarak daha çok romanlarda İstanbul'un zikredildiğini görmekteyiz. Bu dönem romanlarında mekân olarak geçen yer, çoğunlukla İstanbul'dur. Konusu şehirdeki hovardaların hayatı, zamparaların çapkınlıkları ve yanlış batılılaşma olan bu romanlarda, İstanbul çeşitli yönleriyle resmedilir. Eserlerdeki ana konunun etrafında şehrin semtleri, Beyoğlu veya Galata âlemleri, eğlence hayatı, çeşitli insan tipleri, unutulmuş gelenek ve görenekler büyük bir canlılıkla gözler önüne serilir.

Tanzimat Edebiyatı'nın önemli yazarlarından olan Ahmet Mithat Efendi, çoğunlukla eserlerini halk için kaleme almış ve halka yönelmiştir. Dolayısıyla onun romanlarında mekân; halkın yaşadığı, gördüğü ve benimsediği İstanbul'dur.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e değin edebiyatta Ahmet Mithat geleneğini sürdürenler arasında ilk sırayı Hüseyin Rahmi Gürpınar alır. Hüseyin Rahmi Gürpınar, mizahî bir üslupla İstanbul'un aksak yönlerini dile getirir. Onun romanlarında ve yazılarında gülünç yönleri anlatılan İstanbul, bütün özellikleriyle okuyuculara aktarılır.

Ahmet Rasim ise, geçmişten beridir süregelen İstanbul'u anlatma geleneğini kendisinden sonraki kuşaklara aktaran ve bu konuda köprü vazifesi kuran önemli bir yazardır. Ahmet Rasim'in eserlerinde İstanbul, bütün hususiyetleriyle anlatılmıştır. Meyhanesinden umumhanesine, paşasından hovardasına, semtlerinden köprülerine, geleneklerinden eğlence hayatına kadar anlatıldığı eserleri, sonraki kuşaklara önemli bir hazine niteliği taşır.

Sermet Muhtar Alus (1887-1952), Ahmet Rasim'in taşıdığı bu geleneği ondan devralan bir yazardır. 1908 yılında matbuat hayatına atılan Alus, dönemin muhtelif gazete ve dergilerinde eski İstanbul'daki hayatı bütün atmosferi ile okuyuculara aktaran yazılar yayımlar. Yazar, *El- Üfürük*, *Akşam*, *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Vakit*, *Tan*, *Tasvir-i Efkar*, *Vatan* gazeteleriyle *Davul*, *Yedi Gün*, *Yeni Mecmua*, *Aydabir*, *Amcabey*, *Şaka*, *Aydede*, *Resimli Tarih Mecmuası*, *Tarih Hazinesi* gibi dergilerinde eski İstanbul'u anlatır. Yazarın yayın organlarındaki anı türündeki bu yazıları kitap olarak da basılır. Bunlar: *İstanbul Yazıları*, Haz: E. Ş. Erdinç- F. Ilıkan, İstanbul Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Yayınları, 1994; *İstanbul Kazan Ben Kepçe*, Haz: N. Sakaoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995; *Masal Olanlar*, Haz: N. Akboyar, İletişim, İstanbul, 1997; *Eski Günlerde*, Haz: Faruk Ilıkan, İletişim, İstanbul, 2001; *30 Sene Evvel İstanbul 1900'lü Yılların Başında Şehir Hayatı*, Haz: Faruk Ilıkan, İletişim Yayınları, Haziran 2005.

Sermet Muhtar'ın, yazılarından başka romanlarında ve öykülerinde de, eski İstanbul'u canlandırdığını görmekteyiz. Söz konusu eserleri şunlardır:

Kıvırcık Paşa, Akşam Kütüphanesi tarafından 1933 yılında kitaplaştırılmıştır. Roman, *Akşam* gazetesinde 11 Teşrinievvel 1311- 20 Kanunisanı 1312 tarihlerinde tefrika edilir. Eserde, bir İstanbul paşasının yaşadığı yasak ilişkiler ve bu gizli işlerin su yüzüne çıkması anlatılır.

Pembe Maşlahlı Hanım adlı romanı, *Akşam* gazetesinde 4 Mayıs 1933 ile 17 Ağustos 1933 tarihleri arasında tefrika edilmiştir. Ağustos 1933'te de Akşam Kütüphanesi'nde basılmıştır. Romanda Pembe Maşlahlı Hanım adında bir düşkün kadının aşk maceraları konu edilmiştir.

Harp Zengininin Gelini romanı, *Akşam* gazetesinde, 18 Ağustos 1932- 20 Kânunuevvel 1932 tarihlerinde tefrika edilmiş ve daha sonra, 1934 yılında Kanaat Kütüphanesi tarafından kitaplaştırılmıştır. Yapıtta, alafranga gelin Suat Hanım'ın evli olmasına rağmen erkeklerle yasak ilişkiye girmesi ve alafrangalar ile alaturkaların çatışması konu edilmiştir.

Sülün Bey'in Hatıraları, *Akşam*'da 30 Ağustos 1933-28 Kanunuevvel 1933 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Eser, bir hovardanın gençliğindeki çapkınlıkları anlatır.

Rüküş Hanımlar da, *Akşam* gazetesinde, 4 Kânunusani 1934- 11 Nisan 1934 tarihleri arasında tefrika edilmiştir. Alafranga gençlerin yaşamları gözler önüne serilen romanda, birbirini yeterince tanımadan yaşanan ilişkilerin kötü sonları dile getirilir.

Tombul Mirasyedi romanı, *Son Posta* gazetesinde 16 Ağustos 1934-24 İkinci Kanun 1935 tarihlerinde tefrika edilmiştir. Eserde bir mirasyedinin hayatı anlatılır.

Eski Çapkın Anlatıyor, *Cumhuriyet* gazetesinde 3 Birincikanun 1935-22 İkincikanun 1936'da tefrika edilmiştir. Roman, daha sonra Tasvir Neşriyat tarafından 1944 yılında kitap olarak basılır. Bu eser de bir hovardanın çapkınlıklarını, aşk maceralarını konu edinmiştir.

Onikiler, *Cumhuriyet* gazetesinde 9 Haziran 1935- 27 Ağustos 1935 tarihleri arasında tefrika edilmiştir. İletişim Yayınları tarafından da kitaplaştırılır (Haz: Eser Tutel- Faruk Ilıkan, İstanbul, 1999). İstanbul'un kabadayılarının konu edildiği bu romanda, Onikiler adlı kahramanların aşk maceraları anlatılır.

İki Gönül Bir Olunca Samanlık Seyran Olur romanı, *Son Posta* gazetesinde 24 İkinci Kanun 1935- 14 Nisan 1935 tarihlerinde tefrika edilmiştir. Eserde, görücü usulü ile evlenmenin yanlışlıkları anlatılır.

Anasını Gör Kızını Al romanı da, *Kurun* gazetesinde 29 İlkteşrin 1936-13 Şubat 1937 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Romanda, güzel ahlâk terbiyesi almayan ve iyi bir eğitim görmeyen çocukların düştükleri kötü yollar anlatılır.

Nanemolla romanı, *Akşam* gazetesinde 12 Mart- 6 Ağustos 1938 tarihlerinde tefrika edilmiştir. Romanda bir paşazâdenin başından geçen maceralar anlatılır.

Bebek Emine, 2 Mayıs- 4 Temmuz 1943 tarihleri arasında *Vatan* gazetesinde yayımlanmıştır. Eserde, güzel ve saf kadınların kötü niyetli erkeklerin ağına düşerek sefaletle sürüklenmeleri anlatılır.

Sermet Muhtar Alus'un, *Akşam* gazetesinde 1933 yılında *Eski Hikâyeler* başlığı altında dört hikâyesi yayımlanmıştır. Bunlar; *İmanın Havalanması* (23 Şubat- 8 Mart 1933, s. 7), *Kuyumcunun Havalanması* (9 Mart- 22 Mart 1933, s. 7), *Hanımfendinin Havalanması* (23 Mart- 8 Nisan 1933, s. 7) ve *Hacıbabanın Havalanması* (Akşam, 13 Nisan- 28 Nisan 1933, s. 7)'dir. Adlarını verdiğimiz bu hikâyelerde eski İstanbul'daki ahlâk bozucu yasak ilişkiler, yosmaların entrikaları sonucu erkeklerin kötü sona düşmeleri, şaşırtıcı sürprizler ve gizli işler mizahî bir üslupla anlatılır.

Sermet Muhtar Alus'un *34 Yıl Evvel Bir Donanma Gecesi* adlı kısa hikâyesi, *Akbaba*'da S.122, 9 Mayıs 1936- S.124, 23 Mayıs 1936 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Aynı hikâye, *47 Sene Evvel Bir 19 Ağustos Gecesi* başlığıyla *Aydede*'de (23 Temmuz 1949–1 Ekim 1949) tekrar tefrika edilmiştir.

Hikâyede, bir çapkının 19 Ağustos Donanma Gecesi başından geçen trajik, aynı zamanda komik macerası anlatılır.

Pembe Mektup, *Aydabir* dergisinde S. 13, Yıl:1, 1 Teşrinievvel 1937 tarihinde yayımlanmıştır.

Sermet Muhtar Alus'un *Şahande Hala* adlı kısa öyküsü de, bir ara sahipliğini yaptığı *Amcabey* dergisinde 27 Şubat (S. 13) -26 Haziran 1943 (S. 18) tarihleri arasında yayımlanmıştır. Hikâyede, birbirini görmeden evlenenlerin yaşadıkları kötü olaylar anlatılmaktadır. *Banker Arif*, *Amcabey* dergisinde 10 Temmuz 1943(S. 32)-22 Son Kanun 1944 (S. 60) tarihleri arasında 29 tefrika halinde yayımlanmıştır. Öykü, sonradan zengin olan bir zamparanın hayatını anlatır. Alus'un *Amcabey* dergisinde yayımlanan diğer hikâyeleri ise şunlardır: *Dönek Adam*, (S.62, 5 Şubat 1944, s. 9); *Bir Evlenmenin Hikâyesi* (12 Şubat 1944(S. 63)); *Sofu Adam* (S.64, 19 Şubat 1944, s. 9, 11); *On Beş Yılın Azizliği* (S. 66, 4 Mart 1944, s. 6, 11); *Boşuna Nefes* (11 Mart 1944 (S.67, s. 8); *Rönar Arjante* (S.68, 18 Mart 1944, s. 7-8.); *İsim Gününe Hazırlık*(S.69, 25 Mart 1944, s. 8, 11.).

Molla Bey'in Baldızı adlı uzun hikâyesi ise, *Aydede* dergisinde 15 Ocak-16 Temmuz 1949 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Hikâyede, İstanbullu bir mollanın baldızıyla yaşadığı yasak ilişkiler ve baldızının çevirdiği dolaplar anlatılır.

Sermet Muhtar Alus'un, *Akşam* gazetesinde *Eski Zamanın Meraklı Vakaları* başlığıyla 1951-1952 yılları arasında toplam on dört hikâyesi yayımlanır.

Yukarıda saydığımız bütün roman ve öykülerde, mekân tamamıyla İstanbul'dur. Eserlerinde İstanbul'da yaşanan ve yaşanması muhtemel olayları konu edinen Sermet Muhtar Alus, her konunun etrafında İstanbul'a ait önemli bilgiler aktarır. Yazarın eserlerine baktığımızda İstanbul'un şu yönleriyle anlatıldığını görmekteyiz:

1. Eski İstanbul'un İnsanları: Alus'un romanlarındaki ve öykülerindeki şahıs kadrosu; tulumbacılardan, muhabbet tellalları ve bohçacı kadınlardan, büyücüler ve hocalardan, mirasyedilerden, dalkavuklardan, hanendeler ve sazandelerden, çengilerden, kantoculardan, kabadayılardan ve yosmalardan meydana gelir. Sermet Muhtar, İstanbul'da yaşayan bu şahısların özelliklerini eserlerinde detaylıca anlatır. Dolayısıyla yazarın yapıtlarında bu insan tiplerine ait bilgiler bulmak mümkündür diyebiliriz.

2. Eski İstanbul'un Mekânları: Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde mekân olarak semtlerin, hamamların, köşklerin, konakların, karakolların ve hapishanelerin, mağazaların, dükkânların, mesire yerlerinin, umumhanelerin, iskelelerin, hastanelerin ve türbelerin anlatıldığını görmekteyiz. Alus, söz konusu bu mekânları eski İstanbul'daki görünümüyle aktarır. Semtler, eski görünüşleri ile canlandırılırlar. Hamamlar anlatılırken, İstanbulluların deniz sefaları bütün ayrıntısıyla sergilenir. Köşkler ve konaklar,

romanlardaki veya öykülerdeki yaşanan yerler olarak verilir. Mağazalar da, ayrıntısıyla tasvir edilerek o zamanların alış veriş kültürüne dair önemli bilgiler aktarılır. Mesire yerleri ise, İstanbul'da gezmeye meraklı insanların çok sık gittikleri yerler olarak verilir. Eserlerinde olayların çoğu mesirelerde geçtiği için Alus, buraların tarihî özelliklerini en ince ayrıntısına kadar canlandırır. Çalışmamızda ele alınan bütün bu konular, Alus'un eski İstanbul'un profilini dikkatlere sunduğunu göstermektedir. Bu bakımdan yazarın eserlerindeki mekânlar, eski İstanbul'u yansıtan önemli unsurlardır diyebiliriz.

3. Eski İstanbul'da Taşıtlar: Yazarın eserlerinde anlatılan taşıtlar; kira arabaları, konak arabaları, otomobiller ve vapurlardır. Alus, kahramanlarını bir yerden diğer bir yere taşıyan Eski İstanbul'daki bu taşıtların geçmişi hakkında önemli bilgiler verir.

4. Eski İstanbul'da Gelenek, Görenek Ve İnançlar: Sermet Muhtar'ın romanlarında ve öykülerinde anlatılan gelenek ve görenekler şunlardır: Eski düğünler, çocuklarla ilgili gelenekler, evlilik dışı kadın-erkek ilişkileri, resmî tören ve gelenekler, eski ramazanlar, haremlilik- selamlık, misafirlik, kadınlarla ilgili çeşitli gelenekler ve İstanbul Türkçe'sine özgü deyimler ve atasözleri. Yazar, eserlerinde bu geleneklerin uygulanışı ve toplumda gördüğü itibar hakkında ayrıntılı açıklamalar yapar. Bu bakımdan söz konusu gelenek ve görenekler, eski İstanbul'daki sosyal hayat sahnelerini aksettirmeleri sebebiyle önem arz ederler.

5. Eski İstanbul'da Eğlenceler: Yazar, eserlerindeki kahramanların eğlence hayatlarını da anlatır. Kahramanlarının seyirlik eğlenceler, gazinolar veya ev içi eğlenceleri ile eğlendiklerini gördüğümüz bu eserlerde eski İstanbul'daki eğlence hayatının büyük bir canlılıkla gözler önüne serildiğini görmekteyiz.

6. Eski İstanbul'da Sosyal Hayatın Diğer Unsurları: Sermet Muhtar Alus'un eserlerinde rastladığımız sosyal hayatın diğer unsurları alafrangalık, hovardalık, spor ve mesleklerdir. Eserlerinde alafranga tipler de yer aldığı için yazarın İstanbulluların alafranga yaşayışlarını bütün ayrıntısıyla tasvir ettiğini görmekteyiz. Alus'un eserlerindeki kahramanların büyük çoğunluğu hovardalardır. Bu bakımdan yazar, romanlarında ve öykülerinde hovardaların yaşamlarına, kıyafetlerine veya çapkınlıklarına dair önemli bilgiler verir. Spor, şehirdeki hayatı canlı kılan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Spor başlığı altında Alus'un eserlerinde anlatılan müsabakalar, at yarışları, horoz veya koç dövüşleri, avcılık gibi önemli konular eski İstanbul'daki sosyal hayatı yansıtan önemli unsurlardır.

Sonuç olarak; Sermet Muhtar Alus, eski İstanbul yaşayışını anlatan pek çok roman, anı, musahabe ve fıkra gibi yüzlerce yazı kaleme almıştır. Onun eserleri kent monografisi türünden çalışmalar için önemli bir kaynaktır.

Alus'un İstanbul'da yaşanan hayatı muhtelif yönleriyle dile getiren bütün bu eserleri, o devrin İstanbul'unu sosyal-tarih bakımından inceleyecekler için kıymetli malzeme değerindedirler. Araştırma konumuzu teşkil eden yazarın romanlarının ve öykülerinin yaşanan hayattan örnekler sunması, eski İstanbul'daki yaşayış tarzını hatırlatmasına imkân verir. Çünkü Sermet Muhtar'ın eserleri, bugün İstanbul'a

ait unuttuğumuz her bilgiyi gün yüzüne çıkaran belgeler niteliğindedir.

Sermet Muhtar Alus'un eserleri edebî bir tür olmakla birlikte bir kentin kültürünü, unutulmuş tarihsel ve toplumsal değerlerini yansıtan sosyolojik, tarihî ve folklorik bir özellik gösterir. Bu bakımdan Alus'un İstanbul hakkında coğrafî, tarihî ve maddî kültür malzemesini ayrıntılı bir biçimde veren söz konusu bu eserleri, İstanbul üzerine çalışanların temel başvuru kaynağı olabilir.

Kısacası bu çalışmamız, hem yazarımız hakkında bilgi edinmek isteyenlere, hem de eski İstanbul'u merak edenlere yardımcı bir kaynak olabilir.